БІБЛІОТЕКА
НАУКОВОГО ТОВ. ІМ. ШЕВЧЕНКА
у Львові.

IV
Ж 16.872
1916 - 1 - 70
(5|C, 4.5 2пр.)

БІБЛІОТЕКА
НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА
імени
ШЕВЧЕНКА
У ЛЬВОВІ.
Ч. 26337/1916

1916 4.1-40(61-130)
4.5/6 (65/66) - 2 up.
4.45 (105) - 2 up.

пе IV 16. 972
1916-1-70
(N5/6,
N45-2пр.)

04/23337 163

Preis 30 Heller.

ВІСТНИК

(Nachrichtenblatt des Bundes zur Befreiung der Ukraina)

Союза визволення України

Виходить що тижня в неділю.
Річна передплата виносить 10 К. (4 рублї), піврічна 5 К. (2 рублї), квартальна 3 К. (1·20 рублї). :-: Ціна сього числа 30 сот. (15 коп.).

Редаґує Комітет.
Видає і відповідає за редакцію: **Волод. Біберович.**
Адреса редакції: Wien VIII., Josefstädterstraße 79, II. Stiege, Tür 19. Адмінїстрація: Tür 6.

Менших руконисей і віршів не звертаєть ся; з приводу того не входить ся в нїяку переписку.

III. рік. Ч. 1—2. Відень, 6 сїчня 1916. Ч. 61 62.

До наших передплатників і прихильників.

В 1916 р. виходитиме „Вістник Союза визволення України“ з такою самою програмою, як досї. Умови передплати лишають ся ті самі, хоч кошти видання незвичайно побільшили ся. Немає що зазначувати, що чим більше передплатників здобуде видавництво, тим кращу має можність розвинути ся та вдоволити бажанням своїх читачів. Просимо наших передплатників відновити як найшвидше передплату на 1916 р. і з'єднювати нам як найбільше нових передплатників.

У другий Святий Вечір.

Дуже незрівноважені ті почування, з якими засяде велика українська родина до сьогорічної Святої вечері, вже другої за час теперішньої великої війни. Одначе сумні почування переважатимуть. Чи-ж багато є таких Українців, котрим доля защадила невтишеного болю за час дотеперішньої заверухи? Зіллє просфору сльозами брат і сестра по втратї брата чи братів, батько й мати по втратї сина чи синів, залюють ся сльозами сироти по втратї батьків. Про матеріяльні шкоди й не говорити! Й як не біль з причини того, що стало ся, то томлива непевність і страх, щоб щось страшне не стало ся, зроблять сумним се велике свято веселости в українського народу.

А чейже, хоч який страшний біль давить наші груди та душить наше горло, не розпливати ся нам у сльозах, не зойкати, не попадати в розпуку. Скільки не присягали ми, що душу й тїло положимо за вищу, святу справу рідного краю, рідного народу! Се були слова, а теперішня війна зажадала дїл, згідних з тими словами. Найкращі сини України, котрим завдячуємо не то весь поступ українського народу, але й факт його істнования як окремішної нації, своїми засадами, які нам полишили, своїми дїлами, життєм і смертю засвідчили нам великий заповіт: у рішучій хвилї все віддай: майно, батьків, дїтей, жінку, мужа та власне життє — за Україну. Не плакати нам, бо предмет нашого хоч як нестерпного болю се-ж ціль усїх навчань доброї Українки-матери й доброго Українця-батька для свого сина чи доньки, доброго вчителя для свого ученика чи ученицї, доброго українського публїциста, найкращих українських письменників. Не плакати нам, бо всї ми як тверду конечність привитали вибух війни — та знали, що вона вимагає страшних жертв, але погодили ся з неминучим фактом у тім справедливім переконанню, що наше життє настільки має вартість, наскільки воно потрібне вищій, загальній справі українського народу й усього людства.

Та й усї ті, що полягли на полї слави за кращу будучність України, лишили нам у своїм завіщанню не домаганнє, а просто моральний приказ з подвоєною, потроєною енергією працювати для тих ідеалів, за які вони своє життє положили. Не плачу жадають вони від нас, не розпуки, а холодно розваженої, зате гарячково виконаної зорганізованої працї, відповідної тій переломовій хвилї, в якій судило ся нам жити. Новий Українець народжуєть ся, повстає новий світ, а оглядати його могутність і красу матимуть змогу щойно наші внуки та правнуки.

Заскочив нас великий історичний час мало приготованими, щоб не сказати зовсїм неприготованими. А до тої недостачі додаємо свіжі помилки, які вже можна оминути. Наш час се сильнїйше, нїж звичайне,

Львівська державна наукова бібліотека 4296

але все-таки тільки одно звено на протязї цїлого життя української нації. І зрозуміння того звена з огляду на попереднї й дальші вимагає від нас хвиля. А ми, дрібничкові, не вміємо достроїти ся до тої малої, хоч як важної, хвилинки в історичнім життю української нації, але міримо всї випадки своїм коротесеньким людським часом, котрий зачав ся тоді, як ми прийшли на свїт, а скінчить ся з нашою смертю. Тимчасом уся наша дїяльність, усї наша змагання повинні виходити з доброго зрозуміння, як ваги теперішньої хвилї для будучого життя цїлої української нації загалом, так зокрема нашої безоглядної відвічальности перед грядучими поколїннями, зі зрозуміння, що наш час з його всїма страхіттями, болями, сподїваннями, розчарованнями — все те тільки хвиля в ступневім розвитку нашої нації. Обставини можуть більше чи менше винести сю хвилю над инші, але головно залежить усе-таки від працї нас самих.

Рід і великість працї вказують уже обставини, серед яких опинив ся хто де з Українців. Поможе відріжнити важнїйшу від менше важної працї наша мета, щоб кождий Українець почув як найтїснїйший звязок з цїлістю народу й побачив себе повним господарем у власній хатї. З усїх народів, території котрих стали полем бою, ми найнещасливійші. Ми не тільки роздїлені кордоном, котрий не дає нам можности такого спільного дїлання, яке вважаємо відповідним у даній хвилї, але й хоробливим нахилом виявляти свою індивідуальність у справах, в котрих просто конечна як найбільша єдність, як найбільше підпорядкованнє власної волї загальній справі й ось на щастє, не зважаючи на се все, ми все-таки всї без огляду на кордони, на партії вдивили ся в одно свїтло, що являєть ся зорею нашої кращої будучности, наших сподївань, нашої мети, котрої так потрібуємо, як риба води, — в Українських Сїчових Стрільцїв.

Символом чого являють ся вони, знаємо, ще більше відчуваємо. А зрозуміннє й відчуттє тої мети, задля якої вони сміливо глядять смерти в очі, вказує нам кождому роботу для тої самої цїли: в хатї, селї, містї, ширшій громадї, в товариствах й орґанізаціях. Як Українські Сїчові Стрільцї значать слїди свого істнования та своєї історії вчинками безприкладної геройськости й посвяти, так таким учинкам мусить відповідати пожертвованнє українській справі цїлої з'єдиненої української родини. Як наша славна, хоч невелика, національна армія великими дїлами зазначила свою присутність у великій війні, як українські сміливі полки тільки славу здобували та здобувають українській хоробрости, так наша праця мусить бути така посвячена, така велика, так відповідати теперішнїй великій хвилї, щоб наші потомки не закинули нам, що ми переспали слушний час, або, що гірше, вели роботу на млин обох наших споконвічних ворогів на сході та на заході.

По предовгім часї лїтературного й полїтичного романтизму, по завзятих боротьбах за вибореннє та вдержаннє національної окремішности — ми сьогодні сягаємо по нашу державну незалежність. Від розвязки української справи роблять залежним кожде будуче уложеннє полїтичних відносин на сході Европи. Й горе нам, як наша праця в усїх напрямах не йтиме в парі з значіннєм розвязки українського питання для цїлої культурної Европи, горе нам, як не візьмемо як найживійшої участи скрізь там, де щось рішаєть ся про наше завтра.

Святом віри й надії є свято Христового Різдва. Сю віру й надію вливають у нас наші борцї за українську державну незалежність — Українські Сїчові Стрільцї, сю віру вливає в нас широке заінтересованнє в Нїмеччинї українським питаннєм, зрозумінне ваги українського питання в Болгарії, Румунії й Туреччинї. Не захитають сеї віри й ті розчарования, які, думаємо, тільки хвилево переживаємо на зайнятих українських землях. Але в кождім разї наші сподївання матимуть тим міцнїйшу основу, чим більша, доцільнїйша й краще зорґанїзована буде праця цїлої української громади.

Рік тому.

(Спогади У. С. Стрільця).

Другий рік святкують У. С. Стрільцї велике свято Різдва в полї. Другий рік! Як багато часу минуло, як багато працї перебуло ся, які великі траґедії пережило ся, скільки думок передумало ся! Другий раз святкувати те саме свято в полї: який глибокий зміст криєть ся за тим простим висловом. Скільки многоважної історії, скільки особистих переживань він замикає в собі. Проминув короткий час та як глибоко змінені обставини!? На щастє змінені вони на краще, та чи сподївав ся хто такого рік тому!? Чи дивили ся стрільцї рік тому такими самими очима на се свято й чи такі самі веселі мрії снували? Чи в тих самих сторонах витали їх золоті сни?

Чотири місяцї товкли ся стрільцї вже в Карпатах. Зазнали багато, переважно горя, бо радість, хоч і була, то зникала під перевагою тих нещасть, що на нас валили ся. Декілька разів розпочинали ми офензиву, а в результаті було, що ми опинили ся аж глибоко на Угорщинї, коло Поляни. Се доводило нас до краю. Дотепер ми окровавлювали тільки свої крила та збирали в серцї щораз більше жовчі та зневіри.

Там десь далеко на півночі, за високими, снігом окутаними горами, жила наша рідня. Та чи жила? Що з нею, як її поводить ся, — нїхто з нас про се нїчого не знав, як виїзджали ми, навіть не було часу попрощати ся! Нас тодї обманювано, нїхто не знав, як далеко й на як довго їде, але й ми самі так були настроєні, що в противну, невеселу вістку не були-б повірили. Ах, які ми ще тодї були дїти, як зі співом покидали рідні сторони. Ми були певні, що за декілька днїв, найдальше за кілька тижнїв ми знов повернемо в ті сторони, але вже як горді борцї. Будемо знову їхати, співаючи, але в противну сторону, на північ проти клятого ворога! И тому ми так безжурно заїхали аж у так далекі сторони. З початку, здавало ся, доля нам сприяла: ми не довго забавляли на угорській рівнинї, але одушевлені летїли в грізні Карпати, з запалом в очах, з огнем боротьби в душі, щоби прогнати та розторощити ворога, що посмів сягнути рукою навіть у наш останнїй куточок, і щоб також заглянути в рідні сторони.

По довгих ожиданнях ми стрінули ся вкінцї з тим ворогом. Та що нам судила доля? Ми мусїли уступати перед ним Потім ми знову зірвали ся до лету й тут нам знов щастило. Ми виперли ворога з останнїх становищ у Карпатах, зїхали на рівнину, а й тут не гадали спочивати, але перли дальше перед собою раз побитого противника.

Перед нами була широка рівнина, рідні сторони, далека дорога, велика праця, широкі перспективи, високі мрії. Ми були в молодечім запалї. Та тут знову доля гірко закпила собі з нас. По наших важких успіхах, ми вповні по бідою мусїли завернути, мусїли добровільно, не примушені до того ворогом, опустити ті поля, які ми видерли йому в завзятім і славнім бою, мусїли без безпосередньо причини подати ся назад. Ах, як прикро се нам приходило, як болюче та соромно! Наші серця були переповнені горем А потім нас доля зовсїм не щадила. Потім ми мусїли подавати ся назад і недобровільно і то щораз дальше й дальше. Під натовпом тих ударів переповнили ся наші серця вщерть болем.

Ми не журили ся вже тими невдачами, ми вважали їх за самозрозумілі. Ми отупіли на них. Ми могли тільки смїяти ся над тим і жартувати, від чого краяли ся наші серця. Ми зжили ся з ролею тих, що засуджені на терпіння. Ми зрезиґнували зі своїх надїй, мрій, ми не вважали за можливе дістати ся навіть до рідних сторін. Ми цинїчно відносили ся до всього; навіть до найбільших святощів. І тільки білими круками були ті, що „contra spem sperabant“, (сподївали ся проти надії), що задержали давнїй запал і надії, що піддержували тих, котрі впали на дусї, й жадали видержати.

А боротьба шаліла. Минула давно осїнь, яка одинока мала бути свідком великого траґічного видовища, прийшла сувора зима, та страшна гірська зима, що своїми глибокими снїгами й високими морозами наводила страх на всїх, а боротьба шаліла дальше. А для нас не було анї одного промїня надії. Ми перестали вже сливе відчувати, ми перемінили ся більше в воєнні машини. І серед таких обставин прийшло Різдво. Серед звичайного ходу обставин звичайний день, який назверх нїчим не рїжнив ся від инших. Так само світило сонце, так само блестїв снїг, так само шумів потік під ледом, такі самі сумні вістки доходили до нас. — Так було на-зверх, але що дїяло ся в наших серцях? Які думки пересували ся через наші голови?

Маленьке порівнаннє того, що є, з тим, що було, наповнювало наші серця безмірним болем і сумом. Недавно, один тільки рік тому від тої хвилї сливе всї з нас сидїли в родинній хатї, серед рідних, дорогих осіб: батьків, сестер, братів, а деякі навіть жінок і дїтей, овіяні там родинним теплом і любовю, що так добре дїлає на нерви, розворушені життєвою боротьбою. Тому рік на ту хвилю ми ставали дїтьми, забували журбу, клопоти, а віддавали ся вповнї безжурній веселости, хоч на малу хвильку. То було тому рік. А тепер? Замкнені далеко між високі гори, глибокі яри, понурі лїси, далеко від родини, про яку нїхто не знав нїчого певного, чи ще є, чи має дах над головою, чи не знущаєть ся над нею ворог!? Самітні, а до того ввесь час у працї, часом у величезнім фізичнім перемученню, вічно маючи смерть перед очима, позбавлені зовсїм тої родинної атмосфери, що усмирює навіть найбільші болї, — ми мали святкувати Різдко, те найбільше дїточе, родинне, нїжне свято. Чи не було се болюче бачити, що звичайна щоденна праця й напруженнє не уставали, не вважаючи на те, що надходило таке інтимне, ясне свято; що ми примушені дрїжати від зимна й нервового напруження тодї, як десь инші дрїжать від радости!? А що роблять у тій хвилї наші рідні, як що вони живі, чи веселі, чи може гризуть ся так за нами, як ми за ними? І тодї найболючійше виступала туга за родиною, рідними, туга, якої не знало ся в звичайні воєнні днї. Пора немилосердно приневолювала до думання. Та найбільш болїла нас та безвиглядність у наших національних справах. Невже нам не судило ся зазнати хоч дрібки щастя, радости, невже нас вічно переслїдуватиме невмолима Ерінїя? Чи так понуро, тяжко, прикро має бути й на будуче? — Серед таких думок завитало до нас, у глухе гірське сїльце угорської Україні Різдво. Доля хотїла, щоб перевели се свято між своїми, але те, що ми бачили кругом себе, не наповнювало нас веселими думками . . . Противно, близька присутність страшної нужди й темноти угорських Українців ще збільшувала нашу розпуку. Ми й наше окруженнє, не могли викресати веселости, могла вона явити ся тільки з далеких сторін. І вона прийшла, аж з далекої столицї знад синьою Дунаю. Прилетїли розрадою гостинцї жіночого комітету, приїхали відпоручники Боєвої Управи та принесли зі собою слова розради, надії. Від них довідали ся ми, що не одинокі ми, не опущені, що крім нас є ще люде, які також борять ся за волю України, що вони не стратили надії, але думають енерґічно направляти занедбані справи. Довідали ся ми, що поважні чинники розуміють вагу нашої справи та що хочуть нам помогти, тільки треба ще дещо пождати. І хоч деякі з нас у той великий день з прибитими серцями йшли на звичайні стежі, то ті щасливцї, що зостали ся, з захопленнєм слухали слів розради, які на збірцї цїлого куріня, а потім на сходинах старшини, вливали відпоручники Боєвої Управи. Треба було набрати надії на кращі часи — й ми набрали її. У нас повстав знову великий запал, тим більше, що надія, хоч маленька, не опускала нас нїколи й не могла опустити молодечих сердець. Ми могли на хвилину бути прибиті, але надії та мрій не могли позбути ся. Коли-ж ми довідали ся ще, що ми не одинокі, — в нас вибухнув ярким полумям молодечий запал, віра в кращі часи вернула знову. Нам знов усміхнула

ся будучність. І тепер ми привчили ся дивити ся далї сміло в очі, не зражувати ся чим небудь, а вперто, просто прямувати до остаточної цїли. Ми вже загартували ся на всї дари долї, ми навчили ся їх терпеливо зносити та ждати. Сього одного дуже важного навчили ся ми, а саме ждати, ждати навіть дуже довгий час і нїколи не тратити надії. І ми її вже не тратили, але снували золоті мрії. І ми з запалом, з огнем у душі та в очах йшли в дальший бій, кидали ся на ворога й уперто, безоглядно вгризали ся в нього, примушуючи його уступати. Правда, ми полишали по собі кріваві слїди, свідків нашої слави, але ми вже не уступали анї на ступінь перед ворогом. Навіть, як він ішов на нас кількадесятькратною перевагою й хотїв за всяку цїну відкинути нас, ми Маківкою показали, що ми можемо. Серед безнастанних боїв, стелячи через рідну галицьку Україну кріваву стежку, дійшли стрільцї аж до широких подільських степів, перед ворота поневолених братів. Стали там, де думали на початку стати; й там їх захоплює друге Різдво. Друге Різдво в полї! Яка велика праця за собою! Які перспективи перед собою! Які змінені відносини, обставини! Тепер стоять стрільцї, не закинені далеко від родини в карпатські нетри, але серед рідних степів. Тепер їх очі не напружені за верхи Карпат, але в сторону славутнього Днїпра. Тепер у них не слаба надїя на переміну долї й щасливійше завтра, але горда певність у свої сили та святу справу, почуттє задоволення по відбутій працї увільнення рідних сторін від ворога, слава серед чужих і своїх, а також докладні вісти про тих своїх і можність побачити ся з ними! О, як змінили ся часи, скільки пережило ся, як багато навчило ся на будуче! Ми знаємо, що хоч які тяжкі удари завдавала-б нам доля, ми їх видержимо, ми маємо за собою довгий досвід.

На хвильку спинили ся стрільцї над Стрипою, що записала ся в їх історії кривавими, але й золотими буквами, задержали ся, але тільки на хвилиночку, щоб набрати відвагу до далекого лету, до далекої дороги, до золотоверхого Київа. Що перед роком було мрією, — стало дїйсністю. Що тепер є ще мрією, може в недалекій будучности стане дїйсністю. Серед таких думок будуть стрільцї святкувати сьогорічне Різдво. Не понурі, чорні, як минулого року, але ясні, веселї, милї в них думи, високі, найгарнїйші думи вояка України.

Де й серед яких обставин святкуватимуть У. С. Стрільцї найблизшого року Різдво?

Відень, грудень 1915 р. *Микола Опока.*

Між окопами.

(Оповіданнє).

Така страшна була днина, що страшнїйшої годї собі уявити. Звичайно зачинало ся коло десятої, одинадцятої години, — сьогодня перед девятою впали перші стріли, а вже потім неначеб гори повідкривали свої пащі й ревли підземними гомонами, немовби небо розірвало свою сиву скатерть і засипувало нас шрапнелями.

Уже коло полудня така нас обхопила втома, що люде падали бездушно та ждали, самі не знаючи, чи діждуть ся кінця того пекельного гомону. Годинник, на який кидаю в одно неспокійно очима, анї не думає посувати ся наперед. Ще в життю менї не минав час так помалу, як тої памятної днини.

Нарештї почало смеркати.

— Ще хвиля, хлопцї, й будемо віддихати! — мовлю до найблизших сусїдів.

— Ой, колиб! — почуло ся зітханнє.

— Правда, що вже не так парять!

— Відай лекше стає . . . Ая . . .

— Ж-ж-ж! — засичало нам коло вуха.

Чим ставали рідше гриміти вистріли, тим сильнїйше вибивав ся кождий різкий звук, що летїв до нас з ворожої сторони. Коли ми вже могли вловити вухами лет поодиноких куль, — знак, що вони чимраз рідше починають сипати ся. Душа між одним і другим стрілом має хвилину відпочинку, стає вразливою на инші зверхнї голоси, увільнюєть ся з стану бездушного отупіння. Дивним дивом бачиш, що паде снїг великими пластами. Глянеш навкруги, а він уже присипав добре землю. Чи не падає вже від полудня? А досї нїхто й не запримітив того. Оглядають ся, дивуть ся. Тут і там починає висувати ся обережно голова з окопів. У туж таки мить ховаєть ся, бо карабінові стріли не вмовкають. Але що вже вони, коли замовкли злющі дула гармат.

Дивлю ся на годинник. Бачу годину, але не можу докладно зміркувати, яка се пора. На дворі стало темнїти. Ізпід облаків сипле густий пластовець і прислонює темняву вечера.

— Видно, вже досить на сьогодня, — мовлю, споглядаючи довкола себе.

Немов у відповідь на мої слова як не гримне десь глухий гомін, як не розкотить ся по верхах гір . . . Мимохіть голова принизила ся, сховала ся під захорону окопа. Цїлком непотрібно. Стріл вицїлено в инший бік, коло нас не чути було зловіщого: „ж-ж-ж! . . .“

— То ще на добраніч! — почув я недалеко себе.

Тимчасом настала вже важка темнота. Люде, як стояли, падали в окопи, обезсилені, перетомлені. Душі не чули в собі.

Пішли вже прикази, щоб полева кухня лагодила харчі, але й се не зробило великого вражіння. Треба було перекрадати ся по декількох, летїти під стріли ворожих карабінів кількасот ступнїв до хати, де за безпечною стїною стояла кухня. Їсти, що їсти й коновками нести харчі до окопів. Одні вертають. Іде нова партія.

Доки ще сили були, то на вийграшку летїло ся. Не одному не довело ся долетїти, не одному вернути не пощастило. Нїкого се не відстрашувало, нїкого не бентежило. Але сьогодня вже сили почали нас покидати.

А ще трівожила найбільш усїх нас думка, що може повторити ся приказ, котрий ми чули декілька ночей одна по одній: „На баґнети!“

Ішла про се нїма розмова — без слів — поглядами очей. А в відповідь чути було то тут, то там голос безсилля: „Годї вже! Не видержить душа! . . .“

Три ночі не спали. Цїлу днину в огнї та в болотї — в ночі приступ на баґнети. До тої міри висилили ся, що

надлетить шрапнель, то лише вже з привички кинеш за ним оком. Бачиш, як розсипав ся десь оподаліk і вже не журиш ся ним. Якби тебе в одній хвилині навіть не стало, — байдуже! Може й лекше було-б; минулась би страшна мука.

А вже найгірше стояти було в грязи по кістки. В одно й дощ і дощ і дощ — цілі тижні січе дрібненький, жили з тебе висотує, душу випирає. Колиб бодай троха примерзло!... Аж сьогодня стало нам лекше дихати, як ми діждали ся снігу. Вся наша надія, що бодай з грязи зможемо вирвати ся.

Коли ми перед трьома днями вперше почули приказ до атаку, в нас вступив дух. То як сидиш скулений і майже не рушаєш ся, — заціпенієш увесь. Вже куди краще загріти ся бігом, нападом, боротьбою. Але одна ніч і друга і третя в надлюдських змаганнях, а цілий день в огні гармат, промочений до костей у воді й болоті, як де, й до колін, — не видержать, хочби й які сили.

Ми сиділи в ожиданню чогось, що мало стати ся, що ждало нас неминуче; не думали боронити ся, прийде приказ, — не пора на розумованя, не пора на жалі, нема сильних, слабих, здорових, недужих, кріпких й обезсилених, усі однакові, всі здатні виконати рішучий приказ, найменшу дрібничку перевести з найбільшою докладністю. Прийде приказ, — ми перемінюємо ся з ослабленої маси висилених, перетомлених, продроглих людських істот у сталеву машину, яка, пущена в рух, не спинить ся, доки не переведе успішно своєї роботи.

Ми ждали на приказ. Знали, що прийде, вірили, що ввіллє в наші ослаблені душі нової, свіжої енергії. Не бояли ся, щоб нам сил не стало. Отож тепер тим більше кождий хотів свобідно захопити того цілющого ліку на перетомлене тіло — вечірнього спокою.

Сиджу, чи радше лежу, привялий, згноблений, чую, як останок сил мене покидає. В голові гуде ще гук гармат, перед очима літають блискавки шрапнелів. Давно вже замовкли грізні дула скажених звірів, давно вже розсипали ся останні відломи вогняних їх подихів, а я ще в одно переживаю враженя тої грізної днини. Здаєть ся, вмирати буду й ще вони пролетять менї перед очі, так врили ся в мій мозок, у мою душу.

А може?... Може прийдуть колись погідні, спокійні днї в моїм житті, може забудеть ся та грізна пора проливу крови, може замовкнуть у моїй душі ті скажені реви розсатанїлих машин, може занїміють ті дикі стогони безобразних тіл, пошарпаних відломами залїза, стали... Може колись примеркнуть у моїх очах ті грізні вирази лиць моїх товаришів, що вють ся в одно коло мене в ровах, на чистім полї, в лїсах, куди не доведеть ся стрінутись із огнем ворожої батерії.

А може?... Може ще днина — одна, друга й не стане в одну мить у мене памяти, зблїднуть усі прожиті картини, замовкнуть усї враженя моєї душі, світ змеркне менї перед очима й я збратаю ся в лонї одної могили з приятелями й ворогами, другами й...

Нї... недругів у мене немає, — шибнула менї думка крізь голову й я усміхнув ся гірко. — Що менї винні ті люде, хто зна, чи не брати моїх, що на них звернене дуло мого кріса?

І я почав нараз пригадувати собі всїх своїх знайомих Українців із російської України. Не перечислив би їх. Хто зна, чи в отім окопі, на який ми сьогодня без сумнїву підемо приступом, не найдеть ся декілька моїх найщирійших приятелїв, з якими переговорило ся стільки ночей, розправляючи про всїлякі питання нашого життя? Хто зна, чи не встромлю я в ворожі груди гострого, блискучого свого знаряду вбійчого та в туж мить чи не побачу виразу смерти на лиці свого найщирійшого друга? Може саме того, з котрим ми стільки переговорили про питанне визволення України?

І тут на далекій Лемківщинї, на окраїннїй українській землї ми порішимо долю нашої участи в визволюванню українських земель. Порішимо твердою, блискучою сталею встромленою рукою друга в дружнї груди?...

Хто знає, чи не жде мене таке сьогодня?

Нараз мої думки звернули ся в инший бік. Я почув якийсь дивний звук коло себе. Дивлю ся й очам не вірю. Мій сусїд, завзятий вояк, який у подив уводив мене своєю відвагою, своїм завзяттєм, — плаче. Сидить сердешнїй на мокрій землї, зловив голову в обі долонї й дїйсно... плаче.

Я аж не йму віри.

— Миколо! — мовлю сердечно. — Вам що?

Мовчить. Навіть не глянув на мене.

— Миколо! — мовлю в друге й труснув його руку своїми пальцями. — Ви плачете?...

Поглянув на мене сумними своїми очима й мовчить.

Устаю, сїдаю проти нього й стараю ся розпитати, що йому.

— Нїчого! — було перше його слово. — Дурний хлопський розум, тай стільки всього.

— А все-ж-таки?...

— Кажу вам, що нїчого.

Ми сидїли так хвилину мовчки. Снїг падав нам на руки, лиця, топив ся та втому проганяв. Освіжував нас.

Нараз із грудей Миколи добули ся глибокі, сумні слова...

— Менї згадала ся жінка, дїти. Що вони сердеги сьогодня дїють?

— Чоловіче! Якби так кождий із нас думав про те, що дїють наші жінки, дїти, наші тати, мами, рідня.

При сих словах такий жаль здавив менї серце, що я ледви поздержав страшний вибух плачу. Зловив кріс Миколи, що стояв коло мене опертий о бік окопа та крикнув у розпуцї.

— Краще, ади наладований, прицїли собі до голови й в одній хвилинї немає в тебе нї жінки, нї дїтей, нї рідні. Усїх забудеш на віки.

— Вірте менї, що я нераз уже гадав таке зробити, — промовив сумним голосом Микола.

А я в мить отверезив ся зі свого плаксивого настрою. Побачив, що замість злагодити біль зажуреної людини, я своїми необережними словами ще більш розранив обкипіле кровю його серце.

— Миколо! — мовлю, зловивши його за руки. — Отямте ся! Що доброго зробили-б ви своїм рідним. Богу дякуйте, що вас сокотив від прички до сеї пори, та просїть, щоб далї милував. А вернете, тодї будете думати про рідню. Лишіть!

А Микола говорить далї тим самим сумним голосом:

— Хиба ви не знаєте, що сьогодня „Святий Вечір?“ Де вони біднятки блукають у се рокове свято? Чи між добрими людьми, чи де в лїсах, дебрах? Чи живуть вони, чи де позамерзали в снїгах, погибли з голоду?

Я знав історію його рідні, його села. Менї дуже жалко стало сердешного Гуцула. Не міг його потїшити, розрадувати. Одно, що я міг і хотїв йому зробити: то вислухати його жалїв. Дати виговорити свій гіркий біль, — хай лекше стане душі. Я слухав, хоч серце рвало ся, а він говорив, говорив... Цїлу траґедію своєї душі менї повістував.

Оповідав, як він зійшов з верха в село до громадського уряду й там сказали йому грізне слово: Кличуть.

Трохи не впав. Так в очах почорнїло, а гори стали отак крутити ся, як той пструг у саку.

Кличуть. Треба йти. Коли?

Зараз таки?

Зараз? Адже-ж він не сказав дома нїчого. Жінка не знає, дїти . . . То на війну йде, не в Косів. Божечку святий! Як таки не попрощати ся?

— Зараз прийдуть жандарми й заберуть до Коломиї.

Дві, три години й він уже верне. Розпорядить маєтком, розділить, що кому припаде.

Не позволили. Не бачив ся нї з жінкою анї з дїтьми. Не розписав між них маєтку. Не розпрощав ся з ними. Крикнули збирати ся. Прийшли паничі. Пішли всїма до міста. І від тої днини не має вже вістки від жінки. Не знає, чи живе вона, що дїє. Не знає навіть, чи вона дістає його письма.

Микола урвав. Дивить ся якось так дивно перед себе. Сидить мов закамянїлий, коло нього присїло декілька слухачів і кождий свою думку думає.

А нараз почули ся чим далї спокійні, лагідні звуки голосу Миколи. Якби нагадуючи собі щось, почав оповідати свої воєнні пригоди.

Як били ся, як гонили ворога перед себе, як зайшли в його край . . .

Помалу, докладно, з великою пластикою оповідав усе, що пережив, що бачив власними очима. Здавало ся, злаходив біль своєї душі тими широкими описами.

Нараз перемінив ся його голос. Дивно почав дрїжати.

— Ідемо, йдемо, таки душі в собі не чуємо. Йдемо знайомими селами. Вже недалеко нашого села. А гармати так гремлять за нами! . . . Що то ще сьогодня! . . . Іграшка — сидїти й голову сокотити. Але то йти в дощі вогню! Ой! То не кождий видержить.

Слухачі притакували головами. Ледви, чи хто з них був у тому походї. Звели їх з рїжних віддїлів до купи. Але ледви чи хто з них не відбув такого походу, про який говорив Микола.

— Як ми входили в наше село, я дуже зрадїв. Може хоч на хвилину дадуть припочити. Може збіжить моя з ґруня, — поговоримо хоч ту хвилинку, заки піду далї світами. Але чогось не було в мене великої надії. То за нами гримить, а ми йдемо, йдемо, ніг не чуємо, а йдемо!

— Ой, то не жарти! — докинув уважний слухач.

— А мене ще одно гонить, сил додає. Ще перейду шматок і вже побачу свою хату.

Урвав. І мимоволї похилили ся голови слухачів. Вони вже чули се оповіданнє. Знали, що він там побачив.

А Микола питаєть ся їх жалібним голосом:

— Чи ви знаєте, що в моїй душі дїяло ся, як я дивив ся на розвалену хату? Ой, відай, нїхто не зрозуміє сього нїколи! Де була моя жінка, де були дїти тодї, як тут били ся! Чи в хатї сидїли, чи втекли, заки зачала ся крівава розправа? Нїколи я не міг дізнати ся. Крізь наше село ми пролетїли, не спинюючи ся. Не було коли навіть оглянути ся. І пішли світами. А тепер, куди не рушу ся, в одно бачу перед собою свою розвалену хату, в одно менї жінка й дїти перед очима. Нераз утомлений кину ся на землю, хотїв би вснути, відпочити. Ще не зажмурю очей, а вони вже приходять до мене. Прокину ся й такий менї туск здавить серце, що трохи не мину ся. Що вони біднятка дїють, куди вони сиротятки дївають ся!

Зітхнув глибоко й сидїв мовчки, вдивлений у беріг окопа.

Нараз застогнав зрезиґнований:

— Як то все перебути, як то все перетривати . . .

Коло нас зібрав ся гурток слухачів. Хитали головами, зітхали . . . Коли Микола скінчив оповіданнє то сей, то той і своє горе висказав. Здавало ся, лекше стало кождому на душі, як міг скинути камінь зі свого серця.

Почали згадувати „Святий Вечір“, завтрішнє Різдво й якась така туга обхопила всїх, що слова вмовкали на устах, розмова рвала ся, запанувала розбільна мовчанка. Вона страшнїйша була, нїж найжалібнїйші слова. Бо слухаєш жалїв людини, то чуєш її біль, її розпуку, — вони задавлюють твої власні почування, заглушують терпіння десятка, сотнї, тисячів инших товаришів недолї. А втихло останнє слово, — зачинаєть ся невисказана словами журба-мова всеї тої громади закопаних у глибокі земні рови людей, чуєш нїмі дрїжання їх сердець, незаспокоєні їх сумнїви, невтишені трівоги. І враз обсядуть тебе роєм твої власні клопоти. Згадаєш рідню, давнє життє, зруйноване грізним молохом; непевність, що дїєть ся там, де ти поклав свою працю, трівога, яка жде тебе будуччина, сумнїви, чи загалом ти маєш право клопотати ся будучим, не знаючи, що принесе найблизша хвилина, — все те, немов оркан, злопотить у твоїм мозку, таке там счинить спустошенне, що голова твоя опаде обезсилена на стїну рова та звялений, розторощений, безнадїйний лежиш, неначе мертва колода. Помалу твій зір паде на лиця найблизших: розпуку в них читаєш, зневіру, затаєні болї . . . Чимраз росте той гурт людей, кинених, як і ти, в отсї земельні канали, на поталу розсипаних шматків шрапнелїв. Читаєш на тих лицях нудьгу, втому, напруженнє нервів . . .

Чим довше триває мовчанка, тим більше грізний стає настрій гурту . . .

Я найдужше бояв ся таких хвиль. Звичайно хтось закляв, починав сварку, до нього приставали инші, найдикші інстинкти проявляли ся серед гурту; здавало ся, кождий хотїв свою журбу втопити в повенї лайок, проклонів, грубих слів, які в иншу пору й не продерлись би крізь уста. Оживлювали ся лиця, затуплювала ся душа, не знати звідки з'являв ся свобідний сміх, починала ся весела розмова, жарти . . . Приходила команда, всї схоплювали ся на ноги, оживленнє, напруженнє, вижиданнє, запал, енерґія . . . Завзятий атак, затрата особистих почувань, одноцїльна, безумна маса, грізна в своїх рухах, безпощадна в наслїдках своїх дїл.

Дивлю ся на своїх товаришів і де не взяла ся в мене думка, що ще лише хвилина й сей наш гурток, схвильова-

ний різдвяними споминами, перетворить ся в одну мить у заїлих борців і замісць гірких дум про рідне село, жінок і дітей, які засїли в головах та душу розривають, на їх устах залунають шалені оклики: урра! Замісць, щоб киснути тут із лицями, залитими слїзми, вихром полетять з наїженими баґнетами на ворожі окопи. Різдвяний „Свят Вечір“ окроплять ворожою свіжою кровю.

Ще більш упевнювала мене про се грізна тишина, що залягла не лиш у нашім гуртї, але скрізь по окопах, як далеко можна було заглянути. Усюди спокійні, мовчазні гуртки, де кинеш оком, — сумні, задумані лиця.

Незамітно перестав сипати снїг, — упало його стільки, що білїла ся земля, укрив дерева, що тут і там росли між окопами. На небі показали ся зорі: одна, друга . . . цїлі їх тисячі. Глуха, лагідна ніч ще більшою тишиною вкрила наші становища.

Злетїла на нас дивна трівога вижидання . . .

На мене повіяло подихом сердешнього родинного тепла. Сива, похилена голова мого батька виринула передо мною десь якби в нашій любій хатчинї — в яснім освітленню. Сидить старенький тато й дуже зажурив ся. А мати сїла в кутку та проливає мовчки сльози. Ховаєть ся з ними, щоб не доводити батька до розпуки. Стіл заставлений до вечері, а вони й не торкнули ся страв. Сидять і дожидають ся. І враз то одно то друге поглядають нетерпляче на двері. Ануж відчинять ся та прийде їх син.

За своєю великою журбою забули, що їх син не може прийти, що рідна наша країна зайнята ворожим військом, нї пройти, нї продерти ся, нї птахом пролетїти.

Мати отямила ся перша. Хотїла довести до краю святочний обряд, щоб покласти стрим журливим думкам чоловіка. Довго думала вже від двох тижнїв, чи лагодити святочну вечерю. Порішила, що краще злагодити. Правда, — перша се буде вечеря без сина. Але не лагодити її — ще гірше. Налагодила. Всього й напекла й наварила, як що року: й борщ і голубцї й пироги й рибу й кутю й усячину. Тепер те все стояло на столї, а їсти не було кому.

А старий батько, що сивий був, — тепер до крихти побілїв, що був пригорблений тягаром свого віку, тепер пригнув ся до землї, прибитий журбою. Одного сина мали й уже шостий місяць, як нїякої звістки від нього. Чи живе він іще? Чи може й слїд за ним замели десь у чистім полї під самітною могилою.

— Годї вже, таточку, сумувати, — мовить старенька мати, а сама трохи не заллєть ся сльозами. — Зачинайте.

— Лишіть ще, мамо. Не піде в горло.

— Доки-ж нам ждати? Й чого? Сїдаймо . . .

І замісць коло стола сїла знову на своє місце в кутку хати, а сльози почуріли їй горіхами по лицї.

— Мала-б ти вже раз, мамо, розум! — промовив із докором батько. — Чого вічно плакати, куди повернеш ся!

— Я бодай виплачу ся, тай лекше менї стане, а ви, таточку, й не плачете, а вже вас нема й половини того, що були. Воліла-б я, щоб ви раз виплакали ся й перестали журити ся. А то й того немає, а ще як і вас не стане, що я робитиму.

Не договорила. Таким се сказала жалібним голосом, що батько розплакав ся уриваним, твердим риданнєм мущини. Не плакав, — стогнав із глибини закрівавленого серця.

А під вікнами хати залунали сердешнї слова нашої коляди: „Бог предвічний“. . .

Обоє схопили ся на ноги . . . ідуть . . . виходять з хати . . .

Хата щезає . . . Міняєть ся картина . . . Чинить ся великий якийсь рух . . .

А грімкий голос коляди лунає, як дивний, чарівний хор ангелів . . .

. . .„Прийшов днесь із небес,
Щоби взрів люд свій весь
І утїшив ся . . .“

Глуха тишина ночі стрівожила ся. Й ляком обходила земляні окопи. Підносять ся голови, здивовані, счудовані, — не вірить ся, щоб се правда . . .

— Що таке? Хто колядує?

. . .„В Вефлеємі народив ся . . .

І заки отямили ся, хто се, звідки той голос, залунало скрізь, як довгі окопи:

. . .„Месія, Христос наш . . .

Стужені серця дали волю своїм почуванням. Над приказ команди: „Нї шелесть у окопах“, сильнїйший був приказ розраненого серця, захват зболїлої, стуженої душі. Широкою луною розлила ся коляда, вирвала ся ізпід землї, з окопів, злетїла в воздухи, могутнїм гомоном відбила ся об облаки, об золоті зорі.

І вже ми умовкли, вже скінчили колядувати, а звуки коляди луною котять ся по горах. Вискакую з окопу, — не можу зрозуміти. Чи то справдї луна така йде? Нї! . . . То таки чути спів іздалека, з долини, від ріки. Від ворожих окопів. І ще десь на нашому крилї заблукав кінець коляди. І тут і там . . . І в наших і ворожих окопах. Неначеби перекликали ся два могутнї хори, так лунає в повітрю величня, поважна арія нашої коляди . . .

В одну мить бачу: за мною повискакували з окопів десятки людей. Чуємо вже виразно: й там, куди наставлені були наші ґвери, наші баґнети, й там у відповідь нам гримить уже над землею та сама коляда.

В світлї місяця, який освітив на хвилину цїлу долину ріки, блукають якісь тїни.

І нараз почув ся з долини грімкий голос:

— Здорові, браття!

— Здорові, здорові були! — Посипали ся привіти з нашого та з їх боку!

— Свої, Українцї і з сього і того боку.

Я повалив ся в снїг, немов підкошений. В одній хвилинї не стало в мене сили вдержати ся на ногах. Я усвідомив собі грізне положенне. Цїлими днями вогонь гармат і крісів, три ночі страшні приступи — дїти одної матери, рідні брати.

Мов крізь сон пригадую собі різдвяні привіти: „Здорові з Різдвом Христовим! . . .“, привіти, що радше на безмежний глум подобали, нїж на братнїй, різдвяний поклін.

І ми й вони знали, що за хвилину прийде приказ тай ясна збруя блисне в наших руках і злучить чи одного з нас в одній могилї, зрошеній братньою кровю.

А. Крушельницький.

Гуцульська Мати Божа.

Картина артиста Казимира Сіхульского. — Репродуковано з ласкавого дозволу д-ра Габердіцля, директора Державної Галєрії образів у Відні.

З поезій У. С. Стр. Юри Шкрумеляка.

На Христове Різдво.

Благая вість іде по світу нині:
Родив ся Спас, Учитель наш святий,
Ісус Христос, син Йосифа й Марії, —
Несе ключі до царських нам дверий.

Глядять з небес блестячі міліони,
Всміхавсь щастєм безконечний світ,
Стихав плач, щезають зойки-стони,
Ангельський хор співав у воріт.

Всміхнись, вдовице, жалем, смутком вкрита,
З розпуки вирви серденько своє,
До тебе йде Збавитель з Назарета,
Благі надії він тобі несе.

І ви, народи, перед ним коріть ся, —
Нехай замужне гук грізних гармат,
Ви правдою з собою поділіть ся, —
Нехай пригорне серцем брата — брат.

Сховайте меч, подайте дружні руки,
Нехай щеза ворожий знак границь, —
Свобода вам й братньої згоди звуки
Нехай звінчають плач сиріт-вдовиць!

Й Тобі, Вкраїно, по катóрзі вічній
Нехай надія щастя заблестить, —
Родив ся Спас, Опікун Твій відвічний —
Тебе Він щастєм волі осінить.

Ворони крячуть . . .

Замкнувши очі, наче в снї
Я бачу образ непривітний; —
Високий хрест, а на хрестї
Христос, Учитель заповітний.

Під ним роздерта на снїгу
Лежить крівавая шинеля, —
А на обрію білих піль
Палав не одна оселя.

Онтам під лїсом білий снїг
Могилу свіжу завівав,
Там кождого борця, що лїг,
До сну тепліїйше прикривав.

А на дубовому хрестї
Ворони сумно — сумно крячуть.
Хто зна, що гуторять вони,
Хто зна, за ким так сумно плачуть . . .

А може по онтим полкам,
Що зза гори виходять, —
У похоронний дзвонять дзвін
І жалібно заводять? . . .

Сміх Отруї.

В нервовий шал, у серця жар,
У тїней день, у нїч примар —
Закравсь нечайно з Аду Дух,
Спинив нараз Всесвіту рух —
Збочив з дороги людські сни,
Фальшиві всунув їм думки, —
Закрав ідеї — все добро,
Що в серцю людськім ще було . . .

І блиснув блеск — і гримнув грім,
Злетїло з Аду Духів сїм —
І — наче Юда до Христа —
Вчепивсь до серця сатана.
Навіяв чар до людських віч,
Засїяв в серцї кляту річ —
І став сміятись — ха, ха, ха!
А кляте чудо дозріва . . .

Сказив ся люд, щезла любов
І блиснув меч, поллялась кров —
І ріже брата рідний брат;
Нема судді, — з нас кождий кат;
І тне мечем, копав гріб,
І тїло їсть неначе хлїб —
І кровцю пє, немов вино, —
Чи смерть, життя, — усе одно!

І нищить блеск і сїв тьму,
Своїх братів у пекло пхав,
А сам кричить: життя, народ!...
— І в судорогах сам конав.
А сатана: ха-ха-ха-ха!
Отсе добро, отсе життя!

Галичина в життю України.

І. Вступ.

Історичні обставини спричинили, що український нарід з періоду завязків своєї державности в окремих князївствах не перейшов до вищої загально-національної форми державного життя, тільки попав під пануванне сусїдних держав, під яким, перейшовши ряд змін державної приналежности, знаходить ся й досї. Не витворивши власної державної орґанїзації, анї не ввійшовши в цїлости в якусь одну чужу державну орґанїзацію, не жив він у тих самих умовах, однаковим, одноцїльним життєм, тільки залежав у своїм розвитку в окремих своїх частях від ріжних державних умов, зоставав ся під ріжними культурними впливами. Се спричинило, що окремі части української землї займають окреме місце в історії розвитку українського народу як цїлости.

Українське національне відродженнє застає український нарід у двох державних формаціях: в величезній більшости в російській державі та меншости в Габсбурзькій монархії, що творить від 1867 р. союз двох держав, Австро-Угорщину. Крім сього головного поділу між дві державні формації зазначили ся в життю українського народу також поділи в межах тих державних формацій. Так у Росії маємо поділ на Правобічну й Лївобічну Україну: коли на Лївобічній сильнїйший вплив російської культури, то правобічна, яка зоставала ся під Польщею аж до упадку сеї держави, зазнала на собі більше впливу польської культури, чим наближаєть ся до сусїдньої Галичини. В Габсбурзькій монархії маємо знов найперше поділ на Україну австрійську й угорську: коли остання й досї усихає, неначе галузка відрубана від пня, без свідомости своєї національної єдности з цїлою Україною, то австрійська Україна стала до деякої міри центром усього українського життя. Вкінцї й австрійська Україна поділена — завдяки правно-державному поділови Австрії на так звані „історичні краї“ (в дійсности сей поділ переважно та зокрема щодо української території є противісторичний) — на галицьку й буковинську, які, творячи кожда часть окремої правно-державної цїлости (Галичини й Буковини), живуть до деякої міри окремим життєм.

Всї сї поділи — що инше, ніж поділ національної території, яка творить самостійну державу, на окремі провінції. Там поділ не роз'єднює окремих частей тої самої національно-державної цїлости. Натомісць вище представлений поділ української землї, звязуючи окремі її части з національно чужими землями й народами в одну державну чи краєву (Галичина й Буковина) цїлість, піддаючи їх при тім чужим інтересам, впливає на їх розвиток роз'єднуючим способом, перешкоджає твореню одноцїльного національного життя.

З сього погляду найважнїйший поділ між дві державні формації, поділ на Україну російську й австрійську*), при

*) З огляду на те, що українська земля в угорській державі творить тільки незначну часть України та при тім не бере участи в українськім національнім життю, можна брати під увагу в Австро-Угорщинї, говорячи про українське національне житте, тільки австрійську Україну.

чім, говорячи про австрійську Україну, треба мати на увазі передовсїм Галичину, де український нарід витворив центр свого національного життя не тільки в Австрії, але й до деякої міри на всю Україну.

Се значінне Галичини в українськім національнім життю на протязї столїття українського національного відродження хочемо саме прослїдити. Приводом до сього — побіч загального інтересу такого розслїду — являєть ся та роля, яку відграє Галичина в теперішнїй війнї, роля предмету спору між Австро-Угорщиною й Росією, при чім се одначе не виключно спір за пограничну територію, але також, і то передовсїм, спір за країну, яка з огляду на свій національний характер і тенденції національного розвитку з одного боку та на характер внутрішньої та внішної політики обох держав з другого — має для них особливе значінне. Найбільше-ж у тім спорі заінтересований український нарід, — і се причина, чому ми беремо ся говорити про національне значінне Галичини для України.

II. Політичне положенне українського народу в Росії й Австрії.

По втратї державної самостійности в формі окремих князївств, під чужим панованнєм, доля окремих частей української землї була ріжна, але ті державні границї, які їх дїлили, нїколи не творили між ними неперехідного муру. Причина того лежала по части в слабости тогочасної державної орґанїзації, по части в характері панованнє чужих державних орґанїзацій над українським народом: те панованнє було таке свіже й незміцнене, що нїяк не могло придавити визвольних змагань українського народу та зробити його орґанїчною складовою частю даної державности. Сї державні відносини спричинили, що між окремими частями української землї не було властиво національно-культурних кордонів, які спинювали-б національно-культурні взаємини, обміну національно-культурними вартостями.

Таким національно-культурним кордоном стала аж державна границя між Австрією й Росією, які подїлили між себе українську землю тодї, коли український нарід був вїковим поневоленнєм і постійною боротьбою, як проти Польщі, так і проти Росії до краю знесилений.

Від тодї обі части України живуть у великій мірі відмінним життєм, залежним від політичних і культурних умов їх державної приналежности. Їх національно-культурний звязок спершу неначе зовсїм переривать ся, а опісля, хоч навязуєть ся знов зі зростом національного відродження, доводячи не тільки до щораз близших національно-культурних взаємин, але також до вироблення одного національно-політичного ідеалу, одначе державна приналежність являєть ся в сїм процесї чинником спинювання.

Та з другого боку приналежність части України до Австрії, держави з західно-европейським, в порівнанню з Росією вищим укладом життя, спричиняє, що українське національне житте розвиваєть ся кориснїйше, нїж колиб ціла Україна входила в склад російської держави.

* * *

Загальні умови державного життя, серед яких жила російська часть України, представлють ся в головних основах так:

Від 1781 р., коли останки політичної автономії України скасовано, край подїлено на ґубернії й заведено кріпацтво, — Україна під правно-державним оглядом стала орґанїчною частю російської імперії, переходячи однакові для цїлої імперії стадії політичного розвитку, — отже скасованнє кріпацтва в 1861 р., надії на Олександра II й розчарованнє, яке принесли роки реакції за його панованнє, революційне ферментованнє, яке довело до революції 1905-7 рр., вкінцї — як наслїдок сеї революції — перехід до формально-конституційного монархізму, який одначе в своїй сути нїчим не ріжнить ся від попереднього періоду абсолютистичного монархізму.

На грунтї сих загальних умов державного життя ярко зарисовуєть ся політика російської держави щодо України. Абсолютистична держава, коли вона зложена з більше народів, являєть ся вже по своїй природї державою національного гнету, в якій немає місця для національних прав в области правно-публичного життя. Але щодо України Росія вела особливу політику з метою знищити українську національну окремішність як таку, не допустити до розвитку української національної культури навіть у тих скромних межах можливостей, які дає абсолютистичний державний лад, перетворити український етноґрафічний матеріял в орґанїчну часть російської національности. Як усяка політика стараєть ся знайти для себе усправедливленнє в деякій ідеольоґії, так і ся російська політика щодо України знайшла собі ідеольоґію „національної єдности руських племен“. Насаджуючи сю „єдність“ на Україні, російська політика дійшла до того, що указами 1863 й особливо 1876 р. забороняє вживати в літературі української мови, кладучи тим способом законну таму українському національно-культурному розвиткови. В сїм стані, з плямою державного злочину, зоставала ся українська мова в Росії аж до революції 1905—7 рр. В революційнім вирі указ 1876 р. потонув сам собою й українська мова відзискала ті права, які мала передтим, а саме право бути орґаном культурного розвитку в літературній области. Нових прав в области правно-публичного життя російська революція українській мові не принесла. Натомісць у періоді реакції, який наступив від розвязання другої Державної Думи, уряд старав ся й ті права обмежити, аж укінцї, покористувавши ся вибухом війни, закрив усї українські періодичні видавництва. *

* * *

Габсбурзька монархія, від часу приналежности до неї української території, переходила значно більше й основнїйших перемін державного життя. Революція й конституція 1848 р., яка була наслїдком не стільки революційного натиску в самій державі, скільки революційних рухів у цїлій Европі, що правда, не зміцнила нових державних основ і цїсарський патент з 31 грудня 1851 р. привернув наново абсолютистичний лад. Одначе в 1860 р. починаєть ся наново конституційна перебудова монархії, яка знаходить завершенне в 1867 р.: подїл монархії на дві держави, Австрію й Угорщину, та конституційний лад в обох.

На сїм політичний розвиток не спинив ся. Поминувши менші зміни парляментарної системи, як заведенне безпосереднього вибору послів Державної Ради населенням у 1873 р. (до того часу палата послів складала ся з делеґацій краєвих

* Докладнїйший огляд політики Росії щодо України див. в праці: Росія й Україна. З приводу теперішньої світової війни. Написав М. Михайленко. 1915.

соймів) і заведенне загальности виборчого права через розширенне його на тих, що досї його не мали (т. зв. пята курія, в якій голосували всї горожане) в 1896 р., — закон з 1907 р. заводить загальне, безпосереднє, рівне й тайне виборче право до Державної Ради, ставлячи Австрію в ряд демократичних держав Европи.

Австрійська полїтика в українській справі нїколи не була ясна й певна, вона все була обтяжена спадщиною польсько-українських відносин у польській державі.

Після прилучення Галичини до Австрії, в абсолютистичнім періоді, австрійський уряд, рахуючи ся з тим, що польська шляхта не мирить ся з новими обставинами та мріє про відбудованнє польської держави, старав ся ослабити її, опікуючи ся українським селянством. Але ся опіка не виходила поза скромні межі тих передовсїм правно-економічних реформ, на які міг здобути ся абсолютизм.

Думка протиставити польським змаганням до відбудовання польської держави український нарід зродила в австрійських міродатних кругах плян подїлу набутої з приводу упадку Польщі території на дві національні провінції, польську й українську. Виринувши в 1846 р., ся думка підперта в 1848 р. полїтичною акцією Українців, стала дуже актуальною, одначе в відповідній хвилї в правительств не стало рішучости, щоб її перевести в дїло. Замісць того надана правительством краєва конституція для Галичини з 29 вересня 1850 р., зберігаючи обстоювану Поляками єдність краю, дїлить його на три округи, краківський, львівський і станиславівський, творячи таким чином з історичної української території два округи.

Зі скасованнєм усїх конституційних здобутків 1848-их років, які зрештою були тільки здобутками на папері й нїколи не ввійшли в житте, та приверненнєм абсолютизму австрійська полїтика в українській справі починає повертати на лїнію польських інтересів. При конституційній перебудові держави справа подїлу Галичини вже зовсїм не виринає на арену полїтичної актуальности. Рівночасно з конституційною перебудовою держави довершуєть ся примиренне австрійського правительства з Поляками — цїною признання польського полїтичного панування в Галичинї.

Так австрійське правительство відсунуло від себе рішенне польсько-українського спору на набутій при подїлї Польщі території, а властиво, віддаючи полїтичне панування на тій території в польські руки, рішило його в користь Поляків.* Аж зріст української національної свідомости й сили, що довершував ся в безнастанній боротьбі з Поляками, з одного боку й демократизація полїтичного ладу Австрії з другого — поставили українське питанне в Австрії знов у ряд державних питань і заставили австрійське правительство зайняти ся ним.

Рівночасно столїттє відродженого українського національного життя, ріжниця між полїтичним положенням українського народу в Австрії й Росії та щораз яснїйша неминучість воєнного конфлїкту між Габсбурзькою монархією й Росією — висувають українське питанне на арену міждержавних питань.

Та хоч перехід зпід Польщі під Австрію не усунув, як можна-б було сподївати ся, — польського панування з австрійської України, одначе приналежність до Австрії поставила сю часть української землї в такі полїтичні умови, що вона могла розвивати своє національне житте й обороняти його перед польськими змаганнями.

Стаючи конституційною державою, Австрія стала рівночасно державою національної рівноправности, запорученої артикулом 19-им основного державного закона з 21 грудня 1867 р. про загальні права горожан держави.* Правда, австрійське державне право не знає нації як підмету права та признає національні права не націям, тільки горожанам і мовам, а при тім міра національної рівноправности в практицї державного життя не для всїх народів держави однакова, але все-таки австрійська конституція дала кождому народови основу будувати власне національне житте та здобувати потрібний для сього правний простір.

Сей прінціп національної рівноправности, признаний австрійською конституцією, був тою основою, на якій розвивало ся національне житте австрійської України. Сеї основи не могло відібрати українському народови польське полїтичне пануванне в Галичинї. Опираючи ся на сїй основі, український нарід у міру зросту своєї свідомости й сили здобував собі також щораз більшу міру національної рівноправности в державі.

Таким чином конституційний лад австрійської держави загалом і прінціп національної рівноправности в австрійській конституції зокрема дав українському народови в Австрії змогу розвивати своє національне житте. В Австрії український національний розвиток не мав проти себе держави як такої, — як у Росії, — навпаки, державний лад признавав йому законні основи. Коли-ж український нарід і мав проти себе польські змагання, які знаходили признанне австрійського правительства, то австрійський державний лад з одного боку клав деякі межі тим польським змаганням, з другого давав українському народови законну змогу боротьби проти них.

Др. М. Лозинський.

* Докладнїйший огляд австрійської полїтики в українській справі знайде читач в моїй працї „Утвореннє українського коронного краю в Австрії“ 1915. — також по нїмецьки: Die Schaffung einer ukrainischen Provinz in Österreich. Von Dr. jur. Michael Lozynskyj. Herausgegeben vom Allgemeinen Ukrainischen Nationalrat. Berlin — Juni 1915.

* Перші два загальні уступи сього артикулу звучать:

„Всї народи держави є рівноправні й кождий нарід має право, котрого не можна нарушувати, зберігати й розвивати свою національність і мову.

„Держава признає рівноправність усїх краєвих мов у школї, урядї й публичнім життю.

На стації.

Поспішний поїзд гнав у сторону Будапешту. На першій стації поза Віднем затримав ся чомусь довше. На других шинах стояв другий поїзд. Довгий, предовгий ряд товарових возів. Через маленькі закратовані віконця в горі виглядала маса цїкавих очей. Видно російські військові шапки. „Russen, Russen“ — заговорив нараз наш увесь поїзд і в одній хвилї посипали ся десятки папіросів, яблок, булок, хлїба. Головно папіроси! Ізза крат висунули ся десятки рук.

— „Дякуємо, дякуємо, пан“ — чую якийсь голос.

Переді мною „унтер“ з лагідним, добрим обличчєм, з усміхненими очима.

А відкіля, дядьку? — кричу.

„Зпід Умані, пан — пять місяців від мая сидїли ми в Тухлї в Галичинї, а тепер узяли нас усїх унтерів і везуть кудись.“

— Самі Українцї між вами, чи є й Москалї?

— У відповідь заговорив увесь віз, — я з херсонської, я з подільської, зпід Гайсина, а я з Винницї — самі Українцї, немає Москалїв. Завязуєть ся розмова. Подорожні тимчасом далї кидають подарки. Сильний вітер уносить їх і розкидає по землї. Простягнені руки полонених даремно силкують ся їх уловити. Розпука з обох сторін.

Надбігає заліznичник. Збирає папіроси, яблока та все инше добро, спинаєть ся на віз і подає полоненим. Подорожні Нїмцї та Мадяри дякують йому.

„Пан, пан“ — кличе на мене мій унтер зпід Умані, чи се всї „русскі“, що їдуть там у поїздї?

Нї одного тут „русского“ немає, — відповідаю, — се Нїмцї та Мадяри.

З недовірєм споглянув на мене унтер — „та невжеж? — а чомуж дають нам папіроси й яблока?“

Вони-ж не вороги вам, а тільки вороги вашого начальства.

— „А начальство казало, що вони, ті „Германци“ всїх нас поріжуть, а вони нам папіроси“ — гм, гм — похитав мій унтер.

„А ви, пан, також Нїмець?“

— Нї, Українець, як і ви.

Ми розговорили ся вже про наші справи. Не докінчили, бо наш поїзд пішов далї.

Відень, падолист, 1915.

Др. Л. Ганкевич.

На Полїсю.

Московське „Русское Слово“ містило в падолистї цїкаві листи свого кореспондента Поляка Цвятковского, що з доручення редакції перебув півтретя місяця в околицях, зайнятих нїмецькими військами. Звідси виймаємо декілька цїкавійших місць.

Після холмської пустинї волинські пропасти й багна видавали ся менї сливе обіцяною землею. Я йшов тою щасливою стороною, на якій по відступленню нашої (російської) армії не було анї одного важнїйшого бою, а війна зазначила ся тільки дрібними стрілами в лїсах між нашою кінницею, а ворожими стежами. За більшим селом Г., три чверти населення котрого виїхали до Росії, зачинали ся величезні лїси, в які запускати ся самому не стало відваги й тому постановив я взяти провідника, жвавого сїльського пастуха, що знав лїс з усїма його доріжками та стежками на яких 40 верстов кругом, як улиці свого рідного села. (Дальшу частину сконфіскувала російська цензура). Приходило ся нам йти з великою обережністю.

Завдяки сухому лїту можна було перейти до деякого ступня через найглибші болота, очевидно для тих, що живуть серед них і знають усї вовчі слїди.

— Не стрічали ви тут Австрійців? — спитав я провідника.

— Нї, паничу. Хиба Австрієць сюди полїзе?

— А куди ми тепер ідемо?

— До М.

— Се велике село?

— Як, то ви не знаєте села М.? — Зовсїм здивовано спитав мій провідник. — Я ще зроду не бачив людини, що не знає М. М-ські хлопцї — дуже буйний народ у нашій окрузї, нїкого не боять ся. До них навіть і справник не їздить нїколи. Нїяких податків не платять.

„Ми, — кажуть, — вільні Полїщуки й нїкого знати не хочемо та нїкого не боїмо ся“. Ходять на лови, бють ведмедїв і самі собі господарями.

У вільних Полїщуків.

Дороги до М., щиро сказавши, немає сливе нїякої. Ми йдемо по ледви замітній борознї, як тут називають, „слїпій стежцї“, що то никне в болотї, то розділяєть ся в рїжні сторони, аж заведе до темного відвічного бору. Село виринуло зовсїм несподївано зза лїса та вразило мене своїм спокійним, мирним виглядом. По вулицях бродили безроги, кури та відзивали ся корови й блеяли вівцї. Здоровезна боса жінка скрипіла коромислом „журавля“. Все дихало спокоєм села й (тут сконфісковано). Ми вступили в першу хату, щоб купити молока.

— А звідки ви будете? — спитав широкоплечий патлатий мужик — господарь.

Я щиро оповів йому про свій намір дістати ся до Росії й мужик обіцяв мене провести.

— Багато народу виїхало з вашого села? — питаю.

— Від нас нїхто не виїхав. За чим нам виїздити? Наше село на болотах. Сюди й сам чорт носа не покаже.

Оттаке було се вільне полїське село й його мешканцї. За М. ще одна полїська несподїванка.

Дорога до В. лежала просто на схід. Зійшло сонце й я рішив попробувати сам орієнтувати ся в лїсї по сонцю. Очевидно, я дуже скоро збив ся з дороги та блукав сливе до вечера. Зовсїм несподївано я вийшов на широку поляну, на якій мальовничо розкинуло ся велике, гарне село. На вулиці стрічаю жінку й неспокійно допитую ся:

— А що, є в вас у селї Нїмцї?

Баба видивила ся на мене, не розуміючи:

— Які Нїмцї?

— Ну, щож, хиба ти Нїмців не знаєш? Таж то ті, що корови та конї рабують, — стараю ся вияснити малотямучій жінцї. Вона нїчого не розуміє.

— Нї, не бачила.

Тепер прийшла не мене черга дивувати ся.

— Як, зовсїм не бачили?

— Зовсїм не бачила, — вперто відповідає жінка та звертаєть ся до мене з запитом:

— Та на якого чорта вони менї потрібні?

Не знаю, що відповісти жінцї.

— Та якже се село називаєть ся?

Жінка називає одну з безчисленних „Вульок“, яких розкинено в тій части Полїся мало не до сотки.

— А ви звідкіля йдете? — зі свої сторони питає жінка.

— З М.

— А хтож вам, паночку, таку дорогу показав?

Ви зовсїм в противну сторону йдете. До В. звідси — ще „геть-геть два чики та гуляй“. А з М. проста дорога, 15

верстов з додатком. Щасливе село, де не „бачили ще Нїмців“, жило таким спокійним безжурним життєм, як і село Мишанець. Постановляю заночувати, заздалегідь тїшу ся передсмаком ситої вечері.

І справдї не завів ся. За вечерею розговорив ся я з мужиками.

— А чи Варшава, паночку, зайнята Нїмцями? — питають мене наївно.

— Давно. А ви того не знали?

— Та звідки нам знати?! Глухо тут. Ми й самі тепер не знаємо, хто ми такі: чи Нїмцї, чи Австрійцї, чи як передше „Росіянами“ лишили ся. Не бачимо нї наших козаків, нї Нїмців, анї Австрійців.

Таких „невтральних“ сїл менї довело ся стрічати на своїм шляху чимало. Ну, що правда, я бачив тільки саму найменшу часть тих безчисленних невтральних місць, куди не дібрати ся нїякому ворогови. Дрімучі лїси та непрохідні багна міцно стережуть їх спокою.

Пімста гір.

(Правдива подїя).

Стояли могучі, чорні, свідомі свого маєстату. Нїхто не заглядав в їх недоступне нутро, нїхто не бажав довше між ними мешкати. А коли загнав ся який відважний стрілець за ґемзою, що була їм одинокою товаришкою, то часто платив життєм за свою відвагу. Бо тодї зривала ся буря гнїву з їх високих вершків, зривав ся вихор, що в шалених, диких ударах зривав каміннє й валив у долини, ломив дерева та страшним гураґаном природи впадав на стрільця і вбивав життє так, що нїхто не знав, де, коли й як . . .

Сей вихор, їх відвічний коханок, грав ся з ними в темні, бурливі ночі в збожеволїлих вирах пристрасти, то під вечір тулив ся до них тихим, любовним почуваннєм, а часом зависав на їх устах і притихав в упоєнню. Тодї велика тишина залягала цїлу околицю, тодї чути було в просторі святу хвилю радости, святочний настрій весїлля. Тодї радість була в природї без голосу, сміху, слів . . .

Віки минали, по цїлій землї розплило ся людське племя, вдирало ся на найвищі шпилї, лиш отсе гнїздо стало недоступне, грізне, бо відстрашує вже самим своїм видом. Та одного дня показали ся люде, валили дерева, щоби пробити дорогу серед відвічних буків і смерек. Дійшли до лїнії, де зачинали ся бездеревні, голі скелї й серед громів динамітових експльозій вели дальше своє дїло.

Задріжали скелї. З їх ран сипало ся розторощене динамітом каміннє, а слїдом тих ран зачала посувати ся болюча течія голого, свіжого, рівного шутру, що невпинно, звільна підносила ся до самих вершків і мов страшний рак точила невинні, снїжні груди, до яких від віків свобідно тулив ся вільний гірський вихор. Нераз збожеволїлий з болю боронив свого царства, обсипував зайдів каміннєм, градом, снїгом, — нїщо не помагало. . . . Тодї зболїлий тулив ся до покалїчених грудей і ридав. Опісля зривав ся, летїв у долину, де чорними обрисами шумів бір. А той шумів: пімсти, пімсти! . . .

На плаю кінчила ся дорога й там збудували закопи, обсадили людьми, поставили гармати й кільчастим дротом обмотали скелю.

І від того часу гук гармат і крісів, крик людського болю та тріюмфу, тріск ґранатів, що розбивали в сотки куснїв каміннє, бороли ся з задиханим свистом вітрів і гомонїли над ними своїм спокоєм і рішучістю, а в долинах викликували більше страху та тривоги.

Людина побідила!

Відвічні гори дивили ся на ту боротьбу коханка з ворогом. В осени з журби счорнїли, а опісля збліґдли й їх лице виглядало як одно снїжне поле, на якім грали ся в вечері, немов висміваючи, зависні промінї заходячого сонця. Тодї гори червонїли наче кров... Наче кров, що текла з пошарпаних ґранатами людських тїл, що дня валила ся в снїг і плямила його пурпурою . . .

На латинське Різдво зірвав ся вихор до останньої боротьби. Через три днї сипав снїгом і засипав дорогу, через три днї змивав дощем ненависні рови, через три днї перемагав ся з ворогом. У самий святий вечір кинули ся люде, не зважаючи на страшну снїжну бурю, на себе. Гармати приглушили вихор, експльозії ґранатів і бомб розторощили тьму й через три години скаженїв кривавий бій і тисячі лягли.

Не було побіди. Обі сторони подали ся на свої становища в бараки, притихла людська боротьба, тільки вихор рвав ся дальше в останнїй розпуцї.

Люде лягли по страшнім бою, де хто міг, і заснули важким сном . . .

Тодї гора прийшла коханкови в поміч. На вершках загомонїв страшний тріск мас снїгу й каміння, котрі обірвали ся, вихор ударив зі страшною силою на сплячих ворогів, — а на табор, на закопи й гармати, на дорогу, на кільчасті й телєфонїчні дроти звалила ся з нечуваною скорістю невмолима пімста гір, засипуючи та вбиваючи все, що живуче.

Прийшов ранок . . . Не було боротьби, не було гуку гармат, не текли потоки крови.

Велика могила лежала тихо, наче в снї. Над нею підносили ся в небо побідні вершки гір, що заснули разом з вихром, а які будили до життя червоні, кріваві промінї сонця.

Волод. Ґадзїнський.

Вісти.

Українська часопись у мадярській мові.

Від нового року виходить у Будапештї під редакцією д-ра Ґіядора Стрипського часопись, присвячена всесторонньому оглядови українсько-мадярських інтересів, під назвою „Ukránia“ (Українські справи). Ukrán—Magyar kapcsolatok szemléje (Огляд українсько-мадярських відносин). Українцї й Мадяри мають цїлий ряд спільних інтересів: полїтичних, культурних і господарських. Для їх вияснення перед угорською суспільністю та для пропаґанди спільних інтересів виходить саме спеціяльно тим справам присвячений тижневник з такою програмою:

а) Історія, ґеоґрафія, етноґрафія, духова й господарська культура України;

б) Інтернаціональне й народньо-господарське положеннє Українців з мадярського становища;

в) Угорсько-українські історичні взаємини (історична доля загалом, полїтичні союзи, постатї угорської історії в українській народнїй поезії (король Матей, Ракоці, Кошут);

д) Українська й мадярська музика;

е) Українсько-мадярські наукові взаємини (працї в українській мові про Угорщину та працї в мадярській мові про Україну);

ж) Українсько-мадярські літературні взаємини (Мадярське письменство в українській літературі, українське письменство в мадярських перекладах, бібліографія українщини у Мадярів і мадярщини в Українців).

У журналї беруть участь: Міклош Семере, цїс. кор. камеральник, Лайош Таллоці, секційний шеф мінїстерства заграничних справ, др. Арпад Берцік, мінїстеріяльний радник, Імре Водічка, опат, мінїстеріяльний секретарь, співредактор часописи, др. Антін Годинка, професор університету, др. Аладар Баллаґі, проф. унїв., др. Енев Чолнокі, проф. унїв., др. Генрік Марцалі, проф. унїв., др. Лайош Садецкі, проф. ун., др. Ґеза Цірбус, проф. унїв., др. Шандор Маркі, проф. унїв., др. Золтан Ґомбоч, проф. унїв., Арпад Земплені, поет, Балінт Варґа, проф. унївер., Імре Тімко, ґеольоґ, др. Дюла Шебештєн, директор „Національного Музею“, др. Жіґмонд Баткі, кустос „Нац. М.“, др. Іштван Дєрфі, кустос „Нац. М.“, др. Дєрдь Кемень, кустос „Нац, М.“, др. Тіболт Шмідт, проф. Дєрдь Подградский, о. Калман Жаткович, проф. Іштван Семан, проф. Золтан Кодалі, проф. Бела Барток, проф. Янош Шепревді, проф. др. Аврел Літке, проф. др. Дюла Прінц, проф. др. Дюла Немет, проф. др. Імре Шебевк, ґімн. проф. Мігаль Мункачі.

Передплата річно 20 К, піврічно 10 К, чвертьрічно 6 К. Адреса: Ukrania szerkesztösége I., Lógodi-utca 5.

З огляду на те, що з фінансових причин ледви чи можливе буде відвзаємнити ся Українцям видаванням окремого орґану, присвяченого такій чи подібній програмі, яку поставила собі „Ukránia“, дуже бажано, щоб українська преса як найбільше уваги присвятила порушеним питанням у програмі часописи „Ukránia“.

Зїзд російських поступових дїячів про полїтику Росії супротив Українців у Галичинї.

Подаємо за „Украинскою Жизнью“ (NN 8—9) таку незвичайно цїкаву резолюцію, прийняту на з'їздї поступових дїячів про полїтику російського правительства супротив Українців у Галичинї:

При зайняттю Галичини російські власти повинні були віднести ся з особливою увагою й обережністю до всїх культурних придбань населення, близького нам по національности, східної половини сеї провінції. Да того права окупаційної власти та положенне населення означує докладно міжнароднє право, згідно з котрим (ст. 36 і 56 ґаґської конвенції 1907) життє й маєток, релїґійні переконання й виконуваннє релїґійних обрядів, а також інституції, присвячені культови, добродїйности, народній просвітї, штуцї, науцї зостають ся недотикальними. Сї засади міжнароднього права, як і мірковання полїтичної доцїльности, принесено в жертву вузьким змаганням воюючого націоналїзму. Під впливом партійних поглядів, висловлених націоналїстами в Державнї Думі, котрі зїхали ся у Львові, зроблено пробу систематичного винародовлення українського (русинскаго) населення Галичини.

З перерваннем дїяльности давнїх інституцій Галичини та з припиненнем конституційних ґарантій, котрими користувало ся її населенне згідно з австрійськими основними законами, явила ся для власти можність вмішати ся в приватне та громадянське життє населення... Сю можність використали російські урядники в повній мірі. Їх поведенне позбавило зовсїм в очах населення пошани й довіря до російської управи, а обрусительні міри націоналїстів викликали в нїм озлобленне й ненависть. Замкнено всї інституції, котрі мали який небудь звязок з національним самоозначенем населення: українські наукові інституції та просвітні орґанїзації, українську пресу, бібліотеку, музеї, клюби, вкінцї всю сїтку кооперативних економічних інституцій. Піддержуючи одну з полїтичних партій, котрі вели боротьбу в краю, партію москвофілів, адмінїстрація покористувала ся її партійними інституціями й орґанами, щоб почати русифікацію місцевого українського населення. Для сеї самої цїли зроблено проби витворити кадри російських учителїв і замінити українську народню школу російською.

Хоч воєнна управа й радила зразу віднести ся до української інтелїґенції „вижидаючо“, але місцева горожанська власть стала скоро знарядом у руках впливових москвофільських дїячів для покінчення давнїх партійних порахунків. Почали ся арештованя місцевих дїячів, починаючи від митрополита Шептицького, а кінчаючи українською інтелїґенцією. Всїх, котрі не вспіли втїкти, арештовано та заслано. Тодї-ж пороблено цїлий ряд заходів вплинути на релїґійні переконання українського населення. Місцева власть ухвалила зразу відносити ся толєрантно до унїятської церкви та не допускати насильного навернення унїятів на православє. Та помалу перестали заховувати міри, які власть прийняла. Як найшвидше заведенне православя стало черговою задачею націоналїстів на чолї з епископом Евлогієм. Покинені парохії займали православні священники, а унїятських священиків, що зостали ся на місцї, виселили в далекі ґубернії Росії.

Полїтику націоналїстів проваджено зі збільшеним запалом і на російській Українї. Українську пресу в Росії також закрито, а друк нових книжок в українській мові заборонено. Визначні дїячі, як напр. проф. М. Грушевський, підпали переслїдуванню й адмінїстративному засланню. Почало ся переслїдуванне і против инших проявів українського національного життя, котрі давно вже одержали своє право громадянства, напр. против українського театру...“

Памяти О. Русова.

В 279 ч. „Рѣчи“ з 23 жовтня с. р. помістив М. Могилянський глибоко та щиро відчутий некрольоґ О. Русова. — О. Русов — читаємо там — був визначним земським статистиком, громадським дїячем, гарячим українським патріотом (не вважаючи на своє московське походженне), але перш і більше всього людиною рідкої душевної краси... Останнїми роками проживав О. Русов у Київі й викладав у „Комерційнім Інститутї“. Свої виклади оголосив у двох підручниках „Краткій обзоръ развитія русской оцѣночной статистики“ та „Краткая энциклопедія земскаго дѣла въ его историческомъ развитіи.“ О. Русов був учасником українського руху з кінця 60-их років і стояв близько первопочинів земського руху, будучи в приятельських зносинах з його визначними дїячами. А. Карпинським, А. Лїндфорсом і ин. Через декілька трилїть був борзенським повітовим земським гласним і чернигівським ґубернським земським гласним з борзенського пов. Одначе тим не вичерпуєть ся його громадська дїяльність. Усюди, куди-б його не кинула доля й улюблена статистика, О. Русов ураз із жінкою ставав у центрі громадського життя, приймаючи безпосередню участь у громадській дїяльности місцевої інтелїґенції, що-б то не було, громадська бібліотека, українький гурток, чи яке небудь літературне підприємство. Багато роботи напр. вложив О. Русов у розвиток бібліотек, що процвітають у Чернигові, Херсонї й Харкові.

Русов орґанїчно не міг жити без громадського дїла й його не можна було поставити в таке положенне, де він опустив би руки. Відірваний противностями життя від одного дїла, він брав ся до другого, пристосовуючись до умов, які для инших були-б неможливі. В роботї шукав він змягчення свого особистого горя. Завжди зайнятий понад міру своїми безпосереднїми обовязками, він таки проявив цїлу безлїч інїціятиви та вкладав багато труду в здїйсненне починів громадського характеру. В 90-их роках напр., працюючи над описом чернигівської ґубернії, він орґанїзував статистичний опис „Воздвиженської ярмарки в Чернигові“ й опрацював потім висліди того опису. Не можна не згадати про його постійне співробітництво в ставленню українських аматорських вистав, що відіграли важну ролю в розвитку українського театру та принесли поважний дохід на покриттє культурно-

просвітних видатків на провінції. О. Русов був сам визначним актором комічних сцен („Мартин Боруля“, „Наталка Полтавка“, „Сто тисяч“ і б. и.). О. Русов не хотів нічого чути про відпочинок і вже тяжко недужий займав ся перенесеннєм „Комерційного Інституту“ до Саратова. Хоч йому з трудом приходило ся переходити з одної кімнати до другої, він анї не думав покидати свого ділa так, що, ледви дихаючи, добив ся вже до Саратова, звідки й прийшла незабаром сумна вістка про його смерть.

Французький іґнорант.

Гаврило Ганото (Hanotaux), член академії й колишнїй мінїстер заграничних справ, уважаєть ся у Франції за знаменитого історика. Тепер видає він „Ілюстровану історію війни 1914 р.“, а в 15 зошитї сеї історії находить ся мапа, про яку говорить ч. 4—5 льозанського журналу „Revue Ukranienne“: „Здавало ся-б що, письменник такого імени вибирає старанніїше свої документи, а все-ж находимо ми тут карту, нарисовану Ляґранжом, на якій стрічаємо найгрубші помилки. Так бачимо в серединї України, між Доном і Днїпром, великий простір, де живуть Грузини; далї межи Днїпром і Бугом знову великий білий простір, мешканцї котрого мають бути Грузинами. А тимчасом у цїлій европейській Росії немає нїодної місцевости, яку заселювали-б колись Грузини. Вони живуть тільки в Закавказщинї межи Чорним і Каспійським морем“.

Боротьба за автономію України.

Російські вищі военні власти заслали, — як доносить „Кіевская Мысль“, — Івана Миколайчука за пропаґанду ідеї автономії України до іркутської ґубернії на цїлий час тривання війни. Сей факт як найвиразнїйше характеризує недорічність російських теревень про те, що на російській Україні загалом немає Українців і що між ними немає нїяких національно-полїтичних змагань.

Володимир-волинські Українцї в австрійського окружного коменданта.

В ново-іменованого австрійського окружного коменданта полковника Домбровіцького в Володимирі-Волинськім явили ся дня 23 грудня в імени українського місцевого населення член міської управи Евген Чарановський й один з найвидатнїйших міщан Іван Березовський і, запевнивши його про льояльне становище Українців супроти нового ладу, предложили домагання українського корінного населення в справі засновування українських шкіл і в справі заспокоювання духових потреб, указуючи на те, що досї не засновано в окрузї нї українських шкіл, нї не введено в життє нї православних нї греко-католицьких богослужень. Відповідь нового коменданта, полк. Домбровіцького, який впрочім підчеркнув, що військова управа стоїть осторонь від полїтики, була доволї прихильна та велить сподївати, що новий окружний комендант володимир-волинської округи, йдучи по лїнії інтересів Австро-Угорщини, зберігатиме повну рівноправність українськаго корінного населення.

Перша українська часопись на українських зайнятих землях.

З 72 ч. ввели троязичні „Lucker Nachrichten — Łuckie Nowości—Луцькі Новости“ (чому не „Новини?“) відрадну зміну, бо на місцї російського тексту дали український, але аж на третїм місцї, хоч Волинь чисто-українська територія.

Присудом полевого суду нїмецького ґенерал-ґубернаторства в Варшаві засуджено австрійського горожанина Юлія Кротохвіля за шпіонажу проти нїмецького війська на кару смерти, Присуд виконано дня 14 грудня 1915 р. в Варшаві. Отсей присуд оголосив варшавський ґенерал-ґубернатор у пресї.

Статя проф. М. Грушевського у нюйорському „Таймсї“.

Відому статю проф. Михайла Грушевського про українську історію, поміщену по французьки в „La Revue. Politique Internationale“ переклав був анґлїйський публїцист Джордж Рафалович на анґлїйську мову та видав її окремою книжечкою в Лондонї. Частину сеї розвідки видруковано тепер у грудневім випуску новойорського Таймса (“Current History“).

Ґоремикін не хоче листувати ся з Родзянком.

Російські часописї доносять: „Голова Думи Родзянко звернув ся перед тижнем з листом до голови ради мінїстрів Ґоремикіна, питаючи його, коли правительство має намір скликати Думу, але й досї не дістав Родзянко відповіди на сей лист.“

Українська справа в румунськім парляментї.

В останнїх днях порушено в румунськім парляментї декількома наворотами вагу українського питання, скоро тільки заговорено про грозу з російського боку для Румунії. Й так бесарабський Румун Стере промовляв ґаряче за тим, аби Румунія взяла собі до серця долю Бесарабії та стала по сторонї центральних держав. З одної книжки російського мінїстра навів бесїдник доказ, що Росія хоче прилучити й Румунію. В своїй бесїдї вказав він на російську перфідію в полїтицї супротив Українців. Ще більше заслугує на підкресленнє, що один з найбільших румунських русофілів Таке Йонеску признав у своїй мові відкрито, що коли Румунія забере в війнї Бесарабію, потребує України для її оборони. Так поволи приходять румунські провідники до тих думок, які висловив „Союз визволення України“ ще в осени 1914. р. в своїм „Поклику до румунського народу“.

Відчит д-ра Фалька Шуппа про Болгарію.

Головний секретарь товариства нїмецьких пособників українських визвольних змагань „Вільна Україна“ др. Фальк Шупп мав з великим успіхом 15 грудня в Франфуртї над Майном виклад про Болгарію в світовій війнї на дохід Червоного Хреста в Болгарії. Сю нагоду використав п. др. Фальк Шупп і для познайомлення з працею повищого товариства, як і з працею „Союза визволення України“ та найшов там між високими особистостями знамените зрозумінне її.

Відзначення Українських Сїчових Стрільців.

Боєва Управа подає до відома: В признанню за хоробрість супроти ворога удїлено срібну медалю хоробрости II кляси офіцерським аспірантам У. С. С.: Василеви Панчакови, Антонови Калинцеви, д-рови Осипови Суховерському, Петрови Пасїцї й Юлїянови Назаракови; підофіцерам У. С. С.: Омелянови Білинському, Степанови Фоменкови й Василеви Мицикови — та стрільцям: Матвієви Загаєвичеви, Іванови Семанюкови, Панькови Чортоломному та Дмитрови Маслеєви. Бронзову медалю хоробрости одержали офіцерські аспіранти У. С. С.: Омелян Волосянський, Юлїян Назарак, Микола Загаєвич і Станислав Мажевський (командант чети при кінноті); підофіцери У. С. С.: Степан Дацків, Степан Смольницький, Віктор Коваль, Степан Олїйник, Остап Бабяк, Осип Ярем, Августин Болехівський, Богдан Збудовський, Микола Урбанович, Олекса Роздольський і Михайло Коцюба, та стрільцї: Василь Вовк, Микола Корольчук, Андрій Вінтонюк, Роман Харамбура, Дмитро. Колїсняк і Дмитро Копельчук.

Під свята.

Серед численних покликів, звернених до української громади, на особливу увагу заслугував би поклик президії „Союза визволення України“ в справі жертв книжками та грішми для полонених земляків з російської армії.

Кождого дня приносить почта численні письма від полонених з прошеннєм книжок у рідній мові й кождого дня адміністрація видавництв „Союза“ висилає цїлі стоси літератури, заспокоюючи духові потреби тих, хто найбільше сього потребує.

Слїд тут пригадати, що від довшого часу „Союз визволення України“, де тільки міг і наскільки міг, — закуповував українську літературу для поширення серед полоненнх, а крім того видав власним накладом сотнї тисяч примірників рїжних книжок.

Але тепер, як закуплені книжки, так і власні видання на вичерпанню, засобів на дальше виданнє нових книжок немає, а попит на рідну книжку серед полонених щораз зростає.

Не потребуємо тут говорити, якої великої ваги справою є — ширення корисної національної літератури серед полонених — російських Українців!

І не сумнїваємо ся, що українська громада зрозуміє се та щедрими жертвами допоможе „Союзови“ підтримати далї розпочату з великим накладом працї та гроша роботу національного освідомлення своїх земляків.

Багато в краю знайдеть ся інтелїґентних родин, які не комплєтують систематично родинних бібліотек, але мають багато рїжнородних книжок і могли-б для доброї справи пожертвувати сї припадкові збори.

Не мало є в краю і громадських орґанїзацій, як читальнї „Просвіти“, Сїчи, Соколи, які свої маленькі бібліотеки, без особливої для себе шкоди, а з користю для національної справи, могли-б відступити для полонених.

Але багато книжок треба купити й на се потрібні грошї. Тут знову громадські орґанїзації, а особливо священство, скорше нїж хто инший, можуть прийти з помічю.

Найбільша є потреба в творах красного письменства, особливо за повним Кобзарем кождий полонений добиваєть ся. Дуже потрібні видання з історичної области, спеціяльно популярні історії Аркаса та Грушевського. Є також великий попит на видання з господарства, політичної економії, кооперації. Виключені від поширення видання, друковані галицькою етимольоґією. Видання, друковані російською ярижкою, можуть бути.

Посилки в книжках і грошах адресувати до адміністрації „Вістника Союза визволення України“ Wien VIII, Josefstädterstrasse 79.

„Вістник Союза визволення України“ серед Українських Сїчових Стрільцїв. (Знимка д. Іванця).

Купуйте отсї дешеві видання „Союза визволення України“:

Тарас Шевченко. Кобзарь. Вибір поезій, випуск І. і ІІ. Відень, 1915. Цїна кождого вип. брош. 1 кор., в оправі 1 кор. 40 сот.

Відомости про російську Україну (Сїчовим Стрільцям). Царгород, 1915. З друкарнї „Союза визволення України“. Цїна 15 сот.

Сїм Пісень. Гостинець для українських вояків від „Союза визволення України“ (з нотами). Цїна 20 сот. (При масових замовленнях знижка 25%).

На переломі. Календарь „Союза визволення України“ на рік 1916. Відень, 1915. (Незабаром вийде з друку). Цїна 1 кор. 20 сот.

Др. Володимир Левицький. Як живеть ся українському народови в Австрії. Відень, 1915. Цїна 20 сот.

Др. Вол. Старосольський. Національний і соціяльний момент в українській історії. Відень, 1915. Цїна 10 сот.

Др. Л. Цегельський. Самостійна Україна. Звідки взяли ся і що значать назви „Русь і Україна“. З картою України. Відень, 1915. Цїна 30 сот.

Б. Лепкий. Чим жива українська література? **В. Сїмович.** Короткий огляд укр. літератури. Відень, 1915. Цїна 20 сот.

„Великий Льох“ Т. Шевченка. З передмовою й поясненнями д-ра В. Сїмовича. Відень, 1915. Цїна 30 сот.

Проф. М. Грушевський. Як жив український народ. Коротка історія України. З малюнками. Царгород, 1915. Цїна 50 сот.

Богдан Заклинський. Що треба знати кождому Українцеви? Відень, 1915. Цїна 20 сот.

Українські колядки. Друге виданнє. Відень, 1916. Цїна 20 сот.

Всї видання можна набути в адміністрації видань С. В. Укр. Wien, VIII., Josefstädterstrasse 79, II. Stiege, Tür 6. Книгарням знижка 25 процент. Грошї просить ся висилати з гори переказом або почтовими марками.

Зміст: До наших передплатників і прихильників. — У другий Святий Вечір. — М. Опока. Рік тому (Спогади У. С. Стр.). — А. Крушельницький. Між окопами.—Гуцульська Мати Божа. — З поезій У. С. С. Юри Шкрумиляка: На Христове Різдво, Ворони крачуть, Сміх Отруї. — Др. М. Лозинський. Галичина в життю України, І. — Вступ. ІІ. Політичне положеннє українського народу в Росії й Австрії. — Др. Л. Ганкевич. На стації. — На Поліси. — В. Гадзінський. Пімста гір. — Вісти: Укр. часопись у мадярській мові. З'їзд російських поступових дїячів про політику Росії супротив Українців у Галичинї. Памяти О. Русова. Французький ігнорант. Боротьба за автономію України. Володимир-волинські Українцї в австрійського окружного команданта. Перша українська часопись на українських зайнятих землях. Русофільська вшехпольська орієнтація. Стаття проф. М. Грушевського в новойорськім „Таймсї“. Іоремикін не хоче листувати ся з Родзянком. Відчит д-ра Фалька Шупна про Болгарію. Відзначення Укр. С. Стр. — Під свята.

Відповідає за редакцію: Волод. Біберович.
З друкарнї Адольфа Гольцгавзена у Віднї.

Львівська державна наукова бібліотека

Preis 30 Heller.

ВІСТНИК

(Nachrichtenblatt des Bundes zur Befreiung der Ukraina)

Союза визволення України

Виходить що тижня в неділю.
Річна передплата виносить 10 К., 10 Мар., 2 Дол. (4 рублї), піврічна 5 К. (2 рублї), квартальна 3 К. (1·20 рублї). :-: Ціна сього числа 30 сот. (15 коп.).

Редаґує Комітет.
Видає і відповідає за редакцію: **Волод. Біберович.**
Адреса редакції: Wien VIII., Josefstädterstraße 79, II. Stiege, Tür 19. Адмінїстрація: Tür 6.

Менших рукописей і віршів не звертаєть ся; з приводу того не входить ся в нїяку переписку.

III. рік. Ч. 3—4. Відень, 9 сїчня 1916. Ч. 63—64.

Галичина в життю України.

III. Національний розвиток російської й австрійської України.

Ще до початків українського національного відродження в Росії все українське, як у правно-публичнім життю на українській землї (адмінїстрація, суд, школа, церква), так і в культурнім життю громадянства усунено й заступлено російським.

Українське національне відродженнє почало поволї витискати російщину з культурного життя громадянства. Появила ся українська книжка, розширюючи ся на всї области письменства, далї повстав український театр, заложено початки української школи (в формі недільних шкіл у Київі) з виглядами українїзувати згодом усе шкільництво, почало виростати свідоме українське громадянство.

Як віднесло ся до сього процесу українського національного відродження російське правительство?

Знищивши полїтичну автономію України, здавивши її національно-культурне життє, російське правительство, здаєть ся, думало, що осягнуло свою цїль щодо України, й тому на перші прояви українського національного відродження, коли воно мало виключно літературний характер, аж до 1840-их років, не звертало сливе нїякої уваги.

Аж Кирило-Методиївське Брацтво (1846—7) своєю полїтичною тенденцією звертає на себе увагу правительства та стягає важкі кари на своїх членів, до яких належать тодїшнї найвизначнїйші дїячі українського національного відродження — Шевченко, Костомарів, Кулїш й ин. Але й долю Кирило-Методиївського Брацтва треба пояснити не стільки його українським характером, скільки його полїтичними тенденціями; за подібні полїтичні тенденції царь Микола I не милував нїкого.

Аж у 1860-их роках, коли український національний рух з области літератури почав переходити в область суспільного життя, маючи за основу визволенне з кріпацтва селянства, починають падати на нього особливі репресії, з яких найважнїйший: указ мінїстра внутрішнїх справ Валуєва з 1863 р. з забороною видавати популярно-наукові й педаґоґічні видавництва українською мовою та царський указ з 1876 р. з забороною української літератури загалом.

Так вийнято українську національність у Росії зпід права й то тоді, коли після полїтичного погрому на руїнах Гетьманської України тільки почало народжувати ся нове українське життє, яке ще замало було зміцнило ся, щоб виступити як слїд у своїй оборонї.

Се мало важкі наслїдки для дальшого розвитку українського життя в Росії. Поза дуже обмеженою літературною областю всяка суспільна праця в українській національній формі була виключена. Хто виходив поза ту область, працював у російській національній формі — чи як учений, чи письменник, чи громадський дїяч. Не зоставало ся нїчого иншого, тільки ждати, доки не змінять ся полїтичні відносини в державі, та прикладати свою руку до спричинення тих змін. Одначе, як сказано, український національний рух був замолодий і заслабий, щоб видати з себе поважнїйшу активну силу для боротьби за полїтичні зміни в державі. Се мало той наслїдок, що живійші елєменти на Україні захоплювали ся російським полїтичним рухом, відчужували ся від українства та пропадали для української справи.

А хто не пропадав, той роздвоював ся: чи він був ученим, чи письменником, чи громадським дїячем, чи нелєґальним революціонером, усе були в нїм дві душі: одна російська, яка відповідала цїлости його духових інтересів, і друга українська, яка вміщувала ся десь у куточку першої та пригадувала йому иноді, що він — Українець, відповідаючи тим його духовим потребам, які стояли в звязку з його українським походженнєм, сентиментальною любовю до простого народу, його побуту, його пісень і т. д.

В такім стані знаходила ся українська національно-свідома й пів-свідома інтелїґенція; решта інтелїґенції українського походження була зросійщена й дуже часто видавала з себе найзавзятїйших ворогів українства; широкі маси населення: міщанство, селянство, робітництво — представляли сирий етноґрафічний матеріял, який не міг у таких відносинах перетворити свого елєментарного почуття національної окремішности в національну свідомість і, корячи ся силї, підпадав зверхнїм впливам російськости.

Словом, український національний рух не переходив з гуртів у масу, не творив у національній формі вартостей,

Львівська державна наукова бібліотека
№ П

які виповняють суспільне життє, не витворював українського національного типу громадянина, який у всіх сферах свого життя міг би бути Українцем і тільки Українцем, не перетворював української народньої маси в українську націю, — бо стояли сьому на перешкоді політичні відносини в російській державі.

Одначе сї відносини все-таки не могли вбити української національної думки ані спинити її розвитку. Вона жила й розвивала ся, тільки учасниками її був не весь український нарід і не могла вона рівночасно з своїм розвитком реалїзувати ся в його життю. Був се ідейний капітал, який творила національно-свідома часть народу для цїлого народу, капітал, який мав стати добром цїлого народу тодї, коли впадуть перешкоди, що унеможливляли вільне національне життє.

Драгоманів, означуючи як цїль українського національного руху — вернути український нарід у сїмю культурних народів Европи*, тим самим схарактеризував зміст української національної думки: вона жила тими вартостями, які витворювали культурні народи Европи, й розвивала їх відповідно потребам України.

Перші основи відродження української політичної думки в Росії зустрічаємо в Кирило-Методіївськім Брацтві. Як славянофільські романтики члени Брацтва бачили свій політичний ідеал у всеславянській федерації, розуміючи її як союз політично самостійних славянських народів, щось у роді „Злучених Славянських Держав“. У сій всеславянській федерації мала-б на думку членів Брацтва здїйснити ся також політична самостійність України.

Висловом тої самої думки політичної самостійности України треба вважати далї український голос у „Колокол-ї“ Герцена з приводу дискусії про польсько-російські відносини. В ч. 61 „Колокола“ з 1860 р. поміщена статя „Україна“, автором якої мав бути Костомарів. Давши історичний огляд польсько-українських і російсько-українських відносин, автор застерігає для України право на незалежність у будучій славянській федерації та кличе: „Хайже нї Росіяне нї Поляки не називають своїми земель, заселених нашим народом“.

Як Кирило-Методіївське Брацтво звязувало політичну самостійність України зі своїм всеславянським ідеалом, так Драгоманів звязував її зі своїм вселюдським ідеалом анархії-безначальства. В програмі „Громади“ — „української часописи“ з 1880 р. домаганнє самостійности України висловлене в формі „повної самостійности для вільної спілки громад по всїй Україні“.

Та рівночасно як реальний політик домагаєть ся Драгоманів для сучасної хвилї перебудови Росії на федерацію автономних країв, утворених „відповідно цїлости ґеоґрафічних, економічних й етноґрафічних умов“, заступаючи думку, що в автономії так утворених країв „найкраще може виявити ся й національна автономія“.*)

Побіч думки перебудови Росії відповідно українським інтересам родить ся також думка відірвання російської України від Росії сусїдніми державами (Австро-Угорщиною й Нїмеччиною) при нагоді інтернаціонального воєнного конфлїкту. Ся сепаратистична думка виринає з природи річи тодї, коли на інтернаціональнім горизонтї хмари віщують воєнну бурю: отже на переломі 1880-их і 1890-их років і наново під кінець 1900-их років, щоби з вибухом теперішньої світової війни прибрати зовсїм конкретні форми.

Під кінець 1890-их років, коли в Росії щораз більше зростала віра в близьку революцію, не тільки політичну, але й соціяльну, українська політична думка тих кругів, які вірили в прихід і побіду революції, звязує з нею також ідею національної революції: віддїленнє України від Росії в самостійну українську республику. З таким кличем виступає на переломі XIX й XX століття Революційна Українська Партія, перша українська соціялїстична орґанїзація з масовим до деякої міри характером, з якої опісля вийшли инші українські суціялїстичні орґанїзації.

На передодні російської революції орґанїзують ся також українські демократичні ґрупи, які, признаючи ідеал Самостійної України, одначе числячи ся з реальними можливостями конституційної передбудови російської держави, домагають ся автономії України в межах російської держави.

Автономію України приймають до своїх програм як домаганнє близше здїйснення, нїж віддїленнє України від Росії також українські соціялїстичні ґрупи так, що се домаганнє стає в рр. 1905—7 (себто до здавлення російської революції) національно-політичною програмою всього українства в Росії.

Так розвивала ся українська національна думка в політичній области.

Одначе за розвитком думки не йшла її реалїзація. Правно-політичне положенне українського народу як окремої нації в порівнанню з станом перед противукраїнськими указами 1863 р. й 1876 р. з переміною абсолютистичної форми правлїння в Росії на формально-конституційну не змінило ся. А всемогучість адмінїстрації унеможливляє йому для боротьби за здобуттє національних прав використовувати навіть ті обмежені загально-ґорожанські права, які є плодом російської революції; напр. вибір українських послів до Думи неможливий не стільки через виборчу систему, скільки через неможливість свобідної виборчої аґітації.

Такий був стан російської України безпосередньо перед вибухом війни. Український нарід не тільки не осягнув нїяких національних прав в области правно-публичного життя, але й те, що принесла йому російська революція, право української мови бути орґаном літературного розвитку, було на стільки незабезпечене, що з вибухом війни могло правительство зробити те право в дїйсности неістнуючим.

* * *

В австрійській Україні ідея самостійности України появляєть ся майже рівночасно з Кирило-Методіївським Брацтвом. Свідчить про се брошура о. Василя Подолинського п. з. „Słowo przestrogi“, яка появила ся в 1848 р. Автор ділить тодішнє українське громадянство в Австрії на 4 партії: чисто-українську*, польсько-українську, австрійсько-українську й російсько-українську. Переходячи до характеристики тих партій, автор ставить на першім місцї партію чисто-українську, до якої очевидно сам належить, і пише:

* Тут і далї щодо Драгоманова див. мою працю: Українське національне питанне в творах Михайла Драгоманова. З нарисом про життє і дїяльність Михайла Драгоманова. 1915.

* На означенне понять: України, Українець, український—автор уживає слів: Rus, Rusin, ruski.

„Партія чисто-українська хоче України вільної й незалежної та змагає до неї просто, безоглядно, або через Славянщину...

„Так, ми є Українці й віримо міцно в воскресеннє України вільної й незалежної; скорше чи пізнїйше, на тім нам нїчого не залежить, анї не стрівожимо ся віддаленнєм часу, коли воно має наступити; бо чим є столїттє в життю народу? Не є воно навіть тим, чим рибі знесеннє одного яєчка! Минув той час, коли ми вагали ся в кутї виявити своє імя; сьогоднї Українець виявляє його світови; нїщо не зможе здержати нас від загального змагання в Европі; не замовкнемо, хиба Европа замовкне; всї хочемо бути вільні та рівні з иншими народами...

„Хочемо бути народом і будемо ним неминуче, бо голос народу — то божий голос, а терпеливости в потомків нам не недостане; адже тої чесноти нас учили".

Як бачимо, о. Подолинський звязує ідею самостійности України з демократичними рухами в тодїшнїй Европі, сим стоїть він вище від Кирило-Методиївського Брацтва, яке звязувало її тільки зі славянством.

Очевидно, чисто-українська партія, від якої говорить о. Подолинський, певне була тільки гуртком людей, а не полїтичною партією в докладнім розумінню слова. Але важне те, що вона була та що в брошурі о. Подолинського зоставила по собі слїд. Додамо ще, що о. Подолинський уродив ся в 1813 р., був висвячений на священика в 1843 р.*), отже писав свою полїтичну брошуру вже в дозрілім віцї.

Щодо инших партій, то під „польсько-українською" партією розуміє автор тодїшнїй польонофільський напрям, який швидко заманїфестував ся полїтичною орґанїзацією „Руський Собор"; під „австрійсько-українською" — полїтичний напрям, який представляла „Головна Руська Рада"; під „російсько-українською" — москвофільський напрям.

На грунтї тогочасних реальних відносин ідеал самостійности України в розумінню Кирило-Методиївського Брацтва та в розумінню „чисто-української партії" був тільки дуже далеким ідеалом, швидче полїтичною мрією, нїж полїтичною програмою.

Та полїтичне життє австрійської держави поставило українську справу також як справу реальної полїтики.

Австрія складала ся з окремих територіяльних набутків, які під рїжними назвами (королївств, князївств, графств і т. п.) зберегли до певної міри полїтичну окремішність. При конституційній перебудові держави в 1848 р. виринуло питаннє, як означити границї тих окремих країв, а також, які конституційні форми надати їх окремішности.

Австрійська Україна не творила окремого краю, тільки входила в склад краю, утвореного з цїлого набутку Австрії при поділах польської держави та з набутку від Туреччини в 1775 р.*) Утвореннє з сеї цїлої території одного краю було, що правда, тимчасове й австрійське правительство весь час носило ся з думкою поділити Галичину відповідно її історично-національному складови на два краї, польський й український.

Коли-ж у 1848 р. разом з конституційною перебудовою держави й полїтичною автономією країв виринуло питаннє конституційного означення поділу на краї, австрійські Українці під проводом „Головної Руської Ради" виступають з домаганнєм утворення з української території Австрії окремого краю з полїтичною автономією та загалом усїми правно-державними управненнями, які державна конституція признає краям.

Так родить ся ідея автономії австрійської України, родить ся не як далека мрія, тільки як конкретне домаганнє з усїми виглядами на здїйсненнє, родить ся з конкретних відносин в австрійській державі як приложеннє тих відносин до українських потреб. Таке значіннє для розвитку полїтичної думки австрійської України мала її приналежність до австрійської держави.

Ідея полїтичної автономії австрійської України, хоч мала в 1848-их роках усї вигляди на здїйсненнє, не здїйснила ся. Але вона зостала ся полїтичним капіталом українського народу в Австрії, яким він жив від того часу в усїх своїх національних змаганнях; вона була для нього мірою того, що йому в Австрії належить ся й що він повинен осягнути, щоб мати справдї повну національну рівноправність у державі.

Автономія австрійської України була би принесла українському народови ту міру національної рівноправности зразу; була-б се — так сказати — „своя хата", в якій він міг би жити по своїй волї.

Коли-ж замість того прийшло ся жити в „спільній хатї" (в Галичинї з Поляками, в Буковинї з Румунами), прийшло ся також здобувати національну рівноправність з низу в гору, ступінь за ступнем, в безнастанній боротьбі з сусїдами.

Полїтична автономія, яку з приверненнєм конституції в Австрії дістали краї, стала в Галичинї знарядом полїтичного панування Поляків. Але се пануваннє не могло йти так далеко, щоб зовсїм позбавити український нарід національних прав; на перешкодї сьому стояла державна конституція, яка признавала всїм народам держави національну рівноправність. Польське полїтичне пануваннє в Галичинї могло тільки впливати на те, в яких розмірах може український нарід користувати ся національною рівноправністю. З історії польсько-українських відносин розуміють ся само собою, що Поляки старали ся звести ті розміри до найменшої міри; за розширенне тих розмірів йшла боротьба, яка до нинїшнього дня творить зміст польсько-українських відносин у Галичинї.

Конституційний лад австрійської держави спричинив, що ся боротьба не була безуспішна. Признаючи кождому народови „право, якого не можна нарушувати, зберігати й розвивати свою народність і мову", австрійська конституція дала українському народови в Австрії законні основи національного розвитку; признана державою „рівноправність усїх краєвих мов у школї, урядї й публичнім життю" дала йому законну змогу здобути цїлий ряд національних прав в области правно-публичного життя, без яких правильний національний розвиток не можливий.

Таким чином українська мова стала в Австрії не тільки орґаном лїтературного та загалом культурного розвитку українського народу в сферї громадянської самодїяльности, але також орґаном правно-публичного життя: укра-

*) „Дїло", ч. 64. з 23 марта 1914. Серія статей д-ра В. Щурата п. н. „Бендасюкові виклади": „4. Початок українства в Галичинї".

*) Буковина, набута від Туреччини в 1775 р., творила до 1850 р. разом з Галичиною одну адмінїстраційну одиницю.

їнською мовою можна промовляти в австрійськім парляментї та в галицькім і буковинськім краєвім соймі, українською мовою оголошують ся державні та краєві закони й розпорядки властей, українською мовою послугують ся в зносинах з горожанами української народности державні й автономічні орґани властей (адмінїстрація, суд, і т. д.), українська мова є викладовою мовою школи, не тільки народньої, але й середньої, а також й університетських катедр.

Очевидно, се далеко не все, що треба для вільного національного розвитку й що можна осягнути на основі австрійської конституції. Не все й щодо скількости й щодо якости. Щодо скількости — за кожду національну потребу треба було вести важку полїтичну боротьбу проти Поляків так, що не йшло заспокоюваннє національних потреб українського народу рівномірно з їх наростаннєм, що становило нормальний розвиток українського національного життя. Щодо якости — недостає австрійській Україні саме того, що одно може бути запорукою правильного національного розвитку: полїтичної автономії, яка робила-б український нарід господарем свого життя на своїй землї.

Так домаганнє утворення окремого українського краю в Австрії зостає досї не здїйснене. Не бачучи в австрійській дїйсности виглядів на швидке його здїйсненнє, полїтичні провідники виставили поки-що програму національної автономії на екстериторіяльній основі, яка мала більші вигляди на здїйсненнє з огляду на те, що її почато заводити і в инших національно-мішаних краях держави. Та й у сім напрямі осягнено тільки початки: забезпеченнє числа української репрезентації в австрійськім парляментї та в краєвих соймах Галичини й Буковини: в австрійськім парляментї через відповідне територіяльне означеннє виборчих округів, у краєвих соймах Галичини й Буковини системою національних курій, — при чім одначе, зокрема в Галичинї, де новий закон про соймову репрезентацію ще не мав часу ввійти в життє, чисельна сила української репрезентації далеко не відповідає демократичному прінціпови рівности виборчого права.

Та все-таки австрійський державний лад, роблячи український нарід активним учасником полїтичного життя конституційної держави на основі національної рівноправности, дав йому змогу розвитку, який перетворив етноґрафічну масу в націю. Тут український нарід від простого селянина до найвищих верхів інтелїґенції живе своїм національним життєм: учить ся в своїй школї, звертаєть ся своєю мовою до всїх державних урядів, заспокоює свої культурні потреби своєю газетою та книжкою, проявляє свою громадянську самодїяльність у своїх орґанізаціях, а наскільки недостача полїтичної автономії стоїть сьому на перешкоді, він, свідомий сього, бореть ся за її здобуттє. Словом, в австрійській Україні український нарід бере участь у державнім життю як окрема нація, яка витворює всї вартости суспільного життя в українській національній формі та — наскільки державний лад ставить їй у сім перешкоди — береть ся за повну свободу жити вільним національним життєм. Тут Українець не роздвоюєть ся, тільки в усїх сферах свого життя є Українцем; тут витворив ся український національний тип громадянина, анальоґічний до національного типу инших европейських націй.

* * *

Коли порівняємо український національний розвиток в Австрії й Росії, побачимо велику ріжницю в користь австрійської України. Коли ідеал Кирило-Методіївського Брацтва був радше полїтичною мрією, ніж реальною полїтичною програмою, — в австрійській Україні в той самий час побіч такого самого ідеалу самостійности України зродила ся також ідея полїтичної автономії як реальна програма з усїми виглядами на здїйсненнє. Коли російську Україну як окрему національну одиницю вийнято зпід права (1863—1905), — австрійська Україна в той самий час мала змогу будувати своє національне життє в конституційній державі, творити всї вартости новочасного суспільного життя в українській національній формі. Коли російська Україна наслїдком революції 1905 р. ледви одержала змогу проявляти національне життє в сферї громадянської самодїяльности, — австрійська Україна здобула в той самий час перші основи національної автономії.

На сю висшість національного розвитку австрійської України клав велику вагу найбільший полїтичний розум України, Драгоманів, який уважав австрійську Україну саме тим корисною для російської України, що вона живе вищим, західно-европейським полїтичним життєм, а при тім завдяки деякій національній свободї може служити пристановищем національної працї для цїлої України, доки зміна полїтичного ладу в Росії не принесе національної свободи російській Україні.

В дискусіях про українські справи, звязані з подїлом України на австрійську й російську, часто звертало ся увагу на невисокий рівень української культури галицького типу. Безперечно, що рівень української культури в Галичинї низший від культури инших народів, не тільки західно европейських, але й найблизших сусїдів, Росіян і Поляків. Одначе коли порівняємо Україну австрійську з російською, то порівнаннє вийде в користь австрійської України. Річ у тім, що тут український нарід живе своїм життєм, витворює свою культуру, коли в російській Україні полїтичний лад не дає жити своїм життєм, витворювати своєї культури. В російській Україні окремі одиниці й навіть цїлі круги можуть мати вищу культуру від анальоґічних кругів в австрійській Україні; одначе та їх вища культура — російська, набута участю в російськім культурнім життю; як Українцї вони стоять культурно низше від анальоґічних кругів в австрійській Україні, бо коли сї живуть культурними вартостями в українській національній формі, в тих культурні вартости в українській національній формі творять тільки якусь часть цїлої суми їх культури.

Зазначуючи се, ми не хочемо нїкого ані вивисшувати ані понижувати, тільки ствердити обєктивний стан річей, на який склав ся цїлий ряд причин, звязаних з подїлом України на австрійську й російську.

Др. М. Лозинський.

Два днї в російській неволї.

То було в другій половинї жовтня 1914 р. На дворі стояла чудова осїнна погодя. Виглядало, начеб на свїтї панував божий спокій. — Та мов наперекір природному мирови природи було чути час від часу грізні гуки гармат, що наче ті громи пересували ся по хмарах від Карпат на північний схід. Спокійні хлїбороби, котрі від віків працювали на батьківській рілї, підносили тодї боязко руки до неба, просячи в Бога святого спокою . . .

Се був час пробної офензиви з Карпат у глиб поневоленої Галичини. Австрійська 129-бриґада під проводом бриґадїра полковника Дрди, до котрого тодї придїлено Українських Сїчових Стрільцїв, — перейшла з початком жовтня угорську границю. В кождого з нас заворушились з утїхою серця, зродились нові надїї; — та-ж ми вважали нашу Галичину на все за страчену! З биттєм серця та з нервовою гарячкою гнали ся ми вперід за відвічним ворогом.

По перепалцї з козацькою стежею (патрулею) під Сколєм і Синевідськом прийшли ми пізно в ночі через Корчин до села Крушельниці. Тут сказали нам селяне, що Москалї ще тому два днї вийшли зі села в напрямі до Дрогобича. По однодневнім відпочинку рушили й ми лїсами попри село Орів, стараючи ся зійти ся чимскорше з 130-тою бриґадою в Стрию.

Та не судило ся. По двох добах безперестаннього походу дійшли ми в неділю 24 жовтня до Уличного. Тут нагодували нас мешканцї села — ми два днї нїчого в ротї не мали — та ще й дали стрільцям по хлїбови та шматкови сира на дорогу. Обоз був далеко позаду. — По двогодиннім відпочинку рушили ми о 1 годинї по полудні до села Голобутова, хотячи дістати ся ще тої ночи до Стрия. Та під Голобутовом вивязала ся між нами й Москалями коротка, але завзята боротьба всїми родами оружа й тривала до 9 год. в вечері. В понедїлок досвіта нам приказано вертати назад до Уличного. Тут ми й переночували, а в вівторок по полудні дістали приказ іти на Дрогобич. Ми перейшли через Доброгостів і прийшли в вечері до Стебника, 5 км. від Дрогобича. — Надпоручник ґен. штабу Кватернік велїв сотникови Букшованому вибрати десятьох стрільцїв, котрі перебрані пішли-б на нічні звіди. — Нїхто не знав докладно, де ворог обертаєть ся. — До тих то зголосив ся й я.

Вбравши на себе брудну селянську сорочку, штани, підкочені по колїна, босий, у подертім капелюсї та з батогом у руках, лишив я свій однострій у вдовицї Е. Ш. і прийшов так перед штаб моєї бриґади. Задля мого зверхнього вигляду звернули на мене всї увагу й не хотїли спершу вірити, що я однорічник і ще до того й десятник.

Менї припала найтруднїйша задача. Піти зараз до Дрогобича, провірити, чи є там ще Москалї й яка їх сила, та донести про се ще до 2 год. в ночі до бриґади. Тепер 10 год. — заледви чотири години часу — дорога 5 км. — немає коли зволїкати.

Мої товариші розійшли ся також — кождий у свою . . . Я пустив ся спішно навперед усїх дорогою, перейшов Солець, де стояла полева сторожа австрійських ополченців, а за селом став удавати плач, представляючи слугу, що загубив ся від свого господаря та біжить тепер до міста, чи не відшукає його... В кождій хвилї сподївав ся я стрічи з Москалями. Перед містом тягнеть ся довга й гарна алея з тополь. Заледви став я при її вході, представив ся моїм очам грізний вид. Цїле місто ярко освітила червона полумінь, що вибухала десь з його осередка й лизала своїми язиками погідне вечірнє повітрє. В менї заперло дух. Та по хвилинї остовпіння пустив ся я дальше. Обережно перекрадав ся я попри мури новозбудованих „бриґідок“ (арештів), що стоять праворуч дороги перед містом, сподївaючи ся з них небезпеки. Одначе глуха тишина залягала просторі залї та брами, тільки тріск огню доходив з міста, а поломінь відбивала ся таємничо в високих вікнах. — Підходячи близше до міста, старав ся я зловити вухом який небудь знак людського життя, — та дарма! Гробова тишина, — нї собака не брехне. Я став уже на залїзничім торі, що перетинає дорогу при вході до міста. Я надслухував... — „Пастой! Кто ідьот?!“ — понїс ся різкий голос стійкового салдата, а перед моїми очима блиснув наїжений баґнет. Я остовпів! Та рівночасно нагадав собі свою ролю й, заводячи по хлопячому, став говорити: Пане! я шукаю ґазди.

— „Якого то ґазди, — што то ґазди?“ — спитав салдат нечистою московщиною, — видно, що не була се його материя мова . . .

— Та я загубив ся. Ґазда їхав по сїно до Стебника, ваші жовнїрі взяли його з возом і кіньми, а я пішов до дому — до Короста. Та ґаздиня вибила мене й велїла бігти до міста за ґаздою. То пустїть мене, пане.

— Здавало ся, що салдат мав добру волю повірити моїм словам, котрі зрозумів, як слїд, бо став говорити лагіднїйше.

— Де-ж ти тут найдеш хазяїна? Город великий! а далї пробурмотів щось під носом. Я став плакати й трясти ся, нарікаючи на зимно й підіймаючи що хвиля одну ногу. Салдат завів мене до будки на солому й засвистав в сторону міста.

На голос його свисту причвалали два драгуни й поспитали, що стало ся.

Салдат, указуючи на мене, сказав:

— От хлопчик заблукав ся до нас, — візьміть його з собою, чи не розпитаєте ся дещо!

Один з кінних, молодий, гарний мущина обізвав ся до мене чисто по українськи: А як ти сюди зайшов так пізно нічю?

Одначе не чекаючи відповіди, відвернув ся до товариша й говорив щось по тихо. Мене повели в місто.

— А чи далеко ваші Мадяри? запитав так само-ж другий.

Я замісць якоїсь відповіди став плакати й трясти ся, на що останнїй замітив: От, бач, дурнем прокидаєть ся!

Та перший сказав до мене: Ти змерз? Не бій ся, не тряси ся, як осика, нїчого тобі не буде. От поведемо до нашого „командєра на допрос“, — так говори там тільки святу правду, то й гарні сапянцї дістанеш, а нї, — то й різками тебе вибють.

Мене повели до якоїсь каменицї на розї двох улиць. Тут один лишив ся зі мною на дорозї а другий пішов до середини.

— „Нєльзя впускать, — спить їх благородіє“, — почув ся голос з поверха й їздець вернув з нїчим. Мене повели на ринок. Тут стояли салдатські підводи. Мене зоставили під надзором двох салдатів і поїхали. — Здивував ся я дуже, що останнї про нїщо мене не питали, тільки, грiючи ся коло вогню, розложеного серед улицї, з підозрінням гляділи на мене зпід лоба. Я тряс ся від зимна, сидячи на

воккім хіднику. Один з моїх сторожів укроїв кусень хліба й, кидаючи менї, буркнув:

— Чого ревеш? бачиш, — нагайка! та свиснув менї над головою. Їж і спи, бо до зорі треба встати! . . .

Я взяв хліб і став махинально глодати. На ратуші била друга година . . . Тепер повинен я бути перед своїм штабом з донесеннєм . . .

— По хвилї зняв другий салдат мішок з воза й наставляючи менї, каже: Пхай ноги в мішок, обігрієш ся! І в другий — і в третій — і я трьома мішками обвив собі закостенїлі ноги.

Пропало все! подумав я собі, — повисну завтра на гиляцї. Та якийсь внутрішнїй голос шепче менї заєдно: не трать надії, грай далї ту гірку комедію... — Такі думки снували ся менї по голові, незабаром стало менї трохи теплїйше, — вмученнє перемогло мене й я, випустивши з рук хліб, кинений менї мов собацї моїм ворогом, заснув глибоким сном на міськім тротоарі . . .

Рано збудив ся я під ударом тяжкої руки. Наді мною стояв той самий салдат, що вбрав мене в три мішки, й говорив, показуючи на хліб на землї: Сукин син, чому не їв хліба? Їж, а то нагайкою дістанеш! — Я відразу пригадав собі все. Безнадійно їв учорашнїй хліб і чекав, що буде. На моє здивованнє подали менї стакан чаю з малинами. Я пив і прислухував ся розмові салдатів.

— То сей стріляв учора? питав один.

— Та де йому до стріляння! — докинув другий.

А що воно за сновида? . . . питав ся третїй.

Ледви допив я чай, як прийшов дижурний салдат і забрав мене з собою.

— Шпіон! почув я слово з боку, що так і різнуло мене по серцї. Мене привели до „їх високоблагородія“. Воно пузате та грубе, з медалями на грудях, спитало відразу гостро, стараючи ся говорити по нашому: „Пачему ти, сновида, ночами шляєш ся?“

Я вдав, що не розумію, а коли один з офіцерів сказав менї те по українськи, я став оповідати свою звичайну історію, хлипаючи що хвиля. Він зачав засягати в мене вістей про наших, та я вдавав повного невіжу.

Відвести! сказав — і мене повели . . .

В шкільній залї на перетертій соломі сидїло декілька австрійських полонених. І мене сюди привели. Я сїв зараз у кутку й дивив ся на всїх, мов налякана вівця. Один салдат оглядав шелом австрійського драгуна й приговорював, що то „непрахтичноє, дурноє, тяжолоє . . .“ Другий, уже досить старий, завів розмову з австрійським ополченцем. Вони частували ся тютюном, говорили про жінку й дїтей, про Карпати, вічне угорське лїто . . . Та про те, що вони оба однакові „кристіяне“.

Менї стало так тяжко на серцї, що я направду заплакав. Останнїй підійшов до мене та спитав: Чого плачеш, хлопче, не бій ся, будеш живий, пустять — й обдарував мене великим червоним яблуком.

Мене стали розпитувати австрійські полонені, звідки я й як тут узяв ся, та я, не зраджуючи ся, повторяв свою історію з господарем. В полудне принесли полоненим повне відро чистої зупи чи борщу, але я не їв, хоч і мене кликали. Через те всї звернули на мене увагу; коли в вечері прийшов дежурний офіцер, він відразу звернув ся до мене та сказав чисто по українськи:

— А ти чому не їси, коли дають?

Я став плакати й нарікати, по що мене тут держать. — Я хочу до дому, — сказав я з плачем.

— І я хочу до дому, — та не пускають, — сказав, гірко всміхаючи ся, офіцер і спитав нагло:

— А може ти, салдат, Австрієць?

— У нас таких молоденьких немає — обізвав ся один з полонених, що від рана старав ся, бачите, зі мною говорити. Здаєть ся, розумів мене . . .

— Ну, то я поговорю, тебе пустять, — не бій ся; але їж, коли дають, щоб мама не нарікала, що змарнїв у Москалїв . . .

Менї стало лекше на душі. Я пішов на своє місце й їв московське яблуко. Десь близько було чути гук гармат і тріскання ґранатів. По полудні боротьба стихла.

— Я, не знаючи, чия побіда й що буде завтра, — заснув твердим сном.

— Пробудивши ся в четвер рано, я запримітив незвичайний рух. Салдати збірали ся скоро, на дворі чути було голосні прикази офіцерів, — всї були бадьорі й охочі. Я зрозумів скоро причину їх утїхи . . . Пригноблений куняв дальше в кутї; глядїв на вартового в дверях і пригадав собі обіцянку офіцера-Українця вставити ся за мною.

З непевного ожидання збудив мене удар обцасів, — я глянув на вартового, — він випростував ся як струна, а в кімнату всунув ся повагом „їх високоблагородіє“ . . . Я рішив ся ще вжити останнїх сил удавання; я бачив, що довше так грати не зможу.

Грубий офіцер відразу оглянув ся по залї, а побачивши мене, спитав, як два днї тому:

— „А что, мальчик, как гостили наші салдати?“ А я в плач . . .

— „Чево ревеш, дурник, я пускаю тя домів — а смотри на будуче, нє нада тобі ночами по полям шлять ся!“ — погрозив пальцем.

— Я став йому дякувати й боржій пустив ся до виходу, — а серце так і калатало з утїхи. В дверях я мимоволї оглянув ся, а коли мій погляд стрінув ся з очима нашого вояка, що вчора несвідомо став у моїй оборонї, я мимохіть усміхнув ся, а в нього очі засіяли радістю . . .

— — — — — — — — — — — — — — —

До вечера дістав ся я назад до Стебника та довідав ся, що Австрійцї мусїли подати ся за Доброгостів у напрямі Орова. Одного з моїх товаришів-звідунів Москалї повісили в Солецькій діброві . . . Нерішений сидїв я в своєї вдови, роздумуючи над своїм положеннєм. Попри хату надїхала козацька стежа . . .

Я перебув ще одну ніч під опікою вдови й її доньки Марусї. Досвіта в пятницю я побіг навпростець до Доброгостова, а за мною понесла Маруся мій мундур і кріс, — завиті в мішку. Я перебрав ся за Доброгостовом, а прощаючись з щирою дївчиною, дав їй щиро-братнїй поцїлунок вдячности.

Я пустив ся знаною вже менї дорогою на Орів. За два днї, в неділю 31 жовтня, зголосив ся я перед своїм сотником у Синевідську. Коли я оповів йому про свої пригоди, замітив він зовсїм поважно:

— Хто зна, чи за ті труди дістанемо гідну нас заплату? . . .

Станиця, в падолистї 1915. *У. С. С. Андрій Бабюк.*

Картина з мемуара.

Ніч. У повітрю їдкий дим угля, дурман соснових дерев і лїнива туга Шуманівських мельодій. Питаю себе: — Їсти-б тобі треба, чи заплакати? Голодна, чи самітна? — Го-го! — сміється ся в альпейських пропастях Rübezahl. — Го-го! стугонить вагон і паралєльно до лїнії овиду, здаєть ся, що летить у гору, щоб у безкраї перетяти тамту пряму собою, по думці фізичної гіпотези. До колїс ваґона прилїтають юрбою зимові поля — чорнозем шнурами вирізуєть ся зпід снїгу, мов старинна плахта, в якій Ізраиль молить ся Богу в сабат. Вершечки сосен, що виросли в проваллї, тонесенькими стрілами мають у повітрю: протягти-б руку й гилька опинить ся між пальцями. Та вже тунель — й я лечу в якісь дна базальтово-чорних ям, у грозу гір і мою власну, вслухуючи ся півживим серцем у крик невидних колїс.

— Mus mnie woła, mus mnie woła,
Raz dokoła . . .

скандує там Ясь зі скрівавленою грудю з „Весїлля“ Виспянського.

Ах, так, знаю, знаю. Старі рефрени, нові болї. Ваґон чогось-то зачеркує пологі, бозсилі круги. Він мабуть не може вийти з перстеня своєї власної істоти й танцює серед проблєм так само, як я.

— — — — — — — — — — — — — — —

Душевне око, як око параноїка, бачить усе, що назначене ледви пунктом, уявлене никлим зником, як саме сонне марево. Усе, що є поза полем нормального зору, все, що не переходить нїколи порога його свідомости, в таку ніч даєть ся йому відчитати скоро та брутально, як через скло відчитуєть тя — бацилї, зате не бачить ся — відкритого пянїна й алябастрової Хризїс, — заслуханої в саму себе.

— — — — — — — — — — — — — — —

Іду стежечками альпейської оселї й дуже менї тяжко. Мій клунок незручно звязаний, Семмерінґ, неспана ніч, боязнь перед незнаним, все те — олово. Ще ніч, — але на просторах, де дерева не заслонюють сходу, сїріє. З ниші маленької каплицї глянув на мене якийсь старинний Goetz von Berlichingen: на мраморі, всуненім у стїну, змуршавіла епітафія. Чорні профілї гір, як божа відета, тихим віночком сторожать. Оселя спить. Мої кроки лунають по каменї нерівно й болять, — пошпотую ся.

— — — — — — — — — — — — — — —

Стою на вуглї вулицї. Рапорт. Ожидаю кінця та в старім, трухлім млинї, що гуде обіч, шукаю подібности з відомою картиною Золя. Жовнярики стоять рядочком, між ними мій син, випрямивши зя, говорить.

— Dienstfrei!

Сижу за столом у „Rosenhof'i“. Ся назва жорстоко відбігає від правди. Сїрий дім, обідраний погано, з густими калюжами на подвірю: нишпорять там качки разом з Сусерль, Ґретель і Ганзі.

— Мамо, їжте зі мною жовнярський обід... Мій син роздїлює страву на бляшані мисочки й очевидно мамі має бути більше. Споримо, говоримо зайві слова, сміємо ся навіть, дїлючи на половину червону квасолю. Мій син хвалить, каже, що се кухарь у честь гостя компанії встругнув обід „першої кляси“. Се вправляє його в сердешнїй настрій. Сусерль, Ґретель і Ганзі дістають по медовому прянику й утїкають з ним до своїх качок.

Ходимо обоє по визолочених неясною радістю дорогах. Тепло, Альпи у млї, склони гір наче закидані білими лелїчми. Идемо, взявши ся за руки, й я слухаю.

— То мамо, як я був у Тульцї, один старенький Румун приходив до мене що дня. Приносив менї чудове молоко, сир на хрінових листках, заглядав менї в очі, гладив по руках, просив: — Їж мій Фіфі! пий, моє дитя! Я їв, позволяв йому гладити себе по волосю, так обережно й мягко, начеб я був з тонкого скла, та слухав, що його син, зовсїм до мене подібний, під Добердо могилку має. А його дочка, як срібло тверда й лискуча, астру менї кинула в вікно, як я їхав. Направду, мамо, як астра лежить на моїй дорозї сей спомин. Потому я летїв крізь лїси, що вже боролись зі смертю... На кождім листку я бачив дивовижні, болючі краски, як конґестії на лицї хорого чоловіка. І дївчата співали вечерами — над всяку опись. Рїжні правди ясно висвітлюють ся, як женщина співає. Де я се чув? Не тямлю. Я, мамо, під сей спів розумів холїтання Одисея, всю психіку Моряків, котрі йдуть на зустріч Льореляй. Сядьте близше. Сонце заходить, бачите. Ви поблїдли, дайте руки. А вчера Мурський грав на скрипцї Ave-Maria Шуберта й я нагло відкрив у собі зворушуючу істину, менї хотїло ся кричати з радости, що я все те розумію, що я — людина...

— Сонце заходить, синку.

— Ще година . . . Сядьте ось у тім великім кріслї, я возьму собі стільчик. Спер ся ліктями об мої колїна . . . Памятаєте, як я вам читав грецьких клясиків? І як ми раювали тодї?

Піднесене в гору лице дуже блїде, звернене до мене профілем дуже чистим. Над устами іскорки золотого пуху. блукає в кутиках тих милих уст траґічна думка й мене прошибає блеск свідомости.

— Господи . . . шепочу в омертвінню — якже се так? Господи . . .

— Зовсїм — немов я іду крізь рівну мов гебанові чотки алєю кипарисів і боюсь тїней, чогось поза тїнями . . . і хочу геть звідси.

— Господи . . .

— — — — — — — — — — — — — — —

Двері не замикають ся. Товариші мого сина. Ранком журили ся, що не їхня мама тут, я стрічала тодї лиця якісь темні та дріжучі уста. Тепер не позволяють мому синови йти за нїчим. Курити хочеш? — ось тобі! Не клопоч ся, все принесено, тільки ти вже нїкуди, будь ласка, не відходь!

Дивлю ся на них. Сини рїжних матерей з галицьких Ghetto, з Гуцульщини, з Альп, знад Адрії. Тужать переді мною:

— Менї тут кава без молока зовсїм не смакує . . . До всього привик, а до того не можу . . .

— Я пив би солону воду на снїданок — протяжно співає Дальматинець — якби менї на море вернути ся-б колись . . . Нема в свїтї красшої над мою Адрію . . .

— Уже третю ніч не сплю, — так зуби мене болять, не знаю, що вже й робити? А ранком вправи, як пяний ходжу . . .

Моя мама два місяцї ані слова не пише. Маленького братчика маю, до ґімназії ходив, а тепер — не знаю, чи спроможуть ся. Батько в Сибірі.

— Jak tu psy kąsają — gdyby pani wiedziała! Kiedyś tu rozdarł mi rękę jakiś szympans. I krowy na górach w kagańcach chodzą . . . Takie wszystko zjadliwe . . . Зітхає на лиці дїточа жура, недостача резиґнації.

А кругом — каскада сміху. Як конґентії на листю дерев. Трухлявий млин скрипить і видно з вікна, як по ступнях чорного колеса зміїними сплетами переливаєть ся слизька, огидлива скорбота. *Катря Гриневичева.*

З поезій Богдана Лепкого.

Напись на стрілецьких гробах.

Лежимо у гробах при дорозї,
Де боролись за справу і впали.
Знайте, браття, що ми не в трівозї,
А спокійно і гордо конали.

Знайте, браття, що ми не просили
Анї ласки в кого, нї пощади.
Лиш боролись, поки стало сили, —
Се говоримо вам для розради.

І не жаль нам життя молодого,
Що мов квітте буйне не доцвило.
Довго жити, а марно, — що з того?
Скоро й славно умерти — як мило!

Тож не жалуйте нас, не ридайте,
Нас оплакують роси у лузї.
Ви чим скорше до працї ставайте,
Щоб леміш не заржавів при плузї.

Щоб шляхи не покрились тернáми
І щоб стїни дорешти не впали,
Щоб не глумив ся ворог над нами,
Що ми даром так славно вмирали.

Стрілець до дївчини.

Як впаду, мила, не тужи,
На гріб самотний прибіжи
З вінком дубовим.
Смуток крий,
Щоб не сміяв ся ворог злий
З сердешнїх слїз!
Й пощо грижа?
Дивись хиляють ся збіжа!
Для тих, що край свій боронити
Пішли, хлїб треба розчинити,
Насущний хлїб наш.
Скільки з них
Борнею втомлених, трудних
Насилу добреде до хати.
Про всїх годить ся памятати
Вам, що остались.
Нуж за коси!
Нїм сонце випе ранні роси,
Спішіть у поле!
Нам в могилї
Будуть роботи ваші милі.
І шелест кіс і бренькъ серпів,
І той дївочий чистий спів,
Що пташкою над полем вють ся,
Може в могилї нам приснить ся,
Як ясний спомин.
А коли
Пшеницю привезуть воли,
Коли скінчать ся пильні жнива,
Вбирай вінок і будь щаслива!
Я щиро кажу.
Хто глядїв
На безпощадний смерти сїв,

Той рад би міць життя скріпити
Нам треба не вмирать, а — жити!
Тож, як скінчать ся смерти жнива,
Вбирай вінок і будь щаслива!
Твори життє!

Хтось мене кличе...!

Хтось мене кличе, хтось мене
З тихої хати пріч жене.

З тихої хати гонить пріч
В поле незнане, в чорну нiч.

Хтось менї шепче: Бачиш, — лїс!
Де твоя шабля, де твій кріс?

Предківську шаблю ржа гризе,
Внук ї на ярмарок везе.

З кріса стріляв до ворон, —
А ворон пре з усїх сторон.

Вже чути зойк, вже видно кнут,
А ти ще тут, а ти ще тут?...

Хтось мене кличе, хтось мене
З тихої хати пріч жене.

Не знаю, хто і звідки ти,
А мушу йти, а мушу йти!

Палїям мира.

За гоpя море, крови ріки,
За Каїна пекельний чин,
Нехай забудуть вас во віки,
Хай проклене вас рідний син.

Хто біля вашої могили
Переходитиме колись,
Хай скаже: світ весь підпалили
Й огнем пекельним зайнялúсь.

Український віддїл на віденській виставі „Опіка над виселенцями“.

Дня 14 грудня 1915 р. відкрито в Відні виставу, що має подати наглядно образ і вислїд дїяльности правительства в справі опіки над воєнними виселенцями та втїкачами, яких незавидна доля вигнала з країв, наражених на напади ворожих військ.

Вистава містить ся в просторих залях долїшньо-австрійського есконтового товариства й обіймає партер і два поверхи. Уладженнє вистави спочивало в руках секц. радника мінїстерства внутрішнїх справ д-ра Маркета та члена віденської громадської ради д-ра Р. Шварц-Гіллєра, український віддїл з Ґмінду приготовили й упорядкували др. Галяма, управитель курсів В. Кабаровський і п-ї мец. Бачинська, які не жалують часу й дають радо устні пояснення гостям, що численно відвідують кімнати вистави.

Технїчний бік вистави заслугує на гаряче признанне. Усюди видно вмілу руку досвідного впорядчика, що не щадив місця та простору, щоб тільки відповідно до свого призначення розмістити величезний матеріял вистави та звернути увагу саме на ті річи, які належало-б виріжнити. Немає переповнення та прикрого нагромадження невідповідних предметів, яке бачимо не тільки по наших або провінціяльних виставах, але навіть і по деяких віденських музеях. Численні написи й пояснення влекшують надзвичайно користанне з вистави та заступають зовсїм недостачу відповідного катальоґа.

Матеріял вистави розложений по краям і по таборам. Перший поверх займає Долїшня Австрія, а зокрема Відень і табори в Ґмїндї, Бруку, Міттерндорфі й Поттендорфі: тут приміщено також вибір робіт п. Анїти Мілєр із Відня, які знаємо вже з окремої попередньої вистави, владженої з початком грудня в льокалї при „Stubenring-у“. На другім поверсї містять ся вироби з стирійських, моравських, чеських і ин. таборів. Тому, що табори були подїлені по народностях, легко приходить ся слїдити національні прикмети виселенців і їх роботу по таборах. Про се інформують зрештою окремі табелї й мапи, на яких зазначено розміщенне втїкачів у поодиноких краях, національний склад утїкачів і їх розділ на краї й табори.

Український віддїл на виставцї найбільший і найгарнїйший. Він займає середину та праве крило першого поверха й уже самим своїм приміщеннєм притягає око гостя. Українським виробам присвячені дві великі залї й декілька менших із боку. Стїни віддїлу прикрашені численними фотоґрафіями, в яких представлені причини втечі та житте в таборах, головно в Ґмїндї. Між образами бачимо фотоґрафії знищених міст і сїл (Горлиць, Чернівців, Перемишля, Львова і т. д.), висаджених мостів (на Днїстрі, в Жучці, Івангородї і т. ин.), поворот українських утїкачів до спалених осель, загальні види Ґмінду, знимки з церкви, з площі перед церквою, з церковного уладження, вівтаря й іконостасу, з головної вулиці, з городницького курсу й курсу жіночих робіт, бараки для дївчат, мужеську та жіночу школу й їх уладженнє, жіночий хор, курс для неграмотних, сирітський дім, бюро посередництва працї, шинок, вправи молодїжи, шпиталь, амбуляторію, купальню, віддїл опіки над поліжницями й дїтьми, дім для немічних, пожарну сторожу, кофейню, елєктрівню, холодїльню, кухнї, кімнату та прилади до оббирання бараболї, пекарню, образки з життя (напр. дївчата при вишиванню) і т. ин. Між образами кольоровий портрет австрійського цїсаря й образ, котрий представляє церкву та зібраних людей.

У кімнатї, присвяченій зарядови „Помочи для втїкачів“ виставлено статистичні та ґрафічні табелї про число втїкачів, їх розміщенне, запомаганнє й видатки, пороблені на бараки, одїж, біллє, санїтарну поміч, культурні цїли і т. д. Се наче доповненнє до загального звідомлення мінїстерства внутрішнїх справ (Staatliche Flüchtlingsfürsorge im Kriege 1914/15, Відень 1915. З ц. к. надвірної й державної друкарнї. 47 Стор.), з якого виймаю деякі статистичні дати.

Загалом видала держава на виселенців по день 1 жовтня 1915 с. р. понад 140,916.689 К., з того близько 33 міл. корон на сам Відень. Із сеї суми припало на вдержанне виселенців у поодиноких місцевостях Австрії 83,472.614 К., на будову бараків і на вдержанне в бараках 41,652.648 К., на чинші для приміщення втїкачів поза бараками 1,014.835 кор., на одїж, біллє і т. ин. 11,116.042 кор., на санїтарну поміч 3,128.015 кор., на культурні цїли 1,463.872 кор. і на релїґійні цїли 83.473 кор. Крім того виплачено залїзницям за привезенне виселенців 50 мілїонів корон і 64,570.000 К. за перевезенне з одних таборів і місцевостей до инших. Вкінцї виплачено ще 6,576.230 кор. коштів за тимчасове приміщенне на Угорщинї й 6,504.090 К. підмог для тих, що вернули домів.

Число урядових інтервенцій у справі втїкачів виносило 5,158.000, з того випадало аж 2,466.571 на Жидів, 1,541.351 на Поляків, 651.758 на Українців, 366.832 на Італїйців, 70.468 на Словінців і кільканадцять тисяч на Хорватів, Нїмців і Волохів. Найвище число виселенців було з початком лїта: тепер більша частина повернула домів так, що тільки яких 20% не могло ще вернути до своєї батьківщини. Виселенців розміщено сливе по всїх коронних краях, найбільше-ж у Чехах і на Моравії.

Українців було з днем 1 жовтня коло 45.762. З того 22.217 у Долїшнїй Австрії (коло 18.000 в Ґмїндї), 17.810 у Відні, 2712 (в Редінґ коло Вольфсберґу) в Каринтії, 1471 на Моравії, 896 в Чехах, 474 в Стирії, 91 в Горішнїй Австрії, 73 в Країні й 18 у Сольногороді.

В кімнаті заряду „Опіки над утїкачами“ приміщено між иншим й „Український Запомоговий Комітет“. На стїні фотоґрафії голови комітету, віцепрезидента Юл. Романчука, членів комітету, членів статистичного віддїлу, бюра комітету та залї засїдань. З боку мапа, зладжена д. Ст. Дармограєм, на якій зазначено при помочи відтїнїв цеглястої краски, скільки стратили Українцї наслїдком воєнної еміґрації з днем 1 мая 1915 р. в поодиноких галицьких і буковинських повітах. Найбільше убуло людности в перемиськім повітї, з якого виселено понад 25.000 Українців, між 10.000—25.000 стратили повіти Богородчани, Сколе, Турка та Львів.

На окремім столику виставлені гарно вишивані українські теки зі звідомленнями з дїяльности, з фотоґрафіями членів управи, взорами формулярів і списами віденської інтелїґенції, що користала з запомог Укр. Запомогового Комітету. Заступлені тут побіч Укр. Зап. Комітету також Статистична Комісія та Жіночий Комітет опіки над раненими вояками.

Український Запомоговий Комітет виставив друковане звідомленнє в більшім числї примірників. У нїм зібрано коротко найважнїйші дати, з яких гостей вистави найбільше цїкавитиме частина про запомаганнє українського шкільництва, а зокрема шкіл і курсів у Ґминдї, які показали на виставі успіхи своєї роботи. Зі звідомлення бачимо, що українська еміґрація поволї добігає кінця. Коли в маю Комітет видавав тижнево 22.657 К. для 1982 осіб, то з кінцем падолиста спало число запомог на 12.905 тижнево для 927 осіб.

З річами Укр. Запомогового Комітету виставлено й маленьку збірочку української лїтератури в українській, нїмецькій, чеській і турецькій мові, несповна десять книжечок: між ними „Жовнїрські пісні“, Читанка „За Україну“, Кляйнов про українське питаннє, Грушевський у нїмецькім перекладї, українське питаннє Бочковського по чеськи й турецька брошура „Україна й Туреччина“ (вид. „Союза визволення України“). Не знаю цїли сеї припадкової вистави, але шкода, що вона випала так слабо, бо саме її розглядають гості й не можуть не дійти до сумних висліїдів про українську лїтературу. Впорядчики виставки, що ще й на иншім місцї, на ліжку т. зв. хати, розкинули декілька українських видань, а то Кобзарь, Вістник, Свободу й ще декілька дрібничок, повинні були не легковажити сеї справи й дати повну збірочку, що відповідала-б цїлям вистави, напр. збірку т. зв. еміґраційної лїтератури або збірку воєнного письменства або вкінцї виставку всїх книжечок про Україну й українське питаннє. Побіч того могли ще бути окремо видання Заг. Культурної Ради й підручники, вживані в українських школах на еміґрації. Зі статистичної залї на право входить ся вже до покоїв, в яких виставлено вироби українських утїкачів із Ґмінду. На се вказують нїмецькі написи, що в відрізненню від статистичних зіставлень з офіціяльною назвою „Ruthenen“ признають тільки назву „Україна“ й „український“.

В українськім віддїлї переважають жіночі роботи, що й не диво, бо-ж мущини або забрані до війська або вислані до робіт. Із виставленої статистичної табелї бачимо, що, хоч Українцї втїкачі щодо числа аж на третїм місцї, — їх число по обчисленням статистичної комісії певно не перейшло сто тисяч, — то щодо числа робітників стоять на першім місцї. Українцї і з того боку не були тягарем для держави.

Між жіночими й иншими виробами переважають знову вироби шкільних дїтей, фахових курсів і дївчат. І хоч переважна частина всїх виставлених предметів вийшла з недосвідних рук звичайної дїтвори як вислід однорічного підготовлення, вибивають ся українські вироби на перше місце цїлої вистави й дають нове свідоцтво про незвичайну талановитість українського народу на полї мистецтва. Український віддїл збіглецької вистави — се збірка справдешнїх перлин своєрідної штуки та заслугує на те, щоб на нього звернути загальну увагу. І хто, переглянувши його, перейшов польський і жидівський віддїл, той тим більше мусїв упевнити ся про його високу артистичну вартість. Український віддїл не принїс звичайних, нїчим не характеристичних виробів буденного, практичного життя, чим визначають ся инші, неукраїнські віддїли. Не бачимо тут анї великих возів, анї практичних меблїв, анї мисок, чобіт, соломяних ходаків, свічників, убрань і т. ин. виробів, які виставлені в польськім і жидівськім віддїлї: тільки невелика збірка білля, обуви, підків, як вислід однорічної науки в швальнї та шевській і ковальській робітнї, вказує на те, що Українцї надають ся й до кождої иншої, напр. ремісничої роботи. Український віддїл дав самі артистичні вироби як вислів нїжної, вражливої, глибоко артистичної душі українського селянина, що серед незавидних обставин переховує старі, традиційні вподобання та з любовю й розуміннєм прикрашує своє невибагливе й тяжке житте мистецьким окруженнєм, чудовими взірцями, вишивками, малюнками та різьбами. Українець—артист у цїлім значінню того слова, артист, що черпає з невичерпаної скарбівні свого духа, мало оглядаючи ся на сучасні вимоги краси й моди. І тому я переконаний, що українська вистава не промине безслїдно: забудуть ся хоценські ковані вози й нїкольсбурзькі свічники, але лишить ся українська вишивка та мережка.

Вже нинї віденська публика вмисне вибираєть ся оглядати „невидані скарби“. Жіночі фахові круги признають українські вишивки за найкраще, що дала жіноча рука. Пані Анїта Мілєр, спеціялїстка в жіночих роботах, ставить найвище східно-галицькі, українські вироби, те саме мав я нагоду чути й від заступниць жіночих товариств. Українські вироби звернули вже навіть увагу фахових підприємців і ті заповідають нову балеву й лїтню моду, легкі (напр. етамінові) сукнї з українськими взірцями. Першорядні модні сальони Шлєзінґера й Лявфера в Відні поручають уже нові сукнї, вироблені в пристосованню та з використаннєм українських вишивок. Відомий додаток віденського „Fremdenblatt-y“ „Mode und Gesellschaft“ подає в числї з 25 грудня 1915 р. нові взірцї суконь на основі матеріялу „Товариства для піднесення мережкових виробів в Австрії“ й ориґінальної збірки українських вишивок саме з ґмінднської вистави. Пані К. Патек думає тим задивувати світ і заступити ними паризьку моду. Українські вироби стрічаємо й по фахових часописях моди (Wiener Mode і т. д.).

Українська вистава, яко принагідна, далека до повноти, але прегарна. Замало в нїй різьби, замало рїжнородности в вишивках, не використано, очевидно ізза недостачі виселенського матеріялу, деяких місцевих виробів (напр. Поділля, буковинської Гуцульщини, глибоких гірських око-

лиць), не узгляднено писанок, сїльських забавок і т. ин., але того, що є, досить, щоб дати приблизний образ про багацтво української народньої штуки й культури. З усїх дотеперішнїх українських вистав подібного змісту зробила на мене ґміндська вистава найкраще вражіннє. Немає в нїй нїчого неприродного, хоч декуди народню штуку пристосовано до вимог хвилї, а є зате багато безпосередности й гармонїйної природности, яка робить тим краще вражіннє, що — очевидно завдяки вмілому проводови — кожда дрібниця виконана дуже старанно й чисто. Се дуже велика прикмета виставлених робіт і за те належить ся подяка впорядчикам.

Найбільше місця на виставі присвячено самим вишивкам. Їх тут цїлі сотки, одна велика заля не могла їх змістити й вони розставлені ще й у кінцевій залї при вікнї, в бічних кімнатах і селянській хатї. Радість бере глядача дивити ся на сї перлини й нїкому не знудить ся переглядати виставлені таблиці. Тут невичерпане багацтво взорів і красок. Зовсїм однакових проб тут не подиблеш, бо навіть дуже назверх схожі розмашні бучацькі або „працювиті“ гуцульські взори показують ся при близшім розглядї тільки ориґінальними відмінами того самого типу або подібної техніки.

Знавець нашої народньої штуки найде тут дїйсно вдячне поле для розслїдів. Жаль тільки, що взірцї не впорядковані по областях і що таблиці повітів деколи надто розкинені, бо се утруднює студіованнє, хоч з другого боку викликує більше вражіннє рїжнородности. Маємо тут прегарні волинські типи Сокальщини з чорними взорами (де попри щиро народнї деякі мабуть штучного походження), бачимо проби переходових подільських узорів, стрічаємо товмацькі вишивки, що своїм нїжним синїм узором пригадують російсько-українські й можуть уважати ся вершком народнього смаку. Гори й Підгірє дають новий ряд вишивок, що яркими красками й характером узору зближують нас до Сходу. Скільщина не тільки антропольоґічно, але й у вишивках проявляє свою ориґінальність, головно в зіставленню красок. Червона краска й заробленнє поля вирівнює підгірські та підгірсько-гуцульські вишивки, яркі червоні взори квітів і галузок дає Надвірнянщина, Богородчанщина й довколишнї повіти. Окремо стоять буковинські вишивки з Заставни, як щодо добору численних красок, так і щодо ориґінальних, місцями дивних взорів, що переносять глядача під темнїйше сонце Сходу. І чи можна за короткий час розібрати ся в тім багацтві взорів, що всї мають свою окрему назву та в усїляких формах, відповідно до місцевого смаку (широкі, вузькі, рівні, зубковані, паралєльні, комбіновані, ґруповані і т. д.).

Багацтво вишивкового матеріялу велике. Найбільше таблиць з Городенщини, понад 40 (на кождій по декілька взірцїв), з Товмаччини (понад 30) і Бучаччини (понад 20). Заступлені також повіти: долинський, турчанський, станиславівський, яворівський, радехівський, богородчанський, зборівський, коломийський, надвірнянський, печенїжинський, калуський, стрийський, скільський, старосамбірський, підгаєцький, жидачівський (7 таблиць), сокальський (6 таблиць), перемиський, перемишлянський, бережанський, городецький, тернопільський й ярославський (сїм останнїх тільки в віддїлї шкільних виробів).

Незвичайно цїнна та гарна збірка, приміщена в середнїй кімнатї з боку. Тут уже не взірцї, тільки цїлі, готові предмети народнього строю: сорочки, запаски, фартухи, рукави, фоти, торбинки, дзьобенки, крайки, чепцї, бинди, рушники, накривала, переди і т. и. На невеличкім просторі зміщено тут тільки гарного й цїкавого, що аж шкода, що сього не можна було розложити краще в більшій й яснїйшій кімнатї, де око могло-б лекше спочити та любувати ся. Се-ж просто втїха дивити ся! Поминаючи красу взорів, маємо тут і приклади справдї мистецького виконання так, що не хочеть ся вірити, щоб усе те вийшло з руки звичайної, невченої селянки. Матерія з бронзовими взірцями або инша, повішена в середині на стїнї по правім боцї, яка відтїнями тої самої краски наслїдує виглиблену форму, — се-ж архитвори смаку й техніки.

Зокрема треба звернути увагу на ориґінальні жупанські сорочки, які рїжнять ся зовсїм від звичайно вживаної форми. Вони розрізані та запинають ся не з переду, а з боку або з заду й визначають ся старанно морщеним і збираним ковнїром і такимиж рукавами, на яких миготять білі або кольорові вишивки. Вживають їх у Галичинї тільки в глухім бойківськім кутї коло Лавочного й Жупаня в звязи з подібними формами, знаними на Угорщинї, причім навіть на так невеликій просторони заховало ся аж декілька відмін того типу. На такі сорочки можуть собі позволити тільки в горах, де жінки мають більше вільного часу.

Між иншим подибуємо в тім віддїлї й більшу збірочку ґердаників, які крім сеї гуцульської назви східного походження знані теж під назвою силянок і драбинок і залюбки носять ся гірськими красунями в противенстві до долів, де більш улюблені коралї й пацьорки. Ґміндська збірка гарна та загально подобаєть ся. Побіч поєдинчих узорів зужито до силяння й вишивкових узорів, викликуючи тим далеко кращі ефекти. Особливе вражіннє викликують мінїятурні силянки, що вимагають при роботї великої зручности. Усїх їх буде на виставі під сотку. Далеко більша збірочка, приміщена між роботами молодїжи, де вибиваєть ся особливо один ґердан нїжним використаннєм і зіставленнєм красок зеленкуватої, голубої й рожевої.

Дармовіси менше гарні й не всюди рівно старанні. Побіч плоскої роботи стрічаємо й декілька взірцїв у формі шнурів, які особливо залюбки вживають ся в полудневій Буковинї.

Третїм притягаючим пунктом — се т. зв. селянська хата. Вона не дає нам, правда, образу нашої сїльської хати, але містить за те деякі її характеристичні частини з використаннєм місця для виставлення инших, нехатнїх предметів. Із хатнїх предметів поставлено тут ліжко з колискою, скриню, лаву, стільцї, мисник і лижник, усе мальоване на зеленкувато з квітовими та звіздяними прикрасами. Під вікнами квіти, на стїнї килим коло ліжка з деревляним, різьбленим хрестом, топірцї, святі образи, дзьобенка, над скринею в лижниках деревляні ложки й вилки, в миснику поливана миса, дзбанок і деревляний, різьблений і викладаний таріль. Велика тарілка, на якій вирізано обійстє на тлї ґір, довкола обведене синьо-цеглястим орнаментом, прикрашує деревляну стїну, на якій біжить попід стелю вишивковий взорець. Над вікнами рушники, перед від публики прислонений прегарними заслонами. Ліжко закрите виши-

ваним простиралом, на ньому подушки з прегарними вишивками трьома красками: синьою, червоною й чорною.

У кімнатї чотири убрані ляльки: одна в так зв. український національний стрій з плахтою, друга в покутський стрій (з фатою й дзьобенкою), третя в ношу з околиць Перемишля з гарним фартухом, старанно вишиваною сорочкою з викладаним ковнїрцем у квітові взори, й четверта в буковинський стрій з шалїнової матерії з прегарними рукавами, вишиваними комбінативно при помочи перелок. З виїмкою першої ляльки підібрані добре, далеко краще, нїж маленькі ляльки, виставлені по другім боцї в збірцї Анїти Мілєр: дрібні хиби можна простити, бо-ж се на ґіндській виставі припадкові предмети, які певно приходило ся окремо збирати.

Велика й мала кімната побіч „хати“ зайняті предметами, що зроблені руками школярів і школярок. Очевидно й тут львина частина припадає на жіночі вироби, які й тому розміщено в великій кінцевій залї.

Як на вислїд однорічної науки можуть вони викликати справдешнїй подив: зложили ся на те талановитість учениць і щира праця вчителїв. Бачимо тут пристосованнє народнього мистецтва до практичного вжитку, прегарні рушники, сорочки, хустинки, фартухи, накривала, торбинки, ґарнїтури до кави і т. ин., що зрештою від декількох лїт зачало собі вже здобувати право горожанства не тільки в краю, але й поза границями, завдяки заходам черновецької „Жіночої Громади“ й буковинського краєвого базару (вистави в Чернівцях, Коломиї, Відні, Газі). Виставлені вишивані блюзки велять надїяти ся, що практичне використаннє вишивок для жіночої моди може мати гарну будуччину. Одначе з зрозумілих причин той бік вистави найслабше заступлений.

Різьбарський віддїл, уміщений в окремій кімнатї, не дає, правда, правдивого розуміння про красу нашої різьби, але представляєть ся куди краще, нїж подільський польський віддїл. Особливо гарно зроблені скриночки з матового дерева з нарізуваними й набиваними взорами. Виставлено також збірку тарелїв, лїнїй, ножів, топірців, притискачів і зеркал тай оригінальний деревляний обелїск з написом „Свому Кобзареви збігцї українські в Ґіндї 1914—1915. 27. VI.“ і з гербом Галичини та підписом „Боріте ся — поборете.“

Загалом вистава робить дуже гарне вражіннє й притягає чужих гостей. Комітетови, що завдав собі стільки труду, щоб вивести в світ красу наших національних виробів, належить ся щире признаннє. *Др. Зенон Кузеля.*

Історія траґічної дурноти.

Дарданельський похід почвірного порозуміння, котрий мав увінчати ся сфорсованнєм дарданельського просмику й зайняттєм Царгороду, а покінчив ся соромною невдачею, назвала анґлїйська велика газета „Дель-мель“ „історією траґічної дурноти“. Цїкаво, що й наша популярна поговірка звязує з Дарданелями, зглядно з „дарданельським ослом“ такий високий ступень нерозуму, що сим висловом характеризує повне безголовє. І справдї крім свідоцтва повного безголовя та крім величезних утрат у людях і матеріялї не осягнула анґлїйсько-французька експедиція на Дарданелї нїчого!

Анґлїйський державний підсекретарь подав до відома парляментови, що самі Анґлїйцї потерпіли в Дарданелях такі втрати:

	офіцерів,	вояків	разом
вбитих	1679	23.670	25.349
ранених	2969	72.222	75.191
пропавших	337	12.116	12.453
хорих, що відійшли до шпиталїв			96.683
		разом . . .	209.675

Отсе страшне число представляє тільки анґлїйські втрати по день 11 грудня 1915. Числа втрат французької армії не знаємо, бо французька воєнна управа не подає, як відомо, до публичного відома втрат своєї армії. Окрім утрат у людях понесли Анґлїя та Франція ще значні втрати в кораблях. Пригадаймо, що під Дарданелями затонули: французький панцирник Буве, анґлїйські: Зуфрен, Іррезістібль, Тріюмф, Маєстік, Океян і Ґолїят, пішов на дно російський Пантелеймон, а девять лїнїйних анґлїйських кораблїв дізнали дня 6 квітня таких важких ушкоджень, що з тяжкою бідою дотягнено їх до захистного заливу, де треба їх сливе наново перебудовувати.

Цїлих десять місяцїв висилювала анґлїйсько-французька армія в Дарданелях всю свою енергію, силу й інтелїґенцію, щоб заволодїти півостровом Ґалїполї й відти опанувати дарданельський просмик. Ще в лїтку заповідав анґлїйський премієр мінїстрів прилюдно в парляментї, що дарданельська армія всього одним тижнем віддїлена від побіди. Від тої пори минув не один тиждень, але цїлі місяцї, та скічило ся на тім, що дарданельська армія почвірного порозуміння мусїла подати ся на самий полудневий кінчик острова Ґалїполї.

В ночі на 19 грудня та в дальших двох днях виперла турецька армія під проводом нїмецького ґенерала пільного маршалка Лїмана фон Зандерс анґлїйські війська з їхнїх становищ біля Анафорта й Арі Бурну, зайнятих 7 серпня по висадженню анґлїйських військ у Сувлябай на Ґалїпольську сушу.

Сей похід узад старав ся анґлїйський премієр прикрасити зручним викрутом, буцїм-то він довершив ся не під напором турецьких побід, але був випливом самостійної постанови, на основі наочних спостережень Кіченера та Монро, котрі недавно тому особисто оглядали сей воєнний терен. Оба сї анґлїйські ґенерали мали прийти до висновку, що вистане вдержати анґлїйське військо на крайчику Ґалїполї біля Седіль Бару, бо відси замкнеть ся турецькій фльотї виплив на Еґейське море! — Як страшно змалїли цїли анґлїйського воєнного підприємства в Дарданелях! Замість свобідного перепливу через дарданельський просмик, замість опанованнє Царгороду — замкненнє турецької фльоти в Дарданелях! Се таке смішне, що навіть дарданельському звіряткови з нашої поговірки мусить робити ся смішно. Сї викрути анґлїйського премієра стануть ще в виразнїйшім світлї, як пригадаємо, що при своїм „добровільнім“ відворотї знід Анафорта й Арі Бурну анґлїйська армія втратила десять тяжких гармат і величезну скількість ріжного дрібного оружя, амунїції, засобів поживи і т. п.

Та сим разом не ходить нам про воєнні втрати, а про полїтичне значінне відвороту почвірного порозуміння від

Дарданелїв і зпід Царгороду. Мусимо ствердити, що в мілїтарнїй невдачі анґлїйсько-французьких військ на Ґалїполї — лежить великанська полїтична невдача Росії. В теперішнїй світовій війні Росія, як звісно, вибирала ся осягнути два величезні здобутки: Галичину й Константинопіль. Лїтня офензива союзних армій знад Дунайця по Серет вирвала з рук Росії Галичину, груднева офензива турецьких військ на Ґалїполї вбила російські надії на Константинопіль.

Коли розпочав ся похід почвірного порозуміння на Дарданелї, здавало ся російським полїтикам, що Константинопіль упаде їм у жменю як доспіла грушка. Тодї то розвязали ся їм язики й один по другім заговорили про Царгород як про щось таке, що вже завтра буде в їх власти. Провідник кадетів Мілюков назвав Дарданелї й Константинопіль найважнїйшою й найбільше життєвою воєнною метою Росії, октябрист Ковалевський висловив ся, що Константинопіль се замок і ключ російської хати, член державжавної Ради Ґурко заявив, що Росія нїколи не стерпить того, щоби Царгород і Дарданелї не були в російських руках, Львов і Савенко добачили в зайняттю Царгороду історичну культурно-господарську місію Росії, а октябрист Шидловський проголосив урочисте заклятте, що без здобуття Царгороду немає для Росії мови про мир.

Але не тільки самі говірливі російські полїтики висловлювали свою певну віру в зайняттє Царгороду, а також цїлий господарський російський світ рахував на свобідний переїзд Дарданелями як на щось, що дуже скоро наступить. Великі торговцї збіжа заповнили всї збіжеві маґазини в пристанях Чорного моря, звізши туди всї засоби збіжа з Росії. Весь сирий матеріял, який Росія вивозить у західну Европу, зібрано на берегах Чорного моря. Мілїоновим вкладом побудовано нові маґазини, приготовлено велику торговельну фльоту, пороблено контракти достав з західною Европою — все в дожиданню, що ось-ось Дарданелї відчинять ся, пропустять з Росії нагромаджений сирівець і зруйнований російський торговельний білянс поставлять на ноги.

Відчиненнє Дарданелїв було також для мілїтарних російських обчислень дошкою ратунку, на котрій сподївала ся Росія виплинути на верх і на воєннім полї. Раховано напевно, що через Дарданелї вплине в Росію такий значний засіб амунїції від західно-европейських союзників, що Росія могтиме розпочати нову офензиву. Отсї всї надії — на полїтичний престіж, господарські користи, мілїтарні успіхи — пішли на марно.

Почвірне порозумінне рахувало, що здобувши Царгород, загіпнотизує блиском побіди цїлий Балкан і пірве його в воєнну заверуху по своїй сторонї. Рахувало й на те, що впадок Константинополя розторощить Туреччину й відкриє почвірному порозумінню широку браму в музулманський світ.

Вийшло инакше. Фортів Константинополя не досягнуло анї одно стрільно почвірного порозуміння, через Дарданелї не пересмикнув ся анї один її корабель. Анґлїйська армія мусїла подати ся на сам крайчик Ґалїполї, а слїдом за сим, бачучи дарданельські невдачі, Болгарія стала по сторонї центральних держав і самостійна Сербія зникла наразї з европейської карти. Греція зберігає невтральність, а останні вибори до парляменту в Атенах змели з полїтичної арени партію Веніцельоса, що хотїв Грецію запрягти до воза почвірного порозуміння. В музулманські племена вступила нова сила, нові надії.

Підбадьорена успіхами над дарданельським просмиком турецька армія осягнула світлу побіду над анґлїйськими військами в Мезопотамії. Нїмецький пільний маршалок Ґольц розбив на чолї турецької армії під Ктезіфоном анґлїйську мезопотамську армію та приневолив її до поспішного відвороту над Евфрат.

В протягу девяти неділь нестало Сербії! Сполучені армії нїмецька, австро-угорська й болгарська виперли сербські війська. Арабські племена Сенусів виперли Анґлїйців з Солуму, на границї межи анґлїйським Єгіптом й італїйською Цененаїкою, зайняли поважні шматки з одного боку анґлїйських, з другого італїйських земель, обсадили пас морського побережжя та, маючи багато гармат і машинових крісів, приготовляють похід у долину Нілю.

Чи можна супроти того всього дивувати ся, що анґлїйські парляментаристи й анґлїйська преса попали в лють, що накинули ся на правительство з безпощадною критикою, що авантурничу виправу на Царгород і Дарданелї назвали „траґічною дурнотою“? *В. Темницький.*

Змаганнє до миру в Росії.

Росія, як відомо, є країною в вищій мірі „ориґінальною“. Лїберали й деяка частина соціялїстів там усе ще галасує за війну, але в консервативних кругах починає вже пробуджувати ся свідомість того, що Росія сю війну вже програла й повинна скінчити її можливо найскорше. Мирові тенденції крайнього правого крила російських консерватистів яскраво виявили ся на останнїм зїздї монархістів. Се констатує й націоналїстичний „Кіевлянинъ“, запитуючи: „Чому Щеґловітова, а не когось иншого вибрано головою на зїздї монархістів?“ і гадає, що відповіди на се треба шукати в ґерманофільстві чорної сотнї. Відомо преціньо, що Щеґловітов, ще бувши мінїстром, казав, що він властиво не розуміє, чому Росії воювати з Нїмеччиною. Тоїж думки був і бувший мінїстер внутрішнїх справ Маклаков. Немає жадного сумнїву, що їх незрозумінне війни відбуло тепер зовсїм певну еволюцію. Але тепер вони вже не самі . . .“

Противоєнне становище крайнїх правих, арґументує їх проводирь — Глинка в „Земщинї“ тим робом: „Щасливі й нещасливі війни все викликали в Росії революцію“, — пише Глинка, котрого „Русское Слово“ обвинувачує в тім, що він держить ся тихже поглядів на війну, що й Щеґловітов і Маклаков. А далї продовжує: „Після щасливого походу проти Наполеона в нас почало ся підготованнє змови проти власти царя й вибухло повстаннє декабристів . . . Після нещасливої війни 1885 р., яка примусила нас до паризького договору, котрий був пониженнєм для нас, почала ся змова проти царя-визволителя. А через три роки після побідного походу 1887-8 р. кров царя-мученика зачервонїла на камінях вулиці“.

Немає жадного сумнїву, що чорня сотня починає мирову пропаґанду з таємного одобрення російського правительства. На якусь опозицію проти правительства крайнї праві зовсїм не здатні. Вони більші монархісти, ніж сам монарх не тільки тому, що належать переважно до кляси дїдичів, інтересів якої правительство так старанно береже, а й через те, що правительство платить їм добре за їхній „патріотизм“. Тривкий звязок монархістів з сучасним правительством Росії вказує зрештою дуже яскраво й те, що на їх зїздї з'явив ся заступник Хвостова Беляєв і врочисто передав зїздови

привіт свого патрона. Врочиста заява Сазонова в економічній комісії Думи про те, що Росія провадитиме війну доти, доки не зломить ся мілітарна сила Німеччини, нікого не може здурити. Заявити відкрито, що настала крайня пора скінчити почату Росією криваву авантуру, Сазонов не може, боючи ся завеликого обурення російських „лібералних“ імперіялістів й англійських кредиторів. Але правительство безперечно починає вже через своїх консервативних аґентів підготовлювати настрій для зроблення миру. Й немає жадного сумніву, що слова про мир, сказані навіть непопулярними чорносотенцями з доручення непопулярного правительства, з одушевленнєм стрінуть широкі маси російської людности. До війни сї маси, а зокрема селянські маси, ставили ся досить байдуже, але проти дорожнї й недостачі засобів поживи починають рішуче протестувати. Самі російські лібералі чудесно знають, що нарід війни вже давно не хоче. Відомий російський письменник Н. Бердяєв пише напр. у „Біржевих Ведомостях“, „що небезпека з боку ворога ранійше більше підносила дух російського громадянства, ніж тепер... Ми живемо — пише він, — під страхом крізи в доставі засобів поживи. Заосмотреннєм засобами поживи інтересують ся тепер значно більше ніж війною. Про дрова, цукор і муку говорять тепер більше ніж про війну, бої, атаки“... Та не зважаючи на се, затуманені своїм шовінїстичним імперіялїзмом російські лібералі аґітують далї за продовженнєм війни. Наслїдком сього може бути, що й поражка Росії не принесе її горожанам лїберальних реформ, а навідворіт зміцнить консервативні партії, що перші починають говорити за мир, так бажаний масам російського народу. *М. Троцький.*

Нїмецька преса про українську справу.

Мюнхенський тижневник „März“ помістив у чч. 37—42 (в вереснї й жовтнї) економічну працю відомого нїмецького економіста, проф. Л. Брентано, п. з. „Нїмеччина й Австро-Угорщина“. В сїй студії, присвяченій економічним питанням центральних держав, обговорює автор між иншим економічне значіннє України для Нїмеччини. — В часописи „Heide Zeitung“ з д. 9 жовтня появила ся про українську справу статя п. з. „Найслабше місце Росії“, про яку була вже мова в попереднїх оглядах з нагоди її поміщення в „Coblenzer Zeitung“ з д. 13 жовтня. — Швайцарська часопись „Baseler Zeitung“ з д. 4 і 5 жовтня приносить звідомленнє з відчиту, виголошеного в вереснї в Берлїнї Павлом Рорбахом про зайняті російські землї, в якім прелєґент порушив теж українське питанне.

Мюнхенський місячник „Hochland“ приносить у жовтневім зошитї статю саксонського князя Івана Юрія п. з. „У відбитім Львові“. Автор подає свої враженія з побуту у Львові й описує між иншим катедру св. Юра та Волоську церкву. — З давнїйших голосів занотувати треба ще статю в часописи „Neues Wiener Journal“ з д. 19 липня п. з. „Галичина як воєнний терен у середнїх вікаx“. У статї подані виїмки з нїмецької брошури д-ра Ст. Томашівського „Полїтичне значіннє Галичини“.

В рубрицї інформаційних статей про відносини на українськім воєннім теренї треба згадати ще такі статї: Царгородська часопись „Osmanischer Lloyd“ з д. 1 жовтня приносить передрук згадуваної в попереднїх оглядах статї п. з. „Україна, новий воєнний терен“. — Часопись „Pester Lloyd“ з д. 5 жовтня приносить у фейлєтонї статю унїв. професора д-ра Гайнріха Марцалїка п. з. „Дещо з історії воєнного терену“. Автор вказує на тїсні історичні звязки, які лучать Угорщину з землями на півночі від Карпат, і дає нарис історії відносин Угорщини до галицько-володимирського князївства. — Берлїнська часопись „Vossische Zeitung“ помістила д. 5 жовтня статю д-ра Германа Фрідемана п. з. „Серед болот“, а д. 13 жовтня статю п. з. „Болотами над Припетю“. В обох статях описує автор природу й населенне болотнистих околиць у мінській ґубернії. — Часопись „Neues Pester Journal“ з д. 5 жовтня подає в статї п. з. „Волинь“ відомости про ґеоґрафічні й національні відносини в волинській ґубернії. — Та сама часопись подає в числї з д. 19 жовтня п. з. „Через Карпати й Галичину“ звідомленнє з відчиту норвезького письменника Ааґе Маделюнґа, виголошеного в Будапештї. Автор, який перебув сам зимову кампанїю в Карпатах, подає в сїм відчитї свої спостереження також щодо українського населення та підносить між иншим його льояльність супротив Австрії. — Часопись „Pester Lloyd“ приносить д. 17 жовтня допись воєнного кореспондента п. з. „Серед болот над Припетю“ та три замітки про Волинь п. з. „На Волинї“ в числах з 25, 26 і 27 жовтня. — Опис відносин на Волинї подає також віденська часопись „Die Zeit“ з д. 28 жовтня в фейлєтонї п. з. „Волинь“. — В ілюстрованім додатку до берлїнської „Vossische Zeitung“ з д. 3 жовтня находимо з тої самої области статю п. з. „Мальовнича Західна Росія“, ілюстровану численними знимками з Волинї. — Дрібнїйші замітки про український воєнний терен помістили крім того ілюстровані часописи: „Illustrierte Familien-Zeitung“ в чч. 42, 43 і 44, „Der Welt-Spiegel“ (додаток до „Berliner Tageblatt'y“) в чч. 80 і 82, „Wiener Bilder“ „Das Interessante Blatt“, „Oesterreichs Illustrierte Zeitung“ в чч. 3, 4 і 5, „Über Land und Meer“ (Берлїн), „Das Buch für Alle“, „Leipziger Illustrierte Zeitung“ й ин. — Деякі відомости про відросини на східнім теренї, українське населенне й ин. приносять часописи: Dresdener Zeitung“ з д. 17 жовтня в статї д-ра Даммерта п. з. „Серед нїмецьких військ на Сходї“, „Berliner Tageblatt“ з д. 9 жовтня в дописи Вебера п. з. „На кінцї східного фронту“, „Vossische Zeitung“ з д. 19 жовтня в дописи Рода-Рода п. з. „Воєнні образки зі Сходу“, „Tägliche Rundschau“ (Берлїн) в дописи Е. Ерцена п. з. „Ми на селї“.

Останнїми часами приносить нїмецька преса багато статей і заміток про нужду серед збігців з українського воєнного терену, що тиняють ся тепер без захисту в глибинї Росії. Так часопись „Berliner Morgenzeitung“ з д. 15 жовтня приносить п. з. „Терпіння російських збігців“ переклад статї Петра Ашевського з „Русского Слова“ про страшне положенне збігців. Автор наводить м. ин. свою розмову з одним збігцем-Українцем, якого враз з иншими насильно вивезено з його села, невідомо, куди й пощо. — Часопись „Frankfurter Zeitung“ з д. 20 жовтня згадує в статї п. з. „Нужда серед російських збігців“ про нещасну долю українських мужиків з Галичини, забраних насильно Москалями при відворотї з Галичини. — В статї п. з. „Російські голоси про нужду в Росії“, поміщеній д. 14 вересня в „Reichspost“, подає автор, Володимир Калинович, голоси російської преси про положенне збігців на Волинї. — Той самий автор помістив д. 27 жовтня в тійже часописи статю п. з. „Збігці в Росії“ про долю примусово виселеного населення східної Галичини й Волинї. Ту саму справу порушує В. Калинович у статї п. з. „Зростаюче поважне положенне в Росії“, поміщеній в „Reichspost“ з д. 30 жовтня.

Віденська часопись „Deutsches Volksblatt“ з д. 29 жовтня помістила в фейлєтонї статю Каміля Морґана п. з. „Російські козаки“, в якій, як звичайно, хибно помішана історична українська козаччина з теперішньою підпорою російського царату. — Празька „Bohemia“ з д. 14 жовтня помістила белєтристичний нарис пера Германа Ваґнера п. з. „Оборонець чесноти“. В новелї змальований гумористичний епізод з часів російської інвазії в Галичинї, як то українські мужики перехитрили російського офіцера. — Низку відомостей про положенне на російській Україні приносить у берлїнській часописи „Germania“ з д. 25 вересня статя п. з. „Зростаюче невдоволенне Українців у Росії“. Статя говорить про депутацію російських Украї-

їнців у міністра гр. Ігнатієва в справі укр. школи та подає зміст статї б. редактора „Ради“ Матушевського, поміщеної в „Біржевих Ведомостях“ у справі укр. культурних домагань. По думці автора статї допущенне російськими властями публичного виставлення сих домагань, мовчанка чорносотенної преси та прийнятте до програми думського блоку жадання привернення укр. преси є знаком, що теперішнїм полїтичним керманичам Росії керма вихоплюють ся з рук. — Про згадану вище українську депутацію подали замітку м. ин. часописи: „Neues 8-Uhr Blatt“ (Відень) з д. 22 вересня п. з. „Жадання Українців у Росії“, „Bulgarische Handelszeitung“ (Софія) з д. 25 і 27 вересня п. з. „Українські справи“. — Про положенне російських Українців з приводу дебат у думі приносить віденська часопись „Sonn-und Montagszeitung“ з д. 20 вересня замітку п. з. „Засуджені на мовчанку Українці“. — Часопись „Reichspost“ з д. 29 вересня приносить у статї п. з. „Ворожий для Росії рух на Волинї й на Подїллю“, переклад з першого львівського числа відновленої „Свободи“ статї про положенне на Українї. — „Neues Wiener Journal“ з д. 15 вересня подає в статї п. з. „Нечуване переслїдуванне української преси“ переклад звідомлення з „Реч'и“ про інтерпеляцію в думі в справі української преси. — Часопись „Sarajevoer Tagblatt“ з д. 28 вересня приносить у статї п. з. „Внутрїшне полїтичне положенне в Росії“ розмову редактора стокгольмської часописи „Dagens Nyheter“ з визначними російськими полїтиками про положенне в Росії та про український рух.

З приводу річниці участи Українських Сїчових Стрільців у світовій війні помістив віденський ілюстрований тижневник „Wiener Bilder“ з дня 26 вересня статю п. з. „Рік Українського леґіону“. В статї підносять ся хоробрість Укр. Стрільців й їх заслуги головно на полї розвідчої служби, які зєднали їм почесну назву „очей й вух армії“. До статї додано вісїм фотоґрафічних знимок з портретами стрілецьких начальників і сценами з життя Стрільців. Часопись „Reichspost“ з дня 30 жовтня подає в статї п. з. „Моя втеча до Персії“ оповіданне сїчового стрільця Василя Байдака, який утїк з російського полону та по півночній подорожі через Баґдад—Царгород—Софію дістав ся назад до Австрії. — Часопись „Illustriertes Wiener Extrablatt“ з дня 24 жовтня подає п. з. „Жінка кадет-аспірантом“ замітку про укр. стрілицю Олену Кузївну. До замітки доданий її портрет. — Віденська ілюстрована часопись „Illustriertes Bade-Blatt“ з дня 28 жовтня подає портрет Софії Галєчко з підписом: „Львівська студентка Софія Галєчко як фельдфебель леґіону українських добровольців над Стрипою“. — Часопись „Berliner Illustrierte Zeitung“ з дня 19 вересня приносить фотоґрафічну знимку стрілиць Софії Галєчко й Анни Дмитерко з підписом: „Хоробрі жінки: Українки, які борють ся в австро-угорській армії в рядах леґіону добровольців“.

Відповідь австрійського цїсаря на привітну телеґраму У. С. С. з нагоди вступленя в другий рік боротьби подали м. ин. часописи: „Die Zeit“ з дня 1 жовтня, „Neues Wiener Journal“ з дня 1 жовтня, „Bohemia“ (Прага) з дня 2 жовтня, „Neues Pester Journal“ з дня 1 жовтня, „Union“ (Прага) з дня 1 жовтня, „Budapester Tagblatt“ з дня 2 жовтня. — Привітні телеґрами У. С. С. з тої самої нагоди до австрійського наслїдника престола й архикн. Фридриха та відповіди на них подали: „Reichspost“ з дня 9 жовтня „Illustriertes Wiener Extrablatt“ з дня 5 жовтня, „Bohemia“ з дня 5 жовтня, „Sielesia“ (Тешин) з дня 6 жовтня. — Дрібні замітки про гуцульських добровольців помістили часописи: „Reichspost“ з д. 23 жовтня, „Neues Wiener Journal“ з дня 17 жовтня, „Neue Freie Presse“ з д. 21 жовтня, „Pester Lloyd“ з д. 1 жовтня.

Звідомлення з засїдання Загальної Укр. Ради з д. 11-го вересня подали дня 14 або 15 вересня часописи: „Reichspost“, „Die Zeit“, „Oesterreichische Volkszeitung“ (Відень), „Illustriertes Wiener Extrablatt“, „Ostdeutsche Rundschau“ (Відень), „Neuigkeits-Weltblatt“ (Відень), „Fremdenblatt“, „Neues Wiener Tagblatt“, „Neue Freie Piesse“, „Union“ (Прага).

Про український „Національний Музей“ у Львові помістили статейки часописи: „Pester Lloyd“ з д. 25 жовтня, „Ostsee Zeitung“ (Штетин) з дня 21 жовтня, „Weser Zeitung“ (Бремен) з дня 23 жовтня.

З бібліоґрафічних рецензій і заміток занотувати треба замітки про чч. 1 й 2 часописи „La Revue Ukranienne“ в часописях „Rumänischer Lloyd“ (Букарешт) з дня 10 вересня й 21 жовтня, „Die Umschau“ (Франкфурт н. Майном) з дня 4 вересня, часопись „Reichspost“ з дня 19 жовтня подала замітку про „Ukrainische Rundschau“, урядова „Wiener Zeitung“ з дня 19 вересня замітку про нїмецьку брошуру д-ра Евгена Левицького „Україна, Українці й інтереси Нїмеччини“, „Frick's Rundschau“ (Відень) з дня 20 вересня про брошуру д-ра Ст. Рудницького „Україна й Українці“, „Rheinisch-Westphalische Zeitung“ (Ессен) з дня 20-го жовтня про брошури Р. Штібе: „Україна й її відносини до османської держави“. Віденський жидівський журнал „Jüdische Korrespondenz“ з дня 11 жовтня помістила рецензію брошури д-ра Ст. Томашівського п. з. „Полїтичне значінне Галичини“.*)

*) Також: „Neue Zürcher Zeitung“, „Grazer Volksblatt“, „Strefleurs Militärsblatt“ (Ред.).

Вісти.

Лист з Льозанни.

Анґлїйська цензура не перепускає до Анґлії „Revue Ukranienne“ для приватних осіб і редакцій. Дістають в Анґлії „R. U.“ тільки члени обох посольських палат, кореспонденція яких не підлягає цензурі. Італія завернула не тільки примірники „R. U.“, що висилались до Італії, але не перепустила жадного примірника до Греції. Французька цензура милосерднїйша щодо „R. U.“, натомісць задержує аж до кінця війни кореспонденцію до Америки. Деякі знайомі одержали про се повідомленне з швайцарської почти. Загалом комунїкація з Америкою з Швайцарії сливе не можлива, в кождім разї труднїйша, нїж з Австрії. Швайцарські часописи багато пишуть про останнї з'їзд цїсарів і звязують з ним корисне для Поляків полагодженне справи Польщі. Є підозрінне, що статї інспіровані Поляками в тій цїли, щоб заставити офіціяльні чинники забрати голос у сїй справі як в Австрії, так і в Нїмеччинї! В усякім разї щось мусить бути на річи, бо серед польської еміґрації настрій не кепський, з своїх надїй не резиґнують. *А.*

Школи для втїкачів у рідній мові.

Мінїстер народньої просвіти, гр. П. Ігнатєв, звернув ся 12 падолиста с. р. до кураторів шкільних округ з окремим циркуляром, в якім, — пригадуючи попередній циркуляр з 31 липня про дозвіл орґанїзувати школи для втїкачів й інородців по національностях з наукою матїрної мови й віри та покликувати до того відповідних учителїв, — доповнює його рішенням, що школи, відкриті хвилево для дїтей утїкачів, можуть істнувати далї з усїми прикметами щодо мови викладу, порядку науки і т. д., про котрі говорить ся в законах, що обовязують у тих місцевостях, звідки прийшли втїкачі. Се пригадуєть ся з огляду на те, що місцеві власти дуже часто не позволяють у таких школах для втїкачів заводити науку в рідній мові школярів.

Ще не кінець переселенському рухови.

Хоч евакуаційний рух у Росії сливе скінчив ся та перенїс ся в середнїй і півночній частинї воєнної лїнії далеко на схід, то на Українї він усе ще не втихає. Київські ча-

сописї день у день через цїлий падолист згадують про значні гурти українських утїкачів з Поділля, Волинї, Холмщини та Підляся, що перепливають через Київ і шукають далї постійного пристановища. Сї гурти бувають ще доволї численні та складають ся нераз і з тисячі осіб, винищених довгою, нераз 2—3 місячною дорогою. 26 падолиста прибуло напр. до Київа 840 душ з околиць Чарторийська, а з ними цїлий гурт утїкачів із холмської ґубернії.

Дїточа смертність серед утїкачів у Росії.

Кореспондент „Нов-ого Времени“, змальовуючи положенне втїкачів на Волзї, пише: „Склад утїкачів значно змінив ся. Між ними тепер дуже мало дїтей. При втечі втїкачів з їх рідних міст дїтей було більше нїж дорослих. У дорозї дїти повмирали. Дїточими могилами засїяні всї шляхи, по яких посували ся втїкачі. Тепер дїтей у віцї між 1—7—8 років серед утїкачів, яких ми бачили на Волзї, сливе зовсїм немає“.

Головновповномочені в справах утїкачів.

Відповідно до предложення мінїстра внутрішнїх справ А. Хвостова заведено в Росії 12 районів для справ утїкачів і затверджено головновповномочених. На українські території припадають райони: шостий для курської й воронїзької ґубернії тай области донського війська під управою ковельського ґубернатора Н. Ґрязева й девятий для харківської, полтавської й чернигівської ґуберії під управою калїського ґубернатора Н. Толмачева. 11-ий район обіймає ґубернію саратівську й астраханську (головновповномочений петриківський ґубернатор М. Ячевський), а 12-ий район оренбурґську ґуб. та Сибір (головновповномочений варшавський обер-полїцмайстер П. Мейер).

Чорносотенна лїтература в шпиталях.

На жалобу старшого харківського лїкаря Ферхмана, внесену до земства на свящ. Слуцького за ширенне „явно-погромної лїтератури“, зверненої проти штундистів-Українців, Жидів і вчених, прийшла урядова постанова від ґубернатора, щоб ті книжки „релїґійно морального“ змісту допущено таки до читання для недужих низших чинів. Між брошурами була й книжечка: „Измѣнникъ-штундистъ“.

Розселенне галицьких утїкачів.

Із Житоміра доносять до „Русск-ого Слова“, що дозволено вже розселювати галицьких утїкачів по тих нїмецьких кольонїях, із яких людність виселено дальше в глибину Росії. В Новгород-волинськім повітї розміщено до 3000 родин. Начинаєть ся також розселюванне Галичан у повітї ізяславськім і ровенськім. Видно, що російські власти хочуть позбути ся Галичан, коли тільки зачнеть ся австрійська офензива, повторюючи подібний розпорядок, який видали в лїтку щодо Жидів із Галичини.

Геть на Сибір.

Проєкт заселити пусті простори Сибіри та Закаспійського Краю виселенцями з областей, зайнятих центральними державами, виник у головах російських націоналїстів уже досить давно. Ще перед двома місяцями, коли російські столицї переповнили ся виселенцями в такій мірі, що там недостало засобів поживи, російські суспільні орґанїзації в порозумінню з урядом утворили проєкт „облекшення столиць“, пересунувши виселенців на схід держави. Орґанїзації недержавних націй, у першій мірі Поляки, запротестували проти „розсипання“ націй. На те орґан російських націоналїстів „Утро Росіи“ відповів брутально, що немає чого думати про „окраїни“, коли розсипуєть ся цїла Росія.

Тепер уже лїберальна „Рѣчь“ в особі пана Золотова рішуче виступає за радикальним розвязанням питання про виселенців. „На виселенців витрачено вже понад 31 мілїон рублїв“, пише згаданий панок, „і певно доведеть ся ще незабаром витратити декілька десятків мілїонів“ ... „Куди-ж посунути їх“, питає Золотов, „знов повернути до зруйнованих гнїзд? Себто знов перевести переселенне мілїонових мас, які вже зовсїм утратили своє майно та ґрунт під ногами і зробили ся натовпом голодних. Скільки-ж ще людей, працї, скільки мілїонів рублїв треба витратити ще на поворіт сих виселенців? І чи дасть се все добрі висліди? Мабуть нї.“ На основі того всього приходить Золотов до висновку, що виселенців треба направити в Сибір. Закаспійський і Степовий Край ... Сей плян уважає він „тим більш легким до переведення, що сливе 75% виселенців є селянами хлїборобами“.

Маючи на увазї, що без підтриманя уряду більшість виселенців загалом не може істнувати, для російського правительства досить легко направити течію виселенців туди, вуди воно захоче. Але чи лишать ся виселенцї там і після війни, се більше нїж сумнївно, особливо, коли зайняті тепер центральними державами провінції Росії до неї більше не повернуть ся. А ми сподїваємо ся, що так і буде.

Бібліоґрафія.

Виданнє „Союза визволення України“.

Українськи колядки. Друге виданнє. Накладом „Союза визволення України“. Відень, 1916. Стор. 32. Ціна 20 сотиків.

Зміст: 1) Нова радість стала, 2) Бог Предвічний, 3) Небо і земля, 4) Веселенная, весели ся, 5) У Вефлеємі, 6) Христос родив ся, 7) На небі зірка, 8) Новая радість світу ся з'явила, 9) Розвеселїм ся, 10) Тайна нам ся являє, 11) Що то за предиво, 12) Ой, дивнеє народженнє, 13) Ой, видить Бог, 14) Пане господарю, 15) Ой, ясна, красна в лузї калина, 16) Ой, в Єрусалимі, 17) Христос купаєть ся в ріцї зі слїз, 18) Чи дома, дома господаренько? 19) Ой, в лїску, 20) А де-ж ти бував, милий, миленький?, 21) Ой поза горою, ба там за другою, 22) Вдова плаче за мужем.

Як видно зі змісту, друге виданнє змінене. Хто хоче мати сю книжечку, хай спішить ся з замовленнєм, бо наклад на вичерпанню. Перший наклад розійшов ся одного дня. Пожаданий се набуток передусїм для українських вояків.

Ukrainische Nachrichten

(Mitteilungen des Bundes zur Befreiung der Ukraina)

орґан Союза визволення України виходить у Відні раз на тиждень.

Річна передплата 4 кор., квартальна 1 кор. 20 с.

Wien VIII., Josefstädterstraße 79, II. Stiege.

Редакція: Т. 19. Адмінїстрація: Т. 6.

Редаґує Комітет. Видавець і одвічальний редактор: Волод. Біберович.

Зміст: Др. М. Лозинський. Галичина в життю України, III: Національний розвиток російської й австрійської України. — У. С. С. Андрій Бабюк. Два днї в російській неволї. — Катря Гриневичева. Картина з мемуара. — З поезій Б. Лепкого: Напис на стрілецьких гробах. Стрілець до дївчини. Хтось мене кличе!... Паліям мира. — Др. З. Кузеля. Український віддїл на віденській виставі „Опіка над виселенцями“ (з 1 знимкою). — В. Темницький. Історія траґічної дурноти. — М. Троцький. Змаганнє до миру в Росії. — Нїмецька преса про укр. справу. — Вісти: Лист з Льозанни. Школи для втїкаків у рідній мові. Ще не кінець переселенському рухови. Дїточа смертність серед утїкачів у Росії. Головновповномочені в справах утїкачів. Чорносотенна лїтература в шпиталях. Розселенне галицьких утїкачів. Геть на Сибір. — Бібліоґрафія.

Відповідає за редакцію: Волод. Біберович.

З друкарнї Адольфа Гольцгавзена у Відні.

Львівська державна наукова бібліотека

Preis 30 Heller.

ВІСТНИК Союза визволення України

(Nachrichtenblatt des Bundes zur Befreiung der Ukraina)

Виходить що тижня в неділю.
Річна передплата виносить 10 К., 10 Мар., 2 Дол., 4 рублї, піврічна 5 К., 2 рублї, квартальна 3 К., 1·20 рублї. :-: Ціна сього числа 30 сот., 10 коп.

Редагує Комітет.
Видає і відповідає за редакцію: **Волод. Біберович.**
Адреса редакції: Wien VIII., Josefstädterstraße 79, II. Stiege, Tür 19. Адмінїстрація: Tür 6.

Менших рукописей і віршів не звертаєть ся; з приводу того не входить ся в нїяку переписку.

III. рік. Ч. 5—6. Відень, 16 сїчня 1916. Ч. 65—66.

„Україна“.

„Східно-европейською Будучністю“, часописю для нїмецьких завдань на Сходї й південнім Сходї, називаємо ми часопись, з якою виступаємо з отсим числом перед суспільність.

„До найважнїйших питань, котрі порушила світова війна та значінне котрих тепер вбиває ся в свідомість усїх нас величезним полумінним письмом, належать питання Сходу й південного Сходу Европи. Ми досї не пізнали ваги рішень, яка належить ся сїй найбільшій полїтичній сфінксовій загадцї.

„Як що занедбаємо ми стати по братерськи по боцї народів европейського Сходу й південного Сходу, котрі звертають ся до благословенств нашої культури і сподївають ся свого ратунку тільки від відвернення від півазійської московщини, ся короткозорість може стати для нас фатальною.

„Не можемо знати, які правнодержавні й полїтичні розвязки принесе безпосередньо ся війна, але ми бачимо виразно вказаний шлях, яким ми й мусимо йти на будуче: нести на Схід здобутки культури Нїмеччини, її роботящість й її підпорядкованість законови, праву й моралї, що визволює народи, та через Балкан подати руку нашим болгарським і турецьким приятелям до спільного простування наперід.

„Приладити та знести камінцї на се могутне дїло, се завданнє „Східно-европейської Будучности“.

Такими словами виряжають „у дорогу“ перше число свого журналу товариство нїмецьких пособників українських визвольних змагань „Україна“ й „Товариство наддунайських і балканських країв у Нїмеччинї“ (Donau und Balkanländerverein in Deutschland — „Dubvid“). Замісць задуманого зразу орґану, присвяченого виключно українським справам, для якого ледви чи такий легкий був би доступ до кругів, непознайомлених з українською справою або байдужих до неї, замісць „Української Часописи“ маємо „Східно-европейську Будучність“, на якій українська справа тільки виграє.

Наскільки можна думати по першім числї, часопись у більшости присвячена виясненню української справи. Рівнорядність статей, в яких обговорюєть ся поруч української справи з рїжних боків також так важне для Нїмеччини й Австро-Угорщини питаннє торговельних взаємин зі Сходом і справи балканських держав, які викликали таке незвичайне загальне заінтересованнє, промощує шлях українській справі в нові круги. Згадана рівнорядність статей улекшить нераз зрозумінне, які великі торговельні й полїтичні користи поведе за собою визволеннє українських земель з московського ярма

З нашого боку протягом цїлої української історії не було нїяких обявів ворожнечі до нїмецького народу, зате від початків нашої історії до сьогодні тягнеть ся неперервний ряд проявів дружнїх зносин не тільки культурного, але й полїтичного характеру. Затїснили

Львівська державна наукова бібліотека
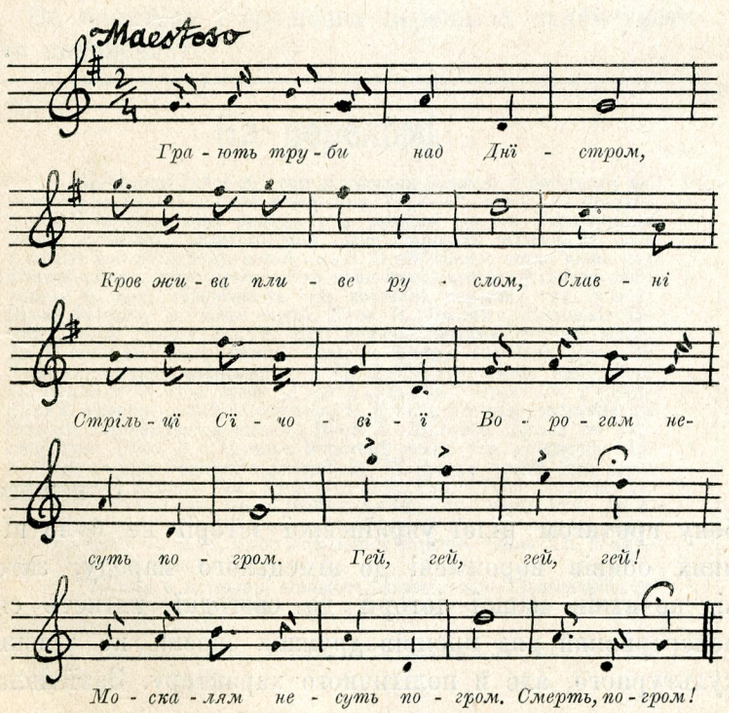
ся наші симпатії, коли деякі круги в Нїмеччинї усвідомили собі й небезпеку від спільного ворога нїмецького й українського народу

Два народи, які не сусїдують з собою безпосередньо, отже й не мають нїякої площі тертя, два народи, з яких одному прийдеть ся ще довго-довго запозичувати культурні здобутки та вчити ся в другого, вже з природи річи не можуть бути ворогами. Українцї висмівали всеславянську дурійку ще тодї, коли російський вплив був всесильний у Болгарії. Сьогоднї Болгаре вже вилїчені на все з мрій про всеславянське братерство. Та з другого боку ґеоґрафічні, господарські й полїтичні відносини роблять Українців і Нїмців природними приятелями. Чим довше триває війна, тим ширші круги тих у Нїмеччинї, котрі бачуть небезпечнїйшого ворога в Росії нїж в Анґлії. А рівночасно з тим сьогоднї сливе вже загально прийнята думка в Нїмеччинї, що першою й найважнїйшою цїлю Росії було прилученнє останнїх українських земель, які не стогнали ще під московским кнутом, а жили надїєю бодай у будучности користати з повної рівноправности в Австро-Угорщинї. Не потрібно зазначувати, якою грозою являєть ся вже навіть для недалекої будучности Нїмеччини Росія, ся часть світа в собі, коли від теперішньої війни й національних суперечностей не розлетить ся Росія на свої складові части.

Витаючи як найщирійше появу орґану нїмецьких пособників українських визвольних змагань „Україна“ й бажаючи Товариству як найкращих і найвидатнїйших успіхів для добра обох заприязнених націй, вважаємо незайвим підкреслити, що наша мета покриваєть ся заразом з забезпеченнєм інтересів Нїмеччини й Австро-Угорщини на Балканї та з забезпеченнєм будучности союзників центральних держав: Болгарії й Туреччини. Дуже вимовно потверджує сю гадку промова провідника румунського русофільства Таке Йонеску в румунськім парляментї. Одним реченнєм пояснив він причину, чому Румунія досї не стала по боцї центральних держав. Якби Румунія здобула в війнї Бесарабію, сказав Таке Йонеску, то для її оборони потребує румунська держава мати в сусїдстві самостійну Україну, а не безмірного кольоса Росію. Иншими словами порадив Таке Йонеску відірвати від Росії Україну, а Румунія стане по сторонї центральних держав.

Хай ідуть події шляхом, який не минучий. Українцї свідомі великої культурної місії, яку сповняє нїмецький нарід, і вдячні тим нїмецьким кругам, що з повним зрозуминнєм відносять ся до української справи. Українцї не тільки далекі від того, щоби стати по боцї ворогів Нїмеччини або хоч допустити в себе всеславянську дурійку, але й сподіють ся помочи в визволенню українських земель

Підкресленнє інтересів Нїмеччини в як найкращім рішенню українського питання може тільки збільшити щирість взаїмних відносин Українців і Нїмців. І витаючи сьогоднї початок нової доби українсько-нїмецьких взаємин, кличемо: Хай живе „Україна“! Честь і слава тим вибранцям нїмецького народу, котрі завязали новий сильний вузол приязни межи нїмецьким й українським народом.

Пісня з великих днїв.

Слова й мельодія

Олександра Колесси.

Присвячено Українським Сїчовим Стрільцям.

1.

Граютъ труби над Днїстром,
Кров жива пливе руслом,
Славнї Стрільцї Сїчовії
Ворогам несутъ погром!
Гей, гей, гей, гей! — Москалям несутъ погром,
Смертъ — погром!

2.

Понад Волинь грім гремитъ,
Галичъ вільний гомонитъ,
Гей! Коли-ж озветъ ся Київ? . . .
Днїпро кровю зашумитъ?!
Гей, гей, гей, гей! Днїпро море зчервонитъ . . .
Зчервонитъ!

3.

Ой, заграв в Лаврі дзвін
Радісно в цілий розлін . . .
І воскресне Україна
Від хвиль Сяну аж по Дін!
Гей, гей, гей гей! Аж до моря, аж по Дін,
Аж по Дін!

4.

В крови Велит підросте,
Сила духа розцвіте,
І заблисне над народом
Волї сявво святе!
Гей, гей, гей, гей! Щастя сонце золоте!
Золоте!

Відень д. 26 грудня 1915.

В різдвяну ніч.

Серце тужить, серце плаче
За минулим, за святим . . .

— День цілий гармати грали по широкому Поділлю. А над вечір стало тихо по ланах розлогих піль. Всї борцї ішли спочити по важкому перебою, наче косарі струджені по важкій роботї дня. Та не лллялись з уст їх нинї ті акорди голосні, що весе́лять людські душі і солодять прикрий труд. Ледви чутна пісня жалю, пісня болю і туги йшла зпровола з їх грудей . . . В нїй був жаль, була розпука — й тихий смуток так звенїв, наче найнїжнїйші струни. . .

Що-ж прибило їх серця? Що нагнало туги в душу, — що їх голови схилило? Глянь, на небі блисла зірка, — ясна зоря, знак відвічний, знак батьків — старинних предків, що вже час зачати свято . . . Бо настав Великий вечір. Нинї світ цілий радїє Рождеством Ісуса Спаса.

Чом вони, борцї за волю, наче мачушині дїти, — не радїють, не сміють ся? Серце тужить, серце плаче за минулим, за святим . . .

Там батьки старі і браття, там їх мила і сестра ллють гіркі за ними сльози. Чом-же їх химерна доля кинула в тернисту путь і мов сироти пігнали на ледянії стежки? Нїжні душі застогнали, зойкнули серця від болю. Час дитинства і утїхи їм спімнув ся мимоволї і чуттєм одним пройняті заспівали тиху піснь — і вмістили в неї тугу і всї жалї їх сердець. „Бог предвічний“ — понесло ся по безмежному лані. Піснь лунала тихо-тихо, наче відгук давнїх лїт, то звенїла і змагалась, наче буря по полях. Буйний вітер нїс на крилах пісню жалю і туги і принїс її під вікна їх родинних любих стріх. Хай і милі їх почують коляду своїх братів . . .

— А на сторожі у полї під хрестом один стояв самсамітний молодець. Він пустив свій зір у далеч й чуйно слухав в нічній тиші. Він почув знайому пісню, гимн старинний, дорогий . . . Се товариші співали. Спомини вповили серце і зайняли нїжну душу.

Так недавно він у батька тай у неньки так співав, так недавно, наче вчора . . . Ах! а нинї! Доле, доле! Чом насильно відірвала серце нїжне-молоде від родини, батька, неньки, від братів і від сестриць? Він побачив себе дома, як був хлопцем ще малим. Він побачив свою матїр, він почув пестливий спів, — він лежить на лонї неньки . . . І причулась йому пісня, щира пісня материнська:

Спи, мій сину, а я буду
Господа молила,
Щоби тобі доля щастєм
Доріжку стелила . . .

Ах, як любо, як солодко жилось йому в рідній хатї . . . Нинї свято, час потїхи, цїль дїточих смілих мрій, — де-ж то свято, де ялинка і святочнії дарунки?

Він схилився на кріс залїзний і в задумі потонув. Зимний вітер віяв снїгом і свистав жалібну нуту . . . серце дрожию проймав. Тїло мерзне, він не чує, — його гріє любий образ, що зявився в обрію піль . . . Легко по снїгу ступає, наче тиха мрія раю. Близше . . . близше . . . люба постать . . . Ах! се його рідна мати, — вже несе йому дарунки — і приязно усміхаєсь, наче сонце на весні. Він минаєсь від утїхи і від розкоші вмлїває . . .

Він зпровола опускаєсь на мягкий біленький снїг. Любий образ, рідна мати на головоньку кладе свою легку, теплу руку . . . Ах, як мило йому в серцї, як солодко на душі. Він глядить на неї любо, він цїлує, обіймає. Розтворила ся над сином пречарівная коробка . . . Він глядить, — летять на нього срібні перли, перли . . . перли . . . мілїони жемчугів . . .

Ще луна іде полями, коляди акорд останнїй. А йому здаєсь, що мати над колискою співає:

Спи, мій скарбе, спи, мій раю,
Спи, моя дитино . . .

Він заснув. На його личку усмішка іграє . . . На блїдім його обличу смерть простерла свої крила. Материнською рукою розігнала й закінчила його болї і страждання . . .

У. С. С. Юра Шкрумеляк.

Галичина в життю України.

IV. Участь російської й австрійської України й їх обопільні відносини в українськім національнім відродженню.

Як ми вже зазначили, поділ України між Росію й Австрію, який наступив тоді, коли український нарід був віковим поневоленнєм і постійною боротьбою й проти Польщі й проти Росії до краю знесилений, мав той безпосереднїй наслїдок, що національно-культурні звязки між обома частями України спершу неначе зовсїм переривають ся. Одначе, не вважаючи на вікове поневоленнє та знесиленнє боротьбою проти нього, обі части України мали ще в собі стільки життєвої сили, що обі вони — кожда своїми силами — будять ся до нового життя, вступають в еру національного відродження.

В російській Україні, де нитка українського життя властиво нїколи зовсїм не вривала ся, національне відродженнє починаєть ся швидше, „Енеїдою“ Котляревського (1798), яка навязує безпосередньо до української літературної традиції.

Значно труднїйший був перехід від тодїшньої книжньої до народньої мови в Галичинї. Сей перехід, якого доконала „Руська Трійця“ (Шашкевич, Головацький, Вагилевич) „Русалкою Днїстровою“ 1837, відбув ся не без впливу з російської України, одначе значнїйшу ролю відіграли тут впливи національного відродження славянських народів Австрії.

В 1848 р. українські дїячі в Австрії мали повну свідомість національної єдности з російською Україною. Свідчать про се їх полїтичні заяви, в яких вони називають себе частю українського народу, подїленого між Австрію й Росію, їх публїцистика, їх лїтература; характеристична подробиця — свідоцтво сеї свідомости: Лев Трещаківський пропонує прикрасити будову „Народнього Дому“ погрудями Хмельницького й Котляревського.

Близші та тривкійші звязки між російською й австрійською Україною навязують ся аж у 1860-их роках. Тодїшнє молоде поколїннє галицько-української інтелїґенції, яке виступає під назвою народовців, живе не тільки в лїтературній, але по части також у суспільно-полїтичній сферї ідеями Шевченкового „Кобзаря“, який стає для нього національним евангелієм; сей ідейний вплив російської України на австрійську зміцняєть ся особистими звязками.

Укази 1863 й 1876 р. збільшають заінтересованнє російських Українців австрійською Україною та надають їй окремого значіння для українського національного розвитку: значіння духового центра для всеї України. На вартости, які творять ся в процесї національного розвитку в австрійській Українї, складають ся з того часу не тільки праця місцевих елєментів; у твореню їх беруть участь духові, а також матеріяльні сили російської України. В Галичинї друкують свої твори українські письменники з Росії; в Галичинї появляють ся полїтичні заяви полїтичних ґруп російської України; російські Українці причиняють ся матеріяльними фондами до творення українських національних інституцій у Галичинї, в тій думцї, що ті інституції служитимуть національним потребам цїлої України.

Так австрійська Україна стає місцем, де спільними силами цїлої України розвиваєть ся українське національне життє, де творять ся українські національні вартости на потребу цїлої України.

Від того часу духові звязки між обома частями української землї щораз більше зміцняють ся, витворюючи одну національну культуру, одну полїтичну думку, один національний ідеал.

З найвизначнїйших дїячів російської України, які мали живі звязки — не тільки лїтературні, а й особисті — з австрійською Україною, треба хронольоґічно поставити на першім місцї Кулїша, який, почавши 1860-их роках, правда, з перервами, аж до смерти вдержував зносини з галицькими Українцями, а з початком 1880-их років пробував навіть вплинути на українську полїтику в Галичинї, стараючи ся довести до трівкого польсько-українського порозуміння, — очевидно без успіху.

Дїячем, значіннє якого треба назвати найбільше всеукраїнським, був Драгоманів, загалом найвизначнїйша полїтична індивідуальність новочасного українства. Почавши від половини 1870-их років, він своєю особою й дїяльністю, веденою з еміґрації, неначе звязував обі части України в одну цїлість. Для австрійських Українців був він не тільки представником передових кругів українського громадянства в Росії, але загалом речником европейської поступової думки; російським Українцям він цїле життє вказував на незвичайну вагу факту, що часть української землї знаходить ся поза границями Росії, в конституційній державі, через яку входить у круг европейських полїтичних інтересів.

Ми не будемо вичисляти імен усїх тих українських письменників і дїячів, які так чи инакше брали участь у розвитку українського життя в Галичинї, бо пришло ся-б нам вичислити всїх, що своєю працею зоставили якийсь слїд в українськім життю. Особливо письменники, не маючи змоги друкувати своїх творів у Росії, видавали їх у Галичинї, в тій свідомости, що творять тут українські культурні вартости для цїлої України.

Згадаємо тільки з найстарших, покійних уже, Антоновича й особливо Конїського, які мали вплив на той напрям української полїтики в Галичинї, що старав ся з початком 1890-их років поставити українську справу на певнїйший ґрунт через польсько-українське порозуміннє, що в даних відносинах показало ся неможливим і тільки спричинило непопулярність українських дїячів польсько-української угоди; далї згадаємо пок. Миколу Ковалевського, який був живим звязком між прихильниками Драгоманівського напрямку в Росії й Австрії.

З галицьких Українців у тих часах на російській Українї були найбільше відомі імена — з табору польсько-української угоди Олександра Барвінського, з радикального, Драгоманівського табору, Франка й Павлика.

Від половини 1890-их років й аж до останнїх часів живим звязком між російською й австрійською Україною була в першій мірі особа Михайла Грушевського, російського Українця, який, скінчивши університет у Київі, був представлений Антоновичем і загалом Киянами як кандидат на катедру української історії в львівськім університетї й, обнявши її, визначив ся не тільки як учений, але також як незвичайно дїяльний орґанїзатор наукової, публїцистичної та загалом громадянської праці у Львові й Київі.

Під кінець 1890-их років й аж до російської революції Львів (по части також Чернівці) став центром української полїтичної еміґрації з Росії, яка тут розвивала свою дїяльність, передовсїм видавничу, для російської України. Всї тодїшнї українські соціялїстичні ґрупи (українська революційна партія, укр. соціялїстична партія, укр. робітнича соціяльно-демократична партія, укр. соціяльно-демократична спілка, укр. народня партія) мали тут свої заграничні орґанїзацийні центри, всї видавали тут свої періодичні й неперіодичні видання, призначені для ширення нелеґальними шляхами на російській Українї.

Дїячі сих ґруп походили переважно з кругів молодїжи й, навязавши швидко звязки з тутешньою українською молодїжю, витворили спільне духове життє української молодїжи цїлої України.

Безпосередньо перед російською революцією Галичина служила центром для дїяльности (головно видавничої) також полїтичних ґруп старших кругів українського громадянства в Росії (ґрупа радикальна, демократична й т. д.).

По російській революції, коли українське слово здобуло — хоч обмежені — права в Росії, часть дїяльности, яка досї спільними силами обох частей України, вела ся в Галичинї, перенесла ся до Київа. Туди перенесло ся видав-

ництво „Літературно-наукового Вістника“; там повстало „Українське Наукове Товариство“, яке стало центром для тамошніх українських учених, котрі до того часу могли працювати тільки в „Науковім Товаристві ім. Шевченка“ у Львові.

Словом, обопільні відносини ставали щораз живійші, обопільний вплив щораз більший. Український нарід, хоч розділений державними границями, ставав свідомою своєї єдности нацією й переводив сю єдність у діло, витворюючи спільні вартости єдиної національної культури, єдиної політичної думки.

В сім процесї роля обох частей України була така: Пробудивши ся кожда самостійно до нового національного життя після розгрому, який принесла українському народови боротьба за волю проти Польщі й Росії, вони швидко почали шукати шляхів до себе та знайшовши їх, кожда відповідно до своїх обставин давала свою часть для творення національного життя. Російська Україна, не могучи в себе творити національного життя, давала передовсім думку; австрійська Україна переводила думку в діло, творячи новочасне українське національне життє. Австрійським Українцям російська Україна давала почуттє сили, яку можуть мати тільки сини великого народу; в цілій своїй діяльности вони почували, що їх не тільки 3—4 міліони в австрійській державі, що вони — часть великого народу, який числить над 30 міліонів, важив колись в історії східної Европи та знову заважить. Для російських Українців австрійська Україна була живим свідоцтвом, що український нарід іде на зустріч кращій долї. В Росії історичний ворог України здавив усе українське життє, але зараз за границею, де тільки кінчила ся його власть, український нарід жив і розвивав ся, здобуваючи собі місце серед культурних народів Европи.

V. Розвиток думки про самостійність України.

Найвищим висловом українського національного відродження, висловом протесту проти національного поневолення й висловом свідомої волї зберігати й розвивати свою індивідуальність аж до здобуття рівного місця між вільними нар(дами культурного світа, є ідея української національної самостійности, ідеал самостійної України.

Ми бачили, як українська думка вже в першім пятьдесятиліттю національного відродження доходить до свідомости сього ідеалу. Сливе рівночасно, при тім незалежно від себе, проголошують його: Кирило-Методіївське Брацтво в Росії й „чисто українська партія“ в Австрії.

Ідеї Кирило-Методіївського Брацтва розвиває Драгоманів, даючи їм замість всеславянських вселюдські основи. Пропаґанда Драгоманова впливає на українську думку в Галичинї, запліднену передтим творами членів Кирило-Методіївського Брацтва: Шевченка, Костомарова, Кулїша.

Очевидно, про здійсненнє ідеалу самостійности України в даних реальних відносинах годї було думати. Й ми бачимо, як ті, що його голосять, сподіють ся його здійснення в тій близше неозначеній будучности, в котрій сподівають ся здійснення тих політичних ідеалів, з якими звязують свій національний ідеал.

Що представники Драгоманівського напряму мали ясний ідеал самостійности України, характеристичним свідоцтвом сього є вірш Франка „Розвивай ся, ти високий дубе“, означений датою 17 марта 1883 р.* Ось його перші строфи:

„Розвивай ся, ти високий дубе,
Весна красна буде!
Розпадуть ся пута вікові,
Прокинуть ся люде.

„Розпадуть ся пута вікові,
Тяжкії кайдани,
Непобіджена злими ворогами
Україна встане.

„Встане славна мати Україна
Щаслива і вільна

Дальший розвиток української політичної думки старає ся надати ідеалови самостійности України щораз конкретнійші форми.

Так зараз по заложенню української радикальної партії (1890 р.) представниками Драгоманівського напряму в Галичинї зазначуєть ся в нїй фракція т. зв. „національних радикалів“, яких найвиднїйшим представником виступає Вячеслав Будзиновський й які анальоґічно до чеського державного права підносять українське державне право в Австрії. В результаті українська радикальна партія приймає в свою програму в 1896 р. домаганнє самостійности України.

В 1895 р. появляєть ся „суспільно-політичний скіц“ „Україна Irredenta“ Юлїяна Бачинського, котрий зі становища марксизму старає ся вказати шляхи, якими розвиток продукційних сил мусить довести до утворення капіталїстичної української держави.**

Коли в 1899 р. заложила ся українська соціяльно демократична партія, домаганнє самостійности України знайшло ся в її програмі.

Те саме домаганнє знайшло ся в програмі національно-демократичної партії, що повстала при кінцї 1899 р. як результат реформи партії народовців через приступленнє до неї деяких радикалів, які в радикальній партії репрезентували передусім національний радикалїзм.

В тім самім часї виступила з домаганнєм самостійности України „Революційна Українська Партія“ на російській Україні, звязуючи його здійсненнє з революцією в російській державі, яка для поневолених народів повинна бути рево-

* З вершин і низин. Збірник поезій Івана Франка. Львів 1893. Стор. 74.

** В своїх споминах про Драгоманова („Вістник Союза визволення України“, ч. 23—24 з 15 серпня 1915) автор жалуєть ся на неґативне відношенне до його праці зі сторони Драгоманова та Франка. Та те неґативне відношенне дотикало не ідеалу самостійности України, тільки самої праці автора, який з самопевністю молодого адепта марксизму з легковаженнєм говорив про цілий дотеперішній розвиток українського народу та з такоюж самопевністю пророкував, якими шляхами піде здійсненнє ідеалу самостійности України. Сьогодні, по 20 лїтах, на ті пророкования, представлювані як неминуча конечність історичного розвитку, й сам автор певно дивить ся більше критично.

Здаєть ся, що автор також сильно прибільшує вплив своєї праці на дальший розвиток української політичної думки, приписуючи (в тихже споминах) усї дальші енунціяції в справі самостійности України саме впливови своєї праці.

люцією не тільки політичною й соціяльною, але й національною. Свій перший політичний виступ заманіфестувала згадана партія брошурою „Самостійна Україна“ (1900).

Передовсім національну самостійність виставляла як ціль українського народу в звязку з російською революцією „Українська Народня Партія“ (1903).

Також українська молодіж на своїм вічу в липні 1900 р. у Львові заманіфестувала, що її політичним ідеалом є самостійність України.

Так спільним змаганнєм обох частей України творив ся та ширив ся ідеал самостійности України, обхоплюючи щораз ширші маси українського народу, викликуючи дискусію про шляхи й форми здійснення.

Від 1908 р., коли щораз більше ставала ясна неминучість загально-европейського конфлікту, українська політична думка звернула увагу на можливість осягнення самостійности України через відірваннє російської України центральними державами від Росії. Ся справа була між ин. темою реферату п. Д. Донцова („Сучасне політичне положеннє нації і наші завдання“) та резолюцій на з'їздї української академічної молодіжи у Львові 1913 р.

Так представляєть ся в найзагальнїйших рисах історія розвитку думки про самостійність України. Як бачимо, ся думка має за собою історію не багато коротшу, нїж новочасне українське національне відродженнє загалом. І хто один з проявів тої думки представляв би як народженнє самої думки, той не тільки робив би історичну помилку, але також обезцінював би саму думку самостійности України, представляючи її всупереч історичній правдї як щось нове, недавно народжене, що через те саме не може ще бути глибоко вкорінене в свідомости народу.

Вище ми подали нарис розвитку самої думки самостійної України, поминаючи, як вона зазначувала ся в практичній політиці домаганнями національних прав, які мали в даних обставинах вигляд на здїйсненнє.

Що найважнїйше з сеї области, було зазначене в инших місцях; тут пригадаємо тільки, що найповнїйшим висловом думки самостійности України в приложенню до практичної політики являєть ся домаганнє автономії України. В Австрії зустрічаємо ся з ним уже в 1848 р. В Росії перейшло воно довшу еволюцію від програми Драгоманова до програми автономії України в часї російської революції.

Др. М. Лозинський.

З зайнятої України.

Не хотїло ся-б малювати страшних образів і ще більше прибивати прибиту горем суспільність. Та проте по правдї треба сказати, що люто й немилосердно перейшов ся Марс по українськім просторі, як у Галичинї, так і в зайнятім краю. Причиною по найбільшій части несумлїнність російського правительства та російської армії до спокійного в першій мірі українського населення. Цвітучий край від Карпат по Підляше й Полїссє обернутий в одну руїну, цвинтарище, де над згарищами й руїнами кружляють непроглядні стада крикливого гайвороння, тягнуть у сторону річки Стиру або вертають звідти, щоб оживити мертву панораму надбужанського краю.

Ще гірше від Галичини знищена Холмщина, особливо околиці Грубешова, Замостя, Володави, а певно й Томашова. Сам Холм, як здаєть ся, потерпів менше. Подібний образ бачимо за Бугом, на Волинї. Деякі села щезли, деякі опустїли, по инших знову найдеть ся дрібка мешканців, душ кільканадцять, кількадесять, кількасот. Люде з Холмщини опинили ся на Волинї, а коли не могли далї йти, вибрали собі що краще господарство й там лишили ся. Навпаки не мало родин зпід Луцька, в тім числї чеських кольонїстів, переселили австрійські воєнні власти до опущених хат у Холмщинї. Рідкий випадок становлять села, де піп з громадою лишив ся на місцї. Таких сїл знаю декілька в околиці Володимира-Волинського. Але є їх більше. Австрійський комендант володимир-волинської округи прийняв їх дуже прихильно, людям роздав потрібну сіль, а попам виплатив цїлу щомісячну пенсію. На жаль, се тільки виїмки. Церкви, монастирі й собори пишені на божу ласку; нї попа, нї сторожа, нї пса; нї дяка, нї паламаря. Нарід по містах і селах, який лишив ся, живе вже пів року без церкви та священика.

Сколотав людьми заклик російського уряду до вийтів, щоби вони з своїми громадами виїхали перед австрійсько-нїмецьким військом і ставили ся разом у призначених „продовольственних“ місцях. Приклад вийтів і попів дїлав на масу. За більшими вибирали ся менші, а за меншими найменші й, що тільки хто міг узяти на віз або на плечі, то й брав, корови та свинї гонив, поки їх по дорозї десь не лишив, а всю свою працю хатнього загосподарованнє, дім і будинки, хлїб на полї, — що потому самі Москалї пускали з димом, — покинув з тим переконаннєм, що вхилюють ся тільки від боєвої лїнії й по короткім часї знов вернуть. Мудрійше зробило латинське духовенство. Воно з добре розважених причин, наслїдком відповідного заклику, який заздалегідь успів ще видати перед смертю адмінїстратор дієцезії в Житомірі, не втїкало нїкуди. Що-ж, коли за темний український нарід і за його православних попів думав у тій хвилї — „Святїйшій Синодъ.“ Тяжко було покидати українському мужикови свій доробок, як польським панам свої фільварки й пишні двори, та не робив того нїхто з симпатій або якихось там політичних переконань, а вжеж найменше обурений український мужик і то з жертвою цїлого свого скарбу. Робив се в першій мірі приказ, потім страх перед боєвими операціями, воєнною метушнею та врештї перед чужою армією, незнаними нїкому людьми.

Та людність, котра лишила ся, прийшла борзо до переконання, як дуже її ошукали. Нїхто нїкому не заподїяв нїякої кривди, австрійське військо своєю чемністю та совісністю захоплює всїх без ріжниці вироісповідань. Зокрема українська людність обох обрядів, православна й римо-католицька, здивована чаром рідної мови, котру доводить ся їй читати й чути з уст офіцерів, а ще більше галицьких і буковинських ополченців. Вона борзо пізнала й відчула, що се люде свої та ще й які свої! Її число, як по містах, так і по селах, хоч здесятковане, — але все-таки й не мале до тої міри, щоб не могли повстати серед неї відповідні орґанізації задля висловлювання й репрезентованнє потреб і культурних змагань української народньої маси в зайнятім краю. Свідомі одиниці, яких доводило ся нам стрічати, є найкращою запорукою, що се дїло можуть вони повести та зміряти до зовсїм конкретних форм.

Поля лежать облогом. Нїякої озимини не буде на той рік, бо немає кому робити й немає чим. Хлїб уродив ся, був гарний, а збирав його, хто хотїв. Багато збіжа й бараболї позбирали австрійські воєнні власти руками російських бранцїв на пожиток армії. Крім того збирали Жиди та християнський мир, але лиш стільки, скільки хто міг зібрати власними силами. А все-ж-таки може половина хлїба пропаде на полї. Лїси в військовім зарядї, звідти беруть ся дрова та продають ся людям на квітки. Печива всякого роду, мяса, садовини й т. ин. плодів застали ми доволї по містах у невисокій цїнї. Ще на початку жовтня, коли вже цїна на все пішла була в гору, фунт яловичого мяса стояв менше нїж 40 копійок, коли в тім часї у Львові або в Відні коштував певно два рази стільки. Тепер уже й тут коштує 1 кор. російський фунт (трохи менший) яловичого мяса, а свинячого вже трудно й дістати. За куряче яйце платять 15 копійок. Всї товари спроваджені зі Львова й инших галицьких міст, як цукор, рум, біллє і т. п. коштують удвоє дорожше, нїж у Галичинї. Грудочка рубаного цукру стоїть сливе 1 коп. або 2 сот. Горілка, як що де найдеть ся, продаєть ся на каплї як дорога медицина й коштує стільки, скільки в Австрії найлїпший коняк. Але склянка чистого чаю по каварнях платить ся тільки 10 коп., біла, а радше тільки „побілювана“ кава 15 коп., тай то не все можна її дістати. Біда тільки, що вибагливе печиво, цукрові й медові ласощі вичерпують ся, а заразом щораз більше затрачують свій панський стан і спадають до ролї мужицьких паляниць. Зачувати, що небавком мусять усї їсти „простий“ хлїб. Та колиб тільки простий! . . .

Згадані рахунки подав я в копійках, та се тільки з привички тутешнїх мешканцїв. З початку треба було пускати й російський гріш. Та нїмецька команда зараз по зайняттю міста видала була розпорядок, котрий постановляв, що 60 рублїв = 100 маркам або 120 коронам. Звільна російські банкноти й монета ставали рідшими. Тепер немає в оборотї російських грошей, тільки австрійські гроші.

Розпорядки, друковані й писані, розлїплювані по містах української території, виходили, як де, всїляко. Або виключно по нїмецьки, але частїйше по нїмецьки й по польськи, або по нїмецьки, по польськи й по українськи.

Розговірною мовою людности православної й римокатолицької по містах і по селах на Волинї є виключно українська мова. На Холмщинї польський вплив захопив багато української людности, котра довго „упорствувала“ в унії й волїла радше через кількадесять лїт закрадати ся до костела та врештї 1905 р. перейти явно на латинство, нїж уволити волю російської нетолєранції. Та нетолєранція загнала її врештї в обіймы польонїзації. Мимо того і в Холмщинї нарід масово держить ся своєї рідної мови. В теперішню хвилю темний нарід не знає, що зробити з собою. Отже сидить і дожидає кінця війни та поправи зруйнованих господарсько-суспільних відносин.

Тутешнїй люд, зіпхнений на ступінь закріпощеного мужика, слугу й вічного раба, не вміє шанувати себе й тому ставить вище чуже, нїж своє. Ось напр. стоїть двох міщан, а їх гарна українська мова аж заманює, щоб перекинути ся з ними декількома словами. Узрівши австрійський мундур, намагають ся вже калїчити по польськи, потому по російськи, аж коли пізнають, що незнайома людина конче мусить бути сам „хахлом“ і що анї трохи не хоче їх понизити, лиш до себе пригорнути, вони назад стають собою, щирими, приязними. І таке дуже часто менї трапляло ся. Про їх здивованнє, що з уст Австрійця чують свою рідну мову, немає що й згадувати. Але що то частїйше доводить ся їм чути і з уст офіцерів, а ще більше ополченцїв, поширюєть ся борзо їх світогляд і переконаннє, що там у Галичинї та на Буковинї живе той самий український нарід, що й вони, і так само говорить, тільки його мова має там далеко більше прав і поваги, нїж у Росії.

Щодо самої мови тутешнього населення, можна завважити, що поза деякими словами державного й урядового походження українська мова лишила ся свобідною від московського впливу й нїчим не відмінна від галицької мови. Мова Холмщака або Волиняка — се мова корінного Галичанина. Тільки не інтелїґента, а простолюдина, того в соломянім капелюсї та в личаках з вяза, — беру на увагу той твердий ґрунт, незачіплений чужою культурою з нїякого боку: нї з боку Москви, нї Польщі, нї школи. Український пересічний інтелїґент, не тільки той, що перейшов російські або польські школи, але таки австрійські українські школи, коли попаде хочби тільки в наддністрянські або волинські болота, пересвідчить ся, як небагато має спільного його макаронїзм з чистою мовою народу. На будуче рідної мови учім ся від народу, від українського мужика, й на тій підставі відбудовуймо зруйновану „Рідну Школу“ з власного пребагатого матеріялу, відсуваючи на бік чужий матеріял.

За російського панованнія навіть урядники вживали тут української мови й урядували в дїйсности в двох мовах: в теорії, себто на папері, по російськи, а в практиці, то є в живім слові, по українськи. Також дїтвора, спутана в школї „кацапщиною“, вилїтала звідти як стадо пташків, випущених з клїтки; вся гуртом щебетала по українськи. В деяких містах лишило ся тепер стільки української дїтвори (не згадуючи про всю жидівську, що зостала ся), що школа для неї була-б зараз пожадана. Хлопцї, втягнені в розмову, відповідають, що скучно тепер, бо немає навіть школи.

В Володимирі, Холмі, Ковлї, Луцьку життє вертає до порядку. Склепи та крамницї, давнї й нові, та гостинницї, а враз з тим і міста відзискують утрачену приманчивість. Голярі знов голять у чепурно владжених й ясно освітлених кімнатах. Загальна руїна зачепила ті міста й ще инші тільки вчасти. Храми звичайно зберегли ся, тільки дзвони всюди забрали Москалї так, як у Галичинї. Тому, що латинське духовенство лишило ся, то костели їх творять осередок духового життя, як ґарнїзону, так і цивільної людности. Прохожого долїтає її українська мова.

Володимир Волинський стоїть сливе в цїлости. Спалена Москалями частина середмістя, як пізнати по мурах поверхових домів, належала до багатої жидівської верстви, котра вела життє в них вигідне й сите. Деякі доми мали подобу палат. Одначе лишила ся ще значна частина, в котрій є склепи.

З наказу попереднього бурмістра п. Коломийського багато шильдів перемальовано на нїмецькі й польські. На однім гарнім будинку деякі букви забілено та з того повстала українська напись великими, чорними знаками: „Городська управа й дума“, хоч там властиво містить ся воєнний суд. Судією є також один Українець.

Всї чотири церкви, каплиця 900-лїтнього ювилею основання епископства князем Володимиром (992 р.), латинський костел і передмістя стоять ненарушені.

Здалека вже видати високі, завершені одною банею білі мури катедральної церкви Успення Пресв. Дїви Богородиці. Се така святість, на котру не можна дивити ся без настрою, що зворушує душу до самої глибини. То символ і дорога памятка полїтичної самостійности українського народу. Хоч пропала давно його дорогоцїнна корона й мітри, то одначе Провидїннє лишило йому катедру, в котрій молили ся колись його князї, король Данило, бояри та люд. Лишило на те мабуть, щоб нарід не забув нїколи свого походження та свого роду, щоб не забув нїколи своєї спадщини, а разом з тим своєї кривди . . . І хоч російське правительство відновило колишню унїятську катедру, перемінену потім на маґазин, і перехрестило на собор православний (у свому питомому розумінню), на те тільки, щоб на темнім народї закувати ще сильнїйше тяжкі кайдани, темноти й неволї, то буде то не на вїки. При найблизшій нагодї нарід упімнеть ся по свої права на тих підставах, які пригадує йому предвічна, божественна памятка.

Цїла заслуга відновлення церкви лежить у тім, що реставрацію склепінь аж до самого верха переведено в повнім розумінню стилїстичних засад архитектури київської доби та первісний вид церкви не міг бути инакший, як нинї, хиба з тим застереженнєм, що замість одної банї, могло колись бути пять бань.

При катедрі, що стоїть на невисокім горбі, над мочароватою долиною річки Лугу, стоїть епископська палата, збудована унїятськими епископами, а при нїй висока дзвінниця, збудована в часї реставрації церкви (1900 р.).

Палата служила перед війною за школу, бо епископ Фадєй й його два попередники мешкали в монастирі св. Різдва, величнїм і багато вивінованім, колись василіянськім, котрий находить ся в серединї міста.

Так виглядає сьогодня головна основа княжого й епископського замку, а його звужене місце, обведене муром, до нинїшнього дня зве нарід „замочком“.

Колись у ночі йду попри шановану будівлю, а попід стїнами снуєть ся якась постать. На слїпо гримнув я: „Дай, Боже, здоровічко, татуню!“ І не помилив ся. Пятьдесятлїтньому селянинови з богородчанського повіту, котрий перебув дома московський наїзд, мабуть дуже зрадїло серце; натягнув рукавиці, затулив сильнїйше вуха й поправив „коромисло“. „Як Бог позволить вам, господарю, вернути до дому, то скажіть дїтям, жінцї та всїм людям про своє щастє, де ви стояли й кому честь віддавали одної морозної ночи. То двір князїв і владик. Їх порохи криють оті мури й та земля. Се місце святе, бо память тих предків між нами вічна та свята“.

Селянин зітхнув щиро, а я пішов далї, тільки по дорозї пригадав собі ще відчиненнє двох трафік і жидівський склад тютюну . . .

Волинь, 25 грудня 1915. *Др. Й. П.*

Похорони Українського Сїчового Стрільця.

Коли тільки залунав клич по всїй австрійській Українї — „Вступайте в ряди Українських Сїчових Стрільцїв“, — у кождім сливе українськім селї запалав менший чи більший гурт хлопцїв-молодцїв завзятим бажаннєм узяти крїс у руки, щоб піти добровільно проти відвічного ворога України — московського деспота. І збирало ся Сїчове Вийсько тисячами на майдан під сїчовий стяг!

Відомо всїм, як то західний славянський брат-сусїд кривим оком глядїв на наші полки, а вкінцї кинув таки в заслїпленій скажености й зависти підлий закид — „зрадники всї без виїмки!“ — І мав він хвилевий успіх у своїй чорній, як хмарна ніч, роботї . . . Число У. С. С. обмежено. Тисячі голих і голодних добровольцїв мусїли проти своєї волї вертати ся в залиту московською дикою ордою рідну країну. Багато згинуло їх на московських шибеницях, багато з голоду та знесилля, — а ті, що їм доля судила щасливо перетривати московську інвазію, — зразу таки по увільненню галицько-українських повітів стали знову під сїчовим стягом.

До них належав і покійний Товарищ, У. С. С. Василь Підручняк. Не вспів іще добре орудувати крісом, як страшна хороба звалила його з ніг і запроторила в шпиталь у Шумлянах. Тут справжнїм батьком був для нього отаман шпиталя, лїкарь-Українець, майор др. Ковшевич. Одначе невмолима смерть вийшла побідником — Василь Підручняк умер на тиф дня 8 грудня 1915 р.

По лицї добродушного, нїжного д-ра Ковшевича канули гарячі, щирі сльози. Над усе любить він Українських Сїчових Стрільцїв, — чи вони звичайні рядовики, чи четарі, сотники, отамани! По сїчовім звичаю забажав він поховати лицаря й негайно повідомив про його смерть Сїчовий Кіш у Свистїльниках.

Зараз на другий день, 9 грудня с. р. пішло Сїчове Товариство під проводом четаря Краснопери та підхорунжого Загребного до Шумлян попрощати в останнє вірного товариша. Вибрав ся й сам курінний отаман др. Никифор Гірняк, сотник Дмитро Вітовський, а з ними й фотоґраф Запасного Куріня У. С. С. підхорунжий Микола Венгжин. Через годину опинили ся всї в великім садї в Шумлянах і там під старими липами побачили дві домовини. Одна з них була уквітчана зеленю та синьо-жовтими лентами. Сїчове Вийсько зразу пізнало домовину свого покійного товариша й уставило ся в чотирокутник. У другій домовинї лежав Чех.

Почала ся панахида. Спершу правив латинський священик, а потім український. Понесла ся широко й високо сумна пісня „Со духи праведні“ та „Со святими“. Співав стрілецький, сїчовий хор. Не тільки сумом, а справжнїм чаром захопив наш спів усїх чужих офіцерів і вояків. Вони не могли налюбувати ся нашим обрядом. Хор заспівав потім „Вічную память“. Спустили обі домовини в гріб.

Сотник Д. Вітовський стає над свіжою могилою та в останнє прощає товариша-брата:

„Візьми, мати, піску жменю,
Посїй його по каменю,
Як той, мати, пісок зійде,
Тодї син твій з вийни прийде“.

Відразу при сих перших словах почули ся проймаючі, сумні ридання. Се гірко плакало місцеве українське селянство, що рядом зі стрільцями проводило й собі в далеку дорогу покійного, рідного лицаря.

Сотник Вітовський промовляв дальше: Розкрили ся дві могили, одна по правім, друга по лівім боці! Не знали себе передтим . . . Лучила їх тільки одна доля, одно пожитте — стати рядом проти спільного ворога півночи. Царь півночи задумав загарбати й сей шматок нашої землі, де ми мали бодай деякі вольности . . . Покійний товариш перебув російську інвазію, станув потім у наші ряди, в котрих уже більше року борють ся його товариші, щоби спільно стати в оборонї вітчини, стати за волю України! Й ростуть наші могили одна по другій. Усюди стрінеш їх, куди тільки йшли побідно Українські Сїчові Стрільці. І зрошують вони ту землю своєю молодечою, гарячою кровю й застелюють поля своїми білими кістками.

Та нам годї плакати й жалїти!

Там на угорській Україні першою нашою могилою товариша Бойка в Горондї й останньою, яка буде там далеко на півночі, ми беремо сю землю, политу нашою кровю й засїяну нашими кістками, в своє посїданнє! Ся земля наша!!! І не скажу я тепер покійному Товаришеви „Прощавай!“ Я певний, що в нашім народї кружлятиме таємна, велика леґенда. Із сїчових могил уставатимуть заєдно лицарі з сїчовими стягами.

І один з них застромить наш стяг на верхівях Карпат і скаже: „Товариші, вставайте! Збірка!“

Другий застромить наш стяг на високім, синїм Кавказї та скаже: „Вставайте! Збірка!“

Третїй застромить наш стяг над Сяном і те саме скаже: „Вставайте! Збірка!“

Й буде загальна „Збірка“ . . .

І щойно тодї покладуть ся сї лицарі на вічний спочинок, певні того, що Україна-Мати свобідна й щаслива! . . .

Ти, Товаришу, своє завданнє сповнив. Справдї не згинув ти в рядах від ворожої кулї, та яка нї була-б твоя смерть, вона є лицарська, однакова, що й ся там на боєвій лїнії. Тепер на прощаннє можу тобі тільки сказати: „Спочинь!“ . . .

Хор заспівав „Чуєш, брате мій“ . . .

Тарас Вірний.

Суспільний розклад у Росії.

Останнє засїданнє буджетової комісії Державної Думи називає петербурзька преса одноголосно історичним днем. Катеринославський посол Александров прийшов у своїй промові до висновку, що війна для Росії вже програна. — „Ми стоїмо перед загальним розкладом і питаємо, куди ми йдемо. Населенне втомлене війною та старає ся одурманити себе втїхами. Не тільки наші вороги, а й праві партії радїють з нашої національної біди, бо вони бажають окремого миру“. Хвостов відповів з обуреннєм на сю промову, що він дивує ся поширенню чуток про окремий мир. В урядових кругах він нїколи не чув про се. Велике схвильованнє викликала також промова Керенського про политику насильств Хвостова та революційний настрій у краю.

На будуче рішило правительство суворійше цензурувати промови послів, які сильно розхвильовують населенне. А про настрій населення пише женевський „Соціал-демократ“, що незадоволенне з правительства зростає. Вже в серпнї розлїплено проклямації до рекрутів, в яких говорило ся про причини дорожнї. Проклямації кінчили ся закликом до рекрутів, аби вони прилучали ся до революційних орґанїзацій і готували ся до близької революції. В великих містах відбули ся масові збори робітників. В усїх більших металурґічних фабриках Москви робітники страйкували. Дорожня, що все зростає, та все нові покликання до війська сильно збільшують незадоволенне населення. В серпнї й вересні настрій був революційний головно з причини розвязання Думи. Салдати одного полку відмовили ся виступити проти страйкарів. Соціялїсти закликали при сїй нагоди до узброєного повстання. 27 вересня відбули ся в Москві бої на барикадах з огнестрільною зброєю з обох боків. У жовтнї відбув ся знов цїлий ряд страйків. В Іваново-Вознесенськім робітники постановили перейти від аґітації до акції й уладили ряд демонстрацій з червоними прапорами, при чім забито 42 робітників. Тойже самий „Соціалдемократ“ доносить з Петербурга, що незадоволенне й опозиційний настрій зростає не тільки межи салдатами, а й між офіцерами. Незадоволенне правительством дуже велике. Навіть мирні люде говорять, що по війнї вони не зложать свого унїформу та зброї. Демократичні елєменти поволи прокидають ся з шовінїстичного чаду й починають шукати причин російських поражок. Правительство готує ся стрінути вибух революції. При тайній полїції засновано окремий комітет для поборювання революції й говорять, що декілька полків славнозвісних з 1905 р. Семеневців замінено на инші.

„Русскія Вѣдомости“ повідомляють, що в Москві на Преображенськім ринку відбули ся дорожняні розрухи. Великий натовп старав ся збурити крамниці. Полїція заарештувала при сїй нагоди 56 демонстрантів, в тім числї 20 жінок. Правительство гадає, що тут зорґанїзовано виступ народу. Картина суспільного розкладу в Росії доповнює ся погромною аґітацією крайнїх правих. „Новое Время“ повідомляє, що союз „справжнїх Росіян“ поширює підбурюючі листки, в яких говорить ся, що інтелїґенція, багаті банки та Жиди ссуть нарід, хочуть, щоб Росію розбито, та стараються викликати розрухи, скинути царя й захопити владу в державі. Тому нарід повинен єднати ся й поборювати всїх поступовців. Члени сього союза домагають ся крім того права носити зброю, на що й дістануть дозвіл. Цензура перепускає їх листки й почта розсилає їх швидше, нїж звичайні посилки. Отже ґрунт для погромів підготований.

Дуже характеристичною для теперішньої Росії являєть ся страшна корупція. В перемогу Росії поважно мало хто вірить і кождий, хто може, поспішає набити собі кишені. Російські часописи всї в один голос скаржуть ся на небувалий розвиток хабарництва та злодїйства всякого роду. Крадуть усї інтенданти, доставцї, урядники на залїзницях і почтах, місцеві уряди; шахрують дрібні крамарі, займають ся лихварством багачі. І бідні Росіяне, политичні проводирі котрих хочуть загарбати цїлий світ, стоять годинами перед крамницями в деяких великих містах, як напр. у Харкові, Ревелї, Пскові і т. д. з картками на цукор, муку, нафту і т. и. й не можуть дістати найконечнїйших засобів поживи. В „Вечерн-їх Извѣстіяхъ“ пише князь Львов про великі підкупства в цїлім краю. Особи, що стоять на чолї орґанїзацій для воєнних достав, з котрих деякі мають в собі до 10.000 членів, крадуть по його твердженню найбезсоромнїйшим способом. Князь Львов домагаєть ся гострих заходів проти сих злодїїв поза фронтом. Подібних заяв мусїв вислухати й міністер залїзниць Трепов у буджетовій комісії Державної Думи при обговоренню буджету залїзниць. Тут виявило ся, що залїзничні урядники продавали цїлі ваґони з товарами й заробляли при сїм силу грошей. За несовісні спекуляції з хлїбом арештовано недавно представника московської хлїбної биржі, який забирав купцям ваґони з хлїбом і продавав їх по цїнах, вищих від призначених урядом.

Легко зрозуміти, що при такім стані внутрішнїх справ твердження російських политичних провідників про готовість Росії продовжувати війну до повної перемоги се пуста балаканина.

М. Троцький

З театру війни й полїтики.

Найважнїйшою полїтичною подїєю останнїх днїв є безперечно заведенне примусової військової служби в Анґлії. Перед декількома днями прийняла палата громад у Лондонї (анґлїйський парлямент) біль про примус воєнної служби для нежонатих горожан Великої Британії. На Ірляндію сей закон не розтягаєть ся. Крім жонатих не обовязані служити в війську всї ті, котрі працюють по фабриках муніції й инших матеріялів, потрібних до ведення війни, напр. углекопи тощо.

Через введенне воєнної повинности Анґлія зірвала з дотеперішньою вїковою традицією. Анґлїйцї гордили ся, що не потребують сухопутньої воєнної сили. Море й величезна „непобідна“ фльота хоронять Анґлію від усякої напасти на суші.

І справдї, якби в теперішнїй війнї ходило Анґлії тільки о охорону своєї ненарушености й незалежности, — не треба було-б білю про воєнну повинність. Але Анґлія вибрала ся, як то кажуть, шукати, чого не згубила: вдала ся в війну, не щоб боронити свого істнования, але щоб иншим не дати істнувати, не допустити до дальшого розвитку, до користування багацтвами всесвіта. В теперішнїй війнї Анґлія хотїла знищити суперника, на якого щораз більше підростала Нїмеччина. Анґлія бажала виключно в своїх руках задержати всю світову торговлю, хотїла, щоби природні багацтва Індії, Мезопотамії, Єгипту тощо приносили хосен тільки Анґлїйцям, аби панами моря, морських доріг і заморської торговлї були тільки сини Альбіону.

І розпочала ся війна, страшна світова війна. Анґлія сподївала ся, що в злуцї з Росією та Францією розторощить Нїмеччину, висилаючи на поле боїв що найбільше своїх добровольцїв і кольонїяльні війська. Відповідно до того вибрала покришку, яка мала закривати властиві воєнні цїли. Називало ся, що мілїтаризм Нїмеччини загрожує культуру, поступ, свободу цивілїзованого світа та для того в сїй війнї треба знищити нїмецький мілїтаризм. Льоґічно беручи, таке говоренне — найбільша нїсенїтниця; виходить, що жевріючий огонь найкраще нищити роздмуханнєм пожежі. Але в тих часах, коли сю нїсенїтницю пускано в рух, — нїхто з кермуючих Анґлїйцїв і не припускав, що те нищенне мілїтаризму в Нїмеччинї — доведе до заведення мілїтаризму в Анґлії!

В першім читанню білю величезна більшість голосів заявила ся „за“. Правда, премієр анґлїйських мінїстрів Аскіт старав ся осолодити послам сю гірку саламаху, якої наварив своєю воєнною полїтикою, запевнюючи, що біль обовязуватиме тільки на час сеї війни, але нїхто з розумних полїтиків не дасть сьому віри. Введенне військового обовязку — то не воєнна конечність, бо істнованню Анґлії, як сказано, не грозить небезпека, але полїтична конечність. Вже в тій хвилинї, коли Анґлія ввійшла в воєнний союз з Францією й Росією, було ясно, що вона хоче відгравати ролю на европейськім континентї. Не для збереженя себе, але для диктованя иншим своєї волї Анґлія розпочала свою сухопутню полїтику. Отся полїтика довела в своїх консеквенціях до заведення військової служби, до перетворення Анґлії в сухопутню воєнну силу.

Аби відгравати намірену ролю, Анґлія мусить мати союзників споміж сухопутнїх мілїтарних держав, аби тих союзників при собі задержати, — Анґлія мусить сама стати сухопутньою воєнною силою. Ось тут джерело військового білю!

Нїхто також не вірить, аби ще в теперішнїй війнї на основі білю про воєнний обовязок Анґлія могла виставити таку велику армію, яка змогла-б викликати зворот в дотеперішнїм воєннім положенню. Дотеперішня система добровільного вербунку дала дїйсно несподївані висліди. Умовою з Францією Анґлія була обовязана доставити помічний корпус у силї 250.000 вояків через канал Ляманш на сушу. Вже в перших днях війни, коли нїмецька офензива гнала ся з божевільною скорістю та з непереможною силою на Париж, анґлїйський парлямент підвисшив контінґент на 500.000 в експедиційнім корпусї й 500.000 у резервах для Великої Британії.

Опісля прийшли бої в африканських кольонїях, потім нещаслива експедиція на Дарданелї, далї оборона Єгипту, вкінцї похід на Солунь. Зважмо, що самі Дарданелї зїли анґлїйських утрат найменше 250.000, що близько мілїона втрат понесли Анґлїйцї на французько-нїмецькім фронтї, що 200.000 армія стоїть у Мезопотамії і т. д., а мусило прийти до висновку, що в теперішнїй війнї Анґлія виставила чотири до пять мілїонів війська. На кождий мілїон війська треба 30.000 офіцерів, офіцерами мусять бути чейже Анґлїйцї, а не якісь африканські дикуни. З усїх тих чисел виходить, що Анґлія дала вже, що могла, й не багато більше може ще додати.

Не можна й сьогож забути, що моральний примус дїлає нераз сильнїйше нїж законний примус. Вербунок добровольцїв довершував ся серед такого морального примусу, що годї собі навіть уявити. Не диво, що анґлїйські робітничі посли, котрі голосували за більом, заявили, що тому так голосують, бо законний примус уважають за слабше знаряде до змілїтаризування суспільности нїж моральний примус, що виродив ся в справжне безоглядне насильство.

Не дивлячи ся на се, конференція робітничої партії Анґлії заявила ся величезною більшістю голосів проти воєнного білю. При голосованню в палатї громад дня 7 сїчня заявило ся 403 послів за білем, 105 проти. Голосів „проти“ доставили головно анґлїйські лїберали. На робітничій конференції, що відбула ся зараз по голосованню в парляментї, спротивило ся білеви 1.710.000 робітничих делеґатів, за білем голосувало 934.000. Тою самою більшістю голосів прийнято внесенне залїзничників з зазивом, аби всї три мінїстри, яких вислала робітнича партія до кабінету Аскіта, безпроволочно уступили.

Тим способом мінїстерство Аскіта тратить свій дотеперішнїй характер — мінїстерства загально-національної оборони й соціяльїстичне робітництво переходить в опозицію.

Тимчасом, як усе те дїяло ся в анґлїйськім полїтичнім життю, турецькі війська приневолили Анґлїйцїв уступити зовсїм з півострова Ґаліполї. Пригадаймо собі, що недавно тому Турки прогнали анґлїйські війська зпід Анафорта й Арібурну. Тодї Анґлїйцї прикрашували, як могли, сю свою соромну поражку; голосили, що се зовсїм добровільний правильний маневр, аби зібрати всї сили коло Седіль Бару й не перепускати турецьких кораблїв з Дарданелїв в Еґейське море. Рівночасно з тим заявляли, що рішені держати в своїх руках Седіль Бар як найдовше та за всяку цїну. Дня 9-го сїчня прогнали їх Турки щодо ноги з Седіль Бару. Не знати ще, як будуть Анґлїйцї вибілювати сю нову та в Дарданелях остаточну поражку. Радо вірimo, що були рішені держати сей кінчик Ґаліполї за всяку цїну, так само, як за всяку цїну хотїли запомогти Дарданелї, але показуєть ся, що від рішення й хотїння до справжньої побіди дуже далеко.

Соромною невдачею скінчив ся вже цїлий шумно проголошуваний похід на Дарданелї. Коли дня 19 лютого минулого року перші стріли корабельних гармат сполученої анґлїйсько-французької фльоти падали на зовнїшні форти Дарданелїв, газетні труби почвірного порозуміння аж гремїли пророцтвами скорого розгрому Туреччини й остаточної побіди над центральними державами. Не дасть ся заперечити, що й у наших слабодухів залякана душа ховала ся в пяти. Але незабаром Турки впорали ся з ворожою фльотою. Тодї прийшла черга на сухопутнїй похід на “Константинопіль.“ В останнїх днях квітня висаджено на сушу коло Седіль Бару й Арібурну значну анґлїйсько-французьку армію й тодї знову проголошувано на весь широкий світ, що в Дарданелях рішить ся війна, що здобуттє Царгороду, яке мало

наступити а найкоротшім часї, ввінчає остаточною побідою почвірне порозуміннє.

Розуміють ся, що почвірне порозуміннє дуже добре знало, що від упадку Царгороду не залежить вислїд війни ані на французькім, ані на російськім фронтї. Говорило ся й писало ся так у тій цїли, щоб дурити цїлий світ, а передусїм свою суспільність розсїваннєм надїй на побіду й таким зручним відвертаннєм уваги закривати свою безсильність і безрадність на властивих фронтах.

В дїйсности з цїлого шумно заповіданого дарданельського підприємства не вийшло нїчого крім моря крови, соток тисяч трупів і повної невдачі по сторонї почвірного порозуміння.

Тільки, щоб не признати відкрито своїх невдач і не лїквідувати авантурничої війни, почвірне порозуміннє вишукало собі новий фронт, куди хоче відвернути увагу світа — се Солунь. Теоретично оцїнюючи справу, можна сказати, що рятувати Сербію треба було в вереснї й жовтнї. Як що Анґлїя та Франція на правду хотїли прийти Сербії з помічю, то чого-ж ждали, аж з Сербії слїду не зостало ся? На се питаннє досить трудно відповісти. Є дві можливости: або не знали, що приготовляють ся похід проти Сербії, або знали, що не мають настільки сил, аби не допустити до розгрому Сербії. І в однім і в другім випадку се яркий доказ нездарности.

Яку-ж вартість має цїла теперішня виправа до Солуня? Мілїтарно найменшої!

Навіть, як що становища анґлїйсько-французької армії дїйсно такі сильні, що австро-нїмецько-болгарським військам не вдасть ся виперти їх з Солуня так соромно, як Турки виперли з Ґалїполї, то нїхто тверезий навіть не подумає про можливість якоїсь офензиви почвірного порозуміння на Балканї, про можливість відбиття Сербії. З того виходить, що виправа до Солуня має тільки полїтичні цїли, а не военні. Почвірне порозуміннє боїть ся до решти втратити свій сильно захитаний вплив на Балканї й тому пробує сею виправою піддержати свій престіж, а з другого боку держати в шаху Грецію й Румунію.

Так само більше для гарних очей Румунії нїж з вірою в мілїтарні успіхи Росія розпочала в день латинського Різдва свою офензиву на бесарабськім і східно-галицькім фронтї. Як відомо, в Румунії стирали ся за цїлий час війни два напрямки. Один бажав конче, щоб Румунія приступила до війни по сторонї Росії, другий зберігав невтральність. Ті, що пхали Румунію в обійми Росії, вірили непохитно в побіду почвірного порозуміння. Воєнні події від мая до кінця 1915 р. мусїли вбити сю віру. Румунія почала роздумувати, чи не післати її своєї армії проти Росії, чи не вдало ся-б її з світового пожару винести для себе Бесарабію?

Супроти того Росія випружує всї сили, щоб показати свою могутність, непобідність. І так розпочала ся нова зимова російська офензива. На буковинській границї й над Стрипою Росія вже більше двох неділь пробує проломити австрійську лїнїю. Побіч того, що хоче відстрашити Румунію від спілки з центральними державами, хоче безперечно також зазначити, що своїх претенсій до Галичини не зрікла ся. Побитий ведмідь знову витягає лапу по українську землю! З дотеперішнього перебігу показуєть ся, що як нї висилюєть ся зажертий ведмедище, — не стає йому вже таки віддиху. Раз ударить на буковинський фронт, — набере по лапах і подаєть ся назад, видихуєть ся, декілька днїв випочиває. По декількох днях пробує того самого над Стрипою та з таким самим вислїдом!

Се не значить, аби теперішня російська офензива була слаба, або неенерґічна. Противно, кождий приступ підготовляєть ся божевільно густим острілюваннєм австрійських становищ з гармат. Гарматнї стріли падуть часто як грохіт тарабана й тому така стрілянина носить уже навіть назву „тарабановий огонь“. По такій декілько-годинній стрілянинї йде приступ на біле оружє. Шіснадцять рядів один по другім кидаєть ся на австрійські становища й... тече кров ріками, падуть трупи покосами . . . Для перемучення російської армії характеристичне те, що по кождім такім приступі наступає декілька днїв спочивку, щоб видихати ся, стягнути нові війська, доставити свіжу мунїцію.

Поверх два тижнї ведуть ся нові завзяті бої на нашій землї й за нашу землю. Маємо надїю, що ті кріваві бої доведуть укінцї до визволення всїх наших земель зпід московської неволї.

Володимир Темницький.

З листу д. В. О. до „Союза визволення України“.

Перед декількома днями попали менї в руки деякі українські часописи. Для недостачі часу переглянув я їх побіжно. Потім пішли вони в чужі руки й більше не вернули. Не пригадую собі, в котрій була згадка, що по містах і селах на здобутих територіях Холмщини, Волинї були зараз розпорядки також в українській мові. Так є! Були! Я їх бачив і читав. Але тільки в Томашові й Замостю! І то тільки один-однїський розпорядок.

На однім аркуші було по нїмецьки, українськи, польськи й російськи. Будучи декілька днїв у Холмі, заглядав я рівнож за ними, та не бачив! Менї видаєть ся, що був се одинокий випадок. Рїжних розпорядків було повно, одначе тільки в нїмецькій і польській мові. В часї мого побуту команду в Холмі й околицї перебрала від Прусаків австрійська армія. Зараз і видала про се своє оповіщеннє, число I, котре я читав. Та не инакше, як звичайно: по нїмецьки й по польськи!! Чому властиво так поступили, не знаю. Одначе думаю, що так не повинно воно бути! Справдї головна маса тамошнього населення „православного“ уйшла, зістали ся тільки біднїйші, а Поляки готові сказати, що немає для кого подавати оголошення в українській мові, бо зрештою тут їх нїхто й не вміє читати, отже річ зайва. Менї здаєть ся, що се тільки одно здержує та здержало всї оголошення в нашій мові! Управа краєм у руках Поляків. — Аґітаторів за вступленнєм до леґіону повно, — є кому інформувати місцевих Поляків, „незрячих ще галицької полїтики“. А з нашої сторони яка робота? Жадна! Місцевих немає! Галицьких і буковинських не видати! Се нам шкідливо! Вашим обовязком слати в такі міста своїх людей! Коли „цивілям“ прикро (й дїйсно) або їх немає, — то треба постарати ся, щоб бодай у кождій місцевій військовій командї сидїв один свідомий річи — наш офіцер — чи рядовий, котрий вставляв ся-б за нашою мовою. Чей і польська мова не мала жадного публичного доступу в російській території! Чому-ж сьогодні в наших містах видно її всюди на урядових оголошеннях, а нашої не видати? Сьому треба конче зарадити й то зараз! Вертаючи до розпорядку (I) австрійської команди в Холмі, мушу піднести, що касує він і забороняє російську мову в школї й автономічних урядах, як також урядованнє в тій мові, натомісць уводить мову нїмецьку, польську й українську. Дальше мушу зазначити, що перейшов я лївий беріг Буга від Томашова аж за Берестє, стрічав „краянів“, одначе дуже мало, — втїкли перед страхом — „кулї та шнура“, а ті, що зостали ся, „силою пари“ випирали ся своєї українськости — „Ми Поляки“, — говорили, — й дїйсно розмовляли з нами по польськи, хоч, як забували ся, між собою починали по „мужицьки“. За Бугом того явища не було. — Ті, що зостали ся, признавали ся відкрито: „Ми Українцї, мужики“ й дуже чисто по нашому розмовляли. Мав би я багато-багато вам оповісти, але недостача часу й цензура не позволяють.

Дописка. Тому, що по багатьох селах була вже по декілька лїт школа й учено виключно по російськи, часто трапляєть ся, що вміють досить читати, писати, —

наша книжка й газета мала-б і матиме дуже скорий приступ і великий попит, треба тільки їх між осталими розповсюднити! — Я дуже радо робив би те, — та не знаю, кому дати „Дїло“ чи „Свободу“, коли вони раз на цїлий місяць до мене навідають ся. Чи воякам, що окружають мене, чи простим селянам, котрі ще в страху! — При сїм мушу піднести, що всї наші редакції видаваних у часї війни часописей — дуже й дуже недбайливі є й були в поширюванню своїх видавництв! Правда, по дорозї дещо пропаде, але всїм і всї, то неможливо. Тут вина і непорядки редакцій і то тільки редакцій галицьких — українських, бо буковинські дуже добре сповняють свою службу!

Посмертна згадка.

Василь Семиренко.

Дня 17 грудня 1915 р. віддала українська громада в Київі останню прислугу мало відомому ширшим українським кругам меценасови українського руху на російській Україні — Василеви Семиренкови. Хто тільки мав нагоду вдати ся в розмову з Покійним, чи в питаннях його спеціяльности як фабриканта цукру, чи на тему громадянських справ, бачив у Семиренкови глибоко ідейну людину, був свідком його доброї й чутливої душі, що не могла не відкликнути ся на потреби громади, зокрема, коли справа дотикала дорогих йому ідей. А як що не стрічало ся його імени на сторінках преси, як що воно не було на устах багатьох, як що не попало в обємистий друкований донос С. Щоґолєва „Украинское движеніе“, можна се пояснити тільки безмежною скромністю Покійника. Ся величезна скромність і була причиною, що не тільки письменно, але й устно не можна було оповідати про його щедрі жертви на українські культурні та громадянські справи.

Василь Семиренко вродив ся 7 марта ст. ст. 1835 р. Походив з родини давнїх кріпаків князя Воронцова, котрі викупили ся на волю. Технїчно-купецьку науку одержав у вищім купецькім пансіонї в Петербурзї, а потім протягом двох лїт у Парижі в лябораторії Бусінґо. По скінченню студій з невеличкою грошевою сумою, котру дістав у спадщинї, забрав ся до віднови напів-зруйнованої фабрики в селї Сидорівцї. Живучи зразу дуже скромно, відмовляючи собі всякої втїхи, зате присвячуючи велику енергію для задуманої собою справи, поставив Семиренко швидко свою маленьку фабрику на таку висоту, яка задивувала й великих фабрикантів цукру. Правда, крім працї й енергії вносив Покійник у справу також свої винаходи, про котрі зараз і заговорили спеціяльні технїчні журнали й котрі зробили ймя Семиренка відомим і в науцї. Вислїдом такої його дїяльности була скора поправа його фінансових справ.

Тут і джерело його щедрих жертв на українські справи. Не думаючи про особисте щастє, не віддаючи ся житєвим утїхам, він замість того постановив брати живу участь своїми грошевими засобами в ріжних українських культурних починах. Особистий приятель Ол. Кистяковського, потім В. Антоновича, Семиренко разом з ними розбирав ті справи, котрі були на черзї, й зараз відкликував ся на них досить великими жертвами. Й Кияне знали, що є якийсь жертводавець, але не знали, хто він. Знали жертводавця під іменем „Хорса“, а вислів „Хорс заяснїв“ означав, що хтось дав на таку й таку справу нові засоби. Тільки згодом удасть ся зрахувати те, скільки зробив Покійник для ріжних українських культурних предпринять. Треба було підпомогти Драгоманова, що не по своїй волї покинув виклади на київськім університетї й почав новий рід дїяльности за границею, Семиренко один з перших відкликнув ся на те й відгукнув ся в таких розмірах, що не під силу були решті братії. Задумали якесь видавництво, й тут явив ся Покійник, як не виключним, то головним фундатором. На „Кіевск-ую Старину“ й „Україну“ видав понад 35 тисяч рублїв. Покривав усе дефіцити „Літературно-Наукового Вістника“ з хвилею, як він перенїс ся до Київа. Щедрі жертви сипав на „Українське Наукове Товариство в Київі.“ Жертвами Покійника головно вдержував ся „Літературний Фонд“ підпомоги українським письменникам, з якого побирали декілька лїт перед смертю між иншими місячні підмоги Михайло Коцюбинський і Леся Українка.

На Аскольдову могилу в Київі, де поховано тихого українського патріота, несеть ся сум і щира подяка з усїх українських земель.

Честь його памяти!

Вісти.

Поздоровленнє „Союза визволення України“ д-рови Радославови з приводу визволення Македонії. З приводу визволення Македонії вислав „Союз визволення України“ Мінїстрови-Президентови Болгарії телєґраму такого змісту: „Союз визволення України“ поздоровляє як найсердечнїйше братню болгарську націю з визволенням Македонії, котра так багато витерпіла. Українцї розуміють велику національну радість Болгарії тим більше, що велика Україна стогне ще до сьогодня під чужим ярмом і тужно дожидає свого визволення“.

Болгарські часописи подали текст телєґрами та висловлюють ся дуже прихильно про українські змагання до самостійної України. Й так „Дневникъ“ запевнює Українцїв про прихильність болгарського народу до змагань до державної незалежности українського народу та про поміч у часї, відповіднім сповненню українських національних ідеалів.

Сїмдесятилїттє уродин проф. Р. Айкена. „З приводу сїмдесятилїтнїх уродин проф. Рудольфа Айкена в Єні вислав „Союз визволення України“ таку телєґраму: „З приводу сїмдесятого дня уродин просимо Вас, Високоповажаний Пане, великодушний Оборонче гноблених народів, прийняти ласкаво наші найгарячійші бажання“.

Привіт „Вістникови“ від другого куріня У. С. С. Отаман другого куріня Українських Сїчових Стрільців Василь Дїдушок прислав редакції „Вістника Союза визволення України“ таку полеву листівку: Щирий привіт Шановній Редакції з нагоди Свят пересилають офіцери другого куріня першого полку Українського Сїчового Війська. Василь Дїдушок, Омелян Левицький, Дмитро Вітовський, Петро Дїдушок, Годованський, Роман Сушко, Мельник, В. Кучабський, Чичкевич, Осип Навроцький, Іван Сіяк, О. Бордун, Матчак. (2 підписи не читкі).

Орґан товариства „Україна“. Як довідуємо ся з товариства „Україна“, виходитиме плянована „Українська Часопись“ товариства під назвою „Східно-европейська Будучність“ (Osteuropäische Zukunft) і служитиме інтересам Нїмеччини на Сході та південнім Сході, отже присвячена не тільки українському питанню, але й питанням балканських країв. Рівночасно буде вона також орґаном „Товариства над

дунайських і балканських країв у Німеччині (Donau- und Balkanländerverein in Deutschland = „Dubvid“).

Петербурзький „День“ про російських „круків“ у Галичині. В чч. 31—32 „Вістника“ за 1915 р. подали ми за „Біржевими Вєдомостями“ статю красноярського єпископа Нїкона про російських круків, що кинули ся на Галичину в часї зайняття сього краю російськими військами, щоби знищити в нїм здобутки української національної культури. Тим самим „крукам“ присвятив статю поступовий петербурзький „День“, з котрої подаємо отсї виривки:

„За нашим військом, що поступало наперед у Галичині, тягнули череди тих, кого єпископ Нїкон назвав „табуном круків“, а котрих у Державній Думі означено яко відпади людськости. Одначе в тій черед були не самі лиш урядники. До Галичини линули всї зіпсуті елєменти нашого офіціяльного націоналїзму. Не вважаючи на остороги військових властей, не вважаючи на заяву ґенерал-ґубернатора, що насильне „ломанє“ не пожадане, націоналїстична сарана знищила всї паростки, виплекані культурою українського народу, й під покривкою русифікації краю несла за собою, як рак, смерть, розклад і згнилизну. Сї ганебні події не скоро забудуть ся! Бо-ж прийшло аж до того, що один пан з редакції „Земщини“, знаний з своєї моральної нїкчемности, погорджуваний всїми автор безстидних карикатур, засїв на відповідальнім становищі в Галичині й зістав покликаний защіплювати в краю російську культуру. Тож справдї подія, котра здаєть ся нам зморою!

„Тепер круки розлетїли ся й поховали ся по кутах. А давнїйше вони кричали: і я! і я! й кождий намагав ся причіпити ся до справи русифікації, кождий старав ся дістати до своїх рук часть добичі. Але ось змінили ся події й усї вони вирікають ся: не я, не я! Отже найдіть тут тих, хто завинив, що сотки тисяч Галичан, збаламучені надїєю легкого доробку та демаґоґічними обіцянками, покинули рідні оселї й пішли за нашим військом. Кождий стараєть ся увільнити ся від одвічальности, вказуючи на инших як на винних, а епископ Евлогій обвинувачує загалом усїх, — з виїмкою його самого кождий щось завинив.

„Одночасно зі знищенєм української культури в Галичині терпіла також і до того часу упосліджена українська культура в Росії. Русифікатори постановили переробити цїлу систему й поставили собі за задачу зєдинити всїх Українцїв, як російських, так і галицьких у спільній культурно спустошеній вітчині. Чи маємо поясняти, який удар завдали сї полїтики російській державности? Здаєть ся, що навіть Петро Струве се зрозумів. Болїсна научка відкрила очі багатьом на неодну річ і повинні вкінцї відкрити ся очі також на українське питанє, хочби і з великим запізненєм і цїною великих жертв. Українцї в Росії підіймають питанє про заведенє в школї викладів на українській мові й се питанє заслугує на серіозну увагу“.

Та сама газета в ряді инших статей виступила проти демаґоґічної полїтики російських властей у Галичині, котра наробила так багато шкоди місцевому населенню. Осуджуючи сю полїтику, газета підносить між иншим, що „військові власти не похвалювали адмінїстраційних вибриків русифікаторів і противили ся їх роботї. Але полїтика стояла під проводом незрілого під полїтичним оглядом мінїстра Маклакова, а націоналїсти в характері його аґентів розбивали ся по Галичині й сїяли замішанє, котре нас так дорого коштувало. 100.000 збігцїв, яких звабльно до Росії демаґоґічними обіцянками епископа Евлоґія й його поплечників, споглядають на нас голодними очима та чекають“. Редакція „Дня“ гадає, що нечувані події, які відбували ся в Галичині при насаджуванню в краю націоналїстичної полїтики, дали аж забагато матеріялу до інтерпеляції в Державній Думі.

Митрополит Шептицький за Глинку-Янчевецького. „Кіевская Мысль“ з 19 грудня 1915 р. доносить з Петербурга: „Проводирі Славянського Товариства“ в Петербурзї роблять заходи в правительства, щоб виміняти митрополита Шептицького за заарештованого в Австрії кореспондента „Нового Времени“ Глинку-Янчевецького.

З харківського кооперативного зїзду. На святочнім засїданню представників кооперативів харківської ґубернії, що відбуло ся з нагоди 50-лїття кредитової кооперації під проводом професора Левитського, постановлено в память ювилею заложити дві стипендії в вищих жіночих школах.

Околиці Луцька. У великім проміни довкруги Луцька страшні знищення. Кількасот сїл і містечок лежить у румовищах. Деякі села, де людність успіла сховати ся перед примусовим виселенєм і повернути, починає будити ся житте. Сумний вид представляють спалені доми, голі комини, що сторчать, і вітряк, котрий тут і там стоїть самітно, а властитель котрого, селянин, мусїв „викупити ся“ в козаків. Плачено по 25 і 50 рублїв окупу за млин або за хатчину, але часто мужик, не вважаючи на окуп, ставав жертвою козаків, бо одна ватага присилала другу аж до успіху. Тепер дорожня, але все-таки не в такім ступнї, як у Галичині, бо завдяки врожаєви є бодай збіже та хлїб. Фунт масла коштує 2 кор., яйця по 10 сот., курка 1 кор,, гуси по 6 кор., молоду свиню можна дістати за 30 кор. Дуже відчувають недостачу тютюну й горівок. Пиво місцеве 12 кор. за ведро.

„Святий чорт“. „Кіевская Мысль“ з 10 грудня 1915 р. пише: А. Пруґавін мав нагоду зазнайомити ся з недавно скінченим великим манускриптом ченця Ілїодора. Рукопись обіймає 400 сторінок, писаних на машинї, й має заголовок „Святий чорт“. Ся велика книга займаєть ся славнозвісним старцем Распутіним. Сам старець називає себе „ізґонітелєм бе-

соф“ і говорить, що дістав від самого Бога здібність лїчити „облудні пристрасти“, виганяти їх, як з жінок, так і з муцин. У сїм він бачить своє головне завданнє. В своїй рукописи Ілїодор подрібно змальовує способи, якими старець лїчив своїх пацієнтів. Опираючи ся на певних джерелах, Ілїодор доказує, що „святий чорт“ лїчив переважно молодих і гарних дївчат і жінок; може бути через те, що вони на його погляд найбільше підлягають спокусам „блудного біса“. . . Книжка про Распутіна являєть ся тим більше інтересною, що в останнї часи Распутін, як відомо, здобув разом з епископом Гермоґеном великий вплив на царя й на цїле російське правительство.

М. Сїчинський на волї. В польській пресї появили ся вже свого часу вістки про арештованнє М. Сїчинського та домаганнє австроугорської дипльоматії в Америцї його видачі. На основ' вісток американської преси слїд ствердити, що М. Сїчинський зостає на волї та що справа признання йому американського горожанства є тільки в ходї. Австро-угорській дипльоматії тим більше не треба було домагати ся видачі або арештування М. Сїчинського, бо він сам добровільно зголосив ся перед урядом Зєдинених Держав, жадаючи переведення процесу, щоб у нїм доказати полїтичний характер свого вчинку.

Подвійна плата бувшим галицьким урядникам. В буджетовій комісії Думи посол Антонов звернув її увагу на те, що російські урядники, які служили в Галичинї й лишили ся без посад по опущенню Галичини, дістають і тепер ще подвійну платню.

Історія українського кооперативного руху. На ювилейнім зїздї, що відбув ся з кінцем минулого року в Київі, постановлено між иншим асиґнувати 2000 карбованців на виданнє збірника, в якім представлено-б історію української кооперації в усїх її формах.

Перенесеннє часописи. Подільське ґубернське земство постановило перенести своє виданнє, „Экономическая Жизнь Подоліи“ з Камінця Подільського до Винницї. Перше число журнала мало появити ся з кінцем 1915 року.

Бібліоґрафія.

Виданнє „Союза визволення України“.

Українські колядки. Третє виданнє. Відень, 1916, Стор. 32. Цїна 20 сот.

Друге виданнє розійшло ся протягом двох днїв. З уваги на численні дальші замовлення зроблено отсе третє виданнє, яке з огляду на зміст і дешеву цїну дуже надаєть ся для масового поширення між українськими вояками та широкими українськими масами. З огляду на те, що дальшого видання не буде робити ся, треба поспішати з замовленнями. Найкраще замовляти більшу скількість.

Видання, надіслані до Редакції:

La Revue Ukranienne, чч. 4—5. Льозанна, книжка за жовтень—падолист. Стор. 98. Цїна 3 франки.

Зміст: А. Жук. Слова й дїла. N. N. Москалї в Галичинї (I. Приготованнє. II. Адмінїстрація. III. Школи. IV. Православє. V. Селяне. VI. Національні питання). Е. Б. Українські національні інституції в часї окупації Галичини Москалями (Наукове Товариство ім. Шевченка, Академічний Дім, Просвіта, Укр. педаґоґічне Товариство, Укр. Національний Музей, Днїстер, Достава, Народна Торговля, Сїльський Господарь, Бурси Укр. пед. Товариства, Школа Бориса Грінченка). Епископ Нїкон. Вірли та круки (Московський православний епископ боронить Українців). В. К. Поляк, що боронить Українців. Др. Михайло Лозинський. Як Поляки розуміють волю (I. Погляд у минувшину. — „Польська воля“. II. Польське розумінне визволення Польщі теперішньою світовою війною). А. Ж. Холмщина та Волинь (Російсько-українські области, зайняті австрійсько-нїмецькими військами. I. Історія Холмщини до часу російського панованнє. II. Російське панованнє в Холмщинї). Евген Б. Короткі статистичні дані про Україну (I. Природні багацтва України. II. Оборот українських морських пристаней). Микола Костомарів. Дві русскі народности (Продовженнє). Ґ. Броше. Український пропаґандист (Особисті спомини). Др. Михайло Лозинський. Михайло Павлик. Огляд журналів. Бібліоґрафія. Хронїка (Ограбленнє музею гр. Шептицького в Прилбичах, Домагання російських Українців, Російський педаґоґічний з'їзд і поневолені нації, Українська область, зайнята Австрійцями та Нїмцями, Українські цивільні полонені в Росії, Українські закладники в Київі, Заборона кириличної азбуки в школах Угорщини, Евакуовані). Документи (Два документи до евакуації Галичини Москалями, Привіти українських полонених учителїв для „Союза визволення України“, Заява Загальної Української Ради про загальне положенне). Зміст першого тому „Revue ukranienne“ (липень, серпень, вересень, 1915). Нові книжки та журнали, надіслані до Редакції.

Філярет Колесса. Воєнні квартети на мужеський хор, присьвячені Українським Сїчовим Стрільцям. Накладом Загально-Української Культурної Ради. Відень, 1915. Стор. 17.

На зміст складають ся: 1. Пісня Сїчових Стрільців (В горах грім гуде, хоч зима паде — Осипа Маковея), 2. Тим що упали (Що то за грім, осїнний грім — Богдана Лепкого), 3. Думка на чатї (Чого ти, серденько, тремтиш? — Василя Щурата), 4. Жовнярські похорони (Помер рекрут в непривітній столицї — Осипа Маковея), 5. Червона калина, 6. Журавлї.

Жовнярські пісні **Осипа Юрія Федьковича,** поручника у війнї з Італїєю 1859 р. Тексти вибрав Др. Василь Щурат мельодії приспособив і доповнив Філярет Колесса. Накладом Загально-української Культурної Ради. У Відни, 1915. Стор. 19. Зміст: Портрет австрійського цїсаря, австрійський гимн і український народнїй (оба під нотами), статейка В. Щурата про Федьковича п. з. „Гуцульський поет“, портрет Федьковича, бойові пісні (всїх 15).

В. Плавюк. Воєнні пісні. Косів, 1915. Стор. 13. Змістом такі віршування: I. Ударили в тарабани, II. Чи ти милий пилом припав чи метилецею (sic)? III. Чорна ріля заорана.

Централнитѣ сили и България. Софія, 1915. Стор 120. Редакція часописи „Български Търговски Вѣстникъ“ видала під наведеним у горі заголовком збірку історичних і полїтично-економічних статей. Збірка вийшла в болгарській і нїмецькій мові. Взяли участь у нїй болгарські журналїсти й полїтики, нїмецькі, один Українець й один Поляк.

З Болгарів виступили в книжцї зі статями Кирило Христов, один з більших сучасних поетів, Спас Ікономов, головний редактор часописи „Народни Права“ й инші болгарські журналїсти. Дуже інтересна статя знайомого вже українській суспільности парляментарного посла П. Даскалова п. з. „Русофилството въ България“, котра оповідає історію русофільства в Болгарії. Коли по пятьсотлїтнїй неволї визволила ся Болгарія при помочи Росії та заснувала самостійне князївство, то нїчого й дивного, що русофільство запанувало в нїй на цїлій лїнії. Тодї й один з найбільших болгарських патріотів, поет Славейков, співав:

„Руский царь е на земята
Най-великъ; надъ всички пръвъ.
Руситѣ сѫ наши братя,
Наша плътъ и наша кръвь...“

Та російська дипльоматія не вміла заховати міри в „визволенню“. Дуже скоро скинула вона маску й виразно зазначила, що її метою є не визволеннє, а переміненнє Болгарії в російську провінцію. Крок за кроком спадала ідеальна маска визвольника, а щораз виразнійше виступала брутальна воля російського царату, що мостив собі шлях через Дунай на Царгород. І стало ся, що сей самий Славейков, найбільше популярний поет визволеної Болгарії, в декілька лїт пізнійше проголосив як мінїстер у „Народнім Собраню“ що „който даде на България кравай, — той ще и бѫде леля“, иншими словами, що коли Болгарія бачитиме свій інтерес у зближенню з Австрією й матиме з сього користь, то зробить се й проти волї Росії. І справдї, як що придивимо ся російській полїтицї в Болгарії від часів визволення аж до сьогодня, побачимо, що нїхто так добре й так сильно не працював, щоб знищити всякий вплив Росії, як сама Росія. Коли визволена Болгарія запровадила в себе найбільше демократичну в Европі конституцію, а в 1885 р. північна Болгарія зєдинила ся з полудневою та князь Олександер Батенберг став на чолї того народнього руху, перша спротивила ся тому Росія.

Коли того самого року Сербія нагло напала на Болгарію, Росія зараз відкликала всїх своїх офіцерів, що були в болгарських полках. Одначе Болгарія не настрашила ся й без російських офіцерів побила Сербів. Князь Олександер, що став улюбленцем болгарського народа, мусїв на приказ Петербурга уступити з престола й виїхати з Болгарії. До власти прийшов Ст. Стамбулов, що за цїль життя поклав собі визволеннє Болгарії зпід російської опіки. Почала ся завзята боротьба між ним і російською дипльоматією. В 1896 р. вцав Стамбулов, забитий на вулиці в Софії . . . й того саме року наступає помиреннє між Болгарією та Росією. Та Росія знову нїчого не навчила ся й, коли в 1908 р. Болгарія проголосила свою незалежність, Росія віднесла ся неприхильно до сеї події. Найгірше було з Македонією. Було загально відомо, що Болгарія від часу, коли одержала свою державну самостійність, не мала иншої полїтики, — як полїтику в користь Македонії й не мала иншого національного ідеалу, як ідеал зєдинення всїх Болгар. Росія признавала право на Македонію . . . Сербам.

З Нїмцїв узяли участь у сїй книжцї посадник Відня др. Рихард Вайскірхнер, др. Гайнеман, Филип Брох, др. Макс Пауль й инші. Вони займають ся економічним питаннєм Нїмеччини, Австрії й Болгарії та взаїмними відносинами між ними. Дуже цїнні та замітні статї Рихарда фон Маха, кореспондента „Kölnische Zeitung“, що живе вже довгі лїта в Болгарії й є одним з кращих знавцїв Балкану. П. з. „Българи и Поляци“ подав історію Володислава Варненьчика в болгарській історії др. Тадей Станїслав Ґрабовский, делєґат Польського Народнього Комітету в Софії. Хоч др. Ґрабовский один з тих дуже сьогодня нечисленних Поляків, котрий не відносить ся ворожо до українського народу, а все-таки й він не міг поздержати ся, щоб не вколоти Українцїв з кривдою історії та правди. Він каже там, що тодїшня Польща признавала Українцїв і Литовцїв своїми зовсїм рівноправними горожанами й що „навіть ті Українцї, котрі розголосили стільки по світї про польське „ярмо“, охоче прийняли-б його тепер замісць сеї волї, котру дає їм тепер Росія.“ Таких порівнань не можна робити, пане професор!

П. з. „България и Украинцитѣ“ подав др. Лев Ганкевич історію відносин між Болгарією й Україною до часу теперішньої війни, — зносини тепер у часї війни, становище болгарського правительства до української справи, заяви мінїстра-президента д-ра Радославова й визначних полїтиків тай учених і становище болгарської преси до Українцїв. Замикає книжку статя д-ра Шрадера, редактора часопи „Osmanischer Lloyd“ — „Турцитѣ като въоръженъ народъ“.

Др. Лев Ганкевич.

Arnaldo Fraccaroli. La presa di Leopoli e la guerra austro-russa in Galizia. Milano, Fratelli Freves, 1914. Автор, співробітник шовінїстичного „Corriere della Sera“, член пресової кватири, використав довірє, яким надїлили його австрійські власти й на кождім ступнї зраджує свої русофільські симпатії, одначе треба йому признати, що находить він також слова признання для австрійської армії, зокрема для санїтарної служби, а з другого боку треба замітити, що його 18 картин се справжнї взірцї барвних, живих і пластичних воєнних малюнків з найтяжшої доби сучасної війни.

Коли в перших уступах автор, може й проти волї, тут і там давав вираз свому одушевленню, яке плило в його груди від воєнного захоплення всїх покликаних під воєнні стяги, то в дальших уступах він уже італїйський шовінїст і русофіл. Все-таки треба признати, що ся книжка остільки цїнна, оскільки розкриває італїйським читачам потрохи занавісу польсько-українського питання. (А се в Італії, що роїть ся від Поляків, річ зовсїм нова). „Поляки та Жиди, (пише він на стр. 269—270) злучені разом, становлять половину населення, Українцї другу половину. Але Поляки приказують у всїм, Жиди, як добрі фільософи, позволяють командувати, а Українцї мусять слухати. Нїякої справедливости в поведенню між Поляками й Українцями нї слїду“. „Українцї не мають сливе нїчого: мають одного посла на тристатисяч жителїв, коли Поляки мають одного на сїмнадцять тисяч“ і т. д.

Далї автор повторює виводи якогось Поляка, що вмовляв в нього своє пересвідченнє, буцїм-то Австрія останнїми часами виплекала україноФільський напрям, аби ослабити польські впливи. В сїй цїли австрійське правительство буцїм-то зродило надію Українцїв на сотвореннє самостійної України від Львова по Одессу з Київом як столицею. Сей Поляк інформував автора, що з другого боку те саме правительство заохотило Поляків до покликання до життя польських леґїонів, якими він ураз з багатьома иншими Поляками не одушевляєть ся, бо „не має причини одушевляти ся Австрійцями“ (стор. 274). Від иншого інформатора-Українця довідав ся автор, що між Українцями є також полїтична русофільська орієнтація, але сьому винні, більше нїж Австрія, Поляки, котрі хотїли-б задержати в Галичинї перевагу, а до сеї цїли послугують ся нераз насильними способами та підпирають москвофілів. За те відпокутували Поляки, потерявши від револьверової кулї з руки Сїчинського графа Потоцького. В дїйсности-ж Українцї стремлять до повної полїтичної незалежности в обсягу своїх повних етноґрафічних границь. — Поминаючи багато помилок у представленню поглядів і полїтичних змагань українського народу в Галичинї, книжка Фракаролї має остільки стійність, що вона в белєтристичній формі доторкаєть ся нашого питання, а тим самим може бути понукою для декого з читачів посягнути до инших джерел, аби пізнати се питаннє, бо в книжцї зачіплено його таким способом, що викликує деяке заінтриґованнє. *П. К.*

Заклик до громадян у справі опіки й допомоги нашим землякам-полоненим з російської України.

Президія „Союза визволення України“ закликає отсим наше громадянство до збирання жертв на задоволенне культурно-духових потреб наших земляків, що перебувають як полонені з російської армії в таборах воєнно-полонених в Австро-Угорщині.

Число полонених-Українців усе зростає (в одній Австро-Угорщині їх буде вже більше ніж 150 000), а ще швидше зростають їх насущні потреби мати в руках рідне друковане слово. До „Союза“, котрий від довшого часу заопікував ся задоволенням отсих духових потреб своїх земляків, звертаєть ся через Червоний Хрест усе більше й більше, як окремих одиниць, так і цїлих гуртів полонених з проханнем надсилати всїлякі книжки й комплєтувати українські бібліотеки. На се потрібно все більше й більше матеріяльних засобів.

Полонені мають право числити в своїм положенню на поміч цїлого рідного громадянства. І „Союз визволення України“ певний, що наш патріотичний загал щедро підіпре сю важну національну справу.

Жертви потрібні, як у грошах, так і в книжках й инших друках. „Союз“ просить надсилати твори красного письменства (наших клясиків), передусїм повне виданнє творів Шевченка, ріжні популярні видання для народу (видавництва „Просвіти“), кооперативні й хлїборобські книжки та періодичні видання, драматичні твори, збірники пісень і ноти до них, ріжні шкільні підручники на українській мові, річники українських тижневників і місячників, портрети українських дїячів і т. п.

Усї жертви просимо надсилати на адресу адміністрації видань „Союза“: Wien, VIII., Josefstädterstraße 79, II. Stiege, Tür 6.

На посилках і грошевих переказах надписувати: „Для полонених“.

На переломі.

Незабаром вийде під сим заголовком великий, з багатьома малюнками календарь „Союза визволення України“, понад 20 аркушів друку. Є се памяткова книжка для кождого щирого Українця на згадку сучасного великого часу, який становить переломову добу в життю нашого народу, нашої нації. В нїй знайде читач цїлий ряд цїкавих статей, котрі всесторонньо освітлюють українську справу, наше минуле й нашу теперішність. От короткий перегляд сих статей: Проф. Лепкий, На новім порозї, Проф. В. Сїмович, Шевченків заповіт, Др. Л. Цегельський, Про причини великої світової війни, Др. З. Кузеля, Наше минуле (коротка історія України), Проф. Б. Лепкий, Кінець української волї. Др. Л. Цегельський, Самостійна Україна, йогож, Про назви „Русь“ і „Україна“, Проф. Ст. Рудницький, Україна (коротка географія), С. Кузик, Потреба самостійности України з економічного погляду, Проф. Б. Лепкий, Погляд на укр. лїтературу, Проф. В. Сїмович, Короткий огляд укр. лїтератури, Др. В. Левицький, Українцї в Австрії, Др. М. Лозинський, Укр. представництво в Австрії, Вол. Темницький, Укр. Січові Стрільці, Ів. Чупрей, Січовий рух, Проф. Боберський, Сокільський рух, Др. І. Крипякевич, Коротка історія укр. війська, Вол. Дорошенко, Українство в Росії, А. Жук, Союз визволення України, Проф. Гр. Микетей, Червоний Хрест і ин.

Поза тим в календарі поміщено багато поезій найвизначнїйших наших письменників, дібраних так, щоб доповнювали й поглиблювали зміст відповідних статей.

Цїна календаря незвичайно дешева, всього 1 Кор. 20 сот.

„Вістник С. в. Укр.“ на фронтї в однім австрійсько-українськім полку.

Купуйте отсї дешеві видання „Союза визволення України“:

Тарас Шевченко. Кобзарь. Вибір поезій, випуск І. і ІІ. Відень, 1915. Цїна кождого вип. брош. 1 кор., в оправі 1 кор. 40 сот.

Відомости про російську Україну (Сїчовим Стрільцям). Царгород, 1915. З друкарнї „Союза визволення України“. Цїна 15 сот.

Сїм Пісень. Гостинець для українських вояків від „Союза визволення України“ (з нотами). Цїна 20 сот. (При масових замовленнях знижка 25%).

На переломі. Календарь „Союза визволення України“ на рік 1916. Відень, 1915. (Незабаром вийде з друку). Цїна 1 кор. 20 сот.

Др. Володимир Левицький. Як живеть ся українському народови в Австрії. Відень, 1915. Цїна 20 сот.

Др. Вол. Старосольський. Національний і соціяльний момент в українській історії. Відень, 1915. Цїна 10 сот.

Др. Л. Цегельський. Самостійна Україна. Звідки взяли ся і що значать назви „Русь і Україна“. З картою України. Відень, 1915. Цїна 30 сот.

Б. Лепкий. Чим жива українська лїтература? **В. Сїмович.** Короткий огляд укр. лїтератури. Відень, 1915. Цїна 20 сот.

„Великий Льох“ Т. Шевченка. З передмовою й поясненнями д-ра В. Сїмовича. Відень, 1915. Цїна 30 сот.

Проф. М. Грушевський. Як жив український народ. Коротка історія України. З малюнками. Царгород, 1915. Цїна 50 сот.

Богдан Заклинський. Що треба знати кождому Українцеви? Відень, 1915. Цїна 20 сот.

Українські колядки. Третє виданнє. Відень, 1916. Цїна 20 сот.

Всї видання можна набути в адмінїстрації видань С. В. Укр. Wien, VIII., Josefstädterstrasse 79, II. Stiege, Tür 6. Книгарням знижка 25 процент. Грошї просить ся висилати з гори переказом або почтовими марками.

Зміст: „Україна“. — Ол. Колесса. Пісня з великих днїв. — У. С. С. Юра Шкрумеляк. В різдвяну нїч. — Др. М. Лозинський. Галичина в життю України. IV—V. — Др. Й. П. З зайнятої України. — Тарас Вірний. Похорони У. С. Стр. — М. Троцький. Суспільний розклад у Росії. — В. Темницький З театру війни й політики. — З листу д. В. О. до „Союза в. Укр.“ — Василь Семиренко (посмертна згадка). — Вісти. — Бібліографія. Українські колядки; La Revue Ukranienne ч. 4—5; Ф. Колесса. Воєнні квартети на муж. хор.; Жовнярські пісні О. Ю. Федьковича; В. Плавлюк. Воєнні пісні; Центральнитѣ сили и България; Arnaldo Fraccaroli. La pressa di Leopoli e la guerra austro-russa in Galizia.

Відповідає за редакцію: Волод. Біберович.

З друкарнї Адольфа Гольцгавзена у Відні.

Львівська державна наукова бібліотека

Preis 30 Heller.

ВІСТНИК

(Nachrichtenblatt des Bundes zur Befreiung der Ukraina)

Союза визволення України

Виходить що тижня в неділю.
Річна передплата виносить 10 К., 10 Мар., 2 Дол., 4 рублї, піврічна 5 К., 2 рублї, квартальна 3 К., 1·20 рублї. :-: Ціна сього числа 30 сот., 10 коп.

Редаґує Комітет.
Видає і відповідає за редакцію: **Волод. Біберович.**
Адреса редакції: Wien VIII., Josefstädterstraße 79, II. Stiege, Tür 19. Адмінїстрація: Tür 6.

Менших рукописей і віршів не звертаєть ся; з приводу того не входить ся в нїяку переписку.

III. рік. Ч. 7—8. **Відень, 23 сїчня 1916.** Ч. 67—68.

Просимо відновити передплату на р. 1916. Инакше здержить ся висилку часописи. Наших прихильників просимо зєднувати нам ласкаво як найбільше нових передплатників.

Застереженнє.

Коли рішаючі чинники Австро-Угорщини й Нїмеччини заховують мовчанку щодо будучої долї зайнятих від Росії українських земель, то дуже пильно займають ся сею справою заінтересовані, даючи рїжними способами вислів своїм мріям і змаганням, оскільки позволяють на се зверхнї умови нашого полїтичного істнования.

До чого змагають самостійницькі елємонти на російській Україні й чого сподївають ся в кінцевім результаті від сучасної війни, се знайшло своє сформулованнє в платформі „Союза визволення України“: — державна самостійність України, а на випадок прилученнія до Австрії більшої чи меншої частини українсько-російської території — сотвореннє з усїх земель, заселених українським народом в Австрії, осібного автономного краю.

Спільним голосом у сій справі російських і австрійських Українців була оголошена в маю 1915 полїтична енунціяція „Загальної Української Ради“, в склад якої, побіч репрезентантів усїх полїтичних орґанізацій австрійських Українців, увіходять і представники „Союза визволення України“. В сій енунціяції читаємо, що життєвий інтерес української нації лежить у розбиттю Росії та відбудованню української держави. Що-ж-до українських територій в Австро-Угорщині, то змаганнєм „Загальної Української Ради“ є осягненнє національно-територіяльної автономії в границях монархії.

Поданий низше комунїкат з „Загальної Української Ради“ рівнож торкаєть ся тої самої справи. Енунціяція „Ради“ викликана анексійними претенсіями „деяких, — як говорить ся в комунїкатї, — не добре поінформованих полїтиків“ (на нашу думку полїтики ті досить добре про все поінформовані) відносно українських областей Австрії й Росії на користь проєктованого польського державного орґанїзму. „Рада“ застерігаєть ся проти „безоглядности названих полїтиків“, як вони свобідно роспоряджують Галичиною й Буковиною, й дещо близше конкретизує становище Українців щодо уладнання зайнятих центральними державами українських областей Росії.

А саме „Рада“ висловлює жаданнє, щоби з Холмщини, південно-західної Городненщини, південно-західної Мінщини, Волинї й т. д., оскільки не візьметь ся під увагу сих областей як складових частей самостійної української держави, утворено окрему правнодержавну одиницю, в тїсній злуцї з одною з центральних держав.

Загалом відповідне інтересам центральних держав і місцевого населення полїтичне уладнаннє нових областей Росії, котрі вже зайняті й будуть зайняті, можливе, на гадку „Ради“, тільки при як найстрогійшім задержанню національного прінціпу.

Змагання Українців поза етноґрафічну українську територію не виходять, з річевих і тактичних оглядів не зачіпають нїчиїх інтересів. Не резиґнуючи з свого права бути господарями на своїй землї, Українці рівночасно стоять за забезпеченнє прав меншости для инших націй.

Сим українські змагання відрїжняють ся від польських.

Львівська державна наукова бібліотека
№ П

Тільки, що всї комбінації про Польщу, без узглядненя змагань Українців, будуть будовою на кепськім ґрунтї. Або зовсїм будови не здвигнеть ся, або вона скоро розвалить ся. Се повинні собі взяти на увагу й Поляки й їх протектори.

Подана нїмецькою пресою ухвала „Загальної Української Ради“ такого змісту:

З огляду на нераз повторювані заяви деяких не добре поінформованих політиків про намірене віддїленнє історично й етноґрафічно українських областей (східної Галичини або Буковини) від безпосереднього звязку з австрійською державою та прилученнє їх до правно-державної одиниці, до якої дехто змагає й яка має повстати з зайнятих областей російської Польщі, висловлює „Загальна Українська Рада“ своє здивованнє з приводу безоглядности названих політиків, з якою вони розпоряджають інтеґральною частю австрійської держави, не рахуючи ся з волею й усправедливленими домаганнями українського народу, як і найбільше життєвими інтересами австрійської державної ідеї, й навіть не лякають ся проголошувати політику випирання з ґрунту супротив українського населення, вірного цїсареви й державі. „Загальна Українська Рада“ констатує, що вдержаннє та зміцненнє правнодержавної безпосередности українських областей в Австрії є для їх українського населення дуже важним життєвим питаннєм і основою всїх українських політичних орґанізацій.

Що тикаєть ся нових областей Росії, котрі побідна війна прилучила й ще прилучить до центральних держав, „Загальна Українська Рада“ як найбільше переконана, що відповідне політичне уладнаннє їх, — а саме в інтересї центральних держав, як і корінного населення сих областей, — можливе тільки при як найстрогійшім захованню національного прінціпу. Зокрема, що торкаєть ся історично й етноґрафічно українських областей, себто ґуберній: Холмщини, південно-західної Городненщини, південно-західної Мінщини, Волинї й т. д., — наскільки не візьметь ся їх під увагу як складових частей самостійної української держави, — треба би з них утворити окрему автономну правнодержавну одиницю в тїсній злуцї з одною з центральних держав, в якій мусїли-б рішати національно політичні інтереси корінного населення з рівночасним забезпеченнєм прав меншости для инших націй. Тому повинні вже тепер всї адмінїстраційні міри в хвилевій стадії окупації йти по тих провідних лїніях і треба-б оминати всього того, що могло би противити ся сьому основному та провідному прінціпови, щоби не допустити, щоб у корінного населення зродило ся почуттє упослїдженя, як і щоб не дати нїякого приводу до занепокоєння австрійським Українцям, котре могло-б перекинути ся на тих Українців, що ждуть іще визволення з російського ярма.

Перший Український Сойм в Америцї.

Наші земляки в Америцї проявляють у часї війни дуже живу дїяльність. На жаль, війна дуже шкідливо відбила ся на наших зносинах із заморською Україною. Вісти, нераз дуже важні, дістаємо з величезним опізненнєм.

Вершком оживленого руху наших заморських братів і попереду усього висловом найщирійшого заінтересованя долею европейських Українців являєть ся скликаннє Українського Сойму в Америцї для поглибленя української народньої орґанізації та відповідного підпорядкованя всїх українських орґанізацій, котрі істнують у Злучених Державах.

Соймові наради відбули ся 30 й 31 жовтня 1915 р. Відкрив їх привітною промовою др. Володимир Сїменович, голова Передсоймового Комітету. По виборі президії здав д. Мирослав Сїчинський звідомленнє з дїяльности Передсоймового Комітету. Представник поступових Москалїв д. Окунцов виголосив привіт від поступових Москалїв, далї сказав декілька привітних слів висланець українських соціяльних демократів з Вінніпеґу в Канадї д. Павло Крат, потім виголосив д. Мирослав Сїчинський реферат на тему змагань України до волї, вкінцї був реферат д-ра Семена Демидчука.

Пополудні явили ся також запрошені Американцї та представники чужих народів: Москалїв, Поляків, Чехів, Нїмців, Литовців і Жидів. Привитав їх довшою промовою по анґлїйськи д. Ж. Бичинський. Потім промовив гарно в імени чеського народу др. Лоса. З великим запалом для української справи говорив провідник Литовців др. Шлюпас. Дуже гарну та прихильну для українського народу промову виголосив головний редактор найповажнїйшого нюйоркського дневника Освальд Ґаррісон Віллярд. Соймові посли привитали його дуже щиро та зробили йому сердешню овацію.

О 3 год. вирушив величнїй похід улицями Нюйорку. Взяло в нїм участь що найменше 10 до 12 тисяч народу, як обчисляли нюйоркські анґлїйські дневники. Похід провадив д. М. Угорчак як гетьман і отамани: дд. Куїловський, Книгиницький і Корнат. Загальну увагу Американців звертала на себе несена на чолї походу величезна таблиця, короткий анґлїйський текст котрої вказував, хто ми й чого домагаємо ся. Несено також 12 менших таблиць. У перших рядах походу йшов віддїл дївчат і жінок у народнїх строях, витаний оплесками Американців.

В вечері відбув ся концерт у честь гетьмана України Івана Мазепи. Учасників було до 3000, для ще стільки не стало місця. Концерт, який удав ся над сподіванє, розпочав привітною промовою др. Семен Демидчук на тему значіння повстання гетьмана Івана Мазепи проти Московщини.

Другого дня нарад референт „комісії розширення соймових нарад і уложення дневного порядку“ д. Іван Ардан поставив внесенє розширити Загальний Український Комітет і виказав обовязки будучої народньої орґанізації, що мала-б обняти ціліть українського народнього життя в Америці. Того самого дня проголошено вибір Загального Українського Комітету, що складаєть ся з 15 членів, вибраних при помочи льосованя, й сїмох, вибраних Соймом. Вибрані отсї: Іван Ардан, Іван Артимович, Михайло Байдюк, Жигмонт Бичинський, Іван Бородайкевич, Евген Василенко, Лев Весоловський, Степан Гладкий, Наталїя Гриневецька, др. Степан Гриневецький, Петро Задорецький, Дмитро Капітула, Володимир Лотоцький, Володимир Малїєвич, Василь Момрик, Омелян Ревюк, др. Володимир Сїменович, Мирослав Сїчинський, Осип Стеткевич, Юрій Хиляк, Семен Ядловський, Ілля Чорний.

По виборі наступили внесення послів, які порушили дуже багато пекучих питань народнього життя в Америці, потреб старого краю і т. д. Що тикаєть ся резолюцій, наперед поставив д. Володимир Лотоцький резолюції в справі становища американських Українців до теперішньої війни, а потім д. Мирослав Сїчинський щодо внутрішньої політики й дїяльности американських Українців і їх відношення до України. Одні та другі прийнято одноголосно.

Резолюції, поставлені д. Лотоцьким, подали до відома, українського загалу в Америці і в старім краю, що Український Сойм і покликаний ним Український Загальний Комітет є висловом волї Українців, зорґанізованих у 457 світських українських товариствах у Злучених Державах. Заявивши свою вірність американській республиці, звернули учасники зазив до президента Вілсона, щоб американський посол на мировій конференції проголосив в імени Злучених Держав, що кожда національність є господарем свого краю та жадна не підлягає иншій. Як програму в українській справі проголошено українську републику, оперту на найширших демократичних основах і на радикальній аґрарній реформі. Запротестовано против евентуального прилученя східної Галичини й Буковини до Польщі. Ухвалено підпирати боротьбу за автономію російської й австрійської України в разї, якби з українських земель по війні не зорґанізовано української держави. Дальші резолюції висловили гарячу симпатію тим Українцям у старім краю, котрі борють ся за волю України, запротестовано проти заслання до Росії галицьких українських дїячів, урочисто зложено приреченє доложити всїх сил і заходів, аби дати світови знати про боротьбу України за волю й демократію, й так само дати всю можливу матеріяльну поміч старому краєви для жертв війни та для визволення української нації.

В резолюціях д. Сїчинського закликано український загал у Злучених Державах до єдности в спільних змаганнях, закликано часописи, щоб занехали їдку й непринціпіяльну полеміку, а зокрема положено натиск на те, що між Українцями не повинно бути релїґійної ненависти. Далї стверджено, що релїґійне віроісповіданє не рішає про національність, і поставлено домаганє конче розширити на жіноцтво всю дотеперішню орґанїзаційну працю між Українцями в Злучених Державах.

По відчитанню резолюцій заприсягнув др. В. Сїменович членів Загального Українського Комітету, що все змагатимуть до здобуття волї України, а потім те саме приреченє зложили всї посли. Все те відбуло ся серед такого одушевлення й піднесло патріотичного настрою, який буває тільки в великих історичних хвилях.

По соймі відбули ся довші наради президії. Відкриваючи засїданє, вказав др. В. Сїменович на історичне значінє відбутого Сойму, бо його ухвали з корінем змінять українське житте на заморській землї. Сойм ухвалив: 1. задержати раз на все центральну репрезентацію, покликану до життя Соймом, а тільки зміняти її членів відповідно до потреби на дальших Соймах; 2. злучити всї світські запомогові орґанїзації в одноцїльне тїло; 3. заснувати центральне просвітне товариство для всїх світських орґанїзацій; 4. заснувати Український Союз Жінок на взір мужеських орґанїзацій. Крім того поручив Сойм Укр. Заг. Комітетови збирати гроші на цїли старокраєвої помочи, заснувати еміґраційне бюро, кольонїзаційний комітет, центральний банк, музей, архив і бібліотеку.

На основі довшого меморіялу проголосив Український Сойм перед усїм світом таке домаганє: „Кінцева цїль українського руху є сотвореннє незалежної української держави, котра обняла-б теперішнї землї заселені Українцями в східній Европі. Але розуміючи, що ся кінцева цїль може не здїйснити ся в близькій будучности, та з огляду на теперішнї відносини, серед яких видвигнено справи безпосереднього значіння, Українцї бажають: аби в Австро-Угорщинї утворено з українських земель окрему провінцію на федеративних основах, у котрій український нарід міг би мати самоуправу та без супремації Поляків або їх шляхти міг би розвязати сам своє національне й економічне питанє; щоб у Росії на основі переяславського договору, котрий досї містить ся в книзї державних законів і котрого не усунено, Україна дістала автономію“.

Першого дня соймових нарад відчитано велике число привітних письм і телеґрам від ріжних українських і чужих орґанїзацій у Злучених Державах, далї від українських орґанїзацій з Канади, від декількох визначних Українців і „Союза визволення України“.

Російську Україну заступав на Соймі бувший народнїй учитель на російській Україні, як відпоручник орґанїзації російських Українців в Америці „Нова Україна“, Михайло Байдюк і дав реферат на тему „Теперішнїй український рух у російській імперії“. Зазначивши, яку велику зміну викликав 1906 р. в українськім русї, підкреслив референт, що український рух в останніх десятьох лїтах був сильний, демократичний і загальний.

„Посторонні люде, приятелї та противники, бачили й розуміли те, хоч російське телеґрафічне бюро не пускало поза границї Росії вістей про українську політику.

„Тому, хто легковажить національну свідомість російських Українців, хто не вірить у свідому силу російської України, можна показати крім українських свідоцтв свідоцтва таких безсторонних людей, як американський професор Archibald Coolidge й московський професор Павло

Мілюков. Професор Coolidge з університету Yale, котрий довгі літа жив у Петербурзї й добре знає російські відносини, так пише (в 1914 р.) про Україну під теперішню пору:

„Не зважаючи на енерґічні заходи правительства, щоби спинити та здушити національну українську свідомість, рух за визволеннєм України росте й набирає великого значіння. Сей рух грозить поділом теперішньої Росії на дві части: на Московщину й Україну. Від сього руху залежить доля великої части Европи".

„Те саме говорив на рік перед війною бельґійський професор Отто Геч, але може йому не всї схочуть вірити, бо він — Німець; тому я ще наведу свідоцтво не німецького, але московського великого вченого й демократичного політика, посла до Думи, Павла Мілюкова. Отже 24 лютого 1914 р., того дня, коли в Думі була гаряча дебата про заборону святкованя столїтньої річниці народженя Шевченка, посол Мілюков говорив так:

„Український рух то є національний рух, аби здобути для України самоуправу й перетворити Росію на федерацію вільних націй. Сам простий нарід є головний прихильник сього руху й тому немає такої сили, котра спинила-б українське відродженнє; але дуже легко зробити його ворогом російської держави й російське правительство само до того прикладає свою руку й будить на Україні ненависть до злуки з Московщиною".

Заговоривши за шкідливий вплив побіди царату над революцією на український рух, вказує Байдюк, що даремні заходи не тільки знищити, але й спинити похід українства до національної волї.

„Але то вже було запізно. „Малоросія" „малоросла", а Україна „у — край — пішла" — нїби повінь на весну, коли сонце засвітить і зимова крига розтане. Як японський розгром російської армії принїс Росії революцію, так революція раз на все перехрестила Малоросію в Велику Україну. Ми вже того не забудемо.

„Надармо поставили салдатів на Шевченковій могилї, щоби стерегти давно померщого, бо може вийде з гробу й покаже новому поколїнню, як здобувати волю. Шевченко мирно спочиває, але його пісні ходять по світї й бунтують проти царя та проти неподїльної Росії. Надармо царські слуги намовили свого пана до війни, надармо загарбали галицьку Україну й завязали уста російській Україні. Надармо так зробили, що в часї російського панування у Львові 35 мілїонів Українців не мали на своїй землї ані одної часописи! Надармо спалили східну Галичину й, кого тільки могли, того в тюрму посадили. Надармо найняли богохульців, аби проголосити перед світом, що буцїм-то наш край свободи не хоче й не бажає. Все то надармо і світ про те знає. Програє російський царь велику гру, трясуть ся основи його власти та скоро й певно наближаєть ся той час, в якім повний розгром російського війська, котрого шкода, увільнить від царя Росію, котрої більше шкода, й поможе здобути нову свободу для України, котрої нам з усього найбільше шкода, бо тільки Україна наша мати.

„Й навіть якби російська армія наново Галичину здобула й Галичину Москві піддала, то не тратьте, браття, надії, бо навіть тодї ані галицька, ані українська неволя не буде вічна. Ви нам даєте силу тої практики, яку ви здобули в тяжкій боротьбі з польським панством, а ми вам дамо запал 28 мілїонів здорового й молодого народу. Й до спілки здобудуть австрійські й російські Українцї волю для цїлої України, котра єдина наша мати".

З приводу Першого Українського Сойму заговорили численні американські часописи. Позволимо собі тут навести в перекладї цитат московської поступової часописи „Русского Слова" в Нюйорку, де підкреслена гарно наша сучасна національна траґедія: „В Европі гинуть Українцї в боротьбі з Українцями-ж за свою батьківщину. Кров брата проливаєть ся з руки брата. Українцї — браття там розбиті та стали Українцями-ворогами.

„Там немає одної сильної України. Там Українцї з Галичини ріжуть ся з Українцями з „Малоросії". Брат іде на брата, не думаючи про Україну.

„Тільки поодинокі люде мріють про свою рідну Україну, про рідне, давно розгарбане грабіжниками гнїздо. Прийшла пора думати про Україну. Коли Українцї будуть обєднані та сильні, вони відбудують свою Україну. Коли слабість і сварливість опанує ними, Україна не відродить ся. Тільки сильні та дружні побіджують".

Сї слова нашого прихильника з ворожої нам нації хай будуть пересторогою для кождого Українця в теперішнїй великій хвилї з тим доповненнєм до них, що тільки Українцї, котрі стали по сторонї центральних держав, борють ся за дїйсне визволенне України.

Галичина в життю України.

VI. Австрійська Україна й Росія.

Росія, вважаючи себе наслїдницею київської держави Володимира Великого та стоячи на становищі, що всї три руські племена повинні творити один національний і державний орґанїзм — „єдину, неподїльну Росію", ще при першім подїлї Польщі мала намір забрати також Галичину. Користаючи з безладдя в польській державі, вислала вона ще в 1767 р. віддїл війська під проводом ґен. Кречетнїкова до Львова буцїм-то берегти порядку, а в дїйности приготовляти ґрунт під російську окупацію Галичини. Коли-ж у 1772 р. Австрія зажадала Галичини з Львовом рішуче для себе, мало не прийшло з сього приводу до оружного конфлїкту між Росією й Австрією. Одначе конфлїкт удало ся полагодити дипльоматичним шляхом так, що Росія уступила. Одначе своїх намірів не зрекла ся.

Вже в часї третього подїлу Польщі в 1795 р. російський ґенерал Тутольмін заявив у своїй проклямації з 18 липня 1795 р., що землї: Холмська, Белзька й Луцька, які зайняла була Австрія, були давнїйше складовими частями російської держави.

Потім, у часї Наполеонських воєн, коли царь Олександер I у вересні 1805 р. укладав плян злуки всїх земель польської держави під своїм скиптром, російська дипльоматія звернула ся до Австрії з предложеннєм відступити Росії Галичину за шлеско-баварське відшкодованнє. Та сї пляни розвіяв погром під Австерлїцем.

Але швидко опісля Росія свій плян щодо Галичини бодай у части таки здїйснила. Беручи в австрійсько-французькій війні в 1809 р. участь по сторонї Наполеона, від-

несла вона з побіди над Австрією ту користь, що дістала т. зв. тернопільський округ.

Кн. Ґолїцин, головний вождь російського корпусу, призначеного до зайняття Галичини, дістав від царя Олександра I отсю тайну інструкцію:

„1. Приєднувати для Росії населенне Галичини, переконуючи його, що Росія, виступаючи против Австрії, вважає добро Галичини своїм власним. Викликаючи між Галичинами такий прихильний настрій, уладити акцію армії таким способом, аби загальне ополченне, зібране в Галичині, творило наче авангарду наших військ, які знову повинні творити для нього безпечну опору. — 2. Зайняти сильне становище на правім березї Висли, а коли на лївім березї не буде значнїйших ворожих корпусів, перейти Вислу, маючи головно на увазї, що інтерес Росії вимагає можливо найбільшого розширення свого володїння в Галичинї“.

Тернопільський край зовсїм не наситив Росії. Що не вдало ся їй осягнути в союзї з Наполеоном, те готовив ся царь Олександер I дістати в политичній комбінації проти Наполеона. Готуючи ся до рішаючої розправи з ним, висловив царь у власноручних тайних інструкціях для свого посла в Відні з лютого 1811 р. „абсолютну конечність здобути цїлу Польщу“, отже також Галичину, за яку Австрія мала дістати молдавсько-волоське відшкодованне.

Одначе погром Наполеона й віденський конґрес 1815 р. мали для Росії той наслїдок, що вона не тільки не розширила свого володїння в Галичинї, але ще мусїла віддати Австрії Тернопільський Край.

Пригадала собі Росія знову справу Галичини за Миколи I, в часї непорозуміння з Австрією з приводу турецької війни. Російський посол у Відні, гр. Татіщев, дістав припорученне прослїдити настрій галицького населення супроти Росії. Виконавши те припорученне, він у червнї 1828 р. доносив до Петербурга: „Населенне тернопільської й залїщицької землї благословляє лїта, пережиті під російським скиптром, і оплакує сю добу свого щастя“.

На весну найблизшого року в російськім ґенеральнім штабі обмірковували плян воєнного походу на Галичину.

Пляни Росії щодо Галичини в тих часах дуже ясно розкриває записка гр. М. Муравєва „Взглядъ на Австрію“,* написана коло 1840 р.; її автор виказує, що зайняти Галичину се для Росії конечність і обовязок.

В 1846 р. виявив апетит Росії на Галичину сам Микола I, плянуючи „заміняти ся з Австрійцями Галичиною за Польщу до Бзури й Висли“. Тодї він висловив ся: „Взяв би я зараз Галичину, бо се наш старий край“.

Намісник Паскевич назвав сей царський проєкт „правдивим дїлом великого російського монарха“, мотивуючи се не тільки тим, що Галичиною, заселеною двома народами, які борють ся з собою, лекше управляти, нїж національно одноцїльною Польщею, але також тим, що „Галичина була в давнїх часах російським краєм, а й тепер живуть там православні унїяти“.

В сїй справі цїкаві також „Записки о Галиціи 1846 года“ Д. Сонцова, адютанта ґен. К. Паскевича. Він звертає увагу на „прихильність до Росії в цїлій Галичинї“. А саме: Краків бажав прилученнія до російської Польщі; польська шляхта після різні в 1846 р. пізнала ріжницю між порядком у Росії й безладдєм в Австрії; нарід славянського племени, колись сильного галицького князївства, власність старої Руси, переважно грецької віри, унїяти, все бажає бути прилученим до Росії; австрійське військо не хоробре та здеморалїзоване; словом, „досить одного слова й декілька баталїонів і Галичина наша“ *.

Наведені факти свідчать, як Росія анї на хвилю не спускала ока з Галичини, ждучи „слушного часу“, коли її можна буде забрати.

Та вона не тільки ждала, — вона також підготовляла той „слушний час“, стараючи ся насадити серед українського народу Австро-Угорщини думку, що він — часть російського народу та що його змаганнєм повинно бути зєдиненне з Росією.

Ся російська аґітація серед українського народу Австро-Угорщини не була відірваним явищем; Росія аґітувала так само серед усїх славянських народів Австро-Угорщини й Туреччини, виступаючи як освободителька Славян від нїмецького, мадярського й турецького ярма й обіцюючи їм „золотий вік“ під своєю опікою, — „славянський вік“, коли „всї славянські ріки зіллють ся в російськім морі“. Між сею панславістичною — в дїйсности панросійською — аґітацією між иншими славянськими народами й між російською аґітацією серед українського народу Австро-Угорщини була тільки та ріжниця, що коли супротив инших славянських народів Росія виступала як оборонниця й покровителька свобідного розвитку їх національности, то серед українського народу ширила вона думку, що його національністю, його мовою, його лїтературою, його культурою є національність, мова, лїтература, культура російська.

Вже в 1840-их роках бачимо у Львові т. зв. „Погодінську кольонїю“, провідник якої Денис Зубрицький зостає в близьких зносинах з московським істориком Погодіним і яка ширить між галицько-українською інтелїґенцією думки про російську національність українського народу. Згодом з невеликого гуртка виросла цїла партія, яка ширила ту саму думку серед українського народу Австро-Угорщини й підготовляла ґрунт для прилучення австрійської України до Росії, — москвофільська партія, як її називала українська сторона, або російсько-національна („русско-народная партія“), як вона сама себе називала.

Вся історія москвофільської партії в австрійській Україні свідчила про те, що народини й розвиток її були дїлом російської политики; тепер, у світлї тих фактів, які принесла війна, не може бути про се нїякого сумнїву.

Москвофільські дїячі звичайно зазначували, що вони признають національну єдність українського народу з російським, але не думають про відірваннє „російської території“ Австро-Угорщини та прилученнє її до Росії, тільки хочуть у межах австрійсько-угорської держави здобути для „російської національности“ змогу вільного розвитку. Одначе вже перед війною був відомий цїлий ряд фактів, з яких ясно виходило, що москвофільська партія зостає в близьких звязках з російськими урядовими кругами та жде прилучення австрійської України до Росії.

Що правда, сї факти вміли й галицькі москвофіли й їх російські опікуни так зручно закривати, що австрійським властям нїяк не вдавало ся доказати москвофільським дїячам

* Ся записка надрукована в публїкації „Матеріалы по исторіи возрожденія Карпатской Руси“ І. Свєнцїцкого, ч. II., стор. 6—20

* Матеріяли для сеї части сього розділу взяті з публїкації: Іван Крєвецький. Галичина і Росія. Кілька історичних пригадок. Львів 1914.

їх змаганнє до відірвання австрійської України та прилучення її до Росії в карно-судових процесах.

Один з таких процесів, процес против Ольги Грабар і тов. за державну зраду в 1882 р., скінчив ся тільки засудом обвинувачених за дрібні політичні провини. Та наскільки від сеї процесової дійсности відбігала правдива дійсність, про се нехай скаже лист одного з головних обвинувачених у процесї, о. Івана Наумовича, який по процесї перейшов з унії на православє й переніс ся до Росії.

В листї, який маємо на увазї, писанім в 1891 р. до одного з петербурзьких опікунів галицького москвофільства І. Корнїлова, о. Наумович представляє тодїшнє становище москвофільського духовенства, звернене проти митрополита Сильвестра Сембратовича й його политики (митрополит був прихильником тодїшньої польсько-української угоди), як доказ компромітації унїятського митрополита й пише:

„Но это не безъ Божьей воли. Это нужно было, чтобы въ день онъ, когда козакъ напоитъ свою лошадь по ту сторону Збруча, православіе сдѣлалось въ одинъ день по телеграфу . . . Вѣдь я знаю мой народъ. Мы возсоединимся милліонами, а Москва не доставитъ намъ столько колоколовъ, чтобы ими снабдить 2.000 церквей; колокола есть и у насъ.

„Кажется, живемъ въ серіозномъ времени. Австрія, наканунѣ новаго експеримента съ новымъ еще неизвѣстнымъ образомъ правленія, коварно закрыла парламентъ, коварно росписала въ такъ короткое время выборы. Она изолированная, а врядъ ли Росія 1891 года спасетъ ее отъ народовъ такъ, какъ Россія 1848 года.

„Serius ocius sors exitura . . .

„Пускай не повезетъ намъ при выборахъ, — противъ штыковъ беззащитному трудно бороться, — но и это не спасетъ ее, но еще болѣе раздражитъ народъ.

„Жертвы Россіи для Галиціи не потеряны; но правду скажу, безъ жертвъ со стороны Россіи борьба ея была бы даже немыслима.

„Россія посѣяла и соберетъ сторичные плоды“ *.

Безпосередньо перед війною мали ми в Австро-Угорщинї серію трьох процесів за державну зраду проти москвофілів: у Мармароськім Сиготї в Угорщинї в 1913 р., де були з приводу православної аґітації обвинувачені й за менші політичні провини засуджені самі селяне, у Львові в 1914 р., де обвинувачених інтелїґентів (двох світських і двох православних священиків, які прийняли православіє в Росії й там були висвячені) зовсїм увільнено, та в Чернівцях, де до процесу не дійшло, бо обвинувачені рівночасно з увільненнєм у львівськім процесї втїкли з слїдчої вязниці до Росії.

Сим разом правдива дійсність не дала на себе довго ждати: обвинувачені (Бендасюк, Колдра) й оборонцї (др. Дудикевич, др. Глушкевич) з львівського процесу, виїхавши перед самою війною до Росії, як також черновецькі обвинувачені (брати Ґеровські) вернули в австрійську Україну з російською армією, щоб помогати їй вести дїло „визволення та з'єдинення“ її з Росією.

Коротко кажучи, москвофільська партія мала сповняти в австрійській Україні, — заки настане „слушний час“ прилучення її до Росії, — таку саму задачу, яку супроти російської України сповняла політика російського правительства з підмогою деяких кругів російського громадянства: насаджувати думку, що український нарід — часть російського народу та здїйснювати ту думку спинюваннєм українського національного розвитку. Очевидно, в Австрії ся політика Росії супротив України не могла числити на такі успіхи, як у себе дома, бо тут могла вона тільки аґітувати в свою користь, а не мала державної власти давити, забороняти й переслїдувати український національний розвиток; тут радше ходило їй про те, щоб хоч в якійсь части українського народу насадити та вдержати думку про національну єдність і потреби державної злуки з Росією, доки не прийде час воєнного походу на австрійську Україну.

Треба сказати, що австрійська політика в українській справі зробила сїй політицї Росії щодо України велику прислугу. Віддавши політичне пануваннє над українським народом у Галичинї в польські руки, Австрія дала москвофільській пропаґанді знамените оружє в руки. Доки український рух в Австрії був політично слабий, москвофільська партія аґітувала тим, що тільки Росія може визволити „галицько-російський нарід“ з польського гнету. Коли-ж український рух став політично настільки сильний, що Поляки почали бояти ся за своє політичне пануваннє в Галичинї, вони самі для ослаблення його почали підпирати москвофільську партію, спершу з місцевих причин, бо вона не загрожувала їх політичному пануванню, а потім у звязку з новим напрямом польської політичної думки, який на всеславянськім конґресї в Празї 1908 р. проголосив ідею польсько-російського помирення.

Правда, не вважаючи на все те, український національний рух в Австрії все-таки став силою, яка опанувала все життє українського народу й витиснула москвофільство поза межі національного життя народу. Одначе справа була би представляла ся зовсїм инакше, якби Австрія була пішла в українській справі тим шляхом, на який почала була рішати ся в 1848-их роках, якби австрійська Україна була осягнула політичну автономію в межах австрійської держави. Українське життє було-б наслїдком сього так розвинуло ся, що москвофільство не мало-б тут нїяких основ; натомісць уся російська Україна була-б дивила ся на автономну австрійську Україну як на обіцяну землю вільного українського національного життя.

Одначе Австрія не мала зрозуміння для сього міждержавного значіння української справи, хоч на се вказували їй уже в першім австрійськім парляментї в 1849 р. навіть сторонні люде, напр. чеські політики Паляцкий і Ріґер; оцінюючи відносини на території колишньої польської державности, думала вона, що єдиним забезпеченнєм себе проти Росії може бути утвореннє на набутій при подїлї Польщі території огнища вільного польського життя, — вільного в польськім розумінню, з правом піддавати польським інтересам інтереси українського народу. Не політика австрійського правительства охороняла інтереси українського народу в Австрії, тільки австрійська конституція; натомісць австрійське правительство інтересувало ся українською справою тільки як галицькою справою аж до останнього часу, не звертаючи уваги на російську Україну й на міждержавне значіннє української справи.

Аж політика Росії почала відкривати Австрії очі в українській справі.

* Лист поданий у цїлости в цитованих „Матеріалахъ“ Свєнцїцького й наведений у цитованій публікації Кревецького.

В міру того, як австрійська Україна ставала тереном будування українського життя з'єдиненими силами України, Росія почала щораз інтензивнїйше приготовляти собі ґрунт для її завойовання. Зазначило ся се з одного боку щораз інтензивнїйшим підпираннєм москвофільської партії серед українського народу в Австро-Угорщинї, з другого заявами тих кругів російського громадянства, які в українській справі займали те саме становище, що російське правительство, — що Росія доти не здавить українського руху в своїй державі, доки поза її границями він матиме місце свобідного розвитку. В останнїх роках уся російська преса противукраїнського напрямку просто закликала Росію до війни з Австро-Угорщиною за відірваннє австрійської України та прилученнє її до Росії.

І чим яснїйше ставало, що надтягає світова воєнна буря, тим яснїйше ставало також, що війна між Австро-Угорщиною й Росією буде з боку Росії війною за здобуттє й поневоленнє австрійської України.

VII. Війна за австрійську Україну.

Як тільки розпочала ся війна, зараз показало ся, яку задачу мала москвофільська партія в австрійській Україні.

Що найвизначнїйші провідники сеї партії ще перед вибухом війни винесли ся до Росії й заложили в Київі „Карпато-Русскій Освободительный Комитетъ", який поставив собі за задачу співдїлати з російською армією в справі відірвання австрійської України від Австрії та прилучення її до Росії і з російською державною властю в справі винищування українства й насаджування російськости в зайнятій уже армією країнї. В склад комітету ввійшли: др. Юлїян Яворський, який уже декілька лїт передтим вимігрував до Росії та проживав у Київі, працюючи в кругах київських російських націоналїстів і в їх орґанї „Кіевлянин-ї", Семен Лабенський, редактор москвофільської газети „Прикарпатская Русь" у Львові й москвофільські адвокати з Галичини др. Глушкевич, др. Сьокало і др. Сохоцький. Що сей комітет уважав свою дїяльність тільки продовженнєм дїяльности москвофільської партії серед українського народу в Австрії, видно найлїпше з його заяви, що він після зайняття Галичини російською армією переносить ся до Львова й передає свої повновласти управі москвофільської партії, т. зв. „Русскому народному Совѣту".

Комітет видав (під датою 29 липня с. ст. 1914) відозву до „російського народу" Галичини, в якій обіцює йому визволенне зпід Австрії та з'єднаннє з Росією;

Далї постарав ся комітет про виданнє інформаційної брошури про Галичину для російських офіцерів*, в якій дїяльність москвофільської партії представляєть ся як підготовленнє ґрунту для приходу Росії; між ин. на картї Галичини, доданій до брошури, означені місцевости, де живуть члени „Русск-ого Народн-ого Совѣт-а" й подані їх імена.

Через київського ґенерал-ґубернатора Трепова вислав комітет до царя телєґраму, в якій названі по імени члени комітету „отъ имени собравшихся въ матери городовъ русскихъ, древне-престольномъ Кіевѣ, жителей и народныхъ дѣятелей Карпатской Руси повергаютъ къ стопамъ Его Императорскаго Величества чувства безпредѣльной вѣрноподданической преданности и, моля Всевышняго о дарованіи славной побѣды русскому освободительному оружію, всеподданѣйше просятъ Его Императорское Величество всемилостивѣйше принять изстрадавшуюся въ многовѣковой лютой чужоплеменной неволи Карпатскую Русь въ родное лоно Великой Русской Семьи и завершить святое историческое посланничество собиранія Земли Русской."

На сю телєґраму царь через того самого київського ґенерал-ґубернатора відповів:

„Передайте мою благодарность Карпато-русскому освободительному комитету за выраженныя имъ чувства. Всею душею раздѣляю его сокровенную надежду, если на то будетъ Господня воля, увидѣть нашихъ зарубежныхъ русскихъ братьевъ свободно слившихся съ Великою Русью."

В тім самім часї инша ґрупа провідників москвофільської партії працювала в Петербурзї. Тут був також др. Дудикевич, якого царь прийняв на окремій авдиєнції.*

Коли до сього додамо відомий манїфест вел. кн. Миколи Миколаєвича до „російського народу" Галичини,** то не зостане найменшого сумнїву, в якім відношенню стояла Росія до москвофільської партії серед українського народу в Австрії. Не покидаючи думки завершити „збираннє російських земель" прилученнєм австрійської України, Росія пляново виховувала серед українського народу в Австрії партію, яка мала тут промощувати шлях російській армії й російській полїтиці супротив українського народу.

А що в плянах завойовання австрійської України велике значіннє мала противукраїнська полїтика Росії, се ясно видно з заяви російського міністра заграничних справ Сазонова в Державній Думі в лютім 1815 р. Вичисляючи причини, які примусили Росію до війни проти Нїмеччини, Сазонов згадав також про Галичину, де, мовляв, нїмецькі гроші сотворили ворожий Росії український рух.

Що погляд Сазонова на ґенезу українського руху не вірний й являєть ся тільки арґументом, утвореним на дипльоматичний ужиток даної хвилї, про се не потребуємо з ним спорити. Але що розвиток українського руху в Галичинї й його значіннє для національного життя всеї України був одною з причин, які заставили Росію вести війну за австрійську Україну, се й без заяви Сазонова, яка се потверджує, було певне.

Потвердила се також цїла російська полїтика в українській справі в часї російської окупації австрійської України. Та полїтика не зоставляла сумнївів, що найважнїйшою справою для російської державної власти в австрійській Україні було винищенне всього українського життя та зросійщенне українського народу. На цїлім просторі українських земель під російським панованнєм почала ся одноцїльна противукраїнська полїтика: в російській Україні

*) Современная Галичина. Этнографическое и культурно-политическое состояніе ея, въ связи съ національно-общественными настроеніями. Записка, составл. при Военно-Цензурномъ отдѣл. Управл. Генералъ-Квартирм. Штаба Главнокомандующаго Арміями Юго-Западнаго фронта. Походная Типографія Штаба Главнокомандующаго Арміями Юго-Западнаго фронта. 1914. — З дописком: „Довѣрительно. Для широк. ознакомл. г. г. офицеровъ Дѣйстующей арміи."

*) Вище подані факти взяті з публїкації: Галичина підчас російської окупації. Серпень 1914 — червень 1915. Написав Іван Петрович.

**) Див. „Визвольні манїфести російського уряду в теперішній війнї". Написав М. Михайленко. 1915.

розпорядками адмінїстрації відібрано українському народови й ті дрібні здобутки, які була йому принесла революція, заводячи в дїйсности такий стан, який був за панування указу 1876 р.: на зайнятій території австрійської України переводжено зарядження, які мали за ціль зрівнати її в вийняттю зпід права з російською Україною.

Як полїтика російського правительства вважала російську Україну не тільки під державним, але й під національним оглядом частю „єдиної, неподїльної Росії“, так царь Микола II, у часї свого побуту у Львові, проголосив публично завершенне „збирання російських земель“ зайняттем австрійської України, яку він, царь, проголошує частю „єдиної, неподїльної Росії“ в державнім і національнім розуминню.

Царські слова потвердили, що Росія вважає теперішню війну війною за австрійську Україну — в тій цїли, щоб історичну боротьбу між Україною й Росією рішити невідклично в користь Росії.

Др. М. Лозинський.

Правительство й партії в Росії.

Хвостов у розмові з російськими журналїстами заявив їм: „Тепер не відповідний час для якоїсь полїтики, жадної полїтики тепер не сміє бути. Я сам жадної полїтики не проваджу, свідомо від неї відмовляю ся й не можу дозволити иншим провадити її . . . полїтику на час війни треба викреслити з нашого життя“. Подібну заяву зробив Хвостов і в буджетовій комісії Державної Думи в часї дебат 16 грудня минулого року. Але посли, починаючи з соціяльного демократа Чхеїдзе й кінчаючи правим націоналїстом Савенком, відповіли мінїстрови, що полїтика неминуча та що сам мінїстер Хвостов доказує се, провадячи полїтику, хоч і досить однобічну. Посли зовсїм справедливо нагадали Хвостову його виступ на петербурзькім зїздї правих партій і на сей закид реакційний мінїстер внутрішніх справ міг відповісти тільки смішним викрутом, що привіт для зїзду правих він послав тільки тому, бо його запрошено на сей зїзд.

Російське правительство не може заперечити того факту, що заборона займати ся полїтикою відносить ся тільки до поступових партій. Російські лїберали се дуже добре знають і, коли не виступають з гострими протестами проти правительства, то тільки тому, що провадять полїтику струсів, які ховають голову в пісок перед близькою небезпекою. Виступити рішуче проти правительства лїберали не осмілюють ся, бо дуже добре знають, що народні маси не спочувають їх шовінїстичній полїтиці. Правительство завдає удар за ударом лїбералам і орґанїзаціям, на які вони опирають ся, — союзам міст і земств. Проти сих орґанїзацій праві часописи провадять відкриту аґітацію, піддержувану очевидно правительством. В останнїм часї проти союзів міст і земств виступили праві не тільки на своїх зїздах, а й у буджетовій комісії Державної Думи в особі Замисловського, Лєвашова й инших. Проти сих союзів піднесено закиди дефравдацій усякого роду й наслїдком сих обвинувачень почала ся ревізія дїяльности союзів. Правительство старає ся обмежити по можности дїяльність союзів, забираючи від них одну функцію за другою й передаючи їх бюрократичним інституціям. Так напр. недавно ще справу реґістрації й опіки втїкачів відібрано від союзів і передано Татянинському комітетови.

Під впливом урядових переслїдувань розпадає ся все більше й центр лїберального руху Росії, поступовий думський блок. Радикальна київська часопись „Кіевская Мысль“ ставить навіть уже знак питання над самим істнованнєм блоку, пишучи: „Питанне про силу та його близшу будуччину лишаєть ся відкритим, про офіціяльні виступи блоку, які свідчили-б про його істнованнє, давно вже нїчого не чути, але немає відомостей і про розпад блоку“. В усякім разї з поступового блоку виступають не тільки поодинокі особи, головним чином члени центра Державної Ради, а й цїлі парляментарні фракції. А на місцї блоку орґанїзуєть ся инша більшість Державної Думи. „Рѣчь“ повідомляє, що фракція поступових націоналїстів прінціпіяльно рішила обєднати ся в одну фракцію з ґрупою центра. Остаточна постанова в сїй справі наступить, коли до Петербурга приїдуть усї члени обох ґруп. Головою сеї нової фракції має бути відомий російський націоналїст граф В. Бобринський. Ся ґрупа буде одною з найбільш численних, тим більше, що до неї приєднають ся й деякі націоналїсти ґрупи Балашова. Правительство, якому фізіономія відроченої в вереснї Думи дуже не сподобала ся, енерґічно старає ся змінити її по можности. Й його змагання не лишають ся безуспішними, хоч потрібну йому велику більшість правительство ледви матиме в наступній Думі.

Що відносини в наступній Думі не будуть дуже мирними, свідчать про се наради провідників парляментарних ґруп, що відбули ся недавно в Петербурзї. На сих нарадах виступив один з провідників правих — Лєвашов і, провокуючи лїбералів, заявив, що Думу відрочено в вереснї зовсїм вчасно, саме тодї, коли вона почала готувати похід проти правительства. Праві заявляють, що не мають нїчого спільного з завданнями, які поставила собі більшість Думи. Навідворіт праві гадають, що сї завдання й цїла праця Думи під проводом поступового блоку була на користь Нїмцям... З дуже різкою відповідю правим виступив голова лїбералів Мілюков, кажучи: „Я дивую ся, що з заявою проти змагань повернути дїяльність Думи в дїяльність, корисну для Нїмцїв, виступив перший промовець зїзду правих у Петербурзї „Herr Ritter von Levaschow“. Слова Мілюкова викликали таке обуреннє правих, що в залї почав ся гучний скандал, у часї якого було чути, як товариш Лєвашова кричав: „Се нечувана нахабність“. Протестуючи проти лїбералів, Замисловський і Лєвашов покинули залю нарад. У всякім разї для російських партій, як для лїбералів, так і для правих у вищій мірі характеристичним являєть ся та обставина, що вони обвинувачують себе взаїмно в ґерманофільстві по російській поговірці „Диму без огню не буває“. Те, що російські партії називають „ґерманофільством“, є нїчим иншим, як утомою й укритим змаганнєм до миру. Змаганнє до миру в правих, загрожених можливим вибухом російської революції в разї повної поражки Росії, сильнїйше, нїж у лїбералів, але й у сих останнїх місце шовінїстичного запалу все більше заступає апатія. Про неї посвідчив і лїберал А. Александров у буджетовій комісії, оцінюючи внутрішнє положеннє в Росії: „В країні нїби-то панує спокій“, казав він, „але він нагадує мертвий спокій кладовища“.

Промовець говорив далі про заборону зїздів, переслїдуваннє преси та громадських орґанїзацій. Се все причинило ся на його гадку до того, що гарні змаганнн, які одушевляли російське громадянство перед роком, зникли й їх заступила апатія“... Сю апатію старанно піддержує правительство при допомозї правих орґанїзацій, щоб у відповідну хвилю почати мирні переговори без перешкоди з боку недобиткїв шовінїстичних лїберальних партій. *М. Троцький.*

Із зайнятих українських земель.

Звістки про українські землї, зайняті австрійсько-нїмецькими військами, все ще доволї скупі. Зносини між Галичиною й Холмщиною та Волинь щойно в завязках, а нашої інтелїґенції на тих землях дуже небагато, тай та за своїми військовими обовязками має мало змоги приглядати ся уважнїйше місцевому життю.

Економічні обставини Холмщини й Волинї наладжують ся місцями зовсїм корисно. Військові власти всїми силами старали ся покінчити там збір збіжа, бараболь й инших земельних плодів і поробили запаси, які повинні не тільки виживити людність до нового жнива, але ще й заспокоїти найконечнїйші потреби втїкачів, які все ще вертають домів із лїсових сховків або з дальших околиць, куди дійшли австрійсько-нїмецькі війська. Все-ж-таки бараболї не вдало ся всюди зібрати: великі простори лишили ся невикопані, тим більше, що скоро впали снїги й настали сильні морози. До робіт призначено вояків і вони напр. викопали в надбужанських околицях цїлі лани бараболь на просторі 30 квадр. кільометрів і зайняли ся молоченнєм збіжа. Засївів не всюди можна було зробити, але денекуди позасївано й по кількасот морґів.

В Люблинщинї зачало ся вже й більш нормальне життє. Понаправлювано дороги й залїзницї, почти й телєґрафи віддано до публичного вжитку й тим чином положено основи до навязання близших торговельних зносин. Купецький рух, що був довший час припинений, піднїс ся на ново й людність пошукує за деякими артикулами, яких уже не стало. Польські фірми зачали вже експортову дїяльність, яка має добрі вигляди, бо грошей загалом не недостає. До того причинили ся значно власти, виплачуючи давнї належности за зайняті предмети. В самім Любартові виплачено по грудень більше нїж 25.000 корон. Приймають ся при тім гроші австрійські, нїмецькі й російські відповідно до установленого курсу, який зближуєть ся до правдивої вартости гроша.

Австрійські власти старають ся загалом забезпечити прибиту та зубожілу людність перед визиском деяких гуртів і пильно вважають на те, щоб найконечнїйших продуктів не вивожено. Се річ конечна, бо деяких товарів не можна вже дістати: сіль, нафта й цукор належать і так до рідкостей.

Шкільництво поки-що зовсїм у польських руках. Поляки кинули ся всїми силами до орґанїзації народнїх шкіл і захоронок для дїтей і радо пригортають до себе не тільки латинників-унїятів, яких вони вважають Поляками, але й православних. Так напр. заложено в Устїлузї двоклясову польську школу, до якої ходить кількинадцятеро православних дїтей, не вчисляючи в те Українців латинського вироісповідання.

Центральне Шкільне бюро в Пйотркові відізвало ся до загалу гарячим закликом у справі „відібрання Холмщини“, накликуючи до помочи вчительські сили, яких поки-що немає подостатком, щоб обсадити всї школи. Крім того не дармують і польські леґіони. Етаповий комендант Юстин Сокульський закладає польську школу в Устїлузї, для якої спроваджують ся підручники з Кракова. Така сама школа має повстати також у другім волинськім містечку, Дубенцї. Вкінцї працюють й австрійські інспектори й обїзджають призначені собі повіти, орґанїзуючи польські народнї школи. В Любартівськім повітї урядує напр. інспектор Бобер.

Польські заходи переважно не лишають ся без успіхів. Усюди повстають школи на місцї давнїх московських: у замойськім повітї є їх уже 27, з того деякі двоклясові. Одначе денекуди людність відносить ся до польської школи відпорно та робить трудности приватним й урядовим заходам. „Dziennik Narodowy“ з 14 грудня (ч. 212) доносить, що Любартівщина опираєть ся заведенню шкіл і противить ся сильно шкільним оплатам на вдержаннє шкіл „не доцїнюючи добродїйства присутности польських шкіл“. „Мало освічений мужик на перший плян висуває завжди справу свого матеріяльного істнования й боїть ся мішати ся до народньої працї. Напрями, що нуртують між польською суспільністю, йому зовсїм незнайомі“.

Загалом зробила польська аґітація великі поступи, не стрічаючи нїде опору. Холм мав зовсїм спольщити ся. „Поляки по відходї Москалїв показали ся, — пише „Gazeta polska“ — господарями міста. Маґістрат урядує по польськи, оголошення й оповістки видають ся переважно по польськи, в школах йде наука по польськи, написи польські, цивільна людність говорить на вулицях по польськи, а по всїх військових урядах дають ся пояснення в польській мові“.

Поляки признають Холмщину за суто-польський край (!). Підпоручник леґїонів, Ф. Ґвіждж на святї в память падолистового повстання заявляє між иншим урочисто, що Холмщина „все була польська, є польською й буде польською по віки вічні“ („Dziennik Narodowy“ з 10 грудня 1915, ч. 209), а з тим згоджуєть ся соціялїстичний „Naprzód“, кажучи, що Холм показав уже своє правдиве лице „відвічно й на завсїди польське!“

З. К.

Виривки з листу д. М. Ш. про зайняті повіти російської України.

. . . Рівночасно хочу дещо написати шановній редакції з Волинї про наших селян й їх відносини. Полоса між Стояновом, Уговом, Доросином, Порском Меншим і Більшим, Падалівкою, Сокулем, Хойновом, Озерами — се дрібні бідні господарства, що повстали з парцеляцій, переведених польськими переважно й російськими дрібними шляхотками. Сливе до сьогодня всї ті господарі не є властителями, тільки парцелянти або банки, а господарі платять чиншове. Поля не дуже врожайні, але кращі, нїж у польських ґубернїях, бо немає таких пісків. Лїсів багато, так само озер, долин. Розвинена сильно годівля худоби та пчільництво. Податки, разом усї зараховані, не менші від галицьких, — з тою рїжницею, що в Галичинї є школи, шпиталї, дороги, почти й залїзницї, а тут сього немає. Анальфабетизм у кождім селї 80 %. Сам народ не злий, тільки в темряві, — добродушний й індивідуально перевисшає, не вважаючи на темноту, звичайного галицького сватка, — спритний, понятливий, релїґійний. Коли розмовляв я на ту тему з багатьома людьми та з рїжних сторін, переконав ся, що не загасло в них самопочуттє, що були колись греко-католицькими унїятами, що звуть ся „Малорусинами“, що була колись славна, велика, самостійна Україна, що мали своїх князїв, королїв, гетьманів, — про се знають на підставі оповідань батьків і дїдів. Одначе ті історичні спомини неясні, помішані, бо, як

казали менї, не мають анї книжок, анї нїкого, хто їм се пояснив би докладно, а в школах про се не вчать. Коли одначе здибав я села мішані з латинниками та православними, то стрічав тут страшну ворожнечу, ненависть. Українців називають ті другі Москалями, показують на них, що вони нам вороги, — а коли прийде до сварки, то Малорусини латинникам кажуть відкрито: „Та й ти, братїку, був таким самим Москалем, як і я, тільки перейшов на латинське. Таж, бачиш, не вмієш навіть говорити по польськи, а балакаєш по нашому“. „Нас, пане, переводили на дві сторони, два пекла ми пережили, одні нам обіцяли золоті грамоти в хатї на стїнї вивісити (себто православним), а другі „рожаньце“ й що будемо мати своє королївство (себто Поляки).“

По всїх селах, де тільки був двір, то переважно польські шляхотки, — а на иншім становищі російський чиновник, — тому або польський або російський шляхотка мав вплив на нашого мужика та з нього зробили дивогляда: анї Москаль, анї Поляк, анї то Українець, одначе в засадї зостав ся добродушний і тужливий за колишньою свободою Українець—Малорусин. Колиб тут перед війною хоч трохи було нашої працї — то зовсїм инший настрій були-б ми тут найшли. Се приклад на Поляках. Яка рїжниця між околицею Пйотркова, Кєлєц, Люблїна, Радома, Краснїка й Замостя і т. д. Вкінцї наших Малорусинів-Українців ідентифікують тут з Москалями, хоч я, будучи при рїжних урядових справах, чув, як селяне як свідки зізнавали по українськи й називали себе Українцями—Малорусинами, а не Москалями, хорони Боже. Матїрна мова чиста, українська, — тільки денеде вплїтають уже накинені російські слова.

Домові уладження се все нагадує українські звичайні, — які наші люде звикли бачити тільки в українськім театрі. Образи прикрашені квітами, вишивками, ручниками, мисниками. Стрій, як у жінок, так і мущин, — що бє в очі, — се вишиванки та сїраки, сиві шапки, — а тепер уже накинені декуди російські кашкети. Коли живеть ся серед тих людей, то забуваєть ся зовсїм, що находиш ся на чужинї, а наче між своїми, тільки недостає тов. „Просвіти“ й инших.

Настрій до нас не злий, тільки Москалї, відступаючи, страшили людей немилосердно, що союзні армії будуть їх мордувати, обтинати руки, ноги, носи, жінкам груди, й намовляли їх, аби палили свої господарства та з ними втїкали; одначе були салдати, що по тихо радили їм зоставати ся, втїкти хвилево в лїс, а коли союзні армії надійдуть, то з довірєм до них відносити ся.

В однім селї оповідали люде навіть, що московські салдати обходили ся з ними жорстоко, рабували, підпалювали пасїки й забирали худобу не платячи, анї квітуючи, а „ваші салдати й пани офіцери все платять тай обходять ся з нами дуже чемно, — а на війнї не обійдеть ся також без прикрости, бо-ж се війна“. Що український народ у тих сторонах ворожо настроєний до Москалїв й їм не сприяє, то доказ, що маса Малорусинів утїкло з московських рядів, зостали ся дома, по лїсах й союзні армії їх не силою забрали, але вони, ті втїкачі, зостали ся добровільно, як се показало ся при їх зголошеннях і заявах, коли їх списувано й відставлено в глибину краю. Не було також прикладів — я анї одного не знаю — зради зі сторони тих людей. Противно, ручити хотїли своїм життєм і майном, аби зостати ся дома. З нашої сторони як найбільше треба пояснень для союзних геройських армій, що се не Москалї, а наші давні предки славної й мугутньої України, синів, що проляли кров за свободу на Сходї проти кровопійчого царату та російського режіму. Дальше, щоб так само, як і Поляки, пояснювати, орґанїзувати й будити народ до працї та против його відвічного ворога (Москви).

Отсе мої враження та спостереження на здобутих союзниками українських територіях. *М. Ш.*

З устної словесности зайнятих українських земель.

IX.

Тече річка невеличка
З вишневою саду;
Кличе козак дївчиноньку
Собі на пораду.

Вийди, вийди, дївчиноньку,
З рубляної хати,
Порадь менї, дївчиноньку,
Як рідная мати.

Порадь менї, миленькая,
Що-ж маю дїяти;
Ой, чи менї женити ся,
Чи на тебе ждати.

А я тебе, козаченьку,
Раджу і не раджу,
Я з тобою в вечер стою,
На другого гляджу.

Кінцїв греблї шумлять верби,
Що я насадила,
Нема мого миленького,
Що я го любила.

Нема його і не буде,
Поїхав в Одессу,
Сказав: рости, дївчиноньку,
На другую весну.

Росла, росла дївчинонька,
Тай на порі стала;
Ждала, ждала козаченька
Та плакати стала.

Ой, не плачте, карі очі,
Така ваша доля;
Полюбила козаченька,
При місяцї стоя.

Зелененькі огірочки,
Жовтенькі цьвіточки;
Як не бачу миленького,
Плачуть карі очі.

Стрілецька орхестра.

Військо йде, військо йде,
Хоруговки мають,
Попереду музиченьки грають.
(Народня пісня).

Між У. С. Стрільцями зараз по їх зорґанізованню згуртували ся співучі дружини й вони звертали на себе увагу навіть між чужими. Одначе се не вдоволило їх. Під громотом гармат і свистом куль чули потребу ще й звуків могутньої орхестри.

Думка заснувати орхестру при У. С. С. виринула в замковій Полянці на угорській Україні, де передше був Кіш У. С. С. Були наради, робило ся пляни, та на тім і кінчило ся. Недостача матеріяльних засобів розбивала все. Нераз потішали себе охочі словами: „Коли перенесемо ся до Галичини, то й будемо мати сотки інструментів“. І дійсно, як тільки Кіш перенесено до Камінки коло Сколього, зараз почала ся реалізація їхніх думок. Зараз і декілька стрільців поїхало до Стрия та Самбора й визичили там у музичних товариствах усї потрібні інструменти. Так отже, коли Кіш незабаром переніс ся до Боднарова (повіт Станиславів), зорґанізовано цїлий гурток охочих, котрі ще перед війною були учасниками ріжних орхестр, і розпочала ся наука. Музикантів було 25. Куратором став підхорунжий У. С. С. Микола Венгжин, за стараннями котрого повстала стрілецька орхестра, а дириґентуру обняв дес. Михайло Ґавронський. Все йшло відтепер належним ходом.

По тижневній науці виступила орхестра перед стрілецькою командою, яка була все та всюди орхестрі дуже прихильна й на перший раз заграла орхестра „Сокільський марш“. По тім тижневнім успіху вивчили ся грати „Ще не вмерла Україна“, „Salvator marsch“, „Молитву“, „Похоронний марш“, „Вязанка народнїх пісень“ і ин. Дня 23 вересня 1915 р. брала орхестра участь на посвяченню могили вбитих стрільців у с. Викторові коло Галича.

З поступом наших військ уперід треба було й Боднарів покидати. Дорогою через села й місто Галич, куди ми переходили, грала орхестра. Нарід з великим захопленнєм й одушевленнєм витав стрільців.

У селї Г., де донедавна був Кіш У. С. С., наука продовжала ся дальше. Дня 29 вересня 1915 р. був на інспекції

Орхестра У. С. С. (Знимка М. Венгжина).

в стрільців полковник Вараді. На вправах приграваля орхестра. Полковник висловив своє вдоволенне й побажав їй як найкращих успіхів. Опісля декілька разів приграваля орхестра на вправах третього полевого куріня. В неділю 3 жовтня 1915 р. пополудні відвідав орхестру військовий лїкарь—майор др. Ковшевич з Бережан, з двома офіцерами. В день іменин австрійського цїсаря 4 жовтня 1915 р. грала орхестра в часї служби Божої та при дефіляді полевого куріня в присутности полковника Гр. Коссака.

Дня 12 жовтня 1915 р. відійшов третїй курінь у поле. З курінем пішла також стрілецька орхестра. *Г.*

Думка.

Чогож ти ще від світа ждеш,
За чим летиш, куди ідеш?
Щоб лиш не тут, щоби лиш там, —
А де й пощо? — не знаєш сам.

Широкий світ, далекий шлях,
Пожовклий квіт, а на полях
Сухий бурян, пуста стерня . . .
І так що дня і так що дня. *Б. Лепкий.*

Осїнне листє.

(З дневника).

Тиха, сумна осїнь. Пожовкле, зівяле листє спадає з дерев і легко спускаєть ся на землю, немовби бояло ся сих останнїх холодних обіймів смерти.

Куди підеш, зівяле листє, прогнане з рідного галузя? Скажи, куди?

З дерева вітром обірване, на якім я розвинуло ся, лечу на його крилах з долини в гору, з густого лїса в широке, пусте поле, на самітну стежку, на камінну дорогу, лечу з краю в край, немов той чужинець, жене мене доля, що всїм на світї кермує, жене мене, як твердий лавровий лист або пучок найкращої рожі.

І тихо, тихо листє паде, тулить ся до землї, незабаром прикриє його снїг своїм чудовим білим серпанком і . . . . незадовго прийде люта зима, люде будуть у теплих хатах при вогнї тулити ся до своїх любих, будуть гріти ся надїєю, що засвітить сонце, загріє й розтопить снїг і лїд . . . А я? Чого-ж маю надїяти ся? В моїм серцї тепер уже холод, хоч ще зими немає, — а що-ж щойно буде, як повіє студений вітер? . . . . Ах, бою ся дуже зими, бо не надїю ся сонця, воно мене вже не застане, білий снїг мене прикриє в твердій глибокій землї.

Настає зима. Перший снїг паде, а менї вже так давно зимно, — бо весна моя вже минула, а лїта в мене навіть не було . . . . Ой, те, що минуло, вже не вертає. От! що менї лишило ся, — се зівяле листє, — а й воно тепер уже до чорної землицї спадає, — спадає так тихо, так помалу, щоб мене зі сну не збудити, бо знає, що в снї болю не чую, — воно все знає. Пади, зівяле листє, пади, — мене вже не збудиш. *Зора Геґедіш.*

Від Редакції. Авторкою сього листка з дневника є одушевлена Україною Хорватка, що переложила на хорватську мову „Месть Гуцулки“ та „Дзвони“. Її тета Ада Недзвецька багато писала про нас у хорватській пресї.

Мир з Чорногорою.

При кінцї минулого тижня австро-угорські війська зайняли гору Ловчин і столицю Чорногори Цетинїю, а в понеділок 17 сїчня принесли телеґрами вістку, що Чорногора зложила оружє та просить миру.

Чорногора — се гориста маленька країна, мешканцї котрої займають ся головно скотарством, випасанєм овець, а їх король Микола . . . бере гроші, відки й від кого тільки може. Край природно більше нїж незасібний, мешканцї переважно пастухи, король — мудрагель, що зїв куропатву.

Не диво, що „держава“ Чорногора разом з своїм королем, котрий донедавна був тільки князем і називав ся Микита, достарчали дуже багато матеріялу жартівливим газетам і злобним опереткам. Дивно за те, що така маленька бідолашна країна грала будь-що-будь інтересну ролю в европейській полїтицї! Країна, цїла оружна сила котрої рівняєть ся заледви одному корпусови? Розумієть ся, що дїяло ся так не тому, щоб Чорногора сама спромогла ся виборотн собі голос в европейськім полїтичнім концертї, але тому, що на чорногорських струнах грали инші великі держави.

Вже від початку сїмдесятих років рука російських музикантів торкає чорногорські струни, щоби грати на них увертуру (вступну музику) до розбору Туреччини. Аґенти російської дипльоматії постійно підюджують Чорногорців до граничних спорів і бійок з Албанцями, щоб викликати заколот у турецькій провінції Албанії й на основі того голосити світови про „турецький нелад“ і виказувати „конечність розбору“ Туреччини . . . Забувають очевидно зовсїм, який лад панує в Росії!

Треба додати, що ся робота російських аґентів трапила на дуже податний ґрунт і йшла дуже легко. Чорногорські банди забирали силоміцю Албанцям стада овець, з сього вибухали граничні бійки; услужні газети приносили трівожні вісти про „граничні конфлїкти“ межи Туреччиною й Чорногорою, а Европу прошибав дрож воєнної небезпеки.

І від того часу Чорногора сливе не зникала з европейських газет, ба навіть давала тему до поважних конференцій у кабінетах европейських мінїстрів і до виміни дипльоматичних нот межи великими державами.

Сим способом Росія вживала Чорногори довгі лїта за своє оружє в дипльоматичній боротьбі проти Туреччини та за знарядє до провокації війни з отоманською державою.

Сербське повстанє проти Туреччини 1876 р. розпочала перша Чорногора; першу балканську війну проти Турків 1912 р. виповіла й зачала також перша Чорногора.

Але не тільки російська дипльоматія грала на чорногорських струнах, також чорногорський король Микола грав дуже зручну гру межи великими й межи малими державами інтересованими на Балканї.

Зручність чорногорського короля полягала головно в тім, що з кождої ситуації вмів видобути для себе . . . грошеві зиски. Є публична тайна, що російський царь грубо оплачував короля Миколу за ті услуги, які Чорногора віддавала російській дипльоматії в її балканських інтриґах. Та се не перешкоджувало Миколї брати рівночасно постійні апанажі й від наддунайської монархії. Не злий інтерес зробив Микола на Болгарії в часї першої балканської війни, побираючи від неї дуже поважні суми на „виставленнє, зоруженнє й удержанне“ таких армій, яких нїколи й не думав виставляти . . .

Особливо вславив ся Микола в часї спору за місто Скутарі в часї лїквідації балканських воєн. Як звісно, Австро-Угорщина обстоювала, щоби Скутарі припало новоутвореній Албанії, — Чорногора бажала собі забрати се місто. В тім спорі між Австро-Угорщиною й Чорногорою Микола грозив одного дня війною, другого склонював ся до мирного полагодження й що днини давав ся розписувати европейським дневникам про “ситуацію“. Слїдом за тим обігали Европу раз трівожні, раз успокоюючі вісти. Знана річ, що на такі вісти найбільше вразлива біржа й Микола грав на европейських біржах то на „звишку“, то на „знижку“, впливаючи рівночасно при помочи своїх інформацій посередно на курс ріжних паперів. Обчислюють, що при тій нагоді славний чорногорський король виграв на біржах грубі мілїони . . .

Бачимо отже, що гра всякого роду має велике значінє в найновійшій історії Чорногори.

По балканській війні чорногорські струни перейшли в инші руки: музикальні Італїйці почали на них перебирати.

Наслїдник італїйського престола жонатий з гарною донькою чорногорського короля. Се зблизило не тільки обі династії, але й Італїю до гори Ловчен, особливо, коли зять Миколи став дїйсним королем Італії.

Ловчен називають Ґібральтаром Адрії, бо він опановує найкращу пристань східного побережя Адрійського моря Катаро. Катаро наймогутнїйша воєнна пристань Австро-Угорщини, воно кінчить ланцюг укріплень, що зачинають ся в Полї й біжать цїлим роєм дрібних островів здовж східного берега Адрії на полудне аж до Катаро. В укріпленнях тих островів і в двох великих пристанях, Поля й Катаро, австрійська воєнна фльота має таку знамениту операційну підставу, що загрожує небезпечно італїйську фльоту й непоборно стоїть Італії на перешкоді запанувати над Адрійським морем.

Запанувати над сим морем — се золота мрія італїйських імперіялїстів, а тим самим і кість незгоди між Італїєю й Австро-Угорщиною. Цїль італїйських воєнних замірів: дістати в свої руки Катаро. До опанування сеї пристани мала помогти Чорногора.

Сказано вже, що Ловчен володіє над Катаром. З гармат, уставлених на Ловченї, можна градом куль досягти Катаро.

Ось тому Італія наблизила ся до Чорногори. За італїйські гроші уфортифіковано наново Ловчен, на вершку гори уставлено італїйські гармати. Цїкаво, що дїяло ся се ще тоді, коли Італія була в союзї з Австро-Угорщиною!

Навикши бути орудєм у руках російської держави проти Туреччини, Чорногора радо згодила ся стати оружєм почвірного порозуміння против Австро-Угорщини. Не тільки Ловчен мав помогти Італії опанувати Катаро, але через Чорногору мали йти ті війська почвірного порозуміння, разом з арміями короля Петра й Миколи, котрі мали завоювати Боснїю й Герцеґовину, дальматинське побережє та Трієст і відтяти Австро-Угорщину від моря.

Не так склало ся, як бажало ся — мусить тепер сказати собі царь Чорних гір і зложити оружє . . . тим більше, що другий його коронований зять Петро опинив ся без кусника сербської землї.

Центральні держави віднесли знамениті побіди над почвірним порозуміннєм; сербська держава зникла зовсїм з карти, три королї мусїли втїкати з своїх королївств, анї Франція, анї Італія не може кроком рушити вперід, від мая дотепер російські війська знають тільки відворіт . . .

Чорногорський Микола бачить, що дограв ся до сумного кінця. Щоб не програти свого царського престола, — просить миру. В тім його розум і зручність, що неначе кіт все паде на прості ноги! . . .

З Балкану вийшла війна, з Балкану виринає несміливо мир . . .

З цїлої воєнної добичі, що припаде Австро-Угорщинї в Чорногорі, хоча не знаємо ще, яка велика вона буде, можна напевно сказати найбільше варта Ловчен. Гола, стрімка й камениста гора! А проте Австро-Угорщина давно бажає з цїлого серця всадовити ся на вершку сеї скали. Вже давнїйше може було-б удало ся монархії дістати сю гору, — якби Італія не берегла її таким зависним оком.

Як тільки вибухла війна, шеф австрійського ґенерального штабу Гецендорф звернув ся телеґрафічно до Італії,

тоді союзника, з запитом, як вона задумує мілїтарно співділати з австро-угорськими й нїмецькими військами? З Риму прийшла відповідь: Як що Австрія не забере Ловчену, Італія лишить ся невтральною. По тій відповіди стало ясно, яку вагу Італія привязує до сеї стрімкої гори, стало ясно, чого Італія хоче й куди піде. Тому здобуттє Ловчену є дуже великим успіхом Австро-Угорщини. Те, що Італія вдала ся в війну аж на Зелені Свята 1915 р., пояснюєть ся тільки тим, що не могла скорше як слїд приготовити ся до війни за Адрійське море.

Опануваннє гори Ловчен і здача Чорногори — се, мілїтарно беручи, величезний успіх Австро-Угорщини передусїм супротив Італії, а потім супроти цїлого почвірного порозуміння. Італія може тепер уже безпечно вважати за погребані свої імперіялїстичні мрії: заволодїти східним побережєм Адрії, запанувати над Адрійським морем. Звісно, що Італія ладила ся до того зовсїм поважно. Коли не повело ся їй проломити австрійського фронту нї в Альпах, нї над Сочею, почала гарячково висаджувати свої війська в Албанії, щоб разом з військами Есад паші, що став на чолї полудневих Албанців, і з чорногорськими юнаками виперти Австро-Угорщину з дальматинського побережя. Тимчасом Чорногора піддала ся та складає все своє оружє. Через Чорногору Австрія зіткнеть ся безпосередньо з північними Альбанцями, котрі тримають вірно з наддунайською монархією. Супроти того вже підносять ся голоси італїйської преси за тим, щоб відкликати заздалегідь італїйські війська з Албанії й не виставляти ся на такий сором, як Анґлія та Франція на Ґаліполї. Упадок Чорногори трапляє Італію дуже болюче.

Цїле почвірне порозумінне поносить також невимовно прикру поражку. Весь західний Балкан у руках центральних держав! Пригадаймо, що перед війною обчислювали анґлїйські та французькі стратеґи, що армії злучених балканських держав вистарчать, аби перемогти Австро-Угорщину. Сьогодні Сербія й Чорногора розторощені, Болгарія разом з центральними державами; невдатна російська офензива на бесарабській границї найменше надаєть ся до того, щоб Румунію приєднати до почвірного порозуміння.

Вся надія почвірного порозуміння на Балканї звузила ся до одинокої Греції. Але грецький король і грецький ґенеральний штаб стоять твердо при невтральности. Почвірне порозумінне хоче змусити Грецію до війни проти центральних держав. В тій цїли зайняло й укріпило Солунь, в тій цїли висадило свої війська на остров Корфу, в тій цїли опанувало дві грецькі пристани Пірей і Фалєрон, в тій цїли грозить, що ввійде з військом в Атени!

Таким нахабним способом удираючи ся на грецьку землю й розгосподаровуючи ся на нїй, почвірне порозумінне хоче викликати огірченнє та повстаннє грецького населення проти грецького короля.

З одного боку забирає Грекам їх державні землї, з другого опануваннєм пристаней відтинає всякий довіз поживи. Рахує на те, що рабунком і голодом присилує Грецію до війни. І здаєть ся, для Греції не зостанеть ся кінець кінцїв нїщо, як хопити за зброю, але, проти кого звернеть ся грецька зброя, — не хочемо пророкувати, тим більше, що Атени тепер відтяті від світа, отже недостає нам певних вістей, котрі заслугували-б на віру. *В. Темницький.*

Вісти.

Президия „Союза визволення України“ й редакції його видавництв складають щиру подяку за святочні бажання Українському Сїчовому Війську, Українцям-Воякам, Полоненим і всїм иншим.

Привітне письмо „Союза визволення України“ Першому Українському Соймови в Америцї.

До Першого Українського Сойму в Америцї.

Президия „Союза визволення України“, полїтичної репрезентації російських Українців за кордоном, пересилає американським Українцям, з нагоди скликання Першого Українського Сойму в Ню Йорку, найсердечнїйші поздоровлення й бажає успіхів у працї.

Зосібна пересилаємо щирий привіт російським Українцям, еміґрантам в Америцї, що разом з австрійськими Українцями стоять і працюють на національній основі.

„Союз“ щиро дякує американським Українцям за всї слова признання для його дїяльности, які досї підносили ся на українських вічах в Америцї та в заокеанській пресї.

Виставивши на своїм прапорі домаганнє самостійної України, „Союз“ працює для осягнення сього домагання самостійно й незалежно під оглядом орґанїзаційним і тактичним, тільки в співробітництві з австрійськими Українцями, а в цїлях координації дїяльности належить до „Загальної Української Ради“, яка є полїтичною репрезентацією австрійських Українців.

Популяризуючи українську справу в Европі та шукаючи в дипльоматичній дорозї піддержки в держав для наших національних змагань, „Союз“ не забуває при сїм, що здїйсненнє нашого національного ідеалу залежить вкінцї від ступня національної свідомости й сили зорґанїзованої волї самого українського народу.

Рахуючи ся з тим, що колиб у результаті війни обставини й зложили ся корисно для розвязання української справи по мисли наших бажань, то рішаючий голос тут матимуть ті, в чиїм посїданню, здобутім оружною силою, знайдеть ся наша земля, — „Союз“ прийняв у свою платформу конституційну монархію яко правно-державну форму самостійної України, бо тільки така державна орґанїзація можлива була-б до здїйснення в даних обставинах.

З подивом підносимо ту жертвенність, яку все виказують американські Українці для підпомагання національного руху в старім краю, й тїшимо ся Вашою працею для популяризації й оборони української справи на американськім ґрунтї.

Будучність від нас схована й не знати, що вона принесе українському народови. Та як не вільно нам у великім оптимізмі жити, щоб не прийшло ся гірко розчарувати ся, так гріхом було-б, якби народня справа не ставила ся тепер нами так, як сього вимагає наш національний ідеал.

Прикладаючи зі своєї сторони всїх сил для виконання наміченої роботи, „Союз“ потребує не тільки моральної, але й матеріяльної помочи суспільности й має надію, що в першім ряді не відмовлять йому сеї помочи американські земляки.

Ще раз бажаємо американським браттям успіху в працї на користь визволення зпід чужого панування рідної землї. Працюйте й над тим, аби свобідна земля Вашінґтона виказала активне зрозумінне для визвольних змагань нашого народу. Хай живе вільна самостійна Україна!

Відень, 19 жовтня 1915 р. *В. Дорошенко. А. Жук.*

У відповідь на сей привіт одержав „Союз“ письмо від предсїдателя Передсоймового Комітету д-ра Володимира Сїменовича, в якім дякує за привіт і за працю для визволення України.

Два привіти „Союзови визволення України“. Від У. С. С. одержав „Союз“ переписний листок такого змісту: Славному „Союзови визволення України“ засилають поздоровлення із спільної Вечері в підофіцерській менажі У. С. Стрільцї. Осип Левицький, Старосольський, десятник Юрій Шкрумеляк, Палїїв, вістун Евген Банах, Саламаха, дес. Орест Рибіцький, В. Кінаш, Кобилянський, І. Гуцуляк, Мойсей, Лїсевич, Новодворський, Володимир Г., Монастирський, М. Біляк, др. З. Ткачук, Гнатко Загребний, дес. П. Михайлишин, В. Браташ,

П. Кузик, В. Огоновський, І. Якубовський, М. Саєвич (Декілька мінїстеріяльних підписів).

Від однорічних добровольців австрійсько-українського полку 24 дістав „Союз“ таку полеву листівку: Сердешній привіт із імпровізованого „маланчиного вечера“ однорічних добровольців 24 полку в Фрайденталю. Іван Герасимович, Микола Дутка, Омелян Цїсик, Гуменюк, А. Палїй, Скибинський, Мих. Обрізків, М. Кушнїр, В. Олексюк, В. Гріґоца, Василь Фенюк, Дамян Охримович, Кольцьо Вишиванюк, Киртюк, Н. Ґарвасюк, Володимир Букшований, Дм. Соколюк, Гавришкевич, Кость Никорович, Петро Арсенич, Ів. Нїмчук, Ткачук, Евген Яворовський (Декілька підписів нечитких).

Українсько-анґлїйський Комітет у Лондонї (Ukrainian-Britisch Committee). З нагоди заснования нїмецького товариства „Україна“ для інформования Нїмеччини про всеукраїнські справи, про що вже згадувало ся на сторінках „Вістника“, вважаємо незайвим згадати декількома словами про подібні заходи й серед анґлїйської суспільности, які зроблено вже декілька лїт тому в Лондонї за стараннєм декількох анґлїйських публїцистів.

Переконавши ся, як фальшиві відомости російських джерел для західної Европи про внутрішнї відносини в Росії, а зокрема про взаємини між централїстичною Росією й поневоленими її народами, орґанами яких були „Russian Review“ і тижневні російські додатки (Russian Supplement) до дневника „Times“ і декількох инших видавництв, ґрупа анґлїйських журналїстів рішила ся з власної ініціятиви оснувати самостійний анґлїйський Комітет для студіования українського питання, як у Росії, так і в Австрії й поширювання вірних відомостей про се так мало на Заході відоме питаннє, підчеркуючи, що таких відомостей не перепустять окуляри російського централїста.

„Ukrainian-Britisch Commitee“, як назвав себе сей комітет, уконституував ся ще в місяцї мартї 1913 р., допускаючи в члени тільки британських горожан, які заявлять свою охоту пізнати докладно українське питаннє та присвятити дещо часу на освідомленнє инших. Уже в самих початках по заснованню числив Комітет кількадесять членів-Анґлїйців, між ними й декількох визначнїйших анґлїйських публїцистів, які своїми працями з царини міждержавної полїтики відомі на цїлім континентї. Дуже близько сього Комітету стоїть також декілька членів анґлїйської „Палати Громад“, рівнож один старенький член „Палати Льордів“, котрі особливо інтересують ся українським питаннєм з полїтичного боку, слїдять за дїяльністю Українців по обох боках кордону й силкують ся збагнути суть сього питання „яке видвигне нові можливости на форум Европи в найблизшім часї“, — кажучи словами одного з членів Комітету.

Цїли Комітету означено ось як при заснованню: 1) Вірно інформувати анґлїйський світ про Україну, її минувшину, сучасність і її полїтичні домагання; 2) Розповсюднювати в Великій Британії й по цїлім анґлїйськім світї, словом і пером, правдиві відомости про українську історію, письменство, штуку, народню поезію і т. д., та представляти в правдивім світлї, серед яких обставин український народ мусить бороти ся за свою волю, щоб тим робом здобути для українського народу співчуттє й поміч в анґлїйськім світї; 3) Приходити з помічю тим Українцям, що мешкають серед Анґлїйців і старають ся здобути для себе голос серед анґлїйської суспільности, щоб їй представити свою українську справу, чи то словом, чи то друком.

З теперішньої дїяльности Комітету пригадаємо, що перед війною доходили до нас відомости про відчити й лекції про українську справу по ріжних містах Великої Британії, та три брошури, видані Комітетом в анґлїйській мові, присвячені нашій справі, а саме: „The Ukraine“, „Memorandum on the Ukrainian Question“ і „Historical Evolution of Ukrainian Problem“.

Секретарем Комітету є д. Джордж Рафалович, що під сю пору перебуває в Америці.

Вимовна часописна опаска. В наш архив попала така вимовна опаска демократичної польської часописи „Nowa Reforma“ в Кракові: Włodzimierz Wołyński **Kr. Pol.** (читай: Польське Королївство). Etappenpostamt 141, Rekonv.-Heim. Wny Stanisław Mazur, podof. rach.

Вистава українських робіт у Москві. Дня 19 падолиста м. р. відкрито в ґалерії Лємерсє виставу „сучасної декоративної штуки“, вишивки, килими й т. ин. Головну увагу звертають на себе українські вироби селянок із села Вербівки, київської ґубернії, та села Скопцї, переяславського пов., полтавської ґубернії. З Вербівки виставлено вишивки, в яких народнї мотиви пристосовано до сучасних вимог штуки, з Скіщїв надіслано гарну збірку килимів і вишивок з артистичної орґанїзації А. Семиградової й Е. Прибильської, що поширюють форми примітивного українського орнаменту.

Пятьдесятьлїтнїй ювилей полтавського господарського товариства. Минулого місяця пройшов тихо 50-лїтнїй ювилей одної з найважнїйших і найрухливійших орґанїзацій у Росії, полтавського „Сельско-хозяйственнаго Общества“, що, засноване великими земельними власниками, здемократизувало ся з часом відповідно до вимог життя. Товариство розросло ся в поважну фахову орґанїзацію, владжувало курси для селян і досвідні стації, закладало дрібні хлїборобські товариства, видавало часопись „Хуторянинъ“, що містила також статї українською мовою, й цїлий ряд популярних книжечок і метеликів і загалом ширило між українською людністю господарське знаннє.

З нагоди ювилею відбуло ся в товаристві святочне засїданнє, на якім вислухано звідомленнє з 50-лїтньої дїяльности товариства. В дискусії піднесено між иншим питаннє злуки полтавських кооперативів, яких буде в ґубернії до тисячки, та дрібних господарських товариств, яких число переходить 300, та висловлено гадку, що ті товариства представляють дуже велику культурну силу й повинні злучити ся до спільної дїяльности під проводом незалежного полтавського „Господарського Товариства“.

З Володимира Волинського пише до „Дїла“ очевидець: Перед війною місто мало коло 16.000 мешканців, в тім Українців 6.700, Жидів 7.000, Поляків понад 1000. Перед приходом військ вибрала ся з міста третя частина мешканців. Найкраща часть міста спалена. Комендантом міста став при кінцї падолиста Гнат Мартинець, професор української ґімназії в Рогатинї. До ради придїлено йому 3 Поляків, 3 Жидів і 1 Українця (Евгена Чернавського). Положеннє місцевих Українців незавидне. Українська мова до недавна не мала права горожанства. Навіть люде, щиро прихильні Австрії, стрічають ся з недовірєм. Школу відкриває місцевий польський ксьондз, — викладова мова очевидно польська, хоч мають учити й нїмецької мови. Дїтей до школи зголосило ся до 1000, в тім коло 900 Жидів. Тайна успіхів школи в тім, що вже прислано шкільні підручники, що є якась чи не півурядова підмога, що замовлено вже з Галичини щось 12 учительських сил: усї сливе жінки, в тім 3—5 монахинь з учительською кваліфікацією. На сю школу призначений один ґімназійний будинок. Українську школу можна-б зараз оснувати, бо дїтей є кількасот. В околиці населеннє лишило ся в селах дальше головних доріг, між лїсами. Люде пригноблені, наполохані, прибиті, притім темні. Шкіл мало й не функціонують; на цїлий повіт тепер відкритих які 4 школи по містах — самі польські. Одна відрада для нас, — що нарід не почуває себе Москалями. Люде памятають добре, що всї були унїятами, показують давнї унїятські церкви. Але сумне знов, що немає священиків. На цїлий володимирський повіт, великий як, пів Буковини, — нїодного! Люде родять ся й умирають нехрещені . . . На одних сходинах говорили менї вийти, що якби появив ся унїятський священик, нарід охотно перейде на греко-католицьку віру, щоб був тільки священик!

З зайнятої области одержала редакція „Дїла“ від українського вояка такі інформації: В половинї падолиста пере-

їздив я через Люблин. Місто не знищене (з виїмкою двірця). Людність також лишила ся. Польська територія — се піски, багна, сосновий ліс і монотонна рівнина. Скрізь нужда та біда. З українським населеннєм зустрів ся я щойно між Холмом і Литовським Берестєм. Були се мужики, переважно латинського обряду; вони говорять по українськи, гарною, чистою мовою, ноша подібнїсінька як у Галичинї (темносїрі сїраки), тільки переважно в постолах. Земля їх трохи лїпша нїж на польській території. В Берестю Литовськім зустрів я українських селян і міщан з Пинщини: їх транспортували кудись Прусаки. В них є виразна свідомість національна українська й почуттє відрубности від Москалїв і Поляків. Вони вдоволені з австро-нїмецької окупації, що потвердили менї також тамошнї Жиди. Білорусинів зустрів я перший раз коло Баранович на схід від міста Слонїм. Були се мужики. Вони говорять по білоруськи й національної свідомости не мають. Про „Малоросів“ знають. З наших пісень знають тільки „Ой, не ходи, Грицю“. Своєї мови й пісні соромлять ся та на просьбу, щоб щось заспівали, співають російські пісні. Супроти них свідомість українського населення стоїть розмірно високо й його мова та пісні такі самі як у Галичинї. Більша посїлість скрізь у польських руках. Мужики малоземельні й бідні. З українськими інтелїґентами я не зустрітив ся. Тамошнї інтелїґентні Жиди говорять дуже добре по українськи й орієнтують ся зовсїм добре в справі відрубности української мови від російської. По білоруських селах страшна нужда, бо Москалї, втїкаючи, забрали хлїб і худобу. Жидів там дуже багато. Містечка чисто жидівські. Процент польського населення на Білій Руси дуже незначний: дїдичі й їх служба. Місцеве білоруське населеннє думає, що по поваленню московського панування буде польське, до котрого воно відносить ся неприхильно головно з економічних оглядів (противенство між двором і хатою). По білоруських хатах часто можна зустріти книжки московські, церковні й польські. Про істнованнє білоруської преси та книжок навіть не знають. Свята обходили там навіть латинські, тільки по східнім обряді. Щойно тепер наступила зміна від часу окупації. Польські дїдичі, з котрими я запізнав ся особисто, захоплені славянофільською полїтикою. Нїмців не розуміють. Один студент Поляк, з котрим я запізнав ся, оповідав менї, що український рух між університетською молодїжю незвичайно сильний. Якби там скоро завести українську пресу та школу, то українська національна свідомість розгоріла ся-б дуже скоро. Ґрунт на се знаменитий. Треба тільки скорої й запопадливої роботи. Оповіщення скрізь тільки в нїмецькій і польській мовах.

Літературний фонд імени І. Полторацького. На загальних зборах першого товариства взаїмного асекурования життя, що відбули ся 26 грудня в Київі, постановлено додати 300 рублїв до 500, які жертвувало кредитове товариство, в котрім покійний брав близшу участь, і з утвореного таким робом капіталу в квоті 800 рублїв заснувати при „Українськім Науковім Товаристві“ фонд імени Полторацького на виданнє книжок по статистиці й економії.

У справі українських вистав. Директор українського театру, Микола Садовський, звернув ся до київської городської ради з просьбою дозволити виставляти в театрі „Народнього Дому“ в часї великого посту й Великодня українські штуки замісць московських, як се застережено в контракті. Городська управа згодила ся на просьбу директора Садовського.

Гарний обяв національної свідомости в полонених Українців. Черновецька „Буковина“ доносить: У вівторок, дня 4. с. м. переходив черновецьким ринком більший віддїл російських полонених і вони співали . . . співали наш народнїй гимн „Ще не вмерла Україна“, Звуки здіймали ся десь до неба й мішали ся з гуком гармат . . . Кождому Українцеви котили ся сльози, коли слухав сього співу. Радісно й тяжко було на душі . . .

Нова книжка про Україну. Нещодавно вийшла нова книжка про Україну проф. Оттона Кеслєра п. з. „Die Ukraine. Beiträge zur Geschichte, Kultur und Volkswirtschaft“ (Україна. Причинки до історії, культури й народнього господарства). Ось її зміст: Українське питаннє. Простір України. З історії України. Церква. Чужі народи на Україні. Нїмецькі оселї на Україні. Переслїдування Нїмців на Україні. Полїтичне значіннє самостійної України. Господарське значіннє України. Область Чорного моря (торговля, промисл і народнє господарство, вивіз і ввіз, статистика, мореплавство). До книжки додана карта України. Ціна 1·20 мар. Видавець Лєман: München SW. 2, Paul Heyse-Straße 26.

Бібліоґрафія.

Osteuropäische Zukunft, Мюнхен, ч. 1. Зміст: В дорогу; Проф. унїв. в Тюбінґенї др. І. Галлєр. Українське питаннє; др. Фальк Шупп. Пробудженнє Болгарії; Отто Кеслєр. Господарське значіннє України; др. К. А. Раше. Дунай вільний! др. Евген Левицький. Україна в міжнароднїм розумінню; Альфред Клєтцлєр. До питання господарсько-полїтичного зближення межи Нїмеччиною й Австро-Угорщиною; Кароль Август Фішер. Нїмцї в Україні; Український сільний промисл; Записки (З товариств, Збіглецька нужда в Україні, Протест Литовців і Українців, Литовський комітет помочи, З Волинї, Податкова спроможність зайнятих областей Росії); Бібліоґрафія. Редактор др. Фальк Шупп.

Обіймає 16 стор. формату „Вістника“. Виходить два рази на місяць в обємі 12—16 сторін. Передплата для заграниці піврічно 10 марок. Адресувата: J F. Lehmanns Verlag, München SW. 2, Paul Heyse—Str. 26.

Виказ жертв

на Українських Січових Стрільців:

О. Антін Твердохлїб складку парохіян у церкві Гнійниць (65 К) і Краківців (41 К) = 106 К; о. Михайло Левицький 60 К; д. Юрій Сасик 50 К; д. Вінкентій Яворський, суддя, 50 К; д. Іван Скільський збірку 51·10 К (спис поодиноких жертводавців у найблизшім числї); д. Іван Федорчук — збірка в Льозаннї 44 К; о. Ілля Собчак від себе й парохіян у Тустанї 13 К; Н. Н. як наддаток за книжки 10 К; ґенерал-майор Генрик Труттер 6 К; шкільна складка в Стопчатові 4·30 К; д. Онуферко 4 К; д. Прокопович — Пришлївський 4 К; панї Ганна Олейовська 3 К; д. Василь Гупуляк 2 К. Разом **407·40 К.**

Виказ грошевих жертв

на полонених-земляків з російської України:

Д. Юрій Сасик 50 К; Михайло Березюк від себе (10 К), учителя в Головах д. Ломацького (6 К) та громади Ферескула — Яблониця на Буковинї (10 К) = 26 К; громада Орів 22 К; д. Юлїян Галькевич 20 К; д. Антін Костишин у Тарновї 20 К; громада Ветлин 13·60 К; о. Осип Маринович — збірка громади Любеля 10 К; проф. Юлїян Недзьвєдзький 10 К; о. Омелян Менцїнський 7 К; о. Евстахій Качмарський 6 К; д. Гаврило Логаза 5 К; д. А. Микитяк 2 К; д. Волод. Романовський 2 К. Разом **193·60 К.**

Виказ жертв для полонених-земляків книжками:

Крилош. Тит Войнаровський у Львові — 45 книжок і 5 брошур; др. Іван Куровець у Калушї — 2 річники часописей („Сьвіт“ з 1907 р. й „Ілюстрована Україна“ з 1913 р.), 10 книжок (між ними два томи великої історії України проф. Грушевського), 58 брошур і 4 числа часописей; д. Ярослав

Марків, суддя в Рожнятові, — 1 річник часописи („Ілюстрована Україна“ з 1914 р.), 8 брошур і 18 чисел часописей; проф. Юлян Недзьвєдзький у Вісбаденї — 1 річник часописи (віденська „Свобода“ з 1915 р.), 7 бр.; проф. др. Іван Горбачевський, радник двору, 3 кн. (І. вид. „З вершин і низин“ Івана Франка, 2 томи укр. антольогії „Вік“); д. Т. Глинський, аптикарь у Вамі (Буковина) — два річники часописей („Літературно-Науковий Вістник з 1901 й 1908 рр.) й 10 кн.; др. Осип Маковей — 10 примірників своєї історичної повісти „Ярошенко“); д. Ісидор Копачук у Чернівцях — 1 кн. й 15 бр.); пані Володимира Жуковецька в Коломиї — 20 бр.; д. Богдан Заклинський, учитель у Жабю-Кривополю коло Косова 8 бр. і 10 переписних листків (укр. нар. школа в Жабю); д. В. Лаврівський зі Стрия — 1 бр.; невідомий жертводавець з Болехова — 1 бр.; невідомий жертводавець з Вітвиці — 1 бр.

(Далї буде).

Складаючи щиру подяку дотеперішнїм жертводавцям, просимо дальших жертв, які бодай почасти відповідали-б з дня на день зростаючим вимогам, котрих не можна заспокоїти в тій мірі, як сього домагаєть ся національна свідомість полонених земляків — російських Українців.

Купуйте отсї дешеві видання „Союза визволення України“:

Тарас Шевченко. Кобзарь. Вибір поезій, випуск І. і ІІ. Відень, 1915. Цїна кождого вип. брош. 1 кор., в оправі 1 кор. 40 сот.

Відомости про російську Україну (Сїчовим Стрільцям). Царгород, 1915. З друкарнї „Союза визволення України“. Цїна 15 сот.

Сїм Пісень. Гостинець для українських вояків від „Союза визволення України“ (з нотами). Цїна 20 сот. (При масових замовленнях знижка 25%).

На переломі. Календарь „Союза визволення України“ на рік 1916. Відень, 1915. (Незабаром вийде з друку). Цїна 1 кор. 20 сот.

Др. Володимир Левицький. Як живеть ся українському народови в Австрії. Відень, 1915. Цїна 20 сот.

Др. Вол. Старосольський. Національний і соціяльний момент в українській історії. Відень, 1915. Цїна 10 сот.

Др. Л. Цегельський. Самостійна Україна. Звідки взяли ся і що значать назви „Русь і Україна“. З картою України. Відень, 1915. Цїна 30 сот.

Б. Лепкий. Чим жива українська лїтература? Відень, 1915.
В. Сїмович. Короткий огляд укр. лїтератури. Цїна 20 сот.

„Великий Льох“ Т. Шевченка. З передмовою й поясненнями д-ра В. Сїмовича. Відень, 1915. Цїна 30 сот.

Проф. М. Грушевський. Як жив український народ. Коротка історія України. З малюнками. Царгород, 1915. Цїна 50 сот.

Богдан Заклинський. Що треба знати кождому Українцеви? Відень, 1915. Цїна 20 сот.

Українські колядки. Третє виданнє. Відень, 1916. Цїна 20 сот.

Всї видання можна набути в адмінїстрації видань С. В. Укр. Wien, VIII., Josefstädterstrasse 79, II. Stiege, Tür 6. Книгарням знижка 25 процент. Грошї просить ся висилати з гори переказом або почтовими марками.

Ukrainische Nachrichten

(Mitteilungen des Bundes zur Befreiung der Ukraina)

орган Союза визволення України
виходить у Відні раз на тиждень

Редакція і адмінїстрація: **Wien, VIII., Josefstädterstraße 79, II. Stiege, Tür 19.**

Редагує Комітет. Видавець і одвічальний редактор: Волод. Біберович.

На переломі.

Незабаром вийде під сим заголовком великий, з багатьома малюнками календарь „Союза визволення України“, понад 20 аркушів друку. Є се памяткова книжка для кождого щирого Українця на згадку сучасного великого часу, який становить переломову добу в життю нашого народу, нашої нації. В нїй знайде читач цїлий ряд цїкавих статей, котрі всесторонньо освітлюють українську справу, наше минуле й нашу теперішність. От короткий перегляд сих статей: Проф. Лепкий, На новім порозї, Проф. В. Сїмович, Шевченків заповіт, Др. Л. Цегельський, Про причини великої світової війни, Др. З. Кузеля, Наше минуле (коротка історія України), Проф. Б. Лепкий, Кінець української волї, Др. Л. Цегельський, Самостійна Україна, йогож, Про назви „Русь“ і „Україна“, Проф. Ст. Рудницький, Україна (коротка ґеографія), С. Кузик, Потреба самостійности України з економічного погляду, Проф. Б. Лепкий, Погляд на укр. лїтературу, Проф. В. Сїмович, Короткий огляд укр. лїтератури, Др. В. Левицький, Українцї в Австрії, Др. М. Лозинський, Укр. представництво в Австрії, Вол. Темницький, Укр. Сїчові Стрільцї, Ів. Чупрей, Сїчовий рух, Проф. Боберський, Сокільський рух, Др. І. Крипякевич, Коротка історія укр. війська, Вол. Дорошенко, Українство в Росії, А. Жук, Союз визволення України, Проф. Гр. Микетей, Червоний Хрест і ин.

Поза тим в календарї поміщено багато поезій найвизначнїйших наших письменників, дібраних так, щоб доповнювали й поглиблювали зміст відповідних статей.

Цїна календаря незвичайно дешева, всього 1 Кор. 20 сот.

Українське Слово.

Полїтична, економічно-суспільна й літературна ґазета.

ВИХОДИТЬ ЩО-ДНЯ У ЛЬВОВІ.

Видає й відповідає за редакцію: др. Сидір Голубович.

Адреса редакції й адмінїстрації: Львів, Руська 3; експедиції: Бляхарська 11.

Умови передплати:

У Львові:		У краю і державі:	
На рік	К 18.—	На рік	К 24.—
На півроку	„ 9.—	На півроку	„ 12.—
На чверть року	„ 5.—	На чверть року	„ 6.—
На місяць	„ 2.—	На місяць	„ 2.50

Цїна одного примірника 6 сот., по-за Львовом 10 с.

Виходить що-дня рано. **Дїло.** Видає: Вид. Спіл. „Дїло“.

Редакція й Адмінїстрація: Львів, Ринок ч. 10. — Експедиція: вул. Руська ч. 1.

Начальний редактор: Василь Панейко.

Передплата

	в Австро-Угорщинї,	за границею.	у Львові
місячно	2·40 К		2 К
чвертьрічно	7.— „		6 „
піврічно	14.— „	20 К	12 „
цїлорічно	28.— „	40 „	24 „

Зміна адреси 50 сот. Цїна примірника у Львові 6 сот., поза Львовом 8 сот., на зайнятих територіях 5 коп.

Зміст: Застереженнє. — Перший Український Сойм в Америцї. — Др. М. Лозинський. Галичина в життю України. VI. Австрійська Україна й Росія. VII. Війна за австрійську Україну. — М. Троцький. Правительство й партії в Росії. — З. К. Із зайнятих українських земель. — Виривки з листу д. М. Ш. про зайняті повіти російської України. — З устної словесности зайнятих українських земель. — Г. Стрілецька орхестра. — Б. Лепкий. Думка. — Зоря Геґедіш. Осінне листє. — В. Темницький. Мир з Чорногорою. — Вісти: Привітне письмо „С. в. У.“ Першому Укр. Соймови в Америцї. Два привіти „С. в. У.“ Укр.-англїйський Комітет у Лондонї. Вимовна часописна опаска. Вистава укр. робіт у Москві. 50-лїтнїй ювилей полт. госп. т-ства. З Волод.-Вол. З зайн. области. Літературний фонд імени І. Полторацького. У справі укр. вистав. Гарний обяв національної свідомости в полонених Українців. Нова книжка про Україну. — Бібліографія. — Виказ жертв. — Оповіщення.

Відповідає за редакцію: Волод. Біберович.

З друкарнї Адольфа Гольцгавзена у Відні.

Львівська державна наукова бібліотека
№ II

Preis 30 Heller.

ВІСТНИК

(Nachrichtenblatt des Bundes zur Befreiung der Ukraina)

Союза визволення України

Виходить що тижня в неділю.
Річна передплата виносить 10 К., 10 Мар., 2 Дол., 4 рублї, піврічна 5 К., 2 рублї, квартальна 3 К., 1·20 рублї. :-: Ціна сього числа 30 сот., 10 коп.

Редаґує Комітет.
Видає і відповідає за редакцію: **Волод. Біберович.**
Адреса редакції: Wien VIII., Josefstädterstraße 79, II. Stiege, Tür 19. Адмінїстрація: Tür 6.

Менших рукописей і віршів не звертаєть ся; з приводу того не входить ся в нїяку переписку.

III. рік. Ч. 9—10. Відень, 30 сїчня 1916. Ч. 69—70.

Просимо відновити передплату на р. 1916. Инакше здержить ся висилку часописи. Наших прихильників просимо зєднувати нам ласкаво як найбільше нових передплатників.

Чорне море й інтереси центральних держав.

Півурядові „Биржевыя Вѣдомости“ принесли недавно замітну статю Струве, в якій між иншим ось що говорить ся про кінцеві цїли Росії: „Полїтична й соціяльно-культурна думка всїх країв займаєть ся вперто умовами й формами будучої мирової працї народів. Спосіб, яким обговорюєть ся сї питання в Нїмеччинї, показує, що ще не на часї навіть порушуваннє питання про робленнє миру. Як що має прийти до миру, мусїла-б Нїмеччина зрезиґнувати з цїлей, які поставила вона собі перед вибухом війни. Та се могла-б учинити тільки побіджена Нїмеччина. Як тепер стоять справи, не можна сподївати ся швидкого кінця боротьби народів.

„Які-ж умови тривкого миру в Европі? Причину війни треба звести до завдання Нїмеччини супроти своїх союзників. Взаємини, котрі настали тепер між Нїмеччиною з одного боку й австрійсько-угорською монархією та Туреччиною з другого, загрожують істнованню Росії й Анґлії. Нїмеччину треба зіпхати до границь, які їй належать ся й які можна погодити з інтересами инших незалежних могутнїх держав, звідсїль приказуюча життєва конечність для Росії й Анґлії нарештї розвязати австрійсько-угорське й турецьке питанне. Крім розвязки сих питань у змислї знищення Австро-Угорщини як звязаної з Нїмеччиною могутньої держави й передачі морських проливів Росії немає нїякої мови про мир для Росії й Анґлії. Засидженнє Нїмеччини на морських проливах є не тільки поважним загроженнєм Росії, але також Анґлії. А турецьке питанне звязане тїсно полїтично й мілїтарно з питаннєм Австрії, як показав виступ Болгарії в ролї союзника центральних держав.

„Знищенне австрійсько-угорської монархії конечне, бо ся держава звязала свою ролю могутньої держави з ролею аґресивної Нїмеччини. Задача, яку має розвязати будучий мир, проста: він мусить спровадити Нїмеччину в її „природні“ границї та зробити неможливим на будуче, щоб Австро-Угорщина, Туреччина й Болгарія бороли ся для цїлей її завойовницької полїтики. Се основи будучої европейської переміни, від яких не може відступити російська полїтична думка“.

Коли таке співають поступовцї Росії, то про що мріють „істінно-русскі“ круги? А все-таки цїкаво, що ті самі „істінно-русскі“ не бажають собі, щоб відбивати Польщу, й відповідні просьби предложили російському цареви. Їх арґументованнє не свіже. Давно вже перед війною піддавано гадку виміни чи навіть продажі польських земель, бо Поляки ніби-то стоять на перешкоді тривкійшому сконсолїдованню Росії та швидшому осягненню кінцевих цїлей пануючої московської нації. Забуває на се преса центральних держав, як і передвчасно бачить усуненнє російської грози в розвязцї балканського питання й тїсно звязаної з ним справи проливів. Хто так могутнїй, як Росія, й має Чорне море, той мусить скорше чи пізнїйше добути вихід з Чорного моря. А Чорне море матиме так довго Росія, як довго матиме в своїй власти не головну силу, але навіть хочби меншість українських земель.

Львівська державна наукова бібліотека

Зрозуміннє того бачимо в останніх часах навіть серед Мадярів. Визначний мадярський політик і учений, підписаний буквами А. К., помістив у поважнім угорськім будапештенськім місячнику „Das junge Europa“ в книжці за падолист і грудень статю „Світові політичні завдання Німеччини. Угорське бажаннє“ (Deutschlands weltpolitische Aufgaben. Ein ungarischer Wunsch, стор. 36—41). Читаємо тут, що „німецький цїсарь повинен і мусїтиме запанувати також над Чорним морем. Здїйсненнє сього домагання означало-б сповненнє потрійної цїли: 1. тривке розторощеннє царського імперіялїзму, 2. не виставлене на небезпеку, безпосереднє полученнє з магомеданським світом і 3. кінцевий упадок абсолютистичного панування Анґлії над морями“.

Зазначивши, що три части російської держави творять основу могучости й завойовницької кортячки Московщини: російська Польща, балтійські провінції й Україна, говорить дуже поважана на Угорщині особистість ось що про останню: „А Україна для Росії тим, чим для Антея була земля, невичерпане джерело її сили: тут живе тридцять мілїонів козаків Росії, тут росте 150 мілїонів метрових цетнарів пшениці, тут має Росія 30 мілїонів штук рогатої худоби, свої найбільші копальні вугля та заліза. А що для Европи має ще більше значіннє, з України може загрожувати Росія Царгород і турецькі морські вузини. Як Україна перестане належати до російської держави, тоді стане безпредметовою російська політика, ведена від 200 лїт, не тільки змаганнє опанувати Царгород і дорогу через Дарданелї, але й уся гра на Балканї. Бо-ж балканська політика має тільки цїль промостити дорогу до Стамбулу; ся дорога стає непотрібною, як її кінцевий пункт відсунеть ся врештї від російської ненаситности.

„Головна цїль світової війни та, щоб раз на все поставити границю російським завойовницьким змаганням на Орієнтї, царському імперіялїзмови. Одначе се станеть ся тільки тодї, коли здавить ся царський імперіялїзм. Не російський нарід, але царський імперіялїзм треба повалити на землю, бо тільки він був причиною, що на небі Европи, тим більше Угорщини, так часто надтягали грізні хмари“.

Царського імперіялїзму не повалить ся відірваннєм Польщі від Росії. До того Росія може запалати жадобою реванжу. А „Росія не сміє забажати нїякої відплати задля Поляків, навіть не сміє мати можности думати про неї. Одначе сього можна тільки тодї сподївати ся, коли зовсїм ослабить ся царський імперіялїзм, який з такою твердою волею пхаєть ся на балканський півострів, й позбавить ся її згаданих трьох джерел її могучости. Вони й так чужі области, які Росія має несправедливо й нїколи не могла їх змосковщити. Московські царі здобули Україну в половинї 17 столїття, балтійські провінції по мирі в Упштадтї на початку 18 віку, а Польщу щойно при кінцї 18 стол. й сї области досї зостали ся ще чужими тїлами російської держави. На Українї привитав би нарід визволюючі армії центральних держав так само радісно, як ми се бачили в російській Польщі“.

Про конечність визволення України з російського ярма думали вже в Німеччинї за часів Бісмарка, одначе заслугою щойно побісмарківської нїмецької політики є втягненнє Чорного моря в сферу нїмецьких інтересів. Нова нїмецька світова політика поборює абсолютистичне пануванне Анґлії на морях. Але що в північнім морі не може Німеччина поконати зовсїм Анґлії, треба напасти на Анґлїю в Середземнім морі. Одначе дорогу до Середземного моря замикає Ґібральтар, тому можна зайти туди щойно манівцями через Чорне море, вихід з котрого, Босфор і дорога через Дарданелї, находять ся тривко в руках союзника Німеччини. До Чорного моря веде дорога через Україну й „тому треба видерти її цареви та наново здвигнути стару київську державу“. Через увільненнє України та вільний доступ до Чорного моря відбереть ся царському імперіялїзмови силу реванжу й Німеччина забезпечить собі полученнє з Туреччиною.

Зазначуємо сей знаменний мадярський голос саме тепер, коли др. Гіядор Стрипський видав перший зошит мадярського двотижневника „Україна“ (Ukránia). Політичну вартість української нації для Мадярів зрозумів Микола Семере, що визначив 10000 К нагороди за працю, яка всесторонньо висвітлила-б мадярські расові й історичні звязи з Українцями. Новий симпатичний журнал поставив собі цїлю обговорювати й освітлювати культурні й господарські взаємини межи Мадярами й Українцями. В добре зрозумілім інтересї мадярської нації лежить не мати в сусїдстві нї такої части світа для себе як Росія, нї якогось державного новотвору, сотвореного на млин московських політичних інтриґ. Тому витаємо щиро появу мадярської „України“, яка має в цїкавих студіях, знайомити Мадярів з історією української нації, з її багатою літературою в артистичних перекладах, з науковими, літературними й публїцистичними працями про угорські справи в українській мові, й сподіваємо ся, що угорська державність скрізь, де зайде потреба, промовить своє могутнє слово в обороні найнещасливійшої, бо найбільше поневоленої української нації.

Галичина в життю України.

VIII. Значіннє австрійської України в часї російської окупації для української справи в Росії.

Що Росія сеї своєї цїли не осягнула би, хочби їй і було вдало ся задержати австрійську Україну в своїх руках, певність сього дає нам уся дотеперішня історія українського народу. Знищивши ті вищі форми українського національного життя, які розвинули ся в австрійській Україні, Росія була би спричинила припізненнє українського національного розвитку, який тепер мав би нові перешкоди на своїм шляху, одначе певна річ, що український нарід переміг би й ті перешкоди.

Тим більше, що вищі форми українського національного життя в Австрії, хочби їх і знищило російське правительство, все-таки зоставили би свій слїд, який навіть серед найважших умов мусїв би корисно зазначити ся на дальшім життю українського народу.

Бачило ся се виразно в часї російської окупації австрійської України. Вже сам факт, що тут Росія застала вищі форми українського національного життя, яких не було в російській Україні й до яких російські націоналїсти відмовляли не тільки прав, але також і здібностей українському народови, причинив ся до заінтересування українською справою в Росії. Коли в Росії ставило ся перешкоди розвиткови сих вищих форм українського національного життя, в зайнятій Росією австрійській Україні треба було сї форми нищити, бо тут вони вже були. А сей факт істнування сих вищих форм українського національного життя не міг не будити — бодай серед якоїсь части російського громадянства— критичного відношення до противукраїнської політики російського правительства, не міг не викликати міркувань, який шлях правильний: чи руйнувати вищі форми українського національного життя в зайнятій австрійській Україні, чи признати законність такого розвитку й не ставити йому перешкоди також у російській Україні.

Очевидно, така переоцїнка вартостей відбуваєть ся загалом поволи, а в Росії, де державна власть так пригнїтає громадську думку, та ще в українській справі, де політика правительства лишила глибокі слїди на політичній думцї цїлого громадянства, тим більше годї було ждати якоїсь різкої переміни, особливо в часї війни. Та все-таки російська преса нїколи передтим не інтересувала ся так українською справою, як саме в часї російської окупації австрійської України. Коли передтим про українську справу писала сливе виключно російська противукраїнська преса, а та часть російської преси, від якої по її політично-суспільнім світогляді можна було сподївати ся оборони української справи, або зовсїм мовчала або говорила про неї й по формі й по змістї дуже небагато, — тепер побіч україножерних виступів російської націоналїстичної преси, як консервативної, так і лїберальної появили ся також численні голоси в оборонї українства загалом і зокрема в зайнятій австрійській Україні. Розуміють ся, сї голоси не виходили з рам російської державности, — сього й годї було-б від них ждати, — але все-таки боронили вони права українського народу до вільного національного розвитку в російській державі.

Не зостав ся без корисних наслїдків для української справи в Росії також побут російських військ і російських властей в австрійській Україні. Тут вони дістали практичну лєкцію українського національного життя; побачили як живий факт те, про що багато з них і зовсїм не знало; переконали ся, що те, що російська противукраїнська преса представляла їм, поборюючи українські змагання в Росії, як орґанїчну неможливість, тут живе й розвиваєть ся; пізнали вкінцї всю неправдивість тверджень тої-ж преси про істнованнє „російського народу“ в Галичинї та про силу російсько-національного руху, як також моральну нїкчемність провідників того руху, яких навіть офіцер російського штабу, капітан Наркевич, редактор „Львовск-ого Военн-ого Слова-а“, публично назвав у своїм орґанї людьми з „рабською моралю“ й „дезертирами свого народу“.

Особливе значіннє мала російська окупація австрійської України для тої української народньої маси, яка прийшла сюди як російське військо, як також для тих інтелїґентів „тоже-малороссов“, що прийшли сюди чи в військовім, чи в урядницькім характері. Ся українська маса, з сильним українським етноґрафічним почуттєм, одначе не перетопленим на українську національну свідомість, побачила тут зовсїм новий для себе світ, живий орґанїзм українського національного життя, що розкрило перед нею можливости, про які вона, як думала, то хиба тільки в мріях.

Тай російські полонені української народности вернуть з Габсбурзької монархії до своєї держави не ті, що попали в полон. Завдяки приналежности части української землї до Габсбурзької монархії й тим вищим формам національного життя, які тут виробив український нарід, їм також відкриють ся очі на українську національну справу й їх обовязки перед нею.

Як по словам римського поета полонена Греція своєю культурою полонила свого побідника-Рим, так австрійська Україна, залита російською інвазією, своїми вищими формами українського національного життя принесла користь українській справі в Росії.

Навіть якби було довело ся австрійській Українї зостати ся під російським пануваннєм, якби її вищі форми українського національного життя були знищені, все-таки вони були-б зоставили слїд, який мав би значіннє для розвитку української справи в Росії.

Тим більше тепер, коли австрійська Україна знов вільна від російської інвазії, треба сподївати ся, що українська справа, завдяки розвиткови вищих форм українського національного життя в австрійській Українї, вийде з теперішньої світової війни побідно, що український нарід через сю війну значно наблизить ся до здїйснення свого ідеалу Вільної України.

Др. М. Лозинський.

Противоєнний рух у правих кругах Росії.

Той час, коли сливе цїлу Росію, з виїмкою хиба робітничих мас, захоплював шовінїстичний шал війни, вже давно минув. Упертими прихильниками війни лишають ся ще російські помірковані й лїберальні партії й то з зовсїм зрозумілих причин. Російський великий промисл заробляє величезні ґроші на воєнних доставах, а до того він, захищений на російськім ринку від нїмецької конкуренції, підбиває цїни вгору, збільшуючи до неможливих розмірів всеросійську дорожню. Се зовсїм пояснює й ту обставину, що найбільш войовничими орґанами являють ся „Утро Росії“, орґан московського мілїонера Рябушинського, „Русское Слово“, „Биржевыя Вѣдомости“ й инші орґани великої російської буржуазії. Незле заробляє й російська інтелїґенція в патріотичних комітетах усякого роду, а поза тим лїберали, що ґрупують ся біля „Рѣчи“, „Русск-их Вѣдомостей“ і до них подібних напрямом орґанів, старають ся захопити в часї війни полїтичну власть у свої руки, знаючи, що провадити війну без допомоги громадянства річ досить трудна, отже і старають ся її затягнути можливо довше.

Російським аґраріям ведеть ся в часї війни не так добре: замкненнє Дарданелїв і всїх границь Росії для вивозу хлїба й небувала кріза в залїзничім русї роблять великі шкоди дїдичам і сильно зменшують войовничий запал крайнїх правих партій, що опирають ся головним робом на земельну аристократію. Крім того правих дуже немило вразив зріст впливу лїбералів на правительство. Домагання поступового блоку сильно налякали крайнїх правих і вони хотїли-б швидше припинити війну з Нїмцями, нїж програти війну з лїбералами. Одна з правих часописей писала в свій час: „Хиба варта провадити війну, коли приневолені йти в відставку такі люде, як Рухлов“. Але крім Рухлова пішли в відставку й його товариші та праві почали робити поважні заходи в тім напрямі, щоб заключити окремий мир з Нїмеччиною. Мирову аґітацію провадили праві з „патріотичних оглядів“ конспіративно, але виступ княгині Васильчикової виявив недвозначно, що значна частина російської аристократії стараєть ся добити ся окремого миру з Нїмеччиною. „Новое Время“ повідомляє, що по своїм приїздї до Петербурга Васильчикова поновила свої старі звязки з цїлим рядом представників петербурзької аристократії, при чім у розмовах з ними відкрито говорила про конечність негайного заключення миру. З ревеляціями проти петербурзьких миротворців виступає й радикальна „Кіевская Мысль“, пишучи: „Нашим правим не пощастило ся доказати, що чутки про окремий мир з Нїмеччиною се вигадки. По ревеляціям Родзянка мінїстер внутрішнїх справ признав у буджетовій комісії, що княжна Васильчикова не міт, а дїйсність і що мінїстрови відомі особи, з якими вона вела переговори. Тепер у французькім журналї „Revue de Paris“ пан Барєр твердить, що праві домагали ся негайного заключення окремого миру. Пан Барєр, поінформованнє котрого стоїть поза межами сумнїву вже через те, що його ревеляції зявили ся в пресї наших французьких союзників, заявляє, що він не вважає можливим назвати всїх замішаних у сїй справі й обмежуєть ся поки-що назвищами Щегловітова та Маклакова, що взяли таку дїяльну участь у з'їздї правих у Петербурзї. Се вони зараз по здобуттю Львова Австрійцями почали аґітацію за миром з Нїмеччиною“.

У більш обережного російського правительства Васильчикова найшла не таке добре прийняттє, як у правих партій: Хвостов попереджений Родзянком, до якого необережна княжна звернула ся з листом, не захотїв навіть з нею говорити, а петербурзька полїція приневолила її виїхати до маєтку її сестри на південь. Але сама вже та обставина, що особу, яка провадила довший час противоєнну аґітацію, покарано тільки тим, що вислано її з Петербурга, показує в деякій мірі, що російське правительство зовсїм не таке вже готове вести довго війну, як се стараєть ся показати Хвостов у Думі.

М. Троцький.

Що тепер дїєть ся в Росії?*

Розкладова праця Думи.

Перший рік війни проминув для Росії під знаком „волї до побіди“ та кличем зєднання народу з правительством. Се зєднаннє розпочало правительство в порозумінню з буржуазією. Бюрократія змобілїзувала всї придатні сили й засоби, щоб нїби чарами викликати ілюзію єдности волї й тїсного співробітництва соціяльних сил. Усе, що не гармонїзувало з сею ілюзією, старанно затушовувало ся обєднаними силами зацїкавлених у тім кляс і соціяльних ґруп так, що на око здавало ся, що й справдї перед глядачем живий державний орґанїзм. Уступленнє з Галичини виправдувано попереду стратеґічними причинами, а потім тимчасовою недостачею муніції. Офіціозна й лїберальна преса піддержувала офіціяльні звідомлення з перебігу війни та пропаґувала той погляд, що невдачі в Галичинї се тільки відокремлені події тимчасового характеру, з котрих не треба робити загальних песимістичних виводів. Але слїдом за Галичиною прийшли здача Варшави, втрата цїлого ряду кріпостей, котра рівночасно була звязана з нечуваним відходом російської армії на 500 кільометровім просторі. Сей побідний похід нїмецьких й австрійських армій розвіяв усї ілюзії обєднання правительства з народом, знищив наглядність істнования державної орґанїзації, котра була би здатна й мала силу бодай боронити себе.

Під ударами злучених армій задріжала й сливе розвалила ся гнила будова абсолютизму, прикрашеного нїби-то конституційними зверхнїми прикрасами. Навіть для простого ока стали видними його дїрки й щілини. Таким чином треба було припинити фальшиву гру в єдність сил. Правительство само залишило сю гру тай лїберали відкинули її як непридатний засіб. Державна Дума в своїй третїй сесії порвала з тактикою протиставлення зорґанїзованим силам во-

* **Від Редакції.** Відомий російсько-нїмецький соціяліст, публїцист і полїтик Парвус видає в Мюнхенї від вересня 1915 р. двотижневий журнал „Glocke“ (Дзвін), присвячений головним чином економічно-полїтичним питанням у звязку з сучасною війною. В 8 ч. його „Дзвону“ надрукована статя петербурзького кореспондента сього журналу Краснова про внутрішнїй стан Росії. Хоч вона й написана трохи занадто фейлєтоново, ми все-ж-таки подаємо її читачам як цїкавий і всесторонній нарис того, з якими силами й засобами почала Росія нову офензиву против Австрії. Читачі певне не без зацїкавлення між иншим перечитають, що головною метою сеї офензиви ставить царь у жаданнях до свого ґенерального штабу здобуттє Львова.

рога потугу міцного, бадьорого надією на побіду духа, підприйняла дослїд сил держави й мусїла безумовно прийти та таки й прийшла до того висліду, що сучасне правительство нездатне навіть зорґанїзувати оборону краю. Страшна воєнна дїйсність покликала до життя націоналїстичний бльок, котрий обхопив у собі всї елєменти Думи від чорної сотнї до кадетів. Дуже помірковапа програма сього бльоку, що вимагала заміни сучасного правительства правительством народнього довіря, правительством, котре могло перевести хочби тільки незначні внутрішнї реформи, послужила, як відомо, приводом для замкнення Думи. Утвореннє сього бльоку, котрий клином вбив ся в попередню зворушуючу єдність уряду з буржуазією для побіди над ворогом і викликав замкненнє Думи, так само, як побідний похід Нїмцїв і Австрійцїв з Варшави до Двинська, вплинуло на виясненнє рішучої нездатности нїдочого державної власти в Росії. Через прірву, що відкрила ся між самодержавєм і народом, не можна було більше перекинути мосту. Наближаєть ся хвиля перевороту й, як се звичайно буває на передодні знищення якогось ладу, показують ся лихі познаки розпаду.

Мінїстри відходять і приходять.

Найблизші співробітники царя, його мінїстри, не мають в його очах більше нїякого авторитету й він міняє їх без усякої системи, без усякого пляну. В один і той самий день скидаєть ся з мінїстерських становищ відомих реакціонерів і людей лїберального настрою, напр. Рухлова й Кривошеїна. Царські капризи та сваволя сильно осуджують ся навіть у мінїстерських кругах. З єдиною виїмкою Ґоремикіна всї мінїстри заявили ся за утвореннєм мінїстерства народнього довіря, за продовженнєм засїдань Думи й за прийняттєм депутації союза міст і земств. Але царь подаєть ся тільки перед одним впливом — безмежним впливом відомого авантурника, зовсїм неосвіченого мужика Распутіна, котрий удає з себе „святого старця“.

Распутін без кінця.

Распутін від сьогодні призначає мінїстрів. Його найновійша креатура мінїстер внутрішнїх справ Хвостов, про котрого Распутін відкрито сказав: „Я його зробив мінїстром, — він добрий парубок“. Тому-ж самому Распутіну завдячує свою відставку товариш мінїстра внутрішнїх справ Джунковський, бувший улюбленець і товариш царя по полку. Бувши шефом жандармів, Джунковський саме велїв стежити за Распутіним і затримав його, коли той хотїв поїхати з Сибірі до Царського Села. Ледви він повідомив про се царя, як сей пустив його без прохання з його становища. Той же Распутін завинив і відставку оберпрокурора Святїйшого Синоду Самаріна, дуже поважаного в своїх кругах московського маршалка (предводителя дворянства). Притока до того просто нечувана. Синод призначив суд проти другого, рівно-ж всесильного мужика, бувшого садівника, а теперішнього епископа Варнави, приятеля й улюбленця Распутіна. Сей Варнава, котрому дано високе церковне становище без усякої духовної освіти, має за собою вже порядний спис злочинів. Сей спис скінчив ся поки-що історією підприйнятої Варнавою канонїзації невідомих досї нїкому мощей. Синод, обурений сим порушеннєм законів православної церкви, по котрим тільки сам Синод за згодою царя може обявити когось святим, почав вести судове слїдство проти Варнави. Сей заявив при переслуханню, що він не мав нїякої спромоги звернути ся по канонїзацію до Синоду, бо він мав „видїнїе“: в ночи з'явив ся йому ангел і в імени Бога зажадав негайної відповідної канонїзації, — значить, він не мав зовсїм часу чекати рішення Синоду. Слїдство дало багатий матеріял до обвинувачення проти Варнави. Зрештою Синод рішив відібрати в Варнави епископство. Оберпрокуратор Синоду Самарін згідно з статутом підписав сю ухвалу та предложив цареви до затвердження. Коли він се зробив, царь скинув його з посади так, що ухвала Синоду лишила ся недїйсною й Варнава продовжує свою чудну дїяльність. Ся своєрідна подїя обурила навіть дворянство, котре прийняло ображеного Самаріна по його поворотї до Москви демонстративними овацїями.

Царь яко „воєвода“.

Зрештою навіть усуненнє Миколи Миколаєвича від найвищої команди було почасти теж дїлом Распутіна. Сей хитрий мужик уміє зручно використати забобонну й темну придворну зграю. Се він подав цареви „ґенїяльну“ гадку стати на чолї армії. Притім Распутін оповідає нам, що царь бачив „видїнїе“: Мати Божа зявила ся йому з хрестом і мечем у руках та, передаючи йому їх обидва, поблагословила його на провід армією.

Манїфест про перейняттє царем найвищої команди неначе громом приголомшив цїлу армію. Офіцери навіть не старали ся ховати свого незадоволення й осуджували в іронїчних і саркастичних словах сей акт найвищої мудрости. Царь став на чолї армії й зараз же почув себе великим героєм. Навіть його постать змінила ся. Він придбав стрункійшу поставу, ходить певнїйшим кроком і не сумнївається щодо побіди. Проти плянів ґенерального штабу він поставив собі задачею при всяких обставинах добути знову Львів. Се стало ся його божевільною ідеєю. А тут ще трапило ся, що в той самий час припинено нїмецьку офензиву. Одушевлений „успіхами“ своєї армії, царь набрав ся знову смілівости, найбільше рішуче зрік ся наміру зробити якийсь крок назустріч вимогам суспільности й на раду Распутіна та Ґоремикіна роспустив Думу.

Відроченнє Думи.

Правительство завжди вважало за конечне приготовити ся до розпущення Думи, тож у ніч передтим стягнено до Петербурга з околиць усї воєнні сили, котрі наразї можна було роздобути. Буржуазія, представлена октябристами та кадетами, показала ся одначе низше того рівня, на котрім бояло ся побачити її правительство. Останнє мало страх, що Дума не розійдеть ся та проголосить свої засїдання постійними. Одначе лякливі лїберали були дуже далекі від подібного вчинку горожанської смілівости й прийняли заяву про відроченнє Думи слухняно. Тільки соціяльні-демократи та трудовики демонстративно покинули залю. За ними пішли деякі лїві кадети. Лїберали подали гасло заспокоєння й заявили з розбитим серцем, що чашу треба випити до дна. Вони лишили ся навіть у дорадчих комітетах при мінїстерствах для орґанїзації „побіди“, хоч і самі вони вважали своє місце при сих нарадах без рішаючого голосу негідним. З'їзд міст у Москві прийняв у вересні резолюцію про конечність утворення мінїстерства народнього довіря, скликання Думи, урівноправнення народностей і політичної

амнестії. Земський зїзд домагав ся зміни мінїстерства та скликання Думи. Обидва з'їзди ухвалили післати депутацію до царя. Царь, уповаючи на дану йому долею Божу охорону, ухилив ся від прийняття сеї депутації. Так скінчила ся опозиція буржуазної фронди. Й усе йде своїм попереднїм шляхом.

Мобілїзація лихварства.

Так звана мобілїзація промислу перетворила ся тепер на загальну думку в мобілїзацію лихварства з одного та в перекупність з другого боку.

Хабарництво на всїх полях господарського життя прийняло неймовірні розміри. Нїодної військової достави, нїодної торговельної справи з якоюсь державною інституцією або воєнно-промисловою орґанїзацією не можна перевести без перекупства. Сї й загалом звичайні в Росії порядки перетворили ся тепер чисто в якусь орґію. Цинїзм іде так далеко, що один правительственний уряд дає хабарь иншому! На однім закритім засїданню Державної Думи показано документ, з котрого недвозначно виявило ся, що управа хлїборобства й державних маєтків виплатила хабарі залїзницям, аби дістати ваґони. Підкупна господарка на залїзницях не тільки загально відома, але навіть й управильнена. Такса виносить 300 карбованців від ваґону. Залїзничне господарство країни в повнім розпадї. В той час, коли часто-густо панує велика недостача ваґонів, збираєть ся їх на окремих місцях стільки, що треба вживати рішучих й насильних мір, щоб висвободити залїзниці. Так у Москві висаджено в повітрє залїзничі вози, що загатили сей вузол.

Холод і голод!

Повний розстрій залїзничого господарства виявив ся також і в питанню запровіянтования країни. Характеристично, що Петербург, не вважаючи на те, що се місто окружене довкола лїсами, в найвищій мірі терпить від недостачі палива. Як твердять петербурзькі міські гласні (радні), засоби палива швидко вичерпають ся зовсїм. Те саме і з Москвою. Перед крамницями з мукою й цукром у Москві й Петербурзї збирають ся товпи народу, заповнюючи цїлі вулиці. Сї люде довгими годинами чекають, аби купити один єдиний фунт цукру або декілька фунтів муки. Спеціялїсти твердять, що через те, що свого часу не подбало ся про се, тепер уже сїй справі не можна запобігти й недостача палива в цїлій Росії ставатиме все прикрійшою.

Селяне, передбачаючи голод, здержують ся з продажею хлїба.

Дорожня досягає свого найвищого ступня. Немає нїодної річи, цїна якої на підвисшила ся-б бодай удвоє, й недостає найконечнїйших річей, як для населення, так і для армії.

Багато лиха робить також сваволя поодиноких властей. Петербурзький градоначальник напр. постановив, аби дрова на паливо продавали ся по десять карбованців за кубічний сяжень. Але великі купцї самі платили по двадцять карбованців за сяжень, отже торговля дровами була унеможливлена й люде лишили ся без палива. Кождий провінціяльний урядник, чи то ґубернатор чи справник видає свої власні розпорядки в боротьбі з дорожнею. Один забороняє вивіз, инший довіз. Петербурзький ґубернатор турбуєть ся поперед усього російським походженнєм палива. Він заборонив вивіз дров з одного маєтку на Неві, бо його властителька носить нїмецьке назвище й є підозріннє, що вона має горожанські права в двох державах. Сей своєрідний ґубернаторський патріотизм приневолює людей, котрим нестає палива, мерзнути.

Гідне уваги, що при всїм тім у Петербурзї, Москві й инших містах люксусових річей, ласощів, дорогих овочів і тому подібних річей забагато, тодї як не вистарчає найконечнїйших життєвих засобів. Се своєрідне явище має надзвичайно просте поясненнє: саме торговцї дорогими товарами мають більшу спромогу заплатити хабаря за ваґони, нїж торговцї дровами, чи пекарі.

Військо без шинелїв і чобіт.

Вже й тепер у Москві й Петербурзї стрічають ся салдати в полотнянках і чоботах з халявами з церати. Цїлі роти виводять на площу вправ — **босими**, бо постоли з лика, в яких поприходили сї люде з села, швидко стоптали ся. Недостача обуви викликана між иншим тим, що значна частина російських шкіряних фабрик находить ся в Польщі, себто в зайнятій Нїмцями области. Треба ще до того додати характеристичну подробицю: перед окупацією міста Шавлї ковенської ґубернії звертав ся один тамошнїй великий фабрикант шкір аж двічи до начальства з просьбою дати йому ваґони для вивезення його шкіряних товарів у середину Росії. Але він так і не дістав ваґонів, поки міста не зайняла нїмецька армія, котрій тодї й дістали ся всї шкіряні засоби.

Збігцї.

Крім загальної лихої господарки погіршуєть ся ще положенне через нагромадженнє збігців і висланих з зайнятої области. Відомо, що населенне зайнятих земель вивожено насильно. Його ограбили при тім козаки й инші салдати до сорочки. Щоб ухилити ся від ограбованнє власною армією, люде часто покидали свої місцевости ще, заки з'явило ся військо. Голодним товпам народу не лишало ся в дорозї нїчого иншого, як самим грабувати, й таким робом села вздовж шляху ограбовані вже збігцями, до котрих приставали все більші маси народу з ограблених місцевостей. Так усе більше й більше зростав потік збігців і грабіжників.

Адмінїстрація не робила нїчого, щоб десь притулити сї збіглі голодні, зневірені маси, й не дбала про них. Нараховують у Петербурзї 800 тисяч збігців, у Москві 550 тисяч. Багато мілїонів утїкачів розсїяно по країнї. Говорять про 15 мілїонів утїкачів і вивезених. Надзвичайно загострене сим питанне про забезпеченнє населення життєвими засобами зостаєть ся нерозвязаним і грозить катастрофою, розміри й наслїдки котрої перейдуть усяке представленнє. Так викликує правительство до життя темні сили, опанувати котрі воно не буде в силї; сї сили викопають гріб йому самому.

Голодні бунти.

Вже зголошують ся передвістники сих катастрофальних з'явищ. Уже в ріжних місцевостях Росії були голодні бунти. Так в Астраханї, де військо розстрілювало людей, в Богородську й Подольську, московської ґубернії, де рівнож начальство дало зворохобленому народови олово замість хлїба. В результатї кількадесять убитих і ранених; тодї в московській ґубернії проголошено воєнне

положеннє. В Петербурзї були також з тих самих причин конфлїкти між товпою й поліцією в передмістї Колпинї та фабричних районах.

Правительство нацьковує голодний нарід на банки.

Правительство в особі нового мінїстра внутрішнїх справ Хвостова добре бачить наближеннє страшного моменту. Не чуючи в собі сили заздалегідь оперти ся близькій бурі, воно стараєть ся захистити ся перед катастрофою своєрідним способом. Хвостов, використовуючи для сього пресу, стараєть ся відвести увагу в иншім напрямі й відповідальність за неминучий голод звалити на соціяльне представництво та приватні круги: на міські самоуправи, котрі нїби-то не досить дбали про довіз життєвих засобів, та на банки, що спекулювали на подорожінню цукру, хлїба, вугля й т. д.

Мінїстер внутрішнїх справ нацьковує народнї маси проти банків, обвинувачуючи банки в тім, що, обмеживши кредит, навмисне позволяли товарам лежати на залїзницях, аби піднести цїну в гору. В Петербурзї оповідають, що Хвостов мав намір притягти до суду міські представництва й банкові дирекції, щоб перед громадською думкою звалити вину на них і відвернути від правительства народнїй гнїв.

Страйки.

У тїснім звязку з дорожнею вибухають то там, то тут по цїлій Росії страйки. Драконівські засоби, за котрі хапаєть ся проти них правительство, погрози посилати страйкарів на фронт і засуджувати на каторгу, карати шістьма роками дисциплїнарного баталїону в разї, якби робітник без законної причини не з'явив ся до працї, — все те лишаєть ся порожнїми словами, котрі нїкого не лякають. Бо в дїйсности сих погроз не виконуєть ся. Се зрозуміле. В країнї панує велика недостача не тільки кваліфікованих робітників, але навіть щоденних наймитів у підприємствах, що працюють для армії.

Нема чого й думати відняти в фабрик їх робітників, бо через се армія лишила ся-б без мунїції. Не вважаючи на всї погрози, страйки в Петербурзї й Москві щоденне безперестанне явище. Так у Москві декілька разів страйкували трамвайові робітники. В Петербурзї сливе всї фабрики й заводи, включно з Путилівськими й Лєснерівськими заводами, в фабриках мідяної бляхи та рур Еріксона, Речкіна й инш., що виробляють мунїцію. В жовтнї страйкували цїлих два тижнї робітники Скорохода, фабрики чобіт для армії. Страйкувало декілька тисяч робітників. Страйк на фабрицї Фенїкса мав у своїм наслїдку арештованнє 400 робітників, котрих передано воєнним властям для посилки на фронт. Минуло вже більше місяця часу, а погроза й досї не виконана.

Революційний пролєтаріят.

З другого боку дозволило правительство робітникам, хоч, правда, на просьбу буржуазії, скликати збори для вибору своїх представників до воєнно-промислового комітету. Буржуазія бажала збудити патріотизм у робітників, подавши гасло оборони вітчини, а не „волї до побіди", як попереду. Робітники не поминули скористати з сеї нагоди; вони відбули ряд зборів, аби використати їх — бо сї збори відбували ся без полїційного догляду — для своїх цїлей, себто для вияснення свого становища до війни й для орґанїзації своїх сил для близької рішаючої хвилї в внутрішнїм життю країни. Серед робітників виявили ся дві течії:*) прихильників бойкоту, що виступили за рішучим бойкотом предложеного буржуазією комітету, й инших, котрі, правда, теж хотїли бойкотувати комітет, але радили післати до нього все-жтаки представників задля інформації про його дїяльність, щоб ужити сих інформацій у дальшій революційній боротьбі. Перший напрям переміг. Виборців таки вибрано, але вони відмовили ся післати представників до комітету. Обидві течії згоджували ся зовсїм в однім: нїодна з них не держала ся погляду, що треба боронити країну, котрий так бажала підсунути їм буржуазія. Треба загалом сказати, що міщанські патріотичні кличі не знаходять нї найменшого відгуку в робітничих масах, настроєних дуже революційно. Відроченнє Думи, котре так сильно засмутило буржуазію всїх відтінків аж до радикальної інтелїґенції, не зробило на робітничі круги нїякого вражіння. Дїяльність Думи, котра затушовувала внутрішнї протирічча, щоб задемонструвати ворогови „народню єдність", і лила воду на млин правительства, виявила до дна її дійсну істоту. Буржуазія зостала ся нї в тих нї в сих, побачивши, що розпущеннє Думи не потягло за собою страйку-протесту навіть серед петербурзьких робітників. Один з лївих кадетів докоряв соціяльній демократії, що в разї повстання армія виступила-б по боцї народу.

З другого боку Маклаков, розумієть ся, лякав правительство небезпекою з низу, зі сторони „невідповідальної" чернї, предсїдатель міського з'їзду в Москві не допустив до участи в сім з'їздї соціяльно-демократичних думських послів. Буржуазія протягла гостру границю межи собою й лївими демократичними елєментами. Се зрештою в Росії одна єдина соціяльна верства, котра бажає продовженнє війни й боїть ся, що правительство може згодити ся заключити мир.

Войовнича буржуазія.

В сих кругах сильно ширить ся чутка, що царь став на чолї армії, щоб окремо заключити мир. Навіть те, що нїмецьку офензиву припинено й російська армія від часу, коли царь обійняв найвищий провід, спромогла ся на відпір, пояснюєть ся в сих кругах тим, що Нїмеччина нїбито дала російській армії спромогти ся на якісь незначні успіхи, щоб підготовити „пристойний" мир. У сих же самих кругах підозрівають правительство, що воно дражнить робітничі маси й викликує повстаннє, щоб заявити потім своїм союзникам, що воно не може більше продовжувати війни наслїдком внутрішнїх заворушень. Бо вони твердять, що в умові Росії з її союзниками є застереженнє, котре признає Росії право заключати окремий мир, колиб, мовляв, у країнї вибухла революція.

Сї міщанські побоювання находять багату поживу в „істінно-русскій" пресї, напр. у „Земщинї", котра іронїчно запитує лїбералїв, де-ж бо той кінець, до якого на їх думку має вести ся війну, й додає, що кожна війна коштувала вже досить жертв. Подібні-ж змагання до миру виявляють і инші орґани „істінно-русских людей".

На чім же опирає в такім разї російська буржуазія свої надії на побіду, коли вона й сама ясно розуміє нездатність старого державного ладу до оборони краю? На

*) Про се докладнїйше написано в статї У. С. „Знаменна резолюція петербурзьких робітників", „Вістн. С. в. Укр." ч. 49—50, ст. 13.

се питанне представники міщанських кругів дають усе ту-ж саму відповідь: Німеччина з кождим днем усе більше вичерпуєть ся, треба продовжати війну, хочаб і відступаючи, доки не зломить ся Німеччини.

Настрій народніх мас.

Але звичайний обиватель, котрий не добирає фактів до своїх бажань, стоїть дуже далеко від сеї ідеї „побідного кінця“. Якби ні скінчила ся війна, щоб тільки скорше їй кінець“. Так говорить звичайно кождий.

Нарід, котрий з самого початку не вважав сеї війни своєю справою, прокляв її й нарікає на правительство, що в кождій родині забрало якусь жертву. Незадоволенне настільки ясне, що навіть правительство й буржуазія зрекли ся надії пробудити патріотичне одушевленне в народі, бо тут даремні всі зусилля. Найкращою ілюстрацією сього служить часта втеча запасних з казарм цїлими партіями. Так утїкли з казарм у місцевости Медвідь, у 30 верстах від Петербурга, протягом жовтня 400 запасних. Вони покидали свої рушниці й повтїкали.

Настрій в армії.

Коли тепер у Росії кождий, хто стоїть перед бранкою, мріє тільки про те, якби викрутити ся від служби на фронті або, в разї, як се не вдасть ся, як найскорше дістати ся до полону, коли нїхто в Росії не вірить більше силї власної армії, коли кождий офіцер мріє про якесь адмінїстративне місце позаду армії, то вже з сього можна судити, який настрій в армії. По оповіданням ранених і хорих, котрі повернули з фронту, спільне бажанне, що обєднює салдатів і офіцерів, се змаганне до миру.

Крім загальних причин грає ще в салдатів велику ролю жорстоке поводженне начальства. Салдатів з найменшого приводу караєть ся немилосердно тїлесними карами. Тїлесних кар уживаєть ся в усїх частях армії й немає нїякого дива, що салдати, які мусїли затаїти почуттє пімсти, при першій нагоді вимірюють свої рушниці проти офіцерів. Так на північно-західнім фронті один баталїон вистріляв усїх своїх офіцерів. За се цїлий сей баталїон ґрупами розстріляно. Та й звідки з'явить ся якийсь инший настрій, коли салдат погано одягнений, обутий і нагодований! Природна річ, що салдати з голоду грабують населенне, яке втїкає перед власною армією й ховає від неї жінок і дївчат.

З другого боку в армії немає дисциплїни ще й тому, що вона в значній мірі складаєть ся з непідготовлених ополченців. Щодо сього, то знаменною є думка, висловлена начальником ґенерального штабу головнокомандуючого, ґенералом Алєксєєвим. На земськім з'їздї один член Думи заявив таке: „Ґенерал Алєксєєв уповноважив мене, щоб суспільність довідала ся про стан річей на фронті, що вже не є нїякою тайною для Нїмців і лишаєть ся невідомим тільки для російського загалу, заявляти в його імени всюди на зборах, у союзах, пресї, що задля вживаного за Сухомлїнова способу вправ запасних, протягом тільки небагатьох тижнїв, російська армія потерпіла величезні втрати. Сї поґано вправлені люде, або й зовсїм без вправ, мусїли нїби-то нагородити втрати армії. Але вони показали ся зовсїм непридатним матеріялом, вносили тільки переляк у ряди війська й безцїльно та марно гинули. Тепер за Полївановa рішили ся ми усунути стару систему й підготовити нову армію. Люде останнього набору, число котрих сягає до двох мілїонів, мусять бути вправлені протягом вісьмох місяцїв так, що ми на весну 1916 р. матимемо нову двомілїонову армію. Але доти мусимо ми, обливаючи ся кровю, ухиляти ся перед ворогом і я не знаю нїякої границї сьому уступанню.“

Серед таких обставин нїодна людина в Росії не вірить у спромогу відперти нїмецько-австрійську офензиву

Припускають теж, що припиненне нїмецько-австрійської офензиви має якісь окремі пляни. До такої міри щезла віра в успіх російської зброї. Зрештою з військових джерел знають, що засоби мунїції, привезеної в вереснї з Канади, нїби вже вичерпані. Помічаєть ся недостача рушниць і гармати стали негодящі, бо вже зужиті до краю.

Серед такого стану річей небагато людей, котрі все зостають ся оптимістами й вірять у побіду держав почвірного порозуминя, висувають зовсїм дивний доказ: віру в духа московського народу, в невичерпальну силу сього народнього духа, в його своєрідну містичну спромогу творити чуда й вести до побіди. Отже на обох кінцях,—„вгорі“ й „долї“, в радикальної інтелїґенції і в царя, надії на побіду будують ся на тій же самій основі: у царя — на „видѣнiи“, в оптимістів з інтелїґенції — на „чудї“. Але чудес давно вже немає й російська дїйсність не дає нїяких реальних підстав для оптимістичних кінцевих виводів.

Краснов.

З поезій У. С. С. Юри Шкрумеляка.

Заспів.

Про що співать тобі, мій рідний краю,
В який акорд ударити пісні; —
Моя душа безрадна, — я не знаю,
Який би дар вготовити тобі . . .

Зложив би я могутній гимн побіди, —
Пішла-б луна стежками рідних піль, —
Та бій реве, в непевности шалїв
І сїв страх, в душі нестримний біль.

Співав би я про дивний чар любови,
Про тишу раю і тепло весни, —
Та білий снїг мете у мої шиби,
В душі снувсь тяжка мара зими.

Творив би я чудовії іділлї,
Що солодять буденнев життв, —
Та голос мій серед плачу і зойків
Поволи стихне, — піде в забуттв . . .

Хиба співать про тайні болї серця,
Пекучий жаль і скорботи безмір, —
Про лютий бій, — розлив братньої крови, —
— В протест душі, — а серцю в перекір . . .

Зрадливій коханці.

Будеш просить мене, благати
І на коліна ще клякати,
Немов жебрак, переді мною —
І не зворушиш душу мою . . .

І будеш плакати сльозами
І примиляти ся словами, —
Прийдеш, немов свята із раю, —
Тебе одначе добре знаю . . .

І будеш в поросї валятись,
Серед розпуки розбиватись, —
Немов пташина у неволи, —
Тобі я не прощу нїколи!

Снїжини.

Падуть, падуть снїжини —
З гори, з гори — в долину . . .

Вітерець віє, віє, —
Снїжини вколо сїв.

І сїв і скородить, —
А що-ж воно зародить? . . .

Зародить нужду, — горе —
І сліз вдовиних море . . .

Мерцї.

Місяць світить, зорі сяють,
Наче срібло мерехтить, —
Кінь вороний мчить ся полем, —
То пристане, то біжить.

Насторошить чуйні уха,
Кине в пітьму бистрий зір, —
То ступав, — то женеть ся,
Мов на здобич хижий звір.

— Стій, вюмонь ся, чорногривий, —
Де тя лихо занесло, —
Де твій лицарь загубив ся,
Чом порожнев сїдло?

Чом так вють ся твоя грива,
Наче чорна хоругов,
Чом поводи позвисали,
Зі стремен стїкав кров? . . .

— Не питай ся, де мій лицарь,
Серце з болю завміра, —
Ворог кулю дав му в серце,
Він позаду вже кона.

Не питай ся, де лечу я,
Бо не легко се сказать, —
Я шукаю тут дївчини,
Щоб про нього вість подать . . .

Наказать, щоби пошила
На сватанне рушники, —
Бо в опівночи наспіють
Від коханка старости . . .

Спів борцїв.

Гей, налиймо чарки, наповнїмо кубки —
Та перлистим вином аж до щерти, —
Пиймо, пиймо до дна, бо невідомо нам,
Чи суджено нам жити, чи вмерти . . .

Хай загрівсь душа, хай розвівсь туга,
В смілих мріях хай бавить ся воля, —
Може й завтра нас тут на баґнети пішлють,
Не здивуймось, — така наша доля!

Хоч в душі не завмер зойк братів і сестер,
Що за нами в останне ридали, —
Нас той плач не гнете, — ми байдужі на все,
Бо ми вірність на смерть присягали.

А як сльози самі у понурій днї
Нам піллють ся з очей, мов те море, —
Ми завзяття жаром і божеським вином
Забиваєм влїзливев горе.

А як завтра всї ми станем разом в ряди,
Бій рішучий за волю настане, —
Нас „ура“ голосне на врага понесе,
Валькирія в пригодї нам стане.

Розіввсь хорупов, — потече тепла кров,
Ми у бій, як вірли, полинемо, —
Або зинемо всї, — або знов по черзї
Ми славетну побіду запємо.

* * *

Гей, налиймо чарки, наповнїмо кубки
Та перлистим вином аж до щерти, —
— Завтра ти або я — втратим любе життя,
Або всї ми поклонимось смерти . . .

Різдво в Сїчовім Коші.

Між подільськими горбками розложило ся невелике село С в. Низенькі хатки, обложені на зиму загатами, з невеличкими обійстями, розтаборили ся на двох протилежних горбках і, здаєть ся, дрімають . . . Мочароватою долиною на насипах шутру вють ся два чорні вужі, котрі кождого дня двигають на собі страшного — дихавичного потвора, що повзе по них і везе тисячі людей або на поле слави, або в далекі — незнані світи . . . Недалеко стелить ся лентою невелика річка, що приневолена вічно полокати своєю водою шлюзи двох здорових млинів і розбивати свої лїниві хвилї об лотоки їх старих — чорних колїс . . .

У тім селї стоїть постоєм Сїчовий Кіш. По лївім боцї річки розложило ся в дрімучих хатах стрілецтво „Старої

війни", по правім новобранції. Звідси пішла й назва між стрільцями: лїво - й правобереже . . .

Сьогодні Святий Вечір. Цїлу ніч і день сїчові кухарі не спочивали. Місили тїсто, лїпили пироги й варили то все. Таж надходить свято, свято Різдва Христового, в котрім усї веселять ся, тїшать ся й на якийсь час забувають життєві злидні. Вечоріє. На небі блисла перша зірка. Коло стрілецької кухні гамір і натовп. Одні приходять, инші відходять. По четам уставляють ся довгим гусаком і чекають своєї черги. Ногами місять рідке болото, а щоб не знудило ся чекати, заки візьмуть перші, колядують. Великі краплї дощу розбивають ся на їх головах і обприскують молоді — бліді обличя. А пісня — коляда, що грімким голосом виходить з двох соток грудей, котить ся надрічними мочарями й гине в недалекім — чорнім лїсї. Під невисоким піддашем, при освітленню лїхтарнї, роздають вечеру. З одного казана дають солодку кутю, з другого чай, з третього, таки по козацьки з закоченими рукавами, накидує руками кухарь кремезні — стрілецькі пироги.

Вертають у хату. Декількох товаришів долї сїдає коло стола та при мерехтячій свічцї вечеряє. Думками лине кождий до своїх рідних, що також сидять тепер коло стола, й рясними сльозами зрощують Святу Вечерю. Й мимохіть вириває ся з грудей мов з безоднї глухий — придавлений голос товариша.

— „Саме в сїй хвилї тисячі — тисяч матерей і милих плаче . . . Їх найдорозші вже другий рік святкують сї свята далеко від них . . ."

По вечері старим звичаєм колядують. Пісня резвеселює їх душі, вони забувають на все. — Мельодія, котру кождий запамятав собі ще змалку, так дивно впливає на душу, що кождому видаєть ся, наче він сидить між своїми рідними та з ними колядує . . . Вона нагадує колишнє мирне, — щасливе життє . . .

Першого дня свят відправив о. Пшепюрський полеву службу божу. Стрільцї вислухали її, а сїчовий хор прославляв у колядах новонародженого Спасителя.

Другого дня дістав кождий різдвяні дарунки, „цїсарські" й „українські". Сї останнї дуже задоволили стрільців. У них найшов стрілець все, чого бажав. Цїле пополудне одушевляли ся дарунками й писали за них щирі подяки „Українському Жіночому Комітетови" в Відні.

— „Хай бодай подякую тим добрим паням, що так обдарували мене, як рідна мама, бо потім не буде часу. По святах відійде полева сотня й піду там, звідки прийшов. Вже відпочав" . . . — говорив неодин, а глухий гук гармат з півночи притакував їм то . . .

Станиця в день свят 1916.

Андрій Бабюк.

На Волинї.

„Із записок офіцера" Ш. Т. надрукувало „Дїло" в чч. 11—12 такі свіжі вістки про зайняту часть української землї — Волинї.

Перше закордонне село, яке довело ся менї побачити, була Волиця (за Підкаменем). Село загосподарене, багате, — тільки людей не видати. Аж десь в ямі жовнїри знайшли старця з дванадцятилїтнїм хлопцем, — батька й сина. Старий застрашений, мало можна дізнати ся. Зате хлопець сміливий, розумний, оповідає багато. Перше, що вражає, — се чудова, чиста українська мова; немає нї слїду московщини або польщини. Хлопець оповідає, що від довшого часу „начальство" заповідало, що „Ґерманцї" всїх будуть вішати й дораджувало добровільно уступати з села. Але люде знають Галичину, звичайно на границї, й не дуже тому вірили. Аж прийшли козаки й вигнали всїх нагаями. Питаю про инші справи, — хлопець оповідає, що школу держав священик, скликав молодих, учив співу.

У другій сторонї села зайшов я в багате обістє, — показна хата, чотири стодоли, шпихлїр, розкішний сад. У глибинї саду несподїванка: виходить нїби пустельник, старий дїдуган, з бородою, в руцї шапка; кланяєть ся переді мною та хрестить ся до самої землї старосвітським способом. Ледви дав себе переконати, що я теж людина й відхрещувати ся від мене не треба; але шапки не хотїв наложити на голову. Потверджує, що село вийшло недобровільно; цїлу його родину вигнали, — його самого козаки лишили, бо „дармоїдів" їм не треба. Жалував ся, що господарство змарнуєть ся без опіки;

Горінка Велика й Мала — нужденні села, в ярі, — знати недостачу всякої культури, навіть печі дивно примітивні; болотниста дорога. Людей вигнали несподївано, — в хатах застаємо горшки в печах, у стодолї збіже на тоцї. Зайшов я на парохію; так само будинки запущені, немає й цвітника перед хатою; дім деревляний, білений, дїрава підлога. Переглядаю вбогу бібліотеку, — самі церковні видання. Беру в руки шематизм духовенства, зложений инакше як у Галичинї, при кождій парохії є опис села, етноґрафічні записи. Читаю приповідку: „Бакалярь і паламарь — то їдна рідня", — оттаке! Дальше є „Почаївський Листок" у комплєтї, парохіяльні книги. Нарештї знаходжу ілюстроване поученнє, як забезпечити ся перед численним потомством . . .

Митниця (за Бродами) село гарне, чисте, з садами, цвітниками. Людей багато. В перемаршу говорю з ковалем і його жінкою. Люде меткі, розумні. Село лишило ся, бо знають Галичину, — „там люде такі самі, як ми", немає чого бояти ся. Говорив, що в школї вчать у „русскій" мові, але вивчити її трудно; краще було-б, якби вчили по „хохлацьки".

Піски, людей багато. Мужик, в якого я був, бідний, брудний, зве себе „хахлом", але щоб менї зробити приємність, закидає по польськи. Се єдиний раз, що я на селї стрінув ся з польциною. Нарікає, що землї мало, немає з чого жити. Нарікає на царя, що такий ненаситний, так багато мав землї, а ще почав війну. З села начальство забрало церковні дзвони, — бісурмани!

Берестечко, містечко величини Жовкви або Рави Руської; в переходї бачу став, спалений млин, дім, при домі повалені хати, повно Жидів. Чую українську мову від міщан і мужиків. Церква стара, друга в будові. Околиця багниста; нїби левада, травою поросла, а поступиш ся, стрягнеш, як у безодню. Розумію, що Хмельницький міг знайти ся тут у безвихіднім положенню.

Пермль, село в части спалене; людей досить. Обістя дивно будовані: стодоли не при хатах, але окремо, далеко за хатами, стоять рядом, одна коло другої. Жінки гарно вбирають ся, дїти липнуть до вояків, — жовнїри Нїмцї беруть їх на колїна, сердешній настрій. Селяне дають усе добровільно, грошей не хочуть; привикли, що війську треба все давати, „що для цїсаря, не жалуємо".

Гумниска, половина людей лишила ся. Село зрабоване Москалями. На кватирі в селянській хатї говорю з господинею й не можу наслухати ся, така гарна, мила мова. Всї жалують ся на „старосту", — брав великі хабарі, ни-

щив село. Школи немає. Люде й начальство — се противставленнє, чую з усїх уст.

Липа вся спалена, без людей.

Михайлівка містечко, спалене на половину; люде наші, багато Жидів.

Берестечко Руське, село спалене, мало людей.

Малево, положеннє чудове над Стиром; пів села пусто, з десять хат спалених. Доми будовані на новий лад, з трьома кімнатами й окремою кухнею. Церква деревляна з зеленим верхом. Школа простора, — є бібліотека, переважно шкільні підручники.

Всюди чую гарну українську мову. Селяне не втїкали: знали, що австрійське військо не таке жорстоке; як жовнїри що беруть, платять більше нїж Москалї. Хай лишив ся-б „ваш австрійський порядок“, бо з російським начальством годї видержати.

Перекалє — без людей, Княгинин — декількоро, оба села заможнїйші.

Бокуйма, пів села спаленого, мало людей; гарне положеннє, чудовий замок якогось російського ґенерала. Говорю з нїмецькою родиною: зросійщені, не хочуть говорити по нїмецьки. Земля ґенерала, люде бідні, заробітки малі (40 коп. лїтом); почала ся еміґрація до Америки. Пригноблений нарід.

Береги, Добратин спалені на половину, Майниця спалена, Пельча — мало людей.

Обірки заціліли, хоч хати знищені військом; мало людей. Познайомив ся з ческою родиною, евакуованою з иншого села. Люде інтелїґентні, патріоти Чехи; на запит пояснюють, що не є Українцями, хоч з Українцями симпатизують. Сягаю по книжки: ческий молитовник ґотицькими буквами. Дальше — „Очеркъ исторіи украинскаго народа“ Мих. Грушевського! Звідки ся книжка? Панни інформують, що купили від народнього учителя, — назвища не хочуть виявити. Переповідають зміст, з захопленнєм оповідають про Хмельницького, козацькі повстання. Прошу, щоб менї продали сю книжку; не хочуть за нїяку цїну. Дивно менї . . .

Білогородка, частина спалена, багато людей. Побіч села чеська кольонїя, — чистота, порядок. Школа є. Священик, кажуть, тільки про себе дбає, дере, не хоче хоронити, як не заплатять добре. Селяне управляють хміль, заможні. В сїм селї вперше почув я, що люде звуть себе Українцями. На кватирі старий господарь і дївчата, — розпитую, чи грамотні; так, мають „Почаївський Листок“, книжок немає. Показую дївчатам число „Народного Слова“ зі Львова. Велике вражіннє, — починають читати, з початку затинають ся, але дуже скоро вчитують ся в газету: „дивіть, як написано!“ Здивованнє й радість, — особливо подобали ся народнї пісні з Холмщини. І старий слухав з вдоволеннєм. Просили ще часописей, я дав усї числа, що мав, перечитували все. Се один з найгарнїйших моїх епізодів.

Плашева, маюче село, частина спалена, мало людей, несвідомі.

Гаї — частина спалена, Комнатка, велике село, пусте, Комарівка не знищена, трохи людей.

Новий Почаїв, славний монастирь. Церкви видно далеко з лїса, чудовий вид, — щось нагадує св. Юра у Львові. При вїздї до містечка розчарованнє: болото, бруд, дімки, як будки, найбільше Жидів, наших мало. За брамою монастиря знов корисне вражіннє, зліва доми з садом і цвітниками, направо сходи ведуть до каплицї. Каплиця реставрувала ся, стоять руштування. Гарні дубові двері зі старинною колодкою; з північної сторони брама вкрита мозаїкою, старі византійські типи. Дальше дім, де була друкарня та школа. Сама церква барокова, багатий іконостас, — славну ікону Богородицї вивезено. Говорив я з монахами, лишило ся в монастирі з чотирьох сот тільки вісїм і з тих є на місцї тільки двох. Один старий 70-лїтнїй з бородою, обдертий і занедбаний, підперезаний мотузом; сам рубав дрова, „щоб загріти старі кости“. Говорив по російськи; признав ся, що родом з Волинї, але по „хохлацьки“ говорити забув; говорить тільки деколи з селянами по нашому, — але се заборонено. Другий чорний, Москаль родом, непривітний, відносить ся до Австрійцїв якби з відразою. — З пляцу перед церквою далекий вид, аж на Підкамінь у Галичинї (З сього місця мабуть Шевченко малював свій вид Підкаміня).

Загальні враження, Волинь земля багата й загосподарена. В тих околицях сливе всюди чорнозем; є великі лїси й левади. Села заможні, навіть гарнїйші нїж у Галичинї. Багато пасїк, поширена управа хмелю. Нарід відносить ся прихильно, — куди прихильнїйше нїж у російській Польщі; нераз селяне відкопували яйця, мід і инше з землї та давали австрійському війську — зовсїм добровільно.

Поле для працї дуже гарне; на першім місцї потреба української школи; неодно зробила-б читальня, дуже бажані часописи.

Чому виїхав Джордж Рафалович до Америки?

Почесний секретарь анґлїйського „Українського Комітету“, в члени котрого входять британські горожане симпатики України, Джордж Рафалович, визначний публїцист й автор, виїхав з Анґлії до Злучених Держав. Пан Рафалович недавно тому приїхав до Ню Йорку та в листї до редактора „Народної Волї“ так пояснює причину свого виїзду до Америки:

Високоповажаний пане! З великою приємністю повідомляю вас про мій приїзд до Злучених Держав. Вислуживши декілька місяців у британській армії, стараючи ся потім рїжними способами доказати щирість мого привязання до Анґлії й анґлїйських прінціпів індивідуалїзму, які, справедливо чи ні, кождий Анґлїєць уважає та піддержує в сїй великій війні, я ступнево переконав ся про конечність і заразом про безвиглядність продовжування моїх змагань в Анґлії для вашої справи, ваших національних, культурних і духових ідеалів.

Коли Анґлїйці, Шотляндці, а зокрема Ірляндці слухали навіть зі співчуттєм про українську справу в моїх приватних розмовах з ними, в котрих я старав ся пояснити їм становище України, та навіть і ще декілька видавництв відкрили для мене свої журнали в імя справедливости, то в Анґлії все-таки була сильна течія проти моїх змагань, яка щораз то все змагала ся. Російські аґенти ревно працювали в Лондонї, полїційні власти були все готові вчіпити ся якої небудь приключки, щоби спинити заходи та працю „Українського Комітету“. Одобрена парляментом цензура, яку заведено, щоб наглядати над військовими відомостями, заборонила менї одержувати „La Revue Ukrainienne“, той одинокий поважний журнал про Україну, доступний Французам і Анґлїйцям. Переговоривши справу з декількома приятелями України в Анґлії, а були між ними також члени Парляменту, я прийшов до пересвідчення, що зближав ся той день, коли всї документи й папери „Українського Комітету“ впадуть у руки російських шпіонів, — а тодї я й мусїв би стратити всяку надію на яке небудь зайняттє, а що гірше, мої заходи для України зрозумів би дехто, або радше обернув би в виступленнє проти Росії й тим самим признав би зрадою супроти Порозуміння. За працю, яку я старав ся продовжувати для такої мало знаної української справи, але справи такої гідної співчуття, треба було конче комусь узяти ся в Анґлії. Я не взяв ся

до сеї праці з поспіхом, без розваги, без перегляненння всіх її сторін і напрямів. Оскільки се можна зробити в теперішнім воєннім часі, зроблять инші приятелї вашого народу. Тепер по трьох роках, коли я вже довідав ся далеко більше про українську справу й нарід і коли так багато з тих Українців, котрих я знав, любив і поважав, томлять ся по російських тюрмах, або на засланню в Сибірі, або котрих повбивало військо тої найбільше некультурної на світї нації Московщини, я скорше рішив ся-б на самовбійство, ніж на занеханнє працї, яку я почав на користь України. Сю працю я думаю продовжувати в сім краю, коли ви на се згодите ся. Се справа сумлїння для мене, бо я знаю, що по її сторонї є справедливість. Є вона також і справою сентименту для мене, бо, будучи католиком й індивідуалїстом, уважаю, що треба вище ставити поодиноку людину, чи краще сказавши, душу людини, ніж колєктивний дух суспільности, чи цїлого народу. Тому я й дальше буду працювати для справи, котру я вважаю за справедливу, хоч мої анґлїйські приятелї радять, що теперішнї обставини вимагають мовчати. Вкінцї, справа України по всякому здоровому розумови говорить ясно, що самостійна Україна буде ґваранцією будучого світового мира й колись Британська Імперія благословитиме ту годину, в котрій перший раз подумано про волю України.

Фактом є, що нїхто не може мене оскаржити, щоб я хилив ся до тих „прінціпів“, по яким або за які Нїмеччина веде війну, тому виключені всякі закиди ґерманїзму проти мене. Я ненавиджу принціп державного наставника над тїлом і душею людини; вірю, що найкраще таке правительство, яке править як найменше; я держу ся тої засади, що одиниця щось більше в очах Господа, ніж загал. Ті, що читали мої писання, вже знають про те. Тому вірю, що не буде нїякого непорозуміння серед Американців, коли я часто признаватиму, що австрійське правительство було далеко милїйше для Українців, ніж російське.

Зробивше се потрібне поясненнє, за довгість якого перепрошаю вас і про що вже більше не згадуватиму, я предкладаю себе вам, всї мої змагання, мій голос і моє перо на ваші услуги й т. д., услуги американських Українців.

З вами, панове, та з вашими читачами, як рівнож і з вашими американськими приятелями, з ріжними українськими ґрупами й орґанїзаціями в сім краю — я думаю працювати разом, аби запобігти тому, щоб не стала ся велика несправедливість Українцям при мирових переговорах. До сього потреба менї вашої помочи та сконцентрованнє всеї нашої енерґії. Я не приїхав дорадждувати, але порадити ся з вами. Наша цїль, одним словом, така: ми просимо анґлїйсько-саксонський світ помочи, бо він може дати таку поміч. Будучи вірними й льояльними засадам, по яких управляють ся велика республика й сусїдня Канада, ми тільки бажаємо справедливости для України. Зрештою я хочу підкреслити один фактъ, а саме до української справи прикласти слова сір Едварда Ґрея: „Всї народности мають право жити самостійним життєм, виробляючи для себе свої власні форми правлїння, свої власні правительства, дбати про свій власний розвиток, все одно, чи є вони великими державами, чи малими народами. Всїм належить ся повна свобода“.

Який Американець, який Анґльо-Саксонець відважить ся твердити, що одній нації треба сього права відмовити — й то українській нації?

Джордж Рафалович.

* * *

Увага. Почесний секретарь анґлїйського „Українського Комітету“ Джордж Рафалович є по своїй мамі нащадком Jean'a Chaptal, Comte de Chanteloup, знаного вченого й державного мужа, мінїстра внутрішніх справ за часів Наполєона. Вислуживши довший час у французькій армії, д. Рафалович прийняв анґлїйське горожанство, спеціялїзуючи ся в міждержавній полїтиці. Він широко подорожував по „близшім сходї“ й дописував до багатьох періодичних видавництв в Анґлії й Франції. Його теперішня адреса: 527—529 West 124 Str. New-Jork.

Вісти.

Просимо всїх полонених з таборів Нїмеччини й інтересованих у їх справі звертати ся з усякими справами просто до берлїнської централї: Zentralstelle des „Bundes zur Befreiung der Ukraina“ für Deutschland, Berlin SW. 60, Leipziger-Straße Nr. 131/III.

„Два днї в російській неволї“. Повідомляємо наших читачів, що автором оповідання „Два днї в російській неволї“ в ч. 63—64 „Вістника С. в. У.“ **не** є У. С. С. А. Бабюк, **але У. С. С. Юра Шкрумеляк.** Заразом просимо вибачіння в нашого Шан. Співробітника за неувагу, яка зайшла серед виїмкових обставин.

Розвязаннє мануйлївської „Просвіти“. Товариство „Просвіту“ в Мануйлївцї на Катеринославщинї розвязано, а членів заслано до томської ґубернії.

Відносини в Луцьку. Людність Луцька складаєть ся тепер з: Жидів коло 2000 сїмей, Українців 100 сїмей, Поляків 10, Чехів 10, Нїмців 1 й Великоросів 1 сїмя. Бурмістр, члени маґістрату, секретарь, поліцмайстер — усї Поляки, проте кожда нація має своїх заступників (радних) у маґістратї (Жиди 5, Поляки 5, Чехи 4, Нїмцї 1 й Великороси 1), але Українцї не мають нїодного.

З Київа. Евакуація київських шкіл безумовно не вдала ся. Правда, управи шкіл перенесли ся дальше на Схід, то до Харкова, то до Ростова, то до Саратова, то до Казанї, але молодіж лишила ся переважно на місцї так, що вкінцї деякі школи мусїли таки вернути ся до Київа. З лїсової академії тільки декількох студентів заявило охоту евакуювати ся. З четвертої київської ґімназії на 440 учеників ледви 25 перебрало ся до Саратова, куди перенесено школу, а решта лишила ся в Київі й розмістила ся по чужих ґімназіях. Задля 25 учеників не стояло-б удержувати в Саратові цїлого педаґоґічного персоналу, одначе припис приписом і директор ґімназії безрадний і просить київську городську думу виробити дозвіл вертати, тим більше, що обставини в Саратові не до знесення.

У справі колишнїх греко-католиків Холмщини. Як доносить люблинська „Gazeta Ludowa“, внесли греко-католицькі Василіяне широкий меморіял до папської столиці, як і до австрійських властей, з домаганнєм обовязкового переписання на греко-католицький обряд усїх давнїх унїятів, котрі, користаючи з російського толєранційного указу, записали ся як римо-католики.

З дїяльности українського „Товариства помочи для людности України“. „Товариство помочи для людности України“, заложене в маю 1915 р. українською інтелїґенцією, розвинуло живу дїяльність побіч державних і инших громадянських орґанїзацій. Товариство має 300 членів і зібрало 17.921 карб. 14 коп. із членських вкладок, складок і запомог. Крім того впливало багато жертв у річах і натуралїях. Товариство має право відкривати філії та відкрило вже окремі комітети в Одесї й Чернигові. Головна дїяльність товариства йде коло справи запомагання незаможних Українців. Товариство вдержує при Хведорівській бічній улиці окремий дім для втїкачів і виселенців, що складаєть ся з 45-и кімнат. Виселенцї дістають тут не тільки приміщенне, але й харч і цїле вдержанне. Крім того владило товариство два харчові пункти на стації Київ-товаровий і при пристані пароходів, що функціонують від вересня 1915 р. й прохарчували до сьогодня 38.613 осіб. Дальше зорґанїзувало товариство широку поміч виселенцям, що великими партіями переходять через Київ етапним порядком. Кожду партію запомагаєть ся біллєм, обувю, чаєм, цукром і т. д. Видачею одїжи й білля займаєть ся бюро при вулиці Велика Підвальна ч. 36, яке особливо багато зробило для дїтей і жінок у захистї Товариства оборони жінок і на харчівних пунктах. Самої обуви роздано 386 пар. Щомісячно посилає товариство 600—800 рублїв у формі запомог для инших стацій. Товариство займаєть ся крім того медичною помічю для виселенцїв і залагоджує їх справи у властей, напр. у поліції. Тепер приступає воно ще й до заведення окремого захисту для виселенських дїтей. Накінець належить згадати, що товариство дістало 270 рублїв запомоги від директора київського театру, Миколи Садовського.

З російських часописей. „Кіевлянинъ“ з 9 падолиста 1915 р. помістив допись А. Лохова з театру війни п. з. „Польскіе добровольцы“, з якої виймаємо деякі місця, що характеризують з одного боку поведенне польських леґіонїстів, з другого боку погляди місцевої людности. Зі слів Лохова виходило-б, що між польськими леґіонїстами багато лихоодїтих, що забирають у волинських селян білле, теплу одїж й обувє та поводять ся загалом дуже погано з місцевою людністю, а особливо з жінками. Найгірше вражінне між людністю робить безчещенне православних церков, про що загально говорять селяне. Автор дописи мав нагоду перевірити два такі факти в селї Галузії й Костюхнівцї. В Костюхнівцї була церква зовсїм знищена. Двері були розбиті сокирами, хоругви звалені на підлогу й подерті, царські ворота відчинені й на половину зірвані з завісів. Із святого престола здерто покритте й розторощено хрест. На перевернем жертівнику лежала зімнята плащениця, образ Спаса подертий баґнетами. На підлозї лежали всюди розкинені церковні богослужебні книги з обірваними окладинками й документи, на підлозї валяли ся теж образи, видерті з кивотів. Розбита також скринка зі свічками. В Галузії такий самий образ. Церква розграблена, а на сходах церкви лежав труп селянина Семена Шпака з простріленою головою, якого леґіонїсти підозрівали, що хотїв убити їх офіцера. Як оповідають, селянин Шпак рубав дрова на дворі, коли зачув з хати плач дїтей. Прибігши там, застав леґіонїстів, як збиткували ся над його дїтьми. Леґіонїсти схопили його й хотїли повісити коло церкви, але шнурок урвав ся, тому застрілили Шпака з револьвера. В виду таких подій місцева людність дуже роздражнена на леґіонїстів, хоча зрештою дуже щиро обходить ся з полоненими австрійськими й нїмецькими вояками.

Відомости Лохова пригадають дуже подібні випадки в Лїсній і т. д., про що доносили самі польські часописи, й тому військові австрійські власти повинні в власнім інтересї та для успокоєння людности розслїдити цїлу справу, а якби вона була неправдиво представлена, спростувати її публично, як се зроблено з звістками про зруйнованне Почаївської Лаври й т. ин.

Галицькі закладники. Розпорядок головного команданта армій полудневo-західного фронту про висилку галицьких закладників одних на Сибір, а инших за Днїпро діткне яких 140 осіб, між якими є професори, лїкарі, банкові урядники, дїдичі і т. д. Багато з них живе окремо й має тільки обовязок щодня зголошувати ся в поліційних урядах. Коло 25 закладників, що не мали за що жити окремо, перебувають у польськім і українськім арештнім домі. Жидів тільки 9.

Репресії. „Русское Слово“ з 7 сїчня доносить, що волинський ґубернатор засудив редактора „Волыни“ Т. Бортникова за передрук із столичних газет статї з нагоди зїзду чорносотенців на кару 1000 карбованців.

Нові епархії на Україні. Петербурзький митрополит Пітірім вносить у Св. Синод проєкт розділу більших епархій. Проєкт відносить ся головно до полудневих і північно-східних ґубернїй. І так херсонська епархія буде розділена на херсонську й одеську, подільська на подільську й винницьку, ставропільська на ставропільську й катеринодарську. Деякі зміни будуть також переведені і в сибірських епархіях. Проєкт розширює рівночасно права вікарних епископів.

Із українського кооперативного руху. В останнїх місяцях відбувають ся на Україні місцеві збори та з'їзди кооперативних орґанїзацій, які ставлять ся всюди прихильно до українського питання й тому тїшать ся великою „опікою“ російських властей. До попереднїх переслїдувань, які вже згадували ся нашій пресї, прибуває отсим ще одно нове. Адмінїстрація заборонила скликанне ґубернського катеринославського кооперативного з'їзду, що мав відбути ся заходом місцевого земства. Дня 29 грудня зачав ся з'їзд споживних спілок у Херсонї при участи звиш сотки делеґатів і представників земства та міст. На дневнім порядку цїлий ряд рефератів у справі боротьби з доріжнею.

Похід на Україну. К. Кіров містить у 347 ч. „Кіевск-ої Мысл-ї“ з 28 грудня статю п. з. „Гдѣ нужно ждать развитія событій?“, в якій стараєть ся доказати, що найблизший австрійсько-нїмецький похід звернеть ся на полудневе крило російської армії, з огляду на вплив, який се матиме на становище балканських держав, а передовсїм Румунії. По виводам Кірова удар на російський центр не можливий, а також не багато виглядів має напір на північний фланок, бо-ж від Риґи та Двинська далеко ще до Петербурга. Одиноко можливий тільки удар на полудневий відтинок, тим більше, що він стоїть у звязи з балканським тереном війни й є наче його продовженнем. Тут упаде головний удар, тут прийде також до кінцевого рішення, хоч не виключені демонстративні бої в ризько-двинськім районї. Кіров закликує тому міродатні чинники, щоб не занедбали поробити відповідних приготовань.

Польський напір на українські зайняті землї. Польські етапні власти Холмщини спротивили ся видаванню української часописи в Холмі, хоч рівночасно доносить віденська „Jüdische Rundschau“ (Жидівський Огляд), що в Люблинї зачне виходити в найблизшім часї жидівський дневник. Відповідь на прошенне дозволу видавати в Холмі українську часопись переходить усї наші побоювання в тій справі. У світлї сеї заборони стають краще зрозумілі події, про одну з котрих доносить „Gazeta Polska“ з 7 сїчня. В українськім селї Струпинї на Холмщинї заложено на місце церковної школи польську народню школу, до якої ходить понад 100 дїтей. Кождого вечера відбуваєть ся тут також заходом учителя вечірний курс для дорослої молодїжи, на який крім 50 осіб молодїжи ходять ще й замужні та жонаті. На курсї вчать читання, писання й історії Польщі (не України). На місцї, де висїв портрет російського царя, яснїє тепер не український герб, не портрет котрогось з українських гетьманів, не портрети союзних цїсарів, а польський білий орел. І загалом, не вважаючи на протести місцевої людности, закладають польські власти в українських місцевостях на Холмщинї й Волинї польські школи, не оглядаючи ся на т. зв. „Burgfrieden“. І рівночасно, коли таке дїєть ся в Холмщинї й на Волинї, „Dziennik Cieszyński“ в ч. 6 застерігаєть ся проти роботи нїмецького „Schulverein-у“ (Шкільного Союза), що заложив у Мостах на Шлеску нїмецьку народню школу для місцевих залїзничників-Нїмців.

Голос з Волині. До „Загальної Української Ради“ прислали представники українського міщанства в Володимирі Волинськім таке письмо:

Земля Волинська по довгій розлуці здоровить землю Галицьку з Буковинською й Закарпатською, ділить з нею сьогорічну воєнну просфору та шле їй з мурів старинної столиці щирий привіт, що походить з глибини серця.

При нинїшнїм святї Різдва Христового бажаємо Вам, Дорогорідні Браття, щоб усї Ваші труди принесли багатий стократнїй плід.

Через два поколїння працюєте Ви тяжко над нашим відродженнєм, над здобуттєм нам загарбаних горожанських прав поміж культурними народами. Нам у тюремній темнотї відкрили Ви очі й показували втрачений рай. Ми чули про Ваші здобутки на просвітнім полї, культурнім і економічнім, чули ми також про Ваші щирі заходи коло заснования українського унївсрситету у Львові. Те все робили Ви не тільки для себе.

Дякуємо Вам сердечно, Дорогі Земляки, за всю дотеперішню роботу на полї культурних придбань і просимо в Вас дальшої помочи.

Всї ті здобутки, ті основи правного національного життя, наповнювали нашу душу щастєм, витискали сльози радости, що ось великий український нарід хоч і позбавлений сливе всїх національних прав, при своїй власній мові, при старій літературі, з стародавнїми традиціями високої своєрідної культури й історичної окремішности не потоне так легко в російськім морі, коли мала його частина в державі справедливих законів готовить йому кращу будучність.

Поздоровляємо Вас, Браття, при наступаючім празнику й надіємо ся, що теперішня війна принесе нам волю та новий національно-культурний розвій. Надіяти ся можуть того особливо українські землї, які находять ся по сторонї центральних держав, котрі признавали й будуть признавати ті права за нами. А по тій сторонї саме находить ся вже більша частина колишньої нашої держави короля Данила та Василька. Їх слїдами нерозлучної братньої любови бажаємо й ми йти враз з Вами, певні того, що під Вашим умілим проводом добудемо боже й людське право жити своїм життєм на споконвічній прадїдній землї, — на землї галицько-волинської держави.

Отсе-ж зруйновані та здесятковані, з закрівавленим серцем, серед розвалин і пожарищ, стаємо ми представники православної й римо-католицької міліонової народньої маси при Вашім боцї, Дорогі Браття, та кличемо на весь світ: Ще не вмерла Україна!

Дописка: Ще сердечно просимо Вас, Високодостойних Мужів Галичини, прийняти братерську участь у недолї українського населення, а також ужити свого поважного впливу в відповідних кругах, щоб не зоставити як овець без пастиря розшарпаних і стратованих Українців Волині.

Володимир Волинський, 19 грудня 1916 р.

За Українську Народню Орґанїзацію:

(йде кількадесять власноручних підписів Українців-міщан і міщанок православної й римо-католицької віри).

В справі прийняття до австрійської адмінїстрації. Австрійська Начальна Команда етапів армії повідомила австрійський уряд воєнного надзору, що до Начальної Команди етапів напливають щораз численнїйше особисті подання з просьбою прийняття до військової адмінїстрації без усяких пояснень про кваліфікацію та здібности прохача.

Таких подань не можна зовсїм урядово трактувати й може трапити ся, що їх відкидаєть ся, хоч у разї подання докладних даних про кваліфікації дотичну особу можна-б прийняти.

З сеї причини подаєть ся до загальної відомости, що подання того роду треба надсилати до Начальної Команди етапів (Etappenoberkommando) заосмотрені належно документами та в такім станї, щоб можна було виробити собі погляд про кваліфікації й дотеперішнї зайняття прохача.

Всї такі подання належить очевидно вносити за посередництвом зверхньої цивільної власти чи військової команди, инакше прихильне їх полагодженнє було би з гори виключене.

Ардов про відмеженнє Росії від цивілїзованого світа. В московськім „Утр-і Россіи“ пише Ардов між иншим таке: „Від хвилї вибуху війни ми відтяті від Европи. Не маємо ні машин, ні інструментів, ні скомпліковапих лїчничих засобів. Ні паперу, ні олївця, ні краватки, ні гузика не можна сьогодні купити. Бо навіть гузиків не вироблюєть ся в Росії. Все, що має якусь звязь з цивілїзацією, або страшно подорожіло або зникло. Шпиталї мусять обходити ся без термометрів. Часописи не мають паперу. Бо хоч Росія виробляє досить паперу, одначе показуєть ся, що до фабрикації сього артикулу потрібно якогось складника, котрий спроваджують з Нїмеччини. Навіть найзвичайнїйші спинки до сорочок зникли з обігу, бо сеї дрібнички доставляла нам Австрія. Навіть помости в наших мешканнях мусять бути брудні, бо показуєть ся, що чистість спроваджували ми з — Австрії. А саме звідти йшла залїзна циндра до чищення помостів, пачка якої коштувала давнїйше 10 коп., а сьогодні за рубля її не дістати. Не маємо жарівок, не маємо уладжень до ґазового освітлення. Словом, недостає нам усього“.

Почаїв по прогнанню Москалїв. Містечко не велике, не відзначаєть ся нїчим особливим; обдряпала його війна багатьома перемаршами російських військ, а „варварські наїздники“ щойно віднедавна забрали ся вичищувати його з культурного бруду російських господарів. У містї 3 церкви, але з них найбільша ще не зовсїм викінчена. Будова двох инших має всї прикмети византійства. Австрійські власти опечатали їх, забезпечуючи перед кватирунками. Нова церква, будована від декількох лїт, се монументальний памятник византійської архитектури. Велику артистичну вартість мають царські ворота й цїлий іконостас, де образи апостолів і святих містять ся в артистично вирізьблених обрамованнях. Двоє входових дверей оправлені в мозаїкову композицію, яка представляє на одних дверях Божу Матїр, на других Христа в окруженню апостолів. У містї звертає увагу також одноповерховий дім архимандрита, уладжений з комфортом бодай не монастирським, також великий, по европейськи уладжений готель, куди заїзджали в часї відпустів товстїйші овечки. Живої душі не стрінути сьогодні в Почаївї. Населенне зовсїм евакуовано. Тільки австрійських вояків видно деколи по темних і вузьких улицях. В мальовничім положенню стоїть монастирь. До церкви ведуть гарні сходи, перед входом до церкви велика тераса з камінною, гарною старою барієрою. Біля церкви монастирь, в якім перед війною було 400 монахів. Лишило ся їх сьогодні ледви кількападцять і живуть в окремих келїях, маючи повну особисту волю враз з правом відправляти приватні богослуженнн. Та часть монастиря, яка при входї союзних військ була пуста, лишила ся ненарушеною; її опечатав австрійський судовий комісарь, а монастирь і його забудованнн вільні від усякого кватирунку.

Галицькі закладники в Росії. Петербурзькі часописи повідомляють, що російське правительство постановило затримати галицьких закладників поки-що в Росії. Головною причиною сього має бути зміст деяких приватних листів до закладників.

Полонені Італійці. „Новое Время“ з 22 грудня 1915 р. повідомляє: До Петербурга повернув італїйський консуль Гадурелї з подорожі по таборах полонених для розслїдження положення італїйських полонених — австрійських горожан. 3000 Італїйців подали поданнє про дозвіл їм повернути до „вітчини“ (себто до Італії). Їх проханнє задовольнено й їх незабаром відішлють до Італії, де мають вступити до італїйської армії.

Нова брошура про Буковину. Вийшла популярна брошура К. Баладиженка „Буковина“ (Зелена Русь). Історично-ґеоґрафічний нарис з 36 малюнками, Петербург 1915 р. 50 ст. Ціна 30 копійок.

„Мистець слова“. Під таким заголовком вийшла в Петербурзі брошура М. Могилянського, присвячена памяти М. Коцюбинського. Ціна 10 копійок.

Судові справи Галичан у Росії. Московські часописи повідомляють, що в московський воєнно-окружний суд передано до розгляду серію судових справ про переступства, поповнені галицькими горожанами тоді, як Галичину зайняло російське військо. Оскаржених евакуовано в свій час з львівської вязниці до Росії. З початку галицькі справи мали передати київському воєнному судови, але на основі розпорядку мінїстерства війни передано їх московському воєнному судови.

Нова брошура про українське питанне. Відомий український журналїст М. Могилянський видав у Петербурзі нову брошуру під заголовком „Українське питанне“. Брошура коштує 20 копійок.

Справленне друкарських помилок. В частинї накладу ч. 61—62 „Вістника“ в вірші У. С. С. Юри Шкрумеляка „Сміх отруї“, стор. 9, 2 шпальта, 13 стрічка з гори має бути „І став“ або „І яв“ зам. „Я став“. В ч. 67—68 „Вістника“ на стор. 52, 1 шп. 10 стр. з гори має бути „берлїнський“ зам. „бельґійський“. Зазначуємо тут загалом, що, не вважаючи на декількаразове робленне коректи, вкрадають ся друкарські помилки завдяки непригожим для українського письма віденським друкарняним обставинам і теперішньому воєнному лихолїттю, коли приходить ся два й три рази переломлювати те саме число, щоб не лишати чистими цїлих листків, сторін і шпальт „Вістника“.

Бібліографія.

Ukránia (Україна). Ukrán—magyar kulturális és gazdasági kapcsolatok szemléje. Szerkeszti Dr. Sztripszky Hiador. Рік І. 1 Зош. Зміст: Чого хочемо? (Програма); Г. С. Назва „Українець“; Імре Водічка. Нова держава; др. Г. Стрипський і др. Балїнт Варґа. Героїчна пісня про похід Ігоря з 1187 р.; Юрій Подградський. Угорсько-українські історичні звязи; Іван Франко. До світла; Нїмецьке товариство „Вільна Україна“.

Передплата річно 16 К., чвертьрічно 5 К. Адреса: Budapest, I., Lógodi-utca 5.

Nicolas Kostomaroff. Deux nationalités russes. Traduit de l'Ukranie par G. Brocher. Льозанна, 1916. Виданнє журналу „Revue Ukranienne“. Стор. 51. Ціна 80 сант.

Виказ жертв.

На Укр. Сїчове Військо.

На виказану в попереднїм числї „Вістника“ та присланy д. Іваном Скільським складку громади Березів Вижний у сумі 51 К 10 с (на коляду) зложили: Іван Жмурчак 4 К; по 2 К: Никола Бодруґ, нач. гром., Іван Перцович Йосифа, Софія Бережницька, Катерина Урбанович по Анд., Василь Голинський Хведора, Стефан Симчич Василя, Василь Малкович, писарь гром., Василь Дрогомирецький Петра, Никола Ґеник Григора, Григор Томич Івана, Никола Скільський Івана, Михайло Дрогомирецький Йосиф.; по 1 К; Параска Бодруґ, Іван Симчиц Йосифа, Никола Неґрич, Мендель Прейс, Антось Ґеник Нихайла, Олена Симчич ж. Николи, Василь Перцович Ник., Іван Симчич Павлів, Василь Малкович Мих., Явдоха Симчич Дмитра, Параска Лазарович, Іван Скільський Ільчичин, Никола Неґрич Юрка; по 50 сот. Йос. Гох, Петро Лазарович, Марія Скільська Івана, Володимир Скільський; Михайло Лазарович 40 сот.

На полонених — земляків.

Пані Савина Сидорович — збірку 45 корон з таким листом: „До Славного Союза визволення України в Віднї. Підресилаю переказом збірку в сумі 45 К (сорок пять корон) для полонених Українців. Імена жертводавців: **Ученицї гімназ. С. С. Василіянок 30 К,** Софія Лонцька 4 к, Ірина Домбчевська 2 К, Орися Мудріївна 2 К, Марія Заячківська 2 К, О. Федаківна 2 К, Савина Сидорович 2 К, Одарка Білинська 1 К. Разом 45 К. Хай буде се доказом памяти на Дорогих Закордонних Братів, яким бажаю сили перенести бодро труди дня.

Славному Союзови бажаю найкращих успіхів у працї коло освідомлення Закордонних Братів, щоб вони пізнали й полюбили своє — бідне, а потім, вертаючи в рідні села, несли з собою нове житте — Світло, Волю, ненависть до московського ярма й кінець царському пануванню на Українї. Пишу ся з правдивим поважаннєм. Савина Сидорович, секретарка „Комітету Українок“.

Дві третї збірки се складка молоденьких патріоток української жіночої ґімназії. Не потребуємо зазначувати, що ся жертва, яка може послужити прикладом нашій дорастаючій молодї, зокрема дорога нашим полоненим — землякам і вони заховають її на все в своїх серцях.

Взірцева громада. Громадська зверхність села Карлів прислала нам 80 кор. які „зложила громада Карлів з добровільних датків на найпотрібнїйші цїли, котрих потрібно

для добра українського населення“, як пише до нас у картці п. Юрій Фроляк, громадський писарь.

В імени „Союза“ висловлюємо глибоку подяку за сю щедру жертву. Сподіваємо ся, що за прикладом сеї громади підуть і инші. Пекучих потреб дуже багато та без допомоги самого громадянства годі рушити ся. Звертаємо особливу увагу на потреби помочи полоненим — землякам.

(Далї буде).

Приймаєть ся передплата на періодичні видання „Союза визволення України“.

I. Вістник Союза визволення України

(по українськи)

виходить що тижня в неділю, в розмірі 8 до 16 стор. великого формату з ілюстраціями, рік видання III. Річна передплата виносить 10 К (4 рублї), піврічна 5 К (2 рублї), квартальна 3 К (1·20 рубл.), ціна поодиноких чисел 15 сот. (8 коп.), подвійних чисел 30 сот. (15 коп.).

II. Ukrainische Nachrichten

(по нїмецьки)

виходить що тижня в неділю, в розмірі одного газетового аркуша, рік видання III.

Річна передплата виносить 4 К, квартальна 1·20 К, місячна 40 сот., ціна поодиноких чисел 10 сот.

Оба орґани „Союза“ стоять на самостійницькім, безпартійнім і всеукраїнськім становищі.

Крім статей на теми біжучого полїтичного життя й багатої хроніки з життя Росії, російської України й зайнятих областей російської України багато місця удїляєть ся творам красного письменства та життю й переживанням Українського Сїчового Війська. В „Вістнику“ містять ся правильно огляди голосів чужої преси та книжкових видань про українську справу, огляди воєнних і полїтичних подій, огляди російського життя.

В „Ukrainischen Nachrichten“ подають ся між иншим також переклади творів наших найкращих письменників. Є се єдиний орґан, з якого нїмецький світ довідуєть ся не тільки про наше житте й наші національні змагання, але також про духову творчість українського народу.

Адреса редакції й адмінїстрації обох часописей: Wien VIII, Josefstädterstrasse 79, Tür 6.

Досї в виданнях „Союза“ взяв участь цїлий ряд письменників і полїтичних дїячів а саме: Prof. Samphir Arbure, А. Бабюк, Омелян Бачинський, Юлїян Бачинський, Волод. Біберович, Іван Боберський, Микола Венґжин, Андрій Волощак, Ол. Галичанка, др. Лев Ганкевич, Микола Ганкевич, Катря Гриневичева, Остап Грицай, Володимир Ґадзїнський, Іван Ґелетюк, др. Володимир Ґеринович, М. Дзв-н, Володимир Дорошенко, А. Драчинська, А. Жук, Prof. Dr. Rudolf Eucken, Prof. Dr. I. Jastrow, Dr. H. Kadisch, Петро Карманський, Ольга Кобилянська, др. Іван Крипякевич, Антін Крушельницький, др. Зенон Кузеля, Сидір Кузик, Роман Купчинський, др. Володимир Левицький, др. Евген Левицький, Богдан Лепкий, др. М. Лозинський, Dr. Freih. v. Mackay, др. Осип Маковей, Теофіль Мелень, Маріян Меленевський, др. Осип Назарук, Іван Нїмчук, др. Михайло Новаковський, Микола Опока, Яцко Остапчук, др. Осип Охримович, Василь Пачовський, др. Осип Пеленський, Микола Роґуцький, др. Василь Сїмович, Олександер Скоропис-Йолтуховський, др. Володимир Старосольський, Prof. Dr. Paul Samassa, Володимир Темницький, проф. др. Степан Томашівський, Микола Троцький, Фаон, др. Льонґін Цегельський, Богдан Чайківський, Юрій Шкрумеляк і богато инших.

Львівська Державна наукова бібліотека
№ П

На переломі.

Незабаром вийде під сим заголовком великий, з багатьома малюнками календарь „Союза визволення України“, понад 20 аркушів друку. Є се памяткова книжка для кождого щирого Українця на згадку сучасного великого часу, який становить переломову добу в житю нашого народу, нашої нації. В ній знайде читач цїлий ряд цїкавих статей, котрі всесторонньо освітлюють українську справу, наше минуле й нашу теперішність. От короткий перегляд сих статей: Проф. Лепкий, На новім порозї, Проф. В. Сїмович, Шевченків заповіт, Др. Л. Цегельський, Про причини великої світової війни, Др. З. Кузеля, Наше минуле (коротка історія України), Проф. Б. Лепкий, Кінець української волї, Др. Л. Цегельський, Самостійна Україна, йогож, Про назви „Русь“ і „Україна“, Проф. Ст. Рудницький, Україна (коротка ґеоґрафія), С. Кузик, Потреба самостійности України з економічного погляду, Проф. Б. Лепкий, Погляд на укр. літературу, Проф. В. Сїмович, Короткий огляд укр. літератури, Др. В. Левицький, Українці в Австрії, Др. М. Лозинський, Укр. представництво в Австрії, Вол. Темницький, Укр. Сїчові Стрільці, Ів. Чупрей, Сїчовий рух, Проф. Боберський, Сокільський рух, Др. І. Крипякевич, Коротка історія укр. війська, Вол. Дорошенко, Українство в Росії, А. Жук, Союз визволення України, Проф. Гр. Микетей, Червоний Хрест, Вол. Темницький, Огляд світової війни і ин.

Поза тим в календарі поміщено багато поезій найвизначнїйших наших письменників, дібраних так, щоб доповнювали й поґлиблювали зміст відповідних статей.

Ціна календаря незвичайно дешева, всього 1 Кор. 20 сот.

Українське Слово.

Полїтична, економічно-суспільна й лїтературна ґазета.

ВИХОДИТЬ ЩО-ДНЯ У ЛЬВОВІ.

Видає й відповідає за редакцію: др. Сидір Голубович.

Адреса редакції й адмінїстрації: Львів, Руська 3; експедиції: Бляхарська 11.

Умови передплати:

У Львові:		У краю і державі:	
На рік	К 18.—	На рік	К 24.—
На півроку	„ 9.—	На півроку	„ 12.—
На чверть року	„ 5.—	На чверть року	„ 6.—
На місяць	„ 2.—	На місяць	„ 2.50

Ціна одного примірника 6 сот., по-за Львовом 10 с.

Виходить що-дня рано. **Дїло.** Видає: Вид. Спіл. „Дїло“.

Редакція й Адмінїстрація: Львів, Ринок ч. 10. — Експедиція: вул. Руська ч. 1.

Начальний редактор: Василь Панейко.

Передплата

	в Австро-Угорщині,	за границею.	у Львові
місячно	2·40 К		2 К
чвертьрічно	7.— „		6 „
піврічно	14.— „	20 К	12 „
цїлорічно	28.— „	40 „	24 „

Зміна адреси 50 сот. Ціна примірника у Львові 6 сот., поза Львовом 8 сот., на зайнятих територіях 5 коп.

Зміст: Чорне море й інтереси союзників. — Др. М. Лозинський. Галичина в житю України. VIII. Значіннє австрійської України в часї російської окупації для української справи в Росії. — М. Троцький. Противоєнний рух у правих кругах Росії. — Краснов. Що тепер дїєть ся в Росії? — З поезій У. С. С. Юри Шкрумеляка. Заснів. Зрадливій коханцї. Снїжини. Мерцї. Снів борців. — А. Бабюк. Різдво в Сїчовім Коші. — Ш. Т. На Волині. — Чому виїхав Джордж Рафаловіч до Америки? — Вісти: Розвязаннє мануйлівської „Просвіти“. Відносини в Луцьку. З Київа. У справі колишнїх грекокатоликів Холмщини. З дїяльности українського „Товариства помочи для людности України“. З російських часописей. Галицькі закладники. Репресії. Нові епархії на Україні. Із українського кооперативного руху. Похід на Україну. Польський напір на українські землї. Голос споконвічно-української Волині. В справі прийняття до австрійської адмінїстрації. Ардов про відмеженнє Росії від цивілїзованого світа. Почаїв по прогнанню Москалїв. Галицькі закладники в Росії. Полонені Італійці. Нова брошура про Буковину. „Мистець слова“. Судові справи Галичан у Росії. Нова брошура про Українське питаннє. — Бібліоґрафія. — Виказ жертв.

Відповідає за редакцію: Волод. Біберович.
З друкарнї Адольфа Гольцгавзена у Відні.

Preis 30 Heller.

ВІСТНИК

(Nachrichtenblatt des Bundes zur Befreiung der Ukraina)

Союза визволення України

Виходить що тижня в неділю.
Річна передплата виносить 10 К., 10 Мар., 2 Дол., 4 рублї, піврічна 5 К., 2 рублї, квартальна 3 К., 1·20 рублї. :-: Ціна сього числа 30 сот., 10 коп.

Редаґує Комітет.
Видає і відповідає за редакцію: **Волод. Біберович.**
Адреса редакції: Wien VIII., Josefstädterstraße 79, II. Stiege, Tür 19. Адмінїстрація: Tür 6.

Менших рукописей і віршів не звертаєть ся; з приводу того не входить ся в нїяку переписку.

III. рік. Ч. 11—12. Відень, 6-го лютого 1916. Ч. 71—72.

Просимо відновити передплату на р. 1916. Инакше здержить ся висилку часописи. Наших прихильників просимо зєднувати нам ласкаво як найбільше нових передплатників.

Ґоремикін уступив.

Старий Іван Ґоремикін нарештї уступив. Але ледви сама тільки старість приневолила його до того. Хоч його наслїдник Борис Штюрмер, знавець геральдики та двірських церемонїй, і не може основно ріжнити ся полїтичними поглядами від свого попередника, але все-ж-таки уступленнє Ґоремикіна безсумнївно означає собою зміну деякого роду, як у внутрішнїй, так у деякій мірі і в заграничній полїтиці Росії, оскільки друга находить ся в орґанїчнім звязку з першою. Самий фактъ частої зміни полїтичного курсу, особливо в часї війни, коли більш нїж коли небудь потрібно твердої полїтики, доказує в деякій мірі, що полїтичні проводирі російського шовінїзму, головні винуватцї страшної европейської війни, починають тратити голову. А поза тим уступленнє Ґоремикіна можна в усякім разї витати: Ґоремикін був тим, що розвязав першу Державну Думу, коли вона уявила собі, що й у Росії є конституція. Той самий Ґоремикін зміг лишити ся головою кабінету, коли поступовий бльок по страшних лїтнїх поражках Росії приневолив більшість його реакційних товаришів уступити. Що більше, правительство Ґоремикіна в дуже короткім часї не лиш увільнило ся від „представників громадянства“ в своїм осередку, а й ослабило до крайньої міри самий поступовий бльок, не даючи зійти ся Державній Думі.

Українцї можуть менше нїж хто инший згадати добрим словом старого Ґоремикіна. Він закрив усї українські товариства з початком війни, він припинив усї українські часописи, придушив усї прояви українського громадського життя й вислав тисячі Українців на заслання або запроторив до вязниць. Душа реакційного кабінету, шовінїстичний Хвостов заявив у своїм часї, що одним з його головних завдань є бороти ся з „мазепинством“ і иншими сепаратистичними ідеями. Правительство Ґоремикіна досї не звернуло уваги на голос української депутації, котра домагала ся від нього надання найпримітивнїйших національних прав українському народови. Правительство Ґоремикіна було глухим на домагання українських представників, котрі піднесено на кооперативних і господарських зїздах, на зборах золотоноського, лубенського й багатьох инших земств.

Тепер сей Ґоремикін нарештї забрав ся, викинутий життєм, сильнїйшим від нього. Його наслїдником буде не Хвостов, який уже так довго жде на місце провідника російського правительства. Не виключене, що разом з головою кабінету уступлять деякі з його членів. Але поки в нїм лишаєть ся Хвостов, про поважну зміну російської полїтики ледви чи можна говорити, тим більше, що й Штюрмер стоїть дуже близько до російського двора. В усякім разї уступленнє Ґоремикіна є деякою уступкою правительства російським лїбералам, яких воно хоче зробити більш лагідними перед скликаннєм Думи. Заявам російських часописей про те, що персональні зміни в правительстві не вплинуть на заграничну полїтику Росії, можна в деякій мірі вірити, тим більше, що загранична полїтика російських реакційних шовінїстів ріжнить ся дуже мало від заграничної полїтики лїберальних шовінїстів. Але не підлягає жадному сумнїву, що зміни в російськім правительстві причинять ся до оживлення громадського життя в Росії й до загострення партійної боротьби в Росії. Колиб лїберали і спромогли ся приневолити Росію вийти з її пасивної тактики на полї бою, то се могло-б тільки прискорити рішуче розбитте Росії, яке радісно привитають усї поневолені нації.

Львівська державна наукова бібліотека

Листи з Нїмеччини.

Берлїн, 5 сїчня 1916.

Отсї „листи“ вимагають перш за все деякого пояснення, а то й застереження. Як що прихильний читач надїється ся, що в сих листах найде повний образ відносин, поглядів чи змагань, то йому прийдеть ся дуже розчарувати ся. Війна ще кипить, думки стирають ся, ворог наслухує пильно, що дїєть ся в його противника, а все те накладає на нас усїх обовязок бути дуже обережними, як у виборі тем, так і навіть у висловах. Отже, читаюча громадо, не надїй ся, що зпід мого пера вийдуть докладні й повні фотоґрафічні знимки з настроїв, поглядів або змагань нїмецького суспільства — нї, я можу дати поки-що тільки відірвані образи, загальні спостереження та контури. А хоч добре розумію, як дуже ми всї хотїли-б мати в сю переломову пору як найдокладнїйші інформації про все, що тільки хочби й посередно доторкаєть ся також нашої долї, то одначе треба вміти „потерпіти“. Прийде пора, що усунуть ся всякі тактичні перепони для „вольного слова“, а тодї й конечні прогалини в інформованню публики виповнять ся, а загальні нариси наберуть ясности та повноти.

Отсе перше, що я мав сказати задля виправдання.

А друге таке. Ми привикли, що в часї війни тільки й мови може бути, що про „воєнні операції“ та про полїтику. І то, розуміють ся, не про сю дрібничкову полїтику, що крутить ся біля „великих людей для малих інтересів“, але конче про „високу“. Атже сказав колись Клявзевіц знамените слово, що війна се теж полїтика, тільки продовжувана „при помочи оружя“! Отже ми всї говоримо тепер головно про полїтику. А міжтим саме ся велика війна, ся велика напруга всїх сил великих европейських народів дає спромогу навчити ся зовсїм чогось иншого, вартнїйшого, особливо в Нїмеччинї. Тут саме можна навчити ся, що має робити нарід, аби міг колись — чи то мирними засобами, чи й оружєм — вести справжню національну полїтику, пізнати всї ті дороги та стежки, якими нарід після довгої працї й зусиль здобуває собі шлях для кращої будучности. Тай у війнї не рішає саме оружє; і найсильнїйшим оружєм не виграєть ся битви, коли сьому оружю не просвічує шляхів сонце вищої культури. Скільки-то вже навіть така заскорузла Росія, що й найважнїйші справи рішала досї по „собственному ґлазомєру“, навчила ся протягом сеї війни від осоружного „Ґерманця“! — Десяток лїт потребувала вона, щоб вибудувати один марний залїзничий шлях, а тепер побудує чи не найтяжшу технїчно залїзничу лїнїю на півострів Кола протягом кільканадцятьох місяцїв! Дуже образово, але вірно помічає „Утро Россіи“, що Росія в часї сеї війни всюди показала своє культурне убожество й низшість; навіть „гузиків“ не стало, бо не вміє їх нїхто в Росії випродукувати, а спровадити годї. Та лишім „гузики“ на боцї, а перейдїм до важнїйших річей, то і справдї — побідили й побіджають у сїй війнї не так гармати, як залїзницї й автомобілї, телєфони й телєґрафи, лїтаки та підводні судна, а понад усїм тим велика сила орґанїзації й духа, того духа, що робить кожду одиницю живим, скоординованим і солїдарним членом загалу. Отже, шановні читачі, й я не буду в моїх листах писати про саму тільки полїтику, але декілька з сих листів я присвячу й иншим моментам народнього життя, а саме всїляким інтересним проявам вищої культурности, які я назвав би „пропедевтикою“ до справжньої полїтики.

I.

(Полїтика Бісмарка й її вплив на нїмецьке суспільство. — Держава континентальна, чи світова? — Критична праця „імперіялїстів“ і її два ґронти — Україна).

Все-ж-таки почнемо від полїтики! —

Для нас Українців важно, які переміни доконали ся протягом війни в поглядах нїмецького суспільства на питання заграничної полїтики, бо з тим вяжеть ся також справа долї, яка судила ся й нашому українському питанню в Нїмеччинї. Тільки знаючи загальний підклад — den Resonanzboden, як Нїмці кажуть, — можна теж знати, чи та в якій мірі якась одна конкретна справа заграничної полїтики може рахувати на її більш або менш корисне зрозуміннє й успіх.

Отже немає иншого державного мужа в Нїмеччинї, полїтична ідеольоґія якого так сильно врізала ся-б у душу полїтично-думаючого загалу, що кн. Бісмарка. Великого канцлєра вже давно немає між живими, але його дух усе ще не погас у великій части його земляків. Та, зрештою, може се тільки оптична мана; не виключене, що ідеольоґія Бісмарка вдержала ся досї тому, що погляди самого Бісмарка в значній мірі були тільки перелицьованим на мову дипльоматів висловом думок тих кругів, до яких великий канцлєр по свому родовому походженню та симпатіям сам належав, а саме всемогутньої консервативної партії, яка й досї задержала керму нїмецької полїтики в своїх руках.

Вихідним пунктом, осею, біля якої розвивали ся наче з клубка всї нитки бісмарківської заграничної полїтики, був погляд, що Нїмеччина своїм зєдиненнєм в один союзний орґанїзм наразї осягнула свою ціль і що вона має на все зостати ся в першій мірі европейською, строго континентальною державою. „Морського“ питання, квестії зросту Нїмеччини поза тїсні континентальні рамки до потуги світового володїння Бісмарк просто не розумів, а кольонїяльні набутки трактував з очевидною нехітю. Як ся нехіть врізала ся саме в розуми земляків і пережила навіть самого канцлєра, доказує факт, що коли вже за Капріві Анґлія відступила Нїмеччинї за Санзібар остров Гельґолянд (в теперішнїй війнї для Нїмеччини неоцїненої ваги), „бісмарківці“ осуджували зовсїм явно поступок правительства як „очевидний промах“, а переважна часть нїмецької преси аж трясла ся від неприхильних оцїнок і застережень.

Вважаючи після трьох побідних воєн Нїмеччину за зовсїм заспокоєну („saturiert“, як казав Бісмарк), великий канцлєр уважав за головну ціль нїмецької полїтики берегти на всї ґронти вдержання мира. Всїляких анексій, висвободжування инших народів і перемінювання тим способом розкладу европейських сил Бісмарк бояв ся наче вогню, а навіть і Францію приборкав не так задля експанзії, як тому, що в могутнїй Франції бачив головну перешкоду до внутрішнього сконсолїдування Нїмеччини. Він хотїв у тій саме ціли зробити Францію на довгий час „нешкідливою“. Потім, щоб забезпечити Нїмеччинї супокій, Бісмарк попирав експанзію Франції в Азії й Африці, подібно як зробив передтим уже і з Австро-Угорщиною, відвернувши її увагу від осередньої Европи на Балкан.

Для нас важно, які послїдовности випливали з сього „прінціпіяльного“ становища Бісмарка в відношенню до Росії. Тут очевидно, що коли з ким Бісмарк хотїв жити в дружбі та згоді, то передовсїм з „володарством царя“. З „Думок і спогадів“ („Gedanken und Erinnerungen“) знаємо, що великий канцлєр навіть дуже довго важив ся, чи не ввійти Нїмеччинї в союз з Росією, а коли перехилив ся потім на сторону Австро-Угорщини, то й тодї надав „тридержавному союзови“ таку форму, щоб Росія не була, „Боже борони“, „спровокована“. Союз сформуловано отже тільки дефензивно, зобовязуючи ся до оружної помочи Австро-Угорщини єдино на випадок її зачіплення Росією, але не навідворот, а навіть і такий союз удержано вмисне на довгий час у тайнї. Потім послїдувало ще відоме „Extratour“, історія, яка повторила ся ще раз давно вже після того, як великого канцлєра не стало між живими, — в Потсдамі.

Та не тільки вимоги загально-полїтичних комбінацій зближали Бісмарка до Росії, але були ще й дві инші, побічні справи, що піддержували російські симпатії великого канцлєра. Були се — всевладний абсолютизм царської династії та справа Польщі. Бісмарк, як родовитий юнкер-консерватист, мав прінціпіяльну нехіть до всякої полїтики з „долу“, а в міжнароднїх відносинах довіряв тільки володарям і їх добрим особистим зносинам. Се він сам ствердив в одній зі своїх розговірок на тему „тривкости союзів“ ще в роцї 1895. Та нїщо так добре не характеризує поглядів Бісмарка на російський абсолютизм, тай і на польське питанне, як отсї знаменні замітки, які беремо з його-ж „Думок і спогадів“: „Не бачу — каже кн. Бісмарк — противенств, які мали-б вести до конфлїкту між Нїмеччиною й Росією. Навпаки дають нам однакові потреби в польськім питанню та вплив традиційної солїдарности („der hergebrachten dynastischen Solidarität“) обох династій в супротивенстві до всяких революційних змагань („Umsturzbestrebungen“) всяку основу задля спільної полїтики обох кабінетів.“

Бісмаркови з його поглядами й ідеями судила ся тота сама доля, що й кождому, навіть і найгеніяльнїйшому смертельникови, — що обставини швидко його переросли. Бісмаркови, який так строго держав ся континентальної полїтики, анї через голову не переходило, що Нїмеччинї прийдеть ся швидко звести крівавий бій з Анґлією ізза володїння над океанами, а так само не прочував він, що Анґлія стане колись плече об плече з Росією проти „традиційно-заприязненої“ Нїмеччини. Але коли оттак обставини виросли значно поза рамки полїтичних комбінацій Бісмарка, так знов з другого боку на Бісмаркови справдила ся ще й инша історична правда: що думки, перейняті суспільством від своїх „великих людей“, держать ся силою інертности й традиції значно довше, нїж обставини, які їх виплекали. Реальний підклад бісмарківської полїтики змінив ся вже давно, і се у зовсїм щось противне, але погляди Бісмарка про завдання нїмецької полїтики та відношенне Нїмеччини до сумежних держав держать ся ще подекуди й по нинїшнїй день і морочать голови зовсїм зрештою розумним одиницям. І треба було не тільки самого брязкоту оружя та потоків крови, але ще й довгої інтензивної критичної працї визначних публїцистів, щоб захитати отсї дотми бісмарківської полїтики та промостити дорогу серед нїмецького суспільства для нових ідей.

Тими, що довершили в нїмецькім суспільстві переломової роботи, й то протягом розмірно дуже короткого часу, були нїмецькі імперіялїсти. Се кружок полїтиків, які на місце бісмарківської „континентальної“ теорії поставили теорію нїмецької світової полїтики.

Вже від року 1898 починаєть ся великий переворот у культурнім і економічнім розвою Нїмеччини, переворот, який поставив сю державу перед зовсїм нові обставини та завдання. Заграничка торговля Нїмеччини зросла від згаданого року до року 1913 о цїлих 13 мілїярдів марок, міжтим коли за десять попереднїх лїт зріст сеї торговлї виносив заледви 2 й пів мілїярда марок! А сей величнїй зріст заграничної торговлї Нїмеччини був тільки висловом другого, основного зросту, який відбував ся в середині держави, в наглім розвою її питомого промислу. Нїмеччинї прийшло ся отже і приходить ся шукати нових світових шляхів, бо зоставати ся в рамцях бісмарківської полїтики було би для так зміцненого в своїй середині народу просто самовбійством. Влучно висловив саме се кн. Бїльов у своїй книзї про „нїмецьку полїтику за володїння Вільгельма II“: „Der Verzicht auf Weltpolitik wäre gleichbedeutend mit einem langsamen sicheren Verkümmern unserer nationalen Lebenskräfte (Відступленне від світової полїтики означало-б те саме, що повільне й певне знидїннє життевих сил нашої нації).“ Ось тому-то Нїмеччина не може вже оглядати ся нї на традиційну „династичну приязнь“, нї на спільну боротьбу проти „революційних течій“, на які так завзято й послїдовно вказував Бісмарк, але мусить з одного боку промостити собі вільну дорогу на океанах проти всемогутньої Англії, а з другого зломити раз на все потугу Росії, яка грозить в будучности відтяти Нїмеччинї раз на все так важний для нїмецького промислу й торговлї безпосереднїй контакт з Азією.

По сути річи нїмецькі імперіялїсти се нїщо инше, як теоретичний вислів теперішнїх реальних потреб Нїмеччини, так само, як такимже теоретичним висловом реальних нїмецьких потреб був і кн. Бісмарк щодо свого часу. Нїмеччина мусить з континентальної держави перетворити ся в світову, а коли так, то вона мусить теж з одного боку зломити всевладу Анґлії, а з другого боку відсунути Росію як найдальше на Схід.

І так саме формулують сучасну нїмецьку полїтику два найвиднїйші представники нїмецького імперіялїзму — граф Ревентльов і Павло Рорбах. Тільки що консервативний Ревентльов звертає увесь фронт нїмецької оружної та полїтичної акції против Анґлії, міжтим коли безпартійний Рорбах*) для осягнення тих самих імперіялїстичних цїлей хоче передовсїм промощення дороги на Сходї.

Як ми вже замітили на самім початку, праця імперіялїстів пособила посередно й нашій українській справі.

*) Головні працї Рорбаха на тему біжучої нїмецької полїтики: „Der Krieg und die deutsche Politik“, — „Zum Weltvolk hindurch!“ — „Bismarck und wir“, — „Russland und wir“. На жаль у сїм останнїм творі Рорбах займає доволї неясне становище щодо державної будучности визволеної України. Він пише там (стр. 55): „Die entscheidende Voraussehung dafür, dass die russische Macht aufhört, eine zuhnemende Gefahr für Deutschland zu bilden, ist die Lostrennung der Ukraine.. die zweite.. „Die Wiederherstellung Polens“ (Там тільки „Lostrennung“, а для Польщі „Wiederherstellung“!) — Найповажнїйший орган імперіялїстів — „Panther“, в якому появили ся теж статї про українську справу і з нашого боку: моя довша розвідка про Україну та Д. Донцова.

Як ми вже замітили на самім початку, праця імперіялїстів пособила посередно й нашій українській справі, оскільки річ іде про пропаґанду української справи в політичних кругах Німеччини. Через сю прогалину, яку своєю критикою вибили імперіялїсти в мурах традиційної „бісмарківщини“, найшли собі дорогу, й то навіть у деяких дуже консервативних розумах, і такі питання, як балтійське, польське, фінляндське й українське, питання, які досї трактовано тут у „поважних кругах“ переважно з нехітю, а то деколи і з легкодушною, недовірливою усмішкою. Решту доконали, розуміється ся, й самі воєнні події, які ще більше, ніж дрібна публїцистична праця, розширили політичний світогляд німецької публики. Отже національні питання вже самі собою насувають ся та домагають ся полагоди з німецкого державного становища, чим дальше побідоносно посуваєть ся німецьке оружє у глибину Росії.

Др. Евген Левицький.

Кінець російської перемоги.

В 2 ч. „Osteuropäische Zukunft“ (Східноевропейська Будучність) подав професор тюбінґенського університету др. І. Ґаллєр статю під повищим заголовком, з якою познайомлюємо наших читачів.

Війна, котра в великій мірі попереміновала всї вартости, повалила й сим разом гадку, яку дуже багато вважало математичною певністю: гадку про таку російську перемогу, що не поконати її. Правда, віддавна був малий гурток, що сумнївав ся також у сїй абсолютній правдї, але скоро він щось таке висловлював, попадав у небезпеку, що з ним зовсїм не будуть рахувати ся. Авжеж найбільше дивне, що й сьогоднї, коли чейже події видали свій суд, усе ще немало є таких, котрі не розуміють того, яким фальшивим був їх пересуд про російську непереможність; котрих усе ще не може покинути віра, що Росії все-ж укінцї не можна побідити. Можна-б лишити їх спокійно бути щасливими в такій вірі, якби не було небезпеки, що сей мильний погляд матиме шкідливий вплив у рішучій годинї. В положенню, в якім находить ся тепер Німеччина, немає чейже нїчого важнїйшого, ніж справедливе оцїненнє обставин, які кого з сусїдів роблять сильним, і нїчого небезпечнїйшого, ніж помилка в сїй области. Тому оплатить труд спроба досліду, звідки походить віра в російську перемогу й як маєть ся вона до фактів.

Першим, що її висловив, є Фридрих Великий. Уже в 1746 р., заки він мав нагоду випробувати на самім собі російську могутність, написав він у своїй „Історії мого часу“: „З сусїдів Прусії російська держава найбільше небезпечна, як своєю могутністю, так і своїм ґеоґрафічним положеннєм“; гадав, що вона в силї знищити Прусію, а саму її стереже проти нападу негостинність її граничних областей. Сю гадку висловлено тільки з пруського становища й дїйсно справедливою була вона тодї з такого становища. Одначе загальна европейська віра в російську необорність походить щойно з визвольних воєн. Що величність Наполеона найшла в Росії свій гріб, се викликало зразу уявленнє, що сеї величезної держави просто не можна поконати. Не знали зовсїм того, що катастрофу з 1812 р. далеко менше треба було приписувати силї Москалїв, ніж помилкам Наполеона, що у рішучій хвилї почав похід на Москву, котрий мусїв невдати ся через неможливість виживити його військо. Так само забували, що сю катастрофу попередила цїлковита мілїтарна поражка Москалїв, що Олександер I з початком 1813 р. так само, як Наполеон, не мав готового до бою війська та що Наполеона побідили щойно наслїдком того, що відпали від нього його союзники. Й довго се тривало, заки вірно зрозуміли й оцїнили сей факт. Поки-що стояв світ зовсїм у путах зверхнього вражіння.

До того прилучило ся, що вже незабаром опісля притрапив ся подібний випадок. У війні проти Туреччини 1828—29 виборола знову Росія позірно побіду, але її внутрішню сумнївність могли запримітити тільки втаємничені. Через те, що досить мале російське військо могло під Дібічем перейти через Балкан і диктувати мир перед Царгородом, видавало ся, що царь може, як тільки схоче, малим пальцем звалити турецьку державу. Одначе в дїйсности находило ся побідне російське військо перед Царгородом так само перед загином, як Наполеон перед Москвою, і тільки дипльоматичній зручности Дібіча треба було завдячувати, що, не вважаючи на се розпучливе положеннє, використано ілюзію тріюмфу для корисного заключення миру.

Якою порохнявою була велика царська держава, котра забирала ся панувати над Европою, показало ся за одним ударом у кримській війні. Вона являєть ся з російського боку просто образом безборонности. Сим разом мала Росія всї природні корисні умови по своїм боцї. Вона борола ся дома, противник у далекій віддали поза морем. Мала сильну чисельну перевагу й одноцїльний провід і в Тотлєбенї ґенїяльну силу, якої недоставало противникам. Не зважаючи на все, був кінець великою, упокоряючою поражкою, хоч саме не попередило її мілїтарне рішенне, тільки наслїдком вичерпання, повного вичерпання вже по двох лїтах!

Двадцять лїт пізнїйше та сама історія в инших формах. Знову був вислід змагань у турецькій війні 1877—78 страшною невдачею. Почата недостаточними силами, подумана зразу тільки як уоружена демонстрація, взяла ся війна по початкових, назверх блискучих успіхах дуже небезпечний оборот і була-б без помочи Румунії й без помилок турецького проводу скінчила ся правдоподібно катастрофою, в нїякім разї побідою. Одначе коли розходило ся про те, щоб удержати здобуте, оборонити постанови миру в Сан Стефано проти супротивлення невтральних, тодї недостало сил і кінець був дипльоматичною поражкою на берлїнськім конґресї, яка викликувала в націоналїстичних російських кругах постійно потребу відплати.

Ще більшою, ніж у турецькій війні, була мілїтарна й фінансова перевага Росії в війні против Японії 1904—5. Росія мала забезпечену валюту й великі засоби золота, її народнє господарство стало свіжо розвивати ся. А Японія вже перед війною вичерпала ся в збройоннях, її курси стояли зле. Понад усякий сумнїв величньою була чисельна перевага російських воєнних сил. Все-таки була невдача сим разом тяжшою, ніж навіть у кримській війні: безперервний ланцюг відворотів і поражок на суші, знищенне фльоти та вкінцї навіть відступленне спірної области, Кореї й Манджурії. Властиво не можна було виразнїйшим зробити того,

чого вчила вже історія цілого століття від Олександра I аж до Миколи II, що дійсні сили російської держави не стояли ні до її великости, ні до її завдань у вірнім відношенню. Вона подобала на велетня, в якого серце й язик за слабі при кождім поважнійшім напруженню недостає йому віддиху. Словом, перевага, яку мала Росія в Европі, спочивала не на її власній могутности, але на зручнім використовуванню політичного положення та на фальшивім страху перед иншими народами.

1914 р. — про се були в самій Росії сильно переконані — повинен був представити зовсім инше видовище. Держава відновила ся, введено важні уліпшення, військо сильно зміцнено та зоружено як найстараннійше. Перший раз втягнено зараз від початку всі сили, перший раз пішов нарід у повній згоді й патріотичнім одушевленню на війну проти смертельного ворога. Вона мала принести відродженнє Росії. Що вона принесла, маємо перед очима. Німеччина, Австро-Угорщина й Туреччина, всі три замотані рівночасно в тяжкі боротьби на инших фронтах, були з половинами сил усе ще досить сильні, аби Росію побити й розторощити так, як се не притрапило ся нїякій иншій великій державі в новійших часах. Якби Анґлія не прийшла на поміч грішми, Північна Америка й Японія оружєм, сьогодні не було-б уже й мови про російську могутність.

Ті, що вірять у могутність Росії, закидають проти того, що досвід учить, буцім-то ся держава приходить швидко до себе по поражці. Саме противно маєть ся справа. По кримській війні тривало двадцять літ, заки вирівняли ся дещо наслїдки, й ще тоді заломлював мінїстер фінансів Райтерн руки над постановою війни, яка руйнувала його мозольний життєвий твір, санацію державної господарки. Правда, по 1878 р. швидше стала приходити до себе й навіть робила в сім блискучі успіхи. Але ілюзія заводить; без помочи заграничного капіталу, який без сумніву мала Росія до диспозиції від 1887 р., не було-б прийшло до того. Зовсім ні по 1905 р.! Вже війну против Японії — а все-ж була се властиво тільки кольонїяльна війна — можна було вести тільки при заграничній грошевій помочи. Що Росія по поражці в Манджурії й, не зважаючи на внутрішні замішання, які наступили потім, могла загалом держати ся й так швидко наново стати на ноги, завдячила се в першій лїнії заграничному капіталови. Цілого пишного узброєння, в якім у 1914 р. напала на Австрію й Німеччину, не можна подумати без круглих 17 мілїярдів франків, які дістала протягом літ від Франції. Як можна тут ще твердити, що Росія швидко приходить до себе? Та-ж факти показують, що без чужої помочи могла вона тільки дуже поволи прийти до себе навіть по малих поражках.

Не хочемо досліджувати причин сього явища. Вони лежать так глибоко в істоті російської держави й російської людини, що треба-б було писати про се державно- й народньо-психольоґічну студію. Вдоволїмо ся даним і досвідченим фактом і запитаймо, що з того виходить для будучности. Поражка сим разом більша, ніж коли, її не дасть ся порівняти ні з 1856 р., ні з 1905 р. У згаданих і инших випадках не осягнула, правда, Росія того, до чого змагала, або не все осягнула, але й усеж не втратила нїчого з того, що досї мала. Тепер перший раз утратила вона з власного, втратила так багато, що можна говорити про ампутацію важного члена. З зайняттєм королївства Польщі вже по безприкладнім зачіпнім становищі, вже по далеко наперід висуненій наріжній твердині, в якій загрожувала від сотки лїт Прусію й Австрію. З Польщею, Литвою й Курляндією втрачені области, що належали до найкращих податкових джерел. Не менша шкода в фінансах і господарськім життю; для тих прийде певне державне банкроцтво, для сього тяжке спаралїжованнє. Загранична поміч — звідки-ж вона мала-б сим разом прийти? Давнїйші грошедавці не зможуть нїчого дати, а чи нові найдуть ся, дуже сумнїве, в усякім разї не так скоро. Про продовжуваннє великих робіт, які були в ході перед війною, залїзничих будівель, аґрарної реформи, яку можна перевести тільки великими засобами, не можна поки-що думати. Тим менше про нові уоруженнє великого стилю. В найблизшім часї по війні йде Росія назустріч добі тяжкої безсильности; навіть якби напослїдку не прийшло до державного перевороту, що віддавна заповідаєть ся. Для політики Німецької Держави виходить з того таке: що Росія як ворог знов ледви чи буде небезпечною, а знов як приятель без вартости. Як довго триватиме сей стан, не може, розуміють ся, того нїхто знати. Колись прийде вона певно до себе. Се серед усяких обставин правда, що Росія є найнебезпечнїйшим ворогом нашої будучности. Чейже находить ся вона щодо зросту людности, щодо народнього господарства й народньої освіти щойно в початках свого розвою. Її природні багацтва великі, її людський матеріял незмірний. Може й найде вона одного дня в Північній Америці потрібні гроші, щоб одно та друге використати. Одначе як скоро може се стати ся, залежатиме головно від того, яка велика буде шкода, котру має вписати з закінченнєм війни до касової книги. Чим більша вона, чим довше триває російська безсильність, тим довше має Німеччина вільну руку сама прийти до себе, розвинути свою власну силу, надати справам на Сході такий вигляд, який відповідає потребам нїмецького народу, й вибудувати собі самій становище, в якім дорівняла-б і зміцненій Росії й явила ся-б сильнїйшою від неї. Будучність означить міра енерґії й послїдовности, якої уживе Німеччина в найблизшім часї. Коли де, то тут дана одна з нагод, які, раз занедбані, не вертають ся нїколи; один з моментів, коли маємо нагоду запитати ся судьби.

Всеросійський спокій.

Одним з найбільш характеристичних явищ сучасного російського життя є відсутність якихось важнїйших суспільних подій. Суспільний ідеал Хвостова, який кадет Александров досить влучно назвав спокоєм кладовища, здаєть ся, недалекий від свого здійснення. Й конституційно-демократична „Рѣчь“ з 11/1 зрезиґновано констатує: „В оглядї минулого тижня не можна не зазначити одного явища, досить характеристичного для сучасного урядового курсу; традиційні конґреси й суспільні збори всякого роду, які відбували ся звичайно в часї різдвяних ферій у столиці, в сім роцї не могли відбути ся з виїмкою хиба конґресу спеціялїстів хлопячого пласту (скавту) та зїзду, присвяченого питанням народнього театру. З сього не можна зробити того висновку, що наші суспільні й фахові ґрупи понехали

змагання порозуміти ся шляхом з'їздів. Навідворот, уже давно було відомо, що сї зїзди мали відбути ся і не відбули ся через тисячу й одну причину. Симпатії Хвостова до громадянства дають досить своєрідні наслїдки; показуєть ся, що громадянство не може розвивати своєї дїяльности в звичайних формах, йому поручають або чекати кращого настрою правительства, або пристосовувати ся до культурних умовин Царевококшайска й инших подібних йому російських центрів культури".

Але громадським орґанїзаціям Росії, яким недавно заборонили збірати ся в Москві, ведеть ся не краще й на провінції. Таж сама лїберальна „Рѣчь" скаржить ся гірко на переслїдуваннє міст і земств також усюди на провінції, пишучи: „Вже декілька тижнїв, як почав ся похід проти союзів міст і земств, чуєть ся новий тон правительства в відношенню до союзів, утворюють ся нові умовини праці, виростають усе нові перепони на її шляху. Противники союзів говорять, що сї союзи шкідливі, бо творять стїну між правительством і окремими земствами й містами, зменшують їх права та перешкоджають їх дїяльности, яка допомагає правительству в боротьбі з ворогами. Тому то по гадці противників союзів — треба відновити права земств і міст та розвязати свавільні союзи."

Не потрібуємо зокрема говорити, що до голосів правих противників союзів правительство прислухуєть ся уважнїйше, нїж до лїберальних союзів і певно на гострійші урядові заходи, направлені проти союзів і инших громадських орґанїзацій, доведеть ся недовго ждати. А урядові переслїдування їх являють ся тим більше симптоматичними, що вони займають ся не тільки виготовленнєм мунїції разом з воєнно-промисловими комітетами, а й пропаґандою за продовженнєм війни. Дуже характеристичною є також і та обставина, що в Москві по відомостям „Рѣчи" починають ся збори представників російських монархічних орґанїзацій з участю гостей з Петербурга в той самий час, коли лїбералам заборонені всякі збори в столицях. А про змагання правих до швидшого зроблення миру ми мали вже нагоду писати в попереднїм числї.

Одної думки з правими є очевидно не тільки Хвостов, який виступив через свого представника на попереднїм з'їздї правих, а й його товариш Сазонов, який заявив тепер російським журналїстам, що війна недовго потриває. Своє віщуваннє Сазонов мотивує тим, що по його гадці фінанси Нїмеччини довгої війни не витримають. Але щоб говорити про фінансову руїну Нїмеччини політичному представнику країни, курс якої стоїть найнизше на европейськім ринку, міське населенне якої голодує й мерзне, длятого дїйсно потрібно справжньої російської безсоромности. В усякім разї в високій мірі характеристично, що Сазонов не говорив уже анї про знищенне Нїмеччини, анї про увільненне „Прикарпатської Руси", Буковини й „Угорської Руси", а навіть і не про відбиваннє провінцій, зайнятих побідними військами центральних держав. Сазонов обмежив ся лиш заявою, що війна має зробити Нїмеччину „нешкідливою". Сю заяву може кождий розуміти так, як хоче, бо по зробленню всякого миру Нїмеччина буде так само мало шкідливою для Росії, як і перед вибухом війни.

Здавленнє лїберально-шовінїстичного руху в межах Росії йде поруч з помітним пониженнєм войовничого тону російського правительства. Питаннє про те, чи зможе правительство, побите на полях бою, потїшити ся конечною перемогою над російським лїбералїзмом, лишаєть ся поки-що відкритим. Теперішнї поражки лїберального руху являють ся для нього цїлком заслуженою нагородою за шовінїзм російських лїбералів у заграничній і внутрішнїй полїтиці, а зокрема в українськім питанню. Чи навчать вони чомусь лїбералів, покаже близька будуччина. *М. Троцький.*

З поезій У. С. С. Юри Шкрумеляка.

Дуб.

(Присвята Товаришеви В. Р. Батюкови).

Немов в вінцї буйних степів,
Серед подільських піль ланів
Сильний, розлогий дуб стояв,
За вітром вітями хитав
І зеленїв.

Глядїв він гордо на зиму,
Стрічав із усміхом весну, —
Стояв, як сторож хлопських піль,
Гонив від них журбу і бїль
І всю бїду . . .

Нї дощ, нї вітер, анї грім
Галузки не зломив на нїм;
Нї довгий вік, нї зуб часу
Не задраснув на нїм кору, —
Нї дощ, нї грім . . .

Аж раз без вітру і без хмар —
— Се був мабуть чортівський чар —
Загула буря навісна,
Де замісць громів — мідь кида
Залїзний царь . . .

Гудїли кулї цїлий день,
Свистали все то дзень — то брень —
І гуп! урізалась одна
В дубові сильні рамена, —
В відвічний пень!

З сильної груди зойк глухий,
Роса — сльоза з листків — очий, —
Ще хвилю з вітром борикавсь, —
Могучо в корени хитавсь —
І впав мертвий!

Пішов шелест, пішла луна,
Ридали маки і жита:
„Проклятий царь, що він зробив, —
„Від батька нас осиротив, —
„А щоб не жив!"

Пішов гомін про його скін,
Пішов ланом за тисяч гін . . .
Несмісь ридання за вітця,
А на катівського царя
Упав прокліn . . .

Гимн мерців.

Рядами, як духи на білім кони, —
У сонній землї, — в незнані світи, —
Де в наші браття сумні — невеселі,
Ми їдем у смертні оселї . . .

Ми будемо знати ті тайни важні,
Що щільно закриті у божій руцї;
Чи в горю, чи в щастю, — ми там заживемо —
В землї незнавмій . . .

Або розплинемось в нїрвану пусту, —
Марами заповним вселенну грізну;
І сядем на хмари, полетим над вами
Світами . . .

Поляглим.

Питавть ся вітер смерти,
Кому треба нинї вмерти . . .

Треба вмерти молодцеви,
Українському стрільцеви.

Треба вмерти, спочивати —
Воскресїння Волї ждати . . .

В рідній хатї.

(Памяти вістуна Івана Яворського, що погиб у рідній хатї в селї Людвиківцї над Серетом у вереснї 1915 р.).

— Так! То він . . . Ах, Івасю мій, Івасю . . . Ти ще живеш? — кричав старий Гнат, обіймаючи свого сина, котрого більш року не бачив уже.

— Що-ж, синку? Ти мабуть голодний? Ходи в хату. От бачиш, люде повтїкали з села, та я не хотїв лишати ворогам своєї батьківщини . . . Я наче передчував, що ти прийдеш . . . Чув, що тут наші стрільці близько. Й ти прийшов . . . Ну, Йвасику! говори, де був, що бачив? . . Ах! Як давно — давно бачив я тебе . . . А який гарний з тебе стрілець! . . . Ти підріс, змужнїв . . .

— Перебув я, тату, страшну зиму в Карпатах, перебув побідоносний похід з Карпат аж на наше Поділлє . . . Боже! Як бажав я побачити свою рідну хатку, вас і всїх . . . Тут і вмирати лекше було-б . . .

На дворі загреміло та з страшним лоскотом повалило ся на землю. Хата стрясла ся, шибки задзвенїли в вікнах.

— Бють вороги. Може-б вийти з хати, Йвасю?

— Нї, тату, Я, не бою ся, привик уже. Сьогоднї цїлий день ішли аж від Стрипи. Тяжка дорога. Я збирав останнї сили, щоб дійти тільки й побачити вас . . . Товариші перед селом в окопах . . . Ах, тату, щоб ви побачили, як любо, як гарно жити між нашими Сїчовими Стрільцями . . . Нїколи не вкучить ся. — Не жаль і вмирати з ними . . .

Попри хату засвистїло щось переразливо, але так жалібно, що, здавало ся, можна було розрiжнити в нїм сумні акорди похоронної пісні . . .

— Вийдїм з хати, Йвасю. Тут небезпечно.

— Добре, вийдемо . . .

За хатою, мов страшний звір, завило щось. З страшним лоскотом розлетїв ся угол хати. Оба попадали на землю.

— — — — — — — — — — — — — —

Старий батько підвів ся. Лице окрівавлене, мясо висїло шматками.

— Йвасю! Синочку! Ходи, де-ж ти? — питав протираючи очі від крови, котра спливала з раненого-поморщеного чола й заливала їх.

Івась лежав лицем до землї, привалений столом і кусняими розірваного угла.

— Що-ж тобі, синку? . . . Що? Скажи! Ах, він також окрівавлений . . . Вже не дихає . . . Боже, Боже! За що мене так караєш? . . .

Винїс сина на двір і положив на зелену травицю в садї. Йвась лежав, мертвий, з замкненими очима. Відламки ворожого ґранату поцїлили в груди. Кровця барвила зелену травицю . . .

Схилив голову старий батько на крівавi груди сина й тяжко заридав . . . Кров і сльози мішали ся разом . . .

— — — — — — — — — — — — — —

У вишневім садку копав могилу. На боцї лежав мертвий Івась з усмішкою докору на устах. Він наче хотїв сказати: „Ви вбили мене, та на моє місце стане десять“ . . .

— Так, любий синку. Пан Біг судив тобі вмерти в рідній хатї. Будеш спочивати в своїм садочку, а я від тебе не відступлю . . . Ах, сину, сину! Чому так ззарання вмер ти? Ти-ж ще не нажив ся на сїм світї . . . Щойно усміхала ся тобі сїмнадцята весна життя . . . Ти мовчиш? Коханий мій, відізви ся хоч раз ще! . . .

Кинув ся на холодне тїло й гаряче цїлував його. Яму вистелив пахучим сїном, постелив білу плахту на нього.

— Ну, прощай, Івасю! Прощай, любий! Виправляю тебе вже другий раз, та тепер вже на віки . . . Ти віддав житте за рідну Україну, котру так любив ти над усе. Прощай!

Ще раз притиснув до себе сина й поцїлував.

В темну, глибоку могилу разом з тїлом покотили ся батьківські сльози . . .

— Спи, коханий, спи! Ти щасливий у Бога. Ти віддав життє за святу справу . . .

А ти, ненаситний-клятий вороже, вже забагато напив ся людської крови . . . Пожди! Ще й тобі прийде кінець! . . .

— — — — — — — — — — — — — —

Червоним заревом заходило сонце. Понад селом уносили ся клуби темного диму, а червоні язички поломіни перекидали ся з хати на хату. Гук гармат заглушував усе . . .

Старий батько лежав на свіжій могилї в вишневім садочку й тяжко ридав . . . Останнї паруси заходячого сонця освічували його сиву голову й чорні спрацьовані руки . . . Прощав сина на віки . . .

Андрій Бабюк.

Робота Українців в Америці в часі війни.

(Віча в українській справі. — Фонди: „Фонд визволення України“, „Фонд удів і сиріт“, „Фонд М. Сїчинського“, „Фонд Укр. С. Стрільців“. — Анґлїйські видавництва. — Федерація американських Українців. — Посередниче Бюро).

Хоч як утруднена тепер комунїкація між центральними державами й північною Америкою, то все-таки доходять до нас від часу до часу вісти через часописи про рух наших еміґрантів в Америці. Дотеперішні вістки про роботу наших земляків, які зазначували ми в „Вістнику“, хочемо доповнити тепер дальшими.

Найперше дуже замітним фактом є те, що вся українська преса в північній Америці стала по сторонї центральних держав і зовсїм не таїть сього перед нїким, а явно й одноголосно заявляєть ся проти Росії без нїяких вагань і оглядів, як саме поступає польська загранична преса й видавництва, як у Швайцарії, так і в Америці. Зараз з вибухом війни американські Українцї згуртували ся в „Українську Народню Раду“, яка взяла на себе акцію скликування віч і збирання фондів. Такі віча скликувано всюди, де тільки живуть наші еміґранти, по цїлих Злучених Державах і по центральних містах, де зосереджуєть ся видавничий рух. На вічах підношено протести проти російського наїзду на Галичину, проти вивезення до Росії наших чільнїйших людей — проф. Грушевського й митрополита Шептицького. Сї протести подавано до публичного відома через американську анґлїйську пресу, як також відсилано до відповідних амбасад. Досї відбуло ся коло пів тисячки таких віч, в яких узяли участь не тільки Українцї, але й визначнїйші Американцї, полїтики, адвокати, а особливо публїцисти.

Попри освідомлюючу роботу підношено також на вічах конечність матеріяльної помочи для старого краю й відразу приступлено до збирання добровільних датків. На „Фонд визволення України“ зложено дотепер 24.785 долярів; часопись „Америка“ з Філядельфії зібрала на тих, що „потерпіли від війни“, 12 тисяч долярів; на фонд оборони М. Сїчинського 5 тисяч долярів; на ново-оснований „Фонд для Укр. С. Стрільців“ 978 долярів. Числа беремо з американських українських часописей з початку грудня минулого року, які тепер щойно надійшли.

Щоб основнїйше поінформувати Американців про Україну й її справу, наші земляки не обмежили ся самими тільки вічами й мовами, але приступили також до видавання брошур і книжок в анґлїйській мові про українські справи. „Свобода“ з Злучених Держав доносить, що дотепер появили ся такі книжки: 1. The Ukraine and the Ukrainians; 2. The Ukrainians and the European War; 3. Russia, Poland and the Ukraine; 4. Russian Plot to seize Galicia, і 5. Ukraine's Claim to Freedom. Сї видання призначені для американської й анґлїйської публики. Їх порозсилано по всїх редакціях, публїцистах, полїтиках і симпатиках української справи.

Протягом минулого року, коли відбував ся оживлений вічевий і фондовий рух, виринула також гадка злучити всї орґанїзації для спільної народньої роботи, як на тепер, так і на будуче. І так сливе всї орґанїзації, менші й більші, асекураційні „Союзи“, що істнують у Злучених Державах, приступили до скликання „Сойму“, на якім порішено скоординувати всї сили рїжних орґанїзацій, що дотепер були роздроблені й часто себе поборювали, полишити всяку дрібну партійність, не робити питання з релїґійних переконань, які дотепер сїяли найбільше незгоди й не давали злучити ся для спільної роботи. „Сойм“ удав ся дуже добре, бо полагоджено на нїм багато народнїх справ і зорґанїзовано всї ґрупи для спільної праці на народнїм полї в „Федерацію американських Українців“, що й перебрала на себе дальше вести розпочату працю, до якої перше всї брали ся окремо й на власну руку. Центральним осїдком секретаріяту „Федерації американських Українців“ є Новий Йорк. Президія складаєть ся з яких двадцятьох членів, вибраних на „Соймі“ делеґатами рїжних ґруп і орґанїзацій. В будучности президія „Ф. ам. Укр.“ даватиме напрям усякій народнїй роботї й вестиме строгу контролю над усїми збірками, жертвованими для загального добра.

Також і дотеперішнє „Інформаційне Бюро“, яке істнувало в Jersey City при „Укр. Нар. Радї“ й цїлю якого було нести поміч заморським і старокраєвим землякам у комунїкації в теперішнїм часї, в пересилцї листів і грошей, перемінено тепер у ширшу інституцію й розширено рами її дїяльности. Нова інституція носитиме назву „Американсько-Українське Бюро“ (адреса: American Ukrainian Exchange. 520. East. 6th Street, New York. N. Y.).

Бюро береть ся в першій мірі помагати в теперішній воєнній хвилї в пересилцї кореспонденції з Америки до вітчини, як також з вітчини до Америки, пересилати гроші до родинного краю, удїлювати рїжних інформацій щодо подорожі та про рїжні старокраєві й американські відносини.

Сподїваємо ся, що з дальших чисел американських українських часописей довідаємо ся більше про дїяльність наших заморських земляків, злучених у „Федерації американських Українців.“

Звідки пішло імя „Україна“?

Відколи московський нарід загарбав історичне імя нашого народу „Русь, руський“[1], відтоді не може воно вже бути виключною власністю нашого народу. Та він сам найшов собі нове імя, неменше старе, як тамто: свої землї став прозивати „Україною“, а себе „українським“ народом, „Українцями“. „Україна“ означала первісно пограничє (пограничні землї). Первісне значіннє сього імени пояснив нам польський історик Ґрондский, котрий, пишучи в 1672 р. про козацько-польську війну, ось так поясняє, чому вони зовуть ся „українськими“ (Ukrainscii): „Так вони зовуть ся, бо живуть у землях, положених наче на березї Польського Королївства з огляду на инші держави, як Волощина, котру відмежовує Днїстер і Дикі Поля, в сусїдстві татарських посїлостей. Бо беріг по польськи край: звідси Україна наче земля, положена на границї Королїв-

[1] Костомарів: Историческія монографіи, I, С.-Петербург 1872, ст. 61: „У южно-русскаго народа какъ будто было похищено его прозвище.“ Тільки в видї „Русин“ (декуди „Руснак“) заховало ся воно ще до сьогодні яко виключна власність нашого народу в Галичинї, на Угорщинї й Буковинї. До сеї справи є окрема моя розвідка під з. „Історичний розвій імени українсько-руського народу“. Львів 1909. Вона появить ся по війні в новім обробленню.

ства“.[2] Коли одначе для Польщі „Україною“ були тільки пограничні землї, які сусїдували з Волощиною й Татарщиною, то для цїлої Европи „Україною“ повинні були бути й були всї землї нашого народу. В українській народній пісні, приписуваній то Хмельницькому, то Мазепі, то Кальнишевському, в котрій представлена образово доля України, співаєть ся:

„Ой, біда, біда чайцї небозї,
Що вивела дітки при битій дорозї“[3].

І справдї, як учить нас історія, всї землї нашого народу лежали при тій „битій дорозї“, куди „хто не йшов, той скубнув“. Переливали ся крізь них в Европу від непамятних часів дикі азійські орди; скубали їх цїлими віками то Поляки, то Угри, Литва й Москва, Татари й Турки. Тож імя „Україна“ на означенне всїх земель нашого народу, се не видумка новійших часів, се імя, визначене для них історичною долею цїлих столїть. І в устах нашого народу не зараз імя „Україна“ стало означати всї землї, ним заселені, як не означало їх зразу й імя „Русь“. Щораз то ширше значіннє здобуває собі воно поволї, аж укінцї стає загально народнїм именем, для зазначення окремішности від московського народу, що став прозивати себе рівнож „руским“, а свої землї „Русю“.

Імя „Україна“ стрічаємо здавен-давна в історії й ґеоґрафії, в народній і штучній поезії.[4]

Та вже в найдавнїйших часах, не вважаючи на те, що зразу означало справдї тільки пограничні землї, є воно чимсь незвичайним. „Україна“ виступає деколи як уособленнє (персонїфікація), вона є чимсь живим, що вміє плакати над своєю недолею. Таке найдавнїйше уособленнє, найдавнїйшу персонїфікацію України можна бачити в звістцї Київської лїтописи про смерть князя Володимира Глїбовича в р. 1187: „О нем же Оукраина много постона“.[5] Ся Україна не означає всїх земель нашого народу, як то ми сьогоднї розумїємо, а є тут іще пограничем і означає Переяславщину. Те саме значіннє пограница мають і инші лїтописні згадки про Україну в XII і XIII ст., хоч уже без персонїфікації. І так та сама Київська лїтопись оповідає про князя Ростислава Берладничича під 1189 р.: „Приѣхавшю же емоу ко Оукраинѣ Галичькои“ (галицьке Понизє)[6]. Галицько-Волинська лїтопись пише (під 1213 р.), як князь Данило „прия Берестии, и Оугровескъ, и Верещинъ, и Столпъе, Комовъ, и всю Оукраиноу“[7], або (під 1282 р.), як то князь Лєшко взяв був у князя Володимира Васильковича „село на Въкраиници именемъ Воинь“[8] (в обох разах галицьке Забуже, пограниче з Польщею).

Зате частїйше вже виступає Україна (Наддніпрянщина) як персонїфікація в часах козаччини. З часів татарських набігів походить пісня, що зачинаєть ся словами:

Зажурилась Україна, що нїде прожити,
Гей, витоптала орда кіньми маленькії дїти“[9].

В думі про смерть гетьмана Свірговського (1574 р.) читаємо знов:

„А Україна сумувала, —
Ой, Україна сумувала,
Свого гетьмана оплакала“.[10]

А в одній пісні, що відносить ся до подій 1648 р., співаєть ся:

„Гей, у лузї червона калина, гей, гей, похилила ся,
Чогось наша славна Україна, гей, гей, засмутила ся.
А ми-ж тую червону калину, гей, гей, та піднїмемо,
А ми-ж свою славну Україну, гей, гей, та розвеселимо“[11].

З 80-их років XVII ст. походить вірша п. з. „Лямент України“, де Україна являєть ся рівнож персонїфікацією.[12] Вірша зачинаєть ся так:

„Ляментуетъ Оукраина изъ великимъ жалемъ,
Же будучи наполнена смуткомъ и печалевъ“.

Одначе найвиразнїйше виступає Україна як персонїфікація в драмі з 1728 р., приписуваній то Теофану Прокоповичеви, то Теофану Трофимовичеви, п. з. „Милость Божія, Украину отъ неудобъ носимыхъ обидъ лядскихъ черезъ Богдана Зиновія Хмельницкаго . . . свободившая . . .“.[13] Тут виступає Україна як особа, „о помощь и пособіе Божіе Хмельницкому во брани той просить“[14] і „радуется Богу, помощнику своему, и благодареніе возсылаетъ.[15]

В XVI ст. усталюєть ся вже імя „Україна“ та приходить звичайно на означенне середнього й нижнього Подніпровя, хоч напр. ще й у самих початках XVII ст. згадують ся „starostowie ukrainy węgierskiej“ та „ukraina granic węgierskich“ попри „ukrainę kijowską a osobliwie podnieprski kraj“.[16] Як колись імя „Русь“, звязане первісно тїсно

---

[2] Grondski: Historia belli cosacco-polonici, вид. в Пештї 1789. р. ст.19: „Sic dicti ideo, quod degant in iis provinciis, quae sunt sitae, quasi ad marginem Regni Poloniae, respectu aliorum regnorum, utpote Valachiae, quam dislimitat Tyras, et camporum desertorum versus ditiones Tataricas. Margo enim polonice Kray: inde Ukrajna, quasi provincia ad fines Regni posita“.

[3] Максимович: Украинскія народныя пѣсни. I. Москва, 1834, ст. 108.

[4] Звертаю увагу на цїкаву статейку д. В. Черевка: „Руський“ і „український“ в „Дїлї“, 1914, ч. 92, 94 й 96.

[5] Полн. Собр. Русск. Лѣтоп., II, 2 вид. (1908 р.), ст. 653.

[6] ibid. ст. 663. [7] ibid. ст. 732. [8] ibid. ст. 889. Тутже під р. 1268 назване пограничне польське населенне на Забужу „Ляхове Оукраинянѣ“ (ст. 864; так в Іпатськім кодексї, Хлєбнїковсько-Погодінський кодекси мають „оукраиняне“).

[9] Антонович і Драгоманів: Историческія пѣсни малорусскаго народа, I, ст. 73.

[10] ibid. ст. 161.

[11] ibid. II, 1, ст. 50.

[12] Франко: Студії над українськими народнїми піснями (Записки Наук. Тов. ім. Шевч. т. 78 ст. 137—8).

[13] Антонович і Драгоманів, op. cit. II. 1, ст. 144—165.

[14] ibid. ст. 149.

[15] ibid. ст. 159. Кошовий говорить: „Вѣдаемъ, яко всѣмъ намъ Украина мати“ (ст. 147).

[16] Pisma Stanisława Żółkiewskiego. Wyd. August Bielowski. Львів, 1861, ст. 507 545 і 547. Годить ся завважати, що хоч і в Московщинї прийняло ся імя „Україна“ на означенне пограничних земель, то одначе поза значінне пограница воно нїколи не вийшло. Се видно ясно з усїх північних лїтописей, у котрих згадують ся все лишень „украйные мѣста“, „украйные люди“, „Украйна“, але нїколи в значінню всїх етноґрафічних московських земель, нїколи в значінню народнього імени, як напр. у нашого народу.

Ось вибір лїтописних згадок про „московську Україну“. В IV Новгородській лїтоп. (П. С. Р. Л. IV, ст. 154) згадано під р. 1481 „украйна за Окою“; в Воскресенській лїт. (ibid. VIII, ст. 207) згадана під р. 1480 „Украйна“ за рікою Угрою; під 1512 р. читаємо в нїй „на украйну, на Бѣлевскіе и на Одоевскіе мѣста“ (ст. 252), під 1513, „украйные мѣста“ (ст. 253); під 1517 р. „пришедъ на великого князя украйну, около Тулы и Беспуты“; „пѣшіе люди украйные“ (ст. 261); під 1518 р. „на великого князя украйну, ко Псковскому пригородку къ Опочкѣ, на украйну на ихъ вотчину на Путивльскіе мѣста“ (ст. 261); під р. 1532 „великому князю Василію и его сыну князю Ивану и ихъ украинамъ лиха никоторого не чинити“ (ст. 279); під р. 1541 „на Рязань, и на Угру, и въ Серпуховъ и по всей украйнѣ“ (ст. 296); в I Софійській лїтоп. (П. С. Р. Л. V, ст. 197) згадана під р. 1271 „украйна Псковска“ „взята съ украйны нѣколико Псковскихъ селъ“.

з землею Полян і її осередком Київом, розширяєть ся поволї на щораз дальші землї, здобуваючи собі замісць дотепершнього ґеоґрафічного, етнїчне (народнє) значінне, то б то, замісць означати одну частину земель нашого народу й її поселенців розширяєть ся на всї його землї й їх поселенців уже в значінню народу, а не якоїсь пограничної людности, так само й імя „Україна“ здобуває собі поволї те саме значінне та стає народнїм именем. І як колись князь Олег сказав про Київ: „се буди мати городомъ Рускымъ“,[17] так само й козаки вважали Київ серцем України (metropolis Ucrainae). В письмі з 1711 р., котре мали предложити Туреччинї, написали вони: „Як чоловікови без душі, так Українї годї жити без Київа“[18].

Рішучий зворот у розумінню значіння імени „Україна“ спричинили війни Хмельницького. Наш нарід став почувати себе великою одиницею й відчувати спільну приналежність поодиноких земель, а старе історичне імя „Русь“ стає відтодї не тільки тожсамим з іменем „Україна“, але навіть починає йому уступати місця. Віджива стара память, котра сягає X ст. й котра не завмирала й у XVI ст., про те, що Русь і православє сягають по Вислу, по Краків („fines Russe extendente usque in Cracoa[19]; „Russia montes Sarmaticos haud longe a Cracovia attingit“[20]; „Roxolania, que Carpathios montes non longe ab urbe attingit Cracovia“[21]). Хмельницький уживає ще, правда, зарівно імени „Русь“ і „Україна“, але одного й другого в тім самім, етнїчнім (народнїм) значінню. Деколи зі слів гетьмана бачимо його погляд, що „Русь“, се виключно т. зв. „полуднева Русь“, то є виключно землї нашого народу, а не зарівно землї нашого, московського й білоруського народу. Його слова: „Ale mi to Bóg dał, żem jest jednowładzcą samodzierzcą Ruskim“[22] мають історичну основу, бо ще в XIII ст. галицький лїтописець назвав князя Романа Мстиславича „самодержцем усеї Руси“[23] через те, що сей зібрав у своїх руках сливе всї українські землї, котрим одиноко прислугувало імя „Руси“. Й тому то Хмельницький міг підписувати ся „Hetman woyska Zaporowskiego y wszystkich Rusi“[24]. По старім переданню й у Хмельницького сягала ся Русь аж по Вислу: „Wybiję z Lackiej niewoli naród Ruski wszystek“, каже він. „Pomoże mi tego czerń wszystka po Lublin, po Kraków“[25]. Річ ясна, що не про полїтичні (державні), але про етноґрафічні (народнї) границї[26] думав тут Хмельницький, скоро рахував на поміч черни, що замешкувала землї по Люблин і Краків. І хоч уживає Хмельницький деколи імени „Україна“ в тїснїйшім значінню, в значінню провінції (одної частини земель нашого народу, Поднїпровя) попри Поділлє, Волинь, уживає його й у ширшім значінню, етнїчнім, у тім самім, що в иншім місцї імени „Русь“: „A stanąwszy nad Wisłą, powiem dalszym Lachom: „Sydite i mowczite, Lachy“. I Duków i Kniaziów tam zahonię; a będąli z Zawisla krzykać, znajdę ja ich tam pewnie. Niepostoi mi noga żadnego Kniazia i szlachetki w Ukrainie“[27]. Річ ясна, з зіставлення змісту (з контексту), що та Україна, де не буде нїодного польського князя та шляхтича, то всї українські землї по Вислу[28].

Погляд, що етноґрафічна Русь, Русь яко нарід, сягає по Вислу, найшов вислів рівнож і в проєктах подїлу Польщі 1657 р. „А договорено ся де у гетмана у Богдана Хмельницкого съ Ракоцею Венгерскимъ на томъ: городы по Вислу рѣку и въ которыхъ жили Рускіе люди благочестивые и церкви были“[29], а в статях Дорошенка з 1669 р. читаємо: „Рускій народъ роздѣли ся нынѣ въ различные страны людей . . . изъ единые страны Премышля, Самбора и отъ града Кіева и дале даже на 12 миль, и съ другіе страны отъ рѣки Вислы“[30]. Тожсамість імен „Русь“ і „Україна“ вже в тих часах (XVII ст.) маємо стверджену документально. В однім уступі інструкції гетьмана Петра Дорошенка для послів від Запорозького Війська з 2 жовтня 1670 р. на сойм читаємо таке:

„Метрополиту Киевского абы того которого всѣ духовныи и свѣцкіе руского Православъного украинъского Народу станы съ Гетманомъ и войскомъ Запорозкимъ волною Елєкциєю оберутъ Пастыремъ потвержано“[31].

др. Богдан Барвінський,
дійсний член „Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові“.

(Кінець буде).

---

[17] Полн. Собр. Русск. Лѣтоп. II. ст. 17.

[18] Колесса: Матеріяли до історії Козаччини з рр. 1709—1721, зібрані в Шведськім Державнім Архіві в Штокгольмі. Львів, 1910, ст. 12. „Tamquam ulli mortalium absque anima, ita quoque Ucrainae ablata Kiovia vivere est impossibile.“

[19] Запис Оди, вдови Мешка I. з 995 р. Monum. Poloniae histor, I. 449.

[20] Herberstein: Rerum Moscoviticarum Commentarii (Historiae Ruthenicae Scriptores exteri saec. XVI. ed. Starczewski, I, ст. 4). Г. послував до Москви в рр. 1517 і 1525. Перше виданнє його твору 1549 р.

[21] Krasiński: Polonia (Mizleri de Kolof Historiarum Poloniae et Magni Ducatus Lithuaniae Collectio Magna, I. Varsaviae, 1761, ст. 418). Уперше надруковано твір каноніка Яна Красіньского († 1612 р.) в 1574 р.

[22] Miaskowski: Dyaryusz podróży do Pereasławia 1649. (Michałowski: Księga pamiętnicza, ст. 374).

[23] П. С. Р. Л., II., ст. 715.

[24] Лист Хм. до султана з 14 X. 1648. (Arch. akt. daw. m. Krakowa. Acta Publica, I, збірник Pinoccі). Цитат у Липинського: Stanisław Michał Krzyczewski. (Z dziejów Ukrainy, Kraków, 1912, ст. 181, пр. 2).

[25] Michałowski: Księga pam., ст. 375.

[26] Значінне полїтичних і етноґрафічних границь таке: в полїтичних границях якоїсь держави містять ся й землї, заселені також иншим народом, як сей, до котрого дана держава належить; етноґрафічні границї означають землї, в котрих живе лиш один нарід, або бодай має переважаючу більшість.

[27] Michałowski: Księga pam. ст. 376. В ґрамотї для київо-братського монастиря з 11. I. 1651 р. говорить Хм., що Бог поміг йому „Ляховъ съ Украины въ Польщу далеко прогнати“ (Акты южн. и зап. Россіи III, ст. 444).

[28] Лиш один одинокий кодекс діярія Мясковского, виданий у „Пам. врем. комм. кіевск.“ I. 3., ст. 333 має „tu w Ukrainie“, що могло-б указувати на Україну в тїснїйшім значінню. Але такій думцї противить ся, як кажу, контекст, а крім сього инші кодекси, у Міхаловского (ст. 375), Niemcewicza: Zbiór Pamiętników historycznych o dawnej Polszcze (IV, ст. 362), Zrzódła do dziejów polskich (вид. Ґрабовским і Пжездзєцким, I, ст. 9) мають „w Ukrainie“ без „tu“.

[29] Акты южной и зап. Россіи III., ст. 557.

[30] ibid. IX, ст. 167.

[31] Оригінал інструкції в Архіві кн. Чарторийских у Кракові MS. 402, ст. 736. Фотоґрафічну знимку згаданого уступу зложив я в „Музею Наук. Тов., ім. Шевченка“. Перший звернув на нього увагу Липинський у книзі „Z dziejów Ukrainy“, ст. 159.

Посмертна згадка.

Лесь Мартович.

Дня 23 сїчня прийшла до Львова сумна вістка, що в Погариську, повіт Рава Руська в Галичинї, помер український письменник Лесь Мартович. Уродив ся 1871 р. Походив з снятинського повіту. До ґімназії ходив у Коломиї; але через „полїтику“ мусїв її покинути, перейшов до Дро-

гобича та завдяки батьківській опіці директора Олександра Борковського зміг дійти до матури, не опинюючи ся через „політику“ поза ґімназією. Як політичний аґітатор і письменник, як кандидат адвокатури, як господарь, котрий управляв земельним господарством у посїлостях, які рівночасно парцелював, а в останніх місяцях свого життя як комісарь для контролї збіжа мав нагоду перевандрувати сливе цїлу галицьку Україну й докладно познайомити ся з усїм лихолїттєм життя галицько-українського селянина й інтелїґента. Його малюнки з того життя вийшли в трьох збірках: Нечитальник, Стрибожий дарунок і Хитрий Панько.

Хоч мало дбав про себе, до фахової освіти приложив багато працї, зложив докторат прав і в кождій адвокатській канцелярії, в якій працював, зєднував собі славу доброго юриста. В останніх роках запав на здоровлю. Проживав головно в свого приятеля д-ра Івана Кунцева в Улицьку Зарубанім, равського повіту. Зовсїм недужого заскочила його там російська інвазія. По приходї союзних військ обняв місце комісаря для контролї збіжа.

Щодо політичного світогляду — був членом української радикальної партії. Брав живу участь у виборчій аґітації за партійними кандидатами. Редаґував декілька разів партійний орґан „Громадський Голос“ і для радикальної преси писав популярно-аґітаційні статї. З них „Реформа подружного закона“ вийшла й окремо.

В останніх місяцях мав заінтересувати ся українськими селянами з Росії, котрі працювали в характері полонених під його управою. З їх життя мав брати теми для своїх писань. Лишив по собі літературні твори, досї нїде недруковані. Про його літературну творчість і значінне в українській літературі сподїваємо ся поговорити в однім з дальших чисел „Вістника“.

Вісти.

Президия „Союза визволення України“ просить Українців на зайнятих українських землях подавати їй як найдокладнїйші вістки про всякі тамошнї обставини, зокрема про прояви українського життя.

В річницю уродин Тараса Шевченка буде присвячене число „Вістника“ памяти Шевченка. Просимо наших Співробітників і Прихильників надсилати нам працї в звязи з сею врочистою хвилею.

За автономію російської України. З Чернівців доносять: Один полонений російський офіцер оповідає, що в центральній і південно-західній Росії спостерігаєть ся революційні затїви. Передовсїм в українських землях невдоволенне велике, бо перед трьома тижнями повішено пятьох українських революціонерів. Членів депутації Українців, котрі були на авдієнціях у Лондонї й Парижі та просили вплинути на російське правительство дати національні права Українцям, при поворотї заслано на Сибір.

За українську мову. Як доносить „Рѣчь“ з 1 сїчня, слїдом за золотоноськими повітовими земськими зборами також лубенські збори постановили одноголосно поробити заходи в правительства скасувати заборони української мови, допустити книжки в сїй мові до сїльських шкільних бібліотек, а також виклопотати в полтавської ґубернської управи, щоб оголосила премію за уложенне підручників в українській мові для учеників низших кляс. Немає найменшої надії, щоб у Росії ввінчали ся сї заходи бажаним успіхом.

Два відчити про Україну. Про Балтійський Край і Україну говорив проф. др. Павло Рорбах 14 сїчня в Мюнхені перед численною публикою. Він представив біду Балтійців і їх тугу за власною державою. Нїмецькій Державі лишаєть ся тільки вибір здобути край або видати всю нїмецькість на знищенне Росії. Бо-ж заявив російський президент міністрів, що поборюєть ся не тільки Нїмецьку Державу, але й нїмецькість. Сьогодні перейшло вже в кров і тїло всього нїмецького народу переконанне, що се обовязком чести нїмецького народу заопікувати ся своїми найкращими й найвірнїйшими синами, котрі через 700 лїт держали граничну сторожу на півночі.

Дуже велике зацїкавленне викликали виводи проф. Рорбаха про Україну. Він старав ся доказати, що через відірванне України від Росії рішено-б війну в користь центральних держав, бо Росія не має вже більше сили відпорности без України, з котрої бере вона сливе все своє вугле, руду, сіль і збіже. Тому прелеґент сподіваєть ся, що чужим народам Росії вдасть ся скинути російське ярмо.

В Ешвайлєр мав недавно полковник краєвої оборони, проф. Е. Рідль, відчит про Україну для офіцерів тамошнього ґарнізону й запрошеної публики з міста. Відчит викликав велике зацїкавленне. Прелеґент задумує повторити незабаром свій виклад перед військом.

Політичний процес. Телеґрама з Вашінґтону доносить, що Мирослав Сїчинський, котрий в 1908 р. з політичних мотивів застрілив галицького намісника гр. Андрія Потоцького, може лишити ся в Злучених Державах. Імміґраційний уряд постановив 14 грудня м. р., що акт Сїчинського політичний. Сього процесу домагав ся сам Мирослав Сїчинський, аби дістати можність стати горожанином Злучених Держав. По теперішнїм процесї являєть ся право американського горожанства для Мирослава Сїчинського тільки питаннєм пятьох лїт.

Київські новини. Як відомо, київський університет робив заходи, щоб йому дозволено вернути ся з Саратова до Київа. Тепер доносить „Рѣчь“, що сї заходи лишили ся без корисних наслїдків. Газета „Кіевъ“ оголошує дуже цїкаві звістки про київських членів управи. І так голова контрольної комісії Екер подав городському голові заяву, що комісія дотепер не дістала рахункових звідомлень за останнї три роки від деяких членів управи, що орудували дуже великими сумами. Се зрештою не новина. Так само роблять члени управи і з державними грішми й ось перед декількома днями мусїв інспектор інжинїрного відділу київської військової округи рішучо зажадати від управи рахунку з 30.000 карбованців, які держава видала з каси містови на уладженне трамваєвої лїнії в сторону клїнїки. Всї російські часописи облетїла замітка голови комітету полуднево-західнього фронту всеросійського земського Союза Шликевича, що під Київом блудить коло 8·000 штук худоби й декілька тисяч овець без нїякого догляду й корму так, що худоба гине з голоду й холоду. Се не казка, а щира правда. Мінїстерство рільництва закупило сю худобу від утїкачів, але, — як то часто буває, — забуло потім про се.

Кооперативний рух на Волинї в часї війни. Кредитовий спілковий рух на Волинї доволї недавнього походження. До 1910 р. було там тільки 18 кредитових і 12 щадничих товариств. В останніх часах сей рух прибрав широкі розміри так, що з днем 14 жовтня 1915 р. було вже на Волинї по офіціяльним обчисленням 387 кредитових і 128 щадничих товариств із 500.000 членів, 1,280.000 карб. вкладок і 4 мі-

лїонами карб. капіталу. Спілки займали ся не тільки удїлюваннєм позичок, але також посередництвом при закупнї та продажі ґрунтів, збіжа й инших засобів поживи, торговлею сїльських товарів. Самих товарів закупили спілки в часї від 1 сїчня до кінця вересня 1915 р. на суму 780.000 карб. Найкраще з усїх тих спілок розвиваєть ся янушпільська, житомірського повіту, яка довела до того, що місцеві селяне нїчого не зачинають без поради спілкової старшини. Янушпільська спілка зорґанїзувала кооперативний союз, до якого пристали всї довколишнї кредитові й щадничі товариства, та під проводом вельми дїяльного голови, селянина Тетерука, розвинула широку дїяльність у напрямі помочи селянству й боротьби з дорожнею. Селяне всюди радо пристають до спілок і віддають їм зовсїм безкорисно свій час, знанє й сили. Крім янушпільської спілки належить ще згадати рухливійші спілки горошківську, чермяхівську, коднянську та славутську, що займають ся живо збутом сїльських продуктів. У часї війни спілки відіграли велику ролю, запомогаючи бідних, сїмї покликаних до війська й пильнуючи, щоб зібрано жнива й засїяно поля.

З Луцька. Черновецький дневник „Czernowitzer Allgemeine Zeitung“ з 29 сїчня с. р. містить декілька вісток про Луцьк від одного з черновецьких урядників, що тепер там працюють. Луцьк, що числив недавно коло 28·000 душ, стратив більше нїж третину людности через виселенне російськими властями. Тепер у Луцьку австрійська цивільна управа, між якою доволї багато Буковинцїв, як підполковник Межор, заступник військового ґубернатора, управитель цивільної управи Тайдельоф, лїкарь Барб і т. д. Бурмістром міста Поляк, його заступниками протестантський пастор і Українець(?). Між людністю стрічають ся теж Нїмцї й Чехи, для Жидів заведено вироісповідну громаду на взір віденської. Податки не великі та впливають правильно до австрійських кас. Селяне й середнї посїдачі звільнені від ґрунтового податку, який платять тільки більші земельні власники. Поза тим кождий платить тільки корону податку від особи, а торговельники оплачують ще й концесії сумою від 50 до 100 корон. Нормальне житте загалом скоро вертає. Утїкачів багато вернуло. Особливо розвиваєть кравецтво, олїйництво й мельництво. Карбованець має в оборотї вартість двох корон. У містї елєктричне освітленне, дворець відбудовано. Уряди урядують по нїмецьки, польськи й українськи, в тих мовах виходить теж місцевий дневник. Українська православна людність, се давнїйші унїяти. До луцької округи належать також три містечка й більше число сїл.

Число виселенців із Волині. Тепер, коли велика хвиля виселенців і втїкачів із Волині улягла ся й коли через Київ переїздить уже тільки небагато Волинян, по кількасот денно, можна в приближенню подати дати про число й територіяльне походженне виселенців. Найбільше процентово виселенців дав ковельський повіт, з котрого на 250.000 осіб виїхало коло 180.000 душ. Щодо місцевостей, найбільше втїкачів припадає на місто Ковель, де з 30.000 осіб людности лишило ся тільки не більш 2500 душ обох полів, головно старих і дїтей. Доволї багато виселенців дали дальше містечка Камень-Каширський, Маців, Мельниця, Несухойже, Ратно, Турийськ і село Хотешів. Деякі села таки зовсїм опустошіли.

Із володимир-волинського повіту евакуовано коло 250.000 душ із загального числа людности 400.000, з того найбільше з самого Володимира Волинського, звідки з 16.000 осіб людности лишило ся коло 4000. Більший процент виселенців дали поза тим села: Кримно, Куснищі і Шацк і містечка: Озеряни, Поріцк, Любомль, Оздютичі й Устїлуг.

В дубенськім повітї начислено 150.000 виселенців, що дає рівно 50% людности повіту. Найбільше виселено з західних частин повіту, а зокрема з самого Дубна, де лишила ся ледви пята частина людности.

З луцького повіту евакуовано відповідно небагато, бо тільки коло 130.000 душ на загальне число людности 320.000. У повітовім містї Луцьку мало лишити ся не більш 2500 людей, одначе инші джерела подавали значно вище число, 6000. У мирних часах Луцьк мав 30.000 людности.

Разом усї ті чотири повіти дали коло 710.000 виселенців на загальне число людности 1,120.000. З кремінецького й ровенського повіту числа виселенців далеко низші, бо багато людей, що, захоплені панїкою, кинули ся до втечі, повернуло з часом домів, коли настрій успокоїв ся. Багато виселенців змогло вернути навіть до околиць, зайнятих австрійськими й нїмецькими військами так, що, загально беручи, число

людей, виселених із Волині, не буде більше, ніж три чверти міліона, коли вірити російським урядовим і напів урядовим обчисленням.

Волинські втїкачі. За час від 10 серпня до 24 жовтня с. с. 1915 р. евакуовано з волинської ґубернії на кошт Всеросійського земського Союза 174.126 осіб через київську ґубернію в курську, воронізьку, катеринославську, харківську й инші східні. З того виїхало зі стації Кривин 31.127 утїкачів, зі стації Славута 9.900, зі стації Шепетівка 12.411, зі стації Полонне 14.227, зі стації Миропіль 8.171, зі стації Чуднів 9.534, зі стації Кодня 1.464, зі стації Житомір 38.368, зі стації Коростень 11.035, зі стації Олевськ 5.739, зі стації Клесово 7.298, зі стації Сарни 6.853, зі стації Рівне 16.391, зі стації Горбаші 29. Очевидно, се тільки частина виселенців. В останніх часах число волинських утїкачів зменшило ся, але не устало. Не закінчило ся також цїлковито виселюваннє з люблинської й холмської ґубернії, а навіть з Галичини, тільки число виселенців стало значно менше. Небагато виселенців дає тепер також подільська ґубернія, де людність „успокоїла ся“. Найбільше прибуває ще виселенців із проскурівського, каменецького й ушицького повіту, що від лїта пробували в східних повітах подільської ґубернії.

Останки виселенського руху. Головний виселенський рух у Росії перенїс ся уже далеко на схід, у Сибір, і добігає вже свого кінця. Немає вже давнього натовпу та страшних непорядків. Поїзди з виселенцями спиняють ся тепер на харчових пунктах (Бахмачі, Кореневі, Курську, Касторній, Воронїжи, Козлові і т. д.), а крім того, де треба, побудовано бараки. На жаль усе те заведено запізно, коли вже перевалила ся головна маса втїкачів і опинила ся в значній части поза границями европейської Росії. Щойно тепер будують ся напр. бараки в Воронїжі та в Козлові з тим, щоб мали де примістити ся втїкачі, як ... вертатимуть до дому!

Одначе виселенський рух ще зовсїм не перевів ся. Переїздять загублені поїзди, а от ще з початком грудня виселено 20.000 Волинян у воронізьку ґубернїю. Крім того по цїлій Росії подорожують тепер „дядьки“, шукаючи своїх синів, доньок і родини, за якими слух пропав. Кореспондент „Кіевск-ої Мысл-и“ Рудїн стрічав таких „вічних Жидів“ з волинської, городненської та з инших ґуберній на ріжних стаціях, у Курську, Козлові й Тамбові.

От „дядько“ з володимир-волинського повіту. Плентаєть ся по стаційнім перонї та жде на поїзд до Воронїжа. Шукаючи за сїмєю, він обїхав чернигівську, полтавську, катеринославську, таврійську, херсонську й харківську ґубернїю та всюди дістав тільки одну відповідь: немає! Те саме почув він і в Курську та жде тепер на безплатний білєт, щоб поїхати далї. З сумним усміхом оповідає дядько всї свої вандрівки від одного міста до другого й усе ще має надію, що може в дальших декількох місяцях таки добєть ся свого.

Його товариш шукає двох донечок. Він представляє вже инший тип: похмуро, з розпукою жалуєть ся він на своє горе.

В Козлові стрінув Рудїн двох дядьків з городненської ґубернії, кобринського повіту, що шукали, один сина, другий жінки й доньки. Старий зійшов уже цїлу Росію й розвідував ся по всїх урядах і комітетах, але без висліду.

Тут і там переходять поїзди, набиті старцями, жінками й дїтьми, що шукають розкиненої родини. Але чи знайдуть?

У віденськім заведенню для осліплених вояків. У „Now-ім Tygodnik-y Polsk-ім“ містить Роман Гернїч враженія з побуту в віденськім заведенню для осліплених вояків, де мав нагоду бачити нашого молодого поета Волощака.

Радник Мель — пише він — попровадив мене найперше до кімнати, де моїм очам представив ся страшний вид. Знаю, що нїколи його не забуду. В найбільше радісних хвилинах мого життя покажеть ся він менї в цїлій своїй грозї. Страшний сей вид нагадуватиме, що є тисячі таких нещасних калїк, про яких забувати було би злочином!

Я побачив молоду людину, що сидїла при столї з пером у руках. З трудом і напруженнєм писав щось на папері, а сльози раз-у-раз падали на білу четвертинку паперу!

Була тишина ...

Тільки шелест пера та слїз, які спадали. Радник Мель пояснив менї, що се молодий український поет.

Пише також по нїмецьки. В його віршах, які менї радник прочитав, пробиваєть ся страшна розпука та біль. Могильний смуток і безнадїйність вієть з сих трагічних стрічок.

Зразу носив ся з наміром самовбійства. Опісля прийшла резиґнація. А далї пристрасно забажав учити ся писати. Зачав працювати, скоро орієнтував ся й сьогодні пише. Найшов мету в життю. Своєю пісньою розвеселюватиме тяжкі днї своїм братам-слїпцям.

Чорносотенна часопись. Чорносотенна часопись „Холмская Русь“, що через декілька місяцїв не могла появляти ся, перенесла ся до Москви й зачала там виходити.

Кара на галицького Українця за осуджуваннє російських військ. Розпорядком головного начальника київського військового округа вислано І. Журавецького, галицького виселенця, в іркутську ґубернїю за осуджуваннє дїяльности російських військ.

Боротьба з дорожнею. Супроти щораз більше зростаючої дорожнї порішила катеринославська городська рада просити ґубернатора, щоб дозволив перевести спис засобів живности, й асиґнувала 380.000 карб. на закупно найконечнїйших предметів для людности та 60.000 карбованцїв на зладженнє власних перевозових ваґонів.

За ширення неправдивих поголосок у звязи з війною засуджено адмінїстративним порядком гласного миколаївської городської думи, С. Гайдученка, й мирового суддю В. Маркелова на 3 днї арешту.

Кооперативний день. Збори київських кооперативних орґанїзацій постановили в цїлях популяризації ідей кооперації та приєднання як найширших кругів людности уладити в Київі день кооперації з окремими викладами в усїх частинах міста та зборами місцевих кооперативів і видати кооперативну однодневку.

Нова кооперативна часопись на Українї. В Київі зачала виходити за дозволом ґенерал-ґубернатора місячна часопись „Кооперативная Мысль“, яку видає споживне товариство служащих полуднево-західних залїзниць.

Адмінїстративні заслання. „Кіевская Мысль“ доносить, що з початком грудня вислано з Київа за „нєблаґонадьожность“ 16 австрійських горожан до Казанї, 4 австрійських горожан і 2 російських підданих до Воронїжа та 40 австрійських горожан і 3 російських підданих до Іркутська. Крім того вислано ще окремо 1 особу до Іркутська, 4 до орловської й 9 осіб до казанської ґубернії.

Утеча полонених із Росії до Персії. На засїданню буджетової комісії російської думи заявив посол Н. Антонов, що частина полонених утїкла з Закаспійської области до Персії та прилучила ся до перських повстанців. Сей фактъ потвердив і мінїстер Сазонов, одначе признав його маловажним, бо втїкло тільки двох офіцерів і 200 жовнїрів.

Румунська статя про Украйну. При кінцї падолиста та з початком грудня надрукувала румунська часопись у Семигородї „Romanul“ в ряді чисел статю п. з. „Redesteptazea Ukrainiei“ (Відбудова України), де подано історію українського народу від XI в. та його змагання до визволення, кінчаючи дїяльністю „Союза визволення України“, що інформує Европу в часї теперішньої війни про визвольні змагання української нації.

Як російський уряд сприяє народови. Канївська земська управа звернула ся до старшого предсїдателя київської судової палати з просьбою, щоб мировим суддям вільно було, за осібною оплатою з боку земства, давати безплатну правничу по-

міч людности, що з виходом мужеського населення на війну не може собі порадити в усіляких правних справах. Одначе київська судова палата відмовила тій просьбі з огляду на „моральний і службовий характер“ суддів.

Що дїється ся з українськими виселенцями. На засїданню в справі виселенців у Бердичеві сконстатовано, що вони терплять на недостачу теплої одежі, а й ту, що мають, викуповують від них усілякі спекулянти. Постановлено тому зорґанїзувати окремі стації для видачі теплої одежі в Київі, Рівнім, Тернополї, Казятинї й Волочисках і виступити енерґічно проти несовісних скупщиків. Крім того рішено з виселенців зорґанїзувати робітничі віддїли, які мають йти на роботи військового характеру.

Переселенська хвиля. Чернигівське ґубернське земство оголосило звідомленнє за жовтень, в якім подане число виселенців, що перейшли через Новозибків і Бахмач за половину вересня. Се число виносить 203.584 й щойно в жовтнї зачало спадати. Як великий був рух, видно з того, що одного дня зїхало ся в Чернигові аж 13 тисяч людей.

Опозиційні настрої між православним духовенством у Росії. В останнїх часах замічуєть ся значний упадок реакційної духовної преси в Росії, а великий зріст церковних видань, що старають ся освободити ся з пут схолястики та зблизити ся до народу. В Київі проф. Єкземплярський, якого власти увільнили зі служби в Духовній Академії, зачав видавати „Христіанск-у Мысль“, у Петербурзї повстав орґан незалежної церковної публїцистики „Церковь и Жизнь“. Зате підупав вплив московських правих журналів „Душеполезное Чтеніе“ й „Голосъ Церкви“. „Церковный Вѣстникъ“ перестав виходити.

Члени воєнно-промислових комітетів перед судом. „День“ повідомляє, що члени воєнно-промислових комітетів мають стати перед судом, бо при заснованню комітетів поминено деякі формальности. До сього треба замітити, що в останнїм часї в часописях правих партій, а навіть у буджетовій комісії Державної Думи провадила ся аґітація проти воєнно-промислових комітетів. Праві закидали комітетам дефравдації всякого роду й тепер навіть переводить ся ревізія дїяльности сих комітетів.

Картки на предмети поживи в Росії. „Биржевыя Вѣдомости“ домагають ся негайного заведення в Петербурзї карток на важнїйші засоби поживи. Такі картки вже заведені в Пскові, Ревелї, Ризї та Мінську. Згадана часопись повідомляє, що положенне в Петербурзї й инших великих містах Росії дуже поважне.

Зріст числа виселенців у Росії. В груднї минулого року проявив ся значний приріст утїкачів із Волинї так, що напр. за два днї тільки, 3 й 4 грудня, прибуло до Київа 2.017 осіб. Російські часописи пояснюють се великими морозами, які вигнали втїкачів з тимчасових землянок, де вони перечікували, сподїючи ся вернути домів.

Розвязаннє захоронки для дїтей з Галичини в Москві. „Утро Росіи“ з 26 грудня повідомляє, що захоронку для дїтей з Галичини в Москві замкнено, а дїтей, яких там було 80, перенесено до Ростова й Бердянська та передано представникам славнозвісного „Главного Народного Совѣта Прикарпатской Руси“.

Культурні ідеали народів Росії. Дня 29 грудня м. р. відбула ся в Петербурзї під проводом академіка М. Ковалевського академія на тему: „Народи Росії в культурних ідеалах“. На академії виголосили виклади: акад. В. Бехтєрев: Російська культура в її впливах на народи Росії та славянство; М. Славинський: Три „руські“ народности; А. Бабянський: Поляки, їх культура й лїтература; Е. Вольтер: Лотиші, Литовцї, Естонцї; проф. Н. Гредескул: Народи Росії й її культура; Б. Гуревич: Росія як творча нація; доц. К. Тіандер: Фінляндія; Д. Чябров: Грузини, їх культура й лїтература та М. Вінавер: Жидівська лїтература.

Меньшиков про російську дорожню. Меньшиков пише в „Новім Времени“ про російську дорожню: „Дорожня все глибше вїдаєть ся в кишенї суспільства. Звичайне кухонне масло продаєть ся по подвійній цїнї масла з сметанки, кури по цїнї гусок, гуски по цїнї телят і т. д. Муку та нафту продають по небувалих цїнах і то тільки з окремої протекції старим і добрим покупцям. А одїж і чоботи продають ся по таких цїнах, що горожане мусять ходити голі та босі.“

Стрілянина в редакції „Нового Времени“. Дня 29 грудня 1915 р. відбувало ся, як доносить „Утро Россіи“, засїданнє ради товариства „Новое Время“ під проводом Бориса Суворіна. На дневнім порядку був прелїмінар на 1916 р. З початку засїдання ввійшов несподївано на залю Олексїй Суворін з купою паперів у руках і зажадав від свого брата Бориса голосу в справі, яка не терпить проволоки, потім заявив: „Перед пів роком зложив я видавничій радї „Нового Времени“ заяву, що „Новое Время“ не тільки відступило від напряму, наданого йому за життя мого батька, але й показало ся проданим банкирям, що можу потвердити документами, які находять ся при менї. Досї не одержав я відповіди на заяву. Думаю, що перед розбираннєм прелїмінара треба роздумати над способами, що дали-б можність визволити ся від банкирів і тим самим привернути „Новому Времени“ обличе, яке мало воно за життя мого батька“. Олексїєви Суворіну перервав гостро Борис Суворін, котрий сказав, що не час на подібні роздумування, коли розбираєть ся прелїмінар. Несподївано для всїх Олексїй Суворін вийняв з кишенї револьвер і стрілив. Куля, пробивши дзеркало, застрягла в стїнї. Присутні розоружили Олексїя, а Борис швиденько пішов до дверей. Слїдом за ним кинув Олексїй тяжкий канделябр з такою силою, що зовсїм розторощив дзеркальні двері, якими вибіг Борис. Потім Олексїй почав товкти дзеркала й шиби. Шкло посипало ся на хідник улицї. Гамір стягнув велику товпу перехожих. На місце випадку прийшла полїцїя й судові власти. Слїдчий суддя та прокуратор розпочали слїдство. Рівночасно закликано лїкаря, що заосмотрив Олексїя Суворіна; при товченню дзеркал і шиб поважно покалїчив собі руки й голову. Олексїй заявив, що допускаючи ся скандалу, хотїв він звернути увагу суспільности на те, що дїєть ся в „Новім Времени“. В слїдствї заявив Олексїй, що він не божевільний і хоче, щоб уся Росія знала про скандал.

Стрілецьке свято на селї. Нужда вбиває людей! — каже чужа пословиця, та в нас воно противно. Наших людей, на котрих війна лишає кріваву пляму, нужда, біда й горе, ще більше підносять й освідомляють. Навіть у таких грізних хвилях не забувають вони за свої пекучі потреби. От і село Теляче, повіту Підгайцї, положене сливе під самою боєвою лїнїєю, святкувало 19 грудня м. р. свято стрільців. У церкві відправив о. Літинський і о. Гайдукевич Службу божу на інтенцію визволення галицької України з московського ярма та панахиду по стрільцях, котрі положили голови на полї слави. О. Гайдукевич своєю гарячою промовою спонукав людей до ревного плачу. Присутними були чужі офіцери військового шпиталю, що стоїть постоєм у селї. — На вислану просьбу до команди У. С. С. не явили ся відпоручники стрілецтва задля важних причин.

На Різдво зібрали господарі 254 К на Січових Стрільців, а 187·75 К на Червоний Хрест. До сього причинили ся головно о. Гайдукевич і начальник громади Теодор Чорновус тай Іван Бойко. Честь і слава нашим правдивим громадянам, що в тяжких часах не забувають за своїх молодих соколів, котрі в молоденькім віцї зірвали ся до лету. Від них заплата — то пожертвованнє найдорожшого — молодого життя! Грядуче поколїннє осудить дїла одних і других!

Кождий крок народу є зближенням до сонця волї та свободи. До нього простують молоді борцї кріавим і тернистим шляхом... Хай не забуваєть ся клич: „Народ собі!“

Андрій Бабюк.

Бібліографія.

Виданнє „Союза визволення України“.

Краснов. Що тепер дїєть ся в Росії? Відень, 1916. Стор. 16. Ціна 10 сот. Відбитка з „Вістника“.

Виданнєм отсеї брошури пішов „Союз“ не тільки назустріч потребам російських полонених, котрі радо перечитають малюнок теперішніх російських обставин пера російського горожанина, що перебуває тепер у Росії, але й широким кругам австрійських Українців. Живе представленнє річи та незвичайно дешева ціна промостять брошурі дорогу до найширших мас. Замовляти найвигіднїйше більшими скількостями.

Чужі видання.

Ukraine's Claim to Freedom (Змагання України до волї). Під таким заголовком вийшла більша книжка про українську справу в анґлїйській мові. Є се збірка статей, підібраних так, аби читач найшов у нїй усї найпотрібнїйші відомости про український нарід, його розвиток і змагання. Автори статей визначні чужі й українські вчені, письменники й полїтики. Найбільше працї й заходів коло зладження сеї книжки положив д. Мирослав Сїчинський. Книжку розсилаєть ся всїм полїтикам і полїтичним письменникам в Америцї й Европі. На зміст книжки складають ся такі статї: Передмова; Едвін Беркман. Україна кличе по поміч; проф. М. Грушевський. Українське відродженнє; Кароль Ляйтнер. Кінець ідеї польської держави; Ярослав Федорчук. Положенне Українців у Галичинї; др. Льонґін Цегельський. Українські домагання в Австрії; С. О. Поллок. Безправства польської аристократії; Галицький намісник; проф. Отто Геч. Український рух у Росії; Вол. Дорошенко. Полїтичні партії в російській Україні; Мілюков оборонцем української автономії; Заборчість Росії супроти Галичини; Закінченнє; Додаток.

Ucrainus. La Pologne historique rediviva? (Чи повертає історична Польща?). Traduit du manuscrit ukranien par G. B. Montbrand. Льозанна, 1916. Стор. 36, Ціна 60 сант.

Paul Rohrbach. Der Krieg und die deutsche Politik. Липськ 1915. Наклад „Das größere Deutschland“ у Ваймарі. Друге виданнє (21—40 тисяч). Стор. 184. Ціна 2·50 мар.

Праця, написана перед війною, являєть ся чистим випророкованнєм світового пожару. Нове виданнє зовсїм наново оброблене. Передусїм багата новими думками друга частина працї, котра обговорює війну й воєнні цїли. Інтересні погляди автора на майбутнї внутрішнї й світово-полїтичні цїли Нїмеччини, зокрема в звязку з нїмецько-турецькою полїтикою й її можливостями.

По передмовах до першого та другого видання йдуть поодинокі розділи властивої працї: Зріст анґлїйської світової могучости; Переміна Нїмеччини; Анґлїйська ідея окруження; Напруженнє з Анґлією й його ослабленнє; Російська небезпека; Провідні гадки нашої (нїмецької) заграничної полїтики; Нїмецька війна.

Грізним ворогом для будуччини Нїмеччини, як дуже справедливо гадає проф. Рорбах, є Росія, а не Анґлія. А „хто знає історію східної Европи, той знає, що останнє й найпевнїйше рішенне про увільненнє Европи від російської небезпеки западе щойно з приверненнєм старої історичної межі межи Московщиною й Україною“ (стор. 164—165). „Останнє рішенне, рішенне раз на все принесе щойно відбудова української держави, але й сю цїль осягнеть ся скорше чи пізнїйше, скоро тільки стратить Москаль підбиту ним у 18 віцї західну область: Польщу, Литву й балтійські провінції“ (стор. 173), Цїкаво, що коли сливе загально говорять про ослабленнє Росії через відірванне так званого Польського Королївства від неї, „істінно русскі“ товариства повносили прошення до царя, щоб не відбивав польських земель, бо вони тільки стояли на перешкоді сильнїйшій консолїдації Росії. Думаємо, що по страченню самої Польщі Росія не ослабне, навпаки зміцнить ся, бо уступить один чужородець, найбільше національно освідомлений. Втрата самої Польщі може бути для Росії тільки початком такої сили, що за 50 лїт вона може стати до бою з цїлою Европою.

Franz Köhler. Der neue Dreibund. Ein politisches Arbeitsprogramm für das gesamte deutsche Volk und seine Freunde. 10—12 Auflage. (Вже й вийшло: 13—14 Auflage), Мюнхен, Леман, 1915. Стор. XV + 128. Ціна 2 марки, в оправі 4 марки.

Автор обговорює повстанне світової війни, полїтику союзників, новий потрійний союз і його завдання та новий потрійний союз як світову могутність. Зачисляючи до західних Славян Поляків і Українців, а полишаючи чомусь то Білорусинів у спілцї з Москалями як східних Славян, автор промовляє за тим, аби витягнути західних Славян з московського болота на міцний ґрунт. Як що доконає сього Нїмеччина разом зі своїми союзниками, сподіваєть ся автор, що „в такім разї обосторонне ворогованнє устане й вони житимуть і творитимуть разом так само, як се вже раз було“ (стор. 26). Хто хоч трохи знає 600-лїтню історію польського винародовлювання й випирання з ґрунту Українців, той висловить иншу думку, а саме, що „як сьвят сьвятем, не бил Поляк Русїнові братем“. Й наївна се віра, що оба сї народи, не роздїлені як найдокладнїйше від себе, можуть жити коли небудь на будуче разом без боротьби, веденої на житте та смерть. Замітне при тім ствердженнє автора: „Що Українці Австро-Угорщини почасти схилювали ся до Росії, причиною сього було зразу гнобленнє їх Поляками й Мадярами. Від часу пробудження українського національного почуття, яке в Галичинї найшло своє середовище, обмежуєть ся українське русофільство, котре підпирала Росія всїми силами (без польської помочи та гнету було-б се підпиранне не мало сливе нїякого успіху, Ред.) до зникаючо малої частини українського народу, коли польське русофільство наново зробило певні успіхи“ (стор. 26). Ідеальну границю поміж західними та східними Славянами веде автор від Чорного моря здовж Донця й далї менше більше в простім напрямі до полудневого кінця озера Пейпус і через нього до фінського заливу. „Утруднене спільне поступованнє західно-славянських народів через те, що вони змагають межи собою до протилежних цїлей. Найгострійше виступає се між Поляками й Українцями, перші з котрих заселюють меншу північно-західну, останні більшу південну половину краю, який граничить на півночи з балтійськими провінціями, а на полудні опираєть ся о Чорне море, краю, до якого треба дорахувати ще на заході Галичину“ (стор. 53). Автор думає, що якби Поляки звернули свій напір замісць на полудневі українські землї, як досї се було, на будуче на схід на білоруську територію, таким робом могло-б наступити порозуміннє між Поляками й Українцями. І знов треба сказати, що хто знає історію й теперішнїй склад обставин, не висловить такого переконання, полишаючи вже на боцї се, що Білорусини нам о цїле небо близші нїж Поляки. Зате приплеснути треба послїдовному арґументованню автора

потреби визволити західних Славян з московського ярма (одначе зачисляючи до них і Білорусинів і не припускаючи навіть ще гіршого, польського панування над українським народом). Визволеннє Українців з московського й загалом славянського ярма се одиноке забезпеченнє Европи перед російською грозою та всеславянською дурійкою. Щодо того „показуєть ся знову повна згідність цїлей нїмецької, австрійської й турецької полїтики. Для всїх трьох держав творить визволеннє України важне й конечне забезпеченнє перед Росією“ (стор. 74).

Виказ жертв

на полонених-земляків:

а) грішми: др. Коцовський 10 К. (закуплено „Лиса Микиту“ Франка); д. Анна Логінська 10 К. Разом 20 К.

б) книжками: д. Олена Глїбовицька, Жабє коло Косова, 1 кн. (Господарська Часопись за 1911 р.); д. Т. Глинський, аптикарь у Вамі на Буковинї, 5 річників і 8 окремих книжок „Лїтературно-Наукового Вістника“, 4 кн., 4 бр. і 100 чисел ріжних тижневників, двотижневників і місячників; д. Юрій Гордїйчук, управитель школи в Вижницї, 62 бр. і 14 чисел „Читальнї“; о. Северин Добрянський, парох у Монастирци, 60 бр. і 12 чисел часописей; др. Іван Куровець, лїкарь у Калушї, 13 кн. (між иншим „Історія України-Руси“ М. Грушевського, „Кобзарь“ Шевченка), 32 бр. і 13 чисел ріжних часописей; д. Іван Мануляк, проф. укр. ґімн. в Перемишлї, 36 бр. і 15 чисел „Ілюстрованої України“; др. Е. А. Мисула, лїкарь у Відні, 2 річники й 7 окремих книжок „Лїтературно-Наукового Вістника“, 6 кн. і 9 бр.; д. Лев Прокопович-Пришлївський, Городенка, 2 кн. і 3 бр.; д. Йосифа Тишківна, касієрка „Народної Торговлї“ в Косові, 12 бр.

(Далї буде).

Складаючи щиру подяку за сї жертви, просимо дальших, щедрійших. Просьбам, котрі щоденно дістає „Союз“ від полонених земляків, тільки в дуже малій части вдоволити позволяють йому його засоби й дотеперішнї жертви. Окрему увагу звертаємо на повний „Кобзарь“ Шевченка, повні й окремі видання творів наших кращих письменників, історичні повісти, оповідання, розвідки й повні курси української історії, біблію й молитовники в українській мові, шкільні підручники народнїх і середнїх шкіл, річники часописей лїтературного та фахового змісту, звідомлення всяких інституцій. Треба показати нашим браттям, що в українській мові все те можливе, що вони бачили досї тільки в московській мові.

До наших читачів, передплатників і прихильників.

При сїм числї „Вістника Союза визволення України“ висилаємо почтові чеки з фірмою **„Ukrainische Nachrichten, Mitteilungen des Bundes zur Befreiung der Ukraina“.** Просимо передплату на „Вістник С. в. Укр.“ „Ukrainische Nachrichten“, належитість за брошури й инші наші видання, жертви на цїли „Союза“, на полонених, на „У. С. Військо“ й инші українські добродїйні цїли висилати нам сими почтовими чеками. На бажаннє висилають ся чеки відворотною почтою.

Адмінїстрація.

На переломі.

Незабаром вийде під сим заголовком великий, з багатьома малюнками календарь „Союза визволення України“, понад 20 аркушів друку. Є се памяткова книжка для кождого щирого Українця на згадку сучасного великого часу, який становить переломову добу в життю нашого народу, нашої нації. В нїй знайде читач цїлий ряд цїкавих статей, котрі всесторонньо освітлюють українську справу, наше минуле й нашу теперішність. От короткий перегляд сих статей: Проф. Лепкий, На новім порозї, Проф. В. Сїмович, Шевченків заповіт, Др. Л. Цегельський, Про причини великої світової війни, Др. З. Кузеля, Наше минуле (коротка історія України), Проф. Б. Лепкий, Кінець української волї, Др. Л. Цегельський, Самостійна Україна, йогож, Про назви „Русь“ і „Україна“, Проф. Ст. Рудницький, Україна (коротка ґеографія), С. Кузик, Потреба самостійности України з економічного погляду, Проф. Б. Лепкий, Погляд на укр. лїтературу, Проф. В. Сїмович, Короткий огляд укр. лїтератури, Др. В. Левицький, Українцї в Австрії, Др. М. Лозинський, Укр. представництво в Австрії, Вол. Темницький, Укр. Сїчові Стрільцї, Ів. Чупрей, Сїчовий рух, Проф. Боберський, Сокільський рух, Др. І. Крипякевич, Коротка історія укр. війська, Вол. Дорошенко, Українство в Росії, А. Жук, Союз визволення України, Проф. Гр. Микетей, Червоний Хрест, Вол. Темницький, Огляд світової війни і ин

Поза тим в календарі поміщено багато поезій найвизначнїйших наших письменників, дібраних так, щоб доповнювали й поглиблювали зміст відповідних статей.

Ціна календаря незвичайно дешева, всього 1 Кор. 20 сот.

Українське Слово.

Полїтична, економічно-суспільна й лїтературна ґазета.

ВИХОДИТЬ ЩО-ДНЯ У ЛЬВОВІ.

Видає й відповідає за редакцію: др. Сидір Голубович.

Адреса редакції й адмінїстрації: Львів, Руська 3; експедиції: Бляхарська 11.

Умови передплати:

У Львові:		У краю і державі:	
На рік	К 18.—	На рік	К 24.—
На півроку	„ 9.—	На півроку	„ 12.—
На чверть року	„ 5.—	На чверть року	„ 6.—
На місяць	„ 2.—	На місяць	„ 2.50

Ціна одного примірника 6 сот., по-за Львовом 10 с.

Виходить що-дня рано. **Дїло.** Видає: Вид. Спіл. „Дїло“.

Редакція й Адмінїстрація: Львів, Ринок ч. 10. — Експедиція: вул. Руська ч. 1.

Начальний редактор: Василь Панейко.

Передплата

	в Австро-Угорщинї,	за границею.	у Львові
місячно	2·40 К		2 К
чвертьрічно	7.— „		6 „
піврічно	14.— „	20 К	12 „
цїлорічно	28.— „	40 „	24 „

Зміна адреси 50 сот. Ціна примірника у Львові 6 сот., поза Львовом 8 сот., на зайнятих територіях 5 коп.

Зміст: Ґоремикін уступив. — Др. Евген Левицький. Листи з Нїмеччини. І. — Проф. І. Ґаллєр. Кінець російської перемоги. — М. Троцький. Всеросійський спокій. — З поезій У. С. С. Юри Шкрумеляка: Дуб. Гимн мерців. Поляглим. — А. Бабюк. В рідній хатї. — Робота Українців в Америцї в часї війни. — Др. Богдан Барвінський. Звідки пішло имя „Україна?“ — Посмертна згадка: Лесь Мартович. — Вісти: За автономію рос. Укр. За укр. мову. Два відчити про Україну. Полїтичний процес. Київ. новини. Коопер. рух на Волинї. З Луцька. — — Число висел. із Волинї. Волин. втїкачі. Останки виселен. руху. У віден. заведенню для осліплених вояків. Чорносотенна час. Кара гал. Укр. Боротьба з дорожнею. За ширення неправд. поголосок. Коопер. день. Нова кооп. час. на Укр. Адмін. заслання. Утеча полонених із Росії до Персії. Румун. статя про Укр. Як рос. уряд сприяє народови. Що дїєть ся з укр. виселенцями. Переселен. хвиля. Опозиц. настрої між правосл. духовенством у Рос. Члени воєн.-промисл. комітетів перед судом. Картки на предмети поживи в Рос. Зріст числа виселенців у Рос. Розвязаннє захоронки для дїтей з Галич. в Москві. Культур. ідеали народів Рос. Меньшиков про рос. дорожню. Стрілянина в ред. „Нов. Врем.“ Стрілецьке свято на селї. — Бібліоґрафія. — Виказ жертв.

Відповідає за редакцію: Волод. Біберович.

З друкарнї Адольфа Гольцгавзена у Відні.

Львівська державна наукова бібліотека
№ П

Preis 30 Heller.

ВІСТНИК

(Nachrichtenblatt des Bundes zur Befreiung der Ukraina)

Союза визволення України

Виходить що тижня в неділю.
Річна передплата виносить 10 К., 10 Мар., 2 Дол., 4 рублї, піврічна 5 К., 2 рублї, квартальна 3 К., 1·20 рублї. :-: **Ціна сього числа 30 сот., 10 коп.**

Редаґує Комітет.
Видає і відповідає за редакцію: **Волод. Біберович.**
Адреса редакції: Wien VIII., Josefstädterstraße 79, II. Stiege, Tür 19. Адмінїстрація: Tür 6.

Менших рукописей і віршів не звертаєть ся; з приводу того не входить ся в нїяку переписку.

III. рік. Ч. 13—14. Відень, 13-го лютого 1916. Ч. 73—74.

Просимо відновити передплату на р. 1916. Инакше здержить ся висилку часописи. Наших прихильників просимо зєднувати нам ласкаво як найбільше нових передплатників.

Непогаслий огонь.

Під таким заголовком надрукована в 8—9 кн. „Украинск-ої Жизни“ за 1915 р. гарна статя В. Винниченка, яку подаємо отсе в перекладї нашим читачам.

За ввесь час істнования російського парляменту в Таврійській палатї перший раз прийняли інтерпеляцію про Українців.

Подія вельми знаменна й насуває нам багато гадок... Так, подія. Для Думи, для російської суспільности, для самих бесїдників, котрі поставили інтерпеляцію, се, розуміть ся, дурниця, але для нас, Українців, що навіть злегка засоромлюємо ся, коли згадують про нас прихильно, для нас се велике, нове явище, котре заставляє нас подумати.

Й ось мимоволї приходить гадка, чому нагло згадали про нас? Чому побачили те, чого рішуче досї нїхто не таїв, нї ми, яких на всї лади заборонювали, вкорочували, висміювали, переслїдували, ображали, — нї ті, що вкорочували та ображали нас? Що більше: чому серед тих, що поставили інтерпеляцію, найшли ся ті, котрі й переслїдували нас і ображали й до яких саме також можна поставити немалу „інтерпеляцію“? Невжеж люде, що засїдають у Таврійській палатї, стали більше прозірливими? Або чутливійші, лїпші, скорше відкликують ся?

Кажуть, у полїтицї немає почувань. Не знаю, чи вірний сей погляд загалом, але що в данім випадку не сї почування заставили депутатів згадати про нас, то про се, здаєть ся, не може бути двох гадок.

Чи може почуттє справедливости?

Нї, навряд. Хиба що почуттє чисто льоґічної, математичної, холодно-розсудливої справедливости, се може справедливо. Хто говорить А, той повинен сказати й Б.

Але й се не зовсїм так. У дану хвилю являємо ся ми просто маленьким, зайвим козирем у грі, котрий не може пошкодити, а при нагодї, бач, і користь принесе.

Бо й незручно: обнова життя, перебудова підвалин, усюди думаєть ся про блиск покосту, модерний стиль і нагло сторчить на першім плянї щось понуро-старе, недоладнє, погане. Треба зрівняти, відсунути кудись на бік, одначе все-таки не проминути, а вдавати, як раннїйше, буцїм-то нїщо не сторчить, а все так, як треба.

Правда, й нас навіть піддурять покостом і модерним стилем, позволять нам на нашу пресу („яка-ж вона бідненька в вас!“), правда, поклепають нас ласкаво по плечах, і скажуть: не бій ся, нїхто не обидить.

А ми-ж, ми, чи зворушимо ся тим і відчуємо сю ласку? Чи-ж ми зрадїємо, бачучи, як довкруги нас іде й шум і луск перебудови, як мило пахне новою фарбою, глиною, шальовкою й покостом?

Я бою ся, що ми не відчуємо всього того. Як горожане, як члени сеї чи иншої кляси, якій у користь перебудова, ми будемо й тїшити ся й будувати. Але як члени нації, як предмети ось того понуро-недоладнього, хоч і піддурені покостом, похмурні стоятимемо з боку та з гіркістю і з болем слїдитимемо за будівельною марнотою. Може не в однім сентиментальнім серцї загомонить стареньке: „Не для мене прийде весна“. Не одна українська рука, працюючи заступом над фундаментом нового полїтичного життя, так і вмлїє, так і задумаєть ся: а я-ж тут при чім? Чейже фундамент нашого життя, національного, лишить ся той самий. Чейже ми подавньому побиватимемо рекорд неграмотности й поворотів до неї? Чейже подавньому калїчитиме наш селянин свою душу, по рабськи догоджуючи „благородній“ мові, виявляючи тайним і явним презирством дїйсно благородні сили й інстинкти своєї людської природи — любов до рідного, досвідченого, придбаного в боротьбі за істнованнє, й ізза „лакомства нещасного“ піддержуючи солїдарність цїлости. Подавньому культура народу, рівного числом французькому народови, тлїтиме, як багаттє, привалене мокрою, тяжкою соломою. І подавньому ми, інтелїґенти,

Львівська державна наукова бібліотека
№ II

свідомі Українці, ходитимемо коло того багаття, що не гасне й не горить, потай, самовідречено, підставляючи руки під удари тих, що стережуть мокрої соломи, яка придушує її, будемо відривати по соломці й відкидувати. Все зостанеть ся, як було.

І що нам з того, як довкола буде ясно і свіжо, а в нас будуть слезити ся постарому очі від диму нашого придушеного, приваленого, дорогого, близького нам багаття, при котрім нам усе-ж-таки над усе теплійше.

Чейже по давньому битимуть нас по руках, як ми посміємо скинути з нього солому, по тих самих руках, на котрих може ще не засохне кров від заступа. І ми зостанемо ся все такимиж ревними, зворушливими чудаками, котрі ось уже багато десятків літ сягають пальцями, по яких бють, до багаття, котре курить ся.

Але не так тяжкі пальці, по яких бють, як тяжко носити енергію, яка назбируєть ся, — енергію подвижництва, що переходить по законам руху й переміни в щось инше.

Ми вже входимо в нову стадію, ми вже дуже багато, дуже гостро й болюче почуваємо та свідомі того, що ми — Українці. Нам уже треба забуття на себе, того повного здоровля й сили забуття, що не розуміє национальности й може навіть позволити собі на розкіш інтернаціоналізму.

Нас, українську інтеліґенцію, часто називають „партією“. Називають так або полїтичні немовлята, що висловлюють розумні слова, наслїдуючи старших, або такі старі, що прикидають ся немовлятами, а гниють і сюсюкають. Одначе деколи устами немовлят говорить правда, як не в повнім обємі, то хоч з якогось боку. Й ось з одного боку немовлята вхопили кінчик правди; так, усї ми, свідомі Українці, починаючи від соціялістів і кінчаючи шовінїстами-юдофобами, всї ми маємо на собі печать чогось одного, спільного нам усїм. Ми всї — члени одної не партії, а секти, може великої, мілїонової, та все-таки тільки секти. Кому се схлїбляє, той може порівняти себе з христіянами перших віків, а членів негноблених націй з сучасними христіянами. Сучасний христіянин говорить: я — христіянин — і нїчого особливого не почуває при тім і не жде. А христіянин перших віків, називаючи себе христіянином, відносив ся до того инакше. Він почував і в собі і довкруги себе се слово, він відчував його з болем, гордістю, з готовістю прийняти за нього зараз і наругу й насмішку і страждання.

Я думаю, що багато Українців не найде в моїй анальоґії великого натягнення. Не знаю тільки, чи багато готових заховати за собою се підхлїбне порівнання з першими христіянами. Чи багато вдоволить ся ролею подвижників, чи не захочуть стати простими, здоровими, сильними людьми, що обертають силу та своє здоровлє на розвій життя, а не на боротьбу за нього?

Зрештою тепер розходить ся не про бажання, а про конечність. Бажати можемо ми багато, та не кожде бажання має завзяту, все розторощуючу, неминучу силу конечности. Можна хотїти відбути подорож на Марс, можна навіть вірити, що коли зупинить ся в людстві расова та клясова боротьба, коли кольосальні сили, змарновані на сю боротьбу, обернеть ся на пізнання світа, — дорога на Марс буде можливою. Одначе ясно, що подібне бажання не тільки не має в теперішню хвилю людської історії необхідности, але навіть й якоїсь активности.

Та бувають і инші бажання. Напр. бажання соціялїзму. Розвій капіталїзму дійшов у деяких країнах до того ступня, коли усуспільненнє засобів продукції й розділу переходить із области бажання в область простої потрібности. Активности такого бажання вимагає саме життє.

Одначе є ще рід бажань, котрі просто й рішуче ставлять питанню: або життє, або смерть, але стояти на однім місці вже не можливо.

Й ось до подібних бажань належить наше бажання бути самими собою, не відчуваючи того. Енергія нашого змагання здобути твердий ґрунт для себе перейшла границї нагромадження й мусить перемінити ся в се, до чого змагає.

Першим реальним, істотним, необхідним етапом реалїзації волї до здобуття твердого ґрунту для себе є злитє з нацією. Ми, повторюю, свідомі Українці, наслїдком нещасливих умов нашого національного життя, все приневолені протиставляти себе тій цїлости, часть котрої творимо. Ми все почуваємо себе такими, що пізнали правду й перетерпіли за неї, ми постійно накликуємо до сеї правди цїлість, котра відбила ся від нас.

Наша правда — дуже проста. Ми — Українці й хочемо яко такі жити, розвивати ся й творити. Ми хочемо тратити можливо як найменше сил на засоби розвою й тому стоїмо за ті психо-фізичні, етноґрафічні, історичні й инші звички, поведїнки й особливости, котрі виробив наш нарід за свого довгого життя. Ми вважаємо злочином супроти розвою життя зміняти сї звички на инші, подібні, й тратити сили на засвоєннє їх. Нераціонально й нерозумно заставляти багатомілїоновий нарід покидати свою духову й навіть фізичну природу для... для цїлей, які в жаднім разї не відповідають інтересам розвою життя.

Сю правду мусить свідомо прийняти українська нація в усїм її обємі. Несвідомо прийняла вона її від перших ступнїв свого істнования, а тим, що заховала ся й живе як нація, доказує се прегарно. Та сього замало для будови вартостей. Інстинктовна сила нації здатна бороти ся за своє істнованнє, але вона не в силї давати йому пляновий, доцїльний напрям. Для того треба свідомої волї.

Й ось першою понукою проявити сю волю повинна служити рідна школа. Поминаючи вже те, що національна школа являєть ся без усякого порівнання найкращим способом придбати відомости, які в нїй подаєть ся дїтям, вона зміцняє, узаконює, облагороднює ті вартости, котрі придбала доєї нація. „Мужицька“, „хахлацька“, „сїльська“ мова стає мовою книжки й письма, а через те набуває нових прикмет, тратячи старі.

Школа відразу обєднює в одну компактну, означену цїлість з власними формами розпорошені маси „хахлів“, „мужиків“, „Малоросів“ і „Українців“, що творять нарід України. Тодї ми, свідомі Українці, перестаємо бути подвижниками та зливаємо ся з нацією. Тодї ми вступаємо на шлях будови.

Школа розплутує національну плутанину й неморальні відносини, коли задля національних інтересів ґрупи, рїжні по своїм національним цїлям і ідеалам, приневолені вступати в коалїції на шкоду своїй клясовій і ґруповій свідомости та змаганням.

Школа вводить нас у круг орґанїзованих націй і міжнароднїх інтересів.

Тому в як найскоршім завойованню сього першого способу розвою національного істнования України заінтересовані всї її ґрупи та кляси.

Не тільки шовінїсти, що проголошують „Україна — для Українців“, але й ті течії, що бачуть змисл життя в гармонїйнім, братернїм життю вкупі з усїми иншими націями світа, — не можуть істнувати без рідної школи. І природна річ, що всї течії, хоч як ріжнили ся-б вони в инших відносинах одна від другої, повинні згодити ся щодо того. Без сумнїву вони зараз і розійдуть ся в ріжні боки, як тільки осягнуть сю спільну ціль. Без сумнїву, що тодї зараз загорить боротьба за те саме змаганнє, за сей або инший дальший його напрям. Але се й є нормальний порядок річей, бо, де боротьба, там — рух, а в русї життє.

І менї здаєть ся, що не буде помилкою, коли ми свою волю здобути твердий ґрунт для себе будемо тепер реалїзувати. Війна й той гнїт, яким за сей час здавили нашу волю, — згустили її й довели до високого ступня відпорности, густоти й напруги. Ми не можемо більше згустити ся та стиснути ся, все має границю, — зібраній, сильно напруженій енергії треба дати вихід.

Націоналїзація, українїзація школи — ось конкретний, пильний, безпроволочний пункт, до якого в сферї чисто-національних, культурних змагань повинна простувати наша енергія. Не відкладаючи й не спускаючи з ока й дїяльности инших наших завдань, здїйсненнє котрих залежить від сеї чи иншої формації, ріжних течій, ми на сїм пунктї можемо й повинні всї прийти до згоди та звернути всї наші зусилля в однім напрямі.

Як здїйснити ту згоду?

Менї здаєть ся, що се не представляло-б великої трудности.

Поперед усього всї суспільні течії та ґрупи могли-б утворити один центр, котрий зайняв ся-б зокрема тим змаганнєм, щось у родї шкільної ради. Рада могла би взяти на себе координованнє заходів і плянове переведеннє їх у життє. Вона й могла-б узяти на себе орґанїзацію національного шкільного фонду.

У виборї шляхів і способів здїйснення також не було-б трудности. Поперед усього повинні-б ми звернути нашу енергію в се місце, відки найшвидше можна-б дожидати рішення поставленого питання, а саме в Державну Думу. Ми повинні-б розгорнути перед нею всю картину нашого бажання й дати ясно зрозуміти, що се вже не бажаннє, а необхідність. І якби кожде місто, села, фабрики, заводи, ріжні наукові, полїтичні, культурні й инші інституції, студенти, робітники, селяне, вчителї, приказчики, поміщики, священики рядом письм звернули ся до депутатів, якби потік ухвал, резолюцій, петицій усе не перервав ся, то се краще всього змалювало-б наше бажаннє, що перемінило ся в абсолютну необхідність.

Ми могли-б також вплинути на російське громадянство, деякі течії котрого повинні прийняти наші домагання наслїдком характеру свого напряму. В сїй цїли ми повинні-б також цїлим потоком статей і праць влити ся в російську пресу, не перестаючи вияснювати й домагати ся.

Ми повинні були-б звернути окрему увагу на виданнє книжок і брошур з поля шкільного українського питання, як у московській, так і в українській мовах.

Способів і шляхів багато; енергії багато; пропущеного часу й дурно змарнованих сил багато; жертв ще більше. Чи не час поважно, рішуче, з твердою волею взяти ся за мокру солому й дати вихід непогаслому, але й негорючому вогню?

В. Винниченко.

Галичина в життю України.

IX. Війна й будучність України.

Як Росія проголосила війну против Австро-Угорщини перше всього війною за довершеннє „збирання російських земель“ через завойованнє австрійської України, — так український нарід привитав війну Австро-Угорщини й Нїмеччини проти Росії як війну за визволеннє України зпід російського панования. Висловила се в імени українського народу в Галичинї „Головна Українська Рада“, міжпартійна орґанїзація всїх українських партій Галичини, утворена з вибухом війни для ведення справ української національної полїтики в часї війни. Висловив се в імени російської України „Союз визволення України“, безпартійна орґанїзація тих елєментів російської України, які з вибухом війни побачили можливість здїйснення ідеалу Вільної України через відірваннє України від Росії. Заступає сей клич „Загальна Українська Рада“, міжпартійна орґанїзація всїх українських партій австрійської України та „Союза визволення України“, покликана до життя для ведення справ всеукраїнської полїтики в часї теперішньої війни.

І так завойованнє австрійської України та прилученнє її до Росії з одного боку й визволеннє України зпід російського панования й утвореннє української держави з другого, — се ті воєнні цїли, які виставлено в теперішнїй війнї щодо України.

В звязку з сим треба звернути увагу на ріжницю між воєнними цїлями Росії й центральних держав. Росія, вважаючи австрійську Україну російською землею, завойованнє її та прилученнє до свого державного орґанїзму поклала собі за головну й безпосередню ціль війни. З того деякі круги українського громадянства роблять поспішний вивід, що так само головною й безпосередньою воєнною цїлю центральних держав є визволеннє російської України й утвореннє української держави; коли-ж воєнні події не потверджують їх надій, вони попадають у розчарованнє.

Тимчасом реальна оцїнка положення говорить нам, що визволеннє російської України не грає такої ролї в воєнній програмі центральних держав, як завойованнє австрійської України в воєнній програмі Росії. Вже те, що коли Росія вважає австрійську Україну частю своєї національної території й, завоювавши її, просто прилучила-б її до свого державного орґанїзму, то центральні держави анї не можуть дивити ся на російську Україну як на свою національну територію, анї не могли-б її на випадок зайняття зробити просто частю свого державного орґанїзму, — вже те ясно вказує на ріжницю між воєнними плянами Росії щодо австрійської й центральних держав щодо російської України.

Головною й безпосередньою цїлю центральних держав у теперішнїй війнї є таке ослабленнє Росії, щоб забезпечити

собі корисний і тривкий мир. Що найпевнїйшим способом до сього є відібранне від Росії української території, на се вказують не тільки з українського боку, але розуміють се також політичні круги центральних держав. Одначе сей спосіб, хоч найпевнїйший, то також найтруднїйший до здїйснення. І тому не виключене, що центральні держави не підуть так далеко в здїйснюванню своїх воєнних плянів.

Хто сподївав ся від теперішньої війни визволення цїлої України від Росії й утворення української держави, тому очевидно важко з сим погодити ся. Але тямити треба що війну проти Росії веде не Україна, тільки центральні держави, які ведуть її не в українськім, тільки в своїм власнім інтересї. Інтереси України мають на увазї центральні держави лише настільки, наскільки вони лежать на лїнії їх інтересів, подібно, як вище названі українські орґанїзації тому стали в сїй війні по сторонї центральних держав, бо на їх думку побіда центральних держав над Росією лежить в інтересї України.

* * *

Чого жде український нарід від побідної війни центральних держав, се означила „Загальна Українська Рада“ в своїй програмовій заяві з 12 мая 1915 р.*, в якій домагаєть ся уконституованнє австрійської України як окремого автономного українського коронного краю Австрії й утворення самостійної української держави з української території, відвойованої центральними державами від Росії.

З огляду на те, що підставою домагання утворення української держави є відвойованнє російської України, як не в цїлости, то хоч в такій части, щоби з неї можна було утворити здібний до життя державний орґанїзм, про сю справу можна говорити тільки в звязку з відповідними воєнними подїями. Правда, армії центральних держав стоять уже на території російської України, одначе поки-що не посунули ся вони так далеко, щоб можна було говорити про зорґанїзованнє здобутої ними української території в окрему державу.

Тому в теперішнїй хвилї можна реально говорити тільки про здїйсненнє тої части програми „Загальної Української Ради“, яка відносить ся до австрійської України: про утвореннє автономного українського коронного краю в Австрії. Означало-б се подїл дотеперішнього коронного краю Галичини на польську й українську територію, такий самий подїл дотеперішнього коронного краю Буковини на українську й румунську територію й уконституованнє цїлої української території Австрії в окремий автономний край.

Наскільки центральні держави не відвоювали-б від Росії стільки української території, щоб можна було думати про утвореннє окремої української держави, одиноким рішеннєм питання, що зробити з відвойованою від Росії українською територією, було-б з'єдиненнє її з дотеперішньою українською територією Австрії в один правно-політичний орґанїзм — український автономний край Австрії.

X. Польські змагання щодо українських земель.

Коли з кінцем 1880-их і з початком 1890-их років, в звязку з тодїшнїм напруженнєм відносин між Австро-Угорщиною й Росією та Бісмарківським проєктом відірвання України від Росії, серед українського громадянства не тільки в Австрії, але й у Росії живійше заворушила ся політична думка сепаратизму від Росії на австрофільській основі, Драгоманів, критикуючи сю думку як нереальну, писав:

„Навіть при побідї Австрії над Росією саме галицькі Українцї не виграють нїчого, навіть з національного боку. Сподївати ся, щоб навіть велика европейська коалїція, — в котрій в усякім разї не буде Франції, а може й Анґлії, — могла відірвати від Росії всї українські землї по Дін і Кубань, може тільки божевільна або дитинська фантазія. Увесь „подїл Росії“, який можна припустити, може обійти ся на тому, що від Росії відірвуть Царство Польське, Бесарабію й яку блидочку землї на Волинї й Поділлю. Так саме тодї національність Українців заплатить кошти сього подїлу, бо в Бесарабії поднїстрових Українців віддадуть на румунїзацію, а коли Царство Польське злучать з Галичиною й назвуть цїлий край Королївством Польським, то Поляки стануть там у такій більшости против Українців, що Українцям буде ще важше встоювати за себе нїж тепер. Блидочка Волинї й Поділля не змінить пропорції“ *.

Небезпека, про яку писав тодї Драгоманів, не минула й досї.

Як тільки вибухла теперішня війна, та часть польського табору, яка стала по сторонї центральних держав, сподіваючи ся від їх побіди відбудованнє польської держави, розпочала широку політичну акцію серед міродатних кругів центральних держав за відбудованнєм Польщі в історичних границях, себто, щоби в склад плянованої польської держави ввійшли всї українські, білоруські й литовські землї, про долю яких наслїдком своєї побіди над Росією рішатимуть центральні держави. Се польське домаганнє популяризує в політичнім світї центральних держав цїлий ряд публїкацій **, а після здобуття Варшави виступив з ним офіціяльно голова польського „Начального Національного Комітету“ („Naczelny Komitet Narodowy“), міжпартійної орґанїзації тої части польського табору, що стала по сторонї центральних держав, др. Владислав Леопольд Яворский, оголошуючи в польській пресї програмову заяву ***, в якій домагаєть ся утворення польської держави з „неподїльного Королївства“ й „неподїльної Галичини“.

В міру дальших поступів офензиви армій центральних держав розширяють Поляки границї плянованої польської держави на Холмщину, Волинь, Поділлє і т. д. аж по Днїпро.

Отже не тільки українські землї, відвойовані центральними державами від Росії, мали-б дістати ся під пляновану Польщу, але сїй плянованій польській державі мала-б також Австрія відступити всю свою українську територію. Словом, те, чого перед 25 роками бояв ся Драгоманів, мало-б тепер по польським домаганням у цїлости здїйснити ся. З побідної війни центральних держав з Росією мало-б вийти не визволенне України, тільки приверненне стану зперед першого подїлу Польщі, себто подїл панування над україн-

* Див. „Programmatische Erklärung des Allgemeinen Ukrainischen Nationalrates“ з 12 мая 1915 (друковано як рукопись).

* Львівський „Народ“, ч. 2 з 15 січня 1891 р. Статя п. з. „Неполїтична политика“.

** Найважнїйші з них обговорені в моїй працї „Війна і польська политична думка“ (Львів 1916), як також у моїх нїмецьких працях: „Wie die Polen ihre Freiheit verstehen“ (Berlin 1915) і „Wie die Polen Freiheit Anderer verstehen“ (Berlin 1916).

*** Див. краківські дневники „Czas“ і „Nowa Reforma“ з 8 серпня 1915.

ським народом і його землею між його двох історичних ворогів, Польщу й Росію.

Щодо правно-державних форм, в яких мала-б бути відбудована польська держава, в початках війни переважала в австрофільській части польського табору думка утворення самостійної польської держави. Одначе з огляду на те, що годї було думати, щоб Австрія зрікла ся Галичини для тої самостійної польської держави, опісля взяла верх думка, щоб відбудованнє Польщі оперти о Габсбурзьку монархію. Як тепер Габсбурзька монархія являєть ся союзом двох держав, Австрії й Угорщини, так на будуче мала-б вона творити союз трьох держав, Австрії, Угорщини й Польщі. Австрія, що правда, через відступленнє Галичини для Польщі стала би слабша, але ся втрата австрійської держави не була би втратою Габсбурзької династії й монархії; навпаки, династія й монархія зискали-б ще одну державу, Польщу.

На випадок, якби перебудови Габсбурзької монархії на союз трьох держав з якихсь причин не можна було перевести (а саме числять ся Поляки з опором Угорщини, яка все стояла на тім, що вона під правно-державним оглядом має творити половину Габсбурзької монархії, а не якусь меншу часть, напр. третину), лежить у польськім пляні така перебудова Австрії, щоб вона супротив Угорщини творила одну державу, натомісць у своїм нутрі розпадала ся на два рівнорядні державні орґанїзми: Австрію й Польщу.

І так Поляки стоять на тім, що в кождім разї повинна бути відбудована польська держава, то значить, що Польща має бути окремим державним орґанїзмом, а не провінцією вищої державної цїлости, та що та польська держава повинна обіймати також усї ті українські землї, якими розпоряджатимуть центральні держави, отже австрійську Україну й українську територію, відвойовану від Росії.

Що Поляки ведуть у полїтичнім світї центральних держав інтензивну акцію в користь свого пляну відбудування польської держави, видно хочби з того, що один з визначних мадярських полїтиків, бувший угорський мінїстер гр. Юлїй Андраші, заявив ся і в пресї і в угорськім парляментї за відбудованнєм польської держави через злученнє польських земель, відвойованих від Росії, з Галичиною в одну правно-державну цїлість *.

У своїх змаганнях щодо українських земель Поляки весь час старали ся українську справу обезцїнити, представляючи себе одиноким поважним полїтичним чинником на українських землях колишньої польської держави, а український нарід елємєнтом полїтично і незрілим і непевним, який настільки звязаний племінними й культурними звязками з Росією, що все тягнутиме до неї.

Коли-ж українська справа, не вважаючи на польські заходи проти неї, все-таки здобула собі зрозумінне в полїтичнім світї центральних держав, Поляки нагло змінили свою тактику й виступили в ролї опікунів українства, яким центральні держави повинні й на далї віддати опіку над українським рухом. П. Фельдман у своїй працї „Die Zukunft Polens und der deutsch-polnische Ausgleich“ в полємічнім виводї против українського становища й п. Яворский у своїй півофіціяльній заяві, поміщеній у 1 числї „Polnische Blätter“ (з 1 жовтня 1915), нового польського журнала, заложеного в Берлїнї для пропаґанди відбудування Польщі в полїтичнім світї Нїмеччини, заявляють **, що як Галичина під польським правлїннєм була досї огнищем нормального українського життя, так і на будуче „український Піємонт“ повинен знаходити ся в плянованій польській державі; Польща повинна стати й тільки вона може стати тою державою заходу, на яку повинна сперти ся Україна в боротьбі за своє національне істнованнє проти Росії. „Український Піємонт“ у відбудованій Польщі полягав би на думку названих польських полїтиків на тім, що український нарід у польській державі одержав би національно-культурну автономію.

Таким чином побідна війна центральних держав проти Росії повинна на польську думку повернути колесо історії щодо українського народу назад і привернути стан зперед подїлів польської держави: подїл України між Польщею й Росією.

Др. М. Лозинський.

* Перша з його статей у „N. Fr. Presse“ покриваєть ся в цїлости з заявою п. Яворского.

** Сї польські заяви обговорені в моїх згаданих працях „Війна і польська полїтична думка“ і „Wie die Polen Freiheit Anderer verstehen“.

Полїтичне значіннє України.

Під сим заголовком приносить з ч. „Osteuropäische Zukunft“ передовицю берлїнського співробітника Д. Тріча, яка дуже поучаюча для загалу Українців.

Маю вражіннє, що в лїтературі про українське питаннє, яка стала відомою від початку війни, заступники української справи не представили як слїд просто найважнїйшої з усїх полїтичної сторони справи, а саме значіння визволення України, яке переважає всї инші зміни границь, про котрі можна подумати. Сей пункт погляду хочу ось тут розвинути.

Передовсїм мусимо виходити від того, що російська Україна — про саме її істнованнє знали в нас перед війною сердечно мало — се область сливе подвійного простору Нїмецької Держави та з населеннєм щонайменше 30 мілїонів Українців, між якими одначе живуть ще меншости инших народностей, загальне число яких можемо прийняти на 10 мілїонів.

Отже маємо тут дїло, — що не показуєть ся переважно з української лїтератури, — з населеннєм загалом сливе 40 мілїонів, отже з числом, котре рівняєть ся числу населення Франції й значно перевищує число італїйського народу. Але що се значить побачити перед собою бодай можливість відірвання сеї области, хочемо тепер показати.

Російська держава головно з сеї причини являєть ся такою величезною грозою для европейського розвитку, бо вона зі своїм числом населення (1914 р.) сливе 180 мілїонів виказує річний приріст звиш трьох мілїонів. Супроти таких цифр приросту треба назвати цифри приросту Нїмецької Держави з якими 820.000 вже сливе малими, а російська небезпека стає ще виразнїйшою, коли протиставити їй застій у приростї французького населення та слабий зріст британського населення, котрий показав ся — можна сказати, незамічено — вже в роцї перед війною.

Й як нї скінчить ся війна з Росією й які области та чужі народи, — не говорячи про Україну, — нї стратила-б ся держава: все вирівняєть ся знову страта протягом декількох лїт через приріст населення й російська небезпека стала-б серед даних обставин скорше більшою, нїж меншою.

Візьмім напр. чисто теоритично випадок виключного відірвання Польського Королївства від російської держави, — можна-б просто твердити, що вже в чотирьох лїтах знову надолужила ся-б її утрата в числї населення, що виносить тут яких 12 і пів мілїона. Як ходило-б про такі рідко заселені области, як Фінляндія, вирівняла ся-б утрата Росії навіть протягом одного року.

Зовсїм инакше маєть ся справа під сим оглядом з Україною. Страта 40 мілїонів людей вплинула-б дуже значно на цифри російського приросту. Крім того потягнуло-б за собою відірваннє України від російської держави страту декількох инших областей, котрі, самі не будучи українськими, втратили-б територіяльну звязь з рештою держави. Се відносить ся до Бесарабії, що віддалена українською областю не могла-б лишити ся при Росії; се відносить ся до південного Криму з його музулманською більшістю населення, вкінцї се відносить ся також до кавказьких країв, музулманська більшість котрих також ледви чи могла-б лишити ся в звязи з Московщиною віддїлена українською областю (яка в Кубанщинї вдираєть ся глибоко в північний Кавказ і сягає аж над Каспійське море).

Отже визволеннє України увільнило-б від московської держави не тільки 30 мілїонів „Малоросів“ і не тільки 10 мілїонів інородцїв, що живуть між ними, але й вже тільки в трьох названих областях ще яких 16 мілїонів дальших „примусових Росіян“ (Mußrussen).

А на сю сливе третину теперішнього цїлого числа Росії припадає певно найменше третина теперішнього приросту й, коли-б визволена Україна, як инакше ледви чи можна й подумати, ввійшла під полїтичним оглядом у взаємини з середньою Европою, то вона зискала-б третину з трьох мілїонів річного російського населення й могла-б на будуче протиставити також щось більше (plus) щодо числа російській решті двох мілїонів.

До того треба додати, що відірваннє якихсь менших областей (як напр. Польщі) ледви чи потягнуло-б за собою відірваннє України, тимчасом се дуже неправдоподібне, щоб Росія, поменшена о свою найбільшу чужу область, могла задержати силу вдержати при собі инші менші чужі области, відпад або відірваннє котрих могли-б лежати в інтересї їх населення або побідних центральних держав.

* * *

Видаєть ся менї, що ще під одним оглядом виказує українська пропаґанда недостачу. Бо коли змагання того роду показують загалом зрозумілий нахил можливо найсильнїйше манїфестувати ся, не вдоволяють ся Українцї тим, аби держати ся фактичного стану (оскільки такі фактичні стани можна докладно вхопити), але вони зменшують не тільки загальне значіннє своєї справи, але навіть нарід і свою область більшости в Росії сливе всюди, де в їх писаннях і т. д. подають ся цифрові підстави.

Уже найпростїйша провірка на основі між иншим карти простору української більшости, доданої до першого зошита сеї часописи, показує, що сей обшир виносить досить докладно мілїон квадратових кільометрів, коли в українській пропаґандї, яка послугуєть ся сею картою, подаєть ся тільки 850.000 або 750·000, а часом навіть тільки пів мілїона квадратових кільометрів.

Щодо населення називаєть ся так само по найбільшій части тільки цифра 30 мілїонів, яка відповідає числу Українців в російській области української більшости, а не береть ся під увагу тих меншостей, які живуть між тою людністю й які підвисшують загальне число людности области на найменше 40 мілїонів.

Притім повинні-б Українцї властиво мати нахил переборщувати свої цифри, як постійно бачуть се з боку своїх обох противників, Москалїв і Поляків. У Росії не можна в найвищім ступнї спустити ся на нїякий спис населення. (або його сурoґати) щодо національностей, бо є загальний замір гнїтити по можности не тільки самі чужі народи, але й їх цифри. Де тільки можливо, дораховують ся меншости до російської національности, зокрема, де ходить про членів російської церкви. Як серед якоїсь національности є декілька релїґійних ґруп, признаєть ся даній національности тільки головну ґрупу, а инші менші рубрики дораховуєть ся і т. д.

Тому російським списам людности, де входять у рахубу національности, можна лишень остільки дати віру, що се, що признано з російського боку чужій національности, представляє найменше незаперечене число, а фактичні цифри більше або менше значно вищі.

Поляки довели представлюваннє їх справи в своїй пропаґандї до особливого мистецтва. Вони жадають для себе того, що їм кождий признаєть як усправедливлене, — областей польських більшостей включно з меншостями, які там живуть. Але далї вони жадають також областей, в яких переважає велика польська посїлість. Далї тих, в яких Поляки иншим способом (хай буде що тільки на їх власний погляд) представляють сю верству, що має провід під господарським або полїтичним оглядом. Вкінцї областей колишнього королївства Польщі в цїлім його обширі.

Притім навіть не снить ся їм признати меншостям, які живуть серед них, сю найвищу міру вольностей, якої вони скрізь самі чейже жадали би для себе, де вони живуть як меншости й де вони, не зважаючи на свою меншість, будують згаданим у горі способом право панування.

Зокрема поучаючим є відношеннє Поляків до Українців у Галичинї. А саме в Галичинї живе в круглих цифрах $3\,^3/_4$ мілїонів Українців, $3\,^1/_4$ мілїонів Поляків, 1 мілїон Жидів, понад 200.000 Нїмців — усього разом, включаючи менші ґрупи, кругло $8\,^1/_4$ мілїонів мешканців. Одначе не зважаючи на се, що творять незаперечену меншість у відношенню до числа населення, кладуть Поляки як найвиразнїйше натиск не тільки на „цїлий коронний край Галичину“ як їх полїтичну домену, але виразно говорять також ще про неподільність Галичини під полїтичним оглядом, аби їм не відмовити припадково східної Галичини, що в великій перевазї заселена Українцями.

Супроти таких думок не було-б нїчого дивного, якби Українцї на основі їх фактичної більшости повернули справу в инший бік і зажадали для себе „неподільної Галичини“ (отже включаючи західно-галицьку область з її польською більшістю населення), хай буде хочби на те тільки,

щоб мати в руках сильний аргумент проти польських посягань.

Питаннє політичного значіння Поляків у Галичинї як найтїснїйше звязане з історичним розвитком і щойно від останнїх лїт є можність наслїдком нового виборчого права звести польські домагання до усправедливленої міри при помочи картки голосования. Притім гратимуть також ролю менші ґрупи Жидів і Нїмців і то по всякій правдоподібности в користь Українців, що під господарським і культурним оглядом покажуть більшу схильність до нїмецькости, нїж сього можна сподївати ся від Поляків.

З усїх тих оглядів ясним стає знову надзвичайне значіннє українського питання — і то не тільки в Галичинї, але й у десять разів більшій російсько-українській области — для нїмецької полїтики, господарства й культури.

Отже по всїм, що тут сказано, немає жадного сумнїву, що в Европі представляє Україна найбільший предмет, про який іде в сїй вайнї, та з сього пункту погляду виплатив ся-б труд звернути значно більшу увагу на се край, на його мешканців і їх змаганни, нїж се було досї.

Д. Тріч.

З Холмщини.

Переді мною людина здорова, присадкувата, плечиста, лїт коло 35. Убрана по міщанськи: в чорну смушеву шапку, короткий чорний кожушок і в чоботи з халявами. Робить вражіннє галицького міщуха з якого небудь Комарна, Яворова, Куликова. Се також міщанин, але корінний Холмщак, господарь з міста Дубенки над Бугом, грубешівської округи. Колишнїй унїят по батькови, а тепер латинник — він і його жінка й дїти. Дуже добре говорить по українськи, а також по польськи, зате дуже слабо по російськи. Сам він мало грамотний, але жінка читає запопадливо все, що під руки попаде, а він любить слухати.

— Ну добре, ви з Дубенки, — кажу я, — так оповіджте дещо про ваше місто. Я дуже рад, що вас бачу. — „Місто невеличке — почав він. Люде сливе всї лишили ся. Утїкло трохи Жидів багатих і православних, але дуже мало. Решта вся лишила ся й не жалує того. Коли уступала російська армія за Буг, на Волинь, прийшов розпорядок худобу з усїх сїл і з міста вигнати на майдан під містом. Там її Москалї мали закупити. Була то субота. Ми мали від того велику шкоду, бо товар випас нам і витолочив збіже. Почав ся буцїм-то якийсь торг, Москалї стали нїби-то випитувати про цїну худоби, коли тимчасом з заду напирало вийсько, худобу стало гонити наперед себе та всю забрало. Нарід мусїв її зректи ся й про себе думати. Ми аж тодї пізнали, як добре порадили ся, коли постановили худоби не виганяти, тільки переконати ся перше, що вторгують села за свої корови, конї, свинї...

Села кругом пусті, нарід православний бояв ся, а ми католики менше, але й тих пішло трохи. Про попа не чув я, щоб він де лишив ся. Немає його й у Дубенцї. Польський ксьондз утїк також, у саму останню хвилю, всївши на човно разом з інженїрами. Через ріку не було вже нїякої переправи, бо деревляний місток стояв в огнї, а великий міст, ще нескінчений, вже лежав у водї“.

— Які то інженїри?

„Тї самі, що міст будували. Працювало над його будовою багато робітників. Тої суботи пішли вони завчасу до міста по виплату. Вони ще не дійшли до канцелярії, як міст вилетїв серед страшного вибуху. Все одно, кождий робітник одержав, що йому належало ся. Цїлу нїч панувала тишина. Було тихо, хоч мак сїй. Люде спали, чи нї, й моя хата, що стоїть над річищем Бога (котре звуть по нашому Стриганка, а по російськи Волнянка), вичікувала чогось незвичайного. Вранцї сказав хтось, що вже є на містї нїмецькі патрулї, а трохи пізнїйше пішов сам подивити ся на нове вийсько“.

— Чи багацько в вас православних?

„Нї, не багато!“

— А унїятів? — питаю наївно.

„Та чуєте, що їх немає вже, бо останнї, які ще довго держали ся, перейшли лїт тому вісїм чи десять (натяк на 1905 р.) на „польське“. Другі вже давнїйше пристали на „русске“, або на „польське“.

— А чомуж не пристали ви на своє рідне, українське, чи там „хахлацьке“? — запитав я жартом.

„Як було можна, коли нам наше рідне скасували. Не було третього вибору, тільки пристати на одно або на друге.

А щоб ви знали, скільки то нарід бідний натерпів ся за унїю. (Тут чоловік з Дубенки, сидячи на кріслї, підніс обі руки та стулив голову в долонї). Аж до того часу, коли царь позволив людям визнавати, що хто хоче, з виїмкою одної унії, котру закопали вже дочиста, нарід ходив потай до польських ксьондзів на сповідь чи то за ріку на Волинь, чи в Галичину, а ксьондзи все радили держати ся, держати ся до останнїх сил, бо унїя колись знов вернеть ся. Знать Бог так дав, що ми того часу діждали ся“.

— А хотїли-б ви бути знов унїятами?

„Алеж певно! Ми всї згадуємо й живемо давнїми часами про унїю, за котру нас по всїх канцеляріях волочили, по тюрмах саджали, ганьбили в церкві й на містї гірш злодїїв і розбишак, викляли з громади горожан і людей, били, катували як худобину, а по смерти й поховати не хотїли і гробу на цвинтарі відмовляли. Я знаю, що всї наші люде стануть знов унїятами. Я перший. У нас нарід скрізь пристав на „польське“, багато його, тисячі-тисячі, всї села й міста, котрі знаю, се все давнї унїяти“.

— А якою мовою говорить той нарід?

„А такою-ж, як ви до мене, а я до вас. Такою самісенькою. Всюди, вдома, в містї, в костьолї. Ми також уміємо по польськи й по „русски“ (московськи)“.

В тій хвилї признав я в душі, що людина каже правду. Його мова до найменших подробиць і тонкостей галицька, часом устромить якесь польське слово, а з московщини нї слїду. Аж дивно, як мало слїдів російського столїтнього панування находимо в мові теперішнього Холмщака.

— А свою рідну мову любите?

„Чому-ж би її не любити. Ми всї нею ще з дїда-прадїда говоримо й говоримо до сьогоднї“.

— Але я чув, що тепер усї ті унїяти, котрі приступили до костела й через те змінили свою давню віру, мусять також покинути свою рідну мову й говорити по польськи.

„До того нїколи не прийде. Ми не любимо нехарних, брехливих, бородатих, з косами й широкими рукавами російських попів, котрі не шанують свого стану й вештають ся все та всюди, по торговицях, шинках і жидівських крамницях, де і Жид і мужик ними поштуркують. Та знаю, що є такі між нами, котрі рідної мови за нїщо в свїтї не виречуть ся, хочби їх на дрібні кусні рубали, бо й ті ще, далї живі, скакали-б“. *Др. Й. П.*

Сїчовим Стрільцям.

Ой, в полї, полї
Та у чистому,
По битім шляху
По широкому —
Ой, по шляху тім
Там Стрільцї ідуть!
Гей, Стрільцї ідуть
Все Сїчовії,
Корогви несуть
Синьо-злотії.
Гей, ідуть Стрільцї,
Пісню співають,
Рідну Вкраїну
Та визволяють!
„Не плач, Вкраїно,
Рідная мати,
Не дамо Тебе
Ворогам взяти!
Не плач, Вкраїно,
Краю коханий,
Не візьме тебе
Ворог поганий!
Не скує він нам
Вольную волю,
Дарма, що в його
Багато в полю!
За нами правда,
Сила і воля —
Проженем ворога
Зі свого поля!
Знов запанує м
В своїому краю
Та пошанує м
Дїдівську славу!
Шанували дїди славу
І ми пошанує м,
Тихо, любо в своїм краю,
Браття, запанує м!“

Полонений *Стратіон Миколаєнко.*

* * *

Від Редакції. На сторінках „Вістника“ міститимемо від часу до часу вірші полонених-земляків. Будуть се писання ріжної якости, та не про літературну вартість розходить ся нам у данім разї. Друкуватимемо їх передовсїм як документи переживань і настроїв полонених на шляху до національної свідомости й самоозначення. Розуміють ся, що читачі матимуть і нагоду прочитати неодин вірш, під яким підписав ся-б український поет з добре відомим менем.

Святотацтво.

Перші днї грудня 1914. — Наш курінь стояв по угорськім боцї Бескида, в селї Вербяжі. Дві сотнї стояли завжди резервою на Бескидї в стрілецьких ровах, а дві йшли на стежі на галицький бік. — Се була одна з найповажнїйших хвиль боротьби з Москалями. Ворожа навала сунула ся наче лїтня повінь — і годї було її здержати. Австрійцї ще в падолистї посунули ся від Синевідська аж на Бескид і тут постановили здержувати ворога, а щойно з весною з новими підмогами підприйняти за ним погоню. По битві на Лисій горі й по останнїм приступі на село Тухольку стягнули Австрійцї всї свої сили на Бескид. Тут приготовляли ся вони гарячково до стрічі з ворожою перевагою, а їх сотнї виходили одна по другій на стежі, щоб або розвідати ся, де ворог обертаєть ся, або в міру його поступу вперід спинювати його в походї.

Вже при кінцї падолиста являли ся ворожі стежі в останнїх селах Галичини — у стіп високого Бескиду. Тодї У. С. Військо дістало припорученнє здержувати ворога під границею Угорщини. Наша сотня Букшованого ходила що другий день до села К., висилала звідси стежі на поблизькі верхи, повнила цїлу нїч полеву сторожу, а рано змінювала її инша сотня.

Село К. се нїмецька кольонїя. Лежить над джерелом Стрия. Село стояло під той час порожне. Його мешканцї вже давнїйше на приказ військових властей опустили село. Полишили вони по домах великі засоби муки й ярини, забрали тільки худобу. Не диво отже, що нам тут на нїчім не збувало — й ми раді були, коли на нас прийшла черга йти до К. на стежі. Часть сотнї розходила ся на звіди, а инші брали ся до варення пирогів, бараболї й капусти — їли самі досхочу й лишали спору частку товаришам, що мали вернути за декілька годин.

Одного дня запримітили ми, що вороги посилають сильнїйші стежі нїж попереднїх днїв, а від полонених довідали ся, що Росіяне наміряють за декілька днїв зробити загальний приступ на підніже Бескида. — Тогож таки дня приказано нам спалити село з усїми його забудованнями — крім двох хат і церкви, де мали хоронити ся наші останнї стежі. В одній хвилї стало село в огнї — та з багатих господарств зостали ся тільки згарища. Сього вимагала воєнна тактика; цїлю було не зоставити ворогови місця на сховок і тим робом ослабити його дїлання.

На третїй день, коли саме на нас припала черга повнення служби в К., було загально відомо, що саме сьогоднї мають вороги зробити кінцевий приступ на Бескид і зайняти останнї наші села. Рано прийшли ми до К. і роздїлили ся на стежі. Та тільки показали ся ми ізза згарищ, як на нас посипав ся град ворожих куль. То підходили Росіяне. Ми утворили розстрільну й відстрілювали ся до полудня. По полудні дістали приказ подати ся за ріку. Тут скрили ся ми в густий лїс і стріляли дальше. А вороги підсували ся . . .

Наш сотник дістав приказ спалити ще дві останнї хати й церкву. Як стій припоручив він менї се виконати. Я взяв з собою ще двох стрільцїв і перейшов назад у село. Мої оба

товариші кинули ся палити хати, а я зайшов до церкви. Тут ударив на мене сопух нафти, якою хтось заздалегідь обілляв усї річи. Зрештою все стояло, як звичайно, на своїм місцї. Під великим хрестом Розпяття світила ся ще олива в черепяній лямпадцї, в бляшаній коробцї на престолї було декілька мідяків. На євангелію лежав золотом різьблений хрест. Головний вівтарь був укритий гарно-мережаним шовковим килимом; на нїм вишиті золотими нитками слова: „Ad maiorem Dei gloriam“ (На більшу славу Бога).

Цїла ся обстанова настроїла мене незвичайно поважно. Я мимоволї перехрестив ся та став говорити коротку молитву . . . Та близькі стріли нагадали менї незвичайну цїль мого приходу до церкви. Не було коли зволїкати. Без вагання, з чудною холоднокровністю запалив я сїрник і приложив до килима. Він спалахнув в одній хвилї й цїлий вівтарь бухнув ясною поломіню. Думаючи, що вже зробив своє, пустив ся я до виходу. Та як мій зір упав мимоволї на стїну церкви, я остовпів. Великий хрест Розпяття стояв в огнї. Поломінь лизала вже деревляні рамена. За хвилину цїлий хрест виглядав як огнений стовп. Менї видало ся, що голова Ісуса зробила незначний рух, а обличе Його скривило ся від одчайного болю. Лямпадка трісла, свячена олива сплила червоною плямою й зашипіла в огнї . . . В одній секундї стало менї ясно, що я наробив. Божевільний страх огорнув мою істоту, — з мого горла вийшов мимоволї лячний оклик. По тїлї перебіг мороз, серце перестало бити, в очах почервонїло, — переді мною кров-кров, море крови . . .

Ах! як страшним видало ся менї те, що я зробив . . . Я стояв як підлий злочинець, що поповнив страшне святотацтво, — я був готов прокляти всїх тих, що мене до того привели. Я не знав, чи втїкати, чи кликати помочи, чи просити прощення . . . Я почув, як з моїх очей скотила ся одна сльоза, що пекла мене, як жар заліза. Я почув, як огонь бухав уже вікнами церкви. Я відвернув ся від страшного явища й безсильно спер ся об одвірок, лицем до виходу. Я стояв без памяти.

Аж різкий голос сотника, що кликав мене по імени, збудив мене з остовпіння. Я виволїк ся з палаючої святинї, перейшов ріку та сливе побіг за своїми, що підходили помало в гору, відстрілюючи ся що хвиля до ворогів.

Нарештї став я на вершку Бескида та глянув ще раз у дїл, а се, що побачив, наповнило мене жалем і грозою.

Цїла церква палала, — головна баня стала помало заломлювати ся до середини, стїни розпали ся на боки, вежа з глухим відгуком зсунула ся на землю. До неба бухнули мілїони іскор, наче в протест тому, що тут стало ся . . .

Місяць відбивав ся в снїгу мілїонами зеленавих красок. А на тім чарівнім тлї побачив я чорні точки, що посували ся рядами вперід і росли з кождою хвилею. Се був ворог. Своєю хижою рукою сягнув він по останнїй клаптик нашої землї . . . Він сміяв ся злобно й мочив кінцї хижих пальцїв у Христовій крови . . .

Менї стало відраднїйше на душі . . . Мій злочин спадав на душу лютого ворога . . . *У. С. С. Юра Шкрумеляк.*

Звідки пішло імя „Україна“?

Старий переказ, що етноґрафічні границї українських земель сягають по Вислу, переховалось і в народнїх думах і піснях з часів Хмельниччини і в штучній поезії. Що більше, імя „Русь“ заступлене тут уже новим етнїчним іменем „Україна“.

В одній думі так відзивають ся Жиди-втїкачі до мешканців города Полонного:

„Ей, Полоняне, полонянська ґромадо!
Колиб ви добре дбали,
Од Польщі ворота одбивали,
Да нас за Вислу річку хоч у одних сорочках пускали!
То-б ми за річкою Вислою пробували,
Да собі дїтей дожидали,
Да їх добрими дїлами наущали,
Щоб на козацьку Україну і кривим оком не поглядали“ [32].

І тут видно з зіставлення змісту, що та „козацька Україна“, на котру Жиди не мають поглядати оком ізза Висли, сягає по Вислу. Бо хоч Зборівський договір установив границї козаччини по Случ, хоч мусїв тим удоволяти ся наш нарід, співаючи: „Ой, чи бач, Ляше, що по Случ наше“ [33], то одначе властивими границями вважав нарід ріку Вислу, як бачимо з отсеї думи. Поляки благають козаків:

„Ей, козаки,
Рідниї брати!
Колиб ви добре дбали,
Да нас за річку Вислу хоть в одних сорочках пускали!“

На те відповідають козаки:

„Ей, Ляхи-ж ви, Ляхи,
Мостивії пани!
Колись нашї дїди над сїєю річкою козакували“ [34].

Що Україна в думах і піснях нашого народу, то землї по Вислу, видно зовсїм ясно. Напр:

„То Лях до козака словами промовляв:
— Лучче-б, козурю, могли мої очі на потилиції стати,
Так би я міг ізза річки Висли на Україну поглядати!“ [35].

В пісні про Перебійноса говорить ся, що як Поляки не хотїли згодити ся на те, щоб козацькі границї сягали по Случ, козаки збунтували ся й Поляки „утеряли Вкраїну“. І тут з зіставлення видно, що Україна то землї по Вислу, бо зараз дальше в тій пісні співаєть ся:

„Загнали Ляхів за річку Вислу,
Що не вернуть ся і в три роки“ [36].

[32] Антонович і Драгоманів, op. cit. II, 1, ст. 24.
[33] ibid. ст. 40.
[34] ibid. ст. 112.
[35] ibid. ст. 115.
[36] ibid. ст. 40. В тій пісні читаємо в однім місцї:
„Заженім Ляшка, вражого сина,
Аж за той Дунай глибокий“.
На основі сього пише п. Sochaniewicz: „Ukraińsko-ruska prawda dziejowa w świetle źródeł historycznych“, Львів, 1913, ст. 11, що „równie bowiem dobrze mógł pan B. (себ то я), lub jemu podobny historyk udowadniać, że Ukraina czy Polska rozciągały się etnograficznie aż po Dunaj“. Вже з дальшої

По старому переказу переховав ся погляд, що Україна сягає по Вислу, також і в штучній поезії. В одній вірші з XVII ст. говорить ся:

„Честь Богу хвала. Навіки слава війську дніпровому,
Що із Божої ласки загнали Ляшки к порту Вісляному.
А род проклятий жидівський стятий, чиста Україна“[37].

З зіставлення змісту знову виходить, що Україна „чиста“ аж по Вислу!

Те саме бачимо в згадуваній уже драмі з 1728 р., „Милость Божія“. Там „Вість“ відзиваєть ся так до України:

„Далъ, Украино, все Богданъ твой ступаетъ,
Отъ Львова до Замосця скоро приступаетъ.
. . . . . .
. . . . . .

А по Вислу границу тебѣ закопавши“[38].

В часах Петра Великого вже зовсім виразно вживаєть ся імени „український нарід“. І так сам царь Петро писав: **Народъ украинскій** зѣло уменъ, но мы можемъ быти отъ этого не въ авантажѣ . . .“[39]. Гетьман Пилип Орлик у листї до Запорожців з 23 квітня 1734 р. так писав: „Поблажала вправде Москва зъ початку **всему нашему народу Украинскому**“[40]. Той самий Орлик у письмі до короля Карла XII (без року, але між 1711 й 1713) пише: „sine consensu omnium tam spiritualium quam saecularium **Universae Ucrainae** ordinum ac statuum“ (без згоди всїх духовних і світських чинів і станів усеї України), а наш нарід зве **„Populus Ucrainensis“** (український нарід), **„gens universa Ucrainensis“** (весь український нарід[41]). Що Україною звали ся (коли ходить про поодинокі землї) не тільки пограничні землї, як напр. у XII ст. Переяславщина та галицьке Понизє, в XIII ст. галицьке Забуже, а від XVI ст. постійно середнє та нижнє Подніпровє, то й на се маємо приклади. Україною була для нашого народу й Волинь, бо в одній пісні співаєть ся, як Татари, пограбивши Волинь:

„Везут Волиночку,
Молодую Вкраїночку“[42].

А Поділлє зоветь ся рівнож в одній пісні „Україна Подольська“[43].

Згадати-б тут ще й про карти України, що появляли ся протягом XVII й XVIII ст. Славний французький інжінєр Боплян (Beauplan), що довший час пробував на службі в польського короля Яна Казимира й подорожував по Україні, видав у 1651 р. та знову в 1660 р. твір п. з. „Description d'Ukranie, qui sont plusiers provinces du royaume de Pologne, contenues depuis les confins de la Moscovie jusques aux limites de la Transylvanie“[44] (опис України, то б то великого числа земель, що сягають від границь Московщини до границь Семигороду), а крім того ґенеральну (загальну) і спеціяльні (подрібні) карти України. І хоч ґенеральна карта Бопляна з р. 1648/51 має заголовок „Delineatio generalis Camporum Desertorum vulgo Ukraina cum adiacentibus provinciis“ (Загальний нарис Диких Піль, звичайно званих Україною, з сусїдніми землями), то одначе заголовок спеціяльної карти України з року 1650 „Delineatio specialis et accurata Ukrainae cum suis palatinatibus ac districtibus provinciisque adiacentibus“ (подрібний і докладний нарис України з її воєводствами, повітами й сусїдніми землями) вказує на зовсім щось инше: імя „Україна“ обіймає тут усї етноґрафічні землї нашого народу, представлені на картї під новищим заголовком.

Зверну увагу й на голяндські репродукції (відбитки) карт Бопляна з 2-гої пол. XVII ст. На них маємо представлені отсї части з цїлої України: 1. Ukrainae pars, quae Podolia palatinatus vulgo dicitur; 2. Ukrainae pars, quae Braclavia palatinatus vulgo dicitur; 3. Ukrainae pars, quae Kiovia palatinatus vulgo dicitur; 4. Ukrainae pars, quae Pokutia vulgo dicitur (Части України, звані звичайно воєводствами Подільським, Брацлавським, Київським і Покутєм).

Ся остання карта для нас особливо цїкава. На нїй виступають як міста України (назвемо тут що важнїйші): Галич (котрий дав імя Галицькому князївству й нинїшнїй Галичинї), Коломия, Богородчани, Болшівці, Букачівці, Бурштин, Войнилів, Городенка, Делятин, Добрилів, Журавно, Заболотів, Єзупіль, Калуш, Коросятин, Космач, Косів, Кіцмань, Коршів, Купольники, Кути, Микуличин, Молотьків, Надвірна, Обертин, Підгайці, Снятин, Тисьменица, Товмач, Устє і т. д., і т. д. На французьких копіях спеціяльної карти України Бопляна, зладжених братами Сансонами в Парижі 1655 р. представлені поодинокі землї „великої України“ (de la Grande Ukraine), то б то України в етноґрафічних границях.

Бачимо з карт Бопляна, що в половинї XVII ст. „Україна“, се вже не якесь пограниче, не само Подніпровє, а

части пісні, де сказано, що козаки „загнали Ляхів за річку Вислу“, міг був п. С. здогадати ся, що тут поетично названа Висла, як велика ріка, Дунаєм. А коли нї, то міг був повчити ся дечого з розвідки проф. Ягіча: Dunav-Dunaj in der slavischen Volkspoesie (Archiv f. slav. philol. I, 1876), де на ст. 310-11 читаємо: „In ihr (в українській поезії) spielt Dunaj eine so hervorragende Rolle, in ihr ist die ganze Lebensgeschichte eines Kosaken oder eines kleinrussischen Mädchens so vielfach mit diesem Fluss verschlungen, dass ich befürchtete, es würde das Totalbild nicht recht deutlich zur Anschauung kommen, wenn ich sie nicht abgesondert behandeln hätte“. „Es braucht nicht erst ausdrücklich bemerkt zu werden, dass die so häufige Erwähnung des Dunaj diesem Namen zuletzt die ganze allgemeine Bedeutung eines Flusses oder auch nur Wassers überhaupt verleihen konnte“. Що в нашій пісні названа Висла поетично Дунаєм, знаємо, як сказано вище, вже з самої пісні, де дальше виразно про Вислу говорить ся. Але міг був п. С. пересвідчити ся про стійність своїх „аґрументів“, заглянувши й до польської народньої поезії, де Висла називаєть ся деколи Дунаєм, напр.:

„Kasia wleci w tę Wisłę, w ten Dunaj“.
(Kolberg: Pieśni ludu polskiego, I, 1857, ст. 258).

[37] Антонович і Драгоманів, op. cit. II, 1, ст. 140.

[38] ibid. ст. 153. ѣ читай як ї

[39] Цитат у статї д. Черевка („Дїло“, 1914, ч. 96).

[40] Скальковскій: Филиппъ Орликъ и Запорожцы (Кіевская Старина, 1882 апрѣль, ст. 112).

[41] Енсен: Орлик у Швеції (Зап. Н. Т. ім. Ш., т. 92., ст. 114 і 116). Пор. ще ґравюру (ритовину) Голяндця Гондіюса з 1654 р., де Хмельницький названий „Cosaccorum et Plebis Ukraynen (sis) Dux“. (Гетьман козаків і українського поспільства). Антонович і Бец: Историческіе дѣятели юго-западной Россіи. Кіевъ 1885, між ст. 12 й 13. Форму „Українці“ в етнїчнім значінню бачимо на иншій ґравюрі з XVII. ст., де Хм. зоветь ся „Cosaccorum et Ukrainyensium Dux“ (гетьман козаків і Українців, ibid. між ст. 20 й 21). Чернигівський архиепископ Лазарь Баранович у своїй „Lutnia Apollinowa“ (Київ, 1671, ст. 419) пише:

„Ukraińcowi jeśli rzeczesz „chłopie“,
Na drugim wierszu to posłyszysz „chopię“.

[42] Антонович і Драгоманів, op. cit. I. ст. 84.

[43] ibid. II., 1, ст. 25. „Ukraina Podolska“ згадуєть ся напр. в 1585 р. в „Dyaryuszach sejmowych r. 1585“ (Script. rer. polon. XVIII), ст. 321 і 1671 р. в Starowolski: Pobudka albo rada na zniesienie Tatarów perekopskich (вид. Туровского, Краків, 1858), ст. 3.

[44] Основну студію про Бопляна з перекладом його твору й репродукцією карт видав Лясковронський: Гильомъ Левассеръ-де-Бопланъ и его историко-географическіе труды относительно Южной Россіи. Кіевъ, 1901; а репродукції карт і вступну студію дав Кордт у „Матеріал-ах по исторіи русской картографіи“ вип. II, Київ, 1910, ст. 16—23 (карти I—IX).

великі земельні простори від Московщини аж до Семигороду. А навіть коли взяти під увагу ґенеральну карту Бопляна, де Україна означена тільки яко часть земель нашого народу (то б то деякі українські землї Польщі), то одначе инші землї нашого народу на сій картї се „Русь“ (Russia) в противенстві до „Московщини“ (Moscovia). І саме тут (пор. також вище Дорошенкову інструкцію з 1670 р. про „руський православний український нарід“) у тім рівнорядним зіставленню назв обох половин нашого народу, „Руси“ й „України“, можна бачити історичну основу до вживання в новійших часах подвійного імени в виді „Україна-Русь“, „українсько руський“ [45]. Вжеж і Хмельницький робив докори Полякам, „**Ukrainę i Ruś** nawet wszystką Lachom wypowiadając“ [46].

[45] Цїкаво порівнати з іменем „Україна-Русь“ се, що син царя Івана Грозного підписав ся „Пресвѣтлый царь и великій князь Москво-Россіи Ѳеодоръ Ивановичь бысть благодѣтель церкви“. Напись у головній банї Волоської церкви у Львові. Ол. Барвінський: Ставропигійске Брацтво Успеньске у Львовѣ. Львів, 1886, ст. 55.

[46] Діярій Мясковского в Michałowski: Księga pam., ст. 374 (Ukrainę nawet wszystkę i Ruś“), в Kognowicki: Zycia Sapiehów, III, ст. 138 („Ukrainę i Ruś nawet wszystką“), в Памятники кіевск. комм. I, 3, ст. 327 („Ukrainę i Ruś nawet wszystkę“), в Niemcewicz: Zbiór pam. histor. IV, ст. 359 („Ukrainę i Ruś nawet wszystkie“).

Але що цїкавійше, на одній картї України між „Urbes maiores Ukrainae“ виступає „Leopolis (Luwow seu Lemberg)“, а на французькій картї з 1719 р. читаємо: „La Russie Rouge ou Polonoise, qui comprend les **provinces de la Russie Rouge, de Volhynie et de Podolie**, vulgairement connues sous le nom d' **Ukraine** ou pays des Cosaques“. (Червона Русь, або польська, що обіймає землї Червоної Руси, Волинї й Поділля, звичайно знана під іменем України або землї козаків). Отже Україна тут і Червона Русь (Галичина) і Поділлє й Волинь![47]

Хоч може й занадто пересадним було-б не тільки в XVII ст., але й коли небудь ранійше числити етноґрафічні границї Руси по Вислу, все-ж-таки з усього сказаного вище бачимо, що від XVII ст. істнує нове народне імя „Україна“, котре вже тодї обняло всї етноґрафічні українські землї (Україну в тїснїйшим значінню, то б то Поднїпровє, Галичину, Покуттє, Волинь і Поділлє).

др. Богдан Барвінський,
дїйсний член „Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові“.

[47] Гл. про те в статї Подолянина: Ucraina seu terra Cosaccorum. (Рада 1912, ч. 219, передруковано в Дїлї, 1912, ч. 233).

Вісти.

В річницю уродин Тараса Шевченка буде присвячене число „Вістника“ памяти Шевченка. Просимо наших Співробітників і Прихильників надсилати нам працї в звязи з сею врочистою хвилею.

Президія „Союза визволення України“ просить Українців на зайнятих українських землях подавати їй як найдокладнїйші вістки про всякі тамошнї обставини, зокрема про прояви українського життя.

Відповідь проф. д-ра Рудольфа Айкена на поздоровленнє „Союза визволення України“. „З нагоди моїх 70 уродин дійшло до мене так багато доказів ласкавої прихильности та приязни, що не можливо менї, на жаль, кождому зосібна докладно подякувати. Тому прошу й Вас удоволити ся ласкаво сим висловом моєї щирої подяки й набрати того переконання, що й Ваше ввічливе поздоровленнє причинило ся до величности мого свята. Рудольф Айкен.“ До сеї загальної (друкованої) відповіди всїм, що поздоровляли, окрема власноручна дописка: „Справжньою приємністю було для мене одержати ввічливе поздоровленнє Українців і я пересилаю найщирійші бажання щасливого поводження Вашій справі, симпатичній менї в високім ступнї. Хай живе, цвіте, зростає (Vivat, floreat, crescat!). Ваш Р. Айкен. Член товариства „Україна“.

Реферат Старицької про український театр на з'їздї дїячів народнїх театрів у Москві. Дня 1 сїчня ст. ст. виступила на з'їздї дїячів народнїх театрів з рефератом про український театр донька українського письменника, Старицька, що привитала з'їзд в імени українського народу та подала нарис розвою українського театру. Письменниця навела деякі відповіди анкети, уладженої недавно перед відкриттєм з'їзду. В сих відповідях висловлене привязанне простого сїльського населення до української мови. Потім відчитала Старицька збірне письмо з підписами багатьох селян лубенського повіту. Селяне просили референтку, щоб прочитала се письмо на з'їздї. Вони просять піднести голос в оборонї українського народнього театру, вказують, що театр може стати одною з тих інституцій, які можуть заступити їм шинок, і просять, аби з'їзд виклопотав ухвалу уладжувати українські вистави в школах і щоб позволено дїтям ходити на ті вистави.

Старицька запропонувала прийняти резолюцію, в якій говорить ся, що бажано, щоб у школї вчили української народньої пісні та щоб в українських ґуберніях завести шкільні театри з українським репертуаром. Дальше ставить ся в резолюції домаганнє вистарати ся державної субвенції та підмоги з фондів громадських автономічних управ для піддержки українського народнього театру, постарати ся про стипендії артистам театральної школи, про зрівнанне вимог театральної цензури від українського театру з домаганнями, які ставить ся до московського театру, про скасованнє заборони ученикам ходити до українських театрів, про полекші при уладжуванню сїльских театрів і про дозвіл уладжувати українські вистави без окремого дозволу.

При кінцї сказала Старицька: „Може сї резолюції не дадуть реальних висліїдів, але поміч з'їзду, що їх прийме, матиме величезне прінціпіяльне значінне для українського народу.“

Збори витали референтку гучними оплесками. На пропозицію предсїдателя секції привитали збори в особі Старицької доньку письменника Старицького.

З Володимира Волинського. Розпорядки австрійських властей до цивільної людности виходили спочатку також в українській мові. Та від того часу в усїх друкованих і розліплюваних по містї відозвах поминаєть ся мову тубільної людности й розпорядки видають ся тільки в двох чужих мовах: по нїмецьки й по польськи. В сій справі постановив забрати голос місцевий Народнїй Комітет. Дня 28 сїчня н. ст. вніс він поданнє від мешканців міста до тутешньої австрійської окружної команди через магістрат, де просить верховну власть округи, щоб на будуче всякі розпорядки виходили також і в українській мові. Заходи декількох місцевих купців виписувати українські газети зі Львова та продавати жадній сеї лєктури людности й військовим особам — дізнали чомусь перешкоди в самім Володимирі. Тому згаданий Комітет просить перепустки для газет і українських видань з Галичини та дозволу на їх розпродаж. Крім того просить Комітет, щоб вивіски й написи в містї подано в українській мові, як рівнож назви вулиць. — Се жаданнє тим більше усправедливлене, що дотеперішнє змаганнє зовсїм виразно хоче злегковажити права української людности й давнїйшу несправедливість заступити новійшою. — Повищу просьбу підписали міщане православні, римо-католики й Жиди. Всїх підписів коло 1000. *Др. Й. Н.*

Про польську господарку в Луцьку пишуть до „Діла“ з Волині: Перед зайняттєм Луцька австрійсько-угорськими військами — сливе три четверті части християнського населення покинули місто. Одні виїхали з мусу, другі на приказ властей як „неблаґонадьожні“ сепаратисти, инші знову збаламучені закликами попів, які страшили православне населенне тим, що Австрійцї й Германцї будуть кождого різати, будуть дівчат насилувати, будуть дїти пекти на „піках“ при вогнї, й иншими нїсенїтницями! А простий народ, який вірив своїм батюшкам, послухав їх ради тай, забравши, що міг, зі собою, покидав рідну хату й прастару землицю своїх батьків.

На гірку долю та нужду, на вічне скитальство та на страшенні муки в чужинї подали ся сї несвідомі маси. Десь у лїсах коло Ростова над Доном, або на степах коло Саратова вони пухнуть з голоду, гинуть, наче мухи, від студени та пошестних недуг, а тут їх добро розібрали сердешні „сусїди“, що полишали ся на своїх господарствах.

Щож зробити — сумний се фактъ, одначе гірко правдивий! Минуло ся й не вернеть ся так, як не вернуть ся ті, що звідси повтїкали, бо більша часть з них вигине, а ті що могли-б повернути, не будуть мати до чого.

Луцьк по списи з р. 1914 числив разом з військом 27 тисяч жителїв. Рахуючи по родинам, представить ся се число ось як:

Жидів	було над	2000	родин	
Українців	„ „	1000	„	
Москалїв	„ „	50	„	
Поляків	„ „	20	„	
Чехів	„ „	15	„	
Нїмців	„ „	5	„	

По теперішнїм станї жителїв Луцька числа сї змінили ся в такім відношенню:

Жидів полишило ся коло 2000 родин, себто 95 процент теперішнього загалу населення;

Українців	полишило ся коло	100	родин	
Поляків	„ „	10	„	
Москалїв	„ „	1	„	
Чехів	„ „	8	„	
Нїмців	„ „	1	„	

Тепер по сих двох зіставленнях слїд подивити ся, який „гокус-покус“ счинив ся в тій справі в міській управі або, як тут кажуть, „маґістратї“.

Кождому се відоме, що австрійсько-угорські власти на зайнятих територіях поводять ся супроти населення людяно, шануючи місцеві звичаї, та зберігають льокальну автономію даної місцевости, оскільки вона не стоїть всупереч військовим або полїтичним інтересам побідної держави. Так річ мала ся і з Луцьком. Тут покликані властями до зреорґанїзованя міської управи польські круги вибрали до сеї ради 16 „гласних“, себто радних, а радше представників і заступників позісталих національностей:

Ось як виглядає сей вибір:

2000	жидівських родин мають там		5	радних
10	польських	„ „ „	5	„
8	чеських	„ „ „	4	„
1	московська	„ „ „	1	радного

(є ним властитель „Города веселости“ Касіянов)

1 нїмецька родина має там 1 радного.

100 українських родин не мають нїодного представника й заступника своїх інтересів у маґістратї міста Луцька.

Бурмістром Луцька є Поляк Тележиньский, небагатий поміщик зпід Луцька, його заступником є Васильковский, також Поляк, різник з Луцька. Міським полїцмайстром і „комендантом“ міської мілїції є пан Кабзїньский.

Для Українців тут місця не було!

Загальні збори Ставропигійського Інституту у Львові. Дня 2 лютого відбули ся в залї Ставропигійського Інституту у Львові надзвичайні загальні збори членів, скликані правительственним комісаром д. Адамом Смулкою, якому передано по втечі старшини Інституту з російською армією зі Львова управу інститутським добром. У зборах узяло участь 75 членів. До управи вибрано: сенїором радника двору Гр. Кузьму, містосенїорами старших радників Юлїяна Сїчинського й Івана Кивелюка, а членами ради (совіту): д-ра Ст. Барана, рад. дв. Ол. Барвінського, д-ра С. Голубовича, радн. С. Громницького, надрадн. Ол. Кмицикевича, д-ра Ол. Кульчицького, д-ра К. Левицького, радн. д-ра Евгена Озаркевича, радн. С. Мидловського, д. Мих. Стефанівського, радн. Льва Шеховича, д-ра Вас. Щурата. До контрольної комісії вибрано: радн. К. Бандрівського, радн. Гр. Пежанського й дир. Ом. Саєвича.

Спілковий рух в уманськім повітї. Уманський повіт займає щодо числа спілок одно з перших місць між повітами київської ґубернії і своєю дїяльністю випереджує всї инші. Самих споживчих спілок числить ся в Уманщинї коло 70, а про їх скорий зріст свідчить найкраще се, що перша споживча спілка повстала щойно в 1899 р. (в селї Дзенгелївцї). Недавно тому споживні спілки уманського повіту зорґанїзували ся в окремий союз і заложили так зване „Земельно-кооперативне Товариство для закупна уманського району“, яке поставило собі за цїль згуртувати спілки для одноцїльного, дешевого закупна товарів і для успішної боротьби з спекуляцїйною дїяльністю місцевих торговельників, що самовільно підвишують з дня на день цїни товарів. Пай Союза виносить 200 карбованцїв, а 1000 карб. зложило місцеве земство, що має щиро попирати заходи спілкових орґанїзацій.

Число кредитових спілок на Уманщинї менше, але зате їх культурний вплив значно більший. Тепер у повітї 25 кредитових спілок (18 позичково-щадничих і 7 кредитових). Дїяльністю виріжнюють ся особливо дві спілки, тальнівська та дзенгелївська. Тальнівська спілка має більше нїж 3.000 членів і веде широку посередничу торговлю збіжем. Для тої цїли вона уладила недавно великий, прегарно зроблений елєватор (склад збіжа), вартости 20.000 карбованцїв, перший у київській ґубернії. Крім того тальнівська спілка з'орґанїзувала для своїх членів безплатну лїкарську поміч, удержує окремих лїкарів, купує лїки і т. ин. Ще більшу дїяльність розвиває азенгелївське позичково-щадниче товариство, про яке здвємо докладнїйше з праць покійного Доманицького та з статей у львівській „Самопомочи“. Дзенгелївське товариство має звиш 7000 членів і визначаєть ся дуже ріжнородною дїяльністю, обертаючи мілїоновими фондами. Крім операцій збутом виробів своїх членів воно провадить посередництво в торговлї хлїборобськими машинами та знарядами, залїзом, збіжем і т. ин., впливаючи тим робом на зниженнє цїн на місцевих ринках. Як відомо, товариство удержує власну школу, для якої побудувало окремий будинок і удержує безплатну бурсу.

В останнїх часах зачали в повітї повставати фахові спілки хлїборобські та домашнього промислу й число їх замітно збільшаєть ся. З них виріжнюють ся спілки для збуту молочних продуктів і яєць, т. зв. молочарські й яєчні спілки. Перша яєчна спілка в київській ґубернії повстала саме в уманськім повітї, в селї Підвисокім, і дала важний почин до зорґанїзованя подібних спілок у повітї й ґубернії. Заходом тих спілок удало ся звільна виперти несовісних посередників, що за безцїнь скуповували молоко й яйцї по селах і збували їх по високих цїнах у Київі.

В часї війни уманські спілки відіграли дуже важну громадянську ролю, запомагаючи людність, діткнену війною, помагаючи в зібранню жнива, купні сїльського інвентаря і т. д. Очевидно, спілки з власної волї відсунули речинець платности довгів покликаних на війну на цїлий час аж до покінченя війни.

Дозвіл колядувати по київських шпиталях. Головний начальник київського воєнного округа дезволив професорови київської торговельної школи І. Ковалеву відспівати при помочи аматорського хору різдвяні колядки по всіх шпиталях і лазаретах Київа. Концерти вже зачали відбувати ся.

Заложеннє Кредитового Союза в Полтаві. Дня 16 сїчня відкрито святочно в Полтаві Союз кретитових спілок полтавської округи, що числить коло 100.000 членів. До Союза вступила більша половина спілок. На зборах, на яких вибрано управу, намічено широку програму дїяльности економічного й просвітного характеру.

З'їзд херсонських споживних товариств. У сїчнї сього року відбув ся у Херсонї зїзд представників 48 споживних спілок херсонського повіту. На з'їздї порішено злучити ся в Союз спілок і при помочи міста й земства стати до боротьби з дорожнею. Цїлю Союза буде між иншим гуртове закупно найконечнїйших товарів і усуненнє несовісних посередників.

Київські новини. Скінчено вже перепись людности цїлого Київа. Перепись перевели бувші галицькі полїцийні урядники протягом 4-ох місяцїв. Міністерство народньої просвіти дозволило третїй і четвертій ґімназії, що були евакуовані до Воронїжа й Саратова, повернути назад до Київа, коли на се згодить ся військова управа. Дня 19 сїчня прибула до Київа більща партія бельґийських інженїрів, техніків і студентів ріжних вищих технїчних шкіл, що досї перебували в Анґлії.

Київські леґенди. Відомий російський письменник В. Дорошевич помістив під тим заголовком цїкавий фейлетон у „Русск-ім Слов-і“ (ч. 241), який дозволяє нам вглянути в душу Киянина й загалом українського селянина.

Дорошевич малює ярко місцеві настрої, які переживали вищі й низші верстви людности на Українї, та не щадить зовсїм слів, аби виказати місцеве недовірє до сили російського війська й респект перед австрійсько-нїмецькою армією.

Інтелїґентні круги були просто захоплені нечуваною панїкою, гістерією. Люде продавали, що могли, за безцїнь, штурмували ваґони та впихали ся не тільки дверми, але й вікнами, розбиваючи шиби. В безтямі бігали за білєтами, обіцюючи великі суми за місце третьої кляси. Всї були в гарячцї. За готелеві кімнати платило ся по 15 карбованцїв, театри були переповнені людьми, нездібними до жадної роботи, ювелїри заробляли мілїони, використовуючи гарячку людей, що вічно тільки оглядали ся за видними людьми та з їх присутности в містї вносили про хвилеву безпеку. Мілїонер Бродський і польський граф Осип Потоцький грали ролю „термометрів“.

Рівночасно заворушив ся і простий народ і між ним зачали розходити ся небезпечні леґенди. На Курінївцї юродивий Федьо, що мав славу „прозорливого“ та „провидця“, став „обявляти“, що „прийдуть на Київ вороги й три днї будуть поїти коней у Днїпрі“. Його замкнули за се пророцтво, одначе се нанїщо не придало ся, бо „обявленнє“ скоро розійшло ся по городї, перекинуло ся на другий бік Днїпра й пішло дальше по чернигівській ґубернії.

За тим пішов новий говір, що дзвони та святі мощі вивозять. Нова чутка розійшла ся скоро по околицї, прибираючи всїлякі форми. „Лаврську дзвініцю забрали з усїми дзвонами“ — говорили люде не тільки в Київі, але й у Чернигівщинї. „Якжеж се можливо? — питав автор чернигівських людей. — „Анжинери вже знають, як“ — відповідали люде.

За час розійшла ся нова поголоска.

Дзвініця сама пішла. Зняла ся ніччю й пішла.

— Хто-ж се бачив?

— Нїхто не бачив. Задумали з неї здіймати дзвони та стали ладити ся. Тільки все нїдочого. Звяжуть шнури, — шнури порвуть ся; приладять дошки, дошки падуть як дряхлі. Так цїлий день намучили ся й нїчого не вдїяли. А як настала ніч, то вона, Матїнка, підняла ся в повітрє й пішла повітрєм. Милость Божа, щоб людей не подавити. І тихо так, що анї один дзвін не задзвенїв. А як дійшла вона до Білих Гір, що під Харковом, то там, на Білих Горах, і стала. І вдарили на нїй усї дзвони. Усї нараз, без дзвонаря. Тїшать ся, що втїкли від ворога. І стоїть вона по нинїшнїй день на Білих Горах.

Очевидно, на се найшли ся зараз очевидцї. Люде з Броварів не бачили вже Лаврської дзвініцї.

Сї настрої й леґенди мусїли занепокоїти російські круги й вони постарали ся скоро пустити в обіг нову леґенду, зовсїм противного змісту, про яку оповідає Дорошевич:

Захотїли вивезти святі мощі з Київа, щоб ворог над ними не насміяв ся. Мощі залїзницею годї перевозити; треба їх або на руках нести або пустити, щоб плили по ріцї. Зібрали ся монахи, відспівали над мощами молебнї та приступили. Тільки котру руку не візьмуть, словом якби до землї приросла. Анї на волосок не можна підняти. І ще помолили ся й порішили взяти й понести мощі Івана Многострадального, сподївaючи ся, що инші святі підуть за ним.

Іван Многострадальний був великим подвижником, котрий щоб побороти свою плоть, закопав ся в землю по пояс, чи по саму шию, й так і помер, похоронивши за живого своє тїло. Тут його мощі спочивають.

Відспівали монахи молебен і забрали ся до дїла. Одначе Іван Многострадальний не хотїв покинути землї, в якій страдав, і не думав покидати Київа, хоча монахи три днї з молитвами й сльозами трудили ся.

Святі мощі не хочуть кидати Київа-города — пішло знову між людьми. Значить немає страху для города перед ворогом, коли святі мощі не хочуть утїкати, — розійшло ся дальше по Київщинї й Чернигівщинї.

І нарід успокоїв ся, успокоїв ся аж до часу, коли його заворушать нові леґенди.

Адмінїстративні заслання Українців у Росії. „Кіевская Мысль“ з 7 сїчня доносить, що на основі розпорядку вищих властей висилаєть ся з Київа 45 осіб до іркутської, а 15 осіб до казанської ґубернії. Дня 12 сїчня вислано також за „неблаґонадьожность“ 12 осіб до казанської ґубернії й 102 до іркутської: між останнїми було 2 Росіян, 6 Жидів, 96 Українців і Поляків, австрійських горожан.

Російська цензура й українське красне письменство. „Рѣчь“ з 24 сїчня доносить: „Вийшли оповідання Васильченка (Видавництво „Вік“, Київ, 1915. Стор. 403. Цїна 1 р.). З сеї нагоди М. Могилянський пише в „Рѣч-і“: Книжка оповідань С. Васильченка вийшла з великим опізненнєм; цїлий рік київська цензура, яка здержала вихід книжки, рішала питаннє про те, чи містять сї оповідання в собі мазепинство, чи якусь иншу небезпеку... Сї сумнїви викликав не стільки зміст оповідань, уже ранїйше друкованих в українських журналах і часописях, як правопись, яку зрешту також дозволено в 1905 р. Нарештї сумнїви цензури поконано та з книжки знято арешт і вона вийшла... До кращих оповідань сеї книжки належать оповідання: „Мужицька арихметика“, „Свекор“, „За мурами“ і т. д.“

Резолюція в справі мов поневолених націй у театрі. Загальні збори з'їзду в справах театру ухвалили резолюцію про правне становище народнього театру,.. У відношенню до поодиноких націй з'їзд признає необхідним усунути заборони й обмеження, направлені проти вільного вживання рідної мови поодиноких націй у народнїм театрі.

Підпали на українськім побережу Чорного моря. Російські часописи доносять про щораз частїйші пожари в полудневo-українських фабриках, пристанях і складах товарів. Про сї випадки доносять одеські часописи. Як виходить із донесень, усї ті пожари вибухають із „невисліджених причин“ так, що власти в кождім випадку розпоряджують окремі слїдства. Пожари повстають дивним дивом переважно в військових маґазинах. Спричинені шкоди виносять багато мілїонів.

За піддержаннєм козачої традиції. Отаман кубанського козачого війська ґен. Бабич видав дня 1 січня ось такий приказ: „Відповідно до 855-ої статї 7-ої книги збору воєнних постанов з 1859 р., виданого 1907 р., мають усї ґенерали, штабові й вищі офіцери та рядовики всїх родів військ, як також усї цивільні урядники військової управи, носити вуси. Тимчасом бувало нераз таке, особливо в останнїх часах, що в мене являли ся не тільки офіцери, але й рядовики з голеними вусами. Добачуючи в сім нарушеннє категоричної постанови закона, а одночасно й нарушеннє традицій порученого менї війська як потомків Запорожа, котрі були горді на свої вуси так, що безвусий козак викликав між ними посмїх, прошу начальників ґруп і отаманів віддїлів порученого менї війська звернути свою увагу на те нарушуваннє закона з боку офіцерів і рядовиків і безумовно не допускати на будуче, щоб голено або підстригано вуси. Инакше я буду приневолений потягнути винуватих до відвічальности.“ — Се безперечно симпатичний прояв, що ґен. Бабич старає ся про збереганнє запорозької традиції серед кубанського козачого війська, тільки-ж не повинно воно обмежувати ся на самім ношенню довгих вусів . . .

Американський фонд для вивезених галицьких Українців. З найновійших чисел українсько-американської преси довідуємо ся, що при „Федерації Американських Українців“ основано також фонд для тих Українців, яких вивезли Москалї з Галичини на Сибір. З фонду вже вислано як першу рату 575 долярів на руки д-ра Вол. Охримовича в Сибірі.

Виклади про Україну в Америці. Пан Юрій Рафалович оголошує ряд викладів про Україну в анґлїйській мові. Виклади будуть відбувати ся по більших американських містах і будуть призначені для чужої публики. Виклади будуть ілюстровані знимками з українських земель і життя, як також і зразки української пісні будуть віддані фоноґрафічними плитами.

„Росийська Ірляндія“. Американська „Свобода“ доносить, що один з більших американських анґлїйських журналів „New Republic“ з дня 11 грудня 1915 р. помістив довгу статю про Україну під заголовком „Росийська Ірляндія“ (Russia's Ireland). „Свобода“ додає від себе, що се одна з найкращих й найвартнїйших статей про українську справу в американській пресї.

Їзда Онуфрія Ґецева до Америки. „Прикарпатская Русь“ подала, що 11 липня, по цїлорічній подорожі до Америки, явив ся на засїданню „Русского Народного Совѣта“ в своїм родї визначний москвофільський дїяч Онуфрій Ґецїв, що отсе недавно помер. „Невтомний робітник“ на поздоровленнє В. Дудикевича відповів подякою та в коротких (у „Прик. Р.“ — „короткихъ“) словах представив свою дїяльність у Злучених Державах північної Америки, Канадї, Китаю і Сибірі. Він уладжував росийско-народнї вічa, орґанїзував росийський нарід, старав ся вистудіювати докладно його житте — побут. Заки галицькі Москалї оголосять друком повне звідомленнє з подорожі Ґецева, мала „Украинская Жизнь“ (кн. 8—9) можність познайомити ся „з повним обрахунком жертв на народнїй фонд“, зібраних на вічах, які уладжував д. Ґецїв на величезнім просторі Злучених Держав північної Америки, Канади, Китаю і Сибірі. Показуєть ся, що жертв зібрано всього 1197 дол. 2 ц. = 2394 рублїв 4 коп., а по зниженім курсї коло 2000 рублїв. Ґецїв великодушно передав жертви по повнім курсї. Та рівночасно Ґецїв порахував собі „на покритте найконечнїйших видатків на подорож по 300 рублїв на місяць, — значить 3.600 руб. за 12 міс.“ Хоч „Совѣтъ“ „прийняв звідомленнє до відома, та подякував сердечно за патріотичний, сливе безкорисний тяжкий труд“, все-таки можна запитати, скільки чистого доходу мав москвофільський „народнїй фонд“ з жертв, роздобутих у часї подорожі Ґецева?

Галицькі москвофілки приймають православє. 47 Галичанок, слухачок учительських курсів, перейшло на православє.

Воєнна добича Нїмеччини. Воєнна добича Нїмеччини, яка находить ся в серединї держави, виносить: 1,429.971 полонених, кругло 9700 гармат, 7700 мунїційних возів і инших воєнних возів, 130.000 крісів і кругло 3000 машинових карабінів. Сї числа лишають ся значно поза дійсним станом, бо з полонених переведено багато до австрійсько-угорських таборів полонених, з гармат полишено багато непридатних до ужитку на полях боїв, а багато придатних до ужитку ужили нїмецькі війська в боротьбі з ворогами.

Президент мінїстрів Б. В. Штюрмєр дістав від царя дозвіл називати ся по своїй бабцї Панїн.

Перший крок Штюрмера. Державну Дум й Державну Раду скликано на 22 лютого.

За ширення покликів проти війни з Нїмеччиною арештовано в Росії велике число Толстовців.

Число збігців у Росії. В „Рѣчи“ подає відомий лїкарь Жбанков інтересні статистичні дані про розселеннє збігців, дані не зовсїм докладні, але поки-що одинокі, на яких можна оперти ся. Збігцї й виселенцї походять не тільки з земель, зайнятих союзними арміями, але й з загрожених околиць. Усе населеннє сих ґубернїй, котре виносить неодин десяток мілїонів, не могло втїкти або бути виселеним, але, здаєть ся, 10—20% зазнали сеї долї. Обєднаний виділ земського й міського союзів для справ збігців на підставі відомостей, зібраних спочатку жовтня, означує загальне число тих збігців, що осїли ся, на 2,267.274 душ, з них 328.819 у ґубернських містах і 1,938.455 у повітах. З ґубернїй найбільше збігців у катеринославській ґубернії 250.000, у харківській 121.000. Донська область належить до сих територій, які мають від 64.000 до 92.000. Між 18 ґубернїями, в яких осїло ся від 16.400 до 47.000 збігців, є також таврійська, чернігівська, могилївська, полтавська, воронїзька й херсонська. Від 1.000 до 7.500 ґубернії: ставропільська, бесарабська й подільська. З міст найбільше збігців поселило ся в Петербурзї й Москві по 31.000, в Харкові й Катеринославі 30.000. Число виселенців у волинській і київській ґубернії не подане. Міжтим у лїсах одної тільки волинської ґубернії живе до 40.000 збігців. Загалом рахує союз не менше 3,000.000 збігців. Про національний склад збігців маємо числа тільки литовського, жидівського й лотиського комітету. Число Українців у кождім разї не відоме. В відношенню до всього населення ґубернії збігців, що осїли ся, дають найбільший процент у катеринославській ґубернії 6·7%, а найменший у подільській 0·03%, бесарабській 0·1%, херсонській і ставропільській по 0·4%, воронїзькій 0·5%, полтавській 0·6% ітд. Що тикаєть ся числа збігців по містах, в очі впадає, що обі мілїонові столиці помістили по 31.000 збігців, а сливе таким самим числом обтяжені сто й двістатисячні міста: Катеринослав і Харків.

Росіяне калїчать ся, щоб не йти на війну. В справі банди, яка калїчила людей, що не хотїли йти на війну, воєнно-окружний суд присудив трьох на арешт на рік до півтора року, одного на 3 місяцї вязниці, одного до воєнної вязниці на 2 місяцї, а одного виправдав.

Проєкт евакуації Петербурга. Мінїстер торговлї та промислу князь В. Шаховской виготовив проєкт евакуації з Петербурга другорядних підприємств. Покликаючи ся на працї окремих нарад над паливом, а зокрема на реґулямінову секцію, мінїстер зазначив, що без особливої шкоди для держави з Петербурга можна перенести до инших місцевостей 132 підприємств. По гадцї мінїстра правительство повинно допомогти тим, що бажають перенести свої підприємства до инших місцевостей, і дати їм позички на тих самих умовах, як і тим, котрих війна приневолила перенести свої підприємства. При сїй нагодї Шаховской заявив, що підприємства, які не працюють задля оборони держави, домагають ся удїлення на найблизше півріче 5650 тисяч пудів вугля, а тимчасом уже 1 падолиста було в столицї тільки 18.288 тисяч пудів.

Бібліографія.

Osteuropäische Zukunft, ч. 2. Зміст: Г. Лгоцкі. Нова країна — нова сила; проф. унів. др. І. Галлєр. Кінець російської перемоги; Визвольні змагання турецько-татарських народів Росії (між иншим передрукована тут статя д. М. Троцького з „Ukrainische Nachrichten“ на сю тему); Карл Авґуст Фішер. Німці на Україні; др. Фальк Шупп. Пробудженнє Болгарії: Отто Кеслєр. Господарське значіннє України; др. Евген Левицький. Українські Січові Стрільці. — Записки (Про німецьку дїяльність у Болгарії; Про Балтійський край і Україну; Українці в публичній службі в зайнятих землях; Заснованнє українського університету; Український Сойм в Америці; Заложенне мадярської часописи для українських справ; „Русскій Вѣстникъ“; Значіннє Курляндії; Українська заява зперед 50 лїт). Бібліоґрафія.

Osteuropäische Zukunft, ч. 3. Зміст: Давіс Тріч (Берлїн). Полїтичне значіннє України; Др. Фальк Шупп. З приводу відчиненнія границь Болгарії для господарських зносин; Михайло Церетелї. Расові й культурні проблєми Кавказу; Микола Ґелюх (український греко-католицький священик у Заболотові). Москалї як визвольники. Нові описи самовидця священика; Отто Кеслєр. Переслїдування Німців на Україні; Др. Фальк Шупп. Холмщина. З меморіялу; Др. Ц. А. Раше. Останнїй великий опришок Албанії; Записки (Перша німецько-турецька фахова часопись „Німецько-турецький промисловий і торговельний огляд“; Признаннє могаменданізму в Угорщині; Балкан; Болгарія; Заява визволених Українців Волині; Союз Німців у Польщі й американська запомогова дїяльність; Російські мирові гадки).

Karl Leuthner. Russischer Volksimperialismus. Берлїн, 1915. Стор. 81. Ціна примірника в оправі 1 марка.

Найглибшим життєвим питаннєм Росії вважає автор, чи великий український нарід удержить ся як окрема нація, чи українська мова стане тільки діялєктом московської мови. Се важне питаннє вертить ся тепер на вістрю меча. „Бо що український самостійницький рух у Галичині загалом є ворогом, що тому треба здобути східну Галичину та знищити область орґанїзації української національної незалежности, годять ся щодо того певне всї Москалї. Чейже тут і сховане останнє й найглибше противенство між Росією й Австро-Угорщиною“(стор. 33).

Книжечка складаєть ся з таких розділів: Як увійшла в народні маси завойовницька думка; Природна основа московського націоналїзму; Націоналїзація з духа лїтератури; Всемосковський шал і всеазійство; Москалї та Славяне; Границї завойовницької волї; В школї почвірного порозуміння.

Гостинець. Вязанка оповідань для українських жовнїрів Зібрав Сьвященик. І. Відень, 1915. Стор. 32, Ціна 50 сот.

Зміст: (Австрійський) Гимн народний; о. Софрон Глїбовицький, Молитва; Боже провидїнє; Май; З народного переказу; Цьвіточко ясна; Василь і Роман; Масляк, Весняний вечер; Сильнїйша як огонь віра; День гасне; Ми такої заміни не зробимо; Вічна любов; Смерть українського Стрільця; І. Н. Борцям; Герой; о. В. Н. Тобі, мій рідний краю. — Є се збірка віршованъ і прози на переміну, ілюстрована знимками австрійського цїсаря та Зарваницького Христа й Богородиці.

Dr. Wladimir Kuschnir. Galizien und der ukrainische Anteil an der Völkerbefreiung. Відень, 1915. Стор. 39.

Нива. Місячник посвячений церковним і суспільним справам. Рік XII. 1916. ч. 1. стор. 56.

Виказ жертв

на полонених-земляків:

а) грішми: пані Казимира Боронь 5 К; Церковне Брацтво в Орельці коло Заболотова 15 К (дуже гідне наслїдування); поручник Евген Винярський 8 К; д. Іван Ґалиш 10 К; др. Іван Ґробельський 20 К; о. Іван Качмар 10 К; д. Володимир Коссак 10 К; д. Гаврило Логоза 5 К; д. Дмитро Рудяк 5 К; пані Стефанія Штеліґова 4·20 К.

б) книжками: У. С. С. Олександер Бай 1 бр.; д. Роман Заклинський 9 бр.; д. Юлїян Колцуняк 2 кн. (між иншим твори Квітки), 39 бр. і 16 чисел ріжних часописей (Ось витяг з листу: Рівночасно посилаємо з нашого дому кількадесять книжок для полонених Українців. Небагато воно й немудре, але, як то кажуть, „чим хата багата“. Гадаю, що наша суспільність схоче помогти вам у великів дїлї освідомлення наших закордонних братів, на жаль, темних у більшій части... За велику працю в хосен ідеї визволення України велике вам спасибі. Зостаю ся з глибоким поважаннєм за Колцуняків — Кузьмів Юлїян Колцуняк, Народний Дім, Коломия); д. Семен Кульчицький, Львів, 3 бр.; др. Іван Куровець, лїкарь у Калуші, комплєти „Лїтературно-Наукового Вістника“ за 1908 і 1909 р., 6 томів „Записок Наук. Тов. ім. Шевченка“, 4 бр. і 34 чисел часописей; д. Степан Ломиш 8 бр.; о. Іван Тимчук, гр. кат. парох у Войткові 19 бр.

(Далї буде).

Складаючи щиру подяку за сї жертви, просимо дальших, щедрійших. Просьбам, котрі щоденно дістає „Союз“ від полонених земляків, тільки в дуже малій части позволяють йому вдоволити його засоби й дотеперішні жертви. Окрему увагу звертаємо на повний „Кобзарь“ Шевченка, повні й окремі видання творів наших кращих письменників, історичні повісти, оповідання, розвідки й повні курси української історії, біблїю й молитовники в українській мові, шкільні підручники для народніх і середніх шкіл, річники часописей лїтературного та фахового змісту, звідомлення всяких інституцій. Треба показати нашим браттям, що в українській мові все те можливе, що вони бачили досї тільки в московській.

Святе письмо

(біблії, євангелія та псалтирь)

на українській мові.

З огляду на те, що до „Союза визволення України“ звертаєть ся все більше людей з запитаннєм, чи можна дістати Святе Письмо на українській мові, адмінїстрація видавництв „С. в. У.“ подає до загального відома, що відтепер вона полагоджуватиме такі замовлення тільки під тою умовою, що гроші на бажані книжки Святого Письма вишлють ся адмінїстрації наперед одночасно з замовленнєм. „Союз“ має на складі отсї книжки в виданню Британського Бібліїйного Товариства (ціни подані з пересилкою):

Біблія, в лякованій колїнкоровій полїтурці	**2** К	50 с
„ в шкіряній . . . . . „	4 „	— „
Новій Завіт, в колїнкоровій . . „	— „	60 „
Псалтирь „ . . „	— „	10 „
Євангеліє Матвія, Марка, Луки або Івана в колїнкор. палїтурці, кожде	— „	10 „
Новий Завіт з двома текстами українським і анґлїйським, в колїнк. полїт.	2 „	40 „

Коштом і заходом Загально-Української Культурної Ради, яка заспокоює духові потреби українських збігців у часі війни, а особливо на еміґрації, появили ся ось такі видання:

1. **Б. Лепкий**: „З великих днів“ — В борбі за волю. Літературна збірка з ілюстраціями. Ціна 30 сот. Зміст: Олександер Колесса: Засьпів, Олесь: Як прекрасна царівна, Б. Лепкий: Михайло Павлик, П. Карманський: Ой, не будіть його, Б. Лепкий: Поезія, друже, всюди є, І. Б. Українські Стрільці під Галичем, В. Пачовський: Січовим Стрільцям, Незвісний: Жовнярська думка, Б. Лепкий: Остання, Олесь: На чужині, Б. Лепкий: Сльози, Олесь: На цвинтар сумно не ідіть.
2. **Філ. Колесса**: „Воєнні Квартети“ на мужеський хор. Присьвята Українським Січовим Стрільцям. Ціна 2 К. Зміст: О. Маковей: Пісня Січових Стрільців, Б. Лепкий: Тим, що упали, В. Щурат: Думка на чаті, О. Маковей: Жовнярські похорони, Мотив народної пісні: Червона калина, Б. Лепкий: Журавлі.
3. Свящ. **Ол. Коренець**: Молитвенник для Українців-жовнірів католиків. Ціна опр. 1 К. Напрям патріотичний-український.
4. Др. **В. Щурат-Філярет Колесса**: Жовнірські пісні О. Ю. Федьковича, з нотами. Ціна 40 сот. Зміст: Австрийський гимн народний, Ще не вмерла Україна, В. Щурат: Гуцульський поет, Марш на Італію, Кельнер-Марш, Під Маджентов, Наш цісар, Наша фана, До бою, Виправа в поле, Нічліг, Нічліг під Касано, У Вероні, Думка, Три стрільчики, Рекрути, Жовняр, Ударили тамборики, Гоя, пане, ти наш.

Лагодять ся до друку:

1. Під чужим небом. Оповіданє з житя наших переселенців.
2. **Богдан Лепкий**: Тим, що упали. Збірка поезій.
3. **Богдан Лепкий**: Український сьпіваник з нотами.
4. Слово о полку Ігоря в перекладах Т. Шевченка, Максимовича, Мирного, Лепкого, Щурата й ин.

Згадані книжки набувати можна по означеній вище ціні за попереднім надісланнєм грошей у канцелярії Загально-Української Культурної Ради, Відень, VIII, Strozzigasse, 32/12.

Ukrainische Nachrichten

(Mitteilungen des Bundes zur Befreiung der Ukraina)

орган Союза визволення України
виходить у Відні раз на тиждень

Редакція і адміністрація: Wien, VIII., Josefstädterstraße 79, II. Stiege, Tür 19.

Редаґує Комітет. Видавець і одвічальний редактор: Волод. Біберович.

„СВОБОДА“

Ілюстрована політична, просвітна й господарська часопись.

Виходить що тижня в суботу.
Редаґує др. Степан Баран.

Передплата: в Австро-Угорщині річно 6 К, піврічно 3 К, чвертьрічно 1·50 К. За границею річно: В Німеччині 6 марок, у Росії 3 рублї, в Америці 2 доляри.

Адреса Редакції й Адміністрації:
Свобода, Львів, Ринок, ч. 10, II. поверх.

На переломі.

Незабаром вийде під сим заголовком великий, з багатьома малюнками календарь „Союза визволення України“, понад 20 аркушів друку. Є се памятковa книжка для кождого щирого Українця на згадку сучасного великого часу, який становить переломову добу в житю нашого народу, нашої нації. В ній знайде читач цілий ряд цікавих статей, котрі всесторонньо освітлюють українську справу, наше минуле й нашу теперішність. От короткий перегляд сих статей: Проф. Лепкий, На новім порозі, Проф. В. Сімович, Шевченків заповіт, Др. Л. Цегельський, Про причини великої світової війни, Др. З. Кузеля, Наше минуле (коротка історія України), Проф. Б. Лепкий, Кінець української волі, Др. Л. Цегельський, Самостійна Україна, йогож, Про назви „Русь“ і „Україна“, Проф. Ст. Рудницький, Україна (коротка географія), С. Кузик, Потреба самостійности України з економічного погляду, Проф. Б. Лепкий, Погляд на укр. літературу, Проф. В. Сімович, Короткий огляд укр. літератури, Др. В. Левицький, Українці в Австрії, Др. М. Лозинський, Укр. представництво в Австрії, Вол. Темницький, Укр. Січові Стрільці, Ів. Чупрей, Січовий рух, Проф. Боберський, Сокільський рух, Др. І. Крипякевич, Коротка історія укр. війська, Вол. Дорошенко, Українство в Росії, А. Жук, Союз визволення України, Проф. Гр. Микетей, Червоний Хрест, Вол. Темницький, Огляд світової війни і ин

Поза тим в календарі поміщено багато поезій найвизначнійших наших письменників, дібраних так, щоб доповнювали й поглиблювали зміст відповідних статей.

Ціна календаря незвичайно дешева, всього 1 Кор 20 сот.

Купуйте отсї дешеві видання „Союза визволення України“:

Тарас Шевченко. Кобзарь. Вибір поезій, випуск I. і II. Відень, 1915. Ціна кождого вип. брош. 1 кор., в оправі 1 кор. 40 сот.

Відомости про російську Україну (Січовим Стрільцям). Царгород, 1915. З друкарні „Союза визволення України“. Ціна 15 сот.

Сїм Пісень. Гостинець для українських вояків від „Союза визволення України“ (з нотами). Ціна 20 сот.

Краснов. Що тепер дїєть ся в Росії? Відень, 1916. Ціна 10 сот.

Проф. М. Грушевський. Як жив український народ. Коротка історія України. З малюнками. Царгород, 1915. Ціна 50 сот.

Богдан Заклинський. Що треба знати кождому Українцеви? Відень, 1915. Ціна 20 сот.

Українські колядки. Третє виданнє. Відень, 1916. Ціна 20 сот.

Всї видання можна набути в адміністрації видань С. В. Укр. Wien, VIII., Josefstädterstrasse 79, II. Stiege, Tür 6.

Книгарням знижка 25 процент. Гроші просить ся висилати з гори переказом або почтовими марками.

Виходить що-дня рано. **Дїло.** Видає: Вид. Спіл. „Дїло“.

Редакція й Адміністрація: Львів, Ринок ч. 10. — Експедиція: вул. Руська ч. 1.

Начальний редактор: Василь Панейко.

Передплата

	в Австро-Угорщині,	за границею.	у Львові
місячно	2·40 К		2 К
чвертьрічно	7.— „		6 „
піврічно	14.— „	20 К	12 „
цїлорічно	28.— „	40 „	24 „

Зміна адреси 50 сот. Ціна примірника у Львові 6 сот., поза Львовом 8 сот., на зайнятих територіях 5 коп.

Зміст: В. Винниченко. Непогаслий огонь. — Др. М. Лозинський. Галичина в житю України, IX. Війна й будучність України. X. Польські змагання що до українських земель. — Давіс Тріч. Політичне значінне України. — Др. Й. П. З Холмщини. — Полонений Стратіон Миколаєнко. Січовим Стрільцям (вірш). — У. С. С. Юра Шкрумеляк. Святотацтво. — Др. Богдан Барвінський. Звідки пішло імя „Україна?“ — Вісти: Відповідь проф. д-ра Р. Айкена на поздоровленнє „С. в. У.“ Реферат Старицької про укр. театр на з'їзді діячів народніх театрів у Москві. З Володимира Волинського. Про польську господарку в Луцьку. Загальні збори Ставропигійського Інституту у Львові. Спілковий рух в уманськім повіті. Дозвіл колядувати по київ. шпиталях. Заложенне Кредит. Союза в Полтаві. З'їзд херсон. споживних товариств. Київські новини. Київ. лєгенди. Адміністр. заслання Українців у Росії. Рос. цензура й укр. красне письменство. Резолюція в справі мов поневолених націй у театрі. Підпали на укр. побережу Чорного моря. За піддержанням козачої традиції. Америк. фонд для вивезених гал. Українців. Виклади про Україну в Америці. „Рос. Ірляндія.“ Їзда О. Їецева до Америки. Гал. москв. приймають православє. Воєнна добича Німеччини. Штюрмер. Перший крок Штюрмера. За ширенне покликів. Число збігців у Росії. Росіяне калічать ся. Проєкт евакуації Петербурга. — Бібліографія. — Виказ жертв.

Відповідає за редакцію: Волод. Біберович.
З друкарні Адольфа Гольцгавзена у Відні.

Львівська державна наукова бібліотека

Preis 30 Heller.

ВІСТНИК

(Nachrichtenblatt des Bundes zur Befreiung der Ukraina)

Союза визволення України

Виходить що тижня в неділю.
Річна передплата виносить 10 К., 10 Мар., 2 Дол., 4 рублї, піврічна 5 К., 2 рублї, квартальна 3 К., 1·20 рублї. :-: Ціна сього числа 30 сот., 10 коп.

Редаґує Комітет.
Видає і відповідає за редакцію: **Волод. Біберович.**
Адреса редакції: Wien VIII., Josefstädterstraße 79, II. Stiege, Tür 19. Адмінїстрація: Tür 6.

Менших рукописей і віршів не звертаєть ся; з приводу того не входить ся в нїяку переписку.

III. рік. Ч. 15—16. Відень, 20-го лютого 1916. Ч. 75—76.

Просимо відновити передплату на р. 1916. Инакше здержить ся висилку часописи. Наших прихильників просимо зєднувати нам ласкаво як найбільше нових передплатників.

Весняні надїї.

Як перед роком, так тепер заповідає почвірне порозуміннє шумно велику офензиву, яка має здїйснити всї його бажання. Нова анґлїйська мілїонова армія, велика офензива на заході, ще більша на сході — все те стара пісенька, відома сперед року. Сьогоднї чуємо знову ту саму пісеньку, хоч від того часу уплив рік війни, який основно змінив положеннє. Все-ж мала Франція перед роком достаточні резерви, все-ж російські війська залили тоді сливе цїлу Галичину й українську частину Угорщини, Серби мали за собою розмірно щасливий перебіг війни. Італія могла кождої хвилї напасти на Австро-Угорщину, на Балканї було полїтичне положеннє дуже неясне, а почвірне порозуміннє рахувало, що новий балканський союз помашерує против Австро-Угорщини й Туреччини. Так само не найкращим було положеннє Турків на Дарданелях.

А по році? Всї анґлїйсько-французькі зусилля принесли Анґлії та Франції тільки великі втрати, а нїякого успіху. Розторощені російські армії довго не спромогли ся на офензиву, а коли декількома наворотами переходили до неї, все безуспішно. А тимчасом використали центральні держави нечинність або безуспішність почвірного порозуміння та в злуці з Болгарією зайняли Сербію, прогнали французько-анґлїйські помічні сили, відкрили шлях до Царгороду й розоружили Чорногору. Нї згадані проби російської офензиви, нї безустанний напір італїйських військ, головно над Сочею, не припинили виконування пляну, задуманого центральними державами. І сьогоднї стоять на Балканї війська почвірного порозуміння тільки в Солунї й Вальонї, Французи перед вичерпаннєм своїх резерв, Анґлїйцї мусїли рішити ся ввести обовязок військової служби, а Італїйцї шукають судорожно виходу з албанської авантури.

Без сумнїву прийде на весну до великих подій, але як вони випадуть, про се відомо наперід. Французи не могли за той час стати сильнїйшими, нїж були тодї, коли безуспішно напирали на нїмецький фронт. Росія стратила велику часть тих військ, які призначувала для весняної офензиви, на невдалу бесарабську та східно-галицьку офензиву. Одинокого приросту, на який може рахувати почвірне порозуміннє, можна сподївати ся з анґлїйського боку. Та сей приріст рівноважуть готові, сильні й добре уоружені болгарські й турецькі армії. Гостина нїмецького цїсаря Вільгельма в австрійського в Відні, його стріча з болгарським королем, подорож болгарського короля до нїмецької й австрійської головних воєнних кватир і його гостина в австрійського цїсаря являють ся символом повної згоди й непохитної постанови почвірного союза вибороти в сїй війні побіду в найтїснїйшій злуці по одноцїльнім плянї, на який згодили ся всї члени почвірного союза.

Тимчасом тиша — перед бурею. Не може бути сумнїву, що обидві воюючі сторони використовують час на приготованнє рішаючого розрахунку. З кождим днем стають резерви більші, маґазини повнїйші, з кождим днем зростають засоби артилєрії. В почвірнім порозумінню помітна нервовість. Особливо анґлїйська преса займаєть ся нїмецькими воєнними плянами в 1916 р. Всяких пророковань і здогадувань не зрахувати. „Таймс“ побоюєть ся, що головний удар зроблять Нїмцї на півночи, маючи на метї Петербург. „Столиця ворога все є маґнетом. У сїй околиці находить ся головний склад воєнних матеріялів Росії, а успіх на півночи може мати в наслїдку знищеннє російської фльоти. Се удар, який оплатив ся-б“, стоїть у сїй часописи. Передумовою такого удару вважає впливова анґлїйська часопись відверненнє уваги Росії від півночи на полудне.

На таких і подібних коніках гуляє щоденна преса почвірного порозуміння. А нїмецька преса, подаючи такі можливости газетних стратеґів, стверджує однодушно, що коли центральні держави візьмуть ся переломлювати воро-

Львівська державна наукова бібліотека
№ II

жий фронт, се проломанне фронту рішить про вислід цїлої війни. Заходами дипльоматії осягнено, що число ворогів центральних держав уже не збільшить ся. І тільки рішаючі мілїтарні успіхи можуть сотворити иншу основу для дипльоматичних переговорів.

Отже мілїтарне рішенне являєть ся тепер найвідповіднїйшим засобом полїтики. Се відчуває загально громадська думка. Перед декількома днями розійшли ся в Нїмеччинї поголоски про офензиву на заходї та про великі успіхи нїмецького напору. Без сумнїву сї поголоски випереджують події. Але в основі мають вони справедливу гадку, що незабаром настане час, коли оруже прийде до слова. Що й противна сторона відчуває се, видно з нервовости полїтиків почвірного порозуминя й його преси.

Щораз стає день більший і щораз теплїйше промінне пускає сонце на европейські поля боїв. В інтересї людства й культури було-б, щоб се промінне стало символом нових соняшних обставин для поневолених націй. Від великости побіди центральних держав, у першій мірі Нїмеччини, залежить також, в якій мірі перестане український нарід бути невільником обох славянських сусїдів, а стане в своїй власній хатї самостійним господарем.

Перед скликаннєм Державної Думи.

Державна Дума має зійти ся 22 лютого. Вона стане перед зміненою полїтичною ситуацією, в порівнанню з вереснем минулого року, перед зміненим відношеннєм полїтичних партій Росії й новим головою ради мінїстрів. Щодо останнього, то лїберали можуть держати ся потїшаючої засади „хоч гірше, та инше“, але признати Штюрмера лїпшим від Ґоремикіна примусить лїбералів й ся обставина, що по відомостям, правда, ще не ствердженим, правительство має намір в разї опору Думи не тільки розігнати Думу, а й знищити самий виборчий закон, призначити на місце Штюрмера Полївановa й завести „диктатуру серця“. Сердечність правительства знають добре лїберали, бо, не зважаючи на близьке скликаннє Думи, сидять дуже тихо й заховують ся супроти правительства дуже чемно.

Хоч між правими й лївими партіями в Думі відбудуть ся певно гострі суперечки безпосередньо по скликанню Думи, але гострих виступів думської більшости ледви чи можна ждати, бодай у найблизшім часї. Тим більше, що ся більшість в останнїм часї сильно поправіла. Виступ багатьох членів з поступового блоку, сконсолїдованнє правого крила центра Думи, а головне Держарної Ради в нову ґрупу, його порозуминнє з представниками російського капіталу в такім важнім питанню, як заведенню податку від доходів у напрямі провалення сього проєкту, се недвозначно констатує, як не повне розбитте, то в усякім разї значне ослабленнє поступового блоку, небезпечного для правительства. При сїм треба зазначити, що й праві націоналїсти, остільки менше войовничі в внутрішнїй і заграничній полїтиці, оскільки вони стоять близше до крайнїх правих партій, сильно зміцнїли; на останнїх нарадах вони обєднали ся в одну ґрупу, яка матиме в Думі понад 75 голосів, отже буде одною з найсильнїйших парляментських ґруп.

Енерґічну дїяльність розвивають і крайнї праві: російські часописи повідомляють напр: „В „Русскомъ Монархическомъ Союзѣ“ готують ся до виборів нових членів до управи союза. Пропоновано вибрати в почесні члени союза між иншим і Маркова II, бувшого мінїстра справедливости Щеґловітова та бувшого оберпрокуратора Найсвятїйшого Синоду Саблєра-Десятовского. Союз постановив видавати журнал під назвою „Коренникъ“. Мирні тенденції Щеґловітова, Маклакова, Саблєра й т. д. безперечно дуже добре відомі союзови й удїленнє їм титулу почесних членів союзом монархістів доказує в якійсь мірі, що союз солїдаруєть ся з ними в поглядах на мілїтарне положеннє Росії. Зрештою істнованнє партії миру в Росії вже й не заперечують у пресї й полїтичних кругах. „Кіевлянинъ“ напр. повідомляє: „В своїм відчитї в Київі Пуришкевич заявив: „В загальнім патріотичнім настрою, який обхопив цїле російське громадянство, осторонь стоять ріжні Павлови (реакційні дворяне), котрі ще досї не знають, що гірше для Росії, перемога Нїмеччини, чи перемога Мілюкова“. Але коли Пуришкевич та подібні йому гадають, що перемога Мілюкова є меншим злом, нїж перемога Нїмеччини, то лишень через те, що Мілюков разом з иншими лїбералами тепер дальше, нїж коли небудь, від перемоги.

Мирні тенденції крайнїх правих, які княжна Васильчикова сміливо винесла на поверхню полїтичного життя Росії, мусять в сїй чи иншій формі виявити ся також у працї Державної Думи, що, розуміють ся, не лишить ся без впливу на настрій російського громадянства. А для сього настрою дуже характеристичною являєть ся щораз більша антипатія російського громадянства до Анґлії, або правильнїйше сказати, до анґлїйської партії війни. Сими проявами російської антипатії Анґлїйцї очевидно дуже занепокоєні; відомий анґлїйський письменник Конан-Дойль, професор Сіменс і ин. виступили з довжезними писаннями, в яких дуже докладно підраховували анґлїйські втрати в людях і грошах і анґлїйські геройства на полях боїв, стараючи ся підгріти сим російсько-анґлїйську приязнь. З такою самою цїлю виступив і колишнїй трудовик і член 1-ої Державної Думи — Аладїн — на сторінках „Нового Времени“ в обороні Анґлїйців проти нападів „невдячних Росіян“ і дістав навіть за се від Анґлїйців папіросницю, остільки гарну, що знимку з нього подало навіть „Новое Время“. Але се все зворушило Росіян дуже мало й близький по напряму до „Нов. Вр.“ „Кіевлянинъ“ пише: „Річ не в нашій непоінформованости та незрозумінню того, що зроблено й робить ся нашими союзниками, а тільки в тім, що досї успіх у війнї був на боцї наших ворогів. Ся обставина не могла не відбити ся на психіцї народу. Широкі круги російського народу не читають тих часописей, в яких пишуть Конан-Дойль і инші. Для настрою широких мас необхідні воєнні успіхи, при тім не будучі, а теперішні. І з сим треба рахувати ся“. Але Анґлїйцї можуть дати Росіянам також мало воєнних успіхів, як і Росіяне Анґлїйцям.

І в майбутнїй Думі почуватимуть себе проводирі заграничної російської полїтики не лїпше, нїж проводирі внутрішньої полїтики.

М. Трощький.

Галичина в життю України.

XI. Російсько-український і польсько-український спір у теперішній війні.

Теперішня війна вивела на арену інтернаціональної політики історичний спір України з її обома сусідами: Росією й Польщею, віддаючи його рішенне в руки центральних держав, а саме в тім розумінню, що тільки побіда центральних держав над Росією може принести основні зміни в положенню України, як супроти Росії, так і супроти Польщі.

Рішенне спору України з Росією залежить у своїй основі від воєнних успіхів центральних держав: скільки української землї відберуть вони від Росії, настільки український нарід буде увільнений від російського панування.

Та тут саме зачинаєть ся польсько-український спір: до відібраних від Росії українських земель підносять свої претенсії Поляки — з того титулу, що ті землї належали якийсь час до польської держави.

В воєннім часї найкраще видко, що т. зв. „історичні права“ не мають нїякого реального значіння. Вони опираються ся на фактах, які перестали істнувати; коли-ж війна не спиняєть ся перед фактами, які досї істнували, то факти, які вже давно відійшли в минувшість, тим більше не можуть уважати ся реальною силою, з якою треба рахувати ся. Колиб українські землї мали вернути під пляновану польську державу з тої причини, що вони належали до польської держави, яка вже давно перестала істнувати, то з тої самої причини вони перше всього не повинні-б бути відірвані від Росії, пануванне якої над ними є історичним фактом, і з тої самої причини не повинно бути мови про будованне Польщі, бо сим нарушуєть ся „історичні права“ тих держав, які поділили ся польською державою й панують на польських землях.

Коли-ж поминемо „історичні права“, то одиноким реальним арґументом у користь польського домагання є інтерес пляновапої польської держави, яка, відбудована в історичних границях, була-б без порівнання могутнїйшою, нїж в етноґрафічних границях польського народу, та зокрема інтерес польських меншостей, розсипаних по українській землї наслїдком колишньої приналежности її до польської держави, які тільки тодї зможуть удержати ся на становищі пануючого елемепту, коли українські землї входили-б у склад польської держави, инакше-ж мусїли би вдоволити ся становищем національних меншостей.

Зазначивши, що таке розуминне польського інтересу анї не відповідає новочасним політичним ідеям національної свободи, анї, — як показує весь новочасний розвиток у національній справі, який веде до усамостійнювання народів, — не дасть ся здїйснити, звернемо увагу передовсїм на те, що воно є зовсїм нереальне, бо Польща не є самостійною державною силою, яка стояла-б зі своїми засобами за таким розумінпем польського інтересу.

Коли-ж Поляки приходять до центральних держав з домаганнем, щоб ті в розумінню польських інтересів стали на польськім становищі, то не вистане сказати, що сього вимагає польський інтерес, тільки треба оправдати ті польські домагання також арґументами, які доказали-б, що сей польський інтерес заслугує на опіку центральних держав.

Такі арґументи можуть бути двоякі: ідеалїстичні й реалїстичні.

Ідеалїстичні арґументи промовляють рішуче проти польських змагань щодо українських земель. Коли всї народи мають однакове право до свобідного, самостійного, незалежного життя, то й український нарід має таке саме право на самостійність і незалежність, як Поляки. І влученне українських земель до польської держави було-б ярким нарушенпем сього права українського народу.

Реалїстичні арґументи Поляків за влученнем українських земель до плянованої польської держави можна звести до того, що се лежить, як в інтересї українського народу, якому Польща дала-б опору в боротьбі за національне істнованне проти Росії, так і в інтересї центральних держав.

Розгляньмо найперше, який інтерес мають в українським питанню центральні держави. З огляду на те, що Росія являєть ся історичним ворогом України, можуть вони рахувати, що коли Україна при їх помочи визволить ся зпід Росії й осягне політичну самостійність, яка дасть їй змогу свобідного розвитку, — то перш усього сей факт сам собою так ослабив би Росію, що вона перестала-б бути небезпечна для центральних держав, а далї Україна, маючи проти себе Росію, мусїла-б у міждержавнім укладї сил стояти по сторонї центральних держав.

Чи сей інтерес центральних держав був би забезпечений через влученне відібраних від Росії українських земель до плянованої польської держави? Найкращу відповідь на се питанне дає нам історія, яка вчить, що Польща була саме тою силою Заходу, яка загрожувала Україні й сим відвертала її від Заходу та примушувала шукати опертя на Сходї, в союзї з Московщиною. Що сей історичний характер Польщі в відношенню до України досї не змінив ся, про се найкраще свідчать вище зазначені польські змагання щодо українських земель. Привернути Україну до Заходу, звязати її інтереси з інтересами центральних держав можна тільки тодї, коли, визволивши її зпід Росії, забезпечить ся її також перед тими польськими змаганнями.

Признанне українському народови в границях польської держави національно-культурної автономії чи навіть політичної автономії української території зовсїм не було-б таким забезпеченнем. Український нарід усе-таки був би залежний від польського елемепту, який, — як учить історія польсько-українських відносин не тільки в польській державі, але також по упадку її в Галичині, — всї свої сили звертав би на те, щоб розростати ся українським коштом.

Але якби навіть допустити таку утопію, що Поляки змінили би своє дотеперішне відношенне до українського народу та стали би взірцем народу, який шанує національну індивідуальність иншого народу, то се все-таки не змінило би справи. Поляки все-таки були-б народом суверенним, державним, а Українцї народом, залежним у своїм національнім життю від польського народу.

Поминувши те, що положенне, яке Поляки обіцюють українському народови в плянованій польській державі, він осягнув би з часом також у Росії, яка також, коли не розпадеть ся на свої природні, історичні й національні части, мусить перемінити ся в державу національностей, — велику

ролю грає тут також моральне самопочуттє українського народу.

Від Польщі увільнив його поділ польської держави й тепер він бореть ся з останками польського панування, які являють ся наслїдком колишньої приналежности його до польської держави. З побідою центральних держав у теперішній війні звязує він надію визволення зпід Росії, як також усунення тих останків польського панування. Коли-ж замісць того відібрані від Росії українські землї були-б волею центральних держав влучені до польського державного орґанїзму, то се означало-б розбиттє всїх надій українського народу, який не на те хоче визволити ся зпід Росії, щоб на його землї могла повстати наново Польща, тільки щоб осягнути незалежність.

Таким чином здїйсненнє польських змагань щодо українських земель, відібраних від Росії, потягнуло-б з собою повне банкроцтво тої полїтичної думки в українськім народї, що він зможе при помочи центральних держав осягнути полїтичну самостійність. Зі становища інтересів центральних держав означало-б се безвиглядність полїтики, яка змагає до ослаблення Росії.

Деякі нїмецькі полїтики (напр. Дельбрік, Шмоллєр) сподївають ся, що коли Польщі віддати українські землї, то вона, примушена звернути ся фронтом проти Росії, яка тих земель не відречеть ся, тим самим мусїтиме жити в згодї з Нїмеччиною й погодити ся з фактом приналежности части польських земель до Нїмеччини. Отже українські землї мали-б бути для Польщі компензатою за польські землї Нїмеччини, — думка, яку пильно зміцнюють серед нїмецьких кругів польські полїтики, обіцюючи жити в вічній згодї з Нїмеччиною.

Що Поляки, знаючи, що Нїмеччина не зречеть ся своїх польських земель, зрікають ся їх за цїну відбудования польської держави, се зовсїм зрозуміле. Одначе в міждержавних відносинах мають значіннє не обіцянки й зобовязання, тільки інтереси й уклад сил.

В сїй справі для Нїмеччини особливо поучаючим прикладом являєть ся Франція. Саме Бісмарк думав, що коли Франція дістане компензати иншого роду, то зречеть ся думки про відібраннє Ельзасу й Льотарингії, та в тій думці поміг Франції стати могутньою кольонїяльною державою. Одначе се мало такий наслїдок, що Франція не тільки не зрекла ся ідеї реванжу, а натомісць кольонії стали для неї новим джерелом сили, яку вона звернула проти Нїмеччини.

Невжеж нїмецькі полїтики можуть мати запоруку, що Польща не обернула-б тої сили, яку дало-б їй панованнє над українськими землями, проти Нїмеччини?!

Таким чином анї безпосереднїй інтерес Нїмеччини (забезпеченнє перед польською ірредентою), анї посереднїй інтерес центральних держав (ослабленнє Росії через визволеннє України) не лежить на лїнії польських змагань щодо українських земель, відірваних від Росії; навпаки, польські змагання й інтереси центральних держав виключають ся тут взаїмно.

Доказувати, що ті польські змагання противлять ся інтересам українського народу, здаєть ся, не треба. В інтересї українського народу лежить визволити ся не тільки зпід російського панування, але також усунути останки польського панування на українській землї.

Наскільки теперішня війна не дасть основ до утворення окремого українського державного орґанїзму, в інтересї українського народу лежить, щоб уся українська територія, яка буде в розпорядимости центральних держав, отже австрійська Україна й пограничні землї, відібрані від Росії, утворила правно-державну цїлість у рамах австрійської держави.

Влученнє сеї території до польської державної формації, побіч вище зазначених наслїдків, як для української справи, так і для центральних держав, потягнулоб за собою з одної сторони ослабленнє Австрії, з другої той наслїдок для інтересованої української території, зокрема для австрійської України, що вона замісць користей приналежности до сконсолїдованої держави західно-европейського типу, якою є Австрія, мусїла би зносити всї від'ємні наслїдки приналежности до держави, яка тільки-що формуєть ся, обтяжена такою спадщиною, як історичні польські хиби та слїди російського панування.

Др. М. Лозинський.

Слушний час.

Шумів поважно бір, шептали всї лїси,
Бренїли джерела, журчали потічки;
Осика затряслась, здрігнувсь поважний дуб,
З малини падав квіт, зворушивсь пустий зруб...
Глядїли в доли всї на поле камінне —
І, клонячи галузь, шептали: Йде вже, йде!..

Там славний Довбуш йшов, свою ватагу вів, —
Мінились топірцї від сонця промінїв.
Поважно він ступав; тяжкая голова
Схилила ся на грудь, а з серця кров плила...
За ним товариші ступали всї сумні —
Хилили чола в низ — і гострі топірцї.
Нещасний Дзвінки жарт їм голови схилив
І смілі їх серця тяженько засмутив...
Ватажок їх сильний вялив ся на очах,
Поблїд він на лицї, ледви державсь в ногах.

І вкрив їх жаль тяжкий — і мука-скорбота,
А жаль той розійшовсь на всї лїси, поля...
Схилила ся трава, заплакала верба,
Зітхнув високий дуб, лїсами йшла луна...

Прийшли вони у лїс, чарівний Довбуш став,
Конаючи в траві, як батько промовляв:
— Зрадливі люде ті, зрадливая земля,
Як бачите, мене позбавили життя...
Невжеж із вас нїхто до нинї ще не знав,
Широкий тільки бір ще вірний нам зостав!
Він скрив нам скарбів гук і добичі безлїч,
Самих нас хоронив, як сторож в темну нїч.
Забудьте-ж нинї всї розбійницьке життє,
Забудьте кривду всю, що наш народ гнете;
Зі мною нинї тут сховайтесь в темний лїс —
Під сей широкий дуб, що від віків нам ріс.

Під сей широкий дуб — у кремяну скалу, —
Спочиньте ви усї, забудьте на журбу!
І най глибокий сон навів силу в вас, —
Ми встанем аж тодї, — як прйде слушний час!...
Здрігнув ся дуб сильний і потряслась земля, —
За всїм товариством замкнула ся скала.
І зомонїло все, мов вирвалось із пут:
Ах, радуймось усї, він буде тут, — він тут!...
А Довбуша й борцїв вколисував гомон, —
Вони поснули всї і сниди дивний сон...
А дух їх уносивсь, над лїсом сїть снував,
Від нього лихо все і напасть відвертав...

Як заугло із хмар — із чорних заревло —
І небо ручавм всї бори залляло, —
Як блиснув чорний лїс, у корінь вдарив грім —
Тодї ввесь бір клонивсь пред Довбушевий дім...
І плакав і ридав, в страху і болю гув,
Щоб він чаром своїм все лихо відвернув.
А він зі сну будивсь і пильно слухав те —
І небеса яснив — і сонце золоте.
І радісний знов їх вколисував гомон, —
Вони поснули всї і сниди дивний сон...
І довго Довбуш спав, — всїм борам дорогий,
Від них все зло вертав — опікун золотий...
— — — — — — — — — — — —
— Попідний був раз день — на осїнь золоту —
По горах сїяв мир і тишину святу.
Шептав щось тихо дуб, всміхались ялиці,
Пестились з явором ось берізки гнучкі;
На горах сивий мох числив свій довгий вік, —
В долинї пустував із травами потік.
З осикою танок завели ясенї, —
На сонцї грівсь ведмідь і грались молоді.
Клонила ся трава, тулив головку квіт,
А сонце золоте цїлий втїшало світ.

І наїло щось дивне землею потрясло
І наче сто вовків над лїсом заревло —
І висїкло з дерев прогалину страшну —
І тріснуло мов грім у камінну скалу.
І вдруге, втретв так свистало і ревло,
Кричало страшно так, — гудїло і гуло. —
І в безконечність так ревіло наче біс, —
Такої бурі ще не бачив темний лїс...
Не так паде то грім, не так то стогне звір,
Не сунесь так гора, не так валить ся бір...
Завив ранений дуб і зойкнули лїси,
Берези затряслись і звірі заревли.
Вузенький потічок сховавсь між камінцї,
Травиця молода схилилась до землї...
І рушили ся всї, — у хвилю сю страшну
До Довбуша ішли, під кремяну скалу.
З пошаною й жахом ставали навкруги, —
А громи бісові свистали і ревли.
І дерева сїкли, стинали їм вершки, —
Від тїла берізок летїли трісочки...
І розносив ся плач, ридання жалісні —
Збудив ся Довбуш наш, прокинулись борцї!
Всї слухали ридань, нарікань і плачів —
І кождий запалав, у злости закипів...

— Хтоже окрім хмар, небес і лїсових богів
Поважився йти на нас, карати нас посмів?
Які то вороги, що в нашу вітчизну
Несуть занїщо месть, руйнують тишину?
Вставайте, други всї, задовго спали ви, —
Чи чуєте той зойк? — заплакали лїси . . .
Чи бачите луну, що бв під небеса?
Се лютий ворог йде, крівавить нам поля.
Чи чуєте той гук, що лїсом задуднїв?
Се ворог так гремить, вбивав нам братів.
Чи чули ви стогін, що десь затих — завмер?
Се плач батьків, мамів, невирослих сестер.
Відвага давня й міць — життв най збудить в вас, —
Вставайте, вже прийшов за кривду пімсти час!
Врятуємо братів від смерти і руїн, —
Спокутуєм гріхи ми давнїх вже провин . . .

Сказав — і всї разом схопили ся борцї, —
До блеску сонця знов мінились топірцї.
Притих тяженький плач, дивили ся лїси,
Ватага чарівна ставляла ся в ряди.
А попереди усїх наш Довбуш молодий
Стояв сильний, як лев, як той орел гірський.
Всміхнули ся борцї, заграла в жилах кров, —
Не було нї знаку з похилених голов . . .
То не валить ся бір, не тешуть рубачі, —
То чарівні йдуть в бій на доли лезінї . . .
— — — — — — — — — — — —

І здивував ся лїс і чорногорський бір,
Що буря навісна вже не сягав гір . . .
І Чорногори верх із дива остовпів,
Що десь ворожий грім заглух і занїмів . . .
І бори шепнули: — Прийшов вже його час, —
Безпечні будьмо ми, — він оборонить нас!

А Довбуш в даль ішов, залїзні пута рвав, —
Збирав братів-борцїв і Волю воскресав . . .

У. С. С. Юра Шкрумеляк.

Одна з багатьох пригод.

Зі спогадів У. С. С.

Ми стояли в однім забитім сільцї угорської України, Синяку, недалеко Поляни, та виставляли полеві сторожі. Було се з початком жовтня 1914 р. Одного дня збирав четарь Чмола добровольців для стежі (патрулї), яка мала йти до Поляни, де саме тодї кипіла головна битва. Я зголосив ся. Всїх зібрало ся нас шість і над вечір вибрали ся ми в дорогу. Випала вона нам через гору Середний Камінь (98). Була ся гора така стрімка, сливе прямовісна, що нам аж віддих запирало, очі кровю заходили, голова закручувала ся. Один з товаришів (тов. Голубець) не видержав через

биттє серця, вернув ся в половині. Можна було йти тільки декілька ступнів, потім мусїло ся сїдати й відпочивати.

Вкінцї видряпали ся ми на верш ок. Груди ходили нам, як ковальські міхи, ніздря викидали з себе цїлі стовпи повітря, ми трясли ся на цїлім тїлї, в голові було так тїсно, мязи під колїнами так болїли, що кождий з нас, як стояв, повалив ся на землю. По довгій хвилї відпочинку рушили ми щойно дальше. Та дальша дорога була вже сливе рівна. Перед нами була поляна. Біла пляма на тлї чорних лїсів, що її окружали.

Стемнїло було вже зовсїм, не чути було на такій великій височинї нїякого руху, нї голосів, тільки лїс понуро шумів. Ми не знали, чи ся околиця ще безпечна, чи нї. Треба було бути на всякий випадок обережним, тому ми обійшли поляну боком. Ішли надзвичайно тихо. Нараз почули ми наперед нас тихенький бренькіт і шепіт. Ми стали, прислухували ся на хвильку, та нїчого більше не було чути. Тихо тихесенько, тільки в горі шуміло злегка листє на деревах і часом під нашими ногами тріснула галузка.

Ми стояли дальше, наперед пішов тільки самий четарь. По хвилї свиснув і ми приблизили ся. Він стояв коло одного стрільця, який дивив ся на нас зляканими очима. Був се вартовий полевої стрілецької сторожі, якого чет. Чмола зайшов несподївано ззаду. Він запровадив нас на другий бік поляни, де в лїсї була головна сторожа. Там почули були також якийсь гамір і думали, що се ворог. Та замість ворога з'явили ся ми. Се нас усїх дуже розбавило. Хвильку перебули ми на гутірцї з товаришами та приєднали одного нового товариша. Прилучив ся до нас чет. Струхманчук, якому подобала ся така стежа в дикій околицї в темну нїч.

Ми рушили в дорогу. Полева сторожа була на самім вершку гори. Тепер треба нам було йти в діл. Стежки не було, ми йшли лїсом, орієнтуючи ся по картї й компасї. Що хвилька мусїли ми ставати й дивити ся на карту. Як прикро було дряпати ся на вершок гори, так само утяжлива була дорога в діл. Ми мусїли все оминати величезне каміннє, колоди, западали ся в ями, перевертали ся. Тепер мязи під колїнами болїли ще гірше нїж передтим. З початку брили ми в снїгу; та чим низше ми сходили, тим снїгу було менше.

Довгий час було зовсїм темно й, коли при відблиску снїгу не могли ми відчитати карти, світили електричну лїхтарку та закривали пильно се світло з усїх сторін, щоб нас не зрадило. Потім на небо викотив ся повний місяць. Кругом нас не було нїкого, не було найменшого руху. Часом ми приставали й надслухували. Була повна тишина, тільки під нашими ногами тріскало ріще. Ми були на збочу гори, яка була дуже стрімка. Сливе над нашими головами підносили ся високі дерева, немов виростали над нами. Довкола нас струнко підносили ся в гору ялиці, рівні та великі, як стовпи в старинних святинях. А під нашими ногами море шпильок, цїла шкіра їжака. Під місячним світлом ярко виринали ті дерева, помішані між собою, листясті зі шпильковими.

Через дорогу перевалив ся грубий пень. Задовгий, щоб його обходити, сїдаємо отже на нього як на коня, потім перекочуємо ся на другу сторону. Місяць своїм блїдавим світлом заливає цїлий лїс, що перемінюєть ся немов у зачаровану місцевість. Так тихо, так тихо. Промінї світла продираються через гіллє, заломлюють ся в найфантастичнїйші образи й ярко освітлюють дно лїса. Ми чуємо на собі блїде світло, чуємо ся немов звязані ним і нам якось моторошно. Наслухуємо: всюди тихо. Все завмерло й ми стоїмо в нїмім захватї. А там на право від нас яр. Там світло не доходить, відбиваєть ся від скали. Ах, як там чорно, понуро, страшно! Нам видаєть ся, що там мусить бути ворог.

Ми пробуджуємо ся, витягаємо наперед себе кріси і йдемо дальше. Глухо тріщить під нашими ногами ріще, що хвиля хтось з нас западаєть ся в змиршавіле дерево, в яму, прикриту галузками й лопухами. Подибуємо каменисті місця, саме каміннє, а яке велике, мокре, оброслe мохом! Ми ступаємо на нього, ноги нам ховзають ся, ми падемо та скочуємо ся в діл. Калїчимо ся трохи, але ще більше боїмо ся того гуркоту, що розносить ся по цїлім лїсї й гине аж десь далеко в ярах.

Така дорога нас сильно мучить. Ми йдемо вже, не дивлячи ся на карту, щоб далї враз! Просто котимо ся. Нараз затримуємо ся над пропастю. Перед нами темна, страшна безодня. Гора спадає тут прямовісно в діл. Дна не видимо, хоч місяць освічує одну половину пропасти. Наслухуємо й чуємо, як там далеко в долинї шумить потік. Але ледви його чути. Далї годї нам іти, завертаємо отже в бік і йдемо на право стїною. Понад саму пропасть веде саме стежка. І хто нею ходив? Таж тут, як тільки станеш, то мусиш дістати завороту голови. В день рішучо нїхто з нас туди не пішов би. Тепер ми, зачаровані світлом місяця, ступаємо по стежечцї, завішені немов на волоску над пропастю, наражені на се, що кождої хвилї можемо скотити ся в діл і розбити ся на камінню. Ми інстиктовно притулюємо ся до стїни й обережно ступаємо вперід. До нас доходить щораз голоснїйше шум потока. Нараз стежка вривається й ми летимо, зсуваємо ся в діл по камінню, хащах, дереві.

Опинили ся ми всї між величезними, мокрими камінюками, що через свою плїсїнь були такі відразливі, над маленьким потічком, що свобідно й весело крутив ся в діл. Ми були такі перемучені, що далї не могли йти. Та годї було в водї стояти. Через потік поперек лежало велике дерево. Ми пересунули ся по нїм, як по колї, на другий бік і вийшли на сухе місце. Ми були цїлі спітнїлі, трясли ся від перемучення, посїдали отже на мураві й відпочивали.

Мимоволї почав нас клонити сон і ми постановили пéреспати ся дещо з півгодинним вартованнєм кождого з нас. Я був на черзї в серединї. Та своєї черги, здаєть ся, не додержав до кінця, заснув. Всї ми спали як найприємнїйше, підложивши під голови камінюки, яких тут було подостатком. Ще нїколи не спав я так солодко, як на тім твердім камінню й мокрій землї.

Збудив нас дощ. Скоро позривали ся ми й пішли понад потік, через калабанї, поміж очерети, камінюки, хащі. Дуже часто йшли таки водою, бо се була ще найвигіднїйша дорога. Раз залїзли були в таку трясавицю, що чет. Струхманчук мало не втопив ся там. А дощ усе падав. Ми йшли цїлий час за потоком, сподіваючи ся, що нас виведе десь на рівнину. Спочатку кругом нас були величезні збоча гір, що були заразом берегами потічка, потім вийшли ми на рівнину, мокляки.

Нараз напроти нас заблимали світла. Що се може бути? Ми стали й не знали, що дальше з собою зробити!?

Що се мусить бути військо, про се ми не сумнівали ся. Але яке, своє, чи вороже!? Світла раз маліли, раз сильнійшали, деколи зовсім щезали. Дощ падав щораз більше. Ліс був грабовий. Темно було, аж чорно. Тільки дощ плюскотів і світла мигали. Ми вже поперемокали, але все стояли на місці й розгадували причину тих світел. Зниканнє й нова поява їх наводила нас на гадку, що се якась стежа сиґналізує.

Чет. Чмола пішов з тов. Сухом наперед, а нам велів ждати. Він хотів підсунути ся, як найблизше й побачити, що се. В разї, якби то були вороги, він вистрілить, щоб наробити переполоху серед них, а тодї щоб ми бігли скоро, може нам удасть ся взяти їх у неволю. То певно буде козацька полева сторожа тут у лїсї. Найважнїйше, що ми не знали, де находимо ся. Ми ждали. А дощ як на злість розляв ся. Нам за шию вже давно наляло ся, ми трясли ся вже від зимна. А світла мигали дальше, як і передтим. З переду не було нїякої вістки. Нам було щораз більше тяжко ждати.

Ми дуже нетерпеливили ся. По нашим міркованням вони повинні були вже вертати. Чому їх ще немає. Що з ними стало ся? Може самі попали в засїдку? Може вартовий їх проколов на землї, як вони повзли, може вже більше не живуть? А може залїзли так, що не можуть завернути? Що нам робити? Йти вперід, чи завертати? Що там є на передї, чи нас чотирьох може пускати ся на невідоме, чи краще завчасу завернути? Та як завертати, як не знаєть ся, що є! Але на місці годї дальше видержати. Ми цїлі вже мокрі й так перемерзли, що з бідою стримуємо зуби, щоб не заголосно сїкти. Тов. Маркевич радить вертати ся. Та як можна й куди? Перед чим завертаємо, як лишаємо товаришів?

Ми з тов. Дзїковським підняли кріси й пішли вперед. Чет. Струхманчук ішов наліво від нас, тов. Маркевич направо. Потихесеньки передирали ся поміж корчі. Світла щораз яркійше виступали, але блимати не переставали. Та хвилями зникали зовсім і ми ждали, щоб вони знову показали ся. Що се мало значити? Ми були там дуже заїкавлені. Перед нами плив потічок, ми йшли просто до нього. Нагло дерев не стало й ми опинили ся над самим потічком і побачили заразом, що за причина була тих світел. По другім боцї був зруб, на якім палахкотїло декілька огнищ. Від вітру й дощу полумінь дуже хитала ся й се взяли ми за сиґналїзованнє. Довкола огнищ збили ся якісь волохаті постатї, що від сього вогню набирали страшного вигляду. Недалеко від огнищ у ранїшній мряцї можна було відріжнити декілька штук худоби. Більше годї було щось відріжнити, тільки сїра маса впадала в очі.

Се певно буде козацька полева сторожа! Козаки грїють ся коло огнищ, а їх конї стоять дальше під деревами! Тамті два з нас, що пішли наперед, або згинули, або ждуть, не можуть завернути. Ми довго не надумували ся. Перебрили через потічок, хоч він був досить глибокий і, коли опинили ся на другім березї, півколом у розстрільній почали приближати ся до тих огнїв. Кріси з баґнетами наперед себе, готові кождої хвилї вистрілити, ми приближали ся щораз більше. Вже мали вистрілити в ті вогнї, щоб наробити серед ворогів перестраху, як нараз ми стали й почали протирати собі добре очі. Ми не хотїли вірити, але мусїли та з сорому мало не провалили ся під землю! Ми побачили кількандцять пастухів, що в своїх волохатих кожухах гріли ся коло багаття. Довкола під деревами стояли сиві воли, які ми взяли за козацькі конї. На ті то безборонні єства йшли ми приступом по такім довгім ваганню! Ми могли їх зовсім постріляти, думаючи, що се вороги!

Ми приступили до багаття, почали гріти ся та розпитувати пастухів, чи не бачили двох вояків, які перед хвилею мали туди переходити. Та вони нїкого не бачили крім нас і дуже налякали ся. Ми почали ждати на тамтих двох. Міжтим уже зробив ся день. Нїхто не надходив. Ми розпитали, чи немає тут де близько Росіян. Та їх тут нїхто не бачив. Ми почали кликати, гукати, нїхто не відзивав ся. Ми ждали якийсь час, а потім рушили до Поляни.

Тепер нам уже добре йшло ся, було видно дорогу тай рівна вона була. Переходячи через Солочин, поснїдали там і розпитали за Росіян. Там їх не було, а день передтим завернули їх знїд Поляни. Ми могли отже зовсім свобідно йти до Поляни.

Коли вийшли на головний шлях, стрінули ся з тов. Лямпікою, що дві добі пересидїв ще з двома товаришами в Веречках під мостом, по якім цїлий час проходжував ся російський вартовий. Щасливо втїк, перебрав ся в мужицьку одїж, дістав ся до наших і тепер йшов пішки до кадри.

Доходячи до Поляни, щораз більше бачили ми слїдів недавньої битви. На битій дорозї при самій Полянї стояв перевернений самохід, а коло нього один жовнїр, Поляк з Кракова. Від нього довідали ся ми про битву, яка два днї тут кипіла та скінчила ся тим, що Росіян на голову побито й вони тепер вже певно будуть за галицькою границею.

При дорозї був цїлий ряд мурованих домів. Всї були порожні, в деяких були повибивані вікна, нїде не було видно найменшого життя. По ровах дороги блищало ся повно бляшанок з консерв, земля була стовчена, лан кукурудзи був зовсім потолочений, збитий, чорний. Було на нїм декілька поломаних возів і декілька ям. Такі були тут слїди битви. На краю містечка був двір. Всї огорожі були повиломлювані, стїни були пооббивані, деякі навіть розвалені, та, не зважаючи на се, мешкав у такім дворі якийсь старий полковник, командант, в якого ми зголосили ся.

По зголошенню нашої стежі вертали ми до дому знову через Солочин. На великім критім мостї стрінули ся ми несподївано з ч. Чмолою й тов. Сухом, які щойно йшли до Поляни. Вони були підсунули ся під ті огнища, пізнали пастухів, вернули ся назад, щоб нам дати знати, але не найшли нас. Шукали, ждали, вкінцї мусїли піти. Ми розминули ся в темнім лїсї. Тепер вони йшли до Поляни, та ми їх випередили, зголосили вже нашу стежу.

Тепер постановили ми вертати через поля й верхи, щоб добре побачити слїди битви. На горі наліво від Поляни найшли ми окопи, повні сїна, бляшанок, лусок з набоїв. Дальше під корчами були буди, слїди, де стояла резерва й артилєрія. Тепер вони вже десь далеко на передї. Ми оглядали все докладно, на однім провізоричнім станку, на якім певно урядував штаб, ми попоїли й рушили в дорогу.

Хотїли стежкою, що йшла гірським хребтом, вийти просто через Середний Камінь до Синяка. Був хмарний день, ми орієнтували ся по картї й компасї. Незабаром вийшли ми з лїса на полонину, яка була дуже широка, й пішли поперек неї. Не було нїякого орієнтаційного пункту крім

копиць сїна. Вкінцї прийшли ми до села, але се не був Синяк, а другий кінець Солочина. Ми хотїли скоротити собі дорогу, а тимчасом ще більше додали собі. Зробили непотрібно величезний лук.

Дальше не хотїли вже самі вибирати ся. Старий мужик, давнїй вояк, повів нас. Ми йшли знов через Середний. Та яка утяжлива була ся дорога, яка довга! Ми йшли нетрями, звісними тільки для такого знавця гір, яким був наш провідник. Спочатку йшли ми болотнистими збочами, потім був щораз грубший снїг. Дряпали ся сливе, як на стїни. Найгірше було, як треба було перелазити через колоди, грубі, обняти яких годї, а які були ховзькі від зледенїлого снїгу. Часом приходила камінна стїна й треба було по тих маленьких камінчиках дряпати ся в гору. Часом на самій горі сховзувала ся нога й летїло ся знову в дїл. Таке спинанне в гору незвичайно мучило, ми цїлі обливали ся потом. А коли хвильку відпочали, так мерзли цїлі, бо в тій височинї тягнув уже зимний вітер. Були хвилї, де ми були так вичерпані, що думали заночувати серед снїгів, під дикий рев лїса. Та провідник остерігав нас перед дикими звірями. Ми дряпали ся та дряпали ся, йшли та йшли, та анї виходу, анї вигляду з того лїса нїякого не було. Всюди тільки лїс і лїс, чорний, понурий і старі, змиршавілі пнї, величезні камінюки, що в сумерку прибирали дивовижні види.

Ми почали підозрівати вже провідника, що він нас навмисне так водить, що він нас хоче зрадити. Та він сам був стратив певність, чи добре йдемо. Тут у лїсах знов нас захопила ніч. Давнї стежки були поперекручувані новими, ми дуже часто крутили ся довший час на тім самім місцї. Нас огортала розпука. Вкінцї, падаючи з ніг, почали ми сходити в дїл. Тепер ми вже не вважали, найрадше скочували ся або зісували ся. Так стали ми нагло перед Синяком, немов вирвали ся з пащі звірюки. Наша стежа була скінчена.

Микола Опока.

Стрілецька купальня.

Довгий спокій на становищах побуджує стрільцїв до рїжного рода помислів, якими хочуть собі упрiємнити час. Так було над Золотою Липою, де наш полк стояв декілька тижнїв у резерві. Там перший курінь побудував собі та своїй старшинї прегарні будки. Були там навіть публичні будівлї, як напр.: Каварня „Зоря“. Другий курінь, що стояв у лїсї „Карачин“, побудував крім домівок для себе й купальню „Стрілецька криниця“, на яку вихіснував маленький потічок, що плив побіч. І товариство користало з купілї доти, доки не прийшло ся йти вперід. Хоч хлощї тїшили ся, що йдуть уперід, з жалем прощали все, до чого стільки працї приложили.

І тепер, коли Москалї не обзивають ся, почали стрільцї роздумувати над уладженнєм купальнї, яка так дуже потрібна кождому воякови. Вибрано хату, відповідну на сю цїль, а саме сїльську школу, й почала ся робота. Віддїл пiонїрів під проводом підхор. Барана й десятн. Жовнїрчука працював від раннього ранку до пізного вечера. Стукали сокири, скрипіли пилки, шипіли гиблї. По тижневи була робота сливе скінчена. Недоставало ще дечого з уладження й деяких поправок.

Щойно тодї можна було постороннього оку оглядати той „Meisterstück“ (мистецьку річ) стрілецьких піонїрів.

Вибрав ся й я раз пополудні разом з тов. Бараном і Жовнїрчуком, які радо згодили ся все обяснити й показати.

Купальня займає цїлу школу, що складаєть ся з трьох кімнат. Перша кімната се давня кляса, а тепер властиве місце до купання. Підлога виложена деревляними кратами, поміж які може вода стїкати на землю, а потім до рур. Під одною стїною підлога скопана який метер низше. Тим робом утворив ся басен, якого дно та стїни виложені цементом, а потім дошками. До басену провадять східцї, по яких можна дуже добре злазити й вилазити на верх. Над басеном стоять дві деревляні скринї на воду, а з них виходить шість рурок, закінчених сїтками з коновок до підливання квітів. При кождій сїтцї є курок, щоб до вподоби пускати та здержувати туш. Усе те викінчене просто артистично. Цїла кімната гарна вибілена й робить незвичайно симпатичне вражіннє. Вікна в нїй нові, повставлювані також нашими хлопцями. В кутї піч для огрівання кімнати й води до купели. Зимна вода на туш іде рурою зі стриху (горища), де стоїть велика бодня на воду.

Переходимо до другої кімнати. Се роздягальня. Вона тепер чистенько вибілена. Вікна нові й підлога свіжо вставлена. Довкола пороблено вішала на убраннє. Там стоїть дві лавки для „гостей“.

Третя кімната се кімната стрілецького голяря. Він має тими днями там спровадити ся й обняти уряд. Його кімната найменша з усїх, але уладжена з комфортом. Під вікном маленький столик. На стїнї дзеркало, а проти дзеркала вигідний, деревляний фотель. З боку в стїнї полички на фризієрські прибори. В кутї піч, а попри неї прича для мистця фризієрського й голярського кунштy.

Стрільцї зробили купальню для себе, але вість про се скоро розійшла ся й уже один полк, що сусїдує з нами, впросив ся до неї також.

Тепер уже могтимуть наші хлощї обмити ся основно й солїдно, на що так тяжко в огневій лїнії. А за все те належить ся дяка стрілецьким піонїрам, які вже стільки гарних робіт виконали, а з останньої роботи можуть бути заслужено горді.

Роман Купчинський.

З Холмщини.

(Зразки говору).

Гумор.

А ти свої коні поїв?
Поїв!
А я свої забúв!
(Значить: один напоїв, другий забув).

Між рибаками, де один другого не бачить.
Один зловив великого щупака, другий видру.
Ти зловив що? — питає перший.
Щупака! — каже другий.
А я видру! — говорить перший.
Най тя колька сколе, коли видреш — подумав другий — і кинув назад щупака у воду.

Ой, біда наша побідилá ся,
З молоком каша помішалá ся.

Аби раз, аби раз,
То не буде другий раз.

Ой, там за горами, де сонця немав,
Там моя милая голубка страдав.
Скрила ся від мене небом і землью,
А я тут зістав ся во вік сиротою.

А всьо через очи, коби я їх мав,
За очи карії я-б душу віддав.

По ночам не сплю я і по дням не їм,
Горілки не пю я, я зовсїм здурів,
А всьо через очи, коби я їх мав,
За очи дївочі душу-б я віддав.

В церков не ходжу я, Богу не молюсь,
В коршмі не сиджу я, ґараку не пю.
А всьо через очи . . .

Взяв би я бандуру, тай заграв, що знав,
За всю тую дуру сам бандуров став.
А всьо через очи . . .

Се варіянт знаної добре також у галицькій Україні пісні, що співаєть ся тут подібним напівом. Особа, від котрої записано, переплутала тут фраґменти двох пісень.

* * *

На щось брав, колись знав,
Мене невеличку,
Мене мама виховала,
Як перепеличку.

На щось брав, колись знав,
Я не вмію прясти,
Буде твоя челїдонька,
Ґавґанами трясти.

На щось брав, колись знав,
Я не вмію шити,
Буде твоя челїдонька
Нагая ходити.

На щось брав, колись знав,
Я не вмію жати,
Буде твоя челїдонька
Хлїба виглядати.

На щось брав, колись знав,
Я не твоя рівня,
Бось ти ткач, ниткопліт,
А я бондарівня.

Ой, чи любиш, чи не любиш,
Не кажи нїкому,
Бо то люди порозносять,
Як вітер солому.

Ой, їхав я коло млина,
Стоїть дївча, як калина,
Там то очи, там то брови,
Там то дївча до розмови.
Не мі'вм сї надивити,
Мусїв'вм сї оженити.

Зажурив ся чумачина,
Що копівчки нема,
Сидить, лопав очима,
Як голодная сова.

Пив я водку і наливку,
Музикантів нанимав,
До того я догуляв ся,
Що в полїцію попав.

Боже, з неба високого
Глянь на мене молодого,
Глянь на мене, Тебе прошу,
Дай мнї дївчину хорошу.

В Холмщинї співає нарід чимало пісень таких, що їх співають і в Галичинї, як напр. „Не ходи Грицю“, „У сусїда хата біла“ і т. п., що між иншим становить доказ цїлковитої культурної єдности обох країв.

Село Вербковичі, грубешівської округи.

З уст народу записав
Пеленський.

Українцї в Америцї.

Вступні уваги.

Минуло вже більше нїж два десятки лїт, відколи наша еміґрація з Галичини, Буковини й угорської України почала тягнути ся щнурком гень далеко за синїй Атлянтик у погонї за кращою долею. Не цїкавість пізнати новий край, не авантурничий дух, як в инших народів, не бажанне захопити собі кусень нової землї для свого родинного краю пігнали нашого брата до далекої Америки, а радше ті економічні відносини в рідним краю, які не давали йому спромоги забезпечити постійний кусень чорного хлїба для себе й родини.

В причини, які пхнули наших земляків на дорогу еміґрації, не буду тут входити, бо чи й потрібно? Всїм нам вони й так звісні. Темою моєї статї буде радше поінформованне широких кругів читачів „Вістника“, які може до сього часу не мали нїде нагоди довідати ся про долю, яка стрінула наших земляків на тій далекій, нам незнаній землї, а їх прибраній вітчинї. Ся статя буде передовсїм інформацийного характеру, загального характеру про житте й побут, сучасність і будучність заморських Українців, розсипаних по всїх усюдах просторої Америки. Не буду займати ся на сїм місцї також ріжними поглядами, одобреннями чи осудами нашої еміґрації, які кружать головно серед галицько-української суспільности, бо сї погляди найчастїйше не оперті на познайомленню з станом справи, а звичайно присвоєні собі з оповідань або з преси без критичного розбору й оцїнки. Фільософувати про нашу еміґрацію дало ся-б багато, але я тої гадки, що найшло ся-б у нїй більше добрих сторін нїж злих, коли на справу дивити ся з вселюдського пункту погляду, як також з доброю волею, без упереджень і з відкиненнем утертих загальників. Та неконче й брати справу з вселюдського пункту погляду, бо, дивлячи ся на нашу еміґрацію й через українські окуляри, найдемо в нїй багато для нас додатних сторін. Одначе тут не місце обговорювати добрі чи лихі сторони еміґрації.

Де живуть наші переселенці в Америцї.

Щодо самого розміщення Українців в Америцї, то на жаль не можна вказати на одну провінцію або хочби на один край і сказати, що наші земляки осїли ся тут і живуть, бо всї вони розсипані по цїлій Америцї — північній і полудневій — тай дуже часто переселюють ся з місця на місце; завжди залежні від економічних обставин, господарського добробуту чи фінансових кріз і тому часто приневолені змінятп місце побуту, з виїмкою хиба тих, що осїли ся

в Канадї на фармах (хуторах) і загосподарили ся. Та хоч розсипаність найкраще характеризує оселї наших еміґрантів в Америцї, все-ж-таки можна здебільшого означити, в котрих частях Америки живуть наші земляки.

Почнемо від полудневої Америки. Тут осїли ся наші еміґранти передовсїм у Бразилії й Арґентинї та в меншій мірі в краях, що граничать з Бразилією й Арґентиною. Згори мушу зазначити, що еміґрація до полудневої Америки є дуже некорисна, йшла туди тільки в самих початках, а дуже охолола, коли довідали ся люде про тамошнї обставини.

В північній Америцї пораднійше поділити Українців на дві ґрупи: 1. в Злучених Державах, 2. в Канадї. Сливе в кождім стейтї (провінції) Злучених Держав найдемо Українців від Ню Йорку до Тихого океану, від Мексика до канадійського кордону, та більшими громадами осїли ся наші еміґранти в східних провінціях Злучених Держав, близше до Атлянтику, як-от у Ню Йорку, Ню Джерсі, Масачусетс, Пенсильванії, Огайо, Індіянї, Іллінойс, Вісконсін, Мінесотї, та далеко над Тихим океаном у Монтанї, Вашінґтонї й Каліфорнії. Найбільше число все-ж-таки осїло ся в найблизших провінціях до Атлянтику: в Ню Йорку, Масачусетс, Пенсильванії й Ню Джерсі. В инших провінціях оселї українських еміґрантів уже рідші й менше чисельні. Що відносить ся до Канади, анґлійської кольонії, сумежної з Злученими Державами, то українські еміґранти розміщені там уже більше компактною масою нїж у Злучених Державах. Осїли ся вони тут головно в трьох західних провінціях: у Манїтобі, Саскачеванї й Альбертї, хоч і по инших провінціях Канади також багато наших еміґрантів, та про них не можна сказати, щоб вони там осїли ся, бо вони є сезоновими зарібниками й переносять ся з місця на місце, як перелетні пташки. Сьогоднї зайняті при будові залїзниці в східній провінції Онтаріо, а на другий місяць можемо вже тих зарібників найти аж у Британській Колюмбії, далеко над Тихим океаном в углекопах Скалистих Гір. У трьох вище згаданих провінціях Канади осїли ся головно наші селяне-еміґранти, які в перших роках свого приїзду до Канади хопили ся за землю й на нїй на постійно загосподарили ся. В сих провінціях є українські оселї по кількасот кільометрів вздовж і вшир, осїв ся тут галицький еміґрант побіч буковинського й живуть тим самим життєм „старого краю“ та світоглядом, який привезли з собою. Серед сих осель подорожний може їхати днями, та не догляне нїчого більше крім хат, збудованих на галицький лад, і тут і там деревляних церков, подібних до старокраєвих. У Манїтобі находять ся величезні українські кольонії в повітах Емерсон, Селькірк, Ґімлї, Давфін і Етельберт; в Саскачеванї в повітах Канора, Йорктон, Гумбольдт, Саскатун, Ростерн і инших; в Альбертї в повітах Веґрівіль, Едмонтон, простягаючи ся ґень далеко на північ від сих двох повітів.

В далекій Аляскї не недостає також наших земляків, які завандрували в ту ледовату далеку країну, звабленї багацтвом того краю. Аляска — край непривітно зимний; є тут багато копалень золота, до яких рік річно виїздить усе багато зарібників з Канади або Злучених Держав, одначе скоро вертають ізза клїматичних причин. Між сею течією зарібників, що мандрують до зледенїлої Аляски за великими заробітками, є й багато наших земляків, більше відважних або радше авантурних молодців. Та до Аляски не вертатиму більше в сїй статї, бо немає туди нїякої нашої еміґрації, хиба тільки таки за золотом дехто вирветь ся з Канади або Злучених Держав.

Розміри української еміґрації.

Наша еміґрація до північної Америки датуєть ся від 30 лїт тому. Почала ся наперед до Злучених Держав, а пізнїйше, приблизно двадцять лїт, звернула ся й до Канади, куди в останнїх декількох десятках років звернула ся еміґрація з усїх країв західної й центральної Европи. Про чисельність наших українських еміґрантів в обох Америках, полудневій і північній, не маємо нїяких достовірних статистичних даних, усе, що знаємо про чисельність наших виселенців в Америцї, оперте більше на здогадах, на відомостях, поданих тамошнїми українськими часописями, на досвідах наших священиків і ріжних культурних орґанізацій. Вірних статистичних даних не маємо нї в Злучених Державах анї в Канадї, а вже й не говорити про Бразилію, чи радше цїлу полудневу Америку, де мешкають наші земляки. Не маємо їх ось з яких причин: 1. тому, що еміґранти розсипали ся по цїлім краю, 2. правительство, яке переводить спис людности, не дуже й дбає про те, щоб мати докладний спис по народностям, і ті, що займають ся таким списом, не дуже то й випитують, якої хто народности, хоч у списах є на се рубрика, вони й волять, як якийсь чужинець запише себе Американцем або Канадійцем замісць Українцем, Поляком, Литвином, чи як там; 3. а також тому, що більшість наших еміґрантів не свідомі самі того, як себе докладно назвати при державних списах, або й уже при самім вїзді до нового краю. Одні звуть себе Австрійцями, Галичанами, инші просто Поляками, ще инші знову Мадярами, багатьох з них той, що робить перепись, записує як „Russian“ тому, що не розуміє нїчого з інформацій, поданих інтересуючою стороною, — й так наші еміґранти в перших початках просто згубили ся в державнім списї через своє неуцтво. Вже в останнїх декількох роках узагальнив ся термін „Ruthenian“; уживають його наші часописи, культурні орґанізації й ширший загал наших еміґрантів. Є надія, що вже незабаром буде сей термін усїм знаний і усуне всякі непорозуміння. Тодї й будемо краще представляти ся в державній статистиці. Тому тепер не можна оперти ся на державних списах, коли говоримо про чисельність наших еміґрантів в Америцї, а тільки на наших власних обчисленнях і припущеннях, що, розуміють ся, зближуєть ся до правди тільки в приближенню. Наші приватні обчислення, як подає українська преса в Америцї, допускають такі числа: У Злучених Державах припускають, що живе не менше нїж чотириста, а не більше нїж пятьсот тисяч Українців, а для Канади приймають число між двістапятьдесять до тристапятьдесять тисяч. Щодо Бразилії, то не можемо подати й приближного числа, бо не знаємо його самі; рух серед наших переселенців там дуже слабий, незорґанізований. Усе там пропадає в темноті, без нїяких поривів або зусиль до якихось орґанізацій або народньої роботи. Словом, еміґрація до полудневої Америки для нас була й є зовсїм некорисна, а навіть шкідлива, як особисто для кождого, що там виїздить, так і для всеукраїнської справи.

Серед еміґрантів у північній Америцї стрічаємо найбільше наших галицьких селян, з ріжних повітів східної

Галичини, по них чисельно йдуть Українці з Буковини, а вже по тих стоять угорські Українці або „Руснаки“, як вони себе звуть. Російських Українців загалом дуже мало, просто зникаюче число в Америці, бо еміґрація з російської України не йшла до Америки ніколи масово, а приїхали там здебільшого тільки ті Українці, які мусїли виїхати ізза політичних причин. Російські Українці се просто рідкість серед наших еміґрантів в Америці.

(Далї буде). *Орест Кириленко.*

Вісти.

Румунська соціяльно-демократична опозиція за визволеннєм України. Секція румунської соціяльно-демократичної партії в Ясах, котра не вислала своїх відпоручників на другу загально-балканську конференцію (з виключеннєм болгарської соціялїстичної опортунїстичної партії „широких“), творить під проводом д-ра Ґелєртера й Буйора опозиційний блок проти партійної еґзекутиви, а прихильний Нїмцям. Оба провідники, з котрих Буйор уже в часї війни був головним редактором часописи „Lupta“, видають тепер півмісячник під назвою „Convorbiri Sociale“ (Соціяльні обговорювання), котрий поборює становище партійної управи. Він висуває замісць дотеперішньої безоглядної боротьби партії проти румунських русофілів і приязних Нїмцям течій таку програму: 1. боротьбу за невтральністю до краю; 2. але якби ся боротьба стала безуспішною, має Румунїя стати рішуче по сторонї центральних держав, аби ослабити Росію й віддалити її від своїх границь; 3. поборюваннє русофільської пропаґанди й партій, котрі її піддержують, з цїлою енерґїєю; 4. підпираннє партій, котрі зближають ся до становища нового півмісячника. Сю програму обговорює в довшій статї Буйор у першім числї нової часописи. Статя вказує на велику небезпеку, якою являєть ся Росія для істнованя незалежної румунської держави, та приходить до висновку, що одиноким ратунком перед сею небезпекою є ослабленнє Росії, прилученнє Бесарабії й утвореннє вільної України. Якби Румунїя покинула свою невтральність, може зробити се тільки в користь центральних держав. У такім змислї мусить партія впливати й помогти тим кругам, що приязні Нїмцям, здобути більший вплив серед народніх мас.

Замкненнє української книгарнї в Харкові. Ми вже доносили про застановленнє української часописи „Слово“ на розпорядок харківського ґубернатора по виходї першого числа. Тепер доповнюємо сю вістку тим, що, як повідомляють нас, рівночасно велїв уряд замкнути українську книгарню в Харкові.

Росія боїть ся стратити Україну. „Камбана“ з 29 сїчня с. р. містить редакцїйну статю про велике значінне України для російської держави. Росія була занепокоєна стратою Польщі, але се нїщо проти страху, який обгортає її на саму згадку, що може, колиб війна протягнула ся дальше, стратити багату Україну, без якої неможливий цїлий її промисл. Україна має найбагатші поклади камінного вугля та сїль, які йдуть на ужиток цїлої Росії й приносять їй найбільші доходи. Тому то Росія всїми силами хоче забезпечити для себе Україну й обставила західну границю на Волинї та Бесарабії великими масами війська. Тут ладить Росія найсильнїйший оборонний мур.

Винниченкова пєса на петербурзькій сценї. Пєсу нашого письменника Володимира Винниченка „Брехня“ ладить до вистави петербурзький Олександринський театр. Пєсу виставляєть ся, річ ясна, в московськім перекладї. Останні проби „Брехнї“ йдуть саме тепер, а перша вистава, з якої дохід призначено на бенефіс артистів, як повідомляє „Рєч“, мала відбути ся в половинї лютого.

Кооперативний з'їзд у Київі. Дня 2 лютого зачав ся в Київі зїзд київських кооператистів при участи звиш 200 делеґатів кооперативних спілок. На зборах референували та промовляли між иншим Х. Барановський, О. Степаненко, Б. Мартос, М. Левитський, свящ. Добрянський, інсп. Хотовицький і ин. На другім засїданню один із делеґатів поставив устне внесеннє, щоб домагати ся скасованя з міської кооперації тяжких пут і заведення свободи зборів, викладів, курсів і т. д. Предсїдатель зажадав сформулованя сього внесеня на папері. Про з'їзд дано по його скінченню докладнїйше звідомленнє.

Вісти з Городла. Нарештї діждав ся я вістей з містечка Городла над Бугом, грубешівської округи. По оповіданню самовидця й познайомленої дуже добре з тамошнїм населеннєм людини, людей з міста втїкло мало. Ті, що втїкли, були передовсїм Українцї православного вироїсповідання. Страшили їх Москалї „Ґерманцями“. Латинники, яко католики, не звязані з російським православєм, менше бояли ся католицьких Австрійців і „Ґерманців“. Ті латинники, що зостали ся, говорять також українською мовою, бо походять у значній части з недавнїх „упорствующих“ унїятів. Війтом громади (котра, як відомо, складаєть ся тут звичайно з більшого числа сїл) був на початку далї давнїй війт — православний Українець. Та недовго треба було ждати на притичину, щоб його скинути й поставити Поляка. В тій цїли використано задирку війта з солтисом, котрому війт відобрав був якісь дошки й т. ин., що був собі присвоїв солтис у часї російського відвороту. Війтом призначено отже дїдича з поблизького Гребенного п. Підгороденьского, а його заступником також латинника, нїби Поляка. Вони вже постарали ся й про писаря та завели в громадській канцелярії урядованнє по польськи. Доказом сього всї посвідки, пашпорти й т. ин., що виходять з сеї канцелярії та стверджують ся польськими підписами й польськими печатками. З другого-ж боку православних Українців, особливо згаданого бувшого війта й двох учителїв, чесних людей, що тїшили ся загальною пошаною суспільности, держить ся під полїцїйним доглядом. А вони такі потрібні були-б до ведення школи в себе або в котрім небудь иншім містї. Традициї унії є тут зовсїм свїжі та при сприяючих обставинах вернуло-б немало вірних назад до греко-католицької церкви.

Польські урядованя множать ся й по сусїднїх громадах, хоч пашпорти й посвідки жандармерії в Дубенцї зредаґовані також і в українській мові, дрібненьким письмом. — Так нишком їде сусїд наперед. *П.*

Дубенські земські збори, що відбули ся в половині сїчня с. р. виявили цїлковитий розстрій земського господарства. Земство не має нїяких доходів і не зможе сповняти своєї задачі, коли правительство не покриє само цїлого земського буджету. На земських зборах обговорювано між иншим і справу евакуації земства, та при тім показало ся, що власти віднесли ся до земства цїлком неприхильно. Насамперід дали знати про евакуацію в останній хвилї так, що через день треба було все вивезти, а крім того на стації не приладжено ваґонів для земства й полишено його на власну долю. Якби не предводитель місцевого дворянства, що дав підводи й відставив земське майно до Острога, було-б воно в цїлости дістало ся в руки союзних військ, що надходили.

Заходи в справі нового університету. Катеринославські губернські земські збори рішили старати ся, щоб заложено в Катеринославі університет або технїку.

Дорожня на Українї. Дня 17 сїчня с. р. відкрито чергові харківські ґубернські земські збори, причім виголосив промову ґубернатор П. Масальський-Кошуро та згадав у нїй про потребу боротьби з щораз більше зростаючою дорожнею. Ґубернатор висловив надїю, що при помочи земства й городської самоуправи ся боротьба піде далеко успішнїйше й що удасть ся виробити більше переконуючі способи впливу на особи, котрі, користуючи ся тяжким положенєм Росії, підносять на все цїни. Людність терпить дуже від страшної підвишки цїн на предмети найконечнїйшої потреби. Харківська ґубернїя, що вважаєть ся шпихлїром Росії, має величезні запаси і збіжа й цукру. А тимчасом цїни на цукор і муку зростають тут з кождим днем.

Проєкт нових вищих початкових шкіл у київській ґубернії. Директор народнїх шкіл Б. Плеський предложив дня 29 сїчня на ґубернській нараді ґубернського старшини дворянства проєкт заложення нових вищих початкових шкіл, який прийнято й передано земській управі для зреферування на ґубернських земських зборах, що мають відбути ся 12-го лютого. По новому проєкту має повстати в київській ґубернії протягом 10 лїт 106 вищих начальних шкіл, яких дотепер у цїлій ґубернії тільки 64. По повітам проєктовані школи роздїлені так: у київськім повітї 7 шкіл, у липовецькім 5, у чигиринськім 10, у бердичівськім 17, у звенигородськім 2, в канівськім 7, в уманськім 8, у радомиськім 5, у таращанськім 7, у сквирськім 12, у черкаськім 9, у васильківськім 6. У самім Київі має відчинити ся 11 нових шкіл, з того одна в Пущі-Водицї. Проєкт зложено на підставі спільного порозуміння між дирекцією народнїх шкіл і повітовими земськими й міськими управами, причім узглядненo місцеві потреби й инші умови.

Доля української земської переселенської орґанїзації. Дня 30 грудня м. р. мала рішити ся на окремих зборах відпоручників земств доля земської переселенської орґанїзації, яку засновано декілька лїт перед війною для „полуднево-російських“ ґубернїй: київської, волинської, чернигівської, полтавської, харківської, воронїзької й саратівської. Переселенська орґанїзація опинила ся в часї війни в дивнім положенню, бо переселенський рух зовсїм припинив ся й багато голосів промовляє тепер за її лїквідацією. Одначе деякі земські дїячі хотїли-б таки заховати переселенську орґанїзацію для ведення кольонїзаційних справ по війнї.

Українцї Тернопільщини проти русифікації. Товариш предсїдателя земського союза на південно-західнім фронтї Ґаяров обїхав фронт волинської ґубернії й Галичини. В своїм звідомленню Ґаяров між иншим говорить: Хоч населенню Галичини вияснювало ся, що дїти поміщені в земських захоронках тільки на бажанне самого населення, що батьки їх можуть звідти забрати, коли схочуть, і що в разї евакуації полишить ся дїти на місцях, все-ж-таки на півдні Галичини серед українського населення розповсюдили ся чутки, що дїтей вивезуть до Росії й там перепишеть ся їх з унїятської віри на православє. Через те батьки починають забирати дїтей з захоронок.

Зменшенне озимих засївів у київській ґубернії. На основі докладних розслїдів сконстатовано, що в київськім і радомиськім повітї київської ґубернії зменшив ся обшир землї, засїяний озиминою. Причинами тої прикрої появи є війна, недостача робочих рук, а по части клїматичні умови. Зате в инших повітах київської ґубернії обшир озимих засївів не зменшив ся.

Новое Время і славянство. В новорічній статї під заг. „Славянство“ „Новое Время“ перечислює російські поражки в славянській справі в минулім роцї. Погляди „Нового Времени“ на польську й українську справу не позбавлені інтересу. В сій статї читаємо між иншим таке: „Особливо в гострій формі вилило ся в минулім роцї польське питанне. Мріям про зєднанне всїх трьох польських дїльниць в одну спільну цїлість, які закорінили ся в польських масах у звязку з історичним покликом бувшого головного командира російської армії, не судило ся здїйснити ся. Дуже розчарували ся й ті польські полїтики та мрійники, які вперто обстоювали необхідність „західної орієнтації“ для Поляків . . . Усїм дїйсно незалежним польським елєментам довело ся рятувати ся до Росії. В головних російських центрах повстав цїлий ряд тижневників і дневників для задоволення потреб дуже численної маси польських утїкачів. Як російське громадянство, так і російське правительство робили все можливе щоб улекшити положенне польських утїкачів. Правительство ще весною скликало російсько-польські наради, на котрих представники польських ґруп у Державній Думі й Радї виробили основи майбутньої польської автономії. Саму автономію врочисто проклямовано з трибуни Державної Думи та в промові голови Ради мінїстрів. Ґрупа членів Державної Ради почала при кінцї року заходи в напрямі усунення деяких обмежень польських дїдичів у ґуберніях західної Росії. Але тому, що справа дотикала відвічних російських земель з незначною польською меншістю, то підносити се питанне в часї воєнних операцій признано невідповідним.

Через загально славянські нещастя значно зміцнила ся праця центрофуґальних елєментів славянства. Українська пропаґанда звила собі гнїзда не тільки в Відні й Берлїні, але перевандрувала й у Болгарію та в Швайцарію і в Америку, де видавав ся цїлий ряд журналів і брошур, направлених проти Росії та присвячених українському питанню. На жаль, і в деяких виданнях нашої Академії Наук, особливо в останнїм виданню „Славянск-ої Енциклопеді-ї“ українські сепаратисти через жонґльованне поглядами про дві й навіть три російські літературні мови, а не діялєкти одної мови черпали звідти ряд потрібних їм арґументів.

Славянська культурна праця в минулім роцї дала мінїмальні результати, інтерес до орґанів, присвячених славянській дїяльности, впав і навіть „Славянское Благотворительное Общество“ припинило виданнє своїх „Славянск-их Извѣстій“. Дуже слабо працювало й „Попечительство о плѣнныхъ славянахъ въ Росіи“. Щоб привернути симпатії, не зроблено сливе нїчого. При ґенералї Сухомлїнову їх положенне було розпучливе, тільки новий воєнний мінїстер ґенерал Поліванов видав розпорядок про видїленне Славян від нїмецьких полонених і про уживанне їх до більше відповідної їм працї.“

Цїкавість „Нового Времени“ до українських справ. „Новое Время“ з 13 сїчня 1916 пише: В містї Володимирі Волинськім назначений бурмістром завзятий мазепинець якийсь Мартинець, а в деяких школах Холмщини заведено як викладову українську мову.

Нові залїзниці на подільській Бесарабії. Як доносить загально преса, в останнїх тижнях російські сапери напружено працюють під проводом воєнних інженїрів над будовою нових залїзничих лїнїй у Бесарабії. Позаду фронту вибудована вже нова лїнїя від Хотина до Лавчи для сполученя з Одесою. Друга залїзнича вітка будуєть ся від Хотину до австрійського кордону. В південній частинї Бесарабії почали будувати нову залїзницю від Ренї аж до Ізмаїлу вздовж берегу Дунаю. Іде енерґічна праця ще й при инших вітках. Отсими залїзничими роботами, що були в проєктї ще перед війною, має Росія на метї виключно стратеґічні цїли.

Поклик до української академічної молодїжи. Отсею дорогою звертаєть ся українське академічне товариство „Сїч“ у Відні до товаришів-академиків, які перебувають на фронтї й поза фронтом, щоб переслали на адресу віденської „Сїчи“ (Wien XVIII. Theresiengasse 15) відомости про товаришів-академиків, котрі полягли на полї слави, подаючи менше більше такі відповіди: 1. Імя й назвище того, що поляг, 2. З яких околиць походить, 3. Що й де студіював, 4. При якім полку служив, 5. Які відзначення осягнув, 6. Де й коли поляг, 7. Замітки. Неодин з товаришів матиме гарні спомини про товариша, що поляг, але ті спомини лишають ся добром одиниць, розсїяні, не зібрані, а загал товаришів-академиків не має спромоги довідати ся про них. Длятого осмілюємо ся зробити перші ступнї в тім напрямі, а відповідно до зібраного матеріялу поробить ся дальші кроки. За Видїл: *Олена Меніїнська*, секретарка. *Терпелюк Василь*, голова.

В річницю уродин Тараса Шевченка буде присвячене число „Вістника“ памяти Шевченка. Просимо наших Співробітників і Прихильників надсилати нам працї в звязи з сею врочистою хвилею.

Президія „Союза визволення України“ просить Українців на зайнятих українських землях подавати їй як найдокладнїйші вістки про всякі тамошні обставини, зокрема про прояви українського життя.

Виказ жертв

на полонених Українців:

а) грішми: д. Т. Глинський, аптикарь, 6 К; д. Гр. Ничка, хорунжий, 5 К; д. Волод. Павлушевич 5 К; д. Конст. Хоркавий 4. К.

б) книжками: д. Теодор Андрушків, Корчин, 4 кн. і 44 бр. з книжок Волод. Безушкова й Івана Песишина; панї Стефа Береська, Яворів, 34 бр.; д. В. Бородиєвич, Рожнїтів, 20 бр.; панї Олена Глїбовицька, Жабє, 62 бр.; д. Т. Гнатів, почтарь у Башнї Долїшнїй, 3 кн., 40 бр. і 52 чисел часописей; др. Іван Куровець, лїкарь у Калуші, й д. Гладишовський, 17 томів „Записок Наукового Товариства ім. Шевченка“, річник „Народу“ з 1890 р., й 9 бр.; о. Григ. Мартинович, Залуже, 11 бр.; о. Осип Проць, Снятин, 68 бр.

Гарним прикладом для українських товариств і орґанїзацій може послужити галицьке краєве товариство „Сїльський Господарь“, що прислало для полонених Українців: 3 річники „Господарської Часописи“, 507 брошур з поля господарства, 34 звідомлень Товариства за рр. 1909—1913, 14 примірників уставу та статута Товариства, 39 чисел своєї часописи та 52 примірники інструкцій. Складаючи щиру подяку за щедрий дар, осмілюємо ся висловити надію, що слїдом за „Сїльським Господарем“ підуть усї українські видавничі товариства в Галичинї й Буковинї.

(Далї буде).

Складаючи щиру подяку за сї жертви, просимо дальших, щедрійших. Просьбам, котрі щоденно дістає „Союз“ від полонених земляків, тільки в дуже малій части позволяють йому вдоволити його засоби й дотеперішнї жертви. Окрему увагу звертаємо на повний „Кобзарь“ Шевченка, повні й окремі видання творів наших кращих письменників (Франка, Стефаника, Коцюбинського, Мирного, Івана Левицького й т. д.), історичні повісти, оповідання, розвідки й повні курси української історії, біблію й молитовники в українській мові, шкільні підручники для народнїх і середнїх шкіл, річники часописей літературного та фахового змісту, звідомлення всяких інституцій. Треба показати нашим браттям, що в українській мові все те можливе, що вони бачили досї тільки в московській.

Бібліографія.

Отто Кеслєр. Die Ukraine. Beiträge zur Geschichte und Volkswirtschaft. Мюнхен, 1916. Стор. 53 + етноґрафічна карта одноцїльної української території. Виданнє Лємана. Цїна 1·20 мар.

Зміст: Передмова; Українське питаннє; Простір України, нарід і мова; З історії України; Культура України; Церква; Чужі народи на Україні; Нїмецькі оселї на Україні; Переслїдування Нїмцїв на Україні; Полїтичне значіннє самостійної України; Господарське значіннє України; Область Чорного моря; Торговля, промисл і народнє господарство. Статистика ввозу й вивозу, морська плавба.

З огляду на свій невеличкий обєм, прозорий розклад матеріялу й совісне використаннє праць, які мав автор під рукою, брошура надаєть ся дуже для познайомлення ширших нїмецьких кругів з українською справою. Використана лїтература виказує працї „Austriacus“-а, „Verax“-а, М. Грушевського, Донцова, Кляйнова, д-ра Евгена Левицького, д-ра М. Лозинського, д-ра Карла Нецля, др. Ст. Рудницького, д-ра Л. Цегельського й меморіялу „Союза визволення України“ про Українцїв і війну.

Про українське питаннє говорить автор на початку передмови: „Українське питаннє займає сьогодні не перший раз полїтичний світ і дослїди над господарством. Кожда держава, що попала в конфлїкт з Росією, порушила українське питаннє. Відбудова сеї старої держави рівнозначна з відсуненнєм Росії від Чорного моря. Нїмеччина, Австро-Угорщина й балканські держави звільнили ся-б через те від натиску, який досї спинював вільний розвиток їх господарських сил“. Пригадавши декількаразове заінтересованнє Европи українським державним питаннєм, зазначує автор, що в своїй брошурі хоче показати, що Україна все ще здатна заважити на перетворенню російської держави. „Українське питаннє з нїмецького боку вільне від усякої сентиментальности“, заявляє автор і тому старав ся обєктивно представити історичну долю, минувшину, сучасність і можливости в будуччинї України.

Що тикаєть ся незалежности України, вона може стати на будуче заборолом для Европи проти Росії. „Думка має в собі щось величнє: поневолений нарід, країна, в котрій находять ся корінї російського господарського життя, котра доставляє для цїлої Росії третину збіжа, пять шестих цукру та третину мяса тільки як харчів і котра видає не менше нїж 70 процент вугля й 64 процент російської руди (після того, як копальня вугля в Домбровї в Польщі находить ся в руках союзників), влучила-б смертельно через своє відірваннє від Росії життєвий нерв сього кольоса. Україна се явний ворог Росії, оборонний вал межи Сходом і Заходом; але се не одиноке, що вважають Українцї цїлю своїх бажань і своєї туги. Саме сей шпихлїр Европи, сей чорнозем, вугле котрого зробило-б скоро розквітаючий промисл чинником у нових державних тїлах, лежить у мети, до якої змагає нїмецька світова господарська полїтика, при дорозї Гамбурґ-Індійський океан“. Торговельні шляхи рівняють дороги культурі. Тому автор не сумнїваєть ся, що самостійна українська держава при тїсних зносинах з центральними державами піде назустріч забезпеченій будучности.

Вибуховий розвиток українського лїтературного й полїтичного руху по 1905 р. в Росії, скорий зріст української преси велить надїяти ся, що український нарід має ті життєві умови, які потрібні, щоб стати культурним чинником і провадити самостійною державою. Автор вірить у можливість і життєву здатність української держави, бо основи для такої самостійної держави далеко більше забезпечені, нїж напр. для Болгарії. Зрештою „нинїшнїй час може також подати значно лекші можливости розвитку в будуччинї для нового державного тїла, бо світова війна й викликані нею пересунення серед могутнїх держав у силї сотворити сильнїйшу основу для будучої держави „України“.

Ukránia. Ч. 2. Зміст: Др. Льонґін Цегельський. Мадяри й українське питаннє; Імре Водічка. Українцї та Рим; др. М. І. Московська й українська мова; др. Г. Стрипський і Балїнт Варґа. Пісня про поход Ігоря з 1187 р.; др. Гіядор Стрипський. Расова приналежність Українців; Юрій Подградський. Угорсько-українські історичні взаємини. І. В. Український леґіон. Зошит ілюстрований знимками митрополита Андрія гр. Шептицького, типом української дївчини та пятьма знимками з життя й чинів Українського Сїчового Війська, між тим знимками стрілиць Галєчківної та Степанівної. Знимка останньої прикрашує й титулову картку окладки.

Коштом і заходом Загально-Української Культурної Ради, яка заспокоює духові потреби українських збігцїв у часї війни, а особливо на еміґрації, появили ся ось такі видання:

1. **Б. Лепкий:** „З великих днїв“ — В борбі за волю. Лїтературна збірка з ілюстраціями. Цїна 30 сот. Зміст: Олександер Колесса: Засьпів, Олесь: Як прекрасна царівна, Б. Лепкий: Михайло Павлик, П. Карманський: Ой, не будїть його, Б. Лепкий: Поезія, друже, всюди є, І. Б. Українські Стрільцї під Галичем, В. Пачовський: Сїчовим Стрільцям, Незвісний: Жовнярська думка, Б. Лепкий: Остання, Олесь: На чужинї, Б. Лепкий: Сльози, Олесь: На цвинтар сумно не ідїть.
2. **Філ. Колесса:** „Воєнні Квартети“ на мужеський хор. Присьвята Українським Сїчовим Стрільцям. Цїна 2 К. Зміст: О. Маковей: Пісня Сїчових Стрільцїв, Б. Лепкий: Тим, що упали, В. Щурат: Думка на чатї, О. Маковей: Жовнярські похорони, Мотив народної пісні: Червона калина, Б. Лепкий: Журавлї.
3. Свящ. **Ол. Коренець:** Молитвенник для Українців-жовнїрів католиків. Цїна опр. 1 К. Напрям патріотичний-український.
4. **Др. В. Щурат-Філярет Колесса:** Жовнїрські пісні О. Ю. Федьковича, з нотами. Цїна 40 сот. Зміст: Австрийський гимн народний, Ще не вмерла Україна, В. Щурат: Гуцульський поет, Марш на Італїю, Кельнер-Марш, Під Маджентов, Наш цїсар, Наша фана, До бою, Виправа в поле, Нічлїг, Нічлїг під Касано, У Веронї, Думка, Три стрільчики, Рекрути, Жовняр, Ударили тамборики, Гоя, пане, ти наш.

Лагодять ся до друку:

1. Під чужим небом. Оповіданє з житя наших переселенців.
2. **Богдан Лепкий:** Тим, що упали. Збірка поезій.
3. **Богдан Лепкий:** Український сьпіваник з нотами.
4. Слово о полку Ігоря в перекладах Т. Шевченка, Максимовича, Мирного, Лепкого, Щурата й ин.

Згадані книжки набувати можна по означеній вище цїні за попереднїм надісланнєм грошей у канцелярії Загально-Української Культурної Ради, Відень, VIII, Strozzigasse, 32/12.

Святе письмо

(біблії, євангелія та псалтирь)

на українській мові.

З огляду на те, що до „Союза визволення України“ звертаєть ся все більше людей з запитаннем, чи можна дістати Святе Письмо на українській мові, адміністрація видавництв „С. в. У.“ подає до загального відома, що відтепер вона полагоджуватиме такі замовлення тільки під тою умовою, що гроші на бажані книжки Святого Письма вишлють ся адміністрації наперед одночасно з замовленнем. „Союз“ має на складі отсі книжки в виданню Британійського Біблійного Товариства (ціни подані з пересилкою):

Біблія, в лякованій колінкоровій полїтурці	2	К	50 с
„ в шкіряній . . . . . „	4	„	— „
Новий Завіт, в колінкоровій . . „	—	„	60 „
Псалтирь „ . . „	—	„	10 „
Євангеліє Матвія, Марка, Луки або Івана в колінкор. палїтурці, кожде	—	„	10 „
Новий Завіт з двома текстами українським і анґлійським, в колінк. полїт.	2	„	40 „

Купуйте отсї дешеві видання „Союза визволення України“:

Тарас Шевченко. Кобзарь. Вибір поезій, випуск I. і II. Відень, 1915. Ціна кождого вип. брош. 1 кор., в оправі 1 кор. 40 сот.

Відомости про російську Україну (Сїчовим Стрільцям). Царгород, 1915. З друкарні „Союза визволення України“. Ціна 15 сот.

Сїм Пісень. Гостинець для українських вояків від „Союза визволення України“ (з нотами). Ціна 20 сот.

Краснов. Що тепер дїєть ся в Росії? Відень, 1916. Ціна 10 сот.

Проф. М. Грушевський. Як жив український народ. Коротка історія України. З малюнками. Царгород, 1915. Ціна 50 сот.

Богдан Заклинський. Що треба знати кождому Українцеви? Відень, 1915. Ціна 20 сот.

Українські колядки. Третє виданнє. Відень, 1916. Ціна 20 сот.

Всї видання можна набути в адміністрації видань С. В. Укр. Wien, VIII., Josefstädterstrasse 79, II. Stiege, Tür 6. Книгарням знижка 25 процент. Гроші просить ся висилати з гори переказом або почтовими марками.

UKRAINISCHE NACHRICHTEN

(Mitteilungen d. Bundes zur Befreiung d. Ukraina)

Орґан Союза визволення України.

Виходить у Відні раз на тиждень.

Одинокий український тижневник у німецькій мові всеукраїнського, самостійницького й безпартійного напряму.

Редакція: **Wien, VIII. Josefstädterstr. 79**

II. Stiege, Tür 19. — Адміністрація: Tür 6.

Osteuropäische Zukunft

Часопись для завдань Німеччини
∴ на Сході й південнім Сході. ∴

Орґан товариства німецьких пособників українських визвольних змагань „Україна“ й товариства наддунайських і балканських країв „Dubvid“.

Виходить два рази на місяць в обемі 12—16 сторін формату „Вістника“ й коштує для Німеччини й Австро-Угорщини 8 марок, для иншихъ державъ 10 марок. Поодинокі зошити ∴ 80 фенїзів. ∴

Редактор: **Dr. Falk Schupp**, München, Sonnenstraße, 24. — Verlag: **J. F. Lehmann**, München, Paul Heyse-Straße, 26.

Виходить що-дня рано. **ДЇЛО.** Видає: Вид. Спіл. „Дїло“.

Редакція й Адміністрація: Львів, Ринок ч. 10. — Експедиція: вул. Руська ч. 1.

Начальний редактор: Василь Панейко.

Передплата

	в Австро-Угорщинї,	за границею.	у Львові
місячно	2·40 К	. . . . .	2 К
чвертьрічно	7.— „	. . . . .	6 „
піврічно	14.— „	. . . . . 20 К	. . . . . 12 „
цїлорічно	28.— „	. . . . . 40 „	. . . . . 24 „

Зміна адреси 50 сот. Ціна примірника у Львові 6 сот., поза Львовом 8 сот., на зайнятих територіях 5 коп.

„Ukránia“

Півмісячник у мадярській мові, присвячений українознавству й угорсько-українським відносинам.

Передплата річно 16 корон,
:-: чвертьрічно 5 корон. :-:

Адреса: **Budapest, I, Lógodi-utca 5. szám.**

Зміст: Весняні надїї. — М. Троцький. Перед скликаннєм Державної Думи. — Др. М. Лозинський. Галичина в життю України, XI. Російсько-український і польсько-український спір у теперішній війні. — У. С. С. Юра Шкрумеляк. Слушний час (вірш). — М. Опока. Одна з багатьох пригод. Зі спогадів У. С. С. — Р. Купчинський. Стрілецька купальня. — З Холмщини. — Ор. Кириленко. Українці в Америці. — Вісти: Румун. соц.-дем. опозиція за визволеннєм України. Замкненнє укр. книгарні в Харкові. Росія боїть ся стратити Україну. Винниченкова пєса на петерб. сценї. Кооп. з'їзд у Київі. Вісти з Городла. Дубен. зем. збори. Заходи в справі унів. Дорожня на Україні. Проєкт нових шкіл у київ. ґуб. Доля укр. перес. орґан. Українцї Терноп. ільщини проти русифікації. Зменшеннє засівів у київ. ґуб. „Новое Время“ і славянство. Цікавість „Нов. Вр.“ до укр. справ. Нові залїзниці в Бесарабії. Поклик до україн. акад. молодіжи. — Виказ жертв. — Бібліоґрафія.

Відповідає за редакцію: Волод. Біберович.
З друкарні Адольфа Гольцгавзена у Відні.

Львівська державна наукова бібліотека

Preis 30 Heller.

ВІСТНИК

(Nachrichtenblatt des Bundes zur Befreiung der Ukraina)

Союза визволення України

Виходить що тижня в неділю.
Річна передплата виносить 10 К., 10 Мар., 2 Дол., 4 рублї, піврічна 5 К., 2 рублї, квартальна 3 К., 1·20 рублї. :-: Ціна сього числа 30 сот., 10 коп.

Редаґує Комітет.
Видає і відповідає за редакцію: **Волод. Біберович.**
Адреса редакції: Wien VIII., Josefstädterstraße 79, II. Stiege, Tür 19. Адмінїстрація: Tür 6.

Менших рукописей і віршів не звертаєть ся; з приводу того не входить ся в нїяку переписку.

III. рік. Ч. 17—18. Відень, 27-го лютого 1916. Ч. 77—78.

Просимо вирівняти передплату за р. 1916. Наших прихильників просимо зєднувати нам як найбільше нових передплатників.

Церковно-полїтичний бік українського питання.

I.

Українеське питанне творить важну складову часть загального східно-европейського питання, коротко російського питання. Останнє має окреме значінне для будучого розвитку держав і народів, котрі сусїдують з заходу, а саме наслїдком незвичайно швидкого зросту населення Росії, далекосяглих можливостей її господарського розвитку й безустанної завойовницької жадоби духа російської держави. Дехто з полїтиків сподіваєть ся, що царську державу приневолить ся по частинній побідї над нею в теперішнїй вайнї зупинити її природні й до фаталїзму розвинені експанзійні змагання на заходї та звернути їх в иншім напрямі. Одначе милить ся той, хто так думає, й ся помилка не находить нїякого ствердження в полїтично-історичнім досвідї. Так само, як Франція, не зважаючи на те, що Нїмеччина улекшила їй кольонїяльні набутки в Африцї, не забула після 1871 р. на свої традицийні посягання по надренські области, не задоволить ся й Росія в дальшій будучности задержаннєм тільки тих областей на заходї, які їй зостануть ся. Не видержує критики також сподіваннє, що по вайнї оживуть наново давні російсько-анґлїйські противенства. Що більше, треба сподївати ся, що поширена й поглиблена спільність інтересів між Росією й анґло-саським світом (а досвід наших днїв чейже усправедливлює гадку, що відновлена єдність сього світа вдержить ся також набудуче) візьме верх і що Росія продасть і пізнїйше свій невичерпаний людський матеріял за добре анґлїйсько-американське золото. Проти сеї небезпеки є тільки один успішний спосіб — полїтичний розклад російської держави на її природні складові части.

Всупереч традиційним, головно з шкільної ґеоґрафії запозиченим поглядам, що Росія творить ґеоґрафічну, народню, господарську й культурну єдність, треба тепер зрозуміти, що природні складові части сьогодні так само істнують, як були вони перед столїттями, й що можна покликати їх до самостійного життя. Сьогодні вже певне те, що Росія тільки під одним оглядом є одноцїльною, а саме під оглядом істоти й уладжень своєї держави. Поза сею одноцїльністю немає нїякої иншої нї щодо раси, мови, господарства, нї навіть щодо ґеоґрафії. Що торкаєть ся останньої, при давнїйшій воєнній технїцї не можна було заперечити наглядної рїжницї межи східною й західною Европою, та сьогодні, здаєть ся, дає низовина з своїми комунїкацийними улекшеннями, своїми ріками та глинкуватою землею більші оборонні можливости — і про се головно розходить ся — нїж височина. Тепер добутий досвід учить також, що з усїх узлів, які при розділї симпатії й антипатії поміж народами мають рішучий вплив, тільки два відограють особливу ролю, вузол державної приналежности та звязаного з тим державного патріотизму й узол мови та національної культури. Всї инші спільности, не виключаючи господарської, входять далеко менше або зовсїм не входять у рахубу.

З таких точок погляду ледви насуває, мовляв, дуже складне російське питанне більші трудности в своїй розвязцї, нїж питанне російської державної могутности. Коротко кажучи: характер російського питання наскрізь полїтичний і східна Европа, розложена на свої полїтичні складові частини, перестає загрожувати своїм західнім сусїдам. Але рішучий вплив у сїм напрямі можна осягнути тільки відірваннєм просторої, густо заселеної й Богом благословенної української національної области від Московщини. Тільки таким робом можна знищити Росію під мілїтарним, господарським і полїтичним оглядом на всю будуччину.

Одначе стрічаєть ся скептиків, котрі то вводять у сумнїв сей загально відомий фактъ, то його просто заперечують. Правда, проти засадничого скептицизму в людськім думанню тяжко бороти ся, але з ним не має нїчого спільного полїтика. І ті круги, котрі свої бажання задержати при життю Росію незменшеною, що більше, навіть зміцненою, або спинити відродженнє того чи иншого поневоленого народу, прикривають буцїм-то науковими сумнївами, можуть і надалї лишити ся скептиками. Одначе є та-

Львівська державна наукова бібліотека

кож згори упереджені, що не хочуть нїчого опустити з пересудів, які загнїздили ся в них і які все звідкись дістають нову поживу. Між арґументами, які висувають проти можливости й послїдовно проти корисности визволення України (неначе ходило-б тільки про якийсь ідеалїстичний хрестоносний похід!), займає перше місце арґумент про єдність російської церкви, якої то єдности буцїм-то не переможеш, та звязану з тим єдність громадянсько-полїтичного й духово-культурного життя, послїдовно арґумент про вузли між Україною й Московщиною, яких і не розірвеш. Тимчасом ся думка се нїщо більше, як одна з багатьох конвенціональних „правд“, які опановують віддавна наш спосіб думання, але тепер під тягаром фактів терплять загальну невдачу.

Передовсїм не треба спускати з уваги, що церковний бік українського питання творить тільки подробицю. Українська нація посеред инших славянських народів се вислід складного історичного розвитку. При тім заважували рїжнородні обставини та впливи, які то пособляли сьому розвиткови, то спинювали його. Релїґія творила тільки частину їх і то не найважнїйшу. *С. Томашівський.*

За Українське море та проливи.

Уже за княжих часів названо Чорне море Українським, бо „тільки Українцї там плавають.“ Українське військо княжих часів виявило всю свою могутність у походах на Чорне море та під Царгород. У походї Аскольда й Дира на Царгород з 860 р. числила українська фльота 200 великих човнів, котрі помістили 10000 людей. Грецькі джерела пересаджують, що під Царгородом у 941 р. мав Ігор аж 10000 човнів. За Святослава зайняла українська фльота долїшнїй Дунай.

З відродженнєм української військової орґанїзації за часів козаччини відродила ся й ідея української козацької фльоти. Початки сеї нової української фльоти сягають середини XVI в. Одначе зріст української козацької фльоти припадає на часи Сагайдачного, що знищив Трапезунт і Синопу в Малій Азії, здобув ринок невільників Кафу і палив передмістя Царгороду. Про козацькі морські походи записали турецькі лїтописцї, що „се люде, познайомлені з морським дїлом“, що вони „задля своєї зручности й відваги в морських битвах страшнїйші від усякого ворога.“

По прилученню України до Московщини силою переяславського договору, до чого приневолило Україну страшне поневоленнє її Польщею, дальшу ролю опанования Чорного моря перейняла Росія. І сміло треба сказати, що війни Росії з Туреччиною на протязї XVIII й XIX в. вели ся не тільки в державнім російськім, але й загально-українськім інтересї. І війни Росії з Туреччиною за опанованнє Чорного моря можна поставити хиба нарівнї з видїленнєм Холмщини, коли ходить о такі подїї з російської державної полїтики, котрі покривають ся з загально-українськими інтересами.

Пригадуючи сї факти, зазначуємо, що вони нераз допускали тїсні взаємини українських провідників з Туреччиною. Те саме бачимо також у теперішнїй великій війнї. Туреччина зрозуміла, що побіда Росії над центральними державами знаменувала-б кінець її державної незалежности, й тому стала по боцї Австро-Угорщини й Нїмеччини. Тодї дипльомати почвірного порозуміння зачали робити невпинні заходи в столицях невтральних балканських держав, а найдражливійший пункт тих заходів, роблених найчастїйше при помочи лискучого золота, становило питанне морських проливів. Аби зменшити підозріннє Румунії, Болгарії та Греції, в життєвім інтересї котрих не лежить, щоб Царгород попав у російські руки, почвірне порозумінне кинуло в Букарештї, Софії й Атенах гасло „невтралїзації морських проливів“.

Та російські панславісти й націоналїсти відкрили всю брехливість запевнювань дипльоматів почвірного порозуміння. Вони піднесли передчасно крик на великім засїданню Державної Думи 9 лютого 1915 р. І мінїстри й депутати заявили тодї, що одинокою воєнною цїлю Росії є необмежене посїданнє Царгороду й морських проливів. Щоб задержати Росію при собі, щоби свому союзникови довезти необхідної муніції, а дістати від неї великі припаси збіжа в Одесї й Миколаївї, рішили ся Анґлія та Франція здобути для Росії й себе перехід з Середземного до Чорного моря. З величезним напруженнєм слїдили в цїлій Росії за напорами анґлїйсько-французької фльоти й військ, виладованих на півострові Ґалїполї. Та по опущенню ґалїпольського побережа Анґлїйцями та Французами не вірять уже російські полїтики, що Росія здобуде в сїй війнї Босфор і Дарданелї при помочи своїх союзників. Одначе сеї цїли не покинула Росія й не покине її нїколи, бо Царгород для Росії се не тільки полїтичне, мілїтарне й господарське, але й національно-релїґійне питанне. Хрест православної церкви на святій Софії буде й на будуче мрією російської народньої душі.

Сю думку потверджує погляд невтрального самовидця, що недавно повернув з Росії. Як пише стокгольмський співробітник „Кельнської Часописи“ (Kölnische Zeitung), оповів недавно видавець часописи „Dagens Nyheter“, др. Карльґрен погляди, які почув він у всїх полїтичних кругах Росії. Хоч російські лїберальні круги не хочуть нїчого чути про завойовницькі тенденції Росії, все-таки явно заявляють загально, що Росія мусить мати морські проливи й бажає уреґульованнє західної границї. Сю противорічність пояснюють тим робом, що се визвольна війна та що ходить головно про прилученнє галицької України до Росії. Далї ходить про те, чи Нїмеччина, чи Росія повинна запанувати над Дарданелями. Виконанне програми Берлїн—Баґдад зробило-б Росію господарським васалем Нїмеччини.

За нездїйсненнє російських плянів щодо Царгороду й морських проливів обвинувачують у Росії Всенїмцїв, вивертаючи правду. Мілюков сказав: „Наші союзники мусять знати, що життєвий інтерес, некуча конечність добути Дарданелї не має нїчого спільного з привидом всеславянства, чим хочуть панґерманїсти застрашити Европу. Царгород і опанованнє тїснини се для нас не початок, але кінець“. Октябрист Ковалевський, випереджуючи факти, говорив: „Анґлія дала нам ключ до нашого дому, котрий зрештою дуже сильно сидїв у замку. Для Анґлїйцїв було аж до останнїх часів некорисно допустити нас до Середземного моря. Правда, пануванне Росії над проливами було-б і тепер не особливо вигідне для Анґлії, але все-таки ще вигіднїйше, нїж колиб Нїмеччина мала там власть“.

Стара мрія Росії, здобути вихід до теплого південного моря, стоїть у тїсній звязи з иншим пляном здобути вільну від леду пристань над відкритим морем: Нарвік у північній Норвеґії. Наскільки Росія тратила надію швидко здобути Царгород, тим вища була ціна Нарвіку. Коли на весні минулого року розпочала ся анґлїйсько-французька офензива проти морських проливів, „Новое Время“ запевнювало врочисто, що Росія зовсїм не думає про Нарвік. Одначе коли тепер російський мінїстер навмисне підчеркує, що Швеції не грозить від Росії нїяка небезпека, то се являєть ся підозрілим. Чому так уперто стояла Росія за тим, аби великий міст через ріку Торне, який повинен разом лучити російсько-фінську та шведську залїзничу сїть, побудувати на північ від Торнео—Гапаранда? Заведенне в надїях, які покладала Росія спочатку війни на комунїкаційні можливости в Білім морі та на придатність архангельської пристани, матиме природний вплив на будучу полїтику Росії супроти своїх скандинавських сусїдів. Карльґрен зачіпив і се питанне в розмовах з російськими полїтиками. Між иншим від Єфремова почув він ось що: „Західні держави, передовсїм Анґлія, нїколи не допустили-б, аби Росія шукала собі виходу через північну Скандинавію. Мотивом Анґлії при тім не є очевидно зовсїм її заінтересованнє добром малих націй, тільки її власний здоровий еґоїзм, з яким познайомили ся Росіяне незвичайно докладно в часї війни й перед яким мають дуже велике поважанне. Що найбільше, колиб Росію зовсїм побідили й вона стала-б трабантом Берлїна, можна-б собі думати, що Нїмці приневолили-б нас до того, про що ми нїколи навіть у снї не гадали: до акції на півночи, а саме як способу в боротьбі против Анґлії“.

Одначе саме се порівнанне з Нарвіком незвичайно підчеркує вартість Царгороду для Росії. Ряд російських полїтиків, між ними Мілюков, Львов і Ковалевський, ось що гадають про сю справу: „Вихід на півночи безвартісний. Не північ Росії вимагає вільнїйшого господарського розвитку, але полудне. Багатому збіжем, вуглем і нафтою півдневи мало корисні манівці через північний бігун. А сей фактдістає з року на рік виразнїйше тавро. Розвиток Росії від початку йшов скісно, бо штучно витискано його на північ. Тепер звертаєть ся він щораз більше та свідомійше на полудне. Орґанїчно тягнеть ся Росія на полудне. Там на долї чисто американський розвиток; там удесятеро, вдванадцятеро зросло населенне в останнїх десятилїттях, а тимчасом, приріст на півночи незначний. Тому вихід на полудні необхідний і щораз більше стає необхідним. Кождий инший вихід до моря без найменшого інтересу. Не поведеть ся відчиненне Дарданелїв, ми мусїли-б у день по мирі наново почати уоружувати ся проти Туреччини“.

Така загальна думка в Росії. Упадок турецької твердині Ерзерум тільки зміцнить її. Отже самі Москалї признають ся, що їхня війна з центральними державами йде за галицьку Україну й ще більше за вільний вихід з Чорного моря. Українське море матиме все той, хто матиме в руках цїлість українських земель. Лишить ся якась частина українських земель при Московщинї, вона нїколи не зречеть ся думки здобути Царгород. І в сїм вага українського питання, бо господарські противенства держав творять з війни на східнім фронтї війну за Україну. Вічні гельоти на службі обох славянських гнобителїв повинні вже раз отрясти ся з рабського успосіблення й почути себе вільними горожанами. Хто всї сили напружить для осягнення якоїсь мети, скорше чи пізнїйше мусить дійти до цїли.

М. Дзв—н.

Уряд і громадянство в Росії.

Коли відпустку Ґоремикіна російське громадянство привитало з загальним одушевленнєм, у відношенню до Штюрмера такої одностайности зовсїм не помітно.

Праві партії стрінули нового премєра як свою людину. „Голосъ Руси“ підкреслює належність Штюрмера до правих, а навіть і до крайнїх правих. „Земщина“ витає в особі Штюрмера енерґічну сильну руку, яка зможе придушити лїбералів. „Колоколъ“ переконує російське громадянство повірити Штюрмеру на кредит і піддержати його.

Лїберальні партії стрінули Штюрмера дуже критично та з недовірєм. Значна частина часописей вийшла по іменованню Штюрмера з білими шпальтами. „Биржевыя Вѣдомости“ пишуть: „Чи рахуєть ся Штюрмер з умовинами, без котрих мир з народнїм представництвом не можливий, і чи склав він собі відповідний плян, або бодай схему майбутнїх відносин праці в Державній Думі?...“ „Ми не маємо даних, які дозволили-б нам гадати, що при новім премєрі справи потечуть відповідним річищем, а навіть ми маємо основу припускати, що Штюрмер зовсїм не уявляє собі важкого полїтичного положення“. Таким робом особа нового мінїстра не лишень не надаєть ся на те, щоб з'єднати праві й лїві партії Росії для спільної працї, а навпаки може в деякій мірі бути яблоком ворожнечі між ними.

Так само мало єднання помітно між партіями також у поглядах на майбутню працю Думи. Коли праві бажали-б можливо короткої сесії Думи, лїберали хочуть зробити її перманентною. Крайнї праві Марков, Замисловський і инші гадають обмежити дїяльність Думи на саме тільки обговореннє буджету. Поміркований правий націоналїст Балашов гадає, що сю програму було-б можна й поширити, але передбачає гостру боротьбу між поступовим блоком і правими. Лїберали не показують найменшого бажання уступати. І так „День“ пише: Дума буде працювати безперервно й буде займати ся не тільки буджетом, а всїм тим, що вона признає необхідним, щоб виконати чергові громадські завдання... Дума тепер уже має господаря й сим господарем є думська більшість, яка згодила ся на спільну законодатну працю. Установленнє якогось способу життя з сею більшістю є першим необхідним ступнем, без якого не можливе співробітництво уряду з Думою. Чи матиме поступовий блок дїйсно таку більшість у Думі, незабаром покажеть ся. А поки-що є фактом, що уряд не тільки не бажає собі працювати з блоком, а навпаки робить усї можливі заходи, щоб його знищити. Той самий „День“ пише: „Дума й уряд подібні тепер до двох сильно укріплених таборів. Але Дума провадить відкрито свої приготовання, а уряд держить у тайнї свої наміри.“ Дурно старають ся співробітники поступових орґанів довідати ся щось про пляни уряду. Урядова преса з „Колокол-ом“ на чолї почала вже боротьбу проти поступового блоку. Вона обвинувачує його в змаганню до диктатури, перестерігає його бути обережним і радить оминати гостру критику уряду, загрожуючи в противнім ви-

падку розвязанням Думи. В бюрократичних кругах панує зовсім зрозуміле заклопотанне. Урядові політики старають ся всіми способами розбити поступовий бльок, сіючи в нім ворожнечу, або бодай ослабити його. Одночасно з тим вони працюють над зміцненням правого блоку, до якого належить меншість Думи й більшість Державної Ради. Думський центр і права ґрупа Державної Ради рішили голосувати проти податку на воєнні доходи й запропонували з свого боку новий загальний податок, який мають платити всі від 18 до 65 року життя по 10 рублів річно.

Поруч з загостренням соціяльно-політичних контрастів скликанне Думи причинить ся безперечно до загострення національних контрастів. Вони виявили ся вже на засіданню провідників думських партій. Грузинський соц. демократ зажадав рішучим способом припинення переслідування поневолених націй. Мусулманин Теркелєв домагав ся, щоб у програмі поступового блоку узгляднено й бажання мусулман і щоб привернено закон, на основі якого магомедане окраїн мали би своїх заступників у Думі. Ми гадаємо, що оживленне національного українського руху, котре виявило ся перед відроченням Думи на ріжних громадських зборах в Одесі, Харкові, на Полтавщині і т. ин. в останнім часі, покаже себе в тій чи иншій формі також у Державній Думі.

Як стрінуть сі домагання урядові праві партії, можна бачити вже з того, що Марков II виступив навіть проти признання національних прав Полякам, для яких сливе всі російські партії до останнього часу показували найніжнійші почування. Дуже характеристична й аргументація Маркова, який при сій нагоді заявив, що говорити тепер про наданне національних прав Полякам завчасно, бо можливо, що для Росії вони по війні будуть закордонними горожанами. На превеликий жаль не мотивують ще російські націоналісти сими аргументами позбавлення національних прав українського народу.

М. Трощький.

Вісти з Волині.

В теперішніх воєнних обставинах, задля утрудненої комунікації, навіть людині, що живе в зайнятім краю, не легко знати щось більше, ніж те, що діється ся тільки кругом його, а вже зовсім тяжко пізнати відносини в цілім краю: скільки де лишило ся людности й як вона проводить сей дійсно страшний час під матеріяльним оглядом, чим крепить своє тїло, а чим свого духа, на що надіється ся. Треба ловити кожду вістку зокрема, а то в купі дає образ цілости. Що правда, сьогодні ще ми не в силї мати всїх даних, котрі змалювали-б нам докладний образ, та є надія, що се матимемо незабаром.

Людність по містах, бодай у меншости, лишила ся всюди. На разї є тут мова тільки про володимирську округу. До неї належить, крім Володимира Волинського, ще одинадцять, зглядно дванадцять містечок, а саме: Горохів, Дрожкопіль, Свинюхи, Локачі, Порицк, Устїлуг, Коритниця, Опалин, Любомль, Оздютичі, Кіселин. До ряду містечок зачисляють ся деколи й велике село, з великими ярмарками, Купечів, населене в значній мірі чеськими кольонїстами.

Біля Горохова лишив ся український дїдич Бабій на своєму селї Квасові. Біля Устїлуга проживає в котрімсь селї свящ. Мосїєвич, а в містї Кіселинї лишив ся старенький улюбленець народу, священик о. Тишкевич, котрому за його душпастирську службу у власнім приходстві та в околиці належить ся особливша нагорода з котрого небудь боку, а передовсім же з боку Росії, що забрала всїх священиків. Тепер сей старець по своїм силам трудить ся над тим, аби дати людям бодай те, що їм може дати церква. Се відносить ся також до всїх православних священиків, що зостали ся, без огляду на те, чи вони лишили ся добровільно, чи примусила їх до того хвиля воєнного потопу, яка здігнала їх. Як з'явили ся в о. Тишкевича австрійсько-угорські офіцери та приказали йому знаками мерщій відчинити церкву, зі страхом може зробив се старенький батюшка й припав до престола. За тим прикладом пішли всї офіцери, помолили ся, кождий кинув якийсь гріш до скарбонки й відійшли спокійно. Як зачувати, священик лишив ся ще в селї Блудові, що лежить також на схід від Володимира, й учитель у Руснові над Бугом.

Тут подаю спис сїл, які або зовсім минула, або дуже мало захопила виселенча дурійка. Села отсї: Литовиж, Молників, Осмиловичі, Русовичі, Бутятичі, Бужанка, Дорогиничі, Волиця, Верхнів, Поромів, Бискупичі Шляхетські. Се понад Бугом. А на схід від Володимира села: Хмелїв, Хмелївка, Замличі, Хорів, почасти Хоболтова, цїла Бегета, Микуличі, Губин, Тумин і ще може які. Всї люде лишили ся також у селї Щуринї, котре лежить уже в луцькій окрузї помежу з володимирською.

Аби зневолити українську людність до того, щоб вона покинула свою працю й пішла в світ за очі на страшну поневірку й нужду, намалювала їй Росія опира в пруській пікельгавбі. Се був такий образ, що смертельно міг перестрашити кождого. Хиба треба було на те нервів, як посторонки, й вищої просвіти серед народніх мас, ніж та, яку дав їм російський уряд. Чиновництво знов пішло за місячною платнею й край став пусткою. Тут і так села стоять рідко від себе; а ще багато простору на поселенне й на лїпше використанне землї, ніж досї. Тому радо стрічаєте кождого тубільця. Він уже й так прочуняв від страху, зараз, як тільки ввійшли австро-угорські війська, де на щастє є й Українцї. Страшний опир щез, як вечірнїй туман, а з'явив ся натомісць „свій чоловік“ або „свої люде“, „наші люде“ й т. п. Бо так звичайно тутешнї люде величають галицьких і буковинських Українців. По деяких селах, як от напр. у Щуринї, в Кустичах за Гайками, або таки в самих Гайках, котрі заселює тепер чужостороннїй нарід, згромаджений докупи, як осїнне листє, зірване хуртовиною та звіяне разом на одно місце, — всюди там селяне, — кажучи словами одного міщанина, „жаждуть своїх людей“, то значить галицьких Українців.

Другий міщанин, котрий довідав ся вже про те, що свого часу ходила депутація від мешканців Володимира до команданта округи просити православних і унїятських священиків, сказав: „Але що таке, що досї не маємо ще нїякого священика й нарід уже вісїм місяців живе без Бога?“

Порадьте, що на се відповісти йому?!...

Я писав уже вам про те, що 28 сїчня с. р. через магістрат пішло поданне від мешканців Володимира Волинського до окружної команди з просьбою, щоб усї розпорядки й оголошення видавано також в українській мові,

щоби приходили сюди українські газети та щоб можна було їх усюди купити, щоб вивіски й написи в місті та врешті назви вулиць подано по українськи.

На се поданнє немає нїякої відповіди. Тимчасом перед тижнем розлїплено по місті відозву, зредаґовану в трьох мовах (по нїмецьки, по польськи й по українськи), в котрій бурмістр закликає мешканців міста повідомлювати про всї підозрілі випадки недуги, бо в недалекій сторонї ширить ся тиф.

Також українські газети, наразї тільки „Дїло“ й „Українське Слово“, продає рознощик по місті. Коли хтось не боронить, значить мовчки годить ся й у тім можна добачувати хиба відповідь на згадане поданнє в формі: „Qui tacet, consentire videtur“ (Хто мовчить, очевидно годить ся).

Продажа українських часописей, тимчасом бодай двох, у зайнятім краю се річ приємна. Та разом з тим не можна замовчати про ту велику хибу, що чомусь українські часописи дуже спізнюють ся, а бодай пізно приходять, коли напр. польські й нїмецькі та мадярські все в день-два борше доходять. Треба-б подбати про те, щоб і українські газети з'являли ся тут свїжі на ринку та щоб не придержувано їх по два, три днї на почтах.

Др. П.

Малюнки з війни.

На цвинтарі.

Де дїти грались на веснї,
Там сум тепер царює,
Таємні блимають огнї
І вітер лиш пустує.

Не море квітів бачиш там, —
Запалі лиш могили.
На вид їх серце твердне нам.
Гей, шкода стільки сили!

* * *

Як дуб, що буйно в лїсї ріс,
Тепер на стовп придав ся,
Так зойк їх смертний — поклик нїс.
Народ зі сну зірвав ся.

В селї.

Сум по селах осадив ся
І сидить вже другий рік.
Він з журбою оженив ся.
Гей, а де на нього лїк?

Осадивсь в розбитій хатї
І по згарищу гуля.
В полї, де жита не жаті,
Із нуждою ґаня.

І до матері заґляне:
„Син, твій сокіл, не живе“,
А сльоза вже з віч не кане,
Лиш цїлим потоком йде.

Там до жінки зайде в гостї,
Тут дївчину засмутить.
Плачуть дїти недорослі,
Аж землиця дудонить.

* * *

Сум по селах осадив ся
І сидить вже другий рік.
Він з журбою оженив ся.
Гей, а де на нього лїк?

Похід II куріня У. С. С.

Ясне сонце іще спало,
День щойно будив ся,
Брацтво Сїчове вставало, —
Йому шлях стелив ся.

Шлях із тернєм і камінєм,
Вузький і гористий;
Та з веселим їшли сумлїнєм
Марний чи плечистий.

Ось Вітовцї на передї,
Мельниківцї з ними.
Хлопцї дужі, як ведмедї,
Хто без них, — той гине!

Будзиновський на воронім,
З ним його соколи.
При стовпику бамбусовім
Йде доктор поволи.

За сотнями „лапай-духи“
З довгими жердками.
В битві радше „очайдухи“,
В смерть лїзуть без тями.

Врештї лїс із джаґанами
По полї хвилює, —
Се Ґаврилко з саперами
До цїлї прямує.

Всї веселі, як те небо
У погідню днину,
Ще й жартують, як і треба
В сю важку годину.

* * *

А дївчина жито жала,
Серп з руки пустила,
В очах щира сльоза стала —
Сїч зором ловила.

У. С. С. Лу. Лу.

Над Стрипою.

По зміннім щастю на подільських рівнинах уставили ся війська центральних держав над Стрипою, щоб тут перебути зиму, що грізно заповідаєть ся. Пороблено всякі старання, щоб уможливити війську видержати зиму. Цїлі ряди фір везли що дня на становища папу, дошки, солому, трачинне, залїзні полеві печі, і т. и. Та зима прийшла легка й не дала ся в знаки. Тільки раз у велику завірюху дала себе відчути.

Тепер тут теплі, ясні днї, які нїчим не нагадують торічньої карпатської зими. Там і сїл не було так густо, як тут, і хати не такі просторі. Довіз живности й муніції був без порівнання тяжший. Одно тільки було лїпше, — був захист гір перед вітрами й кулями. А тут поле, як стіл. Станеш над Стрипою, то бачиш горби над Серетом. Нї ми непомітно не можемо підсунути ся, нї Москалї. А ще, як рівне поле притрусить білий снїг, видно на нїм кождий пункт.

Ночі, хоч бувають і темні, так і вони не багато помагають. Австрійські й російські рефлєктори просвічують темряву, заходять у кождий куток, перешукують кождий корчик, чи де часом не криєть ся небезпека. Австрійцям ще остільки лїпше, що всякий довіз заслонюють перед оком ворога надрічні горби. — Села над рікою одні знищені, инші вилюднені.

В однім такім вилюдненім селї зимує й І полк Українського Сїчового Війська. Село невелике та знищене. Стрільцї застали хати без вікон і дверей, декотрі й без дахів. Щоб можна було там перезимувати, треба було все привести до порядку. Тим зайняли ся передовсїм наші піонїри. Почала ся робота. Хата за хатою прибирала назад свій вигляд.

Та хати не могли помістити всїх хлопцїв. Треба було стодоли й шопи попереміновати на мешкання. Повставлювано там причі, полеві печі, позатулювано дїри, щоб сяктак охоронити ся перед студїню й вітрами.

Порядиїйші хати зайняла старшина сотень, курінїв і полку. Зараз на вїздї до села курінна управа II куріня. Хатина з одним низшим боком, немов хоче валити ся. В инших обставинах нїхто й не оглядав ся-б на неї. Тут вона одна з лїпших. Дїлить ся на дві кімнати. З одного боку мешкає курінний отаман Василь Дїдушок з адютантом Петром Дїдушком. Кімната невеличка. Дві причі, столик, три крісла, от і все її умеблюваннє. По стїнах висять револьвери й одїннє. В кутику телєфон.

По другій сторонї мешкають телєфонїсти й чури. Їх кімната більша, але темна, бо одно вікно, з недостачі шкляного матеріялу, забите дошками.

Яких 200 ступнїв дальше від курінної управи II куріня має свій осїдок „Перша Поміч“ сїчового полку. То велика й гарна хата. В нїй урядують стрілецькі лїкарі, медики й санїтети. Отже: полковий лїкарь др. Беляй, курінний лїкарь др. Білозор, медики: хорунжі: Гілецький, Гаванський, Солтикевич і Нїжанковський, підхор. Перфецький і санїтети.

В „Першій Помочи“ цїлий день рух. Сливе що днини відбувають ся там усїлякі можливі щіплення: на холєру, тиф і віспу. Хлопцї сміють ся, що якби ще защіпили від кулї, то вже була-б людина спокійною.

За „Першою Помічю“ є „Музичний Інститут“, де находить приміщенне полкова музика. Се хата простора, але таки замала, щоб помістити 30 людей. Директором „Інституту“ себто дириґентом орхестри є підхор. М. Гавронський, а вчителями підхорунжі Лесик і Якимів. Музичне брацтво в часї проб мусить залазити й під причі й на піч, бо годї всїм з інструментами помістити ся. Не зважаючи на се, що дня відбувають солїдно проби й приграваютъ до вправ. Біда лишень, що мало мають зінструментованих українських пісень і мусять грати чужі марші.

За „Музичним Інститутом“ виднїє курінна управа І куріня, а зараз за нею Полкова управа.

Полкова управа займає дімок, ще найпорядиїйший. Має 3 просторі й ясні кімнати. Особливо гарна кімната, в якій мешкає полковник Гриць Коссак, полк. адютант Панчак, стрілецький курат о. Микола Іжак і полковий писарь четарь др. Новаківський. В нїй є дві причі й ліжко, здаєть ся, одиноке в цїлім полку. В кутї шафа на річи. Під стїною напроти дверей отомана, а перед нею стіл і лавки та крісла. По стїнах два—три образи та зброя.

По другій сторонї є дві кімнати. В одній сплять і урядують урядники полкової канцелярії. Там спить теж і артист малярь Іван Курилас, що саме робить портрети старшин полку.

Рядові розкватировані не так догідно, як старшина. Але не можливо на стільки людей найти відповідних мешкань. Товариство містить ся по більшій части по стодолах і шопах. Кожде мешканнє має піч, з якої сливе без перестанку курить ся. Дим іде коминком, що сторчить у стїнї, й клубить ся попід стріху. Буває іноді, що від іскор займеть ся стодола, чи шопа. Тодї все товариство біжить рятувати. Що можна врятувати, то врятують, але коли вогонь дуже розгорить ся, небезпечно стояти близько, бо розпечені патрони стріляють як навісні.

Зайняттєм стрільцїв, як і всїх військ, що стоять у резерві, є роботи коло окопів, битих шляхів і доріг. Що дня один курінь іде на роботу, а другий вправляє цїлий день з перервами на площі коло полкової управи. Все-жтаки є час на вечірню розривку. Тодї хлопцї сходять ся на спільну гутірку, співи й забави. Декуди бавлять ся в театр чи кабарет. Під сим оглядом визначаєть ся таланом десятник Мицик яко амант і Турок яко комік. Останнїй грає постійно „увеселенія ради“ Макса Лїндера з кіно. По виплатї йдуть у рух також і карти. Грошї не мають великого пошанівку, бо за них не можна нїчого тут дістати. Партія, до якої належить дес. Мицик, звичайно складає оружє в його руки й піддаєть ся як нездатна до дальшої боротьби. — По здачі тов. Мицик ставить усїх програних рядом. Перший з них держить у руцї „аса“ на знак цїлковитої програної, а надїї на виграну... за 10 днїв. Тов. Мицик стає тодї коло полевої печі, яка своєю формою нагадує фотоґрафічний апарат, і фотоґрафує діткнене нещастєм товариство. Багато й инших дотепних моментів трапляєть ся в життю наших Сїчовиків. Нї небезпеки та невигоди півторалїтнього походу, нї деякі розчарованя не вбили в них вродженого гумору й веселости. Вони все ті бадьорі та здорові душею хлопцї, що виходили з рівнин угорської України на кривавий тан.

Роман Купчинський.

Покуса.

Кривда народу важнїйша,
Нїж один сердешний біль...

Ясні зорі усміхались і глядїли в далечінь. Блїдолиційй так пестив їх, наче рідний батько дїти. Усміхавсь пастирь небесний і на доли ген глядїв — на политу кровю землю... Чом же він такий веселий, то байдужий, мов залїзо?...

Бачить, там в шовкових травах сплять солодко молодцї: то герої спочивають по побідї ворогів. У погонї так втомились, а тепер лягли спочити, — завтра жде їх труд новий... Легкий сон прикрив їм очі і повіки затулив. На уста, що схнуть від спраги, ллє їм всїм нічну росу і холодить нїжні тїла в свїжій тїни неньки — ночи... А вони поснули кріпко під опікою Зорі — і під крилами богинї снять розкішний — милий сон...

Лиш один не може вснути їх товариш — молодець. Він лежить в траві шовковій і глядить на ясні зорі — і глядить у далечінь, де на обрію Подїля бачить він могутнї гори, чує шум і хвилї Прута, — бачить рiднеє село... Він геройський син Підгіря, він коханок гір Карпат, він любимець свого Прута, що по скалах кремянистих бистрі хвилї в даль жене. Там його рідня і приязнь, — там пречистая любов, та богиня, що на серцї грає йому нїжну нуту — і тугою, наче квітка, зацвіла в його душі. Ах, давно не бачив тої, що засїяла у серцї чисті мрії — дорогі — і спонукала летїти в далечінь, до ясних зір!...

Він згадав тяженькі труди, що понїс у боротьбі. Чи-ж не сміє він на хвильку полинути в синю даль і застукати в віконце — до хатини — до дверей?... Чи хоч раз не сміє глянуть до чудових тих очей, що так топлять його серце і солодять горе все?... Ах, на тім рожевім личку він хотїв би ще зложити одинокий поцїлуй; се найкраща нагорода, дар для нього найцїннїйший — за всї труди й боротьбу...

Грішний дух, лиха Покуса душу туманить його; смілі мрії йому шепчуть ще нечувані казки — і невиданий ще образ — любу — пречарівну стать ставлять йому перед очі. Се вона!... Іде здалека, чарівна русалка піль, простяга до нього руки, посилає поцїлуй... Гляньте! Що з ним?

Він знїмаєсь, крадькома глядить навкруг — і тихенько наче злодїй, він крадеть ся від братів!... А вони нїщо не бачуть, — сплять блаженним, тихим сном, наче на грішнеє дїло подають йому дозвіл... Він крадеть ся далї, далї, — щоб схопити милу стать. — А вона чарівна, легка, наче мрія, улїтає і манить його до себе, — поцїлу посила...

Але що се? Зорі гаснуть, — хмари криють небеса, місяць блїдне і ховаєсь, — відвертаєсь від людей... А герой глядить у далеч — станув, вритий до землї, — йому ясна стала в серцї його злая — грішна думка... Постать зникла; чорна пітьма вкрила весь подільський лан — і закрила, заслонила рідні гори, бистрий Прут...

Він глядить, — над ним крилатий Дух, — могутнє Призначіннє відчинило зимний зір: Ще не час тобі звинятись, утїкати від братів, — до прекрасних гір зелених ще тобі замкнений вступ! Чуєш плач і важкі стони, що ідуть стежками піль? — Кривда народу важнїйша, нїж один сердешний біль...

Бачить він, братів облича гнївно на його глядять, — мов ганять його за дїло, що навіяв в нього дух. Він тавром укрив ся стиду, з пути лиха завернув, ляг на давнє своє місце і заснув блаженним сном...

Легкий вітер землю чеше — по мягкій, як шовк, травії — сплять розкішним сном прикриті утруджені молодцї.

У. С. С. Юра Шкрумеляк.

Вищість української культури.

Кореспондент „Русск-ого Слова“ Віллї помістив у 253 ч. сеї часописи з 17 падолиста прегарний малюнок із життя холмських Українців, яких сумна доля загнала далеко аж у рязанську ґубернію, в село Вослебовскоє, скопінського повіту. Священик Тріодїн, що опроваджував гостя, не міг нахвалити ся холмських утїкачів і тїшив ся з їх приходу, бо бачив їх корисний вплив на місцеву відсталу людність. „Пречудесний народ, ті втїкачі — говорий панотець — такий народ, що, думаю, мало де найдеть ся кращий“. Холмські втїкачі не хотїли бути тягарем для чужого села, а заразом хотїли бути вкупі. Тому осїли родинами в старих, опущених хатах і зробили з них у короткім часї чепурні дімки, які відбивали сильно від місцевого, московського занедбання.

Кореспондент обійшов з місцевим панотцем нову українську кольонїю та вступив до декількох хат, аби поглянути на людей. З його опису виймаємо декілька цїкавійших місць:

От ми ходили й до Холмщаків . . . які то люде! . . . Подиву гідні люде . . . Перший раз у життю довело ся менї стрінути таких людей.

Багато дечого можна нам від них навчити ся. Наші мужики дуже їм раді. Нахвалити ся їх не можуть. Наші мужики багато вчать ся від них! — Памятайте собі моє слово, багато навчать ся! . . .

Хата Холмщаків, до якої ми підходили, рішуче вирізняла ся від инших хат, що рядом стояли. Вже здалека робила гарне вражіннє.

Обведена гарним, майстерно виконаним плотом, таким густим, що анї щілинки не було між прутиками.

— Подивіть ся, яка се робота! — аж прицмокував з вдоволення мій товариш. — Наші того не потраплять, дарма! . . .

З нїчого, можна сказати, найкращу хату в селї збудували. В такій хатї можна й без палива обійти ся . . .

Ми ввійшли до напівтемних сїней. Там було повно народу.

Здорові були, отче! Бочку з капустою в землю закопуємо! . . . Добра капуста буде . . . Просимо, будь ласка, до хати.

Хата Холмщиків, до котрої ми ввійшли, буквально блестїла незвичайною чистотою, якою, очевидно, гордили ся нові господарі, та вражала ладом і мужицьким достатком.

Емаліована посуда, чайники, миски, горшки — все те було уставлене зі смаком, наче для гостей, що частенько навідують гостинну хату.

Дві жіночки, повні, молоді, розкішні кинули ся до рук священика.

За ними ввійшли до хати їх чоловіки, високі, сильні, обголені „хохли“ з чорними обстриженими вусами.

— Здорові були, Йосафате, здорові, Лука, — майже з ніжністю говорив священик, благословлячи мужиків. — Як вам живеть ся, братці?

— Дякувати Богу, отче, — як бачите, — якось проживаємо! . . . Завтра стайню ладити маю для коней, щоб не замерзли.

— А коні дома?

— Ні, поїхали по солому!

Ширше про ті поїздки довідав ся я від инших Холмщаків.

Жінки навипередки щебетали:

— Й ми дивуємо ся їм і вони нам дивують ся. Такі смішні люде! Ми по „русски“ розуміємо, а їх часом не можемо зрозуміти. Оногді підходить до мене жінка, от так підперла щоку рукою й так сумно мене питає: „А чи є в тебе „махиньки“?

— Які, кажу, „махиньки“? А то по їхньому дїти . . . Ха-ха-ха.

— Маленькі („махонькіе“) догадуєть ся священик.

— А наш хлопчик, котрому тільки чотири роки, бавить ся з їх хлопцями й питає: „А як по вашому буде лямпа?“ А вони йому кажуть: лампа!

— А друга підхоплює. Заходжу до сусїдки в хату, а там поросята. Брудно, — дивити ся не можна. „Чому, — питаю, ти поросята тримаєш у хатї?“ — „Бо вони, каже, маленькі, — можуть простудити ся в хлївї“.

Мужики поволї й докладно пояснювали нам, хто вони, звідкіля та длячого разом мешкають.

— Ми оба жонаті з рідними сестрами. Мешкали в селї Теребень, грубешівського повіту. Мене зовуть Йосафат Шидловський, а він називаєть ся Лука Волощук.

Иосафат дістає з кармана папірець і звертаєть ся до священика:

— Велика просьба в мене до вас, батюшко. Не стає книжок для мого малого. От тут маю спис шкільних книжок. Усї вже в себе найшов. А тільки „Історії“ Рождественського нїяк не можу найти. Не инакше, тільки забув узяти з дому. А малому вчити ся треба.

В Луки Волощука ще немає такого великого синка. Його сина поколисує в колисцї одна з жвавих дївчат, що бігають по хатї. Він просить священика прислати йому останнї числа часописи.

— А яку часопись ви в себе в рідним краю, читали?

— Ми рїжні часописи читали, — відповідає Лука Волощук. Столичні часописи читали . . .

— Столичні часописи?

— Наша сторона грамотна, — з гідністю відповідає Холмщак.

Очевидно, від таких людей є чому вчити ся московському нехарному й неграмотному мужикови.

З. К.

Українцї в Америцї.

Чим займають ся наші еміґранти?

У Злучених Державах працюють наші еміґранти найбільше по копальнях вугля, по рїжних фабриках, при будові й удержуванню залїзничих доріг, а малий процент має свої власні крамницї, гостинницї або инші торговельні підприємства. Працї там вимагають тяжшої нїж у старім краю, звичайно десять годин денно, та платять за те від двох до трьох долярів на день. Багато з зарібників, що працюють при будові нових залїзних доріг улїтку, або при більших господарствах, лишають ся на зиму без працї. Такі з'їздять ся на зиму до більших міст і тут ждуть другої весни, оплачуючи прожиток грішми, зробленими влїтку. Не без того, що зарібники можуть і зимою дістати зайняттє по великих лїсах у західних стейтах Злучених Держав, або таки й при великих господарствах, та плата за те вже дуже мала зимою й вистарчає хиба тільки на прожиток.

В Канадї стоїть уже справа трохи инакше. До Канади виїхало багато селянських родин, які займали ся в себе рільництвом. Так і там ухопили ся за землю, яку правительство дає даром кождому, хто приїде до Канади й хоче зайняти ся оброблюваннєм землї. Кождий мущина по 18 лїт може дістати для себе 160 акрів (приближно 120 морґів) землї, коли заявить, що хоче на тій землї мешкати й управляти її, тільки за заплатою вписового десять долярів (50 корон). По трьох роках може дістати на ту землю контракт і аж тодї може її продати, колиб хотїв, а не скорше. Другий раз уже не можна дістати землї даром, хиба купити.

Наші селяне з Галичини громадно осїли ся в Канадї на фармах у трьох вище згаданих провінціях і до сьогоднї вже багато з них є заможними господарями (фармерами). Та також і багато наших еміґрантів у Канадї поселили ся по містах і містечках, звичайно там, де зосереджуєть ся фабричний, торговельний і промисловий рух. Правда, фабричний рух у Канадї не такий розвинений, як у Злучених Державах, і тому по містах немає постійного зайнятя для щоденного звичайного зарібника, зате є велике запотребованнє робочої сили при рїжних будівлях, рїжнородні услуги, дальше при будові нових залїзних доріг, яких у Канадї рік річно будують далеко більше, нїж в якімсь иншім краю. Всї наші еміґранти, що приїздять до Канади без родини, одинцем, не на постійне мешканнє, а тільки на заробітки, працюють при таких роботах або також у заможнїйших фармерів, які ведуть більші господарства й потребують помочи. На зиму звичайно з'їздять ся всї сезонові зарібники до більших міст і тут ждуть весни, або йдуть, коли хочуть, на зимові заробітки по великих канадійських лїсах — у тартаки, дроворубні і т. д. Немало також наших еміґрантів працює по копальнях вугля в Британській Колюмбії, де заробітки бувають пересїчно добрі, хоч праця тяжка й завжди злучена з небезпекою. Про платню таких сезонових зарібників не можна нїчого докладного й певного сказати, бо немає нїяких сталих норм, а чинники, які впливають на підвисшеннє або зниженнє винагороди за працю, дуже змінливі та підлягають рїжним обставинам. У приближенню справа платнї маєть ся так: сезонові зарібники при залїзних дорогах заробляють денно від 2 до 2 й половини доляра

на день, також так і зимою по лїсах; по углекопах платня не денна, а залежить від того, хто більше зробить так, що сильнїйший може тут заробити й 5 долярів денно. По більших господарствах наймають зарібників лишень на місяцї, а не на днї, та платять від 30 до 40 долярів з прожитком на місяць; з тою виїмкою, що в часї жнив на яких шість, сїм тижнїв наймають також і на днї та платять і по 3 доляри на день з прожитком. Праця на жнивах при збиранню збіжа з поля або при молоченню паровими машинами.

На жаль, немає між нашими емігрантами в північній Америцї якихсь ремісників-фаховців, хиба дуже малий процент. Усї приїздять тільки з сильними руками та сповняють для Американців саму чорну, брудну роботу, як там називають працю „дроворубів і водоносів“. Можемо хиба тим потїшити ся, що вже молодше поколїннє частійше й радше береть ся за якесь ремесло, вступає в ремісничі вартстати, записуєть ся до торговельних шкіл, познайомлюєть ся з місцевою торговлею та промислом, щоб не зостати назавжди чорним волом, а сягнути по щось краще. Є й тепер уже, як у Злучених Державах, так і в Канадї немало наших купців, торговців площами, промислових чи торговельних аґентів, одначе все те дрібне поки-що, незорґанїзоване, часто без найменшого підготованнє до фаху, а так висунене наверх хвилею, випадком. Та все поволї йде до кращого. Можна надїяти ся, що той час не далекий, коли наші емігранти в Америцї не будуть тільки послугачами.

Невідрадний для нас фактъ, що наші земляки і в Америцї не мають підприємчивого духа до купецтва й торговлї загалом, а ставлять ся зовсїм байдужо до неї. Знаю кольонїї в північній Америцї, які тягнуть ся десятками миль, де засїв самий український нарід, отжеж цїле маленьке море своїх, — анї одного чужинця між ними, щоб обробляв землю так, як вони, і був їх сусїдом, а вже коли є містечко, хочби й яке мале серед такого моря своїх, у містечку безумовно мусять бути Жиди й, де не повернути ся серед наших емігрантів в Америцї, там усе найдете Жидів, дрібних крамарів і торговників. Торговлю для загалу наших емігрантів в Америцї ведуть Жиди так, як се дїєть ся і в Галичинї, що виходить нам на велику шкоду.

Як живуть наші емігранти в Америцї.

Про житте наших заморських земляків, як по містах, так і по фармах обмежу ся декількома замітками. Зарібники, які живуть переважно по містах, провадять житте, подібне до життя їх товаришів в Европі по містах. Розуміють ся, що я не говорю про зарібників инших народностей, а тільки про наших, українських. Чужі живуть там краще, бо вони вже осїли ся й чують ся вдома. Коли ощадні, будують для себе власні доми по містах. А наші сезонові зарібники не почувають себе вдома, старають ся заощадити кождий зароблений гріш (не всї щадять, що правда), щоб відіслати до родинного краю на сплаченнє довгу або на викуп заставленого поля, чи кусник ґрунту, тому й багато з них по містах живе псячим життєм. Живуть переважно по перелюднених і брудних дїльницях, по старих, темних мешканнях, часто більше в кімнатї, нїж на се позволяє закон так, що в часописях часто читаєть ся про се, як карають наших зарібників по судах за те, що мешкає забагато разом в одній хатї. Не лишень ощадність заставляє їх так жити, бо часом зовсїм не ощадність, а та навичка, з якою приїхали, жити в тїснім, маленькім і брудним кутику, — значить, немає в них вимог чогось кращого й естетичнїйшого. Знаю, що сотки й тисячі наших зарібників в Америцї тулять ся в маленьких, вогких і брудних мешканнях, а на пятику видають місячно стільки, що могли-б собі за те найняти просторе мешканнє, та нї, вони радше видадуть грошї на пиво. Американцї знають нашого зарібника з надмірного уживання напоїв і пізнають хати, де живуть наші емігранти по тім, що коло них находить ся багато бочівок від пива. І се фактъ, а не вигадка. Відомо, що робітники в Америцї можуть краще відживляти ся з причини низших цїн продуктів і кращих заробітків.

Духове житте наших зарібників, що правда, ще дуже скупе в порівнанню з зарібниками західних народів, все-жтаки дечим вище від галицького двірського наймита. Живучи по містах, тим самим маючи більшу нагоду познайомити ся з дечим, почути й бачити дещо, часто пристають до робітничих орґанїзацій або міжнароднїх спілок, або вписують ся в члени наших українських „Союзів“, читають часописи та книжки, наскільки лишаєть ся їм на се часу поза годинами працї так, що все те разом має часто-густо добрий вплив на тямущого зарібника. Одну дуже лиху сторону мають за собою наші зарібники по містах в Америцї, що без тями нераз запивають ся, через що стягають сором на наш нарід в очах чужих, за що й порядні люде мусять червонїти й соромити ся. Не хочу на сїм місцї очернювати, буцїм-то всї українські зарібники в Америцї були-б пянюгами й мочемордами, бо на ту дорогу пускають ся лишень байдужні й нїчим не звязані очайдухи, які виїхали до Америки на заробітки. Отся хиба дуже грізна для нас в Америцї й пожирає багато жертв.

Житте наших фармерів в Америцї можна схарактеризувати коротенько „життєм пустельників“. Кождий фармер (господарь) осїв ся на своїй фармі й живе на самотї, а не так, як у Галичинї, по селах, бо сусїд від сусїда мешкає кільометер або й більше. Маючи багато землї до управи, фармери працюють від досвітку до ночи, головно лїтом мають так багато працї, що нераз мусять працювати в неділї та свята, щоб зібрати урожай. Та за тяжку працю поводить ся їм далеко краще на їх фармах, нїж у родиннім краю на декількох морґах чи десятинах ґрунту, мають подостатком „землї й волї“. Духове житте обмежуєть ся лишень читаннєм часописей і книжок зимовою порою та в церквах, які є всюди по оселях наших емігрантів. Недостає їм уже того, що мають зарібники по містах, — себто нагоди сходити ся на всякі віча, збори й бути в контактї частїйше з людьми. Також і школи по таких оселях фармерів не відповідні, часто зачинені з недостачі вчителїв, нераз без пожитку, хоч і відчинені, бо або задалеко, або дороги заприкрі, що не дібрати ся до них, головно весною та в осени. Загалом духове житте на американських фармах не дуже завидне через ту розсипаність господарств і простір, який віддалює одного від другого, утруднює всякі частїйші сходини та зносини. Та нашим селянам живеть ся з тим не зле, бо вони головну увагу звертають на фізичні вимоги й матеріяльну сторону життя, — а маючи подостатком землї під управу, вільні пасовища, вільні лови, вільну риболовлю, до несхочу палива з лїсів, які марнують ся даром, чують ся зовсїм задоволеними й щасливими на самотнїх, ізольованих американських фармах.

(Далї буде). *Орест Кириленко.*

Нїмецька преса про українську справу.

Про житте українських збігців у таборі в Ґмінді розповідає пані Іда Фрайнд у празькій „Bohemi-ї“ з д. 12 вересня п. з. „Табор для збігців“. Подібний опис помістила також віденська „Oesterreichische Rundschau“. — Передрук сього опису находимо в часописи „Neue Illustrierte Zeitung“ з д. 12 жовтня п. з. „Табор у Ґмінді“. До статї додані три фотоґрафічні знимки. — Крім того помістила про той самий табор статю часопись „Oesterreichs Illustrierte Zeitung“ з д. 17 жовтня п. з. „Приюти для збігців“ з шістьма фотоґрафічними знимками, а коротшу замітку про Ґмінд подав „Neues Wiener Tagblatt“ з дня 1-го жовтня.

Крім того преса помістила багато заміток про деякі дрібнїйші справи, які дотикають життя українського народу. Тут згадати треба м. ин. нотатки в рїжних часописях: про вибір Українця Тараса Ферлея послом в Америцї, про наділенне Мирослава Сїчинського американським горожанством, обрабованне родинного архіву Шептицьких у Прилбичах, конференцію українських парляментарних заступників з мінїстром просвіти в справі українського унїверситету, багато ілюстрацій в ілюстрованих часописях з українського поля бою й т. ин.

Часопись „Hamburger Correspondent“ з дня 16 жовтня приносить статю п. з. „Найслабше місце Росії“, яка виказує значінне відірвання України від Росії для вдержання світового мира. — Дня 16 жовтня помістила часопись „Kölnische Volkszeitung“ статю пера д-ра Володимира Кушнїра п. з.: „Переслїдуванне греко-католицького населення в Холмщинї“. Кождого року — оповідає автор на вступі — з'являють ся в деяких громадах зайнятої тепер Холмщини на короткий час, віддїли козаків, а з їх появою наповняють ся в неділї та свята православні церкви, що стоять звичайно пусткою, місцевим населенням. Ціллю сеї військової інтервенції є саме вплинути на деякі українські громади, записані між „упорствующими“, й викорінити в них останки унїятських традицій. Тут передає автор подрібно історію переслїдування унїятського населення Холмщини російським урядом і насильного вводження православя. Статя кінчить ся висловленнем надії, що з зайняттем Холмщини Австрією настане і для тамошнього населення релїґійна свобода.

Берлїнська часопись „Die Post“ помістила дня 5-го жовтня статю п. з. „Поляки й Українцї“. Статя згадує про польські заходи коло прилучення до сподіваного польського державного орґанїзму земель, заселених українським народом, і наводить уступи з статї президента польської національної ради, пос. Яворского, з 1 ч. часописи „Polnische Blätter“ (Берлїн), в якій сей польський полїтичний провідник обіцює Українцям у будучій польській державі національну автономію. „Чи українські провідники — завважує автор статї — вдоволять ся сими запевненнями Яворского, се видаєть ся нам сумнївним. У кождім разї їх змагання не зміряють зовсїм до заміни для своїх земляків у Росії російського панування на польське; одначе обіцяна „автономія“ в межах польської держави не вистарчить їм певне для забезпечення їх претенсій“. Та сама часопись приносить у числї з дня 2 жовтня п. з. „До повстання назви Україна“ передрук статейки про назву „Україна“ з кореспонденції українського пресового бюра в Берлїнї. — Дня 23 жовтня помістила часопись „Münchner Neueste Nachrichten“ статю п. з. „Голоси малих націй“. У статї говорить ся про анкету в справі війни, уладжену одною з ню-йорських часописей серед журналїстів усїх націй, що живуть в Америцї. З рїжних відповідей навеценій є м. ин. „Голос редактора української часописи „Союз“ (Пітсбурґ) із заявами гарячих симпатій українського народу для центральних держав і здержливі голоси двох польських журналїстів. — Часопись „Magdeburger Zeitung“ з дня 28 жовтня подає в замітцї п. з. „Надії Українців“ зміст обговорюваної нами давнїйше статї д-ра Евгена Левицького п. з. „Українські змагання“, поміщеної д. 23-го жовтня в швайцарській часописи „Neue Zürcher Zeitung“. У статї п. з. „Росія й мир“, поміщеній дня 13 жовтня в віденськім журналї „Die Wage“, говорить автор, Ервін Яннїшфельд, між иншим про змагання Росії до загарбання східної Галичини та знищення українства.

Часопись „Frankfurter Zeitung“ з дня 5 падолиста помістила замітну статю п. з. „Значінне осїнних боїв у східній Галичинї“, в якій вияснює причину завзятого опору російських військ у східній Галичинї. Російський воєнний терен — пише автор статї — уступив перед балканським на заднїй плян. Не вважаючи на се, кождого дня чимаємо в російських воєнних звідомленнях подрібні звістки про те, що дїєть ся в східній Галичинї та в сусїднїй Волинї. Се зовсїм не дивно, коли зважити, яке велике мілїтарне й полїтичне значінне має для Росії саме сей кусень фронту. „Як довго ще находить ся східна Галичина аж по Стрипу в російських руках, так довго російські націоналїсти дурять себе тим, що первісна ціль Росії в сїй війнї, „визволенне“ австрійських „Росіян“, осягнена, бо саме ся частина є властивим серцем „Червоної Руси“. Коли союзні війська здобували польські землї, се не болїло так дуже російських націоналїстів. Зате Українців хочуть вони за всяку ціну мати під своєю властю, щоб мати змогу затерти зовсїм національну окремішність українського народу та спинити розвій його культури. Автор уважає далї на небезпеку, яку становить для Росії австрійська Україна та на її змагання викликати в східній Галичинї русофільський рух. „Процес русофілів у Мармароші й у Львові викрив сї змагання й виказав безуспішність сих проб“.

У теперішнїй війнї Росія звернула ся передовсїм проти Галичини, обсадила її українську частину й почала гарячкову русифікаційну працю. Коли наслїдком маєвої офензиви російські війська мусїли уступити з Галичини, Росія порішила задержати за всяку ціну бодай східний кусень її української частини з Тернополем, який автор уважає наймаркантнїйшим українським городом. Оборона сього шматка Галичини мала бути першим дїлом нового начального вождя російських військ — царя Миколи II. Далї переходить автор до російської осїнної офензиви та виказує, що головні її удари звертали ся супроти галицького фронту тому, щоб не допустити союзних військ до походу на Україну, де лежить збіжевий шпихлїр Росії. — Сю статю передрукували часописи: „Reichenberger Zeitung“ з дня 9 падолиста і „Deutsches Volksblatt“ з дня 11 падолиста*).

Часопись „Neues Wiener Journal“ з дня 20 падолиста помістила під з. „Внутрішня та внїшна катастрофа Росії“ звідомленне з викладу відомого нїмецького професора й полїтика, д-ра Павла Рорбаха, виголошеного дня 19 падолиста в віденській „Уранії“. Прелєґент вияснив у своїм викладї російські ціли в теперішнїй війнї та порушив справу усунення російської небезпеки. „Велике російське лихо — говорив автор — дасть ся виличити хиба тільки тим способом, коли візьметь ся на увагу джерело російської могутности й поцїлить ся Росію в найслабше місце. Сим є відірваннє України, головного джерела російської продукції збіжа, вина й тютюну. Разом із здобуттем України устане попросту сам із себе сей позірно ще незломаний опір Росії. Коли се не вдасть ся, тодї стане українска самостійність найблизшим і панующим питаннем будучности“. По думцї прелєґента говорити вже тепер про катастрофу Росії не можна. В короткім часї вона була би здатна до реванжу. Протидїлати сїй небезпеці можна тільки через роздїл російської імперії на її складові части. „Розбитте Росії, а передовсїм відірваннє України є одиноким способом

*) Також „Pester Lloyd“ (Ред.)

проти російської небезпеки". — Дня 25 падолиста помістила та сама часопись п. з. „Боротьба Українців проти царату" широкий зміст нїмецької брошури проф. І. Пулюя: „Україна й її міжнароднє політичне значіннє".

Берлїнська часопись „Vossische Zeitung" з дня 5 падолиста приносить статю д-ра Евгена Левицького п. з. „Італія й полудневі Славяне". Автор указує на заборчі пляни Італії супроти полудневих Славян і збиває брехливе твердженнє, буцїм-то проти Нїмеччини стояли по сторонї почвірного порозуминя всї славянські народи. Серби були останнїм славянським народом, який давав ся дурити Росії всеславянськими кличами, разом з ними тратить Росія свого останнього союзника між Славянами. Се являєть ся заслуженою заплатою для держави, яка гнобить усї свої народи, яка найбільший споміж своїх народів — народ Українців — позбавила всїх національних прав. — Та сама часопись приносить у числї з дня 2 падолиста статю Гайнріха Фрідюнґа п. з. „Становище Болгарії". Автор виказує, що виступленнє Болгарії проти Росії завдає кінцевий удар всеславянській ідеї, якій дотепер удавало ся зєднувати собі деяких прихильників також між Поляками, Болгарами й Українцями. — В статї п. з. „Участь націй у державі", поміщеній дня 3 падолиста в віденській „Abreiter Zeitung", виказує автор К(арло) Р(еннер) м. ин. на прикладї українського народу незалежність національного життя від держави, в якій даний нарід живе, та доказує на тім самім прикладї, що вплив народу на державу зростає в міру розвою його соціяльної будови.

В липськім місячнику „Monatshefte für Kunstwissenschaft" появила ся статя саксонського князя Івана Юрія про українські деревляні церкви. В сїй статї характеризує автор українські церкви під оглядом їх стилю й артистичної вартости та дає подрібний опис декількох замітнїйших церков з Галичини й Угорщини. — Сю статю передрукували з деякими скороченнями часописи: „Deutsche Tageszeitung" (Берлїн) з дня 8 падолиста, „Bremer Tagblatt" з дня 10 падолиста, „Hamburger Correspondent" з дня 7 грудня. — Дрібнїйші згадки про Українців стрічаємо: в студії Зиґфріда Дїка п. з. „Національні й расові питання в світовій війнї", поміщеній у зошиті за падолист вроцлавського місячника „Nord und Süd"; у статї п. з. „Погром всеславянства — напередоднї революції в Росії?", поміщеній у віденськім журналї „Oesterreichische Illustrierte Zeitung" з дня 12 падолиста; в статї п. з. „Освіта робітників" з часописи „Christlichsozialer Arbeiter" з дня 20 падолиста; в статї п. з. „Культурні полоси Австро-Угорщини" з часописи „Weser Zeitung" (Бремен) з дня 25 падолиста.

Грудневий зошит вроцлавського місячника „Nord und Süd" приносить широку статю пера д. Ореста Даскалюка п. з. „До українського питання." Автор підносить на вступі міжнароднє значіннє українського питання. Від розвязки сього питання залежить будучність російської імперії, бо відірваннє України зїпхнуло-б її відразу до становища другорядного політичного чинника. Розуміннє сього факту змушувало в минувшинї всї держави, яким залежало на ослабленню Росії, шукати помочи на Україні. Доказів на те дати може історія політичних взаємин України з Польщею, Швецією, Туреччиною, також з Нїмеччиною. — Далї переходить автор де близшого вияснення українського питання, змістом якого є змаганнє українського народу до державної самостійности. Ся ідея не є нїякою політичною новістю й має свій глибокий корінь в історії України. Тут дає автор короткий нарис історії української державної ідеї від найдавнїйших часів і підчеркує її живучість серед українського народу. Автор задержуєть ся основно над історією відносин України до Росії від переяславської угоди, представляє послїдовне нищеннє українських вольностей російським урядом аж до нового поневолення України та переходить до відродження українського народу. Новочасний політичний рух серед українського народу в Австрії та в Росії став знову грізною небезпекою для цїлости царської імперії й надав українській справі світове значіннє. „Українське питанне — кінчить автор — стало здавна питаннєм міжнародньої політики. Всї спроби ослаблення російської могутности раз на все сходять ся разом в одній конечности відірвання від Московщини України, того резервуару російської сили." Україна має всї умови до того, щоби стати здатним до життя державним орґанїзмом, а глибока суперечність її інтересів із російськими на всїх полях звертають її обличе в сторону центральних держав.

Часопись „Reichspost" з дня 4 грудня подає в статї п. з. „Унїя України з Москвою" огляд трьох брошур про українську справу, а то французької брошури проф. Нольде: „Україна під протекторатом Росії" та нїмецьких брошур: проф. М. Грушевського: „Українське питанне в історичнім розвитку" та проф. Пулюя: „Україна й її міжнароднє політичне значіннє".

Дня 10 грудня помістила часопись „Reichspost" п. з. „Австрійська бацила" зміст статї з „Нового Времен-и", в якій сей орґан російських націоналїстів висловлює своє обуреннє з приводу язикових розпорядків Австрії на зайнятій території. Орґан чорносотенців болить очевидно найбільше признанне українській мові прав у школї й він висловлює своє побоюваннє, що розширюваннє сеї штучної мови, яка вже стільки лиха накоїла в сусїднїй Галичинї, затемнить тепер національну свідомість російського населення Волинї й Холмщини.

В зошитї за падолист місячника „Deutsche Revue" (Штутґарт) появила ся широка статя пера барона von la Valette St. George п. з. „Погром Росії". Три марева — пише сей автор на вступі своєї статї — підїймають ся грізно над захитаним престолом самодержавного царату: марево польської нації, соціяльної революції й укінцї марево українського питання, обняте сїрими й непевними ще зарисами, але передбачене вже здавна знавцями відносин і втягнене в круг політичних дискусій". Тут зупиняєть ся автор спершу при польськім питанню та переходить далї до українського питання. Українська справа — каже автор — буде без сумнїву порушена при мировых переговорах, хоч було-б передчасним уже сьогодня говорити про те, як вона буде розвязана. „Вистарчає вже те, що вона виринає мов марево на хмарнім російськім небі; люті переслїдування „мазепинців" і „Українців" російською бюрократичною й поліційною державою, самосвідомість широких кругів у полудневій Росії та клич визволення зпід самодержавного ярма царату доконають решти, не дадуть і сьому питанню більше заснути". Йде огляд історії українського народу й його відродження, на жаль, з багатьома разячими помилками й невірностями. Переходячи до становища українського народу в часї теперішньої війни, стверджує автор, що його симпатії стоять по сторонї центральних держав. Не вважаючи на се, з початком війни поповнено супротив українського населення в Австро-Угорщинї багато помилок і несправедливостей. „Треба було навіть звернути ся з воєнними приказами проти розширених серед війська поглядів, що кождий Українець є тим самим приятелем Москалїв і шпіоном". Тут дає автор баламутний і в великій мірі невірний перегляд української політичної програми, твердить між иншим, що український нарід змагає до відірвання не тільки від Петербурга, але й Відня, та протиставить сьому „радикально-соціялїстичному" напрямкови змагання „уміркованих, спокійних і патріотично думаючих мужів", які бажають зостати ся при Австрії. Далї підносить автор велике значіннє Тараса Шевченка для українського народу, наводить виїмки з вступної статї п. з. „Новий рік у Росії й Українцї" („Ukrainisches Korrespondenzblatt" ч. 2 за рік 1915) і кінчить поновним підчеркненнєм великої небезпеки, яку криє для будучности російської імперії українське питанне.

Вісти.

Вечір, присвячений Україні в Мюнхені. Союз пособників українських визвольних змагань уладив у середу 23 лютого в вечері $8^1/_4$ год. в баварській гостинниці (Bayrischer Hof), у залї Ріхарда Ваґнера, вечір з викладами, щоб познайомити ширші круги Мюнхену з культурним і господарським значіннєм України. Ґенерал кавалєрії барон Константин Ґебзатель говорив про „Значіннє України для будучности Нїмеччини“, а д. О. Скоропис-Йолтуховський на тему „Самостійна Україна“, мрія в 1791 р., дитинна утопія в 1854 р., полїтична потреба в 1888 р., а тепер пекуча необхідність.

Ряд відчитів про Україну проф. Онезорґе. „Любецькі Новини“ (Lübeckische Anzeigen) доносять у 79 ч. таке: В мартї с. р. відбудеть ся заходом Шкільної Ради новий ряд викладів у залї „Iohanneum“. Викладатиме професор др. Онезорґе, що вже минулої зими говорив про предмет, безпосередньо звязаний з війною, при численній участи широких кругів. Сим разом буде його тема: „Передумови відірвання України від Росії“. По вступнім історичнім викладї про національне питаннє в Росії, який повинен заразом познайомити загально з українським питаннєм, проф. др. Онезорґе, котрий і як історик і як ґеоґраф докладно зайняв ся українським питаннєм і завдяки „Союзови визволення України“ в Відні навіть у часї війни познайомив ся з часописним і книжковим матеріялом „Союза“, подасть у дальших трьох ґеоґрафічних викладах передовсїм ґеоґрафію України. Потім займеть ся питаннєм, чи істнують ґеоґрафічні, етноґрафічні й господарські передумови для самостійного істнования України; чи істнують язикові факти, на основі котрих являєть ся українська мова не діялєктом московської мови, але самостійною славянською мовою. В двох дальших історичних викладах досліджуватиме, чи Україна відповідає також історичним передумовам самостійного істнования, чи має край власну історію, самостійну національну традицію, які його змагання на будучність і чи пробував він, а властиво як пробував оживляти сї змагання й розвивати їх. Вкінцї підчеркне проф. др. Онезорґе значіннє, яке має українське питаннє для Нїмецької Держави, що більше, для цїлої Европи. При великім інтересї, який звертаєть ся сьогодні всїм питанням будучности центральної Европи, можна сподївати ся, що також сї виклади відомого тубільного вченого повитають радо найширші круги. Виклади починають ся 2 марта й тривають аж до 6 квітня. Все инше подадуть оголошення й інсерати.

Українська мова в школї. До Київа доносять з Полтави, що тамошнї ґубернські земські збори прийняли постанову золотоноського земства про виданнє підручників для народнїх шкіл по московськи з поясненнями в українській мові.

Вісти з Волинї. Понад річкою Стиром розстелила ся земля давнїх Лучан, — тепер вона входить у склад Волинї. На високих берегах Стира, де земля Лучан (тепер Волинь) межує з Полїсєм (давнїйшою деревлянською землею), красуєть ся колишня столиця Лучан, місто Луцьк. Багато луцької землї загарбали собі поміщики; але від декількох десятків лїт на їх землях поселили ся рїжні кольонїсти (Нїмцї, Чехи, Білорусини, Мазури й инші). Всїм було тут доволї місця та хлїба, всїм жило ся добре. Люде багатїли матеріяльно й розвивали ся культурно, просвіта, кооперація, сїльске господарство — все, одно перед другим, поспішало ся наперед. Але от, як у днї праведного Йова, налетїла буря з заходу та цвітучий край обернув ся в „мерзость и запустѣніе“. Що стало ся й що дїєть ся, — трудно описати й повірити, але колись-то воно попаде до історії. Є тут хлїбороби, але вони не господарюють, є школи, але в них немає науки; є дїти, але вони не вчать ся; є вчителї, але вони не вчать. Пятий місяць перебувають вони без служби й без хлїба, бо не одержують вони нї жалування, нї якоїсь підпомоги, а вчити їм не дозволяють. І сидять вони (а тепер лежать уже) й читають (бо співати не дадуть ради) псалом: „На рѣкахъ вавилонскихъ тамо сѣдохомъ и плакахомъ, коегда помянути намъ“... — а згадувати є про що.

П. Голубович.

Українська справа на київськім кооперативнім з'їздї. На вечірнїм засїданню останнього дня київського з'їзду забрав голос відпоручник, свящ. Т. Добрянський і промовляв за пильною потребою культурно-просвітної роботи на селї. Промову закінчив поставленнєм отсих резолюцій, які з'їзд прийняв одноголосно: 1) скликати новий з'їзд у справі обговорення культурно-просвітної дїяльности союзних кооперативів і 2) надрукувати звідомленнє з теперішнього з'їзду зрозумілою, українською мовою та розіслати його по селах.

Труси й арештования в Харкові. У Харкові переведено недавно ряд трусів й арештовань між студентами, особливо між членами університетського гуртка для студіования національної економії.

З Катеринослава. Катеринославські ґубернські земські збори постановили робити заходи за перенесеннєм дорпатського університету до Катеринослава, обіцяючи на сю цїль щедру матеріяльну поміч.

Оповідання М. Могилянського. У Петербурзї появили ся „Оповідання“ М. Могилянського. Цїна 50 коп.

Робота Поляків у Холмщинї. „Польські Листки“ (Polnische Blätter), що виходять у Берлїнї, малюють ось як польські заходи коло винародовлення української Холмщини: „Зокрема радісно представляєть ся робота в холмській окрузї. Ся нещаслива країна, грецько-католицькі мешканцї котрої так незвичайно страшно витерпіли від шалу навертання російських попів і жандармів, віддихає тепер свобідно; населеннє щасливе, що позбуло ся своїх мучителїв. Мужицтво бере живу участь у мужицьких зборах, просить польських книжок і часописей, про що й дбають галицькі Поляки. Характеристично, що мужики часто просять на сих зборах пояснення щодо польських леґіонів, яких пізнали як своїх спасителїв при їх походї вперід. Місто Холм, недавно столиця російських сатрапів новоутвореної ґубернії й татарської орди чиновників і попів, має тепер наново свій давнїй польський характер; місто й холмська округа були так дуже „щиро російськими“, — а чейже тим мотивовано вилученнє з Польщі, — що скоро тільки сполокано намул російської бюрократії й їх помічників, нї не бачить ся тут нїчого з російщини, нї не чуєть ся. Маємо тут уже декілька польських народнїх шкіл і одну чотироклясову фільольоґічну школу, польський народнїй університет і инше.“ Наводячи сї слова польського журналу про польщеннє української Холмщини, замічає берлїнський дневник „Die Post“ (Почта) в 64 ч.: »Стільки звідомленнє „Польських Листків.“ Та ледви будуть вдоволені Українцї, коли почують, яким способом уладжують ся Поляки в Холмщинї; вони поперед усього найперше зовсїм рішучо заперечуть „давнїй польський характер“ Холму, а що більше зажадають, щоб на українській землї лишити місце для української мови й культури. Замінити російське панованнє на польське ледви чи є цїлю їх бажань.« До вимовних слів нїмецького дневника додамо хиба, що про заложеннє якоїсь української школи на величезних просторах зайнятої української землї немає досї нїякої вістки.

Вістка з полону. Андрій Бабюк одержав від У. С. С. Івана Киртюка (родом з Чернівцїв) з Вольська, саратівської ґубернії, картку такого змісту: „Гаразд, дорогенький Товаришу! В імени всїх стрільцїв, що тут перебувають, шлю привіт Українським Сїчовим Стрільцям, котрі живуть далеко від нас. Про спокій тут нї гадки, гадають ще на два роки. Здоровлю й цїлую Вас щиро й кінчу своє писаннє стрілецьким: Гаразд! Іван Киртюк, український сїчовий стрілець“.

Нові заслання. „Кіевская Мысль“ з 27 сїчня с. р. доносить, що знов вислано за „нєблаґонадьожность“ із Київа 3 особи до іркутської й 9 до казанської ґубернії.

Кара за кооперативний союз. Членів ради ґубернського кооперативного комітету, котрий недавно розвязано на приказ ґубернатора, обжаловуєть ся за „самовільне“ заложенне товариства!

Привіт Першому Українському Соймови в Америцї від члена вашінґтонського парляменту Маєра Лондона. Предсїдатель Першого Українського Сойму др. В. Сїменович в Америцї одержав від члена вашінґтонського парляменту Маєра Лондона такий лист: Вп. Добродію! Дуже менї прикро повідомити Вас, що через раннїйші зобовязання не могтиму прибути на Ваш сойм, на який Ви мене запросили. Одначе бажаю бодай сим робом висловити Вам свої переконання, а саме: я свято переконаний, що доти не настане тривкий мир, доки менших народів давитимуть більші й сильнїйші. Вірмо всї, що призначенням Злучених Держав буде стати миротворцем у сїй великій війнї. Що за благодать стала ся-б, якби наша велика республика причинила ся до заведення нового порядку, серед якого могла-б кожда нація, хоч як мала, розвивати ся свобідно, плекати свою культуру й цивілїзацію та визволити свого ґенїя.

Пуришкевич і Плєханов. „День“ повідомляє, що в „Русскомъ Собраніи“ Пуришкевич мав відчит про відношенне Нїмеччини до Росії, при чім він при бурливих оплесках присутних виступив гарячим оборонцем російських соціяльних демократів яко дїйсних патріотів, що разом з цїлим російським народом пішли на передові позиції, щоб віддати там житте в боротьбі з нїмецьким деспотизмом(?). Пуришкевич спинив ся між иншим і на статях і промовах Плєханова, цитуючи ті місця, де Плєханов аґітує за боротьбою з Нїмеччиною до останнього мущини, говорячи, що ся війна є війною не правительства, а народу. Сї промови Плєханова, казав Пуришкевич, можна-б сказати в мурах „Русскаго Собранія“.

Комітет для протесту против увязнення М. Грушевського одержав між иншим листи від відомого американського публїциста та знавця відносин у Росії Юрія Кенана й бувшого ґубернатора стейту Ню Йорк Вільгельма Сульцера. Оба листи звернені на адресу Л. Ковтуна. Перший писав: Вп. Добродію! Жалко менї, що я був так далеко від Ню Йорку минулого серпня й не міг узяти особисто участи в ваших зборах протесту проти вивезення визначного українського історика проф. Грушевського. Я вірю, що недалекий той час, коли всї ті висланцї вернуть назад до Росії й візьмуть чинну участь в її будучім розвитку. Під напором невдатної війни, здаєть ся менї, старий деспотичний режім у Росії минає й яснїйша будучність прийде для того краю.

Другий писав: Вп. Добродію! Ваш лист я одержав і кажу вам, що нїщо не справило-б менї більшої приємности, нїж бути з вами в тій хвилї, про котру згадуєте, та промовити до вас, бо цїлим серцем і симпатією я з вами в такій похвальній справі. Та на жаль не могтиму бути присутним задля державних обовязків. Прийміть від мене найщирїйші бажання й перекажіть їх вашим приятелям. Бажаю вашим зборам як накращого успіху.

Виставка робіт російських виселенців у Полтаві. Дня 2 лютого відкриваєть ся в Полтаві виставка робіт російських виселенців, зорґанізована українською областною переселенською земською орґанізацією подібно, як се зроблено у Відні. В виставці бере також участь комітет полудневозахідного фронту всеросійського Земського Союза, який виставить під управою Ґ. Кірпічнїкова ряд діяґрам, альбомів із знимками, карт і друкованих праць, що мають представити дїяльність комітету й його фронтових і тилових уладжень. На полтавській виставці будуть виставлені так само дані, діяґрами, мапи та знимки про дїяльність української переселенської земської орґанізації. Предмети київського комітету полудневозахідного фронту всеросійського земського союза видїлить ся по замкненню полтавської виставки для уладженя окремої вандрівної виставки.

Із куріозів „Петроградського аґентства“. Петербурзька аґенція розіслала 27 грудня телеґраму з ... Пинська про рішення земських зборів, хоч збори відбули ся в Лунинці, а Пинськ від трьох місяців з вершком находить ся в руках нїмецької армії. „Петроградське аґентство“ хоче очевидно таким дешевим коштом закрити перед російською публикою факт, який хиба кождому давно відомий. Цїкаво, що сю телеґраму помістили численні столичні й провінціяльні часописи.

Українці в Ташкентї. З переписи, зладженої городською управою в Ташкентї, довідуємо ся на підставі зіставлень у „Нов-ім Времени“ з 31 грудня м. р., що в Ташкентї найшло ся між виселенцями, яких загалом нараховано 13,314 душ, і 20 галицьких Українців. Крім того зареєстровано там 10.003 „русских“, 1.814 нїмецьких кольонїстів, 509 Поляків, 155 Жидів, 95 Литовців, 54 Циганів, 21 Лотишів і т. д.

Меньшиков заробив уже досить. В останнїм фейлєтонї в „Голос-ї Руси“ М. Меньшиков повідомляє, що в недалекій будуччинї він припинює свою письменницьку дїяльність.

Росіяне боять ся нїмецької офензиви. „Рѣчь“ з 30 сїчня пише: Читаюча публика бачить в оживленню операцій противника в повітрі приготовленне до наступу на північнім фронтї. До деяких поінформованих військових осіб звертали ся навіть з питаннями, чи правда се, що Нїмцї почали офензиву в ризькім районї й наближають ся до Риґи?

Гарний камер-юнкер. Минулого року, коли зачав ся значний виселенський рух на Волинї, заложив камер-юнкер Маркевич товариство „Волынская копейка“, що мало відкривати захисти, харчівнї і т. ин. й зачав збирати фонди на виконанне свого проекту. Одначе з часом п. камер-юнкер пропав без вісти й тепер видїл товариства рішив шукати місця його побуту та зажадати від нього рахунків. Принагідно годить ся згадати, що в Київі засуджено члена громадської ради, Дембіцького, за затаюванне припасів поживи, а в Харкові викрито потайну продажу спірту, якою займав ся князь Ерістов.

„Брехня“ Винниченка в петербурзькім театрі. У „Брехнї“, яку виставили в петербурзькім олександринськім театрі дня 9 лютого, виступили пані Рощіна-Інсарова, Рашевська й Домашева та панове Ходотов, Лєшков, Осокін й Судьбінін.

Бюра правної помочи для селянства. Українські кооперативні спілки, що в часї війни значно розширили круг своєї дїяльности, зайняли ся декуди й орґанізацією правної помочи для селянства, яка тепер стала дуже пекучою потребою, бо по селах полишали ся на господарствах сливе виключно жінки й недоростки. Про таке бюро знаємо напр. з Опошнї, зїньківського повіту. Місцеве споживче товариство з'орґанізувало там окреме правне бюро, до якого належать опошнянські правники, суддя, судовий пристав і нотарь і инші особи, що розуміють ся на тім дїлї. Бюро виробило розклад праць і увійшло в зносини з правниками повіту й Полтави. За полагоду справ установлена невелика платня від 15 коп. до 1 карбованця, з чого 15% йде на споживче товариство, а решта на відшкодованне членам бюра. Сї правничі комітети тим потрібнїйші, що, як знаємо, судові власти відмовили ся були взяти ся за сю справу.

Російсько-анґлїйський спір. Відповідаючи на заходи Анґлїйців поправити російсько-анґлїйські відносини, пише в „Кіевлянин-ї“ відомий російський націоналїст Шульґін між иншим таке: „Так, се правда, що в нас було глухе незадоволенне з поступования наших союзників, у тім числї й Анґлїйців... Наше російське незадоволенне викликане не незрозуміннем заслуг Анґлії, а иншими причинами. Причин сих дві, з них перша відносить ся до Анґлїйців у меншій мірі, ніж друга. Перша причина сього незадоволення була-б та, що в той час, як російська армія, опинивши ся в дуже тяжкім положенню, сливе не маючи муніції й терплячи на велику недостачу крісів, відступала, заливаючи кровю кождий ступінь віддапої Нїмцям землї, там, на західнім фронті на французькім кордонї не пороблено дїяльних зусиль, щоб облекшити тяжке положенне Росії. Друга причина, коли так можна мовити, анґлїйська. Колиж під час російського відступлення показало ся, що російська армія не досить забезпечена в усе необхідне й мусить поносити найтяжші жертви, не завдаючи ворогови таких самих утрат, у Росії разом з різким незадоволеннем проти власного уряду, який не спроміг ся забезпечити армію в усе необхідне, виникло незадоволенне й проти наших союзників. Особливо нарікали на стару Анґлію й усї ми мусимо признати ся до сього“.

Спис утрат першого полку Українського Сїчового Війська

від 25. VI. до 31. XII. 1915.

Іван Балюк,	четарь,	Вітовського,	Галичина,		м.*
Волод. Шишка,	стріл.,	Вітовського,	Галичина,		„
Олекса Кабюк,	„	„	„		„
Юрко Дмитрук,	десят.,	Дудин.,	Печенїжин-Ковалівка,	1898.	ран.
Антін Далавурак,	вістун.,	„	Коломия-Кулачківці,	1896.	м.
Павло Грималюк,	стріл.,	Чмоли,	Косів-Річка,	1895.	„
Іван Мельничук,	стріл.,	Сушка,	Коломия-Їоди,	1894.	ран.
Іван Кошак,	стріл.,	Чмоли,	Косів-Москалівка,	1895.	„
Микола Стифюк,	стріл.,	Носков.,	Снятин-Уляшків,	1896.	заг.
Микола Осташ,	стріл.,	Носков.,	Товмач-Ляцьке,	1896.	ран.
Микола Павлюк,	стріл.,	Носков.,	Косів-Прокурава,	1893.	м.
Іван Рубанець,	стріл..	Дудин.,	Б. Серет-Мігучин,	1898.	ран.
Мих. Чухновський,	стріл.,	Вітов.,			„
Мих. Козловський,	„	„			„
Дмитро Маслій,	„	„			„
Василь Химяк,	„	„			„
Юрко Попюк,	„	„			„
Василь Андрїюк,	„	„			„
Олекса Українець,	„	„			„
Микола Старчук,	„	„			„
Василь Ониськів,	„	„			„
Дмитро Копельчук,	„	„			„
Микола Кивацький	„	„			„
Дмитро Колїсняк	„	„			„
Тадей Богданюк,	„	„			„
Іван Їелетюк,	вістун,	„			„
Михайло Савчин,	вістун,	„			„
Стефан Смольницький,	десятн.,	Вітов.,			„
Федь Головка,	„	„			„
Остап Левицький,	підхор.,	„			„
Михайло Маркевич,	стріл.,	Левиць.,			„
Кирило Якібюк,	стріл.,	Левиць.,	Гал.		„
Василь Луцюк,	стріл.,	Левиць.,			„
Матвій Катарош,	стріл.,	Вітов.,			пол.
Степан Яремко,	„	„			„
Юрко Паращак,	„	„			„
Осип Корчинський,	„	„			„
Олекса Гулеюк,	„	„			„
Микола Полівчук,	„	„			„
Стефан Шумський,	„	„			„
Осип Фединський,	„	„			„
Олекса Гречаник,	вістун,	„			„
Михайло Колодій,	десятн.,	Левицьк.,			м.
Андрій Андрейців,	стріл.,	Будзин.,	Гал.		ран.
Михайло Семчик,	„	„			„
Гриць Чорний,	„	„			„
Федь Поцалуйко,	„	„			„
Михайло Мельничук,	„	„			„
Іван Потикевич,	стріл.	Носковськ.,	Гусятин-Оришківці,	1897.	заг.
Юрко Нерестюк,	стріл.,	Носковськ.,	Косів-Прокурава,	1894.	„
Андрій Леськів,	стріл.,	Чмоли,	Камінка стр.-Козлів,	1892.	ран.
Микола Тимчишин,	„	„	Станиславів,	1892.	„
Василь Білецький,	„	„	Жовква-Боянець,	1894.	заг.
Дмитро Корбутяк,	„	„	Коломия-Балинці,	1894.	„
Іван Горбовий,	„	„	Косів,	1894.	„
Михайло Симотюк,	„	„	Коломия-Трофанівка,	1893.	„
Петро Сеньчук,	„	„	Надвірна-Ланчин,	1893.	„
Василь Демчук,	стріл.,	Чмоли,	Коломия-Трофанівка,	1892.	заг.
Онуфрій Кобевка,	„	„	Снятин-Залуче,	1895.	„
Федір Демків,	десятн.,	Сушка,	Терношіль-Прошова,	1895.	м.
Василь Славійчук,	стріл.,	„	Коломия-Рогиня,	1882.	„
Микола Корольчук,	„	„	Калуш-Красна,	1895.	ран.
Федь Сумарук,	„	„	Косів-Жабє,	1895.	„
Михайло Зубюк,	„	„	Косів-Жабє,	1894.	пол.
Михайло Дутчак,	„	„	Товмач-Патрилів,	1891.	заг.
Микола Сметанюк,	„	„	Печенїжин-Молодятин	1895.	„
Микола Микитин,	„	„	Чернівці,	1895.	„
Іван Яворський,	„	„	Терношіль-Людвиківка	1896	„
Юрко Мочернюк,	вістун,	Дудин.,	Печенїжин-Мишин,	1896.	пол.
Іван Ілюк,	стріл.	Дудин.,	Косів-Білоберізка,	1888.	м.
Іван Собчук,	„	„	Косів-Москаївка,	1893.	пол.
Фока Їондурак	„	„			ран.
Федір Ілюк,	„	„	Косів-Білоберізка,	1894.	пол.
Ілько Букатка,	„	„	Косів-Рожен Вел.	1893.	„
Іван Сливка,	„	„	Косів-Рибне,	1896.	„
Іван Кумлик,	„	„	Косів-Яворів	1891.	„
Теодор Ридель,	„	„	Терношіль-Іванів Гор.	1895.	„
Василь Клапчук,	„	„	Коломия-Залуче,	1896.	„
Іван Струс,	„	„	Яворів-Краковець,	1892.	„
Стефан Шевелюк,	„	„	Терношіль-Івасів Гор.	1895.	„
Микола Шкрібляк,	„	„	Косів-Яворів,	1896.	„
Іван Чепига	„	„			„
Козьма Сендерський	„	„	Косів-Кути Ст.	1894.	„
Лука Яремків,	„	„	Камінка Стр.-Стрептів,	1893.	„
Василь Вепрун,	„	„	Косів-Яворів,	1895.	„
Василь Вінтонюк,	„	Вітов.			м.
Михайло Швець,	вістун,	Будзин.,			„
Дмитро Кушнїрук,	стріл.,	„			„
Волод. Білинський,	десятн.,	Вітов.,			„
Северин Яремкевич,	хорунж.,	„			„
Федь Мамчур,	ст. десят.,	Носк.,	Золочів-Закомар,	1895.	пол.
Стефан Фенюк,	ст. десят.,	Носк.,			„
Володимир Фратик,	десятн.,	Носк.,	Чорторків-Вигнанка,	1894.	„
Петро Демків,	вістун.,	„	Коломия-Хлїбичин Л.	1895.	„
Михайло Борсук,	„	„	Долина-Гошів,	1894.	„
Михайло Батейко,	„	„	Перемишль-Медика,	1895.	„
Михайло Гаврицький,	„	„	Надвірна-Селиска,	1894.	„
Стефан Кіндратюк,	стріл.,	„	Броди-Пиняки,	1895.	„
Гриць Петрів,	„	„	Косів-Прокурова,	1895.	„
Микола Костів,	„	„	Гусятин-Гадинківці,	1895.	„
Василь Білий,	„	„	Жидачів-Пісочна,	1896.	„
Іван Петрусяк	„	„	Перемишль-Гусаків,	1896.	„
Микола Павлюк с. Н.	„	„	Косів-Прокурова,	1894.	„
Михайло Калинчук,	„	„	Надвірна-Микуличин,	1894.	„
Теодор Грибович,	„	„	Долина-Пациків,	1896.	заг.
Дмитро Григорак,	стріл.,	„	Косів,	1894.	пол.
Микола Павлюк с. В.,	„	„	Печенїжин,	1896.	„
Іван Берлад,	„	„	Снятин—Вединів,	1896.	„
Олекса Сметанюк,	„	„	Печенїж.—Молодят.,	1896.	„
Василь Носак,	„	„	Золочів—Соколівки,	1892.	заг.
Степан Витягловський,	„	„	Бучач—Сороки,	1897.	пол.
Іван Шипель,	„	Носк.,	Рудки—Хлопи,	1892	„
Стефан Цїхольський,	„	„	Підгайці—Вишнївчик,	1897.	„
Іван Романюк,	„	„	Товмач—Торговиця	1892	„
Іван Швед,	„	„	Жидачів—Пісочна	1896	„
Семен Чиборак,	„	„	Снятин—Залуче,	1897	„
Василь Талий,	„	„	Золочів—Підлисє	1891	„
Волод. Тихий,	„	„	Підгайці—Старемісто,	1891	„
Юрій Кобилка,	„	„	Снятин—Залуче,	1896	„

* Дані про Укр. Сїч. Військо подаємо в такім порядку: імя й назвище, ступінь, сотня, край, повіт, громада й дата уродження, битви, поляг (м.), ранений (ран.), полонений (пол.) і загублений (заг.).

Іван Крицький,	стріл.	Чмоли	Чортків—Пависівка,	1896	заг.
Томащук Іван,	„	„	Коломия—Корнич,	1896	м.
Юрій Дмитренко,	„	„	Коломия—Сопів,	1896	пол.
Василь Калиняк,	„	„	Коломия—Корнич,	1896	„
Їайона Роман	„	„	Сокаль-Довжне,	1895	„
Петро Фербей,	„	„	Снятин-Залуче,	1895	„
Петро Кобилка,	„	„	Снятин-Залуче,	1896	„
Томко Каровець,	„	„	Сокаль-Вижлів,	1894	„
Михайло Слюсарчук,	„	„	Косів-Бистрич	1896	„
Гриць Параніг,	„	„	Чортків-Біла,	1894	„
Максим Рапій,	„	„	Сколе-Коростків,	1896	„
Михайло Кострик,	„	„	Ліско-Береги Д.,	1898	„
Біловусяк Василь,	„	„	Румунія-Маринсепни,	1891	„
Олекса Федун,	„	„	Тернопіль-Біла,	1895	„
Петро Грудей,	„	„	Снятин-Залуче,	1895	„
Дмитро Сташковський	„	„	Снятин-Залуче,	1895	„
Василь Юрійчук,	„	„	Снятин-Залуче	1895	„
Володимир Моклович,	„	„	Косів-Кути,	1897	„
Михайло Кайдер,	„	„	Краків-Звежинець,	1889	„
Василь Тертяк	„	„	Золочів-Розваж,	1894	„
Василь Гриник,	„	„	Жидачів-Рудники,	1894	„
Василь Маланчук,	„	„	Снятин-Залуче,	1895	„
Василь Винничук,	„	„	Снятин-Княже,	1892	„
Стефан Самок,	„	„	Станиславів-Княгинин,	1895	„
Евген Домарадський	„	„	Рава Руська,	1897	„
Стефан Тис,	вістун,	Сушка,	Львів-Ременів,	1892	„
Михайло Кізь,	„	„	Львів-Підберізці,	1887	„
Михайло Борчук,	стріл.,	„	Снятин-Любківці,	1896	„
Юрій Деделюк,	„	„	Коломия-Трофанівка,	1894	„
Іван Деблюк,	„	„	Печеніжин-Рунгури,	1896	„
Михайло Мазурак,	„	„	Коломия-Виноград,	1896	„
Степан Максимюк,	„	„	Снятин-Джурів,	1892	„
Стефан Матусяк,	„	„	Рогатин-Журів,	1895	„
Пилип Негрич,	„	„	Печеніжин-Березів Ниж.	1894	„
Михайло Ненич,	„	„	Підгайці,	1896	заг.
Дмитро Попенюк,	„	„	Косів-Рибно	1894	пол.
Іван Семенів,	„	„	Товмач-Братишів	1896	„
Сидір Шума,	„	„	Жовква-Мериці	1885	„
Іван Чмола,	четарь,	Чмоли,	Богородч.-Солотв.	1892	„
Ілія Розметанюк,	десят.	„	Товмач-Коросивка	1892	„
Василь Скульський,	вістун	„	Печеніжин-Березів	1881	„
Фердинанд Тихоліс,	стрілець,	Чмоли,	Львів,	1896	пол.
Микола Харна	„	„	Камінка Стр.Вербіж В.	1893	„
Іван Їембусь,	„	„	Городок-Жориска	1895	„
Матей Тимосишин,	„	„	Коломия-Вербіж В.	1893	„
Дмитро Іванюк,	„	„	Городенка-Чернятин,	1895	„
Петро Петращук,	„	„	Косів-Брустури,	1896	„
Осип Гнида,	„	„	Рудки-Кабаєвичі,	1894	„
Василь Шикман,	„	„	Косів-Гринева,	1896	„
Михайло Зеленьчук,	„	„	Косів-Зеленів,	1896	„
Петро Непийвода,	„	„	Коломия-Гвоздець м.	1892	„
Степан Ільницький,	„	„	Печеніжин-Березів Н.,	1895	„
Федь Палюк,	„	„	Коломия-Пядики,	1894	„
Артим Кучер,	„	„	Золочів-Красне,	1895	„
Василь Гаврилюк,	„	„	Коломия-Корнич,	1897	„
Іван Рибчук,	„	„	Коломия-Підгайчики,	1893	„
Дмитро Попович,	„	„	Коломия-Корнів,	1896	„
Михайло Сидорук	„	„	Дрогобич-Східниця,	1897	„
Микола Данилович,	стріл.,	Чмол.,	Рздівці,	1895	„
Степан Миренюк,	„	„	Стятин,	1895	„
Юрко Їушул,	„	„	Коломия-Трофанівка	1895	„
Микола Попадюк,	„	„	Коломия-Раківчик,	1895	„
Михайло Іванищин,	„	„	Товмач-Озеряни,	1896	„
Семен Мотало,	„	„	Тернопіль-Глубічок,	1894	„
Михайло Разюк,	„	„	Тернопіль-Березовичі,	1896	„
Микола Кременюк,	„	„	Косів.	1894	„
Евген Лаврентович,	„	„	Снятин,	1895	„
Гриць Кульматицький,	„	„	Зборів-Поморяни,	1894	„
Осип Сова,	„	„	Станиславів,	1896	„
Юрко Бучовський,	„	„	Городенка-Серафинці,	1892	„
Іван Дроздик,	„	„	Теребовля,	1898	„
Дмитро Рудик,	„	„	Городенка-Стрільче,	1893	„
Осип Кощюх,	„	„	Рогатин-Бурштин,	1896	„
Гриць Кобилка,	ст. дес.,	Дудин.,	Сокаль,	1888	„
Дмитро Ковальчук.	вістр.,	„	Сокаль-Конотопи,	1895	„
Северин Бутин,	„	„	Зборів-Заріче,	1891	заг.
Мартин Навальковський,	стріл.,	Дудин.,	Городенка	1891	пол.
Остафій Мойсяк,	„	„	Снятин-Вижлів,	1896	„
Степан Їреторійчук	„	„	Снятин-Вижлів	1895	„
Степан Рибчук,	„	„	Городенка,	1888	„
Льонтін Андріевський,	„	„	Тернопіль-Івачів Г.	1895	„

(Кінець буде).

Бібліографія.

Виданнє „Союза визволення України“.

Ukraina. Land und Volk. 40 Bilder aus dem gleichnamigen Werke von Dr. St. Rudnyckyj. Titelbild von Olena Kultschyzka. Wien, 1916. **Україна. Край і нарід.** 40 образків з нїмецької книжки „Ukraina“ д-ра Ст. Рудницького. Титуловий рисунок пані Олени Кульчицької. Відень, 1916. Ціна 2 К.

Альбум обіймає такі образки: 1. Хребет Чорногори; 2. Озеро в чорногорськім улозї; 3. Цекоти в Їорґанах. Гора Сивуля; 4. Скали в Бескидї. Бубнище; 5. Гуцульське село; 6. Гуцул; 7. Нутро підгірської хати; 8. Львів. Західні причілки подільської височини; 9. Яр Днїстра коло Раківця; 10. Подолянин; 11. Яр Смотрича під Камянцем; 12. З волинської вульканїчної области. Лім базальту в Берестівці; 13. Ріка Припять на Полїсю; 14. Полїський лїс; 15. Днїпрові гори під Київом. Памятник Володимира Великого; 16. Стїнки Днїпрового берега в Київі. Андріївська церква; 17. Поділ у Київі; 18. Днїпро під Кремінчуком; 19. Камінь Монастирсько над Днїпровими порогами; 20. Бічне русло Днїпра в порогах; 21. В Днїпрових плавнях; 22. Кирилівка, родинне село Тараса Шевченка; 23. Українське село в Полтавщинї; 24. Українське село в Чернигівщинї; 25. Стара українська церква з XVIII. в.; 26. Український хутір; 27. Біля криниці; 28. Базар; 29. Ярмарок; 30. Кобзар; 31. Шлях Ромодан у Полтавщинї; 32. Дївчина з Харківщини; 33. Ріка Псьол; 34. Краєвид у Харківщинї; 35. Ріка Донець; 36. Запорожець у степу; 37. Південна рістня на Кримі; 38. Південне побереже Криму коло Семеїзу; 39. На верхівях Кубанї; 40. Кубанський козак.

Альбум виконаний дуже старанно й гарно. Являєть ся він справжньою окрасою кождого українського інтелїґентного дому, кождої читальнї товариства, орґанїзації. Офіцери-Українцї повинні покористувати ся доброю нагодою познайомити своїх товаришів Нїмців і инших чужинців з Україною в образках. Наклад невеликий, а ціна незвичайно дешева. Титуловий малюнок артистки Олени Кульчицької представляє жінку Українку з двома дїтьми — символ соборної України. Для догоди наших читачів, котрі бажали-б мати сей альбум, залучаємо до отсього числа „Вістника“ чеки й докладні проспекти, які просимо передати дальше своїм знайомим. Хто бажає мати альбум, хай поспішить ся з замовленнєм.

Чужі видання:

Osteuropäische Zukunft, ч. 3. Зміст: М. Ґрубер. Відірваннє чужих народів від Росії се головна умова тривкого миру в Европі; Рудольф Шульце. Східно-европейська зоря; др. Фальк Шупп. Холмщина (З меморіялу); барон С. Надбалтійський край; Михайло Церетелї. Расові й культурні проблєми Кавказу; Павло Ден. Кінець вселавянства; Записки (Про союз Нїмців у Польщі, З пропамятного письма гр. Вітте, Ukráпіа, Нова нїмецька орієнтальна господарська орґанїзація, Інститут для дослїдів Сходу в Мюнхенї, Народнї українські вишивки); Бібліоґрафія.

Michel Lozynsky. Comment les Polonais comprennent leur liberté. Appendice: Les aspirations des Polonais devant l'opinion publique française. par V. K. Traduction de G. Brocher. Льозанна, 1916. Виданнє журналу „Revue Ukranienne". Ст. 40. Ціна 1 франк.

Зміст: Передмова видавців; др. М. Лозинський. Як Поляки розуміють свою волю: I. Історичний погляд. „Польська воля". II. Польське розумінне визволення Польщі в теперішній світовій війні. III. Мораль польських домагань. IV. Українське становище. В. К. Польські аспірації перед французькою громадською думкою.

Dr. jur. Michael Lozynskyj. Wie die Polen ihre Freiheit verstehen. Берлїн, 1915. Verlag Carl Kroll, S 14, Sebastianstraße 76. Стор. 56+2. Ціна 50 фенїґів.

Зміст: I. Історичний погляд. — „Польська воля". II. Польське розумінне „визволення Польщі" в теперішній світовій війні. 1. Польське представлюванне національних відносин в українських, білоруських і литовських областях, підлеглих колишній польській державі, а пізнїйше Росії. 2. Самостійна польська держава. 3. Союз держав Австрії—Угорщини—Польщі. 4. Офіціяльне становище Начального Народнього Польського Комітету. III. Мораль польських домагань. IV. Українське становище.

Учительське Слово, орґан „Взаїмної Помочи галицких учителїв і учительок". Р. III., ч. 1, стор. 16. Зміст: Від Видавництва і від Управи Товариства; В народ; Орґанїзуймо наші сили; Дотеперішня дїяльність учительської орґанїзації; Загальноукраїнська Культурна Рада й учительство; „Взаїмна Поміч" підчас інвазії; Важні шкільні справи; Матеріяльне положенне учительства; Пригадка членам і довжникам Кред. Т-ва „Взаїмна Поміч учительська; До Учителїв у військовій службі в справі реклямацій; Пригадка; Новинки; Лягли головами; Некрольоґія. Виходить 1 й 15 кождого місяця. Річна передплата виносить: у Галичинї й Австрії 8 К., на зайнятих українських територіях 4 руб. Одно число 30 сот. Редакція й адмінїстрація: Львів, ул. Мохнацького, ч. 12.

Виказ жертв

на полонених Українців:

грішми: д. Михайло Лецький, начальник громади з Драгасимова, 0·70 К., панї Казимира Моравецька з Ланчина, 5 К., др. Степан Смаль-Стоцький, проф. унїв., 60 К.

книжками: о. Софрон Глїбовицький, ґімн. проф., 8 календарів і 37 брошур; д. Юрій Гордійчук, Вижниця, 37 бр.; проф. Орест Жеребко 3 кн. і 12 бр.; д. Богдан Заклинський, Жабє, 2 бр.; панї Евгенїя Котис-Ясеницька, Коростенко н/Д., 7 кн. і 10 бр.; др. Іван Куровець, лїкарь у Калуші, й суддя Гладишовський 58 кн. „Літературно-Наукового Бістника", 6 кн. „Записок Наук. Тов. ім. Шевченка", 10 кн. „Житя і Слова", 2 томи „Етноґрафічного Збірника", Молот з 1878 р., 4 кн. і 32 бр.; д. Антін Мусянович, Камінь, 6 календ., 1 кн., 41 бр. і 27 чисел часописей; д. М. Орлик, Перемишль, 1 кал. і 6 бр.; д. Мавракій Ребен, Перемишль, Кобзарь Т. Шевченка; д. Іван Скільський зв. Ільчишин, Березів Вижний, 1 кал. і 25 бр. Крім того галицька краєва Шкільна Рада подарувала 648 українських підручників для народнїх і середнїх шкіл.

(Далї буде).

Складаючи щиру подяку за сї жертви, просимо дальших, щедрійших. Просьбам, котрі щоденно дістає „Союз" від полонених земляків, тільки в дуже малій части позволяють йому вдоволити його засоби й дотеперішнї жертви. Окрему увагу звертаємо на історичні повісти (напр. „Чорна Рада" Кулїша), драматичні твори, повні видання (Старицького, Тобилевича, Кропивницького) й поодинокі драматичні писання, далї на музичні видання, попередусього ноти для хорів.

Коштом і заходом Загально-Української Культурної Ради, яка заспокоює духові потреби українських збігцїв у часї війни, а особливо на еміґрації, появили ся ось такі видання:

1. **Б. Лепкий:** „З великих днїв" — В борбі за волю. Літературна збірка з ілюстраціями. Ціна 30 сот. Зміст: Олександер Колесса: Засьпів, Олесь: Як прекрасна царівна, Б. Лепкий: Михайло Павлик, П. Карманський: Ой, не будїть його, Б. Лепкий: Поезія, друже, всюди є, І. Б. Українські Стрільцї під Галичем, В. Пачовський: Сїчовим Стрільцям, Незвісний: Жовнярська думка, Б. Лепкий: Остання, Олесь: На чужинї, Б. Лепкий: Сльози, Олесь: На цвинтар сумно не ідїть.
2. **Філ. Колесса:** „Воєнні Квартети" на мужеський хор. Присьвята Українським Сїчовим Стрільцям. Ціна 2 К. Зміст: О. Маковей: Пісня Сїчових Стрільців, Б. Лепкий: Тим, що упали, В. Щурат: Думка на чатї, О. Маковей: Жовнярські похорони, Мотив народної пісні: Червона калина, Б. Лепкий: Журавлї.
3. Свящ. **Ол. Коренець:** Молитвенник для Українців-жовнїрів католиків. Ціна опр. 1 К. Напрям патріотичний-український.
4. Др. **В. Щурат-Філярет Колесса:** Жовнїрські пісні О. Ю. Федьковича, з нотами. Ціна 40 сот. Зміст: Австрийський гимн народний, Ще не вмерла Україна, В. Щурат: Гуцульський поет, Марш на Італїю, Кельнер-Марш, Під Маджентов, Наш цїсар, Наша фана, До бою, Виправа в поле, Нічлїг, Нічлїг під Касано, У Веронї, Думка, Три стрільчики, Рекрути, Жовняр, Ударили тамборики, Гоя, пане, ти наш.

Лагодять ся до друку:

1. Під чужим небом. Оповіданє з житя наших переселенців.
2. **Богдан Лепкий:** Тим, що упали. Збірка поезій.
3. **Богдан Лепкий:** Український сьпіваник з нотами.
4. Слово о полку Ігоря в перекладах Т. Шевченка, Максимовича, Мирного, Лепкого, Щурата й ин.

Згадані книжки набувати можна по означеній вище цїні за попереднїм надісланнєм грошей у канцелярії Загально-Української Культурної Ради, Відень, VIII, Strozzigasse, 32/12.

Зміст: С. Томашівський: Церковно-політичний бік українського питання. — М. Дзв—н.: За Українське море та проливи. — М. Троцький: Уряд і громадянство в Росії. — Др. П.: Вісти з Волинї. — У. С. С. Лу. Лу.: Малюнки з війни (вірші). — Р. Купчинський: Над Стрипою. — У. С. С. Юра Шкрумеляк: Покуса. — З. К.: Висшість української культури. — Ор. Кириленко: Українці в Америці. — Німецька преса про українську справу. — Вісти: Вечір присьвячений Україні в Мюнхенї. Ряд відчитів про Україну проф. Онезорґе. Укр. мова в школї. Вісти з Волинї. Укр. справа на київ. кооп. з'їздї. Труси й арештованя в Харкові. З Катеринослава. Оповіданя М. Могилянського. Робота Поляків у Холмщинї. Вістка з полону. Нові заслання. Кара за кооп. союз. Привіт Укр. Сойм. від Лондона. Пуришкевич і Плєханов. Комітет для протесту против увязненя М. Грушевського. Виставка робіт рос. виселенців у Полтаві. Із куріозів „Петрогр. аґентства". Українці в Ташкентї. Меншиков. Росіяне боять ся нїм. офензиви. Гарний камер-юнкер. „Брехня" Винниченка. Бюро правної помочи для селянства. Російсько-анґлїйський спір. — Спис утрат У. С. Війска. — Бібліоґрафія. — Виказ жертв.

Відповідає за редакцію: Волод. Біберович.
З друкарнї Адольфа Гольцгавзена у Відні.

Львівська державна наукова бібліотека

Preis 30 Heller.

ВІСТНИК

(Nachrichtenblatt des Bundes zur Befreiung der Ukraina)

Союза визволення України

Виходить що тижня в неділю.
Річна передплата виносить 10 К., 10 Мар., 2 Дол., 4 рублї, піврічна 5 К., 2 рублї, квартальна 3 К., 1·20 рублї. :-: Ціна сього числа 30 сот., 10 коп.

Редаґує Комітет.
Видає і відповідає за редакцію: **Волод. Біберович.**
Адреса редакції: Wien VIII., Josefstädterstraße 79, II. Stiege, Tür 19. Адміністрація: Tür 6.

Менших рукописей і віршів не звертаєть ся; з приводу того не входить ся в нїяку переписку.

III. рік. Ч. 19—20. **Відень, 5 марта 1916.** Ч. 79—80.

Просимо вирівняти передплату за р. 1916. Наших прихильників просимо зєднувати нам як найбільше нових передплатників.

Церковно-полїтичний бік українського питання.

II.

Ті, що переконані про надзвичайну силу російської церкви, не знають загалом, здаєть ся, дїйсного характеру греко-орієнтальної церкви. Вони припускають у нїй ту саму одноцїльність, яку бачимо в римо-католицькій церкві. Тимчасом східна церква не могла нїколи піднести ся на таке хочби приблизно анальоґічне становище, вже від початку недоставало їй умов удержати свою незалежність супроти державної насили. З хвилею, як почали творити ся щораз численнїйші християнські держави поза східно-римською державою, котра хилила ся до упадку, скінчила ся також одноцїльність грецької церкви. Від сього часу був тільки ряд національних державних церков, а верховна влада царгородського патріярха ставала щораз більше обмеженою, а властиво більше теоретичною. Сей процес удержавлення чи націоналїзації східної церкви в дечім подібний до загальної долї західного протестантизму. В нинїшнїх обставинах мають обидві менше нїж коли виглядів домагати ся становища, котре хочби в найбільшім віддаленню було-б подібне до становища римо-католицької церкви. Тому не може бути нїякої мови про одну греко-католицьку церкву, тільки про ріжні національні, а властиво державні церкви.

Нинїшня російська церква се так само одна з таких державна церква, як румунська, болгарська, сербська, грецька й т. д. (Досить незалежну східну церкву в Европі становить тільки сербська церква в Угорщинї, а властиво в Славонії). Як сучасна російська держава є відносно новотвором (від Петра Великого), так також нинїшня російська церква не старша щодо своєї орґанїзації й свого духа. Найвищу церковну владу в Росії „Найсвятїйший Синод“ основано щойно 1721 р. та зроблено з нього з його напів-світським характером звичайний державний орґан. Отже єдність російської церкви так само така сильна й непереможна, як міцною й непохитною є теперішня російська держава. З розторощенням останньої розпадеть ся в пух і порох також російська синодальна церква, а церковне житте на областях, які тепер під пануванням Москалїв, приладить ся до нових полїтичних обставин. Се станеть ся тим більше тоді, коли новий лад узгляднить історичні й етноґрафічні відносини з часу перед тим, як утворено сучасну російську державу. Російська церква мусить розпасти ся так само, як російська держава, на свої первісні й природні складові части.

Між тими природними складовими частями має українська церква окреме значінне.

Її початок і історичний осередок у Київі. Її становище між иншими церквами Сходу було через довший час особливше. Передовсїм треба пригадати, що стара українська церква з своїми митрополитами в Київі видістала ся тоді саме зпід безпосереднього впливу Царгороду, коли патріярх Керулярій зірвав з Римом, і що наслїдком того Київ зоставав ся ще пів століття довше в ненарушенім звязку з Римом. Саме в часи розриву перший раз київського митрополита вибрало священство, а не іменував патріярх. І пізнїйше, коли українська церква пішла за прикладом Царгороду, була її залежність від останньої менше чи більше слабою.

Українська церква вміла також удержати свою волю супроти держави, а властиво осягнути її. Вона не дала знизити себе до державної церкви, а саме тому, що Київ уже в XII столїттю перестав бути столицею й осередком полїтичного життя в східній Европі.

З переходом від екпанзивного до інтензивного полїтичного життя розпала ся, як відомо, територія колишньої української держави Володимира Великого на окремі державні орґанїзми, що з собою конкурували, примінені до ґеоґрафічних і етноґрафічних відносин, українських і московських*, які старали ся поширити свої впливи також на дуже поважаний центр церковного життя, на Київ, і через

* Доцїльно вживаю сих термінів, витворених у пізнїйших часах; істоти річи через те не нарушуєть ся (Пор. мою розвідку про Галичину „Die weltpolitische Bedeutung Galiziens“ (Світове полїтичне значінне Галичини) в видавництві „Weltkultur und Weltpolitik, Oesterreichische Folge I).

Львівська державна наукова бібліотека
№ П

те попали в завзяте супірництво. Москалї вибрали зразу коротшу дорогу; Київа не можна було відтягнути зпід полїтичного впливу українських князїв, а що він з свого боку бажав удержати неослабленою верховну владу в церковних справах навіть на півночи, показали ся в Московщинї вже в XVII віцї сепаратистичні тенденції, котрі зміряли до відірвання від Київа й безпосереднього получення з Царгородом. Розділ між північю й полуднем довершився-б був без сумнїву й на церковнім полї, якби полїтичні відносини, котрі могли викликати сю переміну, не змінили ся-б були основно. Монгольський напад на Европу та заснованнє могутньої татарської держави, що пішло слїдом за тим, потягли за собою безпосереднє опанованнє Київа й посереднє Москви. Наслїдком того не вдержав ся київський митрополичий престіл. Митрополити стояли перед рішеннєм шукати підпори або в галицько-володимирськім князївстві або в Московщинї. Не без впливу Татарів випало рішеннє в користь останньої; київський митрополит переселив ся при кінцї XIII століття до Московщини. Але він не хотїв залишити своїх претенсій до українських областей і на далї задержав також давнїйший титул. Тому в відповідь на се засновано окрему українську митрополію в Галичі, яка обіймала також Київ, і тим робом поведено границю сфери впливів московських митрополитів.

Правда, утвореннє литовської держави дало московській церкві нагоду поширити свій вплив також поза державні границї, але сїй небезпеці зараджено тим робом, що по злуцї Литви з Польщею, котрій саме припала Галичина при кінцї XIV століття, заступила дотеперішню галицьку митрополію знову відновлена київська митрополія (з початку XV віку), яка успішно заперечувала московському митрополитови прав до областей польсько-литовської держави. Коли московська церква по упадку Царгороду позбула ся всякої залежности від Византії (1458) і стала ся чисто-державною церквою, було в східній Европі, поза обсягом туредької держави, дві церкви: 1) українська національна церква, що обіймала всї литовські й польські области та піддержувала деяку звязь з Царгородом; і 2) самостійна московська державна церква. Таким робом і тепер означувано церковні відносини полїтичними. Сей поділ у східно-европейськім церковнім життю вдержав ся аж до другої половини XVII століття. Коли протягом сього часу поодинокі граничні области зміняли свою державну приналежність, мусїла відповідно до того пересувати ся також граница обидвох церковних провінцій.

Але ріжниця між обидвома митрополіями не відповідала полїтичному складови східної Европи. Дух обох церков був наскрізь ріжнородний. Коли московська церква була зовсїм залежною від держави, вспіла українська церква осягнути й удержати в чужім піц конфесійним оглядом державнім орґанізмі Литви й Польщі значний ступінь зверхньої та внутрішньої волї. В противенстві до своєї північної суперниці була вона завжди доступна для західно-европейської культури*) й тому вважала її московська церква неправовірною.

До сього супірництва можна звести також винесеннє московського митрополита на патріярха (1585—91), через що хотїла московська церква осягнути кінець-кінцїв перевагу над Київом.

У 1654 р. захитав ся в своїх основах полїтичний склад східної Европи через відірваннє більшої части України від Польщі та прилученнє її до Московщини (Переяславська умова). В звязку з сею подїєю наступив також зворот у церковних відносинах.

Вкінцї київський митрополит був разом з усїм українським духовенством приневолений занехати свою опозицію*) проти Переяславської угоди й обмежити ся до береженнє дотеперішнього становища української церкви. Найважнїйші засади були: 1) безпосереднїй контакт української церкви з царгородським патріярхом (отже незалежність від московського патріярхату), 2) ненарушеність її внутрішнього устрою (головно виборности епископів і митрополитів), 3) суверенні права на її дотеперішнїй области. Одначе обидві угоди, полїтична й церковна, не могли незабаром удержати ся, або й, що більше, нарушило їх московське правительство. Українські повстання проти Московщини скінчили ся відомим подїлом країни 1667 р. між Польщу й Московщину (Андрусівський договір), при чім области по правім боцї Днїпра (з виїмкою Київа) припали Польщі. Ся полїтична рішаюча хвиля для Українців стала також фатальною для української церкви. В 1685 р. перервала ся безпосередня звязь межи Київом і Царгородом і українського митрополита підчинено московському патріярхови. Ся залежність зміцнила ся тим більше, що московський патріярхат упав жертвою реформ Петра Великого та зробив місце для „Найсвятїйшого Синоду“. З сею хвилею зникла автономія української церкви. В переношенню українського духовенства на північ і московського на полудне найшла Росія найуспішнїйший спосіб знищити найважнїйші обрядові й язикові окремішности української церкви тай усунути з неї національного духа. Ся церковна полїтика триває до нинїшнього дня, хоч не осягнула своєї кінцевої цїли. Дух сепаратизму, опертий на традиціях світлої минувшини та на свідомости власної переваги, жевріє все ще в релїґійно-церковнім життю Українців і все готовий, коли на се позволять полїтичні обставини, піднести прапор самостійности.**)

С. Томашівський.

*) Не видержує критики думка, що українську церкву (і як цїлий нарід) оживила західна культура щойно через полїтичне прилученнє до Польщі. Українська культура загалом і церковна зокрема стояли за часів галицько-володимирської держави в далеко близшім спорідненню до католицького Заходу, ніж у часї двох дальших століть. Історія української лїтератури та штуки дає на се гарні докази (напр. церковні будівлї в Галичі й Холмі).

*) Про сю опозицію духовенства й частини війська писав апостольський нунцій П. Відоні з Варшави дня 3 марта 1654: „Минулого тижня наспіла вістка, що Хмельницький з козаками та своїми прихильниками присягли вірність великому московському князеви..., але ті священики не хотїли зложити подібної присяги. Потім зайшло таке. Більша часть тих самих козаків зробили подібне з деякими полководцями, котрі заявили ся противниками умов Хмельницького“ (Ватиканський архив). Пять лїт пізнїйше, коли й українське духовенство мусїло погодити ся з такою долею, вразила дуже неприємно відомого хорватського апостола панславізму, священика Юрія Крижанича, в часі його подорожі по Московщинї велика ненависть, яку завважав він в українського православного духовенства проти Москалїв і про яку доносив російському правительству.

**) Що російська державна церква не тішить ся також у простого народу на Україні нїякою привязанністю, найкраще доказує се незвичайне поширенне протестанської секти „штунда“.

Листи з Нїмеччини.

II.

(Питанне, що буде з Україною на випадок її визволення. — Брошури Кляйнова, Нецля та Кеслєра. — Вільно-консерватисти. — Консерватисти та соціяльні демократи).

В попереднїм листї я зазначив, яким шляхом українське питанне найшло собі приступ до нїмецького суспільства. Та для нас цїкаво знати, як представляють собі нїмецькі полїтики й публїцисти поладнанне українського питання на випадок, колиб Україну визволено вже в теперішнїй вайнї.

На жаль, на се останне питанне ми в нїмецькій публїцистиці не находимо поки-що сливе нїякої відповіди.

Досї появило ся три брошури нїмецького табору про українську справу, з того тільки одна брошура, Кляйнова, висказуєть ся про се, чи й оскільки може рахувати Україна вже після теперішньої вайни на державне усамостійненне. Дві инші брошури, Нецля та Кеслєра, поминають сю квестію мовчки.

Кляйнов виходить у своїх міркованнях з того засновку, що до удержання в наші часи самостійної держави потреба ось-яких умов: 1. Щоб держава мала приступ до шляхів світового торговельного обміну й ринків збуту — 2. Щоб сама суспільність мала відповідну енергію задля використання природного багацтва своєї території в продукцийних цїлях — 3. Щоб мала вистарчаючу власну консумцийну силу та хист до вмілого реґульованнія обміну власних продуктів за чужі — й 4. Щоб мала повну соціяльну структуру, яка давала-б спромогу соліґарної працї всїх суспільних кляс у веденню національної господарки. Тільки коли всї чотири умови істнують в якогось народу в повній гармонїйній скількости, сей нарід може вдержати свій власний державний орґанїзм, — инакше може стати ся, що новозасновна держава стала-б уже при першім починї свого істнованнія жертвою „чужої“, сусїдської інвазії або якого небудь узурпатора.

В українського народу бачить Кляйнов тільки три перші умови державности, які без сумнїву істнують, натомісць щодо четвертої умови — повної соціяльної структури, — то Кляйнов має дуже поважні сумнїви. Українцї, на гадку Кляйнова, не мають зовсїм верстов, які „могли-б відгравати ролю провідників народу, — не мають нї верховодячої великої посїлости по селах, нї капіталїстичних підприємцїв по містах“. Українцї не вспіли саме „викінчити своєї соціяльної будови, бо зараз після польських маґнатів зайняло місце верховодячої верстви московське чиновництво“. Чи супроти того — питаєть ся Кляйнов — можна вже думати про самостійну Україну? На Україні всюди панує чужина — на Мадярщинї Мадяри, у східній Галичинї Поляки (Кляйнов рахує їх аж на 35—40 %!), на росийській Україні, як не Поляки (по Кляйнову 6—14 %!), то Москалї, а навіть Нїмцї. Те, що є на Україні національно свідоме, се інтелїґенція по містах — „ідеалїсти, всїлякі теоретики, вчені, письменники та поети“. — „Хто дасть Українцям народню школу, — кінчить Кляйнов свій трактат, — сю першу підойму національного розвитку, все одно Нїмець, Австрієць чи Румун, той здобуде собі прихильність українського населення“. А що саме Москалї до українського народнього шкільництва допустити не хочуть і не можуть (бо їх метою повне винародовленне Українцїв), то тому Українцї й домагають ся для себе більше нїж культурної автономії, а саме повного визволу від Росії.

Праця Кляйнова появила ся вперве в берлїнськім тижневнику „Die Grenzboten“, в ч. з 11 падолиста 1914 року, а потім видав її окремою брошурою „Союз визволення України“, подавши до виводів Кляйнова свої замітки. Сї замітки почасти збивають виводи автора, та нема сумнїву, що праця Кляйнова радше пошкодила, нїж помогла українській справі в Нїмеччинї.*) Писана в доволї для нас прихильнім тонї, вона зачіпила українську справу в самій її основі, зводячи українське питанне наразї до квестії заспокоєння Українцїв на полї шкільництва. В словах „хто небудь дасть Українцям народню школу, все одно Нїмець, Австрієць чи Румун“ видко навіть відгук тих мірковань про українську справу, які вели ся за кулїсами, а які відбили ся видимо й об уха доволї вплывового автора. Адже автор видав не тільки коротку розвідку про українську справу, але й широку працю про Польщу та вважаєть ся видимо за фахового знавця, як польського, так і українського питання в нїмецьких правлячих кругах, коли вже в тягу вайни покликано його на дуже важне та відповідальне становище на зайнятих територіях Польщі.

Відповідати Кляйнову на сїм місцї на його виводи нема потреби, бо се не довело-б до нїякої цїли. Кляйнов забуває зовсїм, що на Україні Москалїв усього-на-всього 2 %—3 % та що сї нечисленні Москалї удержують цїлий державний апарат на Україні, то чомуж сього не мали-б потрапити українські „ідеольоґи, вчені та письменники“, за якими стоїть три четвертини всього населення? Тай коли жмінцї московського чиновництва не пошкодили правити краєною нї Поляки, нї Нїмцї, нї Жиди, що немов-то завоювали соціяльно Україну, то чому вони мали-б шкодити українській державній управі, яка все-таки опреть ся о цїлі маси народу? А коли вже Кляйнов так дуже задивив ся на великопанські та буржуазні елєменти, то знов мусить зрозуміти, що нїкому й не снить ся давати будучій Україні такий державний лад, який чужим панам і капіталїстам віддав би всю полїтичну силу в руки. Нї Серби, нї Болгари не мали в пору свого визволу „повної соціяльної структури“ — кажучи висловом Кляйнова, — але вони одержали, а в части виробили собі й самі демократичний державний лад, який довів швидко до повної сили й справжньої державної незалежности!

Таких інформаторів про українське питанне, як Кляйнов, прошених і непрошених, було більше, та колись може прийде час, що історія видвигне їх на світло дня. Особливо-ж наші відомі „приятелї“ з другого боку, в роді Васїлєвских і Фельдманів, що то нераз співали нам пісню про „вольносць, рувносць і братерство“, зробили неодно за кулїсами, щоб виказати нашу „нездатність“ до самостійного державного істнування.

*) Розвідка Кляйнова подає знамените ґрунтованнє самостійности України з економічного погляду. Тому, що в нїодній українській брошурі не звернено відповідної сильної уваги саме на сей бік нашої справи, рішив „Союз“ видати цінну роботу нїмецького автора, не зважаючи на ті її недостачі, про які згадує др. Е. Левицький. Корректив до виводів Кляйнова дають не лиш наші редакційні примітки, а й цїлий ряд виданих з української сторони інформаційних брошур. Ред.

Праці Нецля й Кеслєра (Dr. Karl Noetzel, Die Unabhängigkeit der Ukraine als einzige Rettung vor der russischen Gefahr, München-Leipzig, 1915 — Otto Kessler, Die Ukraine, Beiträge zur Geschichte, Kultur und Volkswirtschaft, München, 1916) відбігають симпатично від праці Кляйнова тим, що можливости державної незалежности України не квестіонують. „Захорону перед московською небезпекою — каже Нецель — можна осягнути тільки тим, коли відбудуєть ся назад давню українську державу. З відбудовою сеї держави, яку треба-б повитати як визвіл національної культури вельми талановитого народу в загальнім вселюдськім інтересї, Росія втратила-б раз на все своє становище як европейська великодержава". Так само думає й Кеслєр, який у політичній части своїх виводів іде основними точками моєї брошури: „Ukraine, der Lebensnerv Russlands". „Коли на Сході — каже він — сотворить ся нову посередню державу (Pufferstaat) з інтелїґентним з природи населеннєм на яких 30 міліонів, то нема сумніву, що тоді не тільки зросте міжнародня повага Австро-Угорщини й Німеччини, але обидві сї держави будуть раз на все забезпечені від московської небезпеки". На жаль, у дальшім тягу той самий Кеслєр наводить слова Кляйнова з запитом, чи зможе українське населеннє спромогти ся на удержаннє самостійної держави, та не дає на се від себе ніякої відповіди.

Дуже інтересна й поучаюча розмова відбула ся на порушене нами питаннє в вільно-консервативнім орґані Ґрабовского: „Das neue Deutschland." Вільно-консервативна ґрупа се мала по собі фракція, яка має декілька послів у „райхстаґу", а головним пресовим орґаном якої є малопочитна „Die Post". Вільно-консервативні посли злучили ся саме недавно з деякими иншими позапартійними елєментами в один „клюб", що числить 28 членів. Не дивлячи ся на те, Ґрабовский здобув собі в часї війни доволї замітне становище тим, що віддав свій орґан на обговорюваннє національних питань на европейськім Сході. Отже-ж у сім тижневнику стерли ся в українській справі дві течії, — одна, яку репрезентує відомий нам добре Поляк-украіножер др. Брікнер, професор славістики на берлїнськім унїверситетї, й друга, речниками якої були на сторінках орґану Ґрабовского Мантіс і Гартмаєр. Два останнї, а особливо Гартмаєр, стали рішучо за можливістю утворення самостійної української держави, Брікнер заявив ся против, а навіть зложив заяву a lá Валуєв, що, мовляв, „не було, нема й не буде ніколи українського питання" („Es gab nie, gibt nicht und wird nie eine kleinrussische Frage geben!") Та для нас цїкаво не те, що сказали згадані нами публїцисти, а те, що зазначив сам Ґрабовский, як чоловік з деяким політичним впливом: „Малороси називають себе в Росії — поучає він своїх читачів — здебільша Українцями, в Австрії їх називають Рутенами, а вони самі звуть себе просто рускими („Russen"). *) В Росії вони православні, в Галичинї унїяти. Та саме тепер у Галичинї має відбувати са масовий (!) перехід унїятів на православє — доказ сього, що перескок з унії до православя й навідворіт зовсім невеличкий, що знов і з другої сторони доказує, що також звязь між Українцями Австрії й Росії на релїґійнім полї сильнїйша, ніж се досї думано". В усякім разї Ґрабовский вважає крайнїй погляд Брікнера за „übertrieben" (пересадний), а одинокий вихід з ситуації бачить у тім, щоб Українцї помирили ся з Ляхами. „З українськими скаргами на Поляків і Поляків тай Українців мусить уже раз зробити ся конець" („muß endlich Schluß gemacht werden").*)

В мене є лист Ґрабовского, в якім він каже, що „дуже інтересуєть ся" українським питаннєм; в якім змислї, легко догадати ся.

Зовсїм польське становище в українсько-польськім питанню займає партія католицького „центру", коли за вислів її поглядів вважати те, що на сю тему пописав посол нїмецького райхстаґу др. Евген Єґер „Deutschland, Polen und die Ukraina" в мюнхенскім „Загальнім Оглядї" („Allgemeine Rundschau", чч. 39—41 з р. 1915). Для Єґера Польща се одиноке забороло на Сході „західно-европейської культури" й тому він радїє, що Нїмеччина в злуцї з Австро-Угорщиною промощують дорогу, на якій воскресне з мертвих католицька нація, а православє де далї може й зовсїм зникне з лиця землї" („auf welchem eine katholische Nation wieder auferstehen und das Schisma in weiten Gebieten des Ostens vielleicht allmählich verschwinden kann".) В змислї сього Єґер бажає собі очевидно Польщі „великої", Україну і т. д. він зве „polnische Nachbarländer" (польські сусїдні країни), а кінчить надїєю, що Поляки звернуть очі на Схід і що колишня польська „східна мархія" стане знов кольонїзаційним тереном Польщі („die ehemalige polnische Ostmark sollte wieder ihr künftiges Kolonisationsgebiet werden").

Яка гутірка на тему порушених вище питань мусїла відбути ся поза кулїсами, дають докази публичні виступи тих нїмецьких публїцистів і політиків, які щиро відносять ся до українського народу. Маю тут на думцї головно Павла Рорбаха, який після своєї поїздки на Кавказ розправив ся доволї живо з противниками державної української самостійности. В своїй статейцї „Durch die Ukraine" (в берлїнській „Hilfe", ч. 36 з р. 1915) він пише на сю тему осьщо: „Дуже розумні люде кажуть премудро: Україна не може стати самостійною, бо має самих мужиків і ще дещо аґітаторів. Ба, а чим були Болгари, коли вийшли зпід турецького володїння? Теж нарід мужиків, де на тисячу ледве чи один умів читати й писати, поза сим трохи попів, що теж не багато більше знали, та копиця бандитських ватажків, які вміли по турецьки розправляти ся з Турками. Але нарід одержав потім европейського князя, школи, фінанси, інжинєрів, професорів, банковцїв, ґенералів та мінїстрів і тепер він має чим показати ся серед инших народів". Безперечно сильно та розумно сказано й Рорбахови належить ся подяка від нас за сю смілу й рішучу оборону. Але таких Рорбахів мало, а що Рорбах сам уживає недокладно номенклятури, говорячи про Польщу з одного, а Україну з другого боку, про се вже була згадка в попереднїм листї.

Зовсїм неприступно до нашої справи ставлять ся нїмецькі соціяльні демократи, які є загалом противниками анексійної" політики.

Коли взяти всї наведені мною вислови на тему українського питання, то для нас у теперішню хвилю випливає передовсїм один великий обовязок — спинити за всяку цїну польонїзаторську роботу в Холмщинї й Волинї та в східній Галичинї. А заразом виникає з того

*) Ґрабовский не порозумів річи: в Австрії Українцї називають себе старою нашою назвою — Русини, а зовсїм не „Росіяне". Ред.

*) Das neue Deutschland — Orientnummer (Mai, 1915).

наука, яка велика відповідальність паде на тих, що стоять саме на чолї нашої національної полїтики та мають спромогу повернути „колесо історії“ рішучо на нашу користь. В усякім разї вшехпольська повінь мусить бути здержана, коли з „визволення“ серед і так неясних і непевних поглядів на українську справу не має виникнути нове, може ще й гірше поневоленнє. Ми мусимо в усякім разї власним мужним виступом і національною працею на загрожених становищах дати доказ, що тою дорогою вшехпольській інвазії йти не вільно.

Берлїн, у лютім 1916.

Др. Е. Левицький.

Галичина в життю України.

XII. Закінченнє.

Ми бачили, як від часу, коли з одного боку Австрія стала конституційною державою, а з другого Росія виступила з особливими репресіями против українства, Галичина була тою частю української землї, де могли розвивати ся вищі форми українського національного життя, де зусиллями цїлої України повстало огнище українського національного життя для цїлої України.

Спричинила се приналежність сеї части української землї до держави західно-европейського типу, держави, якої конституційний лад числив ся з істнованнєм більше національностей у державі, держави, для якої істнує тільки один шлях успішного розвитку: стати державою рівноправних, на правно-державній основі зорґанїзованих народів.

Завдяки приналежности до Австрії ся часть української землї могла стати огнищем нормального національного життя українського народу, живим свідоцтвом здатности українського народу до самостійного життя.

Се значіннє сеї части української землї для цїлої України звернуло на себе увагу Росії, яка не могла погодити ся з тим, аби часть української землї знаходила ся поза її границями в умовах корисних для українського національного життя, бо се перешкоджало її плянам щодо України. І готовлячи ся до війни з Габсбурзькою монархією, до війни, яка насувала ся як неминуча конечність на ґрунтї міждержавних відносин, Росія поставила собі за першу й найблизшу цїль здобути австрійську Україну, щоб могти обняти своєю полїтикою щодо України ввесь український нарід.

Значіннє володїння Україною для Росії як великодержавної могутности з одного боку й історичне противенство між Україною та Росією, при зростї української національної свідомости, з другого, склали ся на інтернаціональне значіннє української справи, яке полягає на тім, що Україна, визволена зпід російського панування й поставлена в умови полїтичної самостійности, стала-б на сходї Европи першорядним чинником міждержавної рівноваги, загрожуваної досї Росією.

Наскільки теперішня війна не доведе до визволення України зпід Росії, в інтересї держав, загрожених Росією, лежить, щоб як найбільша часть української землї знаходила ся поза границями Росії й мала умови як найбільшої полїтичної самостійности так, щоб українське життє в сїй части української землї могло з успіхом противставити ся противукраїнській полїтицї Росії й паралїжувати удари, наношені українському життю в тій части України, що зостанеть ся під Росією.

Австрійську Україну люблять називати „українським Піємонтом.“ Одначе досї вона ним властиво не була, бо не доставало їй до сього умов зовсїм свобідного національного життя. Боротьба з останками польського панування не тільки забирала в неї багато сил, котрі в инших умовах ішли-б безпосередньо на твореннє національного життя, але також дискредитувала її в очах російської України. Справжнїм „українським Піємонтом“ могла би стати та часть української землї, котра знаходить ся поза границями Росії, тільки тодї, якби вона позбула ся останків польського панування й дістала умови зовсїм свобідного національного життя.

Зробити се мають змогу ті держави, які розпоряджають інтересованою частю української землї, отже в першій мірі Габсбурзька монархія, а також, наскільки ходить про українські землї, зайняті тепер від Росії, Нїмеччина.

Що се лежить в їх інтересї, се ми виказали вище; сей їх інтерес істнуватиме доти, доки грозитиме їм російська небезпека, або, доки вони з тою небезпекою, замість старати ся усунути її, не помирять ся.

Таким чином інтереси центральних держав сходять ся з інтересами українського народу.

Відповісти сим обопільним інтересам можна тільки через здїйсненнє програми, яку виставили провідники української національної полїтики в сїй війнї.

Ся програма звучить: Утвореннє окремого українського державного орґанїзму, опертого о центральні держави, а колиб війна не дала для сього основ, утвореннє з дотеперішньої австрійської України й пограничних українських земель, зайнятих від Росії, окремої української правно-державної цїлости в рамах австрійської держави.

Тільки таким чином можна утворити „український Піємонт“, звернений проти Росії.

Всяке инше полагодженнє української справи, зокрема хочби тільки частинне здїйсненнє польських змагань щодо українських земель, себто влученнє хочби тільки якоїсь части української землї до плянованого польського державного орґанїзму, потягнуло-б за собою банкроцтво полїтичної думки визволення України при помочи центральних держав.

Розуміють ся, означало-б се тільки банкроцтво думки про один зі шляхів, якими Україна старала ся й стараєть дійти до визволення.

Український нарід, очевидно, серед нїяких умов не зречеть ся змагання до визволення й осягнення полїтичної самостійности та вкінцї таки промостить собі шлях до здїйснення свого змагання.

Др. М. Лозинський.

Російська Дума.

Вже на першім засїданню Державної Думи відбили ся яскраво подїї, що відбули ся на полях боїв і в середині Росії від часу відрочення Думи в осени минулого року. Поражки на полях боїв і впливи західно-европейських союзників Росії примусили російське правительство скликати Думу ранійше, ніж воно собі того бажало. Боротьба між правительством і лїбералами ще не покінчена. Знищити поступовий бльок правительству не вдало ся, хоч у теперішній сесії Думи бльок і виступає зі зменшеним числом своїх членів, але против уряду вони подразнені може більше, ніж минулої сесії. Звалити правительство бльок не спроміг ся. Навпаки Ґоремикін з Хвостовим змогли утворити собі досить сильно сконсолїдовану численну праву ґрупу. Правда, правої більшости в Думі правительство Штюрмера не матиме, але для спараліжування реформаторської дїяльности в Думі вистарчить йому й права більшість у Державній Радї. Таким робом у сїй сесії Державної Думи можна ждати завзятої боротьби між прихильниками правительства й лїбералами. Войовничі заяви Сазонова й инших представників уряду та готовість лїбералів, а навіть деяких соціялїстів, висловлена недавно в Думі, продовжувати боротьбу до кінцевої перемоги над „пруським мілїтаризмом“ не вистарчать для зорґанїзованого співробітництва правительства з Думою.

Відставка Ґоремикіна й іменованнє Штюрмера заспокоїли лїбералів дуже мало та могли зробити добре вражіннє хиба на правих прихильників „російського конституціоналїзму“. Ледви чи й проща всеросійського самодержавця до російського „парляменту“ могла полишити глибокий слїд в обурених душах російських лїбералів. Наскільки щиро вони виспівували „Боже, царя храни“, се ми вже полишаємо знати їм самим . . .

Але для будучої працї Думи характеристичні не стільки перші засїдання, як наради представників у думській партії, які відбули ся безпосередньо перед скликаннєм Думи й мали дуже бурливий перебіг.

Зрештою перші засїдання Державної Думи були присвячені не внутрішній, а переважно заграничній полїтиці, себто справам війни. Дума нїколи не була докладною відбиткою настроїв держави, але сї перші її засїдання були дїйсно кривим дзеркалом змагань народніх мас Росії. Росія стратила в війні безмежно більше ніж Анґлія й має значно менше виглядів на щасливий кінець війни, тому тих голосів за мир, які прогомонїли на останніх засїданнях парляменту в російській Думі, коли не рахувати голосу протесту Чхеідзе, не було чутно. Крайні праві, які перед скликаннєм Думи сливе відкрито аґітували за миром, не найшли в собі досї горожанської сміливости, щоб виступити з своїми мирними тенденціями в Думі. Правительство, яке спираєть ся в значній мірі на крайніх правих і в свою чергу піддержує їх, якому отже не могли бути зовсїм чужі мирні тенденції крайніх правих, виступило на перших засїданнях думи в особі свого представника Сазонова з самими тільки войовничими деклярацїями. Що Сазонов брехав перед Думою та союзниками свідомо й обраховано, щодо того не може бути нїякого сумнїву; та инакше він і не міг говорити, коли хотїв удержати ся довше на своїй посадї. А щодо лїберальних і соціялїстичних крикунів, які голосили за продовженнєм війни, то вони старали ся обдурити не тільки союзників і нарід, який вислав їх до Думи, а й самих себе. Вони подібні до дервішів, які в дикім танцї хочуть штучно привести себе в стан екстази, подібні до дикунів, які власним криком хочуть зробити себе сміливійшими. Але після кождої екстази й опянїлости наступає реакція й отверезїннє і вони можуть наступити в Росіян несподївано та скорше, ніж того можна сподївати ся.

Про запевнення Сазонова, що не Росія почала війну, ми не потребуємо говорити. Напад на Галичину Росія готувала не рік і не два. Аґітація за анексією Галичини в Росії зайшла вже сливе перед двома десятками років так далеко, що вчителї говорили в ґімназіях ученикам про Галичину як про будучу провінцію Росії. — Той самий Сазонов перед роком ще одною з причин війни назвав ширення української пропаганди на російській Україні. Про ширення москвофільської пропаґанди в Галичині він очевидно забув. І се дуже характеристичне, що в своїй войовничій промові Сазонов не говорив уже нїчого про увільненнє „Червоної Руси“.

Ми не гадаємо, що брехні Сазонова про нїмецьке урядованнє в Польщі мали на безпосередній цїлї здобути поміч Поляків для Росії в теперішній війні, на вислїд якої вони можуть найменше вплинути. Коментарі до промови Сазонова може дати Марков II, поінформований про наміри російського правительства може не гірше від Сазонова, але значно більш одвертий ніж він. Сей провідник російських реакціонерів заявив на зборах представників думських партій перед скликаннєм Думи, що Поляки для Росії по війні може будуть „закордонними горожанами“. Таким робом міродатні російські круги починають уже мирити ся з думкою про втрату Польщі, а в такім разї сазоновські підбурювання Поляків проти Нїмеччини можуть бути тільки початком тої полїтики, яку готуєть ся Росія провадити в Польщі по війні.

На жаль, таких одвертих голосів, як заява Маркова в Думі, ми не чули. Але й нещирі войовничі промови представників правительства й нарада в Думі нїкого не обдурять. У них яскраво чуєть ся, що Росія готуєть ся не до безконечного продовжування війни, а стараєть ся вже тільки скінчити почату нею війну з найменшими для себе стратами.

М. Троцький.

Дещо з білоруського життя.

(Допись з Вильни).

(Нова доба білоруського відродження під нїмецькою управою. Білоруські школи в Вильнї. Курси для підготованнє учителїв. Кооперативний і видавничий рух. Білорусини й Українці).

Побідні союзні армії Австрії та Нїмеччини зайняли також часть території, заселеної Білорусинами, а саме більше ніж половину виленської, городненської й минської ґубернії. Також Вильна, один із центрів молодого білоруського національного руху, находить ся під нїмецькою управою. І ледви отрясли ся сї околиці з російського панування, а вже починаєть ся під вирозумілою та для всїх

націй, малих, чи великих, прихильною нїмецькою управою нова доба відродження Білорусинів. Ось декілька вісток з білоруського руху в Вильні.

Ще перед Різдвом відкрито в Вильні перші білоруські початкові школи: на Лукішках, на Антоколї та на Снїпішках. Сими днями прибули ще дві школи, на Зарічнім і Зваринецькім передмістю. Наука в тих школах ведеть ся по білоруськи, крім того вчать нїмецької й польської мови. Дїтей записало ся більше, нїж школи могли помістити. Є надія, що школи ті перейме на свій кошт місто Вильна. Шкільна комісія при „Білоруськім Комітеті помочи для тих, що потерпіли від війни“, має намір відкрити крім сих 5 шкіл ще 10 у всїх частях міста.

Для підготовання учителїв для білоруських шкіл відкрито в Вильні в грудні 1915 р. „вечірні курси“. Вписали ся переважно люде, що вчили вже в російських чи польських школах. Викладаєть ся: білоруська, польська й нїмецька мова, історія Білоруси, білоруська лїтература, ґеоґрафія, аритметика, педаґоґія, гігієна, садівництво, городництво, рисунки та спів. Наука безплатна, що дня від 5—10 год. в вечері. В лютім курс скінчить ся й відбудуть ся іспити.

Вже в жовтнї 1915 р. оснувало ся в Вильні білоруське споживне товариство „Райнїца“, яке відкрило крамницю. В часї, як російські війська покидали Вильну, появив ся там друком „Білоруський календарь“ на 1916 р., у двох виданнях: латинською та славянською азбукою. Ціна календаря 20 коп. — Від 12 лютого с. р. почала виходити в Вильні білоруська часопись „Гоман“ (себто: гомін, ехо) латинською азбукою. Виходить 2 рази в тиждень, річна передплата виносить 4 марки 80 фен. нїм. валюти (Адреса редакції й адмінїстрації: Вильна, Завальная ул. No. 7. Postgebiet „Oberbefehlshaber Ost“). — В перших двох числах сеї часописи, появу якої всї Українцї радо повитають, подибуємо м. ин. статю, присвячену памяти провідника білоруського повстання з 1863 р., Косцюка Калїновського, якого покарано за се смертю в Вильні на Лукішській площі дня 19 марта 1864 р., та некрольоґ заслуженої для білоруського народнього руху патріотки Альойзії Пашкевич—Кейрисової, яка померла 10 лютого в рідним селї в повітї Лїда. Перед переслїдуваннями російського уряду мусїла вона, як і багато инших, покидати свої рідні сторони. „Гоман“ пише про се: „Опинила ся у Львові. Між братами—Українцями була їй розлука з батьківщиною менше гірка“. В 2 ч. тої часописи поміщена п. заг. „Становище Українців“ заява „Загальної Української Ради“ з д. 5 сїчня с. р. Редакція білоруського орґану додає від себе: „До сеї заяви представників українського народу можна додати, що становище жителїв нашого краю (себто Білорусинів) вповнї згідне з становищем Українців“.

А я позволю собі додати хиба, що з наших братів Білорусинів повинні-б і Українцї, особливо в Холмщинї та на Волинї, взяти собі добрий приклад. Можна мати надію, що австрійські власти віднесуть ся до українського руху, до заснования українських шкіл і часописей так само прихильно, як нїмецькі власти на Білоруси.

Вол. Тим.

З поезій полонених-Українців.

Думи.

Хоч сонце і світить, та дарма:
Не встане пожовкла трава;
Минуле нїхто нам не верне,
Зникають в темряві лїта.

Даремно вривають ся в душу
Веселі надїї, думки;
Згадаю й заплакати мушу . . .
Зітхаю, сумую мовчки.

Як часто зриваєть ся серце
Летїти за щастєм у світ?!
А щасте то блисне, то згасне,
То знову, як зірка, мигтить.

І мрії летять в будуччину,
Де ночі нїколи нема;
Там серце бажало-б спочину,
Де слїз не хвилюють моря . . .

П. Соха. (Р.)

Зима.

Мороз на дворі аж тріщить,
Сердитий вітер вів;
Не зеленїв вже трава
І соловейко не співа,
А крізь усе білїв.

Із неба місяць золотий
В простори шле промінє,
На горах лїс густий шумить,
Мов хмара та чорнїє.
І мир увесь заснув . . . Все спить.

Лиш я не сплю, про волю мрію . . .
За нею серце з жалю мліє.

Г. Гонко. (Р.)

Думки на чужинї.

I.

Рідний дім згадав я,
Рідную сїмю:
Як їм там живеть ся,
Як я тут живу.

Бідная дружина
День-в день сльози лє:
Днї ідуть за днями,
Чоловік не йде . . .

Постривай, голубко!
Вір: надійде час,
Прийде та хвилина,
Що получить нас . . .

II.

У бранців всіх одно бажанне:
Скорійш до дому повернуть,
Побачить неньку, батька, брата,
Дітей, дружину, рідний кут . . .

Край рідний кинули давно ми,
Живем в далекій чужині . . .
Коли-ж бажаний час настане,
Як станем в рідній сторонї? . . .

Ханенко (Р.)

Смуток.

Гей, нависли чорні хмари, сумно ворон кряче,
Кров невинна розлила ся, серце плаче, плаче . . .
Бють гармати, земля стогне, а там плачуть діти . . .
Обняла їх тяжка туга, де-ж її подіти?
Усї плачуть перед Богом та кінця благають,
А тимчасом поля наші кровю підпливають . . .

Іван Чорнодоля (Р.)

Ніч у неволї.

Спать не хочеть ся, не сила,
Серце жаль стискав,
Гей, колиб то в мене крила!? —
Але крил немав . . .

Світить місяць, зорі гаснуть
Одна за другою,
Гей, коли я вас побачу
Над Днїпра водою?

Гей, коли вас привітаю
Вдома, любі зорі?
Спать не хочеть ся в бараці,
Нї ходить по дворі . . .

Микола Ст. (Р.)

Заклик.

Сини славної Вкраїни!
Встаньте, пробудїть ся
Та тверезими очима
На світ подивіть ся.
Час настав порвати пута,
Час здобути волю!
Киньте, браття, працювати
На чужому полї.
Час за правду стати разом,
Час її здобути,
Час усїм нам, браття милі,
З'вднатись до купи.
Хай у кожному пізнав
Мати свого сина . . .
Всї разом за волю станьмо,
За рідну Вкраїну! . . . *(Р.)*

Утеча сїчового стрільця з російського полону.

Підхорунжий У. С. С. Могильняк, що тепер у битві під Семиківцями дістав ся вдруге в полон, оповідав менї про свій перший полон ще в Карпатах і про втечу з нього ось що:

„До села Климця вислано цїлу компанїю ополченців з двома офіцерами, яка дістала ся до неволї. В вечері о 9 год. вислав курінний Коссак розбиту сотню Дудинського, в якій було тодї 80 люда, на її місце. В тій сотні був і я. Дорога вела крізь смерекові лїси. Снїг упав тодї великий і треба було глибоко бродити в нїм. При нашім відході сказав нам курінний, що Росіяне, які стояли коло Климця, хочуть піддати ся. Через те йшло ся весело та свобідно. Ми підійшли під село. На його місцї побачили ми тільки купу згарищ. Все те недавно спалено й подекуди тлїли ще бальки та крокви. Лишень церква й корч ма стояли ненарушені. Свому положенню завдячували обидва будинки, що оцїлїли від огня, бо стояли оподалїк від села. Тепер мали ми за задачу спалити ще й їх, щоб Росіяне не мали за чим скрити ся. — Сотня не знала добре положення й тому задержала ся на початку села. Тепер сотник Дудинський запитав, хто хотїв би добровільно зголосити ся на те небезпечне й ризиковне дїло, а саме підсунути ся під церкву й коршму та спалити їх. До сього треба було двох людей. Нас двох: я й тов. Артимюк зголосили ся спалити ті дві будівлї.

Сотник згодив ся. Скриваючи ся поза коминами й поза плотами, які зостали ся з спаленого села, почали ми підлїзати. Наперед долїзли ми до коршми, бо вона була близше нас. У коршмі почули ми якісь притишені голоси, а огонь у печі вказував на те, що там хтось господарює. Не було сумнїву, що се були Росіяне. Хвилька надуми — й ми прожогом ускочили з готовими крісами до середини. В коршмі застали ми таку сцену. Один Росіянин сидів за столом і щось їв, другий лежав горілиць на лаві, а третїй щось робив коло печі. Вони, не сподіваючи ся нападу, поскладали всї три кріси в кутку. Як тільки ми ввійшли, вони сильно перелякані попідносили руки в гору. Ми забрали їх у полон. Все те стало ся дуже скоро й без гамору. Забравши полонених, ми завернули тою самою дорогою до своїх.

Дальше пускати ся до церкви або палити один з будинків було неможливо, бо не було кому стерегти полонених. Відпровадивши полонених, ми вернули ще раз, щоби сповнити приказ. Церкву треба було скорше спалити, бо вона було якого пів кільометра за коршмою. Тому ми минули тим разом коршму й посували ся обережно дальше. Всюди було тихо й нїщо не зраджувало присутности ворога. Про трьох зловлених Росіян думали ми, що се певно якась мала патруля. Та ледви ми минули коршму, як з лїса, що віддалений 50 кроків від коршми, вилетїло кільканадцять постатей і з криком: „Братец, кидай ружйо“ — обскочили нас. Так стало нас двох супроти переважаючої сили Росіян. Не було що робити. Ми піддали ся . . . Зараз запровадили нас до командїра-прапорщика й він випитував нас про Австрійців. Також конче хотїв знати й довідати ся, чи ми не стрільці, де стрільці находять ся та скільки їх. Але не довідав ся нїчого. Ми казали, що ми краєва оборона 33 полку піхоти й нїчого не знаємо. На тім скінчило ся допитуванне нас.

Прапорщик велїв своїм людям зробити розстрільну та ждати, аж наші підуть уперід, а потім заскочити їх ззаду. Але видно, сотня, занепокоєна нашою довгою неприсутністю, зміркувала, в чім річ, і не пускала ся дальше. Прапорщик дурно ждав на легку добичу. Не дочекавши ся, він завернув. Нас попровадили через Лису Гору. Вже на Лисій Горі уложив я собі плян утечі, але не міг його виконати. Я сподївав ся застати її порожною, тимчасом стояла на нїй велика маса артилєрії й переходили численні віддїли військ. Утїкати було не можливо. Треба було ждати на лїпшу нагоду. З Лисої Гори зійшли ми до Тухольки. Там застали вже більший транспорт полонених. А саме була там компанїя краєвої оборони, зловлена в Климцї, й сїмох стрільцїв. Стрільцї стояли осібно від краєвої оборони. Про них знали, що вони стрільцї, й якийсь вищий офіцер дуже на них кричав. Нас прилучили до краєвої оборони, бо взяли нас за жовнїрів 33 полку піхоти. Я почав прислухувати ся, що таке саме викрикує лютий Москаль. Чую, а він верещить: „Признайте ся, кажу вам ще раз, хто з вас стріляв; убив одного з наших у тім часї, як ви піднесли руки до здачі! Признайте ся! Бо як нї, я вас, „падлєци“, „ізмєннїкі“, „бунтовщікі“ велю повішати, як псів“. Та нїхто не обзивав ся й не признавав ся. Видно, не думали видати товариша, або все се було неправдою. Так той офіцер, накричавши ся досхочу, мусїв відійти з нїчим і їм нїчого не зробив. Як я потім довідав ся, то на них показали хлопцї в Козьовій, що се охотники, подібно, як і на нас показували (Козьова, пов. Сколє, се чисто москвофільське село, мешканцї якого добре знали стрільцїв, бо стрільцї декілька разів крізь нього переходили).

З Тухольки попровадили нас до Сколього. В Сколїм повідбирали нам зимові кожушки й казали: „Вам там і без них буде тепло“. Опісля попровадили нас до Стрия. Ніч, зимно, їсти хочеть ся! Скільки ми набідували ся, намерзли ся, заки дійшли до того Стрия. Була 2 година по півночі, як ми ввійшли до міста. Примістили нас у брудній касарнї, де ми перележали до раня. Московська господарка пробивала ся на кождім ступнї. Бруд, нехарність, плюгавство всюди, де тільки глянути. Солома зогнила цїла, аж рушаєть ся від усїлякого рода погані. В такій палатї перебідили ми ту ніч. Досвіта побудили нас і дали нам якоїсь зупи з сухарями. Се була перша їда, яку ми дістали за цїлий час нашого полону. В часї тяжкого маршу з Климця до Стрия (10 миль) не дістали ми нї кусничка хлїба, нї ложки страви. Не диво отже, що тепер і зупа з сухарями так дуже нам смакувала. Певно, що якби стрілецький кухарь дав був коли таке їсти, нїхто й не кушав би. — По „снїданню“ запакували нас на поїзд і ми на льорах (відкриті залїзничі вози), серед великого зимна, заїхали до Львова.

Львівське населеннє приймало нас дуже прихильно. Передовсїм Українцї співчували з нами й давали нам, що могли. Деякі Поляки ликували з великого транспорту Австрійців, бо симпатизували з Москалями. По Львові водили нас головними вулицями „на показ“, а потім запровадили до „Дому інвалїдів“ і там умістили.

Я як однорічний охотник мешкав разом з двома полоненими офіцерами. Що дня приходили свїжі транспорти полонених. Памятаю, одного дня прийшло раз 29 офіцерів. Харч для полонених був злий. Офіцери діставали по рублеви на день і замовляли собі приватно. Я яко „старший унтєр“ діставав теж рубля денно. Мій товариш недолї тов. Артимюк виїхав з найблизшим транспортом до Росії, а я почав крутити. Думка про втечу ані на хвилю не покидала мене. Я рішив ся як найдовше зостати ся у Львові, а потім при найблизшій нагодї втїкти. Незабаром така нагода трапила ся.

До нас приходили панни—Українки й приносили нам їсти, папіроси, білє і т. ин. та роздавали всїм без рїжницї нації й віри. Я признав ся їм, що я сїчовий стрілець і вони обіцяли помогти менї при втечі.

Раз принесли менї вони, десь роздобуту перепаску на рукав російського червоного хреста, з урядовою печаткою. Тепер я міг уже з нею вийти до міста, бо багато австрійських полонених санїтетів робило службу при російських шпиталях. Панни вийшли наперед, а я за ними. Так дійшли ми аж на вулицю Бема. Там впровадили мене до одної камениці й я перебрав ся в цивільне убраннє. В тій каменицї мешкав я через декілька днїв. Опісля дістав я місце ключника в російській пекарнї. Платня виносила денно 1 рубель 70 копійок. В пекарнї перебув я 2 недїлї. Опісля мене віддалили, бо приїхали пекарі з Росії.

У Львові пізнав ся я зі стрільцями, які давнїйше повтїкали з неволї та працювали серед тяжких обставин для української справи. Вони не були навіть зголошені у Львові й тому мусїли дуже крити ся. Переховували ся виключно в домах Українців. Робота тих стрільців полягала на нотованню важнїйших спостережень і передаванню їх австрійським військам. Москалї довідали ся про те й почали ся зараз труси й арештованнє. При тім арештували тов. Палащука й мали ставити перед воєнний суд, але він утїк їм знову. Решта стрільців—утїкачів укривала ся тим робом, що переселяла ся з дїльницї до дїльницї. Напр. поліція перетрусила IV дїльницю, то зараз усї стрільцї переносили ся до неї. Все-таки зоставати ся довше у Львові було небезпечно. Я мусїв утїкати чим скорше.

Зі Львова поїхав я до Станиславова. Одначе там відбували ся ще більші арештованнє Українців, нїж у Львові. Треба було і звідсїля забирати ся. По чотиро-дневнім побутї в Станиславові пішов я до Устя Зеленого, а звідси до Стїнки за Днїстер. Там думав я продерти ся до австрійського війська. Та на жаль Австрійцї зробили тодї відворот і я не міг думати про те. Знеохочений, стративши всяку надію на поворот до товариства, зайшов я аж до Милованя. Там перебув декілька тижнїв у господарській школї тай учив ся хоч-не-хоч садити, плекати й щіпити дерева. Управитель представляв мене потім Росіянам як молодого вчителя. Коли Росіяне робили величезний відворот у великім неладї, вдало ся менї дістати ся до своїх. Тепер уже легко дістав ся я з Милованя до Вільшаниці, з Вільшаниці до Оттинії, а опісля до Станиславова, де здибав наших стрільців“.

Роман Купчинський.

Глухонїмий.

(Правдива подія).

Він не памятав нї тата, нї мами. Виріс у Дмитра Дадюрака й уважав його своїм найвищим зверхником-опікуном. Нїколи не бачив на своїх плечах ласкавої руки, нїколи ще не почув від нїкого теплого слова. Працював, як віл, а в заплату діставав нужденний харч, тяжкі побої від свого опікуна й на кождім ступнї зневагу. Та він думав, що воно мусить так бути. Він на те сотворений, щоб бути нїкчемним рабом иншого. З нїким нїколи не говорив, бо не вмів, а до того й не чув. Був від уродження глухонїмим.

Вже минуло йому вісїмнадцять лїт, та все ще нїколи не доводило ся йому бачити такого дива: одного дня побачив він, що всї молоді мущини в селї з клунками в руках десь відходили. За ними йшли їх жінки й дїти та плакали. Очі глухонїмого бачили се та здивовано глядїли на небувале видовище. До нього підходили мужчини й рухами показували поставу до стріляння й різання когось ножами, та він нїяк не міг зрозуміти їх. Вони подавали йому руку й відходили.

Минуло декілька тижнїв. Одного рана побачив глухонїмий великий рух у селї. Люде забирали на фіри все, що могли, з хат і втїкали з родинами в сторону гір. Та його господарь сидїв спокійно в хатї. Якісь чужі люде в сїрих кабатах з довгими рушницями сидїли в їх садку та ждали на когось. Один з них стояв на городї укритий за копицею сїна й пильно вдивляв ся в поле. Глухонїмий не міг надивувати ся, чого властиво хочуть тут сї уоружені люде.

Коло полудня всї люде в сїрих кабатах (а було їх до десять), пішли в поле. Незабаром прибігли задихані в село та зникли між хатами. Здивований нїмий вийшов до саду. Широким ланом стернї, що простягав ся від заду, гнало на малих конях двадцять їздцїв. Страшні — смугляві лиця, в високих-баранячих шапках, у довгих-жовтавих кабатах, узброєні. Перед ними втїкало двох людей у сїрих кабатах, котрі недавно лежали в садку. Вкінцї їздцї дігнали їх і блискучими шаблями порозчереплювали їм голови. Обидва попадали мертві на землю. Глухонїмий закрив очі й відвернув ся. Він пізнав, що несамовиті „гостї“, котрі щойно прийшли, то щось зле . . . Незабаром вийшов з хати його господарь. Побачивши їздцїв, підійшов до них, уклонив ся сливе до самої землї й запросив їх до хати. Їх пятьох позлїзало з коней і ввійшли до хати, а инші розбігли ся по селї. Глухонїмий стояв здивований коло воріт і нїяк не міг пояснити собі приходу сих страшних людей. — Нараз з сусїдньої хати вибігла дївчина з розбурханим волосєм, а за нею високий їздець. Вона з блїдим переляканим обличєм перебігла попри нїмого й заховала ся в стайнї. Їздець біг слїдом за нею, та на воротах заступив йому дорогу глухонїмий.

Розлючений їздець відтрутив противника від себе, та в тій хвилї нїмий схопив його за обшивку й викинув за ворота. З хати вибіг господарь і зачав обкладати бідного нїмого грубою палицею, а инші їздцї немилосердно помагали йому ремінними нагаями. З уст нїмого вибухла кров і він немічний упав на землю.

Незабаром зібрало ся коло хати його господаря багато їздцїв на конях. З хати вийшов господарь з иншими їздцями, дав нїмому знак, щоб ішов за ним і всї подали ся до панського двора. Двір був пустий, тому всї кинули ся по кімнатах, нищили все, рубали шаблями й викидали на двір. Потім пішли всї до панської горальнї. По сходах зійшли до середини. Господарь глухонїмого йшов на самім останку. Він сильно штовхнув нїмого в бік і вказав йому рукою, щоби стояв коло дверей на сторожі. Колиб хто йшов, мав дати знати йому. Нїмий ходив якийсь час спокійно коло дверей і заглядав цїкаво до середини горальнї. Він бачив, як усї пили напій з здорових бочок великими квартами, як відкручували чопи від великих залїзних кітлів і випускали плин на долївку. Глухонїмий знав, що сї люде роблять зле, а за недавнї тяжкі побої накипіла в його серцю ненависть до них. У серединї пяні вже їздцї з його господарем ходили по колїна в випущенім напою.

Нараз блисла золота думка в голові глухонїмого. Він постановив відплатити ся всїм тим жорстоким людям. Оглянув ся довкруги, підійшов тихцем до дверей, витягнув зза пазухи малу коробку сїрників, черкнув один і вкинув до середини на долївку. Круги синявої поломіни на розлятім плинї мигом розходили ся все дальше й дальше. Глухонїмий гримнув тяжкими дверми й обкрутив у них ключ. Сам що сили побіг у сторону Прута. Незадовго з страшним гуком розлетїли ся стїни мурованої горальнї й показали ся червоні язики поломіни. То вибухли великі залїзні кітли.

Глухонїмий лежав спокійно в зеленім лузї над Прутом і вдивляв ся в горальню, що палала. Час від часу зареготав ся дико та знов спокійно дивив ся на пожар. Він був вдоволений, бо знав, що пятьдесять чужих-жорстоких людей і його господарь не побачать уже більше божого світа . . .

Андрій Бабюк.

Українцї в Америцї.

Культурні орґанїзації українських еміґрантів в Америцї.

Найперше хочу звернути увагу шановних читачів на той факт, що разом з нашими еміґрантами до Америки поїхало дуже мало правдивої інтелїґенції. Їхали переважно біднїйші селяне, двірська служба, слуги, міський пролєтаріят, а процентово дуже й дуже мало свідомих одиниць, які звичайно дають почин до всякої культурної праці серед народу. Ті елєменти, що виїхали, були переважно або неграмотні, або мали дуже мало спільного з грамотністю; опинили ся серед чужого світа, серед инших обставин, між чужими людьми, без знання якоїсь західної мови та до того ще й без сотика в кишенї. Тому гадаю, що нїхто не візьме їм того за зле, що в перших роках на еміґрації зробили так само мало на культурнім полї, бо загально люде признають, що вимоги жолудка й дах над головою перші. Я навмисне хотїв звернути на сей факт увагу, щоб до культурних орґанїзацій Українців в Америцї не прикладали люде кождий своїх мірил, а радше мірил старого краю, де все від лїт уреґульоване й усталене, бо наслїдком прикладання мірил иншого краю й вироблених серед инших обставин люде часто-густо розчаровують ся, попадають у зневіру й махають рукою на всякий рух серед Українців в Америцї, хочби й як оживлений.

Під культурні орґанізації я підтягну всякі справи культурної праці Українців в Америці на полї шкільництва, видавничого й часописного руху, як ріжних товариств, читалень, спілок, брацтв і т. ин., дальше полїтичні уґруповання та змагання або радше приготовання до них і церковні громади, які серед наших еміґрантів є першим обєднюючим чинником.

У Злучених Державах.

Церква.

Перші орґанізації, які повстали серед наших еміґрантів в Америцї, були церковні греко-католицькі або православні громади. Такі громади завязували ся головно по містах, будували зараз церковні доми, запрошували до себе священиків, — які головно приїздили зі старого краю, та завжди старали ся приєднати як найбільше членів до своєї церковної громади, щоб лекше було все оплатити. В Америцї нїяка церква не злучена з державою й нїхто не дістає державної грошевої підмоги на церковні цїли, тому будованнє церковного дому й удержуванне його, оплачуваннє душпастиря все йде з приватних церковних складок членів. Хто добровільно впишеть ся в члени до церковної громади, той платить, хто не записуєть ся, той нїчого не дає на церкву. Всї вироісповідання мають повну свободу, які вони там не були-б і де вони не повстали-б. Правительства в Америцї дають усїм цїлковиту свободу та всїх ставлять нарівнї перед законом держави. В самих початках нашої еміґрації в Злучених Державах повстали були на релїґійнім полї ріжні замішання, непорозуминя, сварки та процеси. Правда, вони й до сьогоднї не перевели ся, та вже не виступають так часто, відколи церковна справа уреґулювала ся з приїздом до Злучених Держав епископа С. Ортинського, осїдком якого є місто Філядельфія. Причин тих релїґійних замішань і непорозумінь треба шукати в впливах ріжних людей і сект, з якими стрінули ся наші еміґранти в Америцї, як також у тім, що там з'їхали ся люде з ріжних сторін, незнані собі, невирозумілі; тому й так тяжко їм було й є погодити ся. Все те вже трохи відшуміло, але не зовсїм, бо є ще багато слїдів тут і там. На велику шкоду українства виходить ще те, що буковинські Українцї в Америцї, не будучи в силї орґанізувати відрубних православних громад, лучать ся разом з російськими „батюшками“ в церковні громади й тим підпомагають зріст „москвофільства“ серед українського народу на вільній землї.

Запомогові товариства.

Другою найбільш поширеною орґанізаційною формою між українськими еміґрантами в Злучених Державах є ріжні запомогові товариства, чи так звані „Союзи“. В отсих „Союзах“ маємо пункт опору всякої культурної роботи між Українцями в Америцї. Вони ґрупують коло себе сливе всїх наших зарібників-еміґрантів і крім самого грошевого забезпечення й помочи дають своїм членам і духову поживу. В першій мірі ріжні „Союзи“ були з'орґанізовані на те, щоб стягнути всїх наших зарібників в асекураційні товариства й тим робом забезпечити їх перед випадками й їх родини на випадок смерти, окаліченя й т. ин.

Пізнїйше „Союзи“ розросли ся в більші товариства, згромадили більше число наших зарібників по ріжних містах у філії „Союзів“, перевели тїснїйшу орґанізацію центральних управ і сьогоднї представляють поважні орґанізації. Члени вписують ся до ріжних віддїлів чи філій „Союза“ за заплаченнєм означеного вписового й потім місячної постійної вкладки. На випадок якогось окаліченя чи ушкодженя член дістає місячну запомогу, а на випадок смерти його родина дістає посмертне. Крім того кождий член „Союза“ дістає часопись, яку видає центральна управа, як також і ріжні видання, коли є такі. Побіч, часто разом з тими філіями „Союзів“ ідуть у парі читальнї, клюби, співацькі чи драматичні товариства, в яких зароджують ся всякі почини громадської й культурної дїяльности. Між тими „Союзами“ найбільш вибили ся досї: 1) „Український Народнїй Союз“, 2) „Народнїй Союз“ і 3) „Провидїннє“ з їх орґанами „Свободою“; „Народною Волею“ й „Америкою“. При центральних управах „Союзів“ істнують також „Просвітні Комісії“, цїлю яких є ширити освіту серед своїх членів.

Шкільні справи.

На шкільнім полї серед Українців у Злучених Державах нема чим похвалити ся тому, що школа під управою правительства й є школою для всїх народностей. Уже знаємо, що наші еміґранти в Злучених Державах осїли ся по містах побіч инших еміґрантів з Европи, тому дїти їх усїх сходять ся разом у школї, в якій учителює Американець, послугуючи ся анґлїйською мовою як викладовою. В таких то школах зачинаєть ся асиміляція вже між дїтворою. Приватних народнїх або середнїх шкіл наші еміґранти не мають, бо так званих парохіяльних шкіл при церквах, де вчать дяки-вчителї, не можна брати поважно. Словом, уся наша молодїж у Злучених Державах виховуєть ся в тамошнїх державних школах, які є чисто американськими.

Полїтичне житте.

Як нїчого не зроблено на полї шкільництва, так ще менше було заходів, щоб робити щось на полїтичнім полї. В Злучених Державах змагають ся між собою дві могутнї партії, републиканська й демократична, беручи в свої руки правлїннє раз одна, то знов друга. Наші еміґранти ізза того, що не знають анґлїйської мови, через що недоступні для них полїтичні часописи й ріжні видання, як також і через непевність, чи лишать ся в краю, ставлять ся до полїтики пасивно, значить, не беруть у нїй нїякої дїяльної участи, а коли деякі беруть малу участь, голосуючи на одну або другу партію, то роблять се не з власної волї, але радше сказати, партійні аґенти просто силою тягнуть їх до виборчої урни в день виборів, перекуплять або залякають, що відберуть їм заробіток, коли не голосуватимуть на їх кандидата. Виборчі перекупства, шахрайства, налякування найбільше практикують ся партійними аґентами серед чужинців, як наших, так і всїх инших, що приїхали до Злучених Держав у старшім віцї й прийняли горожанство. Фактом є, що сливе всї наші еміґранти приймають горожанство Злучених Держав по пятьох роках від приїзду, хиба з виїмкою тих, що мають замір як найскорше вертати до рідного краю, й се прийняттє горожанства вже управнює їх до голосу при всїх полїтичних виборах. Та нїщо нам із того, бо ті голоси гублять ся. Своїх кандидатів дотепер наші еміґранти не ставили, бо не було нїякої ширше зорґанізованої полїтичної акції. Справою з'орґанізованя ширшої полїтичної акції мав зайняти ся Сойм американських Українців, що

недавно відбув ся (з кінцем 1915 р.) Що з того вийде й може вийти, побачимо в будучности.

Преса.

Дуже багато, а може й найбільше для освідомлення й з'орґанїзования культурної праці роблять серед еміґрантів у Злучених Державах тамошні українські часописи, як: „Свобода“, „Народна Воля“, „Америка“, „Гайдамаки“, „Союз“ і инші періодичні видання. Вище згадані часописи є в першій мірі орґанами котрогось з запомогових, асекураційних „Союзів“ так, що кождий член даного товариства одержує часопись, позатим розходить ся часопись і поміж нечленами, які вдома може навіть і не бачили часописи на свої очі. Правда, що своїм змістом сї часописи не завжди дописують, але з оцїнкою їх можемо здержати ся, бо бачимо в них добру волю поліпшити ся, як також і те, що вони свою задачу робили, а робили її так, як уміли й наскільки мали змоги. Від часу до часу появляють ся також і видавництва дрібних популярних книжок для народу, щось у роді книжок галицької „Просвіти“. В Злучених Державах було таке видавництво „ім. Бончевського“, а тепер веде ту саму дїяльність „Просвітна Комісія“ при „Українськім Народнїм Союзї“.

Такий менше більше закрій праці на культурнім полї серед наших еміґрантів у Злучених Державах. Не все, далеко не все згадав я, що там робить ся, або дехто має заміри робити в будучности, бо я з гори обмежив ся подати рух тільки в головних нарисах. Можна на той рух махати рукою, як то багато й роблять люде, які виробляють собі погляди на справу, хто знає, з чого, тільки не з річевого знання обставин і людей, які є творцями даного руху чи напряму. Та коли взяти під увагу ті тверді, нам чужі, або, найкраще сказати, скрутні обставини, серед яких опинили ся в самих початках наші земляки в Америцї, то все те, що вони дотепер зробили на культурнім полї для себе та для всеукраїнської справи, дає найкраще свідоцтво для них, є вельми вдоволяючим і становить запоруку, що вони на будучність не пропадуть і зроблять більше по силам.

(Далї буде). *Орест Кириленко.*

Вісти.

Президия „Союза визволення України“ просить Українців на зайнятих українських землях подавати їй як найдокладнїйші вістки про всякі тамошнї обставини, зокрема про прояви українського життя.

До відома наших передплатників і читачів. Повідомляємо, що „Вістник“ правильно ломить ся в четвер і в суботу, найдалї в неділю повинен найти ся в руках читачів. Але про хрестову дорогу, яку переходить „Вістник“ через цензора ворожої нам нації, довідають ся читачі хиба по війні. Останнє число перележало в цензурі та ждало на машинї від пятницї рано до понедїлка рано. В сїм нещастю щастє ще, що часопись видаєть ся в столицї Австрії.

Вечір в Мюнхенї, присвячений Українї. Вечір, присвячений Українї, про який ми донесли в попереднїм числї, стягнув дуже багато публики. Ґенерал барон Константин Ґебзатель говорив про „Значінне України для будучности Нїмеччини“. На вступі вказав він на сей рух, що вийшов з Мюнхену й який має на цїли справжнє виясненнє відносин на Українї. Сей рух довів до заснованя союза пособників українських визвольних змагань „Україна“ з осїдком у Берлїнї. Згаданий союз уладив саме сей вечір, а в його імени видає др. Шупп часопись „Східно-европейська Будучність“. Референт говорив далї менше-більше так: Велике українське князївство старше від московського та творить щойно від другої половини XVII віку часть російської держави. Москалї здавили заґварантовану самостійність України; в 1876 р. заборонили вони кождий друк українською мовою.

В середнїх часах знала Нїмеччина краще Україну, нїж тепер перед війною. Тодї були живі зносини на великім торговельнім шляху між південною Нїмеччиною й середньою Европою, дунайські кораблї ходили з Ульму, Реґенсбурґу, Пассау до Византії, товари доходили горі Днїпром аж до Києва. Купцї з Києва з високих родів мали власний заїздний дім у Реґенсбурґу. Найбільшою з тих областей російської держави, що становлять чужі тїла сього кольоса, є Україна. Заразом є вона під господарським оглядом найвизначнїйшою областю Росії. Її полуднева частина з її горбовиною чорнозему се найурожайнїйша країна Европи. Вона обіймає третину всеї жнивової видатности Росії. Заразом має тут Росія головні засоби металевої руди. Камяного та брунатного вугля й иншого палива доставляє Україна більше нїж три четвертини цїлої російської продукції, далї третину соли, девять десятих фосфору. До того 80% російської цукрової продукції. Французький і бельґійський капітал працює там з найбільшим успіхом.

Нарід України ріжнить ся під антропольоґічним оглядом наскрізь від Москалїв. Нема також між ним і Москалями сливе нїякого мішання крови. Українська мова не є нїяким діялектом московської мови, але має зовсїм ріжний тип, як ствердила сама російська Академія Наук, правда, в році революції. Бесїдник указав далї на те, що в одеськім повіті більше нїж половина земельної посїлости в нїмецьких руках і що там жило 78.819 Нїмців, котрих вивласнив царь одним почерком пера з вибухом війни.

Як другий бесїдник говорив потім член президії „Союза визволення України“ Олександер Скоропис-Йолтуховський. Він дав інтересний погляд на історію Українців, котрим Москалї загарбали навіть імя, перехрещуючи їх на „Малорусів“ і забороняючи їм навіть будувати церкви в українськім національнім стилю. В 9 столїттю сконсолїдувала ся вже стара київська держава, коли Московщина находила ся ще в стадії номадських орд. У середнїх віках мала українська держава міжнароднє світове значінне, як свідчать подружні звязки їх князїв і княгинь з ріжними королївськими домами. З 1240 р. починаєть ся мученицька траґедия українського народу; він стає заборолом проти татарських нападів. Аж до 16 віку бореть ся він за свою полїтичну волю. Рік 1709 принїс по битві під Полтавою поневоленнє під панованнєм Росії. Як один приклад усїх тих „благословенств“, які принесла російська культура Українї, можна вказати на заведенннє кріпацтва в 1783 р. Самого референта мучили за участь у виборчих зборах до другої Думи 33 місяцї в тюрмї аж до судової розправи, а потім заслали на Сибір. Слїдчий арешт тривав так довго, бо не могли найти нїяких законних доказів вини та два рази змінено трибунал, бо судді не хотїли згодити ся на засуд. Бесїдник домагав ся відірвання України від Росії, того „втїлення варварства,“ та вказав на культурне завданнє Нїмеччини добути самостійність для України, щоб забезпечити цїлому культурному світови дальший спокійний розвиток.

Подаючи отсе звідомленнє за 99 ч. „Мюнхенських Найсвіжійших новин“ (Münchner Neueste Nachrichten), зазначуємо, що місцеві часописи звернули живу увагу на вечір. „Мюнхенсько-Авґсбурзька Вечірня Часопись“ (München-Augsburger Abendzeitung) ч. 109 підчеркує, що хоч украї-

їнське питанне так дуже важне, нераз стрічаєть ся з байдужністю широких нїмецьких кругів (що-ж треба сказати щойно про Австрію?). Тим більше витає змагання союза пособників визвольних змагань „Україна“. Часопись зазначує, що обидвом бесїдникам подякувала гаряче численна публика.

Питанням, порушеним в обидвох рефератах, присвятила „Мюнхенська Часопись“ (Münchener Zeitung, ч. 55) передовицю, в якій указуєть ся, що Нїмеччина мусить забезпечити свою полїтичну й господарську будучність на Сходї перед Росією. Нї хочби яке пасмо й яких сильних твердинь, нї відбудова Польщі не забезпечить Нїмеччини перед Росією. Їй треба визначити нову орієнтацію. Росію треба приневолити перенести промислові й господарські центри з европейського фронту на азійський. „Ся гадка не має нїчого спільного з утопією, буцїм-то загалом не можна знищити великої російської сили.“ Нераз займали ся найкращі нїмецькі полїтики й дослїдники національної економії розвязкою сього питання. На жаль не все розуміли вони як слїд українське питанне, яке не є тїснообмеженим національним питаннєм, але світово-полїтичним. „І передовсїм може воно мати велику вартість для нїмецької полїтики, а тим самим для центральної Европи.“ Чи є мілїтарна можливість відірвати від Росії величезні области України, не вміє сказати автор передовиці, але се безсумнївне, що відірвана Україна може стати найсильнїйшим заборолом супроти Росії. Нїмеччина не повинна трактувати українського питання як вузько-національного, але виходити з того становища, що тут має Нїмеччина можність розвязати важне життєве питанне для себе: „Як забезпечить себе Нїмеччина й нова центральна Европа в будучности проти завойовницьких змагань Росії, будучої Росії, яка прийде до себе?“ Одиноким заборолом проти Росії відірваннє України від Росії.

Українцї в Замостї. Під сим заголовком помістило „Дїло“ таку допись з зайнятих українських земель: „Не знаю, як тепер Ляхи живуть“ (Шевченко) в Замойщинї, але як вони жили там до війни, то я знаю. Бо я, хоч останнї часи проживаю на Волинї, але вродив ся на Холмщинї, на Холмщинї я жив і працював серед народу до 40 лїт, а в самім Замостї й його повітї я прожив 7 лїт. Я обслуговував усю Холмщину, але найбільше мав дїла по селах. Отже пани Поляки в Замостї може будуть ласкаві повірити менї, що й я трохи знаю Замойщину. Замойський повіт є зовсїм український. Доказом сього може служити й те, що на захід від нього є білгорайський повіт (український), а також села Отроч і Бранва (янівського повіту), де населенне чисто-українське, твердо-православне, мають гарні церкви; в с. Отрочі працював священик о. Герштанський, свідомий Українець. Правда, є в замойськім повітї місцевости вже добре спольщені (Фрампіль, Горай, Гораєць), по декотрих селах молодше поколїннє починає вже уживати польської мови, міцно ще заховуючи православну віру й усї прикмети українства. Трапляєть ся чути такі вирази: „Федьку, запши врота!“ „Гільку, подай мішок!“ „Марино, куп мі стьожку!“ і т. д. Не дурно-ж замойська ординація стільки вікiв працювала над „zniszczeniem Rusi“, але наслїдки її праці невеликі. Такі парохії, як Селиска, Ситно, Кособуди, Скербешів, Сульмиці, Монастирок, Злоєць, Бортятичі, Щебрешин, Топільча, Шевня, Липське, Поточок, Суховоля, Лабуньки і т. д. можуть служити гордощами кождої епархії; а таких настоятелїв, як о. Сагайдаковський, о. Трач, о. Левитський, о. Гойнацький, о. Герштанський, о. Лонкевич, о. Кваснецький, о. Бекаревич, о. Гапанович, о. Білецький і инші, дай, Боже, всюди. Після того Поляки в Замостї осмілюють ся заявляти, що в повітї нема Українцїв! А для кого-ж вони відкрили в повітї 27 польських шкіл?

З'їзд національних орґанїзацій у Росії. Дня 4 лютого відбуло ся засїданнє в Петербурзї обєднаних національних орґанїзацій, на котрім дефінїтивно вироблено програму з'їзду сих орґанїзацій, дозволену вже мінїстром внутрішнїх справ. З'їзд відбудеть ся в другій половинї марта. В з'їздї візьмуть участь отсї орґанїзації: „Самодѣятельная Россія“, „Общество 1914 г.“ „Славянское Благотворительное Общество“, „Общество славянскихъ взаимностей“, „Русско-галицкое Общество“, „Общество улучшенія народнаго труда“, „Экспортная Палата“, „Польскія общественныя организаціи“, лотишські, чеські і инші — разом 17 товариств. З'їзд матиме три секції: 1) секція змобілїзованнє суспільних сил для допомоги воєнно-промисловим комітетам, представником секції є Н. Тєрский, 2) секція боротьби з нїмецькою навалою на всїх теренах російського життя, предсїдателем секції є член державної Думи С. Мансїрєв, 3) секція обєднання славянства в культурнім і економічнім відношенню, предсїдателем її буде С. Залєский. До президії вибрані: предсїдателем Б. Глинский (Самод. Рос.), містоголовами: член Державної Думи Мансїрєв (Об. 1914), проф. А. Соболєвский (від славянських орґанїзацій), адвокат Ольшамовский (від польських орґанїзацій) і від Лотишів Ґельдман. Так бачимо, що в новій орґанїзації противукраїнського походу найшли ся побіч московських націоналїстів і Поляки, союзники Москалїв скрізь там, де ходить про боротьбу з „нїмецькою навалою“ й українством.

Молочарські спілки в Київщинї. В 1912 р. зачало київське повітове земство орґанїзувати в Київі збут молочних продуктів сїльської людности не тільки свого повіту, але й близших і дальших сїл сусїднїх повітів, аби виперти несовісних посередників і дати добрий зарібок селянам. Перші ступнї сеї спільницької роботи були тернисті, бо треба було переломити недовірє селян, але тепер робота йде дуже гарно в 20 молочарських спілках, які розвивають ся дуже добре, посплачували переважно позички, затягнені на уладженнє молочарень і виказують подекуди навіть по 2.000 карбованцїв чистого прибутку. Грошеві потреби спілок заспокоює київська земська каса дрібного кредиту, а саме її молочарський віддїл. Ся каса відкрила від 12 серпня 1912 р. 7 молочарських склепів у Київі: на Бесарабцї, на Троїцькім, Жидівськім і Сїннім базарі, на Миколаївській вулицї, на Деміївцї та в Святошинї й відкриває тепер восьму на Подолї. Для переховування молока зладжено окрему холодїльню при земській управі (вул. Рейтарська, 37) і маґазин. Рух у тих спілкових склепах доволї великий і за 11 місяцїв (від 1 сїчня до 1 грудня 1915) мали сї склепи 558.815 карб. 95 коп. обороту.

Нїкчемність. Наші національні противники ширять між впливовими нїмецькими полїтиками в Австро-Угорщинї й Нїмеччинї друковану на правах рукописи анонїмну брошурку під заг. „Російські Українцї і їх полїтичні змаганнє“ (ст. 12,8⁰).

Цїль брошурки — за всяку цїну зогидити український рух та довести, що з нами зовсїм не треба рахувати ся, не треба творити нїякої самостійної України, а треба зайняті укр. землї віддати в ту кормигу, під якою стогнала Україна перед московською неволею. Засоби до осягнення сеї цїли — брехня, перекрученнє правди, черпанне з каламутних джерел. Словом, перед нами справдїшнїй донос у стилї „докладних записок“ російських жандармів і охранників.

Цїкаво, що при близшім розглядї й порівнянню ся підлонїкчемна підпольна писанина виходить нїчим иньшим, як розширеним і „упєнкшоним“ виданнєм друкованої в ч. 57-58 пьотрковських „Wiadomości Polskie“ (орґанї N. K. N.) „розвідки“ польського соціялїста п. Л. Василєвского-Плохоцкого „Ruch ukraiński w Rosyi“. Ґратулюємо!

Бібліоґрафія.

Виданнє „Союза визволення України“.

Др. Степан Рудницький, Ukraina, Land und Volk. Eine gemeinfassliche Landeskunde. (Україна, край і нарід. Загально приступна ґеоґрафія). Відень, 1916. Стор. VIII + 416 + 6 карт 40 малюнків). Цїна брошурованого примірника 10 корон, у гарній синїй полотняній оправі з золотими витисками 12 корон.

Про сю книжку, яка повинна найти ся в кождім українськім домі, подамо фахову рецензію в слїд. числї. До сього числа „Вістника“ долучуємо картки для замовлення з докладним змістом дуже старанно виданої книжки.

Спис утрат першого полку Українського Січового Війська

від 25. VI. до 31. XII. 1915.

Іван Слижук,	стріл.	Дудин.,	Косів-Ростока,	1894	м.
Петро Мосьондз	„	„	Густин-Оришківці,	1894	ран.
Юрко Опирук,	„	„	Косів-Соколівка,	1895	пол.
Михайло Зорій	„	„	Стан.-Крехівці	1895.	„
Василь Семираз,	„	„	Печеніжин-Космач,	1896.	„
Гриць Басюра,	„	„	Пер-ни-Погорільці,	1893.	„
Іван Попадюк,	„	„	Коломия.-Раківчик,	1891.	„
Онуфрей Максимюк	„	„	Надв.-Садулівка,	1893.	„
Микола Воробець,	„	„	Снятин-Залуче,	1894.	„
Василь Їалій,	„	„	Рогатин-Колоколин,	1895.	ран.
Микола Савків,	„	„	Рогатин-Балинці,	1896.	„
Іван Недобиток,	„	„	Рогатин-Кунашів,	1892.	„
Маріян Пашинський,	„	„	Буков.-Кімполюнґ,	1888.	„
Василь Олексів,	„	„	Львів-Винники,	1897.	„
Михайло Горянський	„	„	Рогат.-Липиця Дол.	1898.	„
Іван Дякович,	„	„	Бережани-Лісники,	1895.	„
Яків Дацко,	„	„	Скалат-Мислова,	1896.	„
Василь Силяк,	„	„	Рогатин-Руда,	1892.	„
Іван Петрів,	„	„	Перемишляни-Бачів	1897.	„
Андрій Бодак,	„	„	Рогатин-Дібринів,	1897.	„
Андрій Скобель,	„	„	Рогат.-Липиця Дол.	1893.	„
Антін Могильняк,	ст. дес..	„	Коломия,	1895.	заг.
Гермоґен Майковський,	дес.,	„	Товмач-Голосків,	1895.	„
Михайло Тарнавський,	стріл.,	„	Львів,	1893.	„
Петро Проців,	„	„	Городенка-Стрільче,	1895.	„
Іван Кучерський,	„	„	„	1897.	„
Осип Їродзінський,	„	„	Городенка,	1896.	„
Дмитро Чучман,	„	„	Золочів-Підлисє,	1894.	„
Михайло Кіндрат,	„	Нестайка,	Рогатин-Кинашів,	1896.	ран.
Юрко Перечінець,	„	„	„	1895.	„
Іван Атаманчук,	„	„	„	1895.	„
Олекса Матейко,	„	„	„	1894.	„
Ілько Стек,	„	„	Рогатин-Черче,	1892.	„
Степан Свитак	„	„	Бережани-Коломия,	1897.	заг.
Волод. Перкатюк,	„	„	Косів-Жабє,	1892.	„
Лука Бозовський,	„	„	Рогатин-Кинашів,	1892.	ран.
Олекса Маланчук,	„	„	Снятин-Рудники,	1896.	„
Онуфрей Моровський,	„	„	Підгайці-Носів,	1895.	заг.
Павло Семеґен,	„	„	Рогат.-Липиця Дол.	1895.	„
Микола Храновський,	„	„	„	1894.	ран.
Федь Савчук,	„	„	Снятин-Джурів,	1895.	„
Іван Медвідчук,	„	„	Косів-Річка,	1897.	м.
Ілько Гладун,	„	„	Рогатин-Черче,	1892.	ран.
Антін Кубійович,	вістун,	„	Гусятин-Кривеньке,	1886.	заг.
Гриць Бегнів,	стріл.,	Яримов.,	Рогатин-Черче,	1896.	ран.
Василь Їоліян,	„	„	Львів-Винники,	1892.	заг
Рудольф Лучичко,	„	„	Львів,	1896.	ран.
Василь Смага,	„	„	Жовква-Дерешів Мал.	1892.	„
Михайло Крук,	„	„	Станисл.-Колодіївка,	1897.	„
Михайло Костинюк,	„	„	Снятин-Карлів,	1897.	„
Трофим Куриляк,	„	„	Коломия-Підгайчики	1894.	„
Волод. Стефанюк,	„	„	Коломия,	1898.	„
Кирило Кошлюк,	„	„	Підгайці-Шумляни,	1888.	заг.
Стефан Пришляк,	„	„	Бережани-Нараїв,	1895	„
Василь Кічура,	„	„	Рогатин-Ферлеїв,	1895	„
Василь Оницьків,	„	„	Косів,	1895	„
Петро Лалак,	„	„	Терноп.-Глубічок,	1893	„
Антін Гунька,	„	„	Бережани-Вербів,	1897	„
Ілько Артин,	„	„	Коломия-Бучачки,	1880	„
Казимир Водвуд,	„	„	Львів,	1896	„
Віктор Городиський,	„	„	Підгайці-Новосілка,	1894	„
Іван Боєчко,	„	„	Тернопіль,	1897	„
Іван Берегуляк,	ст. дес.,	Носк.	Дрогобич-Добрівляни	1894	м.
Іван Островський,	стріл.,	„	Львів-Підбірці,	1895	„
Микола Барабаш,	„	„	Коломия-Хлїбичі Лїс.	1893	„
Василь Рабарський,	„	„	Станисл.-Блюдники,	1897	„
Михайло Пика,	„	„	Підгайці-Богатківці,	1892	„
Микола Никорак,	хорунж.	„	Бук. Качики-Радівці,	1888	ран.
Евстахій Масляний,	вістун,	„	Перемишль-Бірча,	1894	„
Петро Плеторяк,	стріл.,	„	Печеніжин-Космач,	1892	„
Михайло Лянний,	„	„	Зборів-Залізці,	1895	„
Андрій Кіналь,	„	„	Бережани-Слобода Зол.	1894	„
Волод. Левицький,	„	„	Бучач-Монастириска,	1893	заг.
Мих. Мачинський,	„	„	Рогатин-Сернки Дол.	1897	ран.
Ілько Востуляк,	„	„	Рогатин-Черче,	1896	„
Гриць Шавінський	„	„	Рогатин-Черче,	1896	„
Василь Вовчак,	стріл.,	Носк.	Стан.-Маріямпіль,	1898	заг.
Дмитро Семчишин,	„	„	Бережани-Вербів,	1895	ран.
Михайло Пінькевич	„	„	Рогатин-Сернки Дол.	1892	заг.
Михайло Захарків,	„	„	Бережани-Вербів,	1896	„
Юра Ковальський,	„	„	Перем.-Коріличинці,	1894	ран.
Василь Стегніцький,	„	„	Бібрка-Стенивичі,	1897	„
Осип Синко,	„	„	Перемиш.-Чемеринці	1896	„
Стефан Когут,	„	„	Заліщики-Сеньків,	1897	„
Захар Ревер,	„	„	Бібрка-Руда,	1888	„
Стефан Стіжак,	„	„	Рогатин-Бабинці,	1895	„
Михайло Андрухів,	„	„	Рогатин-Григорів,	1894	заг.
Павло Шкапій,	„	„	Рогатин-Дебречин,	1897	ран.
Яким Яворський,	„	„	Бібрка-Ортиновичі,	1896	„
Іван Дуда,	„	„	Бережани-Вербів,	1891	„
Василь Хамар,	„	„	Бережани-Вербів,	1894	„
Петро Кучер,	„	„	Бережани-Мілятин,	1897	„
Степан Паньків,	„	„	Бережани-Сернки,	1897	„
Іван Іванійчук,	„	„	Рогатин-Сернки,	1895	„
Лука Прокопів,	„	„	Тернопіль-Чернихів,	1896	заг.
Петро Скобель,	„	„	Рогатин-Липиця Дол.	1892	„
Василь Олійник,	„	„	Рогатин-Подусівка,	1893	м.
Стефан Мазур,	„	„	Збараж-Терпилівка,	1893	ран.
Михайло Кожух,	„	„	Перемишляни-Бачів,	1893	„
Антін Зелений,	хорунж.	Вітов.			ран-і пол.
Гриць Іваненко,	ст. дес.	„			заг.
Осип Ярем,	десят.	„			м.
Антін Весоловський,	„	„			„
Василь Кушина,	вістун,	„			„
Василь Андрійчук,	стріл.	„			заг.
Михайло Антонів,	„	„			„
Антін Бойчук,	„	„			„
Михайло Бойчук,	„	„			„
Михайло Бандів,	„	„			м.
Василь Беренда,	„	„			заг.
Микола Бурачок,	„	„			ран.
Василь Хомин,	„	„			„
Дмитро Ціпка,	„	„			заг.
Степан Дживра,	„	„			„
Осип Фітьо,	„	„			„
Джаваджало,	„	„			м.
Олекса Хомин,	„	„			заг.
Гнат Дулеба,	„	„			„
Юліян Їерусь,	„	„			„
Іван Гриців,	„	„			ран.
Осип Градовський,	„	„			заг.
Олекса Гуменюк,	„	„			„
Павло Грищишин,	„	„			„
Іван Іванчук,	„	„			„
Олекса Ярицький,	„	„			„
Степан Янчишин,	„	„			„
Осип Кисилиця,	„	„			„
Андрій Якімчук,	„	„			м.
Петро Козак,	„	„			заг.
Тимко Ковальчук,	„	„			„
Михайло Кілестин,	„	„			„
Михайло Луців,	„	„			„
Михайло Мотиль,	„	„			„
Олекса Мисак,	„	„			„
Василь Кілестин,	„	„			„
Михайло Мурава,	„	„			„
Степан Мілайлець,	„	„			„
Дм. Марцінковський	„	„			м.
Микола Несторук,	„	„			заг
Гриць Паращук,	„	„			ран
Ом. Пєсцьоровський,	„	„			заг
Ом. Паславський,	„	„			м.
Іван Поник,	„	„			заг.
Іван Перегінець,	„	„			„
Іван Паньків,	„	„			„
Михайло Третяк,	„	Будзин.	Золочів,	1895	ран.
Федь Терпеливець	„	„	Станиславів-Суботів	1895	заг.
Яків Тис	„	„	Городенка,	1896	ран.
Микола Чваґа,	„	„	Княждвір-Печеніжин	1896	„
Гриць Витвицький,	„	„	Рогатин-Підгородці,	1892	заг.
Михайло Вербняк,	ст. дес.	Мельн.	Жовква-Бутин,	1892	м.
Василь Долємба,	стріл.	„	Бережани-Лапшин,	1891	„

Мих. Воробець,	стр.	Мельн.	Рогатин-Пуків,	1897	м.
Яцко Іниц,	„	„	Рогатин-Васичин,	1894	„
Федь Кисіль,	„	„	Рогатин-Бурштин,	1897	„
Микола Лебед,	„	„	Бібрка-Стрілиска,	1895	„
Федь Чопик,	„	„	Рогатин-Помонята	1894	„
Степан Сміх,	„	„	Підгайці-Гнильче,	1897	ран.
Роман Жибичин,	„	„	Городенка,	1895	„
Данило Перекліта	„	„	Рогатин-Жибибори,	1888	„
Мих. Підляшевський	„	„	Рогатин-Заланів,	1896	„
Андрій Волошин,	стріл.,	Мельн.,	Рудки-Ляшки,	1895	ран.
Онуфрей Ключенко	„	„	Товмач-Отинія,	„	„
Федь Винничок,	„	„	Зборів-Розвадів,	„	„
Степан Ґломба,	„	„	Терноп.-Чистилів,	1894	„
Андрій Верес,	„	„	Бібрка,	1895	„
Василь Данилюк,	„	„	Заліщики,	1893	„
Василь Ярема,	„	„	Бережани-Лапшин,	1898	„
Василь Булик,	„	„	„	1894	„
Федь Нижнїкович	„	„	Бібрка-Стрілиска,	1896	„
Карло Ольшанівський	„	„	Станиславів-Галич,	1897	„
Андрій Юрашук,	„	„	Коломия-Макіївці,	1897	„
Василь Остапяк,	„	„	Станиславів-Радче,	1899	„
Михайло Гордієвич,	„	„	Городенка-Далешів,	1889	„
Олекса Якубовський	„	„	Рогатин-Кинашів,	1896	„
Михайло Копчук,	„	„	Косів-Річка,	1896	„
Василь Ярема,	„	„	Бережани-Лапшин,	1895	„
Федь Чернець,	„	„	Рогатин-Бовшів,	1896	„
Василь Кравецький,	„	„	Бібрка-Ліщин,	1895	„
Іван Перегінець	„	„	Рогатин-Кинашів,	1895	„
Степ. Чепельовський,	десят.,	„	Тернопіль,	1885	„
Юрко Гладилович,	стріл.	„		1895	м.
Михайло Бойко,	„	„	Рогатин-Горбутів,	1890	ран.
Семен Стецишин,	„	„	Рогатин,	1896	заг
Петро Гадутяк,	„	„	Перемишлн.-Бачів,	1894	„
Юрко Антонїя,	„	„	Снятин-Корчів	1894	„
Степан Квасничка,	„	„			загуб.
Микола Менсат,	„	„	Коломия,	1893	пол.
Франц Кучинський	„	„	Підгайці-Боків,	1897	заг.
Юлїян Фіоль,	„	„	Рогатин-Кнїгиничі,	1897	пол.
Василь Больонний,	„	„	Дрогобич-Тустанов.,	1897	ран.
Дмит. Худобяк,	ст. десят.,	Левиц.	Гусятин-Оришківці,	1894	пол.
Адам Бидловський	дес.	„	Львів-Наварія	1890	„
Іван Мариш,	„	„	Тернопіль-Забойки,	1895	ран.
Ант. Могильницький	„	„	Сколе-Стенева Нижн.,	1898	пол.
Михайло Вацик,	вист.	„	Тернопіль,	1898	ран.
Ілько Корбутяк,	„	„	Коломия-Балинці,	1896	пол.
Семен Пришко,	стріл.,	Вітов.			м.
Василь Пісецький,	„	„			„
Михайло Сенчишин,	„	„			заг.
Василь Панас,	„	„			„
Михайло Шевчук	„	„			„
Ілля Сердюк,	„	„			„
Михайло Савадаш,	„	„			„
Іван Солонинка	„	„			„
Василь Сліпенький,	„	„			ран.
Василь Сайло,	„	„			заг.
Тимофіль Василь,	„	„			„
Мих. Турянський,	„	„			м.
Теліївський,	„	„			„
Тисак Теодор,	„	„			ран.
Василь Вовк,	„	„			заг.
Степан Війтович,	„	„			„
Гриць Ватаманюк,	„	„			ран.
Казим. Волосецький,	„	„			заг.
Микола Вирста,	„	„			„
Теодор Зупник	„	„			м.
Іван Забойський,	„	„			заг.
Осип Журавчук	„	„			м.
Іван Захарків,	„	„			заг.
Мих. Максимів,	десятн.,	Будз.	Львів-Зашків,	1894	пол.
Іван Перцович,	вістун,	„	Печеніжин-Березів Виж.,	1894	„
В. Телятинський,	„	„	Товмач-Тисьменица,	1895	„
Іван Бутинець,	стріл.	„	Перемишляни-Болотня	1896	„
Мих. Браніцький,	„	„	Золочів-Скварява,	1894	заг.
Тарас Видойник,	„	„	Бережани-Рогатин,	1897	пол.
Юрко Ганущак,	„	„	Коломия-Корнич,	1895	пол.
Карло Гіппер,	„	„	Підгайці-Шумляни,	1897	„
Андрій Граб,	„	„	Львів-Зашків,	1897	„
Стах Гривнак,	„	„	Рогатин-Чесники,	1892	„
Федь Заболотний,	„	„	Станиславів-Суботів,	1894	„
Степан Каратник,	„	„	Печеніжин-Княждвір	1894	„
Павло Ковбіш,	стріл.	Будз.			пол.
Іван Кушнір,	„	„	Гореденка-Мисана,	1895	„
Мих. Курдидик,	„	„			„
Мих. Козак,	„	„	Перемишляни-Болотня,	1895	„
Іван Клодзїнський,	„	„	Рогатин-Путятинці,	1899	„
Андрій Кривень,	„	„	Львів-Грибовичі,	1894	„
Іван Ленчик,	„	„	Жидачів,	1895	„
Мик. Лутник	„	„	Коломия,	1895	заг.
Мих. Микитин,	„	„	Бібрка-Підярків,	1896	пол.
Павло Онуфрик,	„	„	Рогатин-Пуків,	1896	заг.
Антін Онофер,	„	„	Бучач-Бровар,	1893	пол.
Василь Павлюк,	„	„	Коломия-Корничі,	1896	„
В. Пуканський	„	„	Львів-Рудно,	1894	заг.
Стефан Петраш,	„	„	Рогатин-Большова,	1895	пол.
Мих. Стефанюк,	„	„	Станиславів-Любачів,	1897	заг.
М. Сокольський,	„	„	Підгайці-Камінна Гор.	1897	„
Ілько Лина	„	„	Перемишляни-Погорільці,	1892	„
Петро Сахро,	„	„	Снятин-Рожнів,	1896	„
Дм. Угринчук,	вістун,	Левиць.,	Коломия-Трофанівка,	1896	пол.
Мих. Бибюк,	стріл.	„	Косів Ст.-Косів,	1898	„
Іван Боднарчук,	„	„	Бережани-Мечищів,	1890	„
Іван Вакалюк	„	„	Снятин-Їлїнці	1896	„
Мих. Витвицький,	„	„	Бережани Лапшин,	1894	„
Юлїян Говрик,	„	„	Львів,	1890	„
Михайло Деда,	„	„	„	1894	„
Мих. Делікат,	„	„	Бережани-Мечищів,	1892	заг.
Мих. Дидик,	„	„	Бережани-Двірці,	1893	„
Олекса Дїдушко,	„	„	Косів-Голови,	1893	„
Мих. Довгий,	„	„	Станиславів-Суботів,	1897	„
Гриць Дулеба,	„	„	Бережани-Лапшин,	1897	ран.
Гриць Еліяшів,	„	„	Рудки-Бірче,	1897	заг.
Юрко Заяць Макс	„	„	Львів-Ляшки Муров.,	1893	„
Юр. Заяць Мих.	„	„	„	1896	„
Мик. Кабан,	„	„	Снятин-Новоселиця,	1890	„
Евген Катериняк,	„	„	Станиславів,	1896	„
Федь Квінтюк,	„	„	Львів-Ляшки Муров.,	1896	„
Юрко Квінтюк,	„	„	„	1897	„
Микола Кіналь,	„	„	Бережани-Лапшин	1897	„
Федь Кіцнак,	„	„	Косів-Краснопілє,	1896	пол.
М. Колодзїнський	„	„	Городенка-Городниця,	1897	„
Дмитро Копчук,	„	„	Косів-Яворів,	1896	„
Іван Котлїнський,	„	„	Львів-Ляшки Мур.	1893	„
Іван Кукурудза,	„	„	Бережани-Ліховець,	1893	„
Вас. Кунцевич	„	„	Бережани,	1893	„
Андрій Лазорко,	„	„	Сколє-Тишівниця,	1896	„
Василь Луговий,	„	„	Станиславів-Залуква,	1895	„
Іван Вентик,	„	„	Львів-Жиравка,	1893	„
Мих. Мілян,	„	„	Львів,	1899	„
Лев Минюк,	„	„	Підгайці-Михайлівка,	1897	„
Мих. Лещишин,	„	„	Львів-Ляшки Мур.	1895	„
Юрко Павлюк,	„	„	Косів-Криворівня,	1892	„
Юрко Пастух,	„	„	Львів-Ляшки Муров.	1894	ран.
Осип Петричко	„	„	Львів,	1894	пол.
Мих. Петрушка,	„	„	Львів-Рудно,	1895	„
Дмит. Романюк,	„	„	Городенка-Чортовець,	1896	м.
Матвій Родчин,	„	„	Товмач-Рудники,	1897	пол.
Мих. Смичок,	„	„	Станиславів-Пукашівці,	1895	„
Мих. Снак,	„	„	Бережани-Мечищів,	1896	„
Ст. Терпеливець,	„	„	Станиславів-Суботів,	1900	м.
Юрко Тимовчак	„	„	Львів-Ляшки Муров.,	1896	пол.
Юрко Феречко,	„	„	„	1893	„
К. Войцїховський	„	„	Бережани-Лапшин,	1897	заг.
Ів. Баковський,	„	„	Підгайці-Шумляни,	1894	„
Петро Гетьман,	„	„	Рогатин-Бовшів,	1892	„
Сень Їарань,	„	„	Рогатин-Фирлеїв,	1896	„
Іван Їенеґа,	„	„	Рогатин-Десова,	1897	„
Вас. Іваник,	„	„	Жидачів-Яцківці,	1895	ран.
Іван Іваник,	„	„	„	1894	пол.
Василь Івахів,	„	„	Рогатин-Бурштин,	1896	заг.
А. Колковський,	„	„	Рогатин-Сернки Дол.	1897	„
Мих. Мирка,	„	„	Перемиш.-Подухів,	1897	„
Лесь Олексюк,	„	„	Косів-Соколівка,	1898	„
В. Підбережний	„	„	Перемиш.-Подухів,	1895	„
Іван Пилипець	„	„	Бережани-Вербів,	1897	„
Мих. Тихий,	„	„	Рогатин,	1898	„
М. Соколовський	„	„	Рогатин-Підмихайлівка,	1895	„
Анд. Шевчук,	„	„	Львів-Сороки,	1896	ран.
Юстин Демків,	„	„			заг.
Юл. Давидович,	„	„			„
Мик. Зарейко,	„	„			„

Виказ жертв

на полонених Українців:

грішми: о. Іван Кипріян, парох Немирова, 5 К; Лев Пришлівський, почт. офіц. у Городенці, 2 К; о. Дмитро Хабурський, парох Томашівців, 12 К.

книжками: д. Дмитро Глинський, Болехів, Волоське Село, 8 бр.; проф. Орест Жеребко, 29 бр. і 1 кал.; д. Богдан Заклинський, Жабє коло Косова, 6 бр.; пані Сидора Палієва, 31 бр. і звязок чисел ріжних часописей; др. Богдан Чайковський, пані радникова Герасимовичева, секретарь суду Левицький і проф. Залеський 29 книжечок „Просвіти", 60 бр. і кн., поодинокі числа „Життя", „Українського Студента", „Дзвону", „Доброї Новини", „Нашого Голосу" й „Жала", 5 кн. „Літ. наук. Вістника", 1 т. „Записок Наук. Тов. Шев." й „Перший український просвітно-економічний конґрес у Львові."

(Далї буде).

Складаючи щиру подяку за сї жертви, просимо дальших, щедрійших. Просьбам, котрі щоденно дістає „Союз" від полонених земляків, тільки в дуже малій части позволяють йому вдоволити його засоби й дотеперішнї жертви. Окрему увагу звертаємо на історичні повісти (напр. „Чорна Рада" Кулїша), драматичні твори, повні видання (Старицького, Тобилевича, Кропивницького) й поодинокі драматичні писання, далї на музичні видання, попередусього ноти для хорів.

Коштом і заходом Загально-Української Культурної Ради, яка заспокоює духові потреби української громади у часї війни, а особливо на еміґрації, появили ся ось такі видання:

1. **Богдан Лепкий:** „З великих днїв" — В борбі за волю. Літературна збірка з ілюстраціями. Ціна 30 сот.
2. **Філярет Колесса:** „Воєнні Квартети" на мужеський хор до сучасних поезій Б. Лепкого, Осипа Маковея, Василя Щурата. Присвята Українським Сїчовим Стрільцям. Ціна 2 Кор.
3. Свящ. **Ол. Коренець:** Молитвенник для жовнїрів Українців-католиків. Ціна опр. 1 К. Розважання з нагоди війни 40 сот.
4. Др. **В. Щурат — Ф. Колесса:** Жовнїрські Пісні О. Ю. Федьковича. З нотами Ціна 40 сот.

Лагодять ся до друку:

1. **Під чужим небом.** Оповіданнє з життя наших переселенців.
2. **Б. Лепкий:** Тим, що полягли. Збірка поезій.
3. **Б. Лепкий:** Український Співаник з нотами.
4. **Слово о полку Ігоря** в перекладах Т. Шевченка, Максимовича, Мирного, Лепкого, Щурата й ин.

Згадані книжки набувати можна по означеній вище цїні за попереднїм надісланнєм грошей у канцелярії Загально-Української Культурної Ради, Відень, VIII. Strozzigasse 32/12.

„СВОБОДА"

Ілюстрована полїтична, просвітна й господарська часопись.

Виходить що тижня в суботу.

Редаґує др. Степан Баран.

Передплата: в Австро-Угорщинї річно 6 К, півріччо 3 К, чвертьрічно 1·50 К. За границею річно: В Нїмеччинї 6 марок, у Росії 3 рублї, в Америцї 2 доляри.

Адреса Редакції й Адмінїстрації:
Свобода, Львів, Ринок, ч. 10, II. поверх.

Виходить що-дня рано. **ДЇЛО.** Видає: Вид. Спіл. „Дїло".

Редакція й Адмінїстрація: Львів, Ринок ч. 10. — Експедиція: вул. Руська ч. 1.

Начальний редактор: Василь Панейко.

Передплата

	в Австро-Угорщинї,	за границею.	у Львові
місячно	2·40 К		2 К
чвертьрічно	7.— „		6 „
піврічно	14.— „	20 К	12 „
цїлорічно	28.— „	40 „	24 „

Зміна адреси 50 сот. Ціна примірника у Львові 6 сот., поза Львовом 8 сот., на зайнятих територіях 5 коп.

Osteuropäiſche Zukunft

Часопись для завдань Нїмеччини
∴ на Сходї й південнім Сходї. ∴

Орґан товариства нїмецьких пособників українських визвольних змагань „Україна" й товариства наддунайських і балканських країв „Dubvid".

Виходить два рази на місяць в обемі 12—16 сторін формату „Вістника" й коштує для Нїмеччини й Австро-Угорщини 8 марок, для иншихъ держав 9 марок. Поодинокі зошити ∴ 60 фенїґів. ∴

Редактор: **Dr. Falk Schupp**, Berlin, Prinz Albrechtstraße 3.
Verlag: **J. F. Lehmann**, München, Paul Heyse-Straße, 26.

„Ukránia"

Півмісячник у мадярській мові, присвячений українознавству й угорсько-українським відносинам.

Передплата річно 16 корон, чвертьрічно 5 корон.

Редактор: **Др. Гіядор Стрипський.**

Адреса: **Budapest, I, Lógodi-utca 5. szám.**

Зміст: С. Томашівський: Церковно-полїтичний бік українського питання. — Др. Е. Левицький: Листи з Нїмеччини II. — Др. М. Лозинський: Галичина в життю України. XII. Закінченнє. — М. Троцький: Російська Дума. — Вол. Тим. Дещо з білоруського життя. — З поезій полонених-Українців: II. — Соха: Думи. — Г. Гонко: Зима. — Ханенко: Думки на чужинї. — Ів. Чорнодоля: Смуток. — Микола Ст.: Ніч у неволї. — Заклик. — Р. Купчинський: Утеча сїчового стрільця з російського полону. — А. Бабюк: Глухонїмий (правдива подія). — Ор. Кириленко: Українцї в Америцї. — Вісти: Вечір в Мюнхенї, присвячений Україні. Молочарські спілки в Київщинї. Нїкчемність. — Бібліографія. Др. Ст. Рудницький: Ukraina, Land und Volk. — Спис утрат першого полку У. С. Війська. — Виказ жертв.

Відповідає за редакцію: Волод. Біберович.

З друкарнї Адольфа Гольцгавзена у Відні.

Львівська державна наукова бібліотека

Preis 40 Heller.

ВІСТНИК

(Nachrichtenblatt des Bundes zur Befreiung der Ukraina)

Союза визволення України

Виходить що тижня в неділю.
Річна передплата виносить 10 К., 10 Мар., 2 Дол., 4 рублї, піврічна 5 К., 2 рублї, квартальна 3 К., 1·20 рублї. :-: Ціна сього числа 40 сот., 15 коп.

Редаґує Комітет.
Видає і відповідає за редакцію: **Волод. Біберович.**
Адреса редакції: Wien VIII., Josefstädterstraße 79, II. Stiege, Tür 19. Адмінїстрація: Tür 6.

Менших рукописей і віршів не звертаєть ся; з приводу того не входить ся в нїяку переписку.

III. рік. Ч. 21—22. **Відень,** 12 марта 1916. Ч. 81—82.

Купуйте в адмінїстрації нашої часописи Кобзарь Т. Шевченка в двох частях, брошуровані примірники по 1 К, оправлені по 1.40 К.

Чим є для України Шевченко.

Найбільшим національним українським святом, святом, що обеднює всї українські землї, всї стани, всї партії українського народу, стала врочистість річниці уродин і смерти Шевченка. Часом обрахунку національного дорібку та програми на дальшу будучність, святом Ганнїбалової присяги посвятити своє житте та майно за кращу будучність соборної України, святом ободрення тих, віру в успіх котрих надгризає червак сумнїву та зневіри, стали Шевченкові роковини для всїх Українців без кордону.

Нїодин поет всесвітньої лїтератури не став таким близьким для найширших мас свого народу, таким рідним для них, що Шевченко. Що за причина сього незвичайного явища? Широкі маси народу не розуміють ся на тонкостях лїтературної стійности творів якогось письменника, вони не знають близших даних, що було перед Шевченком, а чого доконав Кобзарь, щоб виробити собі погляд про значіннє Шевченка в історії української лїтератури. Тим більше, що історично-лїтературне значіннє Шевченка не все ставлять українські історики лїтератури на тім високім ступнї, який йому належить ся з огляду на попереднїй і дальший розвиток українського письменства.

Для широких народнїх мас важний Шевченко в першій мірі тому, бо він відкрив їх і для української помосковленої та спольщеної інтелїґенції і для світа. В гельотах московських і польських земельних власників відкрив він таких самих людей, як ті земельні власники, але ограбованих з усяких прав людини. Вийшовши сам з лона закріпощених мас і зазнавши найтяжших катовань у тім пеклї на землї, яке раєм називають, він і щодо своєї життєвої долї і щодо проголошених думок став уособленнєм українського народу. Як Шевченко в неволї мучив ся, ріс і почав сивіти, так український народ на протязї свого багатовікового історичного життя по найбільшій части був погноєм чужих культур, московської, польської чи якої там, найчастїйше зливав кривавий піт, аби наповнити грішми московські, польські чи які там кишенї, столїттями стогнав у польськім або московськім ярмі. Й не більше ясних, незахмарених днїв у життю Шевченка, нїж таких самих лїт у життю української нації.

То не сам Шевченко виспівав тугу за кращими історичними часами, за золотою волею, то не Шевченкове серце кривавило ся болючо тому, що бачив саме пекло навкруги, національно-полїтичну, суспільну й економічну неволю, то не Шевченко тільки відчув, що треба бороти ся, а вибореть ся кращі умови національного життя й його розвитку, — то устами Шевченка заспівав увесь поневолений український народ. І Шевченкове слово вийшло з глибоко чоловіколюбного серця та запустило міцне корінне в серцях українського народу. І хоч нема в всесвітнїй лїтературі поета, котрий зрівняв ся-б з Шевченком як апостол правди та любови, хоч сам Шевченко мав в одиницях московського та польського народу своїх найблизших приятелїв, то його почування до гнобителїв українського народу се почування, вирвані з серця широких мас українського народу.

То не Шевченко рвав ся всїми силами до світла та здобував власним тяжким трудом серед безустан-

Львівська державна наукова бібліотека

них перепон і колод усе те, що конечне було для задоволення його життєвих і духових потреб і що в добре упорядкованих краях одержуєть ся обовязково, то український народ зводить завзято бої з своїми гнобителями за саме право на життє, не маючи навіть можности розвивати його так, як вимагають його інтереси. Доля Шевченка, котрого замучили за Україну, се доля всіх найкращих синів України, хочби Драгоманова та Франка, котрі в своїм життю багато горя перетерпіли, а небагато радости зазнали. І в міру того, як ряди каменярів кращої будучности України, власної хати, нової, вільної сїмї стають щораз ширші, ширшає і культ того, хто показав нашій нації, чиї ми сини та до чого простуємо.

Але щоб на Україні був син і була мати, щоб були люде на землї, треба наперід Українцям пірвати кайдани полїтично-національного поневолення України. І на шляху розкуття українського народу з усїх оков, в які він досї закутий, Шевченко є для нас символом боротьби та визволення. І як полїтичні гадки переплатив Шевченко десятилїтнїм заслання, так його пісні загрівають нас до боротьби за наші національні права. І не буде добра на Україні доти, доки Днїпро не понесе з України ворожої крови, доки ворожою злою кровю не окропимо волї України, доки не матимемо спромоги в новій, вільній, соборній, незалежній Україні помянути незлим тихим словом того, що, немов направляючи помилку Богдана Хмельницького, проголосив протимосковську українську полїтичну думку. І в тім може найбільша заслуга Шевченка, що він запалив нас до боротьби за конечну потребу незалежної України, найкращий вислів чого дала соборна Україна в сотворенню Українських Сїчових Стрільцїв.

26 лютого (ст. ст.).

Є в роцї день один — його святкуєм ми,
Зібравши ся в братерські кола,
Щоб промінь ще додать у лютий час пітьми
Постови до ореола.
І скрізь, де ще живуть України сини,
Незрадні народу дїти,
Те свято справити зіходять ся вони,
Щоб разом плакати й радїти.
І смуток свій несуть за скривджених людей,
І віру в кращий час приносять,
І з стогоном тяжким з намучених грудей
У Бога правил правди просять.
І пісня голосна, як наш народ смутна,
Гуде в мельодії чудовій!
У тонах жалібних росказує вона
Про наші болї невимовні.
А там промова знов у пишній похвалї
Тараса гучно прославляє;
І чуєть ся тодї, що знов він на землї
І тихим словом промовляє:
Менї однаково, що бучно так менї
Ви спомин правите що-року;
Менї однаково, що в честь мою пісні
Складаєте в хвалу високу;
Однаковісїнько було-б менї й тодї,
Якби були мене й забули, —
Але я радий тим, що й у такій бідї
Ви ще душею не поснули.
Я радий тим, що в вас любов пережила
Часи страшної безнадїї;
Нехай-же буде й вам за те моя хвала,
Що в вас живі чуття святії.
О, бережіть її, ту чистую любов
До обездоленого люду:
Я задля його жив і кайдани знайшов,
Його й на небі не забуду.
Любіть же ви його, працюйте, боронїть
Від темряви, що душу вяже.
Довічная любов, — то мій вам заповіт,
А та любов вам шлях покаже".

Володимир Самійленко.

Співець волї України.

В минулім році надрукувала берлінська соц.-дем. часопись „Vorwärts" (Вперед) в чч. 110 і 111 отсю гарну статю Франца Дідеріха. Вважаємо незайвим познайомити наших читачів з сею статею в українськім перекладі Всеволода Козловського.

Коли російські війська залили головно Українцями заселені области Галичини й Буковини, спостережено у Львові та в Чернівцях, що російські вояки дуже пильно навідували ся до деяких книгарень. Вони питали за книжкою віршів, котра дуже відома, бодай з назви, далеко поза границями Росії, котра по першім році своєї появи стала, так сказати-б, передмартовою книжкою (натяк на мартову революцію 1848 р., Ред.), питали за Кобзарем Тараса Шевченка. Протягом сїмох десятків лїт був Кобзарь народньою книжкою України, книжкою пісень і баляд, голосом народу, котрий багато столїть терпів тяжку недолю. При помочи нечуваного віроломства російський царь запряг сей славянський народ двіста лїт тому назад у своє ярмо, двіста лїт терпить український народ від свого мучителя нелюдські муки. Та не вважаючи на те, в українськім народї не завмерла свідомість національної відрубности. З мрії про відбудованнє національної самостійности зродив ся крик, котрий голосно залунав по цїлім півднї Росії. Сей тлїючий огонь, з котрого вибухає полумя щораз вище, найшов у Шевченкови свого поета.

Декілька поколїнь находили в піснях мученика, що аж до смерти вірно витривав в оборонї своїх ідей, потїху, обо-

дреннє та натхненнє до дальшої боротьби. Царизм, що впив ся хижими зубами в живе народнє тїло, переслїдує сю пісню з ненавистю та злобою відвічного ворога: твори Шевченка заборонені. Заборонені через те, що царизм страхаєть ся перед ними! І вони справдї мусять видавати ся небезпечними для переслїдувача, бо сї пісні служать виразом змагань широких народнїх мас, які двигають на своїх плечах розцвитаючу культуру півдня Росії, культуру, що грозить перегнати московство, а тим, що ті пісні виховує та плекає, є демократична свідомість народнїх мас. Мужики на селї й робітники по містах чують у сих піснях звуки, рідні їх серцям. Сї пісні виплили з таких глибин життя, що час, в якім усе зникає, не відобрав їм анї крихітки чару. Не вважаючи на те, що пісні зродили ся в часї ери першого Миколи, вони не стратили нї в чім своєї сили також в ері другого Миколи. Коли Росія стане колись вільною державою, то з поезій Шевченка можна буде пізнати муки, які приходило ся перетерплювати людям перед двома поколїннями. Але Росія позістає дальше країною рабства, в котрій на Українців вложено найтяжші кайдани, а сучасні Українці можуть і досї виливати свій жаль на полїтичне покривженнє словами старої пісні, з котрої звучить розпука мученого:

Я не нездужаю, нївроку,
А щось такеє бачить око,
І серце жде чогось. Болить,
Болить і плаче, і не спить,
Мов негодована дитина.
Лихої, тяжкої години
Мабуть ти ждеш? Добра не жди,
Не жди сподїваної волї —
Вона заснула: царь Микола
Її приспав, а щоб збудить
Хиренну волю, треба миром,
Громадою обух сталить,
Та добре нагострить сокиру,
Тай заходить ся вже будить.
А то проспить собі, небога,
До суду божого страшного!
А панство буде колихать,
Храми, палати мурувать,
Любить царя свого пяного
Та византійство прославлять,
Та й більше, бачить ся, нїчого!

В книзї Олександра Герцена: „Суспільні відносини в Росії“, написаній у Лондонї 1853 р., читаємо таке пламенне обжалованнє: „Страшна та сумна доля жде в нас кождого, хто зважить ся підняти свою голову понад межу, вказану царським скиптром. Невмолима доля жене його до могили, хто-б він нї був, поет, звичайний горожанин чи фільософ. Історія нашої лїтератури се спис мучеників або виказ покараних“. І Герцен роскриває перед нами книгу історії російської лїтератури: „Рилєєва повішено на приказ Миколи першого, Пушкіна забито на поєдинку, коли він мав 38 лїт. Ґрібоєдова замордовано в Тегерані. Лермонтов поляг на Кавказї в поєдинку в тридцятім році свого життя. Веневітїнов згинув як двадцятьдволїтнїй молодець через суспільні відносини. Кольцова замучило його найблизше окруженнє й він умер в вїцї 33 лїт. Бєлїнский умер, досягнувши віку 35 лїт, від холоду та голоду. Полєжаєв умер у військовім шпиталї, по примусовій восьмилїтнїй службі на Кавказї. Барятїнский помер на вигнанню, в котрім він мучив ся 12 лїт. Бестужев поляг на Кавказї в зовсїм молодім вїцї, а передтим мучив ся в сибірській каторзї“. Шевченко був сучасником Герцена. Його недостає ще в сїй страшній мартирольогії, та він мав би прийти на чергу як найперший, бо коли Герцен писав свою книгу, Шевченко терпів уже пять лїт муки російського заслання. Немало натерпів ся він ще передтим, а ще неодно стражданнє ждало його. Доля сього поета дуже влучно представлена такими словами: „Третю часть свого життя він був кріпаком, другу третю провів на засланню, а також і в останнїй третинї життя, коли він смів жити на свободї, не давало йому спокою чуйне око російської полїції“.* Ся свобода Шевченка під полїційним доглядом тривала всього чотири роки. Вигнаннє зробило те, чого хотїв царь, бо поет, уроджений в 1814 р., вмер у 1861 р. Але поета цькували й замучили за його вірші, котрі так могучо піднесли національну свідомість Українців. Тому ненависть до його дїла не згасла також і по його смерти. Царський указ 1876 р., котрий заборонив українську лїтературу, спав також на Кобзаря; а що боротьба з Кобзаревим словом не уставала також у дальших за тим десятилїттях, про се свідчить заборона Шевченківських свят, котрі Українцї приготовляли на 9 марта 1914 р., день столїтнїх роковин уродження поета. На домагання знести цензуру Шевченкових творів правительство відповідало нагайками та штиками. Полїція та козаки бушували по наповнених людьми вулицях у Київі, Полтаві, Харкові та Катеринославі. Та се не зменшило значіння демонстрації, в котрій взяли участь робітники й люде з міщанських верстов, преса й репрезентації міст. Аж до Думи докотили ся хвилї сеї демонстрації, полїтичний зміст котрої виразив ся в гаслах: „Геть з царизмом! Геть з Росією! Хай живе Україна! Хай живуть Нїмеччина й Австрія!“ А в Державній Думі, з котрої Українців випер Столипін своїм накиненим Думі виборчим правом, упали слова Москаля Мілюкова, котрими він схарактеризував нестримний похід українського елєменту: „Український рух глибоко демократичний, у нїм бере участь сам народ. Саме через то неможливо вбити сей рух, але дуже легко привести до того, що він вибухне полумінем і обернеть ся проти нас“.

Що принесе для сього руху світова війна? Який нї був би вислїд війни, але неможливо, щоб рух здавлено. Сей рух опираєть ся на народню масу, котра числить 30 мілїонів, а серце сеї маси бєть ся в поезіях Шевченка. Ми відчуваємо се вже з тої зникаючої частки віршів Шевченка, яка переложена на нїмецьку мову.** А потвердженнєм сеї думки може служити нам то пламенне загальне одушевленнє, в якім відбуло ся святкованнє Шевченківського ювилею на передодні світової війни.

З деяким правом можна сказати, що се свято відповідає тому, чим були Шілєрівські врочистости для Нїмців.

---

* Троцький у статї, що появила ся в ілюстрованім Шевченківськім числї „Ukrainische Nachrichten“ у Відні з 13 марта 1915.

** Xenien-Verlag у Липську видав у 1911 р. „Ausgewählte Gedichte von T. Schewtschenko“ в перекладах Юлії Вірджинії, до чого доданий також нарис життя поета. Деякі нїмецькі переклади поміщені в названім числї „Ukr. Nachrichten“.

Поруч з історичною подібністю щодо національного значіння свята ми находим при порівнанню також деякі паралелї в поглядї на світ обох поетів, котрі зрештою не мають нїчого спільного в своїм поетичнім характері, бо Шевченко се лїрик чистої води, до того народнїй поет найчистїйшого, первісного типу, один з тих, у котрих мольодія пливе за віршом. Його ритм несеть ся як проста, повна сильного почуття народня пісня. Бо-ж він вийшов з простого народу й до того в часї, коли в життю ще й слїду не знати було того національного перевороту, який довершив ся протягом 19 віку. Старий лад українського народнього життя істнував під ту пору ще в повній силї. Утрата полїтичної незалежности нїчого не змінила в тім життю, навпаки в нещастю народ відчував своє рідне тим більше й тим упертїйше держав ся традиції, хоч загальний настрій і був пригноблений. Коли перша Шевченкова книжка мала на Українї такий бурливий успіх, то се поясняєть ся саме тим, що його пісні зродили ся з тих настроїв. Він був мужицькою дитиною, сиротою, що зазнала багато горя. Мачуха не любила його, учитель, моринецький дяк, був пяниця. Хлопчик пас відразу ягнята, потому пішов у науку до церковного маляра, вкінцї став козачком у панськім передпокою. З того блукання поміг Шевченкови вибрати ся його малярський талант. Завдяки тому талантови йому вдало ся дістати ся до петербурзької академії красних штук і навіть увільнити ся з кріпацтва. 2—3000 рублїв, котрі потрібні були, щоб викупити Шевченка, стягнув один професор Академії, пустивши в льотерію картину. Приятелї припадком відкрили, що молодий маляр потайки пише вірші та й в 1840 р. вийшла перша збірка творів. Ся славна книжка називала ся Кобзарь. Кобза в Українців то рід ґітари й таким способом характер поезій означила ясно вже сама назва книжки. Сей Кобзарь був у сутї річи випливом ідилїчно настроєного духа. З глибокою, сердечною любовю співає поет про свій край, котрий є для нього цїнним світом. Минувшість українського народу воскресає на історичних руїнах, які про неї свідчать:

Високії ті могили
Чорнїють, як гори,
Та про волю нишком в полї
З вітрами говорять.
Свідок слави дїдівщини
З вітром розмовляє,
А внук косу несе в росу,
За ними співає.

Героєм молодечих поезій Шевченка є вільний козак, що провадить війни проти Татарів, Поляків, Турків і Москалїв. То його романтичний ідеал. Шевченко оспівує козаків як відважних войовників у степу та в морських походах. Подібно до того, як ґерманські кочовники мріли колись про чуда Італії, так думки козаків направляли ся до золотоверхої Византії. Запорозькі козаки часто пускали ся в походи Чорним морем, через що се море називало ся навіть у старовину Українським морем. Але пропала козацька слава, вона спить у степових могилах, а над нею сторожить чорний російський орел та й саму назву „козак“ спрофановано в очах нових поколїнь. В одній своїй овіяній сумом пісні з 1839 р. каже Шевченко: „Нехай злидні живуть три днї, я їх заховаю, заховаю змію люту коло свого серця, щоб вороги не бачили, як лихо сміють ся.“ Не підлягає сумнївови, що в Петербурзї Шевченко підпав впливови байронїзму, котрий могутнїм голосом відозвав ся в російській поезії тридцятих років устами Пушкіна та Лермонтова. В сїй школї виросла його сила, почуттє поневолення та визріла незломна воля розбити ярмо й осягнути можність вільного життя та свобідної творчости. Се вивело Шевченка з вузького круга інтересів його близшої вітчини, відвернуло зір поета від минувшини й відкрило перед ним широке поле сучасности, ідеалів людськости та будуччини.

Ідеали гуманности стають провідною думкою Шевченка й саме се зближує його до нїмецького поета, ювилей котрого врочисто обходив нїмецький народ у 1856 р. Україна стає в його поезіях втїленнєм і звеличенням поняття Правди, через волю України має осягнути ся ідеал справедливости. Почуттє гуманности споювало ся в Шевченка з революційним ідеалом свободи, рівности та братерства. В своїх поезіях він виступив яко борець за увільненнє бідних і пригноблених, що вміє зрозуміти й вибачити, що навіть у злочинцеви вміє відкрити людську душу. Давнїйше він оспівував в могутнїх віршах повстання гайдамаків, які поривали козаків і селянство против їх визискувачів, польської шляхти. Тепер його обуреннє направило ся проти московського гнобителя народів. Величезна сила проявляєть ся в його великій поемі „Сон“, у котрій Шевченко з безоглядним обуреннєм обжаловує царів, ща загатили козацькими трупами болота Неви. В 1845 р. написав Шевченко „Гуса“, в котрім він виповів отсї гнївні слова:

„Крупом неправда і неволя,
Народ замучений мовчить,
А на апостольськім престолї
Чернець годований сидить, —
Людською кровію торгує
І рай у найми оддає.
О Боже! Суд твій правий всує,
І всує царствіє твоє!
Розбійники людоїди
Правду побороли,
Осміяли твою славу
І силу і волю!
Люде стогнуть у кайданах,
Немає з ким взятись,
Розкуватись одностайне,
Односердне стати
За евангеліє правди,
За темнії люде,
Нема кому! Боже, Боже!
Чи тож і не буде?“

Сей крик то був не голос розпуки, а поклик до народу, щоб пробудив ся. Шевченко хотїв збудити свій народ зі сну.

„Не дай спати ходячому,
Серцем замірати,
І гнилою колодою
По світу валятись,
А дай жити, серцем жити
І людей любити,
А коли нї, то проклинать
І світ запалити!

Страшно впасти у кайдани,
Умірать в неволї,
А ще гірше — спати, спати,
І спати на волї
І заснути на вік — віки,
І слїду не кинуть
Нїякого! Однаково —
Чи жив, чи загинув!“

Коли Шевченко писав сї боєві строфи, з яких бє пристрасна нетерпеливість, то він був уже не в Петербурзї, а на Українї, куди поїхав, щоб чинно працювати для своїх ідеалів. Академія признала йому за його малярські твори золоту медаль, що причинило ся до того, що земляки привитали Шевченка з тим більшим ентузіязмом. Поет знов напоєний був цїлющою силою поезії свого народу, що пізнати й по його поезіях і по образах, які намалював Шевченко в 1844—1847 рр. Київський унїверситет покликав Шевченка на професора красних штук. Річ ясна, що Шевченко зараз вступив у полїтичну боротьбу. Слово й пензель були для нього оружєм до боротьби з тиранїєю та з ворогом народу. Шевченко пристав до Кирило-Методіївського Брацтва, котре назвало ся по імени византійських апостолів, просвітителїв Славян. Як то було в усїх вільнолюбних рухах того часу, і в українстві чула ся релїгійна нота. Назва брацтва прикривала програму увільнення України й инших славянських народів від московського ярма. Ідеалом братчиків були воля й рівність, знесенне кріпацтва та федеративна республика. Але царизм скоро протягнув на членів брацтва свою руку. Шевченко саме хотїв використати можність звидїти, при матеріяльній допомозї своїх приятелїв, Італію, й був уже в дорозї, та його арештовано на границї при переправі через Днїстер і посаджено до Петропавлівської кріпости.

Причиною сього арештування були пламенні вірші проти царизму. Поет присвятив сї вірші одному графови, свому приятелеви, котрого деґрадували за його вільнолюбні думки та післали на Кавказ простим салдатом, — кара, котра рівняла ся посередньому засудженню на смерть, бо й дїйсно приятеля Шевченка трапила черкеська куля. Вірш попав у руки російської полїції і, хто прочитає сї вірші, той зрозуміє безоглядну лють тих, проти кого вони були направлені. То була поема „Кавказ“, котра, подібно як твори Фрайлїґрата, будить у цїлім ряді поколїнь революційні думки. Поема зачинаєть ся заспівом:

„За горами гори, хмарою повиті,
Засїяні горем, кровію политі,
Споконвіку Прометея
Там орел карає,
Що день божий довбе ребра,
Серце розбиває.
Розбива, та не випє
Живучої крові:
Вона знову оживає,
І сміють ся знову.“

„Кавказ“ то порахунок з царським деспотизмом, написаний кровю катованих. Ся поема вилила ся з душі кріпака. То удари наїженого вістрями канчука, направлені проти безправства, визиску та лицемірної нїкчемности гнобителїв. „В нас дери, дери та дай, і прямо в рай, хоч і рідню всю забери!“ — таке правило сих насильників, котрі потїшають свої жертви словами: „Ми по закону!“ А поет зриває з них маску, докоряючи: „Ви любите на братови шкуру, а не душу, тай лупите по закону!“ Сї люде насміхають ся, кепкують з Ісуса Христа. Їх вчинки таврує поет в отсих віршах:

„Храми, каплицї і ікони,
І ставники і мірри дим,
І перед образом Твоїм
Неутомленнїї поклони
За кражу, за війну, за кров:
Щоб братню кров пролити, просять,
А потім в дар тобі-ж приносять
З пожару вкраденій покров.“

Страшними муками покарав Шевченка варварський ворог за сї вірші. По трьох місяцях Шлїсельбурзької кріпости Шевченка заслано до кирґізького степу, де він поволї мав духово заникнути, бо йому заборонено було читати, писати, малювати та співати. Його віддано примусово до війська, котре він повинен був відбути як простий вояк у карнім баталїонї. Один офіцер, котрий зрозумів, які муки повинен був зносити поет, постарав ся про те, щоб Шевченка придїлили як рисівника до військової наукової експедиції на Аральське море. Офіцера за його добре серце перенесено на инше місце, а Шевченка заслали ще дальше, в азійську пустиню, на східне побереже Каспійського моря. Та поетичного ґенія не можна задушити. Шевченко віршував потайки далї й ховав свої вірші до чобота. Таким способом вірші того страшного для поета часу уратовані для потомства. Вірші, писані в Шлїсельбурґу, накликують держати ся свого рідного, бо так багато таких, котрі забули на чужинї свою вітчину, що пропали задля лакомства поганого. Цїлю кождого Українця повинно бути: „В своїй хатї своя правда“, поет хотїв, щоб український нарід зберіг свою міцну природжену народню силу. В віршах, писаних над Аральським морем, чуєть ся страх, що станеть ся з Шевченковими поетичними дїтьми, нїжними піснями, уродженими на чужинї, в дикій пустинї. Вони повинні піти на Україну й оповісти там, як тяжко було жити їх творцеви в неволї. В Орску вибухає в однім вірші скарга, пощо поет прозрів піднести ся до пізнання світа, замісць жити в себе вдома безжурно як пастух і спокійно вмерти. Се ваганнє легко зрозуміти. Муки вигнання зломили силу поета. А ті муки тривали десять лїт! Щойно в 1858 р. царь Олександер позволив Шевченкови вернути на вітчину.

Намір знищити Шевченка царизмови удав ся, хоч і не так скоро, як царь у своїй злобі того хотїв. Поет умер по упливі трьох лїт по уласкавленню, йому не вдало ся протягом сього короткого часу написати більші річи, та зате він виступив як борець за волю. Він кинув ся в боротьбу проти кріпацтва, знесенне котрого правительство не могло вже здержати. Може саме в тім була причина, чому Шевченкови позволили вернути на Україну з вигнання. На всякий випадок новий лїберальний рух урятував Шевченка від дальшої неволї, бо коли його арештували в 1859 р. на донос одного польського пана, то зараз випустили. З того часу походять пісні, в котрих з глибоким відчуттєм малюють ся

страждання й надії кріпаків. Серце мусїло обливати ся поетови кровю, коли він у часї свого нового арештування написав вірші до своєї сестри:

„І їй здаєть ся: виринав
З-за хвилї човен, доплива
І в хвилї човен порина.
— „Мій братїку! Моя ти доле!“
І ми прокинули ся: ти
На панщинї, а я в неволї!
Оттак нам довело ся йти
Ще змалечку колючу ниву!“

Рахунок Шевченкового життя можна представити в числах так: 24 роки кріпаком, 10 лїт у засланню, 12 лїт на волї. І не довело ся йому навіть бачити, як справдив ся його сон: панщину знесено аж по його смерти. Не довело ся йому також пережити розчарования, що увільненнє кріпаків не принесло волї для його вітчини. Але твори Шевченка пережили його. Могила Шевченка коло Канева, де поета поховано згідно з його волею, стала національною святинею для Українців. Ся могила се якби могила святого, бо селяне вірять, що через відвіданнє місця, де похований Шевченко, хорі видужують. Вони славлять память поета відповідно до своїх понять. У тім віруванню з релїгійною закраскою ми бачимо, як відносять ся до Шевченка Українці: в творах Шевченка сказане для них все, до чого вони простують у своїх ідеалах.

Бурливий дух Шевченка, що виринув з глибин народньої душі, глибоко відчуває кождий, хто простує до свобідного розвитку. Тим поясняєть ся нестримна сила, яка пробила ся вчасї Шевченківських свят минулого року (1914. Ред.). Ненависть до царизму не може пояснити нам усього. Память такого поета, як Шевченко, не може вмерти, бо він передовсїм революціонер. *Франц Дідеріх.*

Будучий Кобзарь.

З готової до друку моноґрафії відомого шведського вченого Альфреда Єнсена про Шевченка подаємо в українськім перекладї отсей роздїл за ласкавим дозволом проф. Ст. Томашівського, в руках котрого саме є тепер зґадана моноґрафія.

В 1838 р. викуплено Тараса Шевченка з кріпацтва. Здаєть ся, що се соціяльне визволенне щойно розвязало йому язик. Дїйсно він нїчого не надрукував передтим. Перші плоди своєї поетичної творчости, що може не були ще придатні до друку, дозрівали щойно при кінцї тридцятих років.

Щоб могти прослїдити процес Шевченкової духової творчости, мусимо заглянути до його власних скупих спогадів. В автобіоґрафічнім уривку, який написав він у 1860 р. для „Народн-ого Чтенія“, стоїть коротко ось що: „Про мої перші лїтературні проби скажу тільки, що вони почали ся в сїм самім Лїтнім Садї в ясні петербурзькі ночі. Українська сувора муза довго сахала ся мого смаку, зіпсованого життєм у школї, в передпокою дїдича, в заїздних домах і в міських кватирах; одначе коли віддих волї вернув моїм почуванням чистоту перших лїт дитинства, прожитих під убогою батьківською стріхою, вона, спасибі їй, обняла та приголубила мене на чужинї. З моїх перших слабих проб, написаних у Лїтнїм Садї, надрукована тільки одна баляда „Причинна“.

Се признанне замітне під багатьома оглядами. Сам поет признаєть ся просто, що мусїв вдихнути вільного повітря, щоб могти співати, щоб висловити багато почувань, які несвідомо ворушили його душу в часї молодечих лїт на Українї, та дати їм рідні звуки. Він признаєть ся далї, що українська муза довший час супротивляла ся, себто що він міг тільки поволї опанувати поетичну форму. Вкінцї виходить з його слів, що він робив тільки скупі проби перед своїм публичним виступом.

Відомо, що зразу рішив ся він стати артистом, тому і вступив до царської Академії Штук. Одначе тут довершила ся в його душі дивна переміна, про яку пише він у своїм „Дневнику“ 1857 р. ось що: „І що я робив, чим займав ся в сїй святинї? Дивно подумати . . . я займав ся тодї писанням українських віршів, котрі потім спали таким страшним тягарем на мою вбогу душу. Перед його (Бюрлова) мистецькими творами я задумував ся та голубив у своїм серцї свого слїпця-кобзаря та своїх кровопійних Гайдамаків. У тїни його чудово-гарної майстернї, як у парнім дикім степі наддніпрянськім, мигали передо мною мученицькі тїни наших бідних гетьманів. Передо мною розстилав ся степ, засїяний могилами, передо мною красувала ся моя прегарна, моя бідна Україна в цїлій непорочній мелянхолїйнїй своїй красї . . . І я задумував ся; я не міг відвести своїх духових очей від сеї рідної, чарівної принади. Було се призванне — й більше нїщо. Дивна річ одначе те всемогутнє покликанне. Я знав добре, що малярство моя будуча професія, мій щоденний хлїб. І замість того, щоб вивчити його глибокі тайни та ще під проводом такого вчителя, як був безсмертний Брюлов, я складав вірші, за котрі менї нїхто не заплатив нї шеляга, а котрі вкінцї позбавили мене волї й котрі, не зважаючи на всемогутню нелюдську заборону, я все-таки нишком компоную. Я навіть думаю деколи над друкованнєм (розуміть ся, під иншим іменем) сих плаксивих щуплих своїх дїтей. Дїйсно, дивне се невгомонне покликанне“.

Шевченко мав слушність; він мав покликанне на поета, хоч і як артист пензля він може міг би був дати багато тривкої вартости та дїйсно навіть дав. Ще одно хотїв би я зазначити. Певно не багато прикладів в історії світової лїтератури, де поет у 26 році життя виступив би так зрілим відразу перед суспільністю, як се було з Шевченком.

Його лїта науки в Петербурзї були також корисні під лїтературним оглядом. У бібліотеці Брюлова мав він багато нагоди студіювати й він познайомив ся також з московською та польською романтичною лїтературою, не занедбуючи, розуміть ся, історії й лїтератури України. Він знав уже „Украинскія Мелодіи“ М. Маркевича, „Історію Русов“, несправедливо приписану архиепископови Юрієви Конїському та „Думки“ Амвросія Метлинського, твори Котляревського, Гулака-Артемовського, Квітки та писання всїх инших каменярів нового українського письменства.

Все-таки дуже гідне уваги, що Шевченко від початку писав у своїй рідній мові, хоч лїтературну освіту одержав у московськім середовищі. В 1839 р. писав він з Петербурга до свого брата: „Та, будь ласкав, напиши до мене так, як я до тебе пишу, не по московському, а по нашому, бо менї й так вже остигли Москалї,

Бо Москалї чужі люде,
Тяжко з ними жити;
Немає з ким поплакати,
Ні поговорити.

Так нехай же я хоч через папір почую рідне слово, нехай хоч раз поплачу веселими сльозами, бо менї тут так стало скушно, що я всяку ніч тілько й бачу во снї що тебе, Кирилівку та рідню, та буряни.“ І він пише в однім листї до Грицька Тарновського, багатого дїдича та свояка основателя славного українського музею в Чернигові, в котрім уладжено окремий Шевченківський відділ: „Нехай я буду і мужицький поет, аби тілько поет, то менї більше нїчого й не треба.“

Правда, написав Шевченко вже в Петербурзї декілька віршів московською мовою, щоб „не говорили Москалї, що я не знаю їх мови (декілька оповідань, повість „Художникъ“ і „Дневникъ“). У часї заслання, коли мусїв ховати свої українські рукописи перед шпіонами, був він приневолений писати по найбільшій части по московськи та він і привик трохи до того. „Радо відписав би я тобі, — стоїть в однім листї з часу його неволї в кріпости, — на твоє письмо сею самою мовою (українською), такою любою мому серцю, але я так змішаний, що я сливе маю страх перед рідною мовою.“

З другого боку в Росії значно перецїнено лїтературний доробок, котрий дав Шевченко московській лїтературі. У своїм „Дневнику“ з 1857 р. згадав він, що він зробив нарис до східної поеми „Сатрап і Дервіш“ на взір Пушкінового „Анджела.“ „Та жалую, додає він, що я не знаю так добре московської мови, щоб можна написати її по московськи.“ Так само перецїнювано вплив московської лїтератури на його поетичні твори; а коли Кулїш твердить, що Шевченко „знав Пушкіна на память“, то треба се приймати з застереженнєм. Супроти поета „Полтави“ та „Мѣдного всадника“ заховував ся Шевченко холодно та стояв зовсїм далеко від московського байронїзму. Далеко вже більше схиляв ся до Міцкевича та польсько-української школи. З балядами Жуковського й Козлова мають перші твори його лїричної епіки деяку подібність, а поет „Свѣтлан-и“, благородний визвольник Шевченка з кріпацтва, певно міг бути цїкавим для Шевченка та вплинути на нього. Одначе про безпосереднє наслїдуваннє не може бути нїякої мови. Обидва поети жили рівночасно в сїм лїтературнім часї, коли панував романтичний настрій Бірґерової баляди „Ленора“ й коли він не на самий кінець зазначив свої слїди в славянських кругах.

З Гоголем, найбільшим російським письменником, якого видала Україна, не ввійшов Шевченко нїколи в особисті зносини. Українські письменники, здаєть ся, дещо скептично прийняли українські оповідання Гоголя, особливо Кулїш, котрий авторови „Тараса Бульби“ закидав річеве незнанне (обвинуваченнє, яке зрештою не було зовсїм безпідставне). Шевченко думає справедливійше, коли він завважує, що Гоголь виріс у Нїжинї, а не в властивій Україні й тому не знає добре української рідної мови. Зрештою мав він усе-таки високу думку про Гоголя, а „Мертвыя души“, котрі він одержав у часї заслання від княгинї Репнїної, були його улюбленою лектурою. І він писав 1850 р. до княгинї Репнїної: „Не такий наш Гоголь — правдивий знавець людського серця. Найумнійший фільософ і найбільший поет повинен з побожністю схилити ся перед ним як перед чоловіколюбцем. Я нїколи не перестану жалкувати, що менї не вдало ся познайомити ся особисто з Гоголем“. У кріпости над Каспійським морем писав він до Бодянського: „Як матимеш гулящий час, то піди в Сімонов монастирь (у Москві*) і за мене помоли ся Богу на могилї Гоголя за його праведную душу“. А в часї подорожі пароходом по Волзї, коли в каютї капітана викладано московську лїтературу, записав він до „Дневника“: „Гоголь, наш безсмертний Гоголь! Як тїшила ся-б його благородна душа, якби ти побачив навкруги себе розумних учеників як Салтиков!“ У своїм посланію „До Гоголя“ з 1844 р. дає Шевченко зрозуміти, що між його творчістю й Гоголевою заходить тілько ріжниця в уживанню артистичних засобів: „Ти смієш ся, а я плачу“.

І Гоголь відплачував ся з свого боку деяким признаннєм Шевченкови: „Його доля заслугує на симпатію та спочуттє. Я знаю й люблю його як талановитого земляка й артиста і я сам причинив ся до поправи його долї (мабуть при викупі з кріпацтва); але наша „інтелїґенція“ зіпсувала його, бо заохочувала його до поетичної творчости, що є чужа для його таланту“. Також тут слїдна знову неприхильність, з якою відносило ся багато російських кругів до українського співця волї. Чи не відгравало тут також ролї прочуттє, що через виступ Шевченка яко поета „душевно роздвоєний“ Гоголь мусїв відчужити ся від своєї мрійливо улюбленої вітчини?**

Поетичний талант Шевченка вийшов щасливим припадком на денне світло. В зимі 1839—40 перебував у Петербурзї дїдич з Полтави, на імя Петро Мартос, котрий за посередництвом українського поета Евгена Гребінки велїв Шевченкови себе намалювати. В часї одного сеансу побачив Мартос кусник паперу, записаного віршами українською мовою, а коли довідав ся, що се рукопись Шевченка, велїв надрукувати своїм коштом малу збірку віршів Шевченка.

Так прийшло в Петербурзї в 1840 р. до першого видання славного „Кобзаря“, епохальної події в українській лїтературі. Кобза, національний інструмент України, має найбільше 12 струн і вживаєть ся без смичка. Слово „кобза“ прийшло правдоподібно від кримських Татарів до Запорозьких козаків, а епічний співець, котрий уживає сього інструменту, називаєть ся кобзарь.***

Одначе перше назверх дуже принадне виданнє „Кобзаря“,† котре містило всього 8 віршів, було засївним зерном, що виросло урожайним деревом. Уже 1844 р. наступило нове виданнє п. з. „Чигиринський Кобзарь“, а в рр. 1860, 67, 69 розширені. По бібліографії Комарова видано вже до 1886 р. всього 14 видань „Кобзаря“, не враховуючи поодиноких довших віршів у метеликах. Але щойно 1906 р. появило ся повне виданнє, котре, надруковане в 10.000 примірників, розійшло ся протягом пів року; 1908 р. зредаґував Іван Франко критичне виданнє. Останнє виданнє вийшло в Відні 1915 р.††

---

* Помилка: Гоголя поховано, як відомо, в Даниловськім монастирі.

** Гоголь писав, як відомо, при всїх своїх національно-українських почуваннях та амбіції, тілько московською мовою, що довело сливе до трагічного душевного роздвоєння в житю сього своєрідного ґенія. Честь першого поета України стратив він безповоротно в користь Шевченка.

*** Пор. в південних Славян: гусла—гусляр.

† Фототипічний передрук першого видання появив ся 1914 р. у Львові.

†† Накладом „Союза визв. України“. Ред.

Уже в першім малім виданню з 1840 р. виступає Шевченко як зрілий поет і вісім віршів відзеркалюють істотні сторони його лїричної поезії, патріотизм, балядовий настрій, козацького духа й морально-релїґійну ідеальність. Се самий Шевченко той старий слїпий* „Перебендя“, про котрого говорить ся в вірші під такою самою назвою, що „він на кобзї грає; а хто грає, того знають і дякують люде“.

„Дума“ (Думи мої, думи мої), що зачинає сей лїтературний дебют, дає вже ключ до поетичної особистости Шевченка.

Думи мої, думи мої,
Лихо менї з вами!
Нащо стали на папері
Сумними рядами?
Чом вас вітер не розвіяв
В степу, як пилину?
Чом вас лихо не приспало,
Як свою дитину?

Цїлий вірш дише тугою сироти за рідною землею, любовю приятеля волї до минулого часу, коли чорний орел (російський герб) ще не буяв над Україною, та сумом самітного, що між чужими мусїв ховати своє горе.

Нехай думка, як той ворон,
Лїтає та кряче,
А серденько соловейком
Щебече та плаче.

Бідний поет удоволений, як зворушить до слїз чорнобриву дївчину, а хоча він сам мусить загибати на чужинї, то все-таки бажає, щоб його пісні найшли на Українї щирі серця, справедливість, любов, а може навіть і славу.

Привітай же, моя ненько,
Моя Україно,
Моїх дїток нерозумних,
Як свою дитину.

Коли Костомарів був присутний при відчитуванню Шевченкових рукописей, закликав: „Я запримітив, що його муза роздерла заслону народнього життя. Було страшно та солодко, болїсно й одушевляючо заглядати туди. Його муза переломила підземний, замкнутий простір, що багато столїть був замкнений багатьома замками, запечатаний багатьома печатями. Він відкрив дорогу для соняшних промінїв, для свіжого повітря, для людської жадоби знання“. А Квітка написав по появі „Кобзаря“ до автора: „При читанню волоссє ставало менї дубом. Моє серце було немов розірване та миготїло перед очима. Притискаю Вашу книжку до мого серця“.

Так, тільки 8 віршами доконав дїйсно чуда Шевченко. Йому вдало ся дїйсно „викути до старого плуга новий леміш і чересло“ та зорати переліг українського письменства, сїючи в борозни свої „сльози“, свої „щирі сльози“. Він поставив собі високу цїль: він задумав звеличати „малих отих рабів нїмих“ і на сторожі коло них поставив він слово, т. зн. українську ідею, поетичні перекази старих вольних часів:

Возвеличу
Малих отих рабів нїмих
І на сторожі коло їх
Поставлю слово . . .

І слово стало ся дїлом.

А. Єнсен.

* Як гуслярі в південно-славянських краях, були українські кобзарі дуже часто слїпими старцями. І се було природне, що нездатність до фізичної працї давала можність слїпим співом заробляти собі на хлїб. Але в тім був і вищий змисл, народ вірив, що співець може, саме наслїдком утрати фізичного зору, тим глибше заглянути в свою душу, в істоту річей. Бо-ж і Гомер був слїпим.

Роля України в болгарськім відродженню.

Вплив Шевченка на болгарських поетів передвизвольної доби.*

I.

Збираючи матеріяли до моєї більшої працї „Произходъ на съврѣменна България“ **, не міг я не звернути уваги також на велику участь, яку взяла Україна в національнім і культурнім відродженню болгарського народу.

Глибокі слїди сеї участи находимо, починаючи ще від угорського Українця Юрія Венелїна аж до Михайла Драгоманова.

Імя Юрія Венелїна (псевдонїм Г. Гуца, ур. 1802 в Надь Тибава в березькім комітатї, помер у Москві 1839) сьогодні відоме в нас з підручників і серед маленьких дїтей. Нема Болгарина, щоб не заховував у вдячній памяти того сина України, що своєю історією Болгарів*** пригадав світови, як се вірно написано на його нагробнім памятнику в Москві, про „забуте, але колись славне й могутнє племя Болгар“ і гаряче бажав бачити його відродженнє.

Нема Болгарина. котрий не знав би, хто був учителем болгарського одеського торговця й письменника, Василя Апрілова (1790—1847), що відродив болгарську просвіту та заснував першу новочасну горожанську школу в Габрово (1835). Загально відомо, що щойно Венелїн з упертого грекомана Апрілова зробив свідомого Болгарина, котрий готов був пожертвувати все для свого народу.

Венелїн научив його, щоб цїнив се імя, та дав йому методу, як має працювати між народом, котрий спав глибоким сном, аби він пробудив ся, пригадав собі свою славну минувшину й зірвав ся до нового культурного життя. Колиби тут і був найменший сумнїв щодо того впливу, то маємо признанне самого Апрілова в його „Денниц-ї Новоболгарскаго Образованія“ (Одеса 1841, стр. 91, 96), де він пише: „В імя справедливости мушу сказати (suum cuique), що по моїм поворотї з Константинополя з початком 1831 р., випадково найшов я перший том твору покійного Юрія Венелїна „Болгаре“. Його смілість, з якою виступає він против ареопаґу вчених, як він усе пояснює, поразила мене... Таким робом перший том п. Венелїна, що викликав загальний ентузіязм серед Славян, спонукав першого мене до працї“ . . .

Та заслуга Венелїна не вичерпуєть ся тільки його історичною працею. Венелїн був перший, що розбудив

* Широко відомий болгарський учений, професор університету й давнїйше міністер просвіти, др. Іван Шишманов, був ласкав написати для святочного числа „Вістника“ отсю розвідку, котру переложив на українську мову др. Лев Ганкевич.

** (Початки сучасної Болгарії).

*** Древніе и нынѣшніе болгаре въ политическомъ, народописномъ, историческомъ и религіозномъ ихъ отношеніи пр. Москва т. I. 1829.

живе заінтересованнє болгарською етноґрафією. Се він перший дав плян, як збирати фолькльористичні та язикові матеріяли, вияснивши їх величезне значіннє для національної самосвідомости. Венелїн перший спробував уложити болгарську наукову граматику (Грамматика нынѣшняго болгарского нарѣчія), яку написав для російської Академії. А коли здружив ся інтимно з видним московським професором Поґодіним, вплинув Венелїн на романтичний настрій перших славянофілів в їх відношенню до Болгарії.*

Тож не дивниця, що угорський Українець Венелїн став ще в першій половині XIX ст. божищем і оракулом болгарського народу, котрий перший раз найшов в Европі свого гарячого оборонця.

Тому можна зрозуміти й ту радість, з якою стрінули в нас вістку Апрілова, що він врешті знайшов слїди Венелїна. „При першій вістці, що я відкрив місце пробування нашого історіоґрафа, всї кинули ся з ентузіязмом і питали за нього — пише Апрілов (Денница)“. Молодий болгарський поет Пѣшаков під впливом сеї звістки пише велику оду в честь Венелїна, що дала початок світській новоболгарській лїтературі.

Цїкаве, що й останнїй щодо часу Українець, котрому Болгарія завдячує немало в своїм культурнім розвою, Михайло Драгоманів, був, як і Венелїн, також істориком. Та коли Венелїн дїлає виключно на національно-патріотичне почуваннє болгарського народу, Драгоманів відкрив перед болгарською інтелїґенцією спеціяльні широкі культурні виднокруги. Покликаний із Швайцарії зайняти катедру всесвітньої історії на новозаснованім університетї в Софії (1889), Драгоманів використав своє становище на те, щоб серед численних одушевлених слухачів виложити принципи високої гуманности, соціяльної правди та рівночасно й великого критицизму.

І Венелїн і Драгоманів звернули увагу на велике значіннє болгарської етноґрафії, та коли перший видвигнув її національну вартість, то другий, узброєний строгими науковими методами новочасного фолькльору, показав її міжнароднє значіннє.

Поміж впливами Венелїна та Драгоманова дїлають у хронольоґічнім порядку сильні впливи Тараса Шевченка й Марка Вовчка на болгарську лїтературу.

Про вплив Марка Вовчка на найкращого болгарського новелїста Любена Каравелова поговоримо иншим разом, тепер у хвилину ювилейного моменту скажемо тільки про Т. Шевченка.**

II.*

Шевченко належить без сумнїву до найбільше улюблених поетів у найкращих болгарських письменників передвизвольної епохи.** Візьміть хочби творчість Жинзифова, Любена Каравелова та Славейкова, а дуже легко відкриєте могутнїй вплив українського поета,*** як у виборі мотивів, так і в зверхнїй формі пісень. Особливо сильний вплив Шевченка на Жинзифова.**** Син македонського вчителя, молодий Райко їде при кінцї 1858 р. до Одеси, де вступає до духовної семинарії. При кінцї 1859 р. по ґімназійній матурі вступає як звичайний студент на московський університет.

Інтересне для нас се, що вже від першого свого поетичного твору, котрий появив ся в царгородській „Български книжици“ (довгий вірш „Гулябъ“)***** молодий студент є вже під вельми сильним впливом Шевченка, котрий ще тодї був у живих. Того самого року появило ся в Москві й видавництво болгарських студентів „Братски Трудъ“, в третїм томі якого Жинзифов надрукував перший свій переклад Шевченка, його знамените посланіє до Шафарика. В три роки пізнїйше, р. 1863, Жинзифов видав свою збірку поезій „Нова българска сбирка“, в якій находимо цїлий віддїл перекладів із Шевченкового „Кобзаря“ (всього 44 сторінок, від 129—173).******

Врешті в 1870 р. появила ся й довга його поема, написана ще перед 1865 р. „Кървава кошуля“ (уривки були надруковані вперше в „Народность“ 1868—9 р.), яка й щодо помислу й щодо духа та форми є наслїдуваннєм Шевченкової поеми.

Любен Каравелов† у порівнанню з Жинзифовим находить ся на перший погляд неначе під меншим впливом Шевченка. В його збірнику творів находимо тільки пять малих пісень Шевченка, перша з 1869 р., остання з 1871 р. Але коли розґлянемо глибше рід його мотивів, а передовсїм будову його пісень, мусимо признати, що справедливо замі-

---

* В. Н. Златарски. „Юрій Ивановичъ Венелинъ и значението му за българитѣ“. София 1903. — Хр. П. Стоиловъ. „Дѣйностьта на Венелина по българския фолкоръ“. Период. Списание LXVI, 345. — Ив. Д. Шишмановъ, Венелиновитѣ книжа въ Москва, Бълг. Прѣгледъ 1897—1898 т. IV кн. 8—10, — Н. С. Державинъ. Болгарскія колоніи въ Россіи (матеріалы по славянской этнографіи) Сборникъ за нар. умотворения и Народописъ кн. XXIX (1914) краткій ист.-библіограф. очеркъ развитія этнографическихъ изученій въ Болгаріи стр. 214. — В. Ягичъ. Исторія славянской филологіи стр. 449—456. Тут помѣщена і вся лїтература про Венелїна.

** Т. Шевченко й М. Вовчок не є одначе одинокими українськими письменниками, творчість котрих мала вплив на болгарське красне письменство передвизвольних часів. І так напр. Любен Каравелов знає Квітку-Основяненка й мабуть М. Максимовича.

Дуже багато поміг болгарським письменникам познайомити ся з Україною, її природою й її народом — Гоголь, „Тарас Бульба“ котрого був уже в болгарськім перекладї до визволення Болгарії. Сьогодні є вже цїлий Гоголь в болгарськім перекладї власністю болгарської лїтератури.

---

* Се частина моєї промови, яку я мав в 1914 р. в софійській „Славянській Бесїдї“ на святї в честь Тараса Шевченка. Цїла вона надрукована в виданню „Библиотека Славян. Бесѣда, кн. XVI п. з. „Тарасъ Шевченко неговото творчество и неговото влияние върху българскитѣ писатели прѣди освобождението“.

* Пор. „Славянски Гласъ, издание на Слав. Благотв. Дружество въ България“ год. IX 1911, кн. I—II, Ст. Чилингировъ, бібліоґрафічні замітки: Шевченко по болгарски (з приводу 50 лїтньої річниці смерти) стр. 37—41.

*** На жаль у нас нема ще докладної моноґрафії про вплив Шевченка на нашу лїтературу. Біоґрафи та критики Жинзифова, Л. Каравелова та Славейкова дуже побіжно про се споминають. І так Бобчев у своїм біоґрафічнім нарисї про Жинзифова (Наука т. II, 1883 кн. VIII—IX, 745—773, Райко Жинзифов. Життє й лїтературна дїяльність) замічає тільки се, що Жинзифов „любив незвичайно пристрасно Тараса Шевченка, відомого українського поета, якого й наслїдував у більшости своїх віршів“. К. Величков жалуєть ся в одній поверховній замітцї на деспотичний вплив Шевченка на Л. Каравелова. Докладнїйші вказівки можна найти в Л. Д. Ихчиева (Извѣстия на семинара по слав. филог. при университета въ София кн. III 1908—1910, 1911 стр. 495—545. Райко [Ксенофонъ] Жинзифовъ: Животъ и литературна дѣйность) і Боян Пенев „П. Р. Славейковата прѣводна и подражателна поезия“ (Спис. LXVII, кн. 2).

**** Райко Жинзифов род. 1839 в Македонії, умер 1877, був учителем старогрецької мови в Москві.

***** Год. II, 1859, кн. II ч. 22.

****** „Гусляръ Тараса Шевченка преведе отъ малоруски Р. Жинзифовъ 1863. Москва“. Тут поміщені три короткі лїричні пісні та три поеми: Тополя, Утоплена й Катерина.

† Любен Каравелов, знаменитий болгарський письменник, журналїст, революціонер, уродив ся 1837 р. в маленькім містечку Копривициї, вмер в 1878 р. в Рущуку.

чає Величков* у своїй відомій студії про Каравелова, поміщеній в „Денниц-ї“ Вазова,** з якимсь певним невдоволеннєм: „Всї вірші Каравелова написані в дусї й по формі віршів українського поета Шевченка, тільки без його поетичности. Загалом українські письменники, Шевченко, в віршах, Марко Вовчок, Основяненко в прозї деспотично впливали на белєтристичний талант Каравелова і він не міг нїколи увільнити ся від своїх українських взорів.“

Коли завдасте собі труду та переглянете всї вірші Каравелова, побачите, що хоча Каравелов рідше перекладає Шевченка, то сильнїйше від Жинзифова піддаєть ся під формальний вплив українського поета. З 191 його віршів, поміщених у першім томі його збірного видання творів, не менше нїж 113 писані в улюбленім ритмі Шевченка й українських народнїх пісень.

Хто не знає в Болгарії його прегарної й так знаної пісні:

„Хубава си, моя горо,
Миришеш на младость,
Но вселяваш въ сърдцата ни
Само скърбъ и жалость“...

або глибоко мелянхолїйного його вірша:

„Пръминавать годинитъ
Старого бълье,
А младото расте, цъфти,
За да остарье . . .
Балкана е пакъ хубавецъ
Шума зеленье,
И пиленце славейченце
Сладка пъсень пье . . .

Та хто знає, що ті пісні, як і більшість Каравелова, в улюбленім ритмі Шевченка й українських пісень:

Порівняй з Катерини:

Не слухала Катерина
Нї батька, нї неньки,
Полюбила Москалика,
Як знало серденько.

Або з Наймички:

Повдналисъ. Молодиця
Рада та весела,
Нїби з паном повінчалась,
Закупила села

Без сумнїву найбільш талановитий із трьох болгарських полонників Шевченка є Петро Славейков*. Справдїшнїй поет, майстер слова, він глибше, нїж Жинзифов і Каравелов, увіходить в душу українського барда. Його переклади з „Кобзаря“ нечисленні, одначе плавні та характеристичні для його творчости, індивідуальности та світогляду.

Справедливо замічає професор Боян Пенев у своїй гарній студії про віршовані переклади та наслїдування Петка Славейкова: „Інтимне відношеннє Славейкова до народу, боротьба якого одинока стала змістом життя поета, навіть і тодї, коли його душу наповнили безвірє й апатія супротив ідеалів та боротьби, — його мрія про світлу будучність того народу висловлена найвиразнїйше в його наслїдуваннях і перекладах із Шевченка“.*

В сїй цитатї бачимо й ті причини, що з'ясовують гарячі симпатії наших письменників до Шевченка. Відбиваєть ся се передовсїм в інтимнім відношенню Славейкова до народу, боротьба якого одиноко дає зміст життю поета — „його мрія про світлу будучність того народу.“ Се саме буквально можна сказати про Жинзифова та Любена Каравелова. Ненадармо бере Жинзифов за мотто своєї „Новобългарской Сбирки“ звістний висказ основателя новоболгарської просвіти монаха Паісія: „О неразумне іюроде, поради что ся срамишъ, да се наречешъ българинъ и не четишъ по свой іазыкъ и не думашъ“.

Пристрасна любов до рідного краю та віра в його світлу будучність се основні акорди також Шевченкової лїри. Нераз автор Кобзаря звертаєть ся до своїх Українців майже словами Паісія:

„Свого не цурайтесь“.
. . . „Бо хто матїр забуває,
Того Бог карає“.

Чи-ж сам Шевченко не дає прикладу, що Українець мусить писати й думати в своїй мові? Коли його приятелї радили йому, щоб пішов слїдами свого великого земляка Гоголя та щоб писав тільки по московськи, він відповідає:

„Спасибі за раду!
Теплий кожух, тільки шкода —
Не на мене шитий.

Він не захотїв і тут спроневірити ся своєму простому народови, як також і не став parvenu, хоча небезпека була велика для вчорашнього кріпака, допущеного до петербурзьких і провінціяльних сальонів. Меґальоманїя Молїєрових „Bourgois gentilhomme“-ів стрічаєть ся часто у селян, що таким чи иншим робом зуміли видвигнути ся понад свій стан. Нїде правди дїти, наші поети могли в 60 і 70 рр. тільки на Українї найти собі зовсїм конґенїяльного співбрата. Нїде инде. Великоруська поезія в ті часи відносила ся або цїлком неґативно до проблємів націоналїзму, культивуючи загально-людські ідеали та горожанські мотиви, або за прикладом Пушкина мріла про той час, коли всї славянські ріки зіллють ся в одно море: „Когда славянскіе ручьи сольются въ русскомъ морѣ“ — як се співав Пушкин у своїм відомім віршу „Клеветникамъ Россіи“.

Жинзифов, Каравелов, Славейков — патріоти до мозку костей, сини подвійно поневоленого народу, що відроджував ся, як і український, котрі вийшли з його лона, мусїли тільки заміняти „Матїр Україну“ на „Мати България“ або „Македония“, Днїпро на Дунай або Вардар, широкі степи та самітні могили на Балкан або Пирин, Москаля на Турка,

* Константин Величков, поет, журналїст, бувший мінїстер просвіти, уродив ся в Позарджику, вмер у Софії.

** „Денница“ ч. I кн. 3. стр. 124, замітка.

*** Петко Славейков поет, журналїст, гарячий патріот, по визволенню Болгарії якийсь час мінїстер, батько талановитого болгарського поета Пенча Славейкова — род. 1827 р. в Тернові, вмер у Софії.

** Периодическо Списание. София LXVII кн. 2 ст. 246.

злого пана на злого фанаріота* — й ось Шевченко цілий перенесений на болгарський ґрунт.**

Та крім гарячої любови до рідного краю було й инше, що мимохіть зблизило наших поетів до українського. Се був їх плебейський демократизм. І тут дуже характеристичне знову, що Жинзифов вибирає як друге мотто в своїй „Новобългарска Сбирка“ другий знаменний висказ монаха Паісія: „Ты, болгарине, не прелщай ся, знай свой родъ і языкъ и учися по своему языку; боле есть болгарска простота и незлобіе . . .“

Заміняйте терміни „Болгарин“ і „болгарська“ на „Українець“ і „українська“ і вже маєте основний тон багатьох пісень Шевченка. Досить пригадати собі, як він кличе своїх слухачів, щоб ішли на села, „бо там люде“, там ще є справжні люде та щирі серця.

В часах явних чи підземних суспільних боротьб між „старими“ й молодими наші співці-трибуни з передвизвольних часів були завжди на боці слабих, пригнічених і покривджених. Жинзифов умер на жаль дуже молодим (ледви 38 літ) далеко від своєї вітчини й не зміг проявити своїх соціяльних симпатій на арені політичних боротьб, та ціла його поезія й публіцистична діяльність посвячена демосови. Нїхто не може сумнівати ся в глибоко демократичних почуваннях Л. Каравелова. А що до Петка Славейкова, то не треба й доказувати, на котрім боці маємо його шукати: ціле його житте се один нерозривний ряд боротьб за свято панування народу. Иого глибоке переконанне було до останньої хвилини життя, що життєва енергія нації находить ся в простім народї.

Третя важна причина інтимного зближення між Жинзифовим, Каревеловим і Славейковим та Шевченком се без сумніву їхне спільне захопленне народньою поезією та народнїми казками. Жизнифов надавав великого значіння народнїм пісням. Ще в „Братски Трудъ“ (кн. IV 1862) кличе він, наслїдуючи Шевченка: „Люде злі! Люде добрі! Візьміть наші народні пісні, а пізнаєте, які гарячі сльози проливала та ще проливає Болгарія, які люті й отруйні болї перетерпіла та ще терпить „сиромашка България“. Загально відомо, що народні пісні з Прилїпска, Велешко, Кукушко в збірнику братів Миладинових записані Жизнифовим.

Як пристрасно любить Л. Каравелов твори народньої музи, про се знає кождий. За те мало хто знає, що Л. Каравелов не тільки любить болгарський фолкльор, але є й найкращим знавцем їх і дослїдником, є першим болгарським науково-підготованим етнографом. Про Славейкова не треба й говорити.

Про Славейкова можна сказати те саме, що й про Шевченка. Справжнїй мистець слова, він перший зумів з простої, природньої, безпосередньої мови народу сотворити мову літературну. Стиль Славейкова — стиль народу, але удосконалений та змякшений. Нема кращого досї письменника над Славейкова по болгарськи, як нема по українськи над Шевченка.

Місце не позволяє, щоб обговорити инші, менше важні причини, котрі вияснюють духове спорідненнє між Шевченком та його болгарськими поклонниками. Згадаю тільки ще деякі.

Спеціяльно Жинзифов між иншим захоплюєть ся тим у Шевченка, що він пише по українськи* замісць по московськи. За прикладом Шевченка пише він свої пісні також мішаним македонським діялектом. Нашим поетам не міг не подобати ся й загальний мелянхолїйний, елеґїйний тон Шевченкової поезії. Відомо, що туга та сентименталїзм характеристичні прикмети нашої передвизвольної епохи.

Найлюбійші мотиви, особливо в Жинзифова, се розлука і біль за рідним краєм на далекій чужинї.** Каравелов, далекий круговид котрого перевисшає своєю широтою Жинзифрова та Славейкова, не міг не звернути особливої уваги і на соціяльні, горожанські мотиви в поезії Шевченка. Се видно почасти і в виборі віршів, котрі він переклав з Кобзаря. Я сам недавно, переглядаючи його рукописи, які маємо в нашій „Народній Бібліотеці“, несподївано знайшов недрукований переклад „Неофітів“, одної з найкращих поем Шевченка. В нїй висловлені з велитенською могутністю радикальні й великогуманні погляди великого Українця в релїґійних і громадянських питаннях.

Ще одна анальоґія між розвоєм творчости Каравелова й Шевченка.

Недовго перед смертю написав Шевченко букварь для свого народу. Великий поет хотїв таким символїчним робом неначе сказати, що Україна потрібує передовсїм просвіти. Кому не відомо, що такий перелім повстав і в душі Любена. Колишнїй непримирений ворог тихих просвітників, товариш революціонера Ботєва, одного дня закладає „Знание“ й починає проповідувати як Шевченко:

„Учете, братя мои,
Мислете, четете
И чуждото изучете,
И отъ своето се не гнусете,
Защо то, който майка заборави,
Богъ ще го задави“ . . .

Др. Іван Шишманов
проф. унїв. в Софії.

---

* Багаті грецькі пани в Константинополї, з яких вибирали ся болгарські епископи, що гнобили болгарський народ. Ред.

** Порівн. передовсїм Жинзифова вірші „Гусляръ на съборъ“ в „Братски Трудъ“. Порівн. „Сон“, „Охридъ“, „Просякъ“, „Доба“ й ин.

* С. С. Бобчев в „Наука“ II стр. 758: „Жинзифов не робив добре, що писав тільки македонським нарічем. Се була слабість, одначе під впливом дїяльности найславнїйшого українського поета Шевченка.“

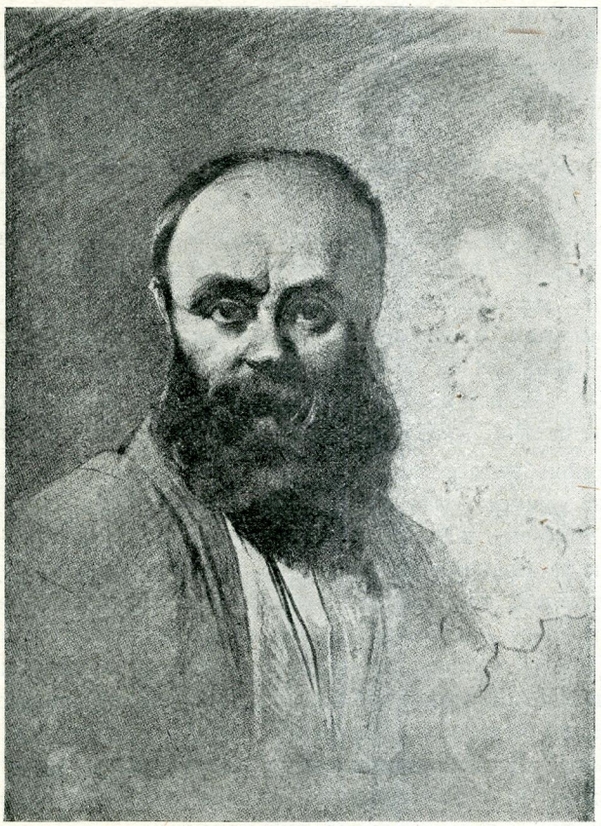
** Пор. у Жинзифова „Плач по роденъ край“:

„Какъ тежко, другари, какъ тежко
Въ тая далечна чужбина . . .
Какъ цвѣте се сушитъ въ градина
Гдѣ бистра вода не извиратъ,
Такъ младо въ тая чужбина
Безъ врѣме се сушитъ, умиратъ.

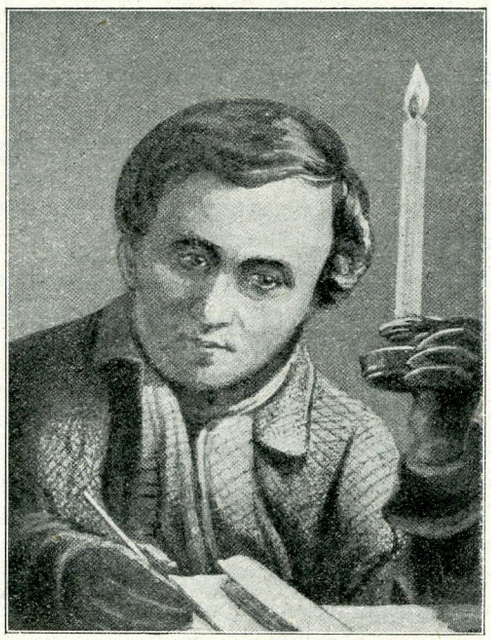
Пор. Шевченка:

Тільки Господа благаю:
Не дай, Боже, в чужім краю
Згинуть у неволї!

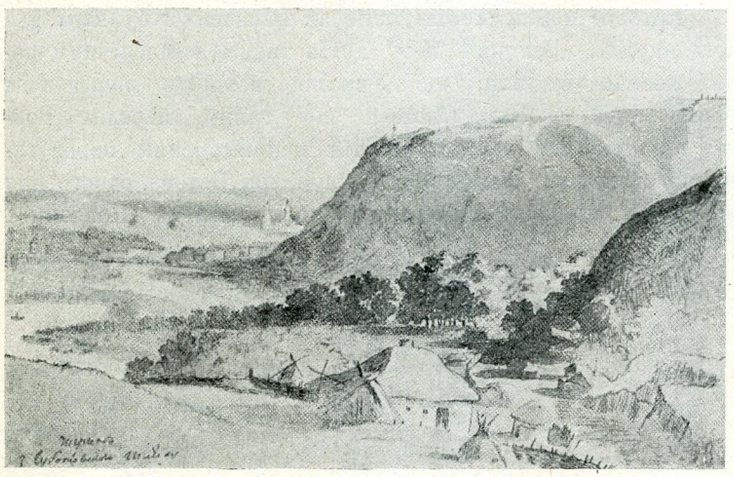
(А. О. Козачковському).

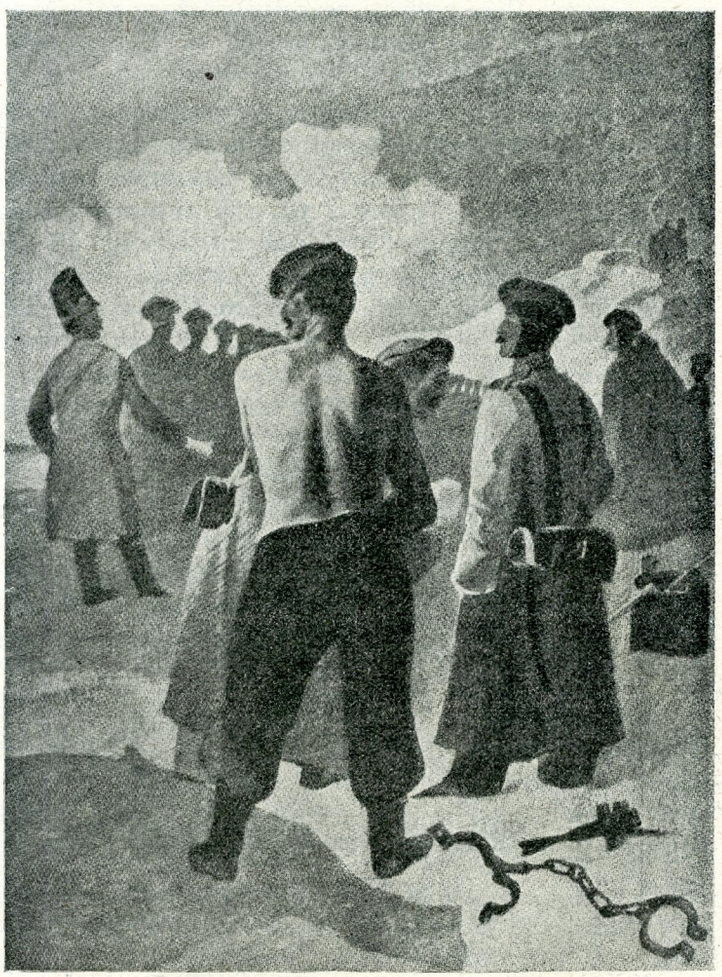
Автопортрет 1858 р. Олівцем.
Музей Тарновського.

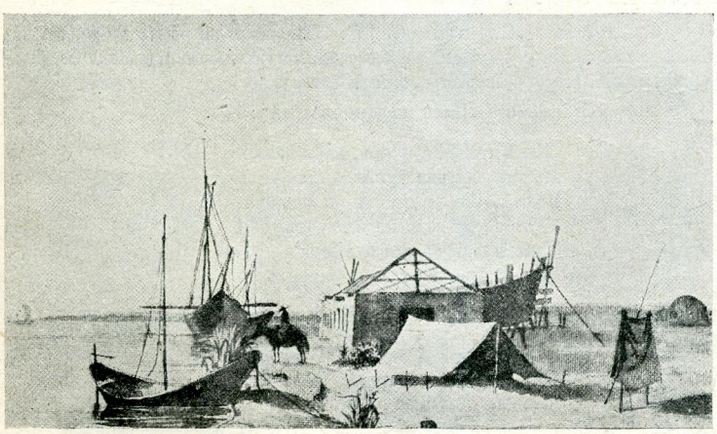
Автопортрет із свічкою.
Офорт 1860 р.

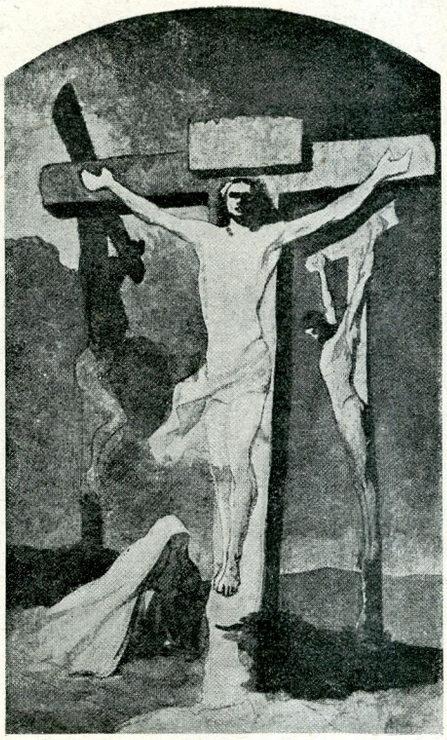
Чширин із Суботовського шляху. Сепія.
Музей Тарновського.

Притча про блудного сина. Сцена VII. Кара шпіцрутенами. Бістром.
Власність родини С. С. Боткина в Петербурзі.

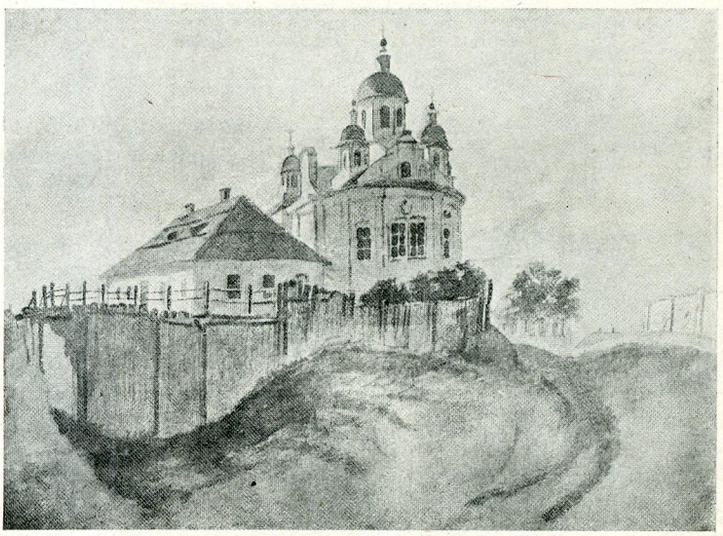
Пристань на Сир-Дарії в 1848. Акварела.
Музей Тарновського.

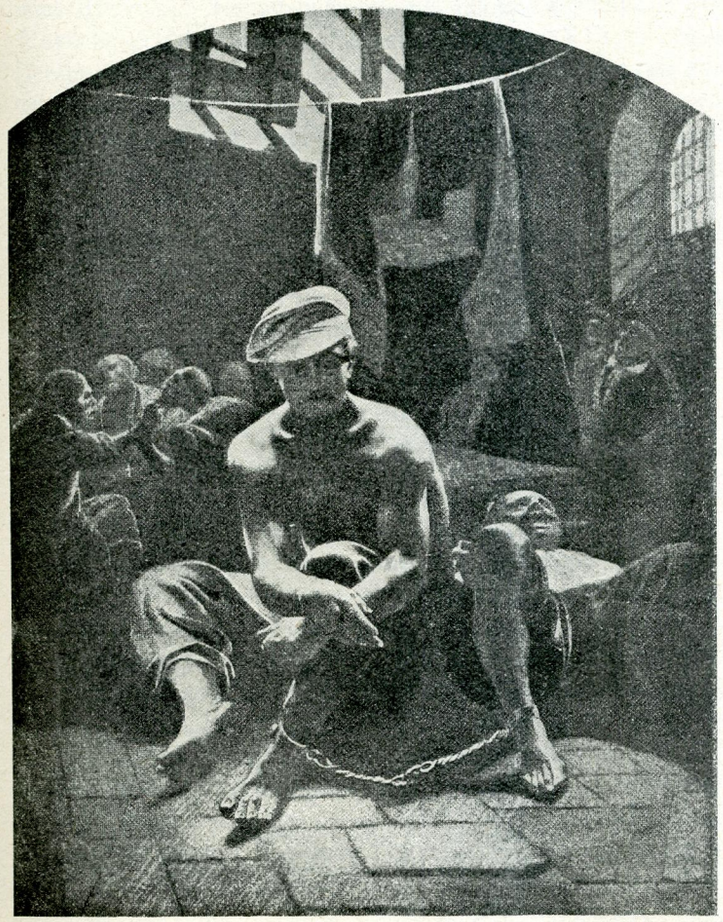
Смерть Христа. Нарис сепією.
Музей Тарновського.

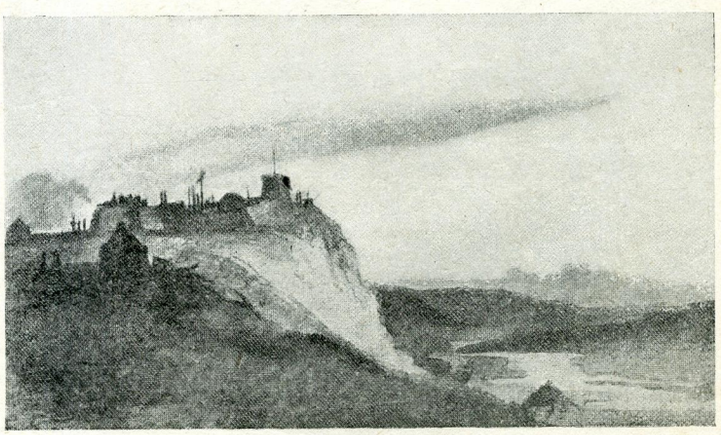
Дари в Чигирині. Сепія.
Музей Тарновського.

Будинок Котляревського в Полтаві. Сепія.
Музей Тарновського.

Притча про блудного сина. Сцена VIII. Бістром.
Власність родини С. С. Боткина в Петербурзі.

Карабутак. Акварель.
Музей Тарновського.

Пророк.

(В 102 роковини уродин українського Ґенія).

В ярмі темноти і неволї,
В рабстві стогнала Україна;
Мов той Ізраїль на руїнах
Карав ся люд і мер в недолї...

І тяг слухняно рабські пута,
Крівавив панські пороги, —
Терпів свій біль, як дар від Бога, —
Не знав, де Правда незбагнута...

І зглянувсь Бог на люті кари,
Дорогу пізнання вказав —
І слово правди нам післав, —
Цїннїйший дар над всякі дари...

І в хвилї конання і смерти
Явив ся нам Пророк, мов з неба,
Вказав, що нам здобути треба,
Щоби закованим не вмерти...

І Він промовив словом рідним:
— Народе мій, чи-ж ти оден
Зостанеш ся в Великий День
Господньої любви негідним?

— Лиш ти оден не будеш знати,
Де Правда — Воля пресвята, —
Не скинеш рабського ярма
І в ньому будеш загибати?

І наче грім, — могутнє слово
Збудило рабські серця, —
Розвіялась сонна мара, —
Линула в даль святая мова...

І стало ясно! Дух пророчий
Відкрив незрячим сонні очи.
Пізнали всї святую Волю
І прокляли свою недолю...
— — — — — — —

І затряслись тиранам руки —
І Ти, мов праведний Ісус, —
Понїс за Правду смертні муки, —
Впав жертвою лихих покус...

І так Ти, праведний, сконав,
А нам синам переказав
Могутнє дїло довершити:
З кайданів Матїр увільнити.

* * *

Всміхни ся, праведний Пророче, —
Ізза Днїпра, ланів—степів
Поглянь на нас, Твоїх синів!
У нас уже не рабські очи:
Ми сміло йдемо на катів, —
Ярма тягнути вже не хочем.

Вже іскра пімсти зайнялась,
До неба скарга піднялась —
І стрепенулись Твої внуки
І на катів підняли руки.

Чи бачиш — вже горять степи,
Блестять до сонця бунчуки,
Мінить ся в сонцї хорупов
І вежі київських церков . . .
— Чи бачиш, праведні слова
В дїла могутнї перейшли, —
Твої сини у бій пішли,
В гору підняли знамена, —
— Валить ся кат, вже більш не встане!

— Борба гоїть народні рани:
Нема незрячих, — всї прозріли,
В ідею душі приодїли;
Немав хромих, — кожен встав,
Двосїчний меч на ката зняв;
І чудо! Встали всї калїки,
Що спали сном так довгі віки, —
Потік життя усїх зайняв —
І поплили крівавi ріки . . .

Глянь! Святимо Твою науку,
Знїмаєм з себе рабську муку
І за Свободу в бій ідем.
Залїзні пута розірвем
І соромні рабські кайдани.
Себе ми в жертву принесем —
Й загоїмо матїрні рани . . .

* * *

Пророк глядить
На нас із Канева гори, —
Гординю власної руки
Благословить.

— На поміч вам
Хай піде вся небесна сила, —
На те ви в Бога заслужили, —
Так жичу вам . . .

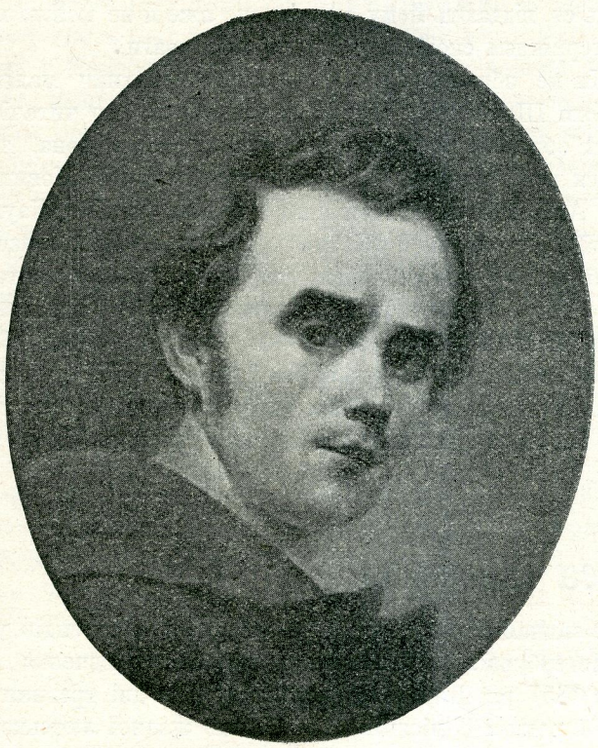
Народе мій!
На стид лукавого сусїда
Ввінчав чесная побіда
Твій правий бій.

Твій Дух ожив, —
Й мойому послушний приказу,
Встав, скида неволї змазу —
Буде щаслив . . .

Як дивний рай,
Всміхнеть ся наша вітчина —
Одна, свобідна і сильна —
І зацвіте, як та весна, —
Як пишний май! . . .

У. С. С. Юра Шкрумеляк.

Шевченко яко маляр.

Автопортрет. Олійними фарбами.
Історичний музей у Москві.

Крім великого й славного літературного наслїддя лишив нам Шевченко також багатий спадок малярський. В 1914 р. Наукове Т-ство імени Шевченка видало XVI т. Збірника Історично-Фільософічної Секції — „Тарас Шевченко як маляр“ Ол. Новицького. Львів-Москва, 89 сторін тексту + 83 ст. з 138 знимками з картин Шевченка. Автор сїєї студії наводить більше нїж 650 чисел ріжних артистичних праць Шевченка. І се тільки те, що досї зберегло ся та дало ся розшукати. Цїла вистава або й музей! На жаль тільки частина сього багацтва зібрана в чернигівськім музеї Тарновського, а більшість ще й досї в руках приватних осіб. Книжка Новицького дає першу пробу хоч трохи систематичної репродукції приблизно пятої части зареєстрованих ним Шевченкових картин, рисунків, ґравюр і т. п. Сї автотипії виконані не всї однаково добре, але все-ж дають добре представленнє про малярську творчість великого Кобзаря.

Шевченко був видатним портретистом. Один час головно портретами заробляв він собі на істнуваннє. З наведених автопортретів видно вже, що він умів передати не тільки зовнїшні черти, але й психічний внутрішнїй характер людини. Новицький зареєструвує 26 автопортретів або власноручних копій з портретів Шевченка й додає, що, не маючи грошей на те, щоб заплатити натурникови, Шевченко часто малював себе самого. Сьому ми завдячуємо, що маємо такий власними руками поета сотворений, досї найбільш достойний памятник Шевченка. Автопортрет з свічкою ілюструє символ людини, котра сама собі освітлює дорогу до кращої будучини, до творчости. (На жаль наш кліш сього портрету є вже репродукцією з репродукції з довільним ретушованнєм і не передає вірно рембрандтовських прикмет Шевченкового рисунку).

В краєвидах Шевченко бажав змалювати „живописну“ Україну з усїм, що в нїй було гарного чи дорогого для нього. А коли недоля й царська сваволя закинула нашого Кобзаря до аральських степів, він чи не перший у Росії дав пейзаж з настроєм. Подібність природи трохи споріднила його при сїм з фламандською школою.

Сепія „Чигирин із суботівського шляху“ пояснює, звідки взяла ся думка заповіту поховати на могилї, „щоб лани широкополі і Днїпро і кручі було видно.“ Могила Шевченка здалека робить таке саме вражіннє, як сей рисунок.

З побутових малюнків видно, що й в живописї Шевченка займали ті-ж думки, що і в поезії. „Сама собі господиня в хатї“ найкраще се показує. Доля тих, що їх „посилає мати на цїлу нїч заробляти“, і тут звертає увагу автора й глядачів. І тут, як і в „Катеринї“, картини Шевченка не тільки ілюструють його поезії, але й доповнюють їх. На обох сих картинах відбив ся вплив Брюлова й Рембрандта, але видно й те, що автор йде далї й мислить глибше й живійше, нїж його вчителї.

В історичних картинах Шевченко спиняєть ся на найяскравійших моментах нашої історії. „Дари в Чигиринї“ — се підкресленнє слави й величи України супроти сусїдів. Московські, польські й турецькі посли з дарами приходять до гетьмана України на поклон. В сій картинї помітний ще романтизм, через котрий Шевченко швидко перейшов від Брюловського клясицизму до реалїзму. Романтизм єсть і в релїґійних малюнках Шевченка, але в „Смерти Христа“ передчуваєть ся вже прийдущий Ґе з його ультра-реалїстичним Розпяттєм. Нероздїльно та гармонїйно злили ся роман-

Катерина. Олійними фарбами. 1842.
Музей Тарновського.

тизм з реалїзмом і в „Притчі про блудного сина“ — серії з 8 картин (мало бути 12) — найулюбленїйшім творі Шевченка. „Карою шпіцрутенами“ він ще перед Л. Толстим піднїс палкий протест проти сього страшного звірства. А в „Товаришах неволї“ був передтечею „Мертвого Дому“ Достоєвського.

Не можна не згадати й Шевченкових ілюстрацій, напр. до „Історії Суворова“ Полевого. Рисунок „Пугачов перед Суворовим“ вибирає цїкавий момент, як Пугачова садовлять у клїтку, щоб вести до Москви. Ватажок народньої „вольниці“ й офіцер Катерини стоять тут один проти другого і може проти волї автора історії ілюстратор самими примітивними засобами показує, на чиїм боцї народ та народнї симпатії по крівавій розправі, усмиренню бунту.

А „Знахор“ з повісти Квітки дає чудову фіґуру до слів: „Хто-б не йшов, хоч за самим потрібним дїлом, побачивши Дядюшку Радивоновича, якби далеко він нї був, навіть в лютий мороз, чи то хлопчик, чи лисий дїд, всї поспішають зняти шапку, заранї зходять зі стежки, по якій іде знахор, швидко дивлять ся, як він підходить і коли він до них наблизить ся, віддають йому поклін, що вже й не можна низше, і з нетерпіннєм сподївають ся до себе уваги.“

Ми не збирали ся давати характеристики малярської творчости Шевченка. Сподіваємо ся все-ж, що читачі з наведених образків побачать, як широко сягала вона, зацїкавлять ся нею, звернуть ся до книжки і статей Новицького, статей Антоновича, Широцького й инших (в „Лїт. Наук. В.,“ „Дзвонї,“ „Украинской Жизни“), щоб хоч трохи близше познайомити ся з сею стороною творчости нашого поета, яка чимало чого виянить їм і в поетичній творчости його та зробить Шевченка ще близшчим, ще дорожшим. Близша й глибша знайомість з дїяльністю й творчістю Шевченка спонукуватиме кождого Українця до безнастанної працї на всїх полях творчости й за найбільш несприяючих умов та обставин.

С.

Ясні днї в життю Тараса Шевченка.

Житте людей, котрі звикли мислити, котрі своєю духовою кебетою, своїм моральним хистом стоять вище звичайного натовпу, коли не єкрізь по світах, так принаймнї в нас на Українї, — є нїщо більш, як суцїльна хмара тяжких, непросвітних обставин. Житте таких видатнїйших людей се низка днїв, повних, духових та моральних, а часто-густо й матеріяльних страждань за инших і по винї инших. Українця-мисленника, Українця, що неприжмуреними очима дивить ся на минуле й сучасне свого рідного краю, такого Українця, скоро тільки він не себелюб, здаєть ся, сама доля присудила на злиднї, недостачі, на скорботи, на страждання. Одначе-ж і на нашій зневоленій, але прекрасній землї не багацько можна вказати таких людей, в яких уся сума життєвого шляху склала ся отак-от, як у Шевченка, майже чисто з самих лишень темрявих днїв, з самого лишень суму, з самих лишень страждань. Майже суцїльна неволя, трохи що не повна недостача волї та світа, довжезна низка грубіянського насильства й утисків і гнобительства, що причавлюють людський дух і мисли: матеріяльне убожество, недостача дружньої запопадливости та гірка самітність — от ті елєменти, що, згустивши ся в одну хмару, тьмили увесь життєвий шлях поета та тьмили такою темрявою, що зза неї ледви і то ряди-в-годи можна було на якусь часину пробити ся світлому промінню жизнерадісної години. Коли траплялось, що кільком людям гуманним і освіченим поталанило своїми благородними заходами прояснити життєвий обрій поета й викликати на той обрій яку ясну зорю, так вороги світа та волї, прибічники темряви і неволї пильнували швидше затьмити ту зорю і знов охмарили всїма сторонами житте поета . . .

Недовгий був вік великого поета України, — рівно сорок і сїм років. А чи зберемо ми з отсих 47 лїт — хоча 47 таких днїв, щоб можна було сказати, що вони в життю Шевченка були днями ясними, неохмареними тугою?

Знаємо, що Шевченко родив ся 25 лютого 1814 р., а з кріпацької неволї викуплено його 28 квітня 1838 р. Відаємо, що по доносу студента Олексїя Петрова взято Шевченка в арешт у Київі 5 квітня 1847 р. і до 1 червня того року, доки вирядили його відповідно конфірмації царя Миколи I звичайним жовнїром на заслання, поет сидїв у тюрмі в Петербурзї. З заслання випустили Шевченка 2 (14) серпня 1857 р. Виходить, що більш нїж дві третини свого віку (34 роки і 8 місяцїв) наш поет жадної людської волї не зазнав; за увесь отсей час його неволили кріпацтво, острог, каземат та тяжка служба жовнїра. Отся неволя проковтнула найлїпші лїта його віку: дитинний і парубоцький вік заїло кріпацтво, найлїпший вік письменника, коли талант його почав розростати ся на певнім ґрунтї широкого світогляду, задушила військова казарма та муштра.

Виходить, що з усього життя Шевченка на той вік, який можна назвати віком людини нїби-то вольної, припадає тільки 12 років і 4 місяцї; але й звідсїль треба дещо викинути. З часу визволення з казарми й до самої смерти наш поет перебував під найпильнїйшим доглядом полїції і на те, щоб виїхати напр. на Україну, треба було йому питати дозволу. Се така воля, що, як справедливо мовив сам поет, „наче собака на припонї.“ І дїйсне: ледви поет в лїтї 1859 р. прибув в рідну Київщину, ісправник Табачнїков узяв його в арешт і знов мусїв поет перебувати в арештї трохи не цїлих два тижнї.

Опріч неволення доглядом були ще гірші умови, що густо охмарювали Шевченкове житте після заслання. Десятилїтня казарма та муштра чисто зруйнувала здоровлє поета. Обставини казарменного життя поет злегенька намалював у своїх листах до приятелїв: „Живу я — писав він до Козачковського — життєм прилюдним, сиріч в казармі, муштрую ся що дня. хожу в караул“; а „в казармі тій — читаємо в листї поета до княжни Репнїної — галас, крик, балалайка, товариші-жовнїри після муштри оповідають: кого на муштрі били, кого обіцяли бити.“ В другім листї до Козачковського поет додав: „Я злидарь не тільки матеріяльно, але й душею і серцем: шостий рік не пишу, не читаю, не малюю . . . А колиб ти бачив, між яким я людом верчу ся: я у них в кулацї сижу; давлять, без милосердя давлять; а я повинен ще й кланяти ся, а то роздавлять, як ту вошу нігтем.“

Довгого треба-б часу на те, щоб згуртувати всї лихі умови тяжкого життя на засланню, що десять років руйну-

вали та зруйнували Шевченкове здоровлє. Досить сказати, що моральна атмосфера не тільки в казармі, але й по квартирах офіцерів була така, що приневолювала Шевченка пити горілку. На доказ згадаймо собі хоч один епізод з життя в Новопетровськім фортї. 17 (29) червня 1857 р. (значить, коли вже наш поет одержав був амнестію й тільки тому був ще в фортї, що приказ про амнестію загаяв ся в Петербурзї) у вечері проходив Шевченко повз офіцерський флїгель; тут у кватирі інжінєра Кампіанї піячила тодї саме компанія офіцерів. Кампіанї, углядївши Шевченка, став тягти його до гурту; а коли поет не згодив ся піячити, звелїв закинути його в арешт і на другий день подав донос, що „рядовой Шевченко сдѣлалъ ему оскорбленіе матерними словами“. Від сїєї напасти мусїв Шевченко відкупити ся, поставивши Кампіанї й його товаришам четвертину відра горілки . . . Коментарів до сього яскраво характериетичного факту не треба.

Одно слово: з усього Шевченкового віку не зостаєть ся й девяти років таких, щоб вони не були охмарені густою тучею суцїльної неволї, темряви та тяжких утисків. Та й за ті девять років (22 квітня 1838 р. до 5 квітня 1847 р.) доводило ся Шевченкови часто зазнати журби-туги; але се були скорботи не особисті, се була туга горожанина-патріота. Він тужив за долею рідного народу; журив ся над його безправєм і неволею; він страждав тому, що його рідна Неня-Україна, „обідрана сиротою понад Днїпром плаче“; він оплакував неволю та злидні й хати та саклї; він сумував, що „від Молдавана аж до Фінна на всїх язиках все мовчить“. Глибоку рану в серцї поета точила ще й доля Славян і всесвітня неправда.

Кругом неправда і неволя,
Народ замучений мовчить . . .

Але, кажу я, отсї сльози, страждання були слїзми мисленника, скорботами горожанина, стражданнями патріота, Такими слїзми не всїм дано плакати; але без таких слїз нїчим иншим не змити, не знївечити неправди й неволї; се сльози волї та братолюбія! На такі сльози багаті тільки видатнїйші люде!

Пошукаймо одначе в тридцяти восьми роках кріпацького, жовнїрського і піддоглядного життя нашого поета, чи не знайдемо там хоч декількох таких днїв, які можна-б було по правдї по щирій назвати днями ясними, неохмареними?

Підчас найлїпшого віку людини, віку дитинного, безжурного, не відаємо в Шевченка нїже єдиного ясного дня. Був тільки в його короткий ясний промінь, коли його — девятилїтню дитину — поцїлувала кохана його „Оксана кучерява“. З того поцїлунку Тарасови.

„Неначе сонце засіяло...“

Але-ж то був промінь: мигнув він у щілину темного льоху та зник і знов лишила ся тьма і тьма.

Парубочий вік Шевченка починаєть ся ще гіршою темрявою та неволею в панській прихожій. Епізод 6 (18) грудня й тепер нам, дарма що ми відійшли від його більш нїж на 60 років,* наче обценьками здавлює серце. За увесь парубоцький вік Шевченка до викупу його з кріпацтва ледви можна намітити три днї такі, які можна вважати, коли не зовсїм ясними, так хоч неохмареними. Першим таким днем, на мою гадку, можна вважати той день, коли Тарас довідав ся, що його любленица, чорноброва Дуня Гашковська, кохає його. Раювання коханнєм стояли одначе не довго. Небавом Шевченків пан Енґельгардт віддав його в науку до маляра Ширяєва, до чоловіка темного, суворого, з вдачею деспотичною. У Ширяєва Шевченко перекалатав майже шість років. Переходячи через Лїтнїй Сад, він спиняв ся тут інколи біля статуї, щоб змалювати собі ту чи иншу. В один з таких сеансів він зустрів ся і спізнав ся з Сошенком. День отсїєї знайомости можна брати як другий ясний день у життю поета. З того дня мигають інколи соняшним промінєм години знайомости та привитання нашого поета такими гуманними людьми, як Венеціянов, Брюлов, Жуковський, Гребінка. Отсї благородні люде стали про Шевченка свїточами, що розігнали над його головою густу хмару кріпацької неволї й день 22 квітня 1838 р. зробили для його дїйсне ясним днем. І от на 24 роки поетового віку маємо ледви три ясні днї. Небагацько. Яка безкрая радість перейняла, пронизала всього Шевченка, коли він прийняв з рук Жуковського, чи може Брюлова відпускну, себто акт визволення з кріпацтва; як глибоко ті радощі захопили його душу, відаємо з уст Сошенка: „Я — каже Сошенко — сидїв у себе в кватирі і малював „чотирьох євангелистів“. Вікно з моєї хати було в рівень з пішоходом і стояло відчиненим. Аж ось влїтає у вікно Шевченко, перекидує євангелиста Луку, кидаєть ся до мене на шию та гукає: „воля, воля!“ — „Чи не збожеволїв ти, Тарасе?“ спитав ся Сошенко. А Тарас підскакує та гукає: „воля, воля!“ Нарештї обидва вони заплакали наче дїти.

Неменш може радїв Тарас і в той день, коли з брудного горища темного маляра Ширяєва він перейшов у майстерню славного артиста Брюлова. „Сам тепер не йму віри — згадує Шевченко про той час — а дїйсне було так: я нїкчемний мурза з брудного горища перелетїв у чарівні залї академії красних штук. Що-ж я робив в сїм храмі? Я писав тодї українські вірші, що потім такою тяжкою вагою впали на мою вбогу душу. Перед дивними творами Брюлова я леліяв тодї в своїм серцї слїпого кобзаря та своїх кровопійних гайдамаків. В його (Брюлова) зґрабно розкішній майстернї, наче в палкім, дикім степу наддніпрянськім мигали передо мною тїни наших горопашних гетьманів. Перед мене стелив ся, розстилав ся степ, засіяний могилами; передо мною пишала ся моя прекрасна, моя бідолашна Україна в усїй своїй непорочній, мелянхолїйній красї і я не спроможен був відорвати своїх духових очей від отієї рідної, чарівної краси. Призваннє і більш нїчого. Але-ж чудне одначе отсе всемогутнє призваннє! Я добре розумів, що малярство моя сподївана професія, мій насущний хлїб, а проте писав вірші. Замість того, щоб стежити глибокі таємности малярської штуки, та ще під кермою такого безсмертного вчителя, як Брюлов, я творив вірші, за котрі нїхто менї й шага не заплатив, котрі позбавили мене волї й котрі, не вважаючи на всемогутню нелюдську заборону, я все-таки компоную нишком (на засланнї) і навіть часом міркую, щоб надрукувати (звісно не з власним іменнєм) отсїх моїх худосилих і плачливих дїтей. Справдї чудне отсе невпинне призваннє“ (Дневник, 1 липня 1857 р.).

* Статю передруковуємо з „Лїт. Наук. Вістн.“ 1898 р., кн. 2. Ред.

Дійсне всемогутня сила, сила призвання поборола силу свідомого прямування до малярства, як до насущного хліба. „Божественний глагол“, торкнувши чутке ухо поета, збудивши його музу, велів їй „глаголомъ жечь (палити) сердца людей“ і та муза — муза цього зневоленого, зрабованого народу, з'явивши ся людям уперше в образі „Кобзаря“ 1840 р., не переставала аж до 26 лютого 1861 р. „неложними устами“ промовляти до людей, найпаче до приспаних Українців нове „огненне слово“ яко благовість до праці й роботи на ниві знищення темноти, неправди й неволі.

Ото-ж вихід „Кобзаря“ — річ певна став ся четвертим ясним днем на віку нашого страдальника-поета. Але-ж певна річ і те, що сей день, наче той перший день соняшний молодої весни, був недовгим: вкоротило й охмарило його чудне (про нас тепер навіть смішне) ворогованне та глузованнє з українського слова і з „Кобзаря“ — „братской“ критики. Темнота, вузкоглядність, нерозумінне Шевченкових творів і разом з тим уболіваннє критиків, що Шевченко в своїх творах „уродуетъ мысль и русскій языкъ, поддѣлываясь подъ хохлацкій ладъ“ — викликають сьогодні в нас єдине жаль, глибокий жаль за низькоокість тих критиків; але Шевченка критика їх вразила і вразила глибоко, доки з природженим йому національно-демократичним почуттєм не з'єднала ся повна гармонія свідомости розуму і він зрозумів, що глум і ганьба критиків становлять йому славу. „Нехай я буду і мужичий поет, аби поет“ — писав він 1842 р. до Тарновського.

Час 1845 і 1846 рр. становлять у житю поета України ту епоху, коли великий талант його дійшов до найбільшої висшини свого розвитку, того розвитку, до якого люде дали йому дійти, але не того, до якого він при инших умовах, не зазнаючи тюрми й десятилїтнього заслання, — спроможен був досягти.

От під сей час помічаємо в житю Шевченка один такий день, коли на душі в його — певна річ — було ясно, тихо, годинно, коли ясні надії на своїх неокраєних крилах ширяли з ним у високій сфері громадського й національного добра.

Відомо, що Шевченко давав і давав зовсїм правдиво велику вагу вихованню артистичного смаку серед молодїжи. Знаємо, що він пильнував стати професором живописї при київськім університетї. Завдяки старанню княжни Репнїної йому в сїм разї поталанило й незадовго до арешту мінїстер освіти затвердив був його „учителемъ рисованія“. Гадки артиста-поета сягали далї: він марив про академію красних штук у столицї України, у Київі. Але тямив добре й потребу поїхати йому за границю, щоб там більш розвинути свій артистичний талант. Та на поїздку недоставало йому коштів. На Кулїшевім весїллю „молода княгиня“ (О. Кулїшиха) постановила собі своє віно повернути на кошти для поїздки Шевченка за границю на три роки. З невимовним захватом прийняв Шевченко таку приради „княгинї“.

Се було 27 сїчня 1847 р. й се був певне пятий ясний день у житю Шевченка.

Таким чином поет стояв тодї на порозї під дверми свого сподїваного ясного шостого дня, стояв під дверми загарливо пожаданого храму; але тодї й поглумила ся лиха доля: вона потай людей поставила біля тих дверей свого Арґуса в особі студента Олексїя Петрова, що своїм доносом на віки замурував Шевченкови двері до сподїваного храму.

Даремна річ шукати ясних днїв у житю Шевченка від часу арешту 5 квітня 1847 р. до часу визволення його з „казарми смердячої“ 2 серпня 1857 р. Усї отсї три тисячі сїм сотень сїмдесять і чотири днї були тяжко темними днями, повними страждань для поета. Тільки инколи і то вже під конець заслання трапляли ся такі днї, що часом мигав ясний промінь, але тільки промінь, що мигав і зникав; але на сїм промінні ми не будемо спиняти ся.

Коли день виїзду Шевченка 2 серпня 1857 з Новопетровського форту можна назвати ясним, радісним днем, то отсе й буде шостий ясний день у пережитих до того часу поетом сорок трьох і пів року свого віку.

Години приїзду Шевченка з заслання в Петербург, перше побаченнє його з Лазаревським, з родиною гр. Толстих, обід у Толстих 12 квітня, здають ся з першого погляду такими, що їх можна-б уважати за години, коли не за днї, ясні, радісні в житю поета. Відомо, що родина гр. Ф. Толстого „з замираннєм серця ждала поета і от прийшов він з довгою сивою бородою, з добродушною усмішкою, з очима повними любови і слїз“. „В житю моєму нїхто мене і я нїкого — каже поет — не зустрічав так сердешно, так радісно, як зустріли ся ми з моєю святою заступницею і з графом Федором Петровичем. Багацько хотїв я їм висловити і нїчого не висловив“; а доня гр. Толстих, Катерина Федоровна, додає, що поет в ту годину тільки й говорив: „Серденька мої! Други мої! Рідні мої! Усї цїлували ся, усї плакали, усї говорили разом“.

Обід 12 квітня, промови, найпаче промова Старова — були великим, вповнї заслуженим пошанованнєм і учтою поета, що „своїми стражданнями піддержав святу віру в те, що дійсне моральної природи чоловіка неспроможні побороти жадні лихі обставини“. Але на те, щоб по правдї покласти цїну отсим дійсне високим моментам, будемо памятати, що то були тільки моменти, що Шевченко був усе ще невольником полїції й нарештї, що „здоровлє його тодї було вже чисто покалїчене засланнєм“.

Та нехай, будемо вважати день побачення його з Толстими по приїздї в Петербург як день ясний, то й тодї побачимо, що з 47-лїтнього поетового віку було в його ледви сїм ясних днїв; усї останнї безрадісні, хмарні, тяжкі. Але тим яснїйш і виразнїйш на сїм темнім життєвім фонї видїляєть ся перед нашими очима величня моральна постать великого Українця-патріота, великого національно-народнього поета, великого страдальника за нарід, великого апостола людської правди, волї й любови.

Чого-чого не перетерпів, якого тільки лиха не зазнав Шевченко; але „всї приниженя, всї наруги пройшли — каже поет, нїби не чепляючи мене. — Найменшого слїду не лишили вони по собі. Кажуть, що досвід є найлїпший наш учитель. Але гіркий досвід пройшов повз мене невидимкою. Менї здаєть ся, що я точнїсенько той самий, який був і десять лїт назад (1847 р. до заслання). В моїй духовоморальній істотї не перемінила ся нїже єдина риса. І я з глибини серця дякую моєму всемогутньому Создателеви, що Він не дав жахливому досвіду зачепити своїми залїзними пазурами моїх переконань, моїх ясних вірувань. Дещо прояснило ся, покруглїйшало, набрало ся більш природного

розміру й виду. Але се добуток старого Сатурна, що летить собі, не хвилюючи ся, а не добуток гіркого досвіду".

Стежачи увесь вік поета, ми отсю його наведену щиру сповідь перед самим собою не можемо брати інакше, як за найправдивійше й найпевнійше свідоцтво тієї величезної моральної сили, яку носив в собі Тарас Шевченко.

Олександер Конiський.

Голоси західно-европейських письменників про Шевченка та його твори. I.

Про Тараса Шевченка писали чужинці не багато, але те, що вони писали, дише щирим подивом до його особи та творів і признає йому визначне місце між всесвітніми письменниками. Шевченко великий не тільки в очах Українців, але і в очах тих чужих письменників (як Німці Обріст, Каверав, Францоз, Ґ. Адам, Вірджінія, Француз Дюран, Анґлійка Войнїч і т. д.), що мали нагоду пізнати його життє та твори.

Перші звістки про вірші Шевченка та про його „Кобзаря" продіставали ся на Захід Европи, коли не рахувати польської лїтератури, дуже скупо. За життя Шевченка Західна Европа мало що знала про його твори („Augsburger Allgemeine Zeitung" 1847, ч. 185), або не вміла їх належно оцїнити (напр. рецензент Шевченкових „Гайдамаків" у липськім журналї: Jahrbücher für slavische Literatur, Kunst und Wissenschaft, 1843, I, стор. 81).

Про Шевченка заговорили щойно по його смерти. В Німців перший, хто зайняв ся Шевченком, був учитель реальної школи в Чернівцях, Ґеорґ Обріст, у Французів Е. Дюран (Durand).

Ґ. Обріст видав у 1870 р. в звідомленню вищої реальної школи в Чернівцях доволї широку розвідку про життє й твори Тараса Шевченка та додав до неї вибір перекладів на нїмецьку мову. Розвідка Обріста має заголовок: „Taras Grigoriewicz Szewczenko, ein kleinrussischer Dichter. Dessen Lebensskizze sammt Anhang, bestehend aus Proben seiner Poesien in freier Nachdichtung (Czernowitz 1870. Gedruckt bei Rudolf Eckhard. Стор. XLV + 63 + [I], 8°"), а додаток з окремим заголовком: „Dumen und Dumken des T. G. Szewczenko in freier Nachdichtung" містить 12 перекладів з широкими річевими поясненнями, а то Гамалїю, Івана Підкову, Гайдамаки (в виїмках), Лїлею, Русалку, Причинну й думки: Дві тополї, Іділля, На Різдво, Тече вода, Ой, чого-ж ти почорнїло, Доля.

У розвідцї зазначує Обріст, що Нїмцї замало звертали увагу на східноевропейські лїтератури, а зокрема на українське письменство, яке безперечно заслугує на прихильне узглядненнє і на докладну та достойну оцїнку. Длятого він по своїм силам порішив познайомити нїмецький світ з прекрасними, щиро національними віршами Шевченка, щоб сим робом заохотити нїмецьких істориків лїтератури та перекладчиків зайняти ся докладно життєм і творами Шевченка. Шевченкове життє й Шевченкові твори достойні безперечно найбільшої уваги, а твори Шевченка, переложені на нїмецьку мову, викликали-б між Нїмцями правдиву сензацію. Своєрідний поетичний талант Шевченка найшов би тодї в широких кругах те заслужене признанне, яким він тїшить ся між своїми земляками, а якого йому годї відмовити як правдивому, ориґінальному поетови.

Шевченкова поезія опираєть ся на прегарній народнїй поезії українського народу. „Штучну поезію Шевченка можна назвати тільки сестрою народньої поезії, сестрою, що дістала краще вихованнє в формах, але не затратила притім анї трохи свого питомого походження, що більше, ним пишаєть ся." „Із джерела народньої поезії черпав Шевченко свої найкращі, найсильнїйші й найнїжнїйші пісні, які переважно не дадуть ся навіть відрїжнити від народнїх і дишуть тією ж самою первісною наївністю та здоровою природністю, що надають народнїй пісні таку велику вартість і таку свїжу принаду. Поетів, що вміли-б надати своїм творам тон і закраску правдивої народньої поезії, бувало завжди небагато. То були великі поети. Шевченко знав сю штуку, але дійшов до неї в тяжкій школї життя, яка вимагала великих жертв, і за те довела його до переконання, що тільки мати природа може добре потїшити та що простота, природність і скромність се незмінний і найцїннїйший скарб."

Зазначивши таким чином звязь творів Шевченка з народньою поезією, звертаєть ся Обріст до обговорення й оцїнки української устної словесности, яку за Боденштедтом і Тальві ставить дуже високо та вважає дуже поважною, здоровою підставою для сотворення національної лїтератури. Потім переходить до життєписи Шевченка й оцїнки його творів і підчеркує декількома наворотами його великі здібности, багату фантазію, цїкавість пізнати світ і людей і витривалість у досяганню своєї цїли. Особливо підчеркує Обріст ту прикмету Шевченка, що він на волї нїколи не забув свого походження та „в кождій хвилї уймав ся за бідним, закріпощеним народом. Його молодечі спомини, — пише він — що пригадували йому тяжке ярмо недолї, під яким стогнав колишнїй свобідний і незалежний український народ, вирінали й тепер ярко перед його очима та запалювали його до пориваючих пісень, у яких змальована в живих образах незавидна доля його земляків під Москалем. Подібно як Американець Льонґфело у своїх „Піснях проти невільництва" або ще перед тим Беранже в своїх „Співанках" звертали увагу своїх земляків на нелюдськість угнїтання ближнїх, так і Шевченко як поет ненастанно працював над освобожденнєм низших верстов народу. І сього вже було-б досить, аби запевнити сьому благородному поетови невмирущу славу, особливо, коли зважить ся, в які конфлїкти мусїв він попасти з ворогами волї в тодїшнїй Росії."

Твори Шевченка на гадку Обріста незвичайно талановиті й багаті змістом. Із перших його творів визначаєть ся „Перебендя" глибоким патріотизмом, „Тополя", красою, чудовою нїжністю й надзвичайним знанням людського серця, патріотична ода „До Основяненка" життєм і силою. Найбільшу одначе вартість має „Катерина", яку Обріст зачислює до ряду віршованих селянських історій, в роді нїмецьких Єремії Ґотгельфа. „Сливе всї вони основані на понурім підкладї та дають нерідко, не переступаючи міри, страшні обжалування вищих станів. В поезіях того роду велить нам

поет зазирати в моральну безодню, від котрої мимоволі мусимо відвертати ся. Усї суспільні хиби теперішнього російського громадянства пануючої верстви розкриває він перед нашими очима, не нарушуючи анї трохи естетичних вимогів. Здаєть ся, що саме в тих соціяльних віршах проявляєть ся найбільша талановитість Шевченка. Вони коштовні, сї малюнки (іділлї) природи, прегарно виконані жанрові образи, що так нагадують Льорена, а заразом такі прості, невишукані, не вважаючи на тенденцію, яку положив поет в основу. Невинні й сентиментальні пісні з вигляду — вони при близшім розглядї показують ся повними завзяття, демократичними творами. Бідолашний, занедбаний, закріпощений селянський люд, цїла інтелїґентність котрого спочиває тільки в почуваннях власного серця, мусить віддавати сей найсвятїйший, неоцїнений скарб людський на поталу своїм тиранам. Особливо часто трапляло ся, що бідні, недосвідчені селянські дївчата через своїх панів кидали ся в воду або йшли на дорогу злочину. Сї сумні обставини давали Шевченкови урожайний ґрунт, з якого виростали його найкращі вірші в роді „Катерини".

„Утоплена" визначаєть ся майстерним способом вислову, з яким Шевченко передає шелест вітру серед очерету. Відоме місце

„Хто се, хто се по сїм боцї
Чеше косу? хто се?"

таке гарне й так майстерно наслїдує легкий подув вітру та шелест очерету, що годї його як небудь віддати в перекладї.

„Гамалїя" на гадку Обріста, що до якої він годить ся з словами польського критика Баталії, належить до найкращих дум Шевченка й визначаєть ся рїшучою мовою, живучістю образів, блискучістю й огнем.

Мистцем показуєть ся Шевченко в історичних піснях, напр. у „Тарасовій ночі" та в „Гайдамаках". Тут виходить наверх його малярський талант і зручне та зі смаком уложене ґрупованнє образів. Його „Гайдамаки", се високо інтересний і величний твір української лїтератури, повний прекрасних подробиць (епізодів).

Велику силу чуття й вислову проявляє Шевченко в творах, звернених проти Москви („Кавказ", „Сон" і т. д.). „В тих віршах він скидає з себе усї пута, не оглядаєть ся на нїщо й на дальші переслїдування та стає в оборонї свого угнетеного народу."

„Думки" Шевченка такі гарні, що ними тільки розкошувати ся. Але до того того треба справдї гарних перекладів.

Свій огляд кінчить Обріст словами, що Шевченко — „співець усього прекрасного й доброго, величне одухотворений співець волї, співець правди та мученик за волю".

Французький письменник Еміль Дюран у своїй статї: „Le poéte nationale de la Petite Russie T. Shevtschenko („Revue des deux mondes", 1876)" підчеркує в першій мірі велике значіннє Шевченка як національного поета та його безпосередню й тїсну звязь з народом і з його поетичною творчістю.

Шевченко знаний не тільки інтелїґенції, але цїлому народови. „Дуже тяжко було-б найти в цїлій новій історії — пише Дюран — поета, котрому неосвічений, сливе неписьменний люд віддавав би таку шану, яку звичайно віддає святим і релїґійним святощам". Могила Шевченка стала ся на Україні віддавна місцем, до якого спішить сїрий люд, щоб пошанувати память покійного поета. „З першим подихом весни, коли соняшне тепло розтопить кригу, що вкривала країну, прочане на взір старих прочан сходять ся з усїх сторін до могили, щоб тут трохи побути. Посїдавши на мураві, спочивають тут на сонечку, по братерськи балакаючи з собою, та кождий по черзї співає на свій лад найкращі думки поета, приграваючи на бандурі".

Шевченко для Українців наче святий. „Українцї почувають потребу зійти ся до купи й до єдинства мови долучити друге, не менш ідеальне єдинство, а се всїми пошановане імя". Двоє коханців хиба не почувають ся близше одно до другого, на одну зіроньку позираючи.

Зате-ж і поезія Шевченка щиро народня. Вона коренила ся в українській кобзарській історичній поезії, що дала Шевченкови таку підставу творчости, як колишнї грецькі співи Гомерови.

„Квіти поезії минулого — пише Дюран — скуплені в його памяти й розжеврілі під промінням його ґенїя коренили ся в плодючім ґрунтї історичної кобзарської поезії та зацвитали наново жвавійше й ще з більшим блеском від старосвіцької поезії. Порівнанне конечне: се зовсїм тіж таки квіти, тільки кращі, теж самісїньке натхненне, таж мова, тіж поетичні звороти, відомі й народови й кобзарям. Козацькі події, дївоцькі жалї, картини з української природи, все, що було тканиною старосвіцької поезії — теж саме і в творах новітнього поета. Маючи більш ґенїяльности, нїж його попередники, він перевищує їх інтересом своїх оповідань і блеском мальованнє".

Шевченко — ґенїяльний народнїй поет, яким сміло може повеличати ся український нарід.

З. К—я.

Месія.

Були то сумні осїнні днї. Вороги завоювали край. Всюди повно було російських салдатів: і в хатї, і на подвірю, і на полї, і в лїсї, гейби мурашки, тільки не такі жваві й роботящі. Живеш у своїй хатї, як не у своїй. Декотрі салдати тїшили ся завойованим краєм і поводили ся бундючно, але багато сумувало. „Пощо менї Карпат? Що менї з Галичини? Царь і так не дасть вольности, хочби ми й цїлий світ завоювали! Як царь побідить, то нас ще більше гнобитиме!" — відказували невдоволені салдати.

Сумний осїнний день заглядав крізь шибки до невеличкої селянської хати, де також зібрало ся багато салдатів на кватири. Сидїли вони кругом на лавах: одні курили люльки мовчки, задумавши ся, инші направляли свої шинелї, ще инші говорили про свої жінки, дїти, про прокляті Карпати та про страшного „Ґерманця". Їх лиця гарні, кругляві, добрячі, з мелянхолїйним виразом. Настрій сумовитий, чи під впливом сїрого дня, чи перед страшною смертю. Завтра виправляють їх у Карпати до бою, але якось не видно в них анї охоти, анї завзятости.

Обидва господарі сидять у кутку зажурені.

Між святими образами на стіні красуєть ся портрет Шевченка: По одній сторонї Мати Божа, а по другій св. Миколай. Дивить ся Шевченко на безталанних своїх дітей цїлої соборної України та, здаєть ся, що плаче . . .

Нещасна доля кинула їх тут зпід Київа, Кавказу та Криму. Слїпе орудє московського уряду.

Менї серце стискало ся з болю. Вони „нещасні“ прийшли тут, щоб у свого рідного брата здушити останки свобідного розвитку українства.

Хочу довідати ся про національну свідомість російських Українців, питаю ся салдатів і показую на пертрет Шевченка:

— Чи знаєте, що то за один був Тарас Шевченко, що глядить на нас з образа сумними очима?

Салдати покинули свою роботу: ті курити, ті шити, а инші говорити, всї задивили ся в портрет Шевченка. Нараз салдат з типовим лицем Москаля зриваєть ся з свого місця та каже: „Я знаю, Тарас Шевченко то був „славний камандір полка“.

На се салдати вибухли сміхом.

— Нї, він не знає — каже один салдат і показує на Москаля з легковаженнєм рукою — то кацап! Тарас Шевченко був український поет і писав українські пісні.

— То ви Українець?

— Так, ми всї тут Українцї, крім нього. Кацап, застиджений, похнюпив голову й не мішав ся вже до розмови.

— Чи читали ви пісні Шевченка?

— Читав, оскільки можна читати в Росії.

— Звідки ви?

— Я з Криму зпід Севастополя, я мешкаю над самим Чорним морем, я є мужиком, — і назвав своє рідне село.

— Чи в вашім селї живуть також кацапи?

— Нї, самі Українцї — відповів поважно — також і в сусїднїх селах скрізь коло Севастополя живуть Українцї.

— Дуже мене то тїшить, що всї знаєте про Тараса Шевченка.

— Ах! Тарас Шевченко, то наш месія! — закликав салдат урочисто.

— Дай, Боже, — кажу до них — щоб його дух визволив вас з московської неволї!

— Дай, Боже, — закликали салдати, бо московська неволя вже нам добре надоїла! *Е. Б.*

Вісти.

Плян видання творів Т. Шевченка по нїмецьки. Для пошанування столїтнього ювилею уродин Т. Шевченка мав вийти у Липську з кінцем 1914 р. двотомовий збірник Шевченкових писань у нїмецькім перекладї під редакцією лєктора нїмецької мови на черновецькім унїверситетї, д-ра Гуґона Гайслє (Häusle) та лєктора української мови д-ра З. Кузелї. Збірка, до якої лїтом 1914 р. пороблено редакційні приготовання, мала дати в двох невеликих томиках найконечнїйший матеріял для пізнання й повного зрозуміння творчости Шевченка, і так у першім томі крім передмови відповідну розвідку про життє й твори, бібліоґрафію нїмецької лїтератури про Шевченка з головним узглядненнєм перекладів і вибір поезій, у другім томі вибір оповідань і листів та виїмки з дневника. Збірка мала бути прикрашена двома портретами Шевченка, подобизною його письма й репродукціями його декількох малюнків і рисунків.

У збірку віршів мали ввійти найкращі дотеперішнї переклади, які мали бути перед друком докладно порівнані з ориґіналом і справлені, оскільки розходило ся про живучих авторів, у порозумінню з перекладчиками, й цїлий ряд нових перекладів, які мав приладити др. Гайслє, що для тої цїли вмисне вчив ся української мови, й декількома иншими співробітниками. Особливу вагу клало ся на таку передачу ориґіналу, щоб у перекладї не затрачувала ся його краса й вірність, а заразом, щоб переклад зладжено поправною нїмецькою поетичною мовою та щоб він був зрозумілий чужинцеви. Для останньої цїли було в плянї додати, де потреба, короткі річеві пояснення.

На жаль війна розбила виконаннє роботи. З оголошеннєм мобілїзації др. Гайслє мусїв вступити до військової служби та пробуває тепер у російськім полонї.

Читаннє творів Шевченка. На вищім курсї лєкторату української мови на черновецькім унїверситетї читано й пояснювано в 1914 р. Шевченкові твори, думки, Наймичку, Гайдамаки й Артиста, з помічним уживаннєм перекладів Вірджінії та Зелїба.

Зїзд представників київських кооперативів у справі збуту сїльсько-господарських продуктів, що відбув ся з початком лютого, ухвалив зайняти ся орґанїзацією молочарських і яєчних спілок та спілок для випасу худоби й злучити їх в окремий центральний союз, зорґанїзувати кустарні кооперативи й сцентралїзувати їх для спільного збуту при помочи державного банку та земських кредитових орґанїзацій у Київі. З'їзд признав важним, аби спілки були з собою в тїснїй звязи й щоб усе дїяло ся за спільним порозуміннєм за посередництвом спілкових союзів, що мають старати ся і про вивіз за границю.

Лїквідаційнї комісії в Росії. „Новое Время“ доносить за „Виленскимъ Вѣстникомъ“, що вже зачали функціоновати ковенська, віленська й мінська лїквідаційна комісія, що мають виплачувати належитість за знищені й реквіровані річи. Мінська лїквідаційна комісія урядує в Смоленську для ковецької, радомської, х о л м с ь к о ї, петриківської, л ю б л и н с ь к о ї (крім повітів соколівського й сїдлецького), мінської, могилївської і г р о д н е н с ь к о ї (повіти берестейський, пружанський, кобринський і слонїмський) ґубернії та для ковельського й володимир-волинського повіту волинської та двох повітів віленської ґубернії. Віленська комісія урядує в Вітебську для всїх инших місцевостей. Комісії виплачують одначе тільки 25% понесеної страти.

Йод на Українї. Недавно донесли російські часописи про находки йоду на українській території. Тепер подає „Приднѣпр. Край“, що катеринославська досвідна стація видобула за час від 14—24 сїчня пів пуда металїчного йоду й 100 фунтів йодової тинктури і що в Одесї кінчить ся будова печей, що мають продукувати йод на більшу скалю.

Із Уманщини. Великим лихом теперішнього життя на селї являєть ся дїяльність скупщиків, число котрих дуже розмножило ся. В уманськім повітї вони розкинули всюди свої сїти, і в містї і по селах, де тільки видно між людьми лихе положеннє, й, використовуючи обставини, а особливо зростаючу дорожню, скуповують за безцїнь усїлякі річи, навіть нерухомости, збиваючи на тім великі гроші. В останнїх часах вони використували й використовують біду висе-

ленців, за якими йдуть хмарами. Щоби лекше справити ся з нещасливими людьми, ті спекулянти беруть ся на всїлякі підступи й розпускають неймовірні чутки, напр. що власти втїкачам відберуть усе майно або відкуплять його за дуже малі гроші. Крім того вони використовують людську біду й купують напр. корови по 5—7 рублїв за штуку, коні по 10—15 руб., півкожушки вартости 20—22 руб. за 2—3 руб., чоботи по 1—2 рублїв і т. д. Через те виселенці лишають ся з часом і без свого добра, і без грошей. Для місцевої людности спекулянти вживають инших страшил (напр. що ворог скоро надійде) й набувають від неї за безцїнь збіже, худобу, землю, хати і т. д. Особливо використовують вони ті родини, члени яких пішли на війну.

З російських настроїв. Кореспондент „Нового Времени“ пише в числї з 10 лютого: „Розмови про війну відступили на другий плян. Чи вони надокучили, чи набридли, не знаємо того. І в столицях і на провінції говорять найбільше про добрі заробітки. Сї два явища стали очевидно загально-російськими. Я записав декілька влучних виразів, що означують напрям народньої думки й настрою народу, які звучать: „Грабуй і багатїй!“, „Не збагатїєш тепер, нїколи не збагатїєш“, „Тепер тільки дурень не робить капіталу“. І дїйсно всї порозумнїйшали, всї старають ся збагатїти, всї захоплені гонитвою за великим заробітком, за добрим зиском.“

А в „Русск-ім Слов-і“ відомий російський письменник Данченко пише: „Країна замучена й ограблена, щоб розпустні сотворіння могли тягати на своїй шкірі підлі бриліянти, щоб учорашні голодні льокаї могли напивати ся шампаном і жерти за раз стільки, що за се можна було-б зладити санїтарний поїзд. У Петербурзї й Москві є тепер сезон якихось пяних собачих весїль, де блищучі бриліянтами й обнаженим тїлом проститутки марнують останні сили полишеної тут молодї“.

Стан спілок у зїньківськім повіті, полтавської ґубернії. Кооперативний рух прибрав у зїньківськім повіті доволї широкі розміри. Так істнує тепер у повіті 20 споживних спілок, 16 кредитових і 13 господарських, які дістають підпомоги від земства. Крім того повстало там в останнїх часах кількадцять спілок для збуту молока, яєць і господарських машин, а також окремі спілки домашнього промислу. Пристосовуючи ся до хвилї, спілки торгують збіжем, залїзом, господарськими машинами то що й причиняють ся значно до управильнення й пониження торгових цїн.

Російські залїзничі порядки. Член Державної Думи Ярмолович звернув ся до мінїстра залїзниць А. Трепова з жалобою на те, що залїзниця затратила цїлий маєток реальної школи й жіночої ґімназії в Рівнім, висланий з стації Рівне до Ромна лїбаво-роменської залїзниці ще в серпнї минулого року. Посилка дотепер не прийшла до Ромна і не знати, де находить ся. Нїякі пошукування не помагають. Через те обі школи дотепер не могли уладити ся й зачати науки. Мінїстер Трепов розпорядив телеґрафічно далї шукати за затраченим ладунком.

Незадоволеннє війною на Україні. Як повідомляє „Полтавскій День“, уряд розіслав земським начальникам циркуляр, у котрім між иншим зазначує, що теперішня довга війна вимагає від населення необхідних величезних жертв. Для людей, які мають якийсь рівень розвитку й освіти, такі наслїдки світової війни зовсїм зрозумілі, а почуттє обовязку й патріотизму примушують їх зносити сї тяжкі обставини, щоб осягнути успіх у війнї. Але трапляєть ся, що серед населення ті чи инші розпорядки уряду, спричинені потребами воєнного часу, викликають незадоволеннє, а навіть нарікання. З огляду на теперішнї події такого настрою в нїякім разї не можна допустити й обовязок урядів, які стоять найблизше до сїльського населення, не допускати до нього й не давати йому можливости показувати ся. Разом з тим місцеві уряди мусять дбати про піднесеннє патріотизму серед населення.

Гадаємо, що коли земські начальники, ненависні для сїльського населення, почнуть розвивати російський патріотизм серед українського селянства, осягнуть тим хиба зовсїм противні наслїдки.

Людність Одеси. Із статистичних дат, які принесла воєнна перепись в Одесї, виходить, що місто мало без військової залоги 504.605 людности, з того 226.852 мущин (45%) і 277.753 жінок (55%). Особливо замітний убуток мущин, яких в Одесї завжди було більше нїж жінок. В 1899 р. напр. на 327.725 душ людности без війська було 165.642 мущин (51%) і 162.083 жінок, себто (49%). Се один із наслїдків війни, так само, як і значне число порожнїх мешкань, 14.775 на загальне число 112.775.

Е. Шольп. У Київі помер член першої Думи та співредактор „Кіевск-ої Мысл-ї“, Е. Шольп, що був між иншим основателем української комісії в комітетї конституційно-демократичної партії першої Думи й постійно реферував про українські справи на партійних конференціях і з'їздах. Покійний дуже щиро відносив ся до українського питання й жив у близьких зносинах з українською суспільністю. На похоронах небіщика, що відбули ся дня 24 сїчня, промовляв по українськи від української інтелїґенції д. Прокопович, висловлюючи між иншим надію, що товариші покійного підуть по тій самій дорозї повного признання ваги національному питанню. Українське громадянство зложило на могилу вінок з надписом: „Невтомному й певному спільникови на громадській роботї“.

Осушеннє болот у полтавській ґубернії. На останнїх ґубернських земських зборах, що відбули ся в лютім, рішено далї осушувати болота в полтавській ґубернії, щоб побільшити обшир землї, придатної до ужитку. Дотепер уже прибуло через осушеннє 20.000 десятин управної землї. Постановлено також приступити до виробу торфу, якого дуже багато на Україні, як се виходить із реферату М. Орішко-Чаповського (Про торфові і буровуглеві засоби України), виголошеного недавно на київськім зїздї в справі використання торфяного багацтва України.

Кінематоґраф на селї. Кооперативна спілка в селї Вязівцї, черкаського повіту, завела своїм коштом кінематоґраф, до котрого радо ходять місцеві селяне на шкоду явним і тайним шинкам. У кінематоґрафі не виставляєть ся звичайної „кінової“ програми, а показуєть ся образи наукового-просвітного змісту, з ґеоґрафії, історії, природознавства й т. ин.

Кріза між київськими націоналїстами. Відомий чорносотенець А. Савенко виступив з редакції „Кіевлянина“ після 17-лїтнього співробітництва, зложивши заяву, що партія правих показала ся в часї війни антипатріотичною й антидержавною й що він стоїть за обєднаннєм усїх поступових елєментів держави, щоб добити ся побіди над ворогом і вести корисну роботу в Росії також і після війни. Чорносотенцї для Савенка замало національні.

Збільшеннє кари на російських дезертирів. На предложеннє зборів головних воєнних і воєнно-морських судів з 25 сїчня 1916 р. побільшив царь значно кари за втечу з фронту до ворога, за змови й аґітацію в сім напрямі, за навмисне калїченнє себе й т. ин., при чім за деякі з сих злочинів призначуєть ся смертну кару й довічну каторгу.

Дїяльність київського віддїлу Тетянинського комітету. Дня 27 сїчня с. р. відбули ся в Київі святочні збори Тетянинського комітету, на яких зложено звідомленнє з дїяльности центрального видїлу й його київського виддїлу. Тетянинський комітет, що має тепер 54 ґубернських віддїлів, був спершу одинокою державною орґанїзацією несення помочі потерпівшій людности й щойно законом з 30 серпня ст. ст. 1915 р. віддано справу несення матеріяльної помочи мінїстерству внутрішнїх справ. Не вважаючи на те, Тетянинський комітет не зменшив своєї дїяльности й видатків, які виносили в серпнї 2,677.307 карб., у вереснї 5,779.689 карб., у жовтнї 4,021.807 карб., у падолистї 3,292.720 карб., у груднї 3,471.158 карб., а загалом 21,563.628 карбованцїв. Головну увагу звертав комітет на справу помочи дїтям уладжуваннєм дїточих захистів, на справу помочи шкільній молодїжи й на забезпечуваннє втїкачів одїжю.

Київський віддїл повстав доволї пізно, бо з початку війни не було його потреба. Суспільність на власну руку займала ся хвилевими потребами дня. Так напр., аби прийти з помічю Польщі, зорґанїзовано комітет „Київ-Польщі“, який у короткім часї зібрав 147.168 карбованцїв. Першими втїкачами з західних, польських провінцій, займили ся національні, польські й жидівські орґанїзації, для нечисленних Москалїв і Українцїв, що з кінцем 1914 та з початком 1915 р. прибули до Київа, заложено захист при Михайлівськім монастирі.

Одначе доривочної помочи стало скоро замало й се дало привід до заснованнє окремого віддїлу Тетянинського комітету. Його потреба стала дуже пекучою, коли з весною 1915 р. зачала до Київа напливати велика хвила виселенцїв і втїкачів із Галичини, Холмщини, Волинї, Поділя й Бесарабії. Тодї й зачала ся ширша дїяльність комітету, що взяв на себе поміч для Київа, лишаючи поміч для ґубернії земському й городському Союзови.

Головна хвиля виселенцїв йшла через стацію Київ-товаровий і тут відкрив Комітет харчівний пункт, в якім харчувало ся нараз по 15.000 осіб денно. Для тих збігцїв, що прибували Днїпром, заложив Комітет харчівні в київських пристанях, а також у Трипілю, Прохорівцї й Бужинї.

Між збігцями найбільше лихо терпіли дїти, що приїздили до Київа в вельми нужденнім видї, дуже часто без батьків і опіки. Для них зорґанїзував Комітет у порозумінню з місцевим фребльовським товариством і лїґою оборони дїтей окремі захоронки й захисти.

Щоб зарадити переповненню місцевих шпиталїв наслїдком поширення епідемічних недуг між виселенцями, відкрив комітет у Київі шпиталї для дорослих на 200 ліжок і для дїтей на 35 ліжок. Для членів родини, що сходили ся з недужими, уладжено в контрактовім домі ізоляційне приміщенне на 1000 осіб, а для переходових збігцїв захист на 800 осіб у будинку касарнї бесарабського полку й на 350 осіб при Михайлівськім монастирі.

Дуже пекуча була справа забезпечення збігцїв білєм і одїжю. Тому, що не можна було в Київі купити стільки біля й одїжи, уладив комітет збірку, що дала 3.400 карб. грішми й 50.000 штук усїляких річей. Крім того відкрив власні робітнї, про що свого часу згадувало ся в „Вістнику“.

Коли число збігцїв осеню зменшило ся, звернув комітет більшу увагу на місцевих київських збігцїв, яким допомагав білєм, одїжю, лїкарською опікою і т. д. Допомагав також виселеним урядникам і робив заходи коло орґанїзації сталого захисту для осиротїлих дїтей.

Помічю Тетянинського комітету користують ся збігцї усїх народностей, одначе головна допомога дістаєть ся Москалям і Українцям із Росії, бо Поляками, галицькими Українцями, Жидами й Лотишами займають ся окремі, національні орґанїзації. Із загального числа збігцїв, що користували ся помічю Комітету, було 77·86 % православних, 14·49 % римо-католиків, 1·74 % Жидів і 5·91 % инших вироісповідань.

Від початку своєї дїяльности, від 1 жовтня ст. ст. 1914 р. до 1 сїчня 1916, видав київський віддїл 813.852 карб. 95 коп. на підпомоги національним орґанїзаціям і мав загалом 871.837 карб. 75 коп. загального розходу. З того пішло 180.540 карб. на харчові стації, 124.904 карб. на запомоги збігцям, 107.639 карб. на медичну поміч, 25.995 карб. на одїж і білє, 22.512 карб. на приміщенне збігцїв, 11.222 карб. на педаґоґічні курси і т. д.

Київський віддїл опікував ся в Київі 3 середнїми школами й 5 народнїми школами для дїтей збігцїв. В усїх тих школах учить ся 1.335 дїтей. Під опікою київського віддїлу находить ся 30 дїточих захистів, в яких приміщено 1.370 дїтей. В інформаційнім бюрі вплинуло 11.331 записок і 6.700 адрес осіб, що шукають коло 20.000 людей.

Із инших статистичних даних годить ся ще згадати, що в харчових стаціях харчувало ся від 1 серпня 1915 р. до 1 сїчня 1916 р. 1,013.107 осіб,

На переломі.

Незабаром вийде під сим заголовком великий, з багатьома малюнками календарь „Союза визволення України“, понад 20 аркушів друку. Є се памяткова книжка для кождого щирого Українця на згадку сучасного великого часу, який становить переломову добу в життю нашого народу, нашої нації. В нїй знайде читач цїлий ряд цїкавих статей, котрі всесторонньо освітлюють українську справу, наше минуле й нашу теперішність. От короткий перегляд сих статей: Проф. Лепкий, На новім порозї, Проф. В. Сїмович, Шевченків заповіт, Др. Л. Цегельський, Про причини великої світової війни, Др. З. Кузеля, Наше минуле (коротка історія України), Проф. Б. Лепкий, Кінець української волї, Др. Л. Цегельський, Самостійна Україна, йогож, Про назви „Русь“ і „Україна“, Проф. Ст. Рудницький, Україна (коротка ґеоґрафія), С. Кузик, Потреба самостійности України з економічного погляду, Проф. Б. Лепкий, Погляд на укр. літературу, Проф. В. Сїмович, Короткий огляд укр. літератури, Др. В. Левицький, Українці в Австрії, Др. М. Лозинський, Укр. представництво в Австрії, Вол. Темницький, Укр. Січові Стрільці, Ів. Чупрей, Січовий рух, Проф. Боберський, Сокільський рух, Др. І. Крипякевич, Коротка історія укр. війська, Вол. Дорошенко, Українство в Росії, А. Жук, Союз визволення України, Проф. Гр. Микетей, Червоний Хрест, Вол. Темницький, Огляд світової війни і ин

Поза тим в календарі поміщено багато поезій найвизначнїйших наших письменників, дібраних так, щоб доповнювали й поглиблювали зміст відповідних статей.

Ціна календаря незвичайно дешева, всього 1 Кор. 50 сот. без пересилки.

Купуйте отсї дешеві видання „Союза визволення України“:

Тарас Шевченко. Кобзарь. Вибір поезій, випуск І. і ІІ. Відень, 1915. Ціна кождого вип. брош. 1 кор., в оправі 1 кор. 40 сот.

Відомости про російську Україну (Січовим Стрільцям). Цаґород, 1915. З друкарнї „Союза визволення України“. Ціна 15 сот.

Сїм Пісень. Гостинець для українських вояків від „Союза визволення України“ (з нотами). Ціна 20 сот.

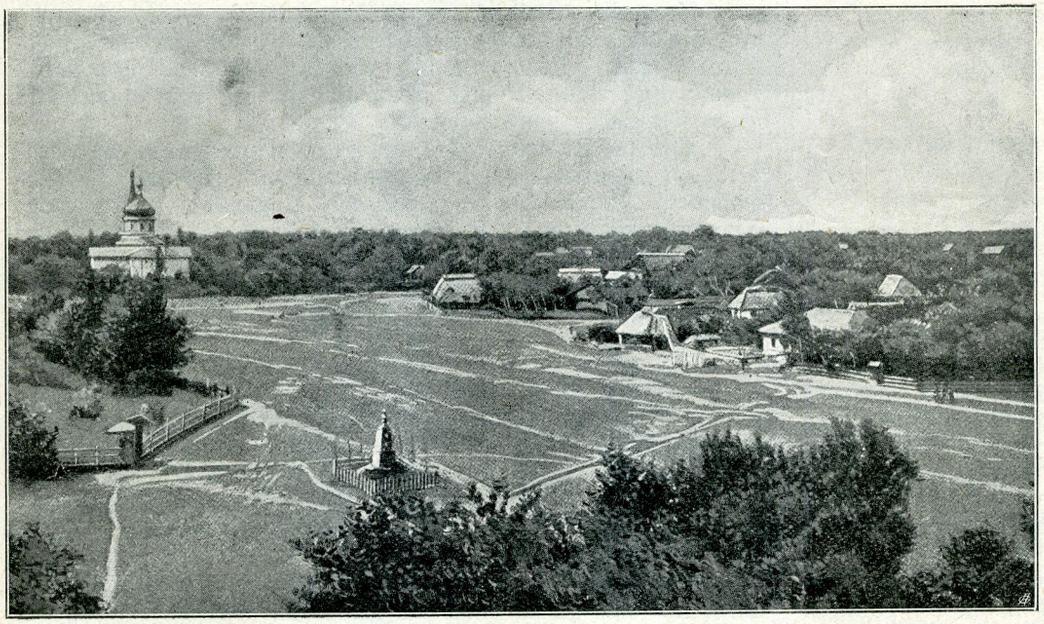
Краснов. Що тепер дїєть ся в Росії? Відень, 1916. Ціна 10 сот.

Проф. М. Грушевський. Як жив український народ. Коротка історія України. З малюнками. Цаґород, 1915. Ціна 50 сот.

Богдан Заклинський. Що треба знати кождому Українцеви? Відень, 1915. Ціна 20 сот.

Українські колядки. Третє виданнє. Відень, 1916. Ціна 20 сот.

Всї видання можна набути в адмінїстрації видань С. В. Укр. Wien, VIII., Josefstädterstrasse 79, II. Stiege, Tür 6. Книгарням знижка 25 процент. Ґроші просить ся висилати з ґори переказом або почтовими марками.

Село Кирилівка, де провів свої дитячі лїта Т. Шевченко.

Взорець образка з альбуму:

UKRAINA.
Land und Volk.

Україна. Край і нарід.

40 образків з нїмецької книжки „Ukraina“ д-ра Степана Рудницького. Титуловий рисунок пані Олени Кульчицької. Відень, 1916. Цїна 2 К.

Отсей прегарний альбум, виданий „Союзом визволення України“, повинен найти ся у кождім українськім інтелїґентнім домі. Спішити з замовленнями, бо наклад невеличкий.

Накладом „Союза визволення Україна“ вийшла велика книга д-ра **Степана Рудницького,** проф. унїверситету у Львові, п. з.

UKRAINA, LAND UND VOLK

(Україна, край і нарід).

Се перший більший твір в нїмецькій мові, що займаєть ся Україною, значить цїлим полуднем східної Европи, та гарно виповнює прогалину, яка була досї в науцї ґеоґрафії. Книжка повинна найти ся в руках кождого інтелїґентного Українця.

Її зміст такий: Україна як ґеоґрафічна одиниця. I кн. Фізична ґеоґрафія. Положенне й великість. Чорне море й його побережа. Загальний огляд будови поверхнї України. Українські верховини. Українські височини. Українські низи. Ріки й річки України. Український клїмат. Ростинний і звіринний світ України. II кн. Антропоґеоґрафія. Етноґрафічні границї України. Число й розміщенне Українцїв по їх землї. Український народ як антропоґеоґрафічна одиниця. Загальні замітки. Антропольоґічні прикмети Українцїв. Українська мова. Історично-полїтичні традициї та змаганя Українцїв. Українська культура. Взаємини між землею й народом України. Економічно-ґеоґрафічний огляд України. Ловецтво й рибальство. Лїсове господарство. Хлїборобство. Садівництво й городництво. Скотарство. Мінеральні багацтва. Промисл. Торговля й комунїкація. Области та селитьби України. Спис важнїйшої лїтератури та докладний показчик імен і річей.

До книжки додано 6 карт: поглядову фізичну карту України 1:5000000, ґеольоґічну, тектонїчно-морфольоґічну, клїматичну, ростинно-ґеоґрафічну й етноґрафічну карту східної Европи 1:10000000.

Замикають книжку 40 образків, що представляють краєвиди й народнї типи України.

Виданнє дуже гарне та старанне. Карти й образки виконані вповнї бездоганно. Цїна в порівнанню до величезних коштів накладу невисока: 10 кор. за брошурований примірник, а 12 К за примірник у гарній синїй оправі з золотими витисками.

UKRAINISCHE NACHRICHTEN

(Mitteilungen d. Bundes zur Befreiung d. Ukraina)

Орґан Союза визволення України.
Виходить у Відні раз на тиждень.

Одинокий український **тижневник** у нїмецькій мові всеукраїнського, самостійницького й безпартійного напряму.

Редакція: **Wien, VIII. Josefstädterstr. 79**
II. Stiege, Tür 19. — Адмінїстрація: Tür 6.

Зміст: Чим є для України Шевченко. — В. Самійленко: 26 лютого (ст. ст.). — Франц Дідеріх: Співець волї України. — Проф. А. Єнсен: Будучий Кобзарь. — Проф. Ів. Шишманов: Роля України в болгарськім відродженню. Вплив Шевченка на болгарських поетів передвизвольної доби. — У. С. С. Юра Шкрумеляк: Пророк (В 102 роковини уродин українського Ґенія. — С.: Шевченко яко маляр. — Ол. Конишський: Ясні днї в життю Тараса Шевченка. — З. К—я: Голоси західно-европейських письменників про Шевченка та його твори. — Е. Б.: Месія. — Вісти: Плян видання творів Т. Шев. по нїмецьки. Читанне творів Шев. З'їзд представників київ. коопер. Лїквід. ком. в Росії. Йод на Укр. Із Уманщини. З російських настроїв. Стан спілок у зїньківськім повітї полтавської ґубернії. Російські залїзничі порядки. Незадоволенне війною на Українї. Людність Одеси. Е. Шольц. Осушенне болот у полтавській ґубернії. Кінематоґраф на селї. Кріза між київськими націоналїстами. Збільшенне кари на російських дезертирів.
Дїяльність київського відділу Тетянинського комітету.

Відповідає за редакцію: Волод. Біберович.
З друкарнї Адольфа Гольцгавзена у Відні.

Львівська державна наукова бібліотека

Preis 30 Heller.

ВІСТНИК

(Nachrichtenblatt des Bundes zur Befreiung der Ukraina)

Союза визволення України

Виходить що тижня в неділю.
Річна передплата виносить 10 К., 10 Мар., 2 Дол., 4 рублї, піврічна 5 К., 2 рублї, квартальна 3 К., 1·20 рублї. :-: Ціна сього числа 30 сот., 10 коп.

Редагує Комітет.
Видає і відповідає за редакцію: **Волод. Біберович.**
Адреса редакції: Wien VIII., Josefstädterstraße 79, II. Stiege, Tür 19. Адмінїстрація: Tür 6.

Менших рукописей і віршів не звертаєть ся; з приводу того не входить ся в нїяку переписку.

III. рік. Ч. 23—24. Відень, 19 марта 1916. Ч. 83—84.

Купуйте в адмінїстрації нашої часописи Кобзарь Т. Шевченка в двох частях, брошуровані примірники по 1 К, оправлені по 1.40 К.

Львівська державна наукова бібліотека

Державна Дума.

Конфлїкт між Думою та правительством зростає. Поступова більшість Думи вперто домагаєть ся уступлення кабінету Штюрмера. Але поза тим єдности нема і в самім поступовім бльоцї. В той час, як кадет Мілюков згоджуєть ся на утвореннє мінїстерства „довіря“ і його товариш Маклаков твердить про необхідність утворити мінїстерство довіря, „щоб знайти вихід з того трудного положення, в яке завели Росію люде старого режіму, нездібні зрозуміти потреби та завдання теперішнього часу“, поступовець Єфремов уже домагаєть ся „мінїстерства, відповідального перед Думою.“ Ще більш рішучо виступає проти правительства трудовик Дзюбинський, заявляючи: „Трудова ґрупа висловлює переконаннє, що всї зусилля народу мусять бути направлені на оборону краю та на утвореннє нової виконавчої влади, відповідальної перед народнїм представництвом, без чого всї жертви будуть безцїльні. Дїяльність правительства за останнї пять місяцїв яскраво довела, що вона цїлком незгідна з інтересами оборони й держави та що дальше положеннє сучасного правительства на чолї держави може причинити ся до цїлковитого полїтичного господарського й морального розгрому держави.“

Ще гострїйше виступили проти правительства соціяльдемократичні посли Чхеїдзе, Скобелєв і т. д. Але напади Чхеїдзе були направлені не лишень проти правительства, а й проти опортунїстичної, хрунївської полїтики самого поступового бльоку. „Поки сей бльок“, говорив Чхеїдзе, „буде повернений спиною до народу й обличєм до мінїстерських лав, він буде засуджений на повну безсильність. Ми з свого боку заявляємо, що поступові кроки бльоку ми будемо піддержувати, але всї його угодові заходи будемо здемаскувати найбільш немилосердним способом. Коли ви говорите, що ви (лїберали) борете ся за власть в державі, то се величезний блуд; боротьба за власть є гаслом сьогоднїшнього дня, бо коли власть лишить ся в руках тих, що сидять тут, добра й порятунку державі не буде.“

З крайнього правого боку нападено також на поступовий бльок. Марков II виступив проти поступових домагань відповідального мінїстерства та гострої критики дїяльности громадських інституцій у часї війни.

Можна було-б думати, що боротьба між правительством і Думою та між думськими партіями робить більш інтензивною дїяльність „російського парляменту“, але в дійсности так воно не є; поруч з безплідними, нервовими суперечками в Думі помітна деяка апатія, найбільш певною ознакою якої являєть ся те, що посли зачинають щораз частїйше не з'являти ся на засїданнях Думи. Проти сього запротестував Караулов, іронїчно констатуючи, що держава певно з більшою нетерпеливістю, нїж посли, чекала на скликаннє Думи, бо багато місць у Думі світять пусткою. „Вітчина в небезпецї й усї ми тут мусимо бути присутними“, казав він.

Дуже характеристичним для російської безпорадности, являєть ся і той, сам по собі дрібний фактъ, що російські парляментарі готові чекати запомоги навіть від мікроскопічної республики Португалії. За декілька днїв до виповідженя війни Нїмеччиною Португалії Ковалевський урочисто заявив у Думі: „В найблизшій будуччинї треба чекати приєднання одної південної республики до порозуміння. Ми гаряче витаємо се, бо новий союзник міг би мати великий вплив на морське положеннє Нїмеччини й порозуміння.“

А поза тим Дума починає готувати ся до миру в заграничній і внутрішнїй полїтицї. Про великі завдання Росії в сферї „увільнення поневолених народів Европи“ вже нїчого не чути. Навіть на рабську промову Гарусевича дано дуже помірковану заяву. А властиво Ковалевський досить зимно відповів, що „Росія вважає своїм обовязком незалежно від міжнароднього рішення долї Польщі піти назустріч усїм законним змаганням польських братів, що лишили ся вірними загальнославянській справі.“

В кінцї своєї промови Ковалевський зажадав „утворення особливого орґану при мінїстерстві заграничних справ з участю в нїм членів законодатних палат, котрий мав би виготувати відповідну програму домагань Росії на майбутнїй міжнароднїй конференції.“ А перед декількома місяцями російські націоналїсти твердили ще, що жадної міжнародньої конференції по війні не може бути, бо почвірне порозуміннє буде просто диктувати свої умови миру переможеним противникам.

У своїй промові в Думі Караулов подїляє завдання держави на такі, котрі треба виконати в часї війни та по війні. До останнїх належать справи фінансові, господарські, адмінїстраційні, суспільні і т. д. — „Розвязувати їх по війні“ — казав Караулов — „буде запізно. Поки ви будете збирати ся, панове, збереть ся вулиця й перешкодить вам скінчити вашу плідну працю.“ Погрози вуличною революцією в Думі належать у всякім разї до нових методів думської полємїки, особливо коли їх уживає мирний трудовик. Досить характеристична також заява Караулова в справі заграничної полїтики, в якій між иншим говорить ся: „Ми мусимо за-

безпечити державу від небезпеки нового поневолення, звідки воно ній походило-б, чи з боку наших теперішніх ворогів, чи з боку наших теперішніх приятелів.“ Останнє реченнє відносить ся до Анґлії, яка вже тепер захоплює в свої руки в видї процентів за позичені Росії міліярди копальнї золота, державні лїчничі місцевости на Кавказї і т. и.

Таким робом Росія, що почала війну „за увільненнє поневолених націй Европи“, тепер уже старає ся сама забезпечити себе від можливого „поневолення“. Так іронїзує історія над хижаками.

М. Троцький.

ЧУДО.

(Нарис).

Червень.

Час, де розпукують ся пупінки цвітів, де цвітуть рожі, липи й таке инше чудове в природї. В містї на той час розпаношуєть ся спека. Вона тут гірша, ніж далеко на полях і нивах. Вона нїби скупляєть ся межи мури, щоб не шкодити хвилюючому, достигаючому збіжу, не засушувати його передчасно, випиваючи з нього вохкі, жизненні соки.

Над вечір одного дня, коли сонце ладило ся до сховку і вже й зпомежи мурів усунуло ся, вона розвіяла ся кудись, зоставляючи по собі лиш легкий спомин сили тепла, — мешканцї гуртом висипали ся по вулицях, щоб полюбувати ся воздухом і відітхнути широко. В містї перебували вже свої, Австрійцї, тож можна було свобідно проходжувати ся і гуторити.

— — — — — — — — — — — —

Перед одним правительственним будинком стоїть вояк на вартї. Він стоїть неповорушно в своїй будцї, або виступаючи з неї, проходжуєть ся кілька кроків перед будинком вперед і назад.

І знов стоїть і знов проходжуєть ся. Так через дві години. Потім приходить другий, він уступає і відходить, щоб по упливі двох нових годин наново з'явити ся на своїм місцї і сповняти службу.

Коли-ж він оттак будинок сторожить, чи не за кождим перехожим стежить очима, — має він заєдно то перед своєю душею, не може позбути ся того, що нїби від місяцїв уже завзяло ся на нього, випиває краплю за краплею його розум чи мозок і поволї щось з нього виробляє. — Воно — то тота місцевість, ті хвилини, в котрих з заду, понад головою, понад плечима, коло вух перелїтали, свистїли ворожі кулї, ревіли громом гармати — відбувало ся пекло.

„Схорони ся!!!“ гукнув до нього в ті страшні хвилї один з його камратів і сам висмикуєть ся, мов кіт, з свого місця під деревину, що недалеко росла, котру нїби сама Божа рука поставила чи не на сей саме час для чиєїсь охорони. „Моє місце тут, я присягав!“ відкликнув він. „Будь Божа воля!!!“... Ледви що кликнув він отсї слова, як ударив знову грім, і він нараз бачить — його камрат, що ледви що рушив ся з місця, щоб скочити під дерево, біжить вже кілька кроків перед ним — але, всемогучий Боже! — без голови, а за хвилину — дві валить ся до долу . . . З ним самим дієть ся таке, нїби він скаче вперед, в клекотяче пекло з гуків, крику, зойку.

Хто з них обох зостав ся без голови — він, чи камрат? В першій хвилї не знав. Він сього ще й через кілька день не знав. — Він лише нараз побачив себе в шпиталї, між масою инших камратів і як коло нього порали ся лїкарь, доглядачки, жінки й инші люде.

І потім наново нїчого не знав.

— — — — — — — — — — — —

Пять місяцїв минуло з того часу, а його мучить усе ще від часу до часу та картина. Він плаче й смієть ся на спогад того. Він не знає, чого він плаче, і не знає, чого його сміх збирає.

— — — — — — — — — — — —

А крім того ще щось і друге.

То друге стає слїдом за першим, нїби з иншого якогось світа, противного, далекого, що виволїкло ся з того самого пекла й опинило ся, втиснуло ся на віки в память.

Шпиталь.

Він там був, щоб відшукати свого рідного брата, та не віднайшов. Той поздоровів і від'їхав.

Увіходить туди, а там тихо, а може йому так здавало ся. Давно тишини, супокою не зазнав...

Отже тихо.

Чому так? Ходять на пальцях чи не всї. Говорять більше тихцем. Обережно ступає й він сам, хоч не знає ще чому. Нїби вступив у храм смерти, що ховаєть ся за зачиненими дверми та не дає живим говорити голосно, ступати, ба навіть дихати і грозить. Сумно. Страшно. Він, як сказано, прийшов свого брата відвідати, що мав тут знаходити ся і лїчити ся на очі, котрі через ворога також потерпіли.

Ступає в одну салю, оглядаєть ся і нїби відразу в серцю схолоднїло. Що він бачить? Де-б і не поглянув, всї ушкоджені на очі, або вже слїпі. Стільки горя! — він не може спамятати ся. І не замічає, як підводить руки і верхом їх утирає сльози. Ах, вони в нього ллють ся. Ллють ся, як і в поранених. Він гине, він зараз згине з жалю... а очі плачуть...

Вартівник чи слуга, що його опроваджує, каже тихцем: „Он там сидить молоденький український поет і пише поезії. Зразу, переконавши ся, що утратив зір на віки, він хотїв собі життє відобрати — його розпука не знала межі... але... далї... далї він успокоїв ся й помирив ся з тим, що вже нїколи світа не побачить. Тепер пише.“

Він глядить за вказаним. Так. При столї сидить якийсь юнак, перед ним папір. Він держить щось у пальцях і нїби пише, — а може й писав, тимчасом з очей ллють ся сльози... Инші лежать у постелї, з лицями мов мертвими, вихудїлими, по-

жовклими, з червоними дірами там, де колись блестіли очі...

Инші знов з пообвязуваними очима, з устами, покривленими з болю, якого ніколи не опишеш, хиба з каменя виріжеш. Все то мовчить.. десь-не-десь ворушить ся... застогне... зітхне без слова... або в голос крикне.

Усміху не видко.

Десь загубив ся...

Вийшов звідти.

Брат поздоровів і знов у рядах.

...Тут мертвеччина, терплячих повно — і сліз. Одні їх витирають, инші так зоставляють... Там знов гурток сліпців вправляєть ся кошики плести... Треба з чимось вернути до дому, як уже не з очима, щоб удержувати далї жінку й дїти. На хлїб заробляти, хоч очі не побачуть вже ні жінки, ні нїкого на свїтї — лиш одну вічну темінь. — Та хлїба треба.

— — — — — — — — — — — —

Він плаче на спогад отсього другого, він усе плаче. Чи те страшнїйше, що спочатку було... чи отсе, оповите тишею і слїзми, — він не знає. Воно то зливаєть ся до купи в одно перед його душею, то розбігаєть ся і розносить душу.

— — — — — — — — — — — —

Нараз.

Панське, мале, восьмилїтне може, дївчатко з своєю матїрю переходить коло нього і стає. Дивить ся хвильку на нього. Чого, що побачило на нїм? Несе в руках дві рожечцї і нараз несподївано тицяє йому одну в руку. „Беріть, вояк, рожечку. Вона така гарна. Правда?“

Він опамятовуєть ся, вертає думками звідти, глядить на дївчатко і бере з дитячої ручки квітку. Пахуча, понсова. Він через хвилю дивить ся на неї уважно і мовчки. Потім несподївано цїлує її.

„Господи!“ — каже і здіймає руки в гору, враз з квіткою.

„Який я щасливий! Дякую тобі, Всемогучий, що я такий щасливий. Я живу і бачу твоє чудо! — Досї я не знав, що я щасливий“. — І заплакав бідний вояк і засміяв ся по раз перший плачем і усміхом здоровля...

Мати потягнула счудоване дївчатко дальше.

„Що йому, мамцю?“

„Цить, дитинко...“ Відповіла мати. „Він щасливий, а Бог милосердний“...

Чернівцї, 15 липня 1915.

Ольга Кобилянська.

Вістун.

— Всїдати! Зараз рушаємо! — впав приказ у багатоголову товпу і все заворушило ся. Тільки зброя дзеленькотїла та скорі перекликування перемішували ся. За хвилю стояв на шинах довгий ряд ваґонів для коней і льор, набитих щільно молодими людьми: „Гей, зза гори чорна хмара встала“ . . . залунало в повітрі, потім різкий свист, лоскіт зударених возів і поїзд рушив. Спочатку поволї, потім щораз скорше, щораз скорше, поки не розігнав ся в полї, мов вітер у часї бурі. Се Сїчове Військо покидало рідні сторони, щоб у найдальшім кутку вітчини приспособити ся й уставити ся до великого дїла.

— — — — — — — — — — — — — —

Один віз битком набитий, переважно ґімназистами. Лишень декілька „панських“ і „хлопських“ убрань. Тут зібрана сливе цїла чета. Хвиля нервового напруження минула, пісня не вяжеть ся, зате йде жива розмова. Коло дверей гостро свище повітрє, глухо тарабанять вози, та нїхто на се не зважає, скрізь гамір і сміхи. В однім кутку сидить молодий хлопець у ґімназійнім убранню, опер ся о свого „Верндля“ й дивить ся в двері, прощає очима поля, які скоро минають. Сидить сам, мовчки, нїхто ним не інтересуєть ся. Задумав ся. А кругом нього свобідно пливе розмова. І що там не переговорюєть ся, чого не порушуєть ся, чого не споминаєть ся в тій першій стрілецькій, молодечій розмові. Побіч легких жартів ідуть поважні міркування, побіч насмішки й безжурности глибоке відкриваннє душі; розмова пливе, переливаєть ся з молодецьких уст, обхоплює всїх і наповняє цїлий віз собою.

А в кутку сидить самітно Степан, чужий серед того веселого окруженя, незахоплений сильною течією веселої розмови, сидить мовчки та встромив зір у мигаючі ниви, насолоджуєть ся красою їх золотистої ризи. Коло нього сидять товариші та споминають перші хвилї свого сїчового життя. І є в тих споминах і дївчина, що виправляє свого любчика в славний бій, є й плачуща мати та строгий батько, котрий все нагадує, що син має показати ся гідним свого батька, є краса посвяти й біль прощання, є чар любови. Спомини пливуть, розкривають щораз ширше книгу життя та врізують ся в свідомість Степана. Дїйсно, він бачив, як на двірцї прощали товаришів гарні любки, плачущі матері, строго-поважні батьки, він бачив поезію життя перед собою!

І йому стискало ся серце, йому приходили до голови не болючо-солодкі спомини прощання, але понурі думки самоти, опущення, сиріцтва. Його нїхто не вийшов прощати, не було кому, нїхто не знав про се, що він десь їде. Вийшов з дому, не говорячи нїкому нїчого, лишив маму, що нїчого не передчувала. Казав, що незабаром прийде, та вже більше не з'явив ся. Там десь зостала ся вона старенька, сама та може плаче за ним, своїм одинаком, своєю надїєю!? І чому зробив він таку прикрість своїй любій ненцї, чому так жорстоко відплатив ся їй за всї її добродїйства та любощі, чому пішов від неї в далеку дорогу, навіть на попрощавши ся з нею!? І тяжка думка провини щораз більше схиляла Степанову голову.

Та він отрясав ся, відкидав її від себе, боронив ся, против її отруйного жала. Ту прикрість зробив він тому своїй любій матері, бо кликала його друга ненька, Ненька Україна, що піднесла свій меч, щоб прорубати собі дорогу в сїмю народів. Він полетїв на перший звук її труби, сміло став у рядах тих перших, що рішили ся віддати житте для великої справи. І щоб заощадити мук розстання для своєї бідної, спрацьованої матери, Степан не говорив їй нїчого, потай покинув її. Тепер вона може плаче, а він ле-

тить стрілою . . . як далеко, в які сторони, між яких людей, на як довго!?

— — — — — — — — — — — — — —

— Трівога! — Вмить усї сотнї стояли впорядковані, готові до відходу та ждали нетерпеливо дальших приказів. Поміж рядами ходив тихий шепіт: одна сотня відходить зараз у поле. Та котра? Наша, чи не наша!? Хвиля напруження, дожидання. Вертає сотник . . . — Спочинь! Товариші, не нам судило ся першим піти в бій. Наша сотня мусить ще якийсь час ждати. Але дехто може добровільно перейти до тої щасливої сотнї, що вже відходить у поле й може вже завтра буде на місці бою та слави. Хто хоче, виступить два ступнї перед себе. — Цїла сотня поступила два ступнї вперед.

— Та нї, так не можна, з ким я зостану ся? Мушу отже сам вибрати. Лишень декілька найлїпших жовнїрів заслужило собі на ту честь. І сотник призначив кількадцятьох. Між першими з них був давнїй, мовчазний Степан.

Та тепер він уже не був мовчазний, але червоний, рухливий, дивив ся на сотника веселими очима та радісно вимахував крісом. Сотник не прощав довго, не було часу, тамта сотня вже відходила. Бажання щастя стрінули ся в повітрі й вибрані щасливцї вихром несли ся за тими, котрі відходили. Прибігли задихані, спітнїлі, з палаючими очима, дріжачи від умучення й радости. Сотня повитала їх окликом радости. Се-ж давнї товариші вертали назад до своєї сотнї, між своїх давнїх знайомих. Скрізь радість, усї лиця усміхнені, всї ждуть нетерпеливо приказу. Вкінцї. — Руш! — і сотня задріботїла на місцї, а потім щораз більшими кроками пішла в далеку дорогу, в преславний бій!

— — — — — — — — — — — — — —

Високі вершки Карпат забілїли. З півночі щораз близше надтягала буря. Почали громи відбивати ся й від бескидських скель. Та дальше загородила дорогу бурі непереможна стїна. Хоч як гудїли й ревіли громи-гармати, стїна стояла непорушливо. І тодї буря завернула, подала ся назад, а слїдом за нею йшла тверда стїна й відпихала її щораз дальше, а полишала за собою спокій і сонце. І хоч часом і подавала ся дещо під божевільними ударами бурі, то зараз випростовувала ся та сміло виступала проти намагань ворога.

Ся стїна — се було Сїчове Військо, що ступінь за ступнем випирало з рідних сторін наїздника. Невмолено, вперто втискало ся воно в ряди противника, сміло наставляло груди під його удари та щораз дальше на північ пересувало границю неволї, щораз більшу область рідної землицї віддавало сонцю волї та щастю.

Між ним годї було віднайти Степана в ґімназійнім убранню. Він його давно скинув, натягнув на себе стрілецький мундур, переминув ся. Війна в чистім полї добре на нього дїлала, він порумянїв, набрав тїла, життя. Він перекидав весело в руках вже не „Верндля“, але блискучий „Манлїхер“. Степан вже й визначив ся, вже старшиною, вістуном (капралем). Має один рій під своїм приказом. Самі веселі, добірні хлопцї, усміхнені, як і їх вістун, щасливі, як він, і очайдушно відважні, як він. Вони жили цїлий час у побратимчім гуртку, який від імени свого провідника назвали „степою“.

Вони вже мають славу в сотнї, перед „степою“ всї мають поважанне. Найтруднїйша стежа — для „степи“, найвідвічальнїйша робота — для „степи“. „Степа“ була гордістю сотнї, а найбільше її провідник. Второпний, підприємчивий, божевільно-відважний і незвичайно совісний у сповнюванню обовязків, доказував він чудес. Про нього та його товаришів „степників“ ходила леґенда та широка слава не тільки серед Сїчового Брацтва, але й серед мирних мешканцїв. Бо провідник „степи“ нїколи не забував, що він як борець-оборонець волї поневолених має якісь задачі супроти менших братів. Він їх бачив і в часї войования.

„Степа“ се були самі ґімназисти, а їх провідник абітурієнт. Перед стрілецьким носили всї ученицький мундурик, навіть їх провідник, що не мав „цивільного“ й доношував давнє. Хто пізнав би тепер під тими стрілецькими обвалянними мундурами, різними воєнними наборами, давнїх скромних і тихеньких ґімназистів!? Їм самим приходило се трудно. І тільки, як мали час, то розмовляли про давнї часи. Як то в той саме час сидїло ся на шкільній лавцї, як дріжало ся перед двійкою, як потай сходило ся в кружку!

А тепер? Як змінили ся часи й обставини! Тепер вітер свище між ярами, приносить до них ворожі стріли, плач поневолених рідних підоймає в них зойк ранених, стогін умираючих; каминнє ранить тїло, травиця всисає кров, дерево клонить ся перед гостею —смертю; весело журчить потічок, перескакуючи з камінця на камінець, переказуючи всїм побіду, пісню щастя; понуро шумить старезний лїс, як треба розставати ся з товаришем, що ляг на довгий сон. — Їх думки летять далеко, їх мрії — надії сягають високо, їх серця бють ся любовю до мілїонів, їх руки працюють для мілїонів. Вони свобідні, вільні, вони працьовники, громадяне! Їх давня ученицька мрія сповнила ся!

Гей, повій, буйний вітре, з небосяжного бескидського верху, злети на безкраї поля, степи, доли, розсїй радість — вістку, що летять орли, розбивають крильми мряку, прочищують дорогу до сонця — волї.

Гей, пливи, срібна водице, поміж яри й дебри зпід могучого Бескиду, розлий ся по широкій рівнинї, по буйних лугах і долинах, оповідж батькови й ненцї, що тебе пили могутнї лицарі, їх рідні сини, котрі прорубують дорогу до них, котрі кладуть кладку, щоб перейти, прилинути до них, зірвати ворожі кайдани та збудувати світлицю волї.

Гей, пташко-щебетушко, розспівай, рознеси, розповідж по всїх усюдах, по цїлій соборній Українї, що зі снїжно-білих верхів Карпат ступає гордо жовнїр України з розмаяним синьо-жовтим прапором, опоясаний кріваво-малиновою лентою, з гремучою трубою та трубить-кличе всїх у бій за волю, щастє, життє!

Великі були мрії — надії в „степників“, клонили ся їх чола від того, далеко летїв їх зір, сильно стягали ся їх брови й уста, з яких можна було вичитати незломну постанову й завзятість. Рідко сміяли ся вони безжурним молодечо-вояцьким сміхом, дуже рідко, а були щораз більше поважні. Найбільш морщило ся чоло в їх провідника, їх вістуна. Він ставав поважнїйший, щораз сумнїйший, більше замкнений у собі. Якась тайна думки гризла його молоде серце й подвоювала його повагу. Та він не давав ся, зривав ся часом нагло до товаришів і починав весело жартувати, роз-

мовляти; та небавом умовкав, сумнїв; був тодї подражнений, часом нетактовний. Найбільше не любив слухати, як хтось говорив за родину, маму, дім.

— — — — — — — — — — — — — —

„Степа“ йде на розвідчу стежу (патрулю). Глибока зима в глибоких Карпатах. Величезні снїги, тріскучі морози. „Степа“ весело йде на стежу, вона любить побороти ся з природою, любить показати щось незвичайне. Сьогодні перед нею далека дорога, трудна робота, важна задача. „Степа“ скорими кроками посуваєть ся вперед. На передї вістун, за ним гусаком цїла стежа. Идуть незнаною околицею, орієнтують ся тільки по картї й компасї. Дороги нема, треба йти глибоким снїгом. Що хвиля він заломлюєть ся, нога поринає вище колїна в глиб, що хвиля хтось падає в снїг. Всї вони витачані в нїм, мов вилїплені. Мороз величезний, рука, приложена до замка крісу, зараз примерзає. Та такий хід незвичайно мучить, усї попріли, аж з них ллять ся, не зважаючи на величезний мороз. Найгірше вістунови. Він робить дорогу иншим. Хочуть його змінити, він не годить ся. Він від того-ж є вістуном, щоб іти перед иншими й улекшувати їм.

По довгім ході через понурий праліс, що так глухо гуде й стільки криє в собі страховищ, виходить укінцї на поляну. Та тільки збільшує муку. Через поляну тягне шалений вихор, стручує з ніг. Паде густий снїг і вихор мете ним в очі, заліплює цїле лице, затемнює цїлий світ; не то що не дає подивити ся, а просто не можна відотхнути. А вітер такий зимний, так смалить по руках і лицї. На лицї понаростали вже цїлі верстви снїгу, цїле убранне перемерзло та вбило ся снїгом; тепер уже й хід не помагає, холод перебирає до кости, ломить, кидає цїлим тїлом. Іти мусить ся, завернути не можна.

Вийшли на вершок. Вже недалеко. За вершком є цїль їх стежі. На вершку віє такий страшний вітер, що очі замикають ся мимоволї, ноги угинають ся в глибокім снїгу, по цїлім тїлї переходить велика втома, находить охота присїсти хвильку й відпочити.

Та в голові кружляє ще одна думка, що того не можна зробити, що то мало би страшні наслїдки, й кождий збирає останки сили, щоб лишень дальше, щоб вирвати ся зпід власти того вбійчого вітру. Гора нерівна, повно великих камінюк. Часто перевертають ся через них, але що гора похила, скочують ся потім снїгом у долину. Нїхто не зважає на стовченне, на снїг, щоб лишень дальше в дїл, аби знайти затишне місце.

Вкінцї вихру не чути вже. „Степа“ поволї вирівнюєть ся і йде дальше гусаком. Всї перемерзлі, задубілі, не чують нїчого, несуть кріси, мов патики. Годї пізнати, чи се живі люде, чи купи зледоватїлого снїгу.

В ухах стає щораз тихше, вихор зостаєть ся щораз дальше в горі. Тихо посуваєть ся стежа гусаком уперед.

Нараз вістун стає. Підносить задубілу руку в гору, приказує тишину. Слухає та вдивляєть ся хвильку. Потім обертаєть ся, велить розложити розстрільну та ждати. Він сам піде подивити ся близше. Кількадесять кроків відси ворожа розстрільна. Серед куряви й вихру аж тепер її завважив.

Усї ждуть з запертим віддихом, вістун поповз. Стежа тихо лежить розстрільною в снїгу, сливе не ріжнить ся від нього, слухає та вдивляєть ся в Степана. А він повзе. Поволї, обережно. Та недовго, недалеко. Нараз чує тут сливе коло себе якийсь гомін, хтось говорить. Спочатку невиразні, але дивно притягаючі звуки. Він насторчує уха, непорушливо приляг до снїгу, перемінений цїлий у слух. Долетїли до нього рідні слова. Він завмер, слухає. Тепер слово вже можна розуміти, вітер сильнїйше доносить голос. І вістун чує: . . .„нене рідна, нене старенька, як же ти не зносиш! . . .“

Степанови вдарила кров до голови, щось стиснуло за серце, підняла груди. Він не видержав, забув ся, вибухнув: „Братїку, таж я також . . .“ — „Ей, Австрієць, палї!“ — — трах, тарах, тарах, залопотїв лїс, а відгомін відбив ся кілька разів від гострих скель.

Стежа лежала дальше, не сміючи стріляти, щоб не застрілити свого вістуна; ждала його приказів. Він не надходив. Його заступник підповз близше. Недалеко перед ворожою розстрільною лежав Степан, над ним спинив ся його ворог, може вбійник. Вістун прощав ясний світ, крайок синяви неба, блискучо тремтячі галузки ялиць. Над ним стояв його брат, тепер ворог, може вбійник, а той шепотїв йому: „мамо, нене, прощай. . .“

Ворог схилив ся й замкнув йому очі.

Микола Опока.

З поезій У. С. С. Юри Шкрумеляка.

Смертельна рана.

Горить мов серце, горить,
Палає в одчайному болю,
Всї мрії на вуголь палить,
Все щастє кує на недолю . . .

Несе менї доля, несе —
Завчасну погибіль на мене,
Що зможеш порадить на се
Менї, моя рідная нене?

Печуть мене болї, печуть, —
У грудях смертельная рана, —
Чи зможеш вступ болям замкнуть,
Дївчино моя ти кохана?

Гризе мене мука, гризе —
Заранння велить умирати, —
Не зможе порадить на се
Нї мила — нї рідная мати . . .

Думка.

Наші мрії і сни —
До тепла, до весни —
І до щастя святого зміряють,
А важна цїль життя
Йде у гріб забуття, —
Ідеали у млї пропадають . . .

Мамин лист.

Любий сину! Я здорова,
Дякую за ласку божу,
Та часом у грудях коле
Так, що дихати не можу . . .

У сусїдів, як звичайно,
Новинок нема в селї, —
Тільки церкву й нову школу
Нам спалили Москалї . . .

Коло нас все по давньому
І старе все коло хати, —
Тільки стайню і стодолу
Завалили нам гранати . . .

Сїна трохи доховали —
І худібка вся здорова, —
Тільки на самий Великдень
Згибла нам одна корова . . .

Твої братчики здорові,
Не слабий нїхто з сестер, —
Тільки Петрик семилїтнїй
З переляку бідний вмер . . .
— — — — — — —

По селї так пусто всюди —
Не співав вже нїхто, —
А Марійка жалко плаче:
Коли прийде наш Юрко? . . .

Morituri.

Під шум прапорів, брязк мечів,
На тлї пожарів і димів, —
Під свисти куль — гарматнїй гук,
У такт пісень — під сурмів звук,
Під удар барабана —
Ми йдем у світ, ідем у даль;
В душі туга, в нутрі печаль,
Навколо кров, куди поглянь, —
Гроби, хрести, крівава хлань,
Одна глибока рана . . .
За нами луни рідних сїл,
За нами скарга чорних піль,
Зітхання душ — старих батьків —
І плач сестер, малих братів,
Матéрнє голосїння;
А перед нами труд важкий,
Важна задача — бій святий;
Над нами мрія золота
І Долї воля всесильна —
Могутнє Призначіння.

Чиж треба чудуватись нам,
Як треба буде вмерти там?
Ми тільки довг свій віддамо —
Своєю кровю зросимо
Ворожую сваволю, —
Хоч на порозї нас убють
Святинї — й загородять путь,
Ти не зневірюйсь в той-же час,
Бо ми для внуків — не для нас —
Кувмо кращу долю! . . .

Мари.

Здавсь менї, що в лонї хвиль
Зимóвою зарання
Я чую гомін людських скарг
І болїсні зітхання . . .

В понурих тонах вітрових —
Крізь сїру мряку днини —
Я чую похоронний спів
Й плач жалісний дитини.

Здавсь менї, що в тихий схід
Вечірньої зірницї —
Риданнє неньки чую я
І тихий плач вдовицї.

А в тихий вечір зимовий —
У чорних тїнях ночи —
Я бачу чийсь померклий зір,
Чийсь погаслі очи . . .

Ах, леле! Білі снїжинки,
Що сиплють їх морози, —
Невжеж то немічних сиріт
Закостенїлі сльози? . . .

З Сїчового Коша.

(Відзначеннє стрільця Дмитра Козака).

Неділя 20 лютого 1916 р. У Сїчовім Коші на „лївобережу“ зібрало ся на просторім лані все товариство „старої войни“. Рівненькими рядами стоїть чета за четою та жде дальшого приказу.

Здорове — раннє повітрє відсвіжує — наповняє груди молодцїв, котрі, мов кертицї з своїх нор, повилазили з низеньких — курних хат. Грубі — напушнявілі стріхи на низьких хатках, здаєть ся, придавлять ті білі стїни до землї, а з ними й тих мешканцїв, з смаглявими обличями, чорними — потрісканими руками, напів одїтими дїтьми. Та стріха, що пересякла нуждою й тяжким — мужицьким горем, здаєть ся, й напушнявіла від нього, бачить усе. Бачить щоденні клопоти своїх власників, їхнї турботи про насущний хлїб, бачить плачі й ридання матерей, сестер і милих за своїми конаючими на полї слави рідними, бачить і все веселу дїтвору, що з блїдими обличями бігає босими ногами по снїгу, бачить і сомешканцїв, синів таких-же самих прибитих недолею батьків, лишень відріжнених на сей час сїрим одностроєм.

Година девята рано. Сотня реконвалєсцентів під про-

водом підхор. Загребного, сотня супровітованих під проводом підхор. Бородієвича — відходять на „правобереже“. Кождий стрілець очищений і прибраний по можности як найкраще. Вузенькою — болотнистою вулицею виходять на „алярмову площу“ напроти школи й уставляють ся в півквадрат. Мають припняти медалю хоробрости стрільцеви Дмитрови Козакови й товариство сходить ся, щоб як слїд віддати честь хороброму товаришеви. Десь за церквою лунає глухий звук маршової трубки. То долучуєть ся сотня новобранців. З бадьорою піснею на устах надходить полева сотня „старої войни“ з крісами. Творить ся рівненький, мов шнурочком вимірений чотирокутник. Лунає команда отамана: „Позір! Курінь в право глянь!“ і з лївого кінця чотирокутника виходять майор Тарнавський, отаман Гірняк, сотник Семенюк і голова „Боєвої Управи“, гість др. Кирило Трильовський. Очі всїх звернені на них. А вони переходять попри сїрі ряди, що наче виковані з ґраніту статуї стоять просто, неповорушно. Знову команда „Позір!“ і на середину виступає молоденький, низький стрілець Козак, а майор Тарнавський говорить коротку промову. В нїй згадує, як то Цїсарь за хоробре поведенне перед ворогом нагороджує своїх жовнїрів і яка їм честь і слава за те, що жертвували своє житте для вітчини й держави. — І сей товариш Козак — говорив — також наставляв свої груди в оборонї вітчини та держави. Я в імени Найяснїйшого Пана припинаю йому отсю срібну медалю хоробрости, тому при сїй нагоді крикнїм на честь австрійського Цїсаря три рази: „Гурра!“

І сотки рук здіймають шапки в гору, з соток грудей, вириваєть ся голосне „гурра!“ — На грудях молоденького Козака ясніє медаля, а її срібні промінї весело грають ся з сотками зїниць його товаришів.

Висока — козацька шапка д-ра Трильовського підіймаєть ся в гору, він кланяєть ся старшинї та всьому сїчовому товариству, здоровить його. Свою промову зачинає короткою згадкою від орґанїзації стрілецтва перед війною, переходить на тему бурливої — світової заверюхи, згадує, як славно й безсмертно окупили власною кровю стрільці клевети, кинені на наш народ, а звертаючи ся до відзначеного, говорить: — Сей товариш також посвятив, як і ви всї, своє молоденьке житте для користи власного народу, він хоробро й завзято боров ся з ворогами, а вже його імя Козак указує що його предок був українським козаком і боров ся також за кращу долю свого народу. Я в імени Боєвої Управи, складаю вам, товаришу, з нагоди вашого відзначення щирі бажання й бажаю вам на дальше найкращих успіхів на полї слави. Також усїм товаришам, що вступили недавно в стрілецькі ряди, бажаю витривалости, а можна певно передбачити, що кров найкращих синів народу не надармо пролита! На честь і славу самостійної України крикнїм три рази: „Слава“.

З соток грудей вириваєть ся грімке „Слава“, а його відгомін лунає далеко-далеко та губить ся у прогалинах подільських горбків. Грімкі звуки національного гимну закінчують свято. Потім дефіляда. Сотнї переходять, звернені лицем у сторону відзначеного товариша та стрілецької старшини, а ногами бють гостре „темпо“. А він, товариш недолї, усміхаєть ся мило та своїми веселими очима дивить ся вдоволено на товаришів, котрі переходять, і нїби дякує за прислуги та пошанованне його. Потім мішаєть ся між їх гурт і відходить разом з усїми, що простують крівавим шляхом до вищих змагань і мрій . . .

Андрій Бабюк.

Рокова нїч.

(За народнїм повірєм).

Ясним світлом місяця освічений безкраїй — снїжний степ. Снїжні кристалики блищать до світла, усміхають ся до голубого — звіздяного неба. А звізди, мов ті нещасні сироти, розсїяні по небі, то блїднуть, то гаснуть, а час від часу впаде декотра з них ген за Днїпро й лишить за собою світляну стежку, котра миттю зникає.

На яснім овиді висока могила, високий — залїзний хрест. Гробова тишина. Здаєть ся, душі живої нема нїгде. Лиш зверхник сього світа той ясний місяць і звізди, його дїти . . .

У могилї залїзна домовина. Кождого року в означений час відчиняєть ся вона, розпадаєть ся могила, а з неї встає дух борця, що спить у нїй.

Озвали ся перші півнї. Під землею загрохотїв грім, а гомін покотив ся біленьким снїгом безкрайого степу у світ... Могила розпала ся. З челюстей чорної землї виринула похилена — біла постать. З довгими вусами, лисою головою, у довгій, білій як снїг киреї. Голову підняла та глянула на степ . . . Задріжала земля, замерехтїли тисячі звізд на голубім небі. А біла постать протягла свою суху руку та придавленим — глухим голосом шептала молитву:

— „Боже великий, єдиний! У рік стаю та гляджу на світ упять. Легенький вітер несе з собою волю, волю й визволенне . . . Так чую я — — — О Господи! молю Тебе, благаю, дай щастє і долю мому безталанному народови, поможи йому в усїх змаганнях, рятуй його житте. . . . Я піду та гляну по світї“. — І постать поважно зійшла ступінями на долину, а потім снїжним степом попростувала на захід. Легенький вітрець завівав довгу кирею, а місяць ще краще освічував своїм сяйвом дорогу білій постатї . . .

— — — — — — — — — — — — — —

Піяли другі півнї. Із буйним вітром прилинула й біла постать. Цїла трясла ся мов у лихорадцї, стала на могилї, піднесла руки до гори та дріжачим, плачущим голосом прошепотїла:

— „О Господи! По розлогім краю смерть і пожари! Воля освячуєть ся кровю. Днїпро реве, реве та стогне сердито, розбиває сильні — камінні скелї, а води в нїм, то — чиста кров! Брат стає на брата, ріже, пробиває, забирає його майно . . . Воля усміхаєть ся мому безталанному народови, а його молоденькі сини добивають ся до неї все близше й близше . . . Кордон неволї і страшної тьми, заламлюєть ся все більше . . . Я встану за рік з отсеї могили вже на вольну землю, а нї, то закаменїю на віки в отсїй могилї... О Господи! Допоможи в сїм великім дїлї мому народови, дай йому змогу добути своє . . . А всїх царів, ворогів волї і приятелїв темноти проклинаю на віки, а Ти, Боже, змети їх з лиця землї, хай не соромлять її! . . .“

Піяли третї півнї. Задуднїла земля, застогнала могила та в неї провалила ся постать у білій киреї. Чорні челюсти закрили ся, а з глибини могили доходили глухі звуки прокляття на всїх „царів і гончих псів“ . . .

Вітрець волї заносив на своїх хвилях дим з пожарів, гук гармат, грізні оклики людей і протяжні зойки тих, що вмирали . . .

Андрій Бабюк.

За тиждень.

(Воєнне положеннє. — Ще одна війна. — Кріза кабінету Саляндри. — Паризька воєнна рада).

Очі цїлої Европи звернені тепер на Верден. Найсильнїйша французька твердиня здрігаєть ся вже від трьох тижнїв від гуку 42 та 30·5 cm гармат, її територія просто засипана ґранатами. Дотепер здобули Нїмцї два верки на північнім сходї Вердену: Дуомон і Гардомон — 26.000 полонених, 189 гармат і 232 машинових крісів упало в руки побідників. Яке велике стратеґічне значіннє має отся офензива, видно найкраще з полїтичних наслїдків сих воєнних операцій. Становище французького мінїстра війни Ґалїєнї сильно захитане: „Matin“ доносить, що мінїстер занедужав. Певно десь незадовго мусїтиме виїхати до купелевого місця для порятованнє здоровля. Його наслїдником буде правдоподібно ґенерал Лїотей (Lyautey).

На італїйськім фронтї спочивала війна довший час — наслїдком великих снїгів та небезпеки від лявін. Останнїми днями зачинають Італїйцї знов дуже інтензивно обстрілювати австрійський фронт. Вони хочуть стягнути тяжку австрійську артилєрію зпід Вердену на свій фронт — і сим способом помогти Французам. В Альбанїї посунули ся Альбанцї під проводом австрійських офіцерів в околицї Вальони. На російськім фронтї панує спокій.

В останнїм тижнї зайшла одна подія, яка тяжко засмутить приклонників мира. Пожежа війни поширила ся на новий край: на малу Португалію. Нїмецька нота, яка виповідає війну Португалії, називає отсю державу вазалем Анґлії. І справдї отся колишня могутня морська держава, давня поважна суперниця Анґлії — зійшла до тої низької ролї. Правительство в Португалії уступило, щоб дати спромогу утвореннє коалїцийного кабінету, зложеного з усїх партій — мобілїзація, чотирьох територіяльних дивізій і двох морських у дальшім бігу. В дальшім бігу, бо Португалія вже перед виповідженнєм війни переводила мобілїзацію, яка поступає дуже повільно наперід. О скільки виповідженнє війни має практичне значіннє, поки-що годї сказати. По словам португальського посла в Римі Португалія вже вислала Франції мунїцію, кріси та гармати, а Анґлії поможе пильнувати Ґібральтару.

Не добрі часи переживає також кабінет Саляндри. Правда, при голосованню дістає він більшість, звичайно тільки соціялїсти та декілька Джолїттіянців противлять ся внесенням правительства. Та про се піддержуваннє італїйського правительства говорять зовсїм влучно: „Парлямент піддержує італїйське правительство, як шнур повішеного“. Дає йому нагоду — ще більше скомпромітувати ся. Цїле ядро кризи лежить ось у чім: інтервенціонїсти (прихильники війни) хочуть розтягнути як найдальше пожежу війни та домагають ся війни з Нїмеччиною, помочи порозумінню в Солунї. Італїйське правительство й ґенеральний штаб займають у сїм питанню зовсїм инше становище, а звідси й кріза. Коли при відкриттю парляменту інтервенціонїсти видавали з одушевленнєм оклики за війною проти Нїмеччини, мінїстрів на залї не було. А коли потім Саляндра зачав говорити, то нї словечком не згадав про отсї ентузіястичні домагання палати. На випадок, якби кабінет Саляндри впав, прийде, здаєть ся, на його місце зреформований соціялїст Бісоляті, відданий прихильник почвірного порозуміння та всїх його плянів.

Почвірне порозумінне має ту добру прикмету, що дуже часто приходить запізно. Найклясичнїйший приклад — се порятованнє Сербії експедицією до Солуня. Зовсїм post factum (по всїм). Тепер по більше нїж півторарічнім тривању війни — має в Парижі зійти ся найблизшої недїлї воєнна рада всїх союзних держав.

Преса порозуміння вважає зреалїзованнє сеї ради — дуже важним полїтичним фактом, який має потягнути за собою поважні стратеґічні події — певно проломаннє ворожих фронтів. Чи по таких фактах, як успішні бої Нїмців під Верденом (не говорячи про давнї успіхи) — буде легко та приємно радити — річ сумнївна. Нагадуєть ся один добрий жарт нїмецького гумористичного журнала про сю будучу раду: „Замкнїть вікна, — каже Пуанкаре — щоб нам гук нїмецьких гармат не перешкаджав нараджувати ся над будучою побідою“.

Др. Н. Гаморак.

Українцї в Америцї.

В Канадї.

Дещо инакше представляєть ся справа з культурними орґанїзаціями серед Українців, що мешкають у Канадї. Головну ролю грає тут те, що в Канадї наші еміґранти осїли ся на фармах (хуторах), загосподарили ся й зостають ся на місцї постійно, мешкають разом в якихось околицях так, що можуть творити маленьку „державу в державі“ й, колиб мудра орґанїзація, мали-б немалий вплив на державну полїтику Канади. Зате-ж у Злучених Державах, як я вже згадував, наші еміґранти більш розсипані, й то по містах, де звичайно гублять ся серед чужих, не мають нїчого певного в руках, бо сливе всї є денними зарібниками й притім перелетними птахами. Та вертаю до Канади.

Культурні орґанїзації канадійських Українців не рїжнять ся від орґанїзацій Українців в Злучених Державах в основах, тільки в проявах, і можна-б їх підпорядкувати під 1. церкву, 2. школу, 3. пресу, 4. полїтичні орґанїзації.

Церковні справи.

Церква також у Канадї була серед наших еміґрантів першим осередком, коло якого ґрупував ся весь рух, і вона перша стягала під свої крила цїлі маси нашого робітництва, радше сказати-б, не давала їм губити ся й тонути в чужім морі. Де нї осїли ся-б наші еміґранти в Канадї, так завжди першою орґанїзацією, яка вязала їх в одно тїло, була церковна громада. Тут вони сходили ся як на спільнім ґрунтї й уже через таке сходженнє вміли себе відріжнити від инших ґруп і инших народів і брали ся до творення власної орґанїзації, хоч вона й обмежувала ся тільки на церковну громаду та вибудованнє церковного будинку. Та все-таки був се почин самопочуття й самоозначення. Вже по декількох лїтах замешкання наші еміґранти в Канадї взяли ся до орґанїзованнє церковних громад і вкрили всї заселені ними кольонії сїтю менших і більших парохій. Тих парохій не треба так розуміти, як парохії в рідним краю або в Злучених Державах, де люде мешкають близько один другого,

по селах або по містах і мають можливість часто сходити ся й порозумівати ся. В Канадї, з виїмкою кількадесятьох міських парохій, усї решта розкинені далеко й широко по канадійських степах. Сама розсипаність осель уже унеможливлює або робить великі трудности зорґанїзованню й удержанню гідної парохії чи церковної громади. Такі парохії по фармах нераз мають по більше нїж 50 кільометрів вздовж і вшир, а всього двіста або триста членів. Простір, віддаленнє тут великою колодою під ногами. Тому то такі парохії дуже рідко удержують постійного священика, а лишень час від часу приїздять до них священики, відповідно до умови раз або два рази на місяць на неділю або яке свято. Цїлковите удержаннє церкви й винагородженнє для священика йде з приватних складок церковних членів. Не завжди приходить то гладко з'орґанїзувати церковну парохію між людьми з ріжних сторін, а то й країв. Вони вже всї там трохи заражені ріжними впливами, кождий уважає себе здібним рішати спірні теольоґічні питання, багато говорити й спорити про релїґійні справи, а декотрі так далеко заганяють ся, що самі перекидають ся нагло в священиків. Нарід на те все дивить ся з огірченнєм, але з недостачі инших і лїпших приймає часто й таких, хоч проти волї. Так демократизуєть ся релїґія й церква в Америцї серед наших еміґрантів загалом. Серед такої метушнї й зародила ся нова релїґійна секта в Канадї, почином якої була недостача священиків загалом і з якої скористав пройдисвіт монах Серафим і почав орґанїзувати відрубну церкву серед наших еміґрантів у Канадї, так звану „Незалежну Церкву". З усього того нїчого путнього не вийшло, бо Серафим поордынував на своїх священиків мало освічених людей, а то і звихнених морально. Сей рух пізнїйше розбив ся й уже сливе потух, хиба що свідомійші з висвячених Серафимом пішли на услуги протестантській „Пресбітеріянській Церкві" та старають ся тепер вербувати наших людей до протестантської церкви. Самим протестантам ходить менше про те, щоби зробити наших людей протестантами, як про те, щоб їх утягнути в свої орґанїзації, щоб тим скорійше їх засимілювати. Ся кампанїя навертання наших людей на протестантів для нас дуже згубна, бо забирає нам людей, вносить заколот і ширить сектанство; та, на жаль, вона найшла між нашими еміґрантами людей, що взяли ся за неї й дальше ведуть, хоч з дуже малими успіхами. З Канади сей рух перенїс ся й до Злучених Держав між наших еміґрантів, має по декількох священиків, як у Канадї, так і в Злучених Державах і дві часописи, які називають себе релїґійними, „Ранок" у Канадї й „Союз" у Злучених Державах. Чи сей рух удержить ся на дальше, чи нї, залежить головно від такту самих наших греко-католицьких священиків.

Церковна справа в Канадї стала на лїпші основи з приїздом епископа Микити Будки, осїдком якого є місто Вінніпеґ у провінції Манїтобі. Приїхало тепер уже й більше священиків, заведено духовний семинар у Торонто, тїснїйше поорґанїзовано більше число парохій, які вже сьогоднї представляють ся далеко лїпше, нїж у самих початках, бо люде стали ся заможнїйшими, краще пізнали ся одні з другими та скорше приходять до згоди, коли ходить про якусь спільну акцію. Найбільше парохій у Канадї розсипаних по фармах, які мають свої власні церковні будинки й, коли не вдержують постійного священика, то разом з сусїдніми церковними громадами умовляють ся й беруть спільного пароха або умовляють ся, щоб приїздив до них час від часу. По містах у Канадї менше наших парохій, хиба що по столичних містах і більше промислових, де є якесь число наших зарібників. Заслуга церкви, як у Злучених Державах, так і в Канадї коло вдержання наших еміґрантів при своїй народности велика, хоч часто недоцїнювана. *О. Кириленко.*

(Далї буде).

Вісти.

Президия „Союза визволення України" просить Українцїв на зайнятих українських землях подавати їй як найдокладнїйші вістки про всякі тамошнї обставини, зокрема про прояви українського життя.

Редакция просить полонених Українцїв присилати їй свої писання, вірші та статї.

Львівський комітет „Союза визволення України" для помочи полоненим-Українцям у Галичинї. Під такою назвою повстала орґанїзація Союза для Галичини, цїль якої ясно висловлена в самій її назві. В склад Комітету увійшли: др. Вол. Бачинський, др. Ст. Баран, Вяч. Будзиновський, др. Ст. Витвицький, Мик. Ганкевич, Ант. Гапяк, др. Ів. Крипякевич, др. О. Назарук і Галя Федаківна. Уконституував ся на засїданню дня 23 лютого, вибираючи головою д-ра Вол. Бачинського, а секретарем Ант. Гапяка.

Приступивши до своєї працї, президия комітету звернула ся до громадян з закликом складати жертви в грошах і книжках та инших друках (твори красного письменства, повне виданнє творів Т. Шевченка, популярні видання для народу, кооперативні та хлїборобські книжки, драматичні твори, ноти, шкільні підручники, тижневники, місячники і т. ин.).

Жертви для полонених у Галичинї, як також всякого роду переписку в справі полонених, треба надсилати на адресу: Канцелярія товариства „Просвіта" Львів, Ринок ч. 10.

На посилках і грошевих переказах треба дописувати „для полонених".

Президия „С. В. У." сподіваєть ся, що наше патріотичне й жертволюбне громадянство піде на зустріч Комітету й щедро підпре його заходи.

Церковний бік української справи. Статя проф. Ст. Томашівського на сю тему являєть ся перекладом з нїмецької мови. В передостаннїм числї зайшло в сїй статї декілька помилок. У переглянутім, справленім і доповненім самим автором текстї виходить праця проф. Ст. Томашівського окремою відбиткою. Докінченнє її надрукуємо задля технїчних перешкод у найблизших числах.

Новий полковник Українських Сїчових Стрільців. Начальна управа австрійської армії іменувала полковником першого полку У. С. С. п. Антона Вариводу, дотепер майора австрійської краєвої оборони. З початком війни п. Варивода брав участь у боях, відзначив ся хоробрістю та стратеґічними здібностями й заслужив собі найвище признанне, серед того був ранений і мусїв довший час перебувати в краю. Покликаний на становище полковника У. С. С. має зайняти ся відбудовою першого полку та його розширенням.

Економічна полїтика України. Петербурзька телеґрафічна аґенція доносить з Одеси, що там на нарадї представників полудневих воєнно-промислових орґанїзацій, міста, земства, банків і пароходних компанїй, яку скликала рада з'їздів торговлї й промислу полудневої Росії, порішено як конечну справу заложенне економічної ради для означення й переведення

в житте економічної політики полудневої Росії. Признано доконечним приладженне пристаней, а зокрема вільної пристані в Одесї, зміцненне морської плавби на Чорнім морі, підпомогу заїзничим лїнїям і поліпшенне рибного промислу.

Протест катеринославської „Просвіти“. „Кіевская Мысль“ з 13 марта повідомляє телеґрамою з Петербурга. Управа катеринославського українського товариства „Просвіти“ повідомила посла Александрова, що товариство після десятилїтньої культурної праці замкнуло правительство. Посол Александров звернув ся до А. Хвостова й посвідчив перед ним, що „Просвіта“ займала ся мирною, просвітною працею та жадних протизаконних цїлей собі не ставила. Хвостов заявив Александрову, що доручить розгляд сеї справи товаришу мінїстра внутрішніх справ Плеве та приобіцяв відкрити товариство.

Важний виклад. В суботу дня 11 марта відбув ся у віденськім академічнім товаристві „Сїч“ виклад відомого дїяча й політика д-ра Евгена Олесницького на тему: „Біжучі питання й наші завдання на економічнім полї“. Сей виклад подав стільки нових, цїкавих ідей, що варто, щоб бодай головнїйші з них дійшли до відома нашої ширшої суспільности. Як закріпощена нація, яка нїколи не мала своєї власної управи, стояли ми все в опозиції до чужих властей, безнастанно критикували їх — наше цїле думанне та по більшій части наша цїла акція опирала ся на неґацію. Тож зовсїм не дивно, що коли ми звернули ся потім до аналїзи наших власних внутрішніх відносин, — ми, як вправлені „неґуючі“ критики, з великою докладністю відкрили наші лихі сторони й ся гостра самокритика доходить нераз до неоправданих крайностей (всякі категорії „рутенства“ і т. д.). До позитивного думання, подання пляновоі акції — по більшій части нїхто не піднїс ся — з тої простої причини, що ми не привикли до будуючого думання. Виклад д-ра Олесницького дав нам наглядний доказ, що маємо людей, сильних і в „будуючім думанню“ — а саме подав він нам широко закроєний плян економічного відбудованя української нації. Перейдїм до змісту.

Наперід подав прелєґент короткий історичний огляд нашого економічного розвитку, починаючи від часів скасованя панщини в Австрії аж до часів европейської війни. Економічний розвиток українського народу в Австрії спізнив ся о яких 20 лїт: бо, коли Поляки та Жиди вже в 70 рр. опутали наш край цїлою сїткою фінансових інституцій, ми спромогли ся на перші початки сеї акції аж у 90 рр. Потім прийшли часи заложенна наших поважних фінансових інституцій, які стали розвивати ся дуже гарно — в останнїм десятилїттю отсї фінансові інституції здобули собі таке значінне, що краєві власти змушені були з ними поважно рахувати ся.

Опісля переходить прелєґент до аналїзи цїлої тої еволюції й доходить до переконання, що головна недостача фахових сил, недостача солїдности й орґанізаційної здібности підкопували найбільше наше економічне житте. Перед декількома роками згодили ся чеські банки дати гроші на заложенне української цукроварнї в Ходорові, розбила ся справа на тім, що ми не мали фаховця до проводу! Стільки до ілюстрації недостачі фахових сил. А недостача орґанізації: В Бориславі й Тустановичах є багато українських бруттистів — значить власників ґрунтів, які віддають свій ґрунт на верченне, а за те дістають якусь скількість ропи т. зв. брутто. Через недостачу орґанізації тратять вони при сїй операції по обчисленням 25.000 К місячно. Як яскравий приклад панування „неґуючого“ принципу в нас, подає прелєґент справу заложенна райфайзенок. Не зважаючи на те, що отсї каси показали ся дуже корисні для населення, не підприймали наші люде нїякої акції в тім напрямі, заслонюючи ся тим, що сею справою займаєть ся Краєвий Видїл — і для того не слїд нїчого робити на тім полї. Крім сих темних сторін, які обосновані в більшій части в нашій психіці, а зглядно в нашім хибнім соціяльнім вихованню, найважнїйшою причиною нашого лихого економічного положенна є страшна діспропорція, яка заходить між українською малоземельною власністю (40 %—48 % всього ґрунту) та чужоземною великою посїлістю.

В другій частині відчиту займав ся прелєґент пляном будучої акції на економічнім полї. Як заложенне ставить прелєґент таку правно-політичну констеляцію української частини краю, щоб запевнювала можність управи краю своїми людьми. Головним завданнєм було-б пересуненне проценту великої посїлости в користь малої посїлости — і в тім напрямі мусїв би виступити сойм з цїлим апаратом нових законів, які уможливили-б малій посїлости успішнїйший розвиток. Важною річю є дальше перейнятте у свої руки цїлої продукції, яка стоїть у звязку з хлїборобством (цукроварство, текстильна індустрія і т. д.), дальше орґанізація збуту. Справа виобразованя фахових сил і техніків, хеміків та аґрономів повинна ввійти також у плян економічної акції. Одначе найсильнїйше підчеркує автор вихованне цїлої суспільности до економічної акції. Справа „жолудкового інтересу“ повинна стати інтеґральною частиною світогляду кождого українського горожанина — без ріжниці полу, переконання та фаху. Се має бути масовою проявою, масовим суспільним рухом — має витворити фаланґи людей, „перейнятих місією економічного відродженя“. Наш нарід перейшов фазу лїтературного відродженя, політичного відродженя, тепер має прийти нова фаза: економічного відродженя.

Докладнїйше не прецизує прелєґент поодиноких станів будучого розвитку. І не потрібно, при нових великих соціяльних змаганнях не грає великої ролї школа і суха система, а тільки заінтересованне до справи та захопленне ідеєю. Розходить ся тільки про те, щоб суспільність зрозуміла далекосяглість ідеї, щоб переконанне про вагу справи перейшло їй у кров і кість.

Порушена д-ром Олесницьким справа має рівно велике значінне й для російської України, де також пора перейти до будованя економічних підвалин нашого національного розвитку. Дещо вже й тут зроблене, але все-ж головна праця ще перед нами.

Заборона „Основи“. Журнал „Основу“, що почав виходити в Одесї під редакцією Гаврилюка, припинено на весь час війни.

Воєнний стан між центральними державами й Португалією. Дня 9 марта заявила Нїмеччиина, що від сеї пори находить ся в воєннім станї з вазалем Анґлії — Португалією. Ся маленька держава віддавна перестала бути невтральною, стала недвозначно по сторонї Анґлії, а ворожо заховувала ся супроти Нїмеччиии й забрала нїмецькі кораблї, які, користаючи з невтральности Португалії, схоронили ся до її пристаней. Як вірний союзник, зірвала також Австрія дипльоматичні зносини з Португалією.

Мілюков про Українців. У своїй недавнїй думській промові згадав Мілюков коротко також про Українців. Зазначив, що в українськім питанню домаганя бльоку зводили ся до віднови української преси, увільненя Галичан, що живуть у Росії під надзором і заслані по найбільшій части без усякої вини. Мілюков має велику скількість просьб, які свідчать про нужду засланих і покинутих без усякої або бодай без достаточної піддержки, про нужду зовсїм невинних людей.

Громадський Голос. Від 1 марта почав наново виходити три рази на місяць у Львові орґан української радикальної партії „Громадський Голос“. Коштує до кінця сього року 5 корон (5 марок).

Переслїдуваннє кооперативів на Україні. Інспектор народнїх шкіл більского повіту, харківської ґубернії, заборонив учителям брати участь в кооперативнім русі.

В обороні поневолених націй Росії. Трудовики й соціяльні демократи внесли в Думі предложенне про скасованне національних і релїґійних обмежень. До законопроєкту доданий пояснюючий меморіял про історію й істоту тих обмежень у Росії, які вимірені против інородців.

Український робітничий театр у Київі. Всеволод Чаговець повідомляє в „Кіевск-ій Мысль“ з 18 лютого: „В механічній фабриці чобіт є два хори, російський і український та дві трупи, також російська й українська. Я бачив виставу „Невольника“ (драма Тобилевича). Співали дуже гарно та грали, як уміли. Скажу тільки, що деякі виконавці знайшли в собі щирий захоплюючий тон, який у свою чергу знайшов живий відгук у публики, що заповнила досить велику залю театру“.

Київське споживне товариство „Народна Торговля“. Уконституювало ся на останніх загальних зборах ось як: А. Галевич (голова), Н. Майстренко (касієр), Г. Коваль (секретарь), М. Бублієнко (торговельний директор) і М. Полїтієнко. Заступники членів: п-ї Ніковська й Сачковська, п-ове Ясинський, Данько та Сербиненко, Маґазин товариства находить ся при Владимірській ул., ч. 46.

За українську школу. На зборах полтавського ґуберньского земства, що відбували ся від 20 до 27 сїчня ст. ст., обговорювала ся між иншим справа земських народніх шкіл. У сїй справі запропонував М. Коваленко домагати ся від уряду заведення української викладової мови в народніх школах. Його пропозиція викликала палкі дебати, результатом яких справа лишила ся нерозвязаною. Збори вибрали комісію, котрій доручили скласти підручники для земських народніх шкіл, які відповідали-б умовинам життя України. В сих підручниках мають бути уміщені і статї та вірші в український мові. На зборах виникли дебати про правопись сих українських статей і порішено уживати не фонетичної, а граматичної правописи. Тойже самий М. Коваленко вніс пропозицію домагати ся, щоб члени Державної Думи та Ради мали право брати участь у нарадах земських ґубернських та повітових зборів дотичних ґубернїй. Збори прийняли сю пропозицію й передали розробленнє її комісії.

Запасна Сотня У. С. С. у Відні. Всї Українцї, котрі перебувають тепер поза границями Галичини і Буковини, уроджені 1899 року, і ті, яких при дотеперішніх військових переглядах узнано за нездібних до служби при ц. і к. армії, можуть вступити до Українських Сїчових Стрільців. Зголошувати ся можна тільки до дня 25 марта с. р. в Командї Збірної Станицї У. С. С. у Відні XIV. Goldschlagstraße 108. Кождий доброволець неповнолїтній має принести позволеннє від родичів або опікунів, а добровольцї, уроджені в роках 1866 до 1897, мають принести посвідку, що вони досї не були узнані здібними до військової служби.

Дмитро Катамай,
Комендант Збірної Станицї у Відні.

Бібліоґрафія.

Видання „Союза визволення України“.

Проф. унів. у Львові др. **Степан Рудницький.** Ukraina. Land und Volk. Eine gemeinfassliche Landeskunde. Autorisierte Übersetzung aus dem Ukrainischen (Україна. Край і нарід. Загальнодоступна ґеоґрафія. Авторизований переклад з української мови). Відень, 1916. Накладом „Союза визволення України“. Стор. 416+40 малюнків + 6 карт: поглядова фізична карта України в розмірі 1: 5,000.000, ґеольоґічна 1: 10,000.000, такаж тектонічно-морфольоґічна, клїматична, ростинно-ґеоґрафічна та вкінцї поглядова етноґрафічна карта східної Европи. Ціна брошурованого примірника 10 К, в гарній синїй оправі 12 К.

Зміст: I кн. Україна яко ґеоґрафічна одиниця. Положеннє й великість. Чорне море й його побережа. Загальний огляд будови поверхні України. Українські верховини. Українські височини. Українські низи. Ріки й річки України. Український клїмат. Ростинний і звіринний світ України. II кн. Антропоґеоґрафія. Етноґрафічні границї України. Число та розміщеннє Українців по їх землї. Український народ як антропоґеоґрафічна одиниця. Загальні замітки. Антропольоґічні прикмети Українців. Українська мова. Історично-полїтичні традициї та змагання Українців. Українська культура. Взаємини між землею й народом України. Економічно-ґеоґрафічний огляд України. Ловецтво й рибальство. Лїсове господарство. Хлїборобство. Садівництво й городництво. Скотарство. Мінеральні багацтва. Промисл. Торговля й комунїкації. Области й селитьби України.

Автор зробив сею працею рекляму українській ґеоґрафії: а то раз тому, що зібрав та гарно обробив ґеоґрафічний матеріял наших земель, а по друге, що прорвав нитки давньої ґеоґрафії, а дав річ модерну, нову, відповідно до тих основ, які щойно в найновійших часах почали появляти ся в ґеоґрафічній літературі. Здивують ся вихованцї старої школи, коли побачать замість сухих чисел, вичислювань, рахунків — життє, звязь. Молоді читатимутъ „Україну“ як повість про українську землю та народ, повість викінчену до найменших подробиць, будуть учити ся льоґіки та дивувати ся, чому сю таку гарну науку так іґноровано серед суспільности. По праці Рудницького змінять ся відносини і в тім саме бачу велику вагу його труду. Що значить любов вітчини, знає кождий; дорога до неї веде через пізнаннє своїх земель; тож оцїнку заслуг автора полишім новому поколїнню.

Рудницький представник модерної ґеоґрафії. Вона була давнїйше всїм і нїчим — сьогоднї має свої завдання й цїли. Давно була конґльомератом ґеольоґії, ботанїки, зоольоґії, клїматольоґії і т. д.; сьогоднї стоїть понад тими науками, які завдяки своїм предметам стали самостійними. Порівняти її можемо з фільсофією. Я сю назву надав би ґеоґрафії, бо-ж вона в своїм розвитку стала нїчим иншим як фільсофією.

Так — тільки тут і там останки старої пісні — розуміє в головних контурах ґеоґрафію Рудницький. Він будує. Зачинаючи від підвалин, кладе камінь при камени, майстерно припасовує так, що не видно прірв. Здаєть ся, брила входить в брилу. І так ціла будівля. Се праця модерного ґеоґрафа.

По оригінальнім вступі „Україна яко ґеоґрафічна одиниця“ (до речі скажу: одинока відправа представникам погляду, що історична Польща таки ґеоґрафічна одиниця) ідуть: положеннє й великість, Чорне море та його побережа, загальний погляд на різьбу українських земель (тут чи не надто далеко йде аналїза!), ріки, клїмат (чому не перед ріками?), ростинний і звіринний світ. Се перша книжка. На позір сухий предмет оживає, нїякого питання не полишає автор невиясненого — зрозумінне річи та вдоволенне виносимо по прочитанню. Не мучать нас питання, як? чому? звідки? і т. д. У відповіди лежить суть ґеоґрафії, а книжка вповнї заслугує на сю назву.

Часть друга то другий том повісти, то нова верства, тїсно злучена з попередньою. Антропоґеоґрафічну часть починає автор етноґрафічними границями України; дальший уступ: Український нарід яко антропоґеоґрафічна одиниця надавав ся-б також до поширення яко самостійна річ; дальше відносини між землею та народом, господарсько-ґеоґрафічний огляд України та її краєвиди й селитьби.

Коли пе́ршу частину книжки перелистує неодин, непознайомлений з ґеольоґією, динамікою і т. д. — то друга часть мусить прикути кождого. Се підставова річ для кождого. Усе, що торкаєть ся життя та його форм, представив автор. Не на небесах, а на Україні рішала ся доля україн-

ського народу. А все так просто та приступно, що забуваєть ся, що се наукова книжка. Я відсилаю цїкавих до книжки. Гарні знимки та прецизно викінчені карти уможливлять читачеви орієнтацію серед багатого матеріялу. Важним моментом є впровадженнє українських назв у нїмецьку літературу.

Автор майстер у стилю. Приємно вражають місця, навіяні гарячою любовю до вітчини. Таких декілька. Часом тут і там вибух гнїву та полємїка. Здаєть ся, неодно можна-б пропустити, та нї — повість стратила-б на цїнї.

Літературу використав автор багату. Неодно недоставало, але сї огнива дорабляла льоґіка. Ось тому в „Ґеоґрафії“ нема люк. І хоча се популярна річ, то з огляду на повноту одинока в східно-европейській літературі. Серед нїмецької суспільности викличе „Україна“ великий інтерес. Вона доповнить неодно, що не найшло місця в нїмецьких виданнях автора. В світї ґеоґрафів стрінe автора належна похвала за модерне представленнє предмету. Для молодїжи буде Україна улюбленою книжкою та з'єднає українській ґеоґрафії нових адептів.

Від себе витаю велику працю одинокого в нас ґеоґрафа, оброблену та викінчену в тяжких часах, коштом здоровля автора. Коли синедріон дипльоматів призначить Україні право нового життя, згадає вона велитенну працю того, який серед світової заверухи мостив її імени дорогу . . .

Др. В. Ґеринович.

Др. Богдан Барвінський. Звідки пішло імя „Україна“? Відень, 1916. Стор. 16. Цїна 20 сот.

Кождий український інтелїґент повинен познайомити ся з змістом сеї брошурки, шоб імя „Українцї“ вже раз дїйсно стало загальним.

Др. М. Лозинський. Галичина в життю України. Відень, 1916, стор. 61. Цїна 60 сот.

Зміст: I. Вступ. II. Полїтичне положенне українського народу в Росії й Австрії. III. Національний розвиток російської й австрійської України. IV. Участь російської й австрійської України й їх обопільні відносини в українськім національнім відродженню. V. Розвиток думки про самостійність України. VI. Австрійська Україна й Росія. VII. Війна за австрійську Україну. VIII. Значіннє австрійської України в часї російської окупації для української справи в Росії. IX. Війна й будучність України. X. Польські змагання щодо українських земель. XI. Російсько-український і польсько-український спір у теперішнїй війнї. XII. Закінченнє.

Др. Михайло Лозинський відомий як один з найкращих публїцистів на Україні. В теперішнїй війнї віддав він українській справі великі прислуги, інформуючи про неї чужий світ. Легкий спосіб писання, сама тема й її обробленнє промощує дорогу вище названій брошурі до найширших верстов. Доповненнєм сеї брошури може послужити праця того самого автора в нїмецькім (Карла Кроля) та французькім виданню (журналу „Revue Ukranienne“) про те, „Як Поляки розуміють свою волю.“ Найде тут читач яскраве з'ясованнє, як Поляки розуміють „визволенне Польщі“, а що вони раді-б зробити з Українцями, Білорусинами, Литовцями й т. д. І тут усї вони, від найбільшого поступовця на словах і до найзапекліїшого консерватиста, сягають обома руками по чужі, в першій мірі українські землї. Чи називаєть ся панок Лев Васїлевский, чи Вільгельм Фельдман, чи Володислав Ґізберт-Студнїцкий, чи проф. Страшевский, чи проф. Леопольд Яворский, чи хто там, усе одно. Поручаючи сю лектуру українським інтелїґентам, зазначуємо, що її доповненнєм є знаменита французька брошура невідомого автора, що підписав ся псевдонїмом „Українець“, п. з. „Чи вертає історична Польща,“ де схоплені свіжі факти з теперішньої війни, які перетерпів наш нарід від свого західного сусїда.

Др. Іван Шишманов. проф. унїв. в Софії. Роля України в болгарськім відродженню. Вплив Шевченка на болгарських поетів передвизвольної доби. Відень, 1916. Стор. 14. Цїна 20 сот.

З преінтересною та цїнною розвідкою бувшого болгарського мінїстра просвіти радо познайомить ся кождий поклонник Шевченка, тим більше, що говорить ся в нїй про вплив Шевченка на поетів народу, дуже близького нам долею на протягу історичного життя українського народу, починаючи від хрещення України та приходу до нас церковних книг у староболгарській мові.

М. Возняк. Наша рідна мова. Відень, 1916. Стор. 16. Цїна 10 сот. На зміст указують роздїли: Простір української мови. 2. Наша мова давня. Сього одинокого скарбу не мали сили забрати нам вороги. 3. Правдива просвіта та культура можлива тілька в рідній мові; докази з нашої історії. 4. Народня творчість. Її велике значіннє й виховуюча сила. 5. В нашій устній словесности та літературі сховане багацтво української мови. Літературна мова. Шевченко рішив раз на все її долю. 6. Науковий світ про українську мову. 7. Шануймо нашу рідну мову! Брошура ілюстрована портретами: Івана Котляревського, Маркіяна Шашкевича, Тараса Шевченка, Панька Кулїша, Марії Марковички, Івана Нечуя Левицького, Осипа Юрія Федьковича, Бориса Грінченка, Михайла Коцюбинського, Івана Франка, Евгена Гребінки й Леонїда Глїбова.

Видання, надіслані до Редакції:

La Revue Ukranienne. ч. 6. А. Вовчанський. Українське питанне в Державній Думі (I. Інтерпеляція соціяльних демократів і трудовиків. II. Промова посла Катеринославщини. III. Уривки промов инших послів про положенне українського питання й української преси. IV. Московська політика в Галичині. V. Гадки преси про думські дискусії в справі України та декілька українських пунктів програми блоку); др. Михайло Лозинський. Як Поляки розуміють свою волю (далі); Евген Б. Короткі статистичні дані про Україну. III. Українські студенти та ґімназисти в Австрії; Евген Бачинський. Українські музеї (з одним листком знимок); Некрольоґія (Олександер Русов, Константин Паньківський); Огляд журналів; Біблїоґрафія, між ин.: Евген Слєповрон. Polen in Ost und West; Ол. Барвінський. Oesterreich-Ungarn und das ukrainische Problem; Хронїка (Від редакції; Для жертв війни на Україні; Мета Українського Комітету в Великій Британії; Новий український комітет у Німеччині; Новий угорський журнал для оборони української справи; Українець бурмістром Володимира Волинського; Заборона української часописи в Харкові; Український журнал в Одесі; Україна й Баварія; Заснованне німецького журналу для оборони української справи; Український нарід своїм леґіонїстам; Заборона української мови; Заборона говорити по українськи; Приготовляюча школа для кооператорів з викладовою українською мовою; Духові домагання російських Українців; Ухвала з'їзду російських поступовців щодо політики російського правительства супроти галицьких Українців; Приказ полковника Українського Сїчового Війська).

Передплата річно 18 фр., поврічно 14 фр., чвертьрічно 8.50 фр., поодинокі зошити 2 фр. Адреса: Lausanne, „Revue Ukranienne", Rue Mornex 17. Schweiz.

Ukránia. ч. 3-4. Серкести. Наші змагання; др. Ґеза Чірбус. Про назву Ороски; др. Ференц Фодор. Ґеоґрафічна форма України та її відношенне до Угорщини; др. Осип Айтай. Господарське значінне України та центральні держави; Іродалом Килтесет. Тарас Шевченко; Варґа-Стрипський. Два вірші Т. Шевченка; Стрипський-Варґа. Пісня про похід Ігоря з 1187 р. (III); Василь Стефаник. Підпис (нарис з сільського життя); Михайло Драгоманів. Поневолена нація; Юрій Подградський. Угорсько-українські історичні звязки. Зошит ілюстрований двома портретами Т. Шевченка, його могилою та двома иншими знимками. — Редаґує др. Гіядор Стрипський. Передплата річно 16 К, чвертьрічно 5 К. Адреса: Budapest, I, Lógodi-utca 5.

Osteuropäische Zukunft. ч. 5. Зміст: Проф. Ф. Фрех (Вроцлав). Мінеральні скарби України. 1. Залїзні руди; Тудіхум. Курляндія під господарським оглядом; др. Фальк Шупп. Наше господарське збратанне з Болгарією; др. В. Ґрооз. Ґерманське в болгарстві; Е. Шмід. Господарський центр німецького мужицтва в Росії; Михайло Церетелї. Расові й культурні проблєми Кавказу; Записки (Велика водна дорога на схід Европи. Будучність німецької земельної посїлости в Росії. Ватикан і Укр[illegible]нці. Вигонюванне німецьких мужиків у Росії. Скасованне університету в Дорпаті. Реформа календаря в Туреччині. Нові цїлї подорожі); Вісти з товариств. Мюнхенський вечір „України"; Біблїоґрафія (Замітки д-ра Фалька Шуппа про німецьку ґеоґрафію України проф. С. Рудницького та про книжку Франца Келєра „Der neue Dreibund").

Українське Музичне Видавництво Лїра. ч. 6. Два Українські національні гимни на фортепян в дві руки обробив Осип Залеський. Цїна 1 К. Головний склад: Львів, Книгарня Наук. Тов. ім. Шевченка, Ринок, ч. 10.

Українське Музичне Видавництво Лїра. ч. 7. Мужеські хори: Ор. Тин. Боєва пісня. Цїна 50 сот. М. Гавронський. Ідіть. Цїна 1 К. М. Гавронський. З воєнних пісень. Цїна 1 К. Склад у книгарні Наук. тов. ім. Шевченка.

Слово. Український місячник. Скрантон, Па. Сїчень — лютий, 1916. Рік I, ч. 1-2. Видає і редаґує Евген Гвоздик. Зміст: Осип Маковей. Українським мученикам; А. Крушельницький. З різдвяних воєнних образків. Між окопами; У. С. С. Юра Шкрумеляк. Два днї в російській неволї; Сучасна Росія й світова війна; Машини й робітники; Сильна воля продовжує житте; Революційний рух в Росії; М. Троцький. Росія бажає мира; Всяка всячина. „Слово" обіцює бути просвітно-науковим місячником і містити наукові статї, оповідання, образки з війни й таке инше. Бажаючи новому місячникови як найкращих успіхів, з жалем зазначуємо повну недостачу льояльности сього нового видавництва супроти нашого „Вістника", бо хоч перший зошит складаєть ся в більшости з передруків з „Вістника", нїде не зазначено сього нїодним словцем. Поступаючи так, прилучило ся „Слово" до цїлого ряду українських часописей в Америцї, що вміють брати з „Вістника", а не зазначувати сього.

Виказ жертв

на полонених Українців:

грішми: о. Степан Білинський, Мацошин, 20 К; пані Олена Гречаник, Колодіїв, 5 К; д. Володимир Дмитрасевич, Лиска, 10 К; пані Казимира Моравецька, Ланчин, 5 К; д. Михайло Туркевич, Лиманова, 8 К.

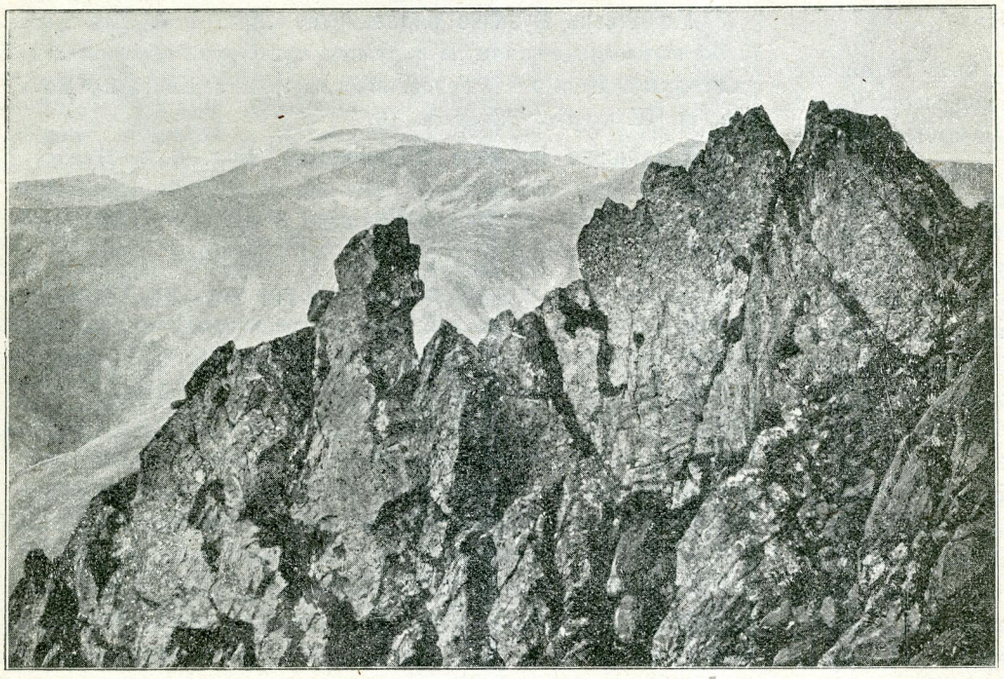
книжками: др. Володимир Вербенець, Баден, 46 книжок „Лїт. Наук. Вістника" за рр. 1903—1910, 10 томів „Записок Наук. Тов. Шев.", Світ з 1906—7 рр., Будучність з 1909 р. 39 чисел „Рідного Краю" й „Шершня" з 1906 й 1907 рр. і 24 брошур; Ц. к. Видавництво шкільних підручників на номінальну суму 141 К 90 сот.; д. Ол. Волянський, Криворівня, понад 80 чисел ріжних часописей і 14 бр.; д. Богдан Заклинський, Жабє, 4 кн., 1 бр. і декілька чисел часописей; пані Олена Кульчицька, Ольга Кульчицька й Гамчикевичева через „Жіночу Громаду" в Перемишлї 56 кн. „Лїт. Наук. Вістника" за рр. 1909—1913, 2 календарі, 14 бр. і 9 чисел часописей; пані Юлїя Рубчак, Калуш, 17 кн. „Лїт. Наук. Вістника" за 1911 і 1913 рр. і 3 бр.; д. Осип Сабарай, Кобло Старе, 20 бр., 4 кал. і 8 чисел „Письма з Просьвіти" з 1912 й 1913 рр.; др. Кирило Трильовський, 20 бр.

Усїм жертводавцям складаємо сердечну подяку.

(Далї буде).

Лист полонених Українців до Редакції.

Пану Редактору „Вістника Союза визволення України" у Віднї. Коханий Добродію! Дуже щиро прохаю надрюкувати в Вашім любім „Вістнику" красненьку дяку всїм дїячам на ниві визволення України, приславшим для полонених Українців дуже гарних книжок без всякої передплати яко духової пищі задля зболїлих душею людей, закинутих роковиною судьби в далеку неволю. В теперішнї хвилї кожний чоловік, а особливо полонений, жажде душевного покою і просвітку. Чи може бути кращий лїк від святого лїку книги? Нї, не може! Не може-ж і бути щирійшої дяки від нашої, котра вирвана не з одного язика, а і з глибини серця! Будьте ласкаві, люде добрі, прийміть нашу щиру дяку від самісенького серця. Полонені Українці в ..... кого табору. ..... 3 марта 1916.

Хребет Чорногори.

Взорець образка з альбуму:

UKRAINA.
Land und Volk.

Україна. Край і нарід.

40 образків з німецької книжки „Ukraina“ д-ра Степана Рудницького. Титуловий рисунок пані Олени Кульчицької. Відень, 1916. Ціна 2 К.

Отсей прегарний альбум, виданий „Союзом визволення України“, повинен найти ся у кождім українськім інтелігентнім домі. Спішіть з замовленнями, бо наклад невеличкий!

Коштом і заходом Загально-Української Культурної Ради, яка заспокоює духові потреби української громади у часі війни, а особливо на еміґрації, появили ся ось такі видання:

1. **Богдан Лепкий:** „З великих днів“ — В борбі за волю. Літературна збірка з ілюстраціями. Ціна 30 сот.
2. **Філярет Колесса:** „Воєнні Квартети“ на мужеський хор до сучасних поезій Б. Лепкого, Осипа Маковея, Василя Щурата. Присвята Українським Січовим Стрільцям. Ціна 2 Кор.
3. Свящ. **Ол. Коренець:** Молитвенник для жовнїрів Українців-католиків. Ціна опр. 1 К. Розважання з нагоди війни 40 сот.
4. Др. **В. Щурат — Ф. Колесса:** Жовнїрські Пісні О. Ю. Федьковича. З нотами Ціна 40 сот.

Лагодять ся до друку:

1. **Під чужим небом.** Оповіданнє з життя наших переселенців.
2. **Б. Лепкий:** Тим, що полягли. Збірка поезій.
3. **Б. Лепкий:** Український Співаник з нотами.
4. **Слово о полку Ігоря** в перекладах Т. Шевченка, Максимовича, Мирного, Лепкого, Щурата й ин.

Згадані книжки набувати можна по означеній вище ціні за попереднім надісланнєм грошей у канцелярії Загально-Української Культурної Ради, Відень, VIII. Strozzigasse 32/12.

Громадський Голос.

Українська радикальна часопись.

Виходить три рази на місяць.

Видає і відповідає за редакцію:

ІЛЬКО МАТЕЇК.

Коштує до кінця сього року 5 корон, у Німеччині 5 марок, в Америці 2 доляри. Одно число 20 сот.

Адреса: Львів, вул. Оссолїнських, ч. 11.

„СВОБОДА“

Ілюстрована полїтична, просвітна й господарська часопись.

Виходить що тижня в суботу.

Редаґує др. Степан Баран.

Передплата: в Австро-Угорщинї річно 6 К, піврічно 3 К, чвертьрічно 1·50 К. За границею річно: В Німеччинї 6 марок, у Росії 3 рублї, в Америці 2 доляри.

Адреса Редакції й Адмінїстрації:
Свобода, Львів, Ринок, ч. 10, II. поверх.

Виходить що-дня рано. **Дїло.** Видає: Вид. Спіл. „Дїло“.

Редакція й Адмінїстрація: Львів, Ринок ч. 10. — Експедиція: вул. Руська ч. 1.

Начальний редактор: Василь Панейко.

Передплата

	в Австро-Угорщинї,	за границею.	у Львові
місячно	2·40 К	. . . . .	2 К
чвертьрічно	7.— „	. . . . .	6 „
піврічно	14.— „	. . . . 20 К	. . . . 12 „
цїлорічно	28.— „	. . . . 40 „	. . . . 24 „

Зміна адреси 50 сот. Ціна примірника у Львові 6 сот., поза Львовом 8 сот., на зайнятих територіях 5 коп.

Зміст: — М. Троцький. Державна Дума. — О. Кобилянська. Чудо. — М. Опока. Вістун. — З поезій У. С. С. Юри Шкрумеляка: Смертельна рана. Думка. Мамин лист. Morituri. Мари. — А. Бабюк. З Січового Коша (Відзначенне стрільця Дмитра Козака). — А. Бабюк. Рокова ніч (За народнім повірєм). — Др. Н. Гаморак. За тиждень. — Ор. Кириленко. Українці в Америці. — Вісти: Львівський комітет „С.В.У.“ для помочи полоненим-Українцям у Галичинї. Церковний бік укр. справи. Новий полковник Укр. Сїч. Стрільців. Економічна політика України. Протест катеринославської „Просвіти“. Важний виклад. Заборона „Основи“. Воєнний стан між центральними державами й Португалією. Мілюков про Українців. Громадський Голос. Переслїдуваннє кооперативів на Українї. В оборонї поневолених націй у Росії. Укр. робітничий театр у Київі. Київське споживне т-ство „Народна Торговля“. За укр. школу. Запасна Сотня У. С. С. у Відні. — Бібліографія Виказ жертв.

Відповідає за редакцію: Волод. Біберович.

З друкарнї Адольфа Гольцгавзена у Відні.

Львівська державна наукова бібліотека
№ П

Preis 30 Heller.

ВІСТНИК

(Nachrichtenblatt des Bundes zur Befreiung der Ukraina)

Союза визволення України

Виходить що тижня в неділю.
Річна передплата виносить 10 К., 10 Мар., 2 Дол., 4 рублї, піврічна 5 К., 2 рублї, квартальна 3 К., 1·20 рублї. :-: Ціна сього числа 30 сот., 10 коп.

Редаґує Комітет.
Видає і відповідає за редакцію: **Волод. Біберович.**
Адреса редакції: Wien VIII., Josefstädterstraße 79, II. Stiege, Tür 19. Адмінїстрація: Tür 6. Телєфон: 13430.

Менших рукописей і віршів не звертаєть ся; з приводу того не входить ся в нїяку переписку.

III. рік. Ч. 25—26. Відень, 26 марта 1916. Ч. 85—86.

Купуйте в адмінїстрації нашої часописи Кобзарь Т. Шевченка в двох частях, брошуровані примірники по 1 К, оправлені по 1.40 К.

Слїпі і прозрілі.

Під заголовком „Слѣпые и прозрѣвшіе“ подала „Рѣчь“ у ч. 50 з 20 лютого статю „Южанина“, з якою в головних основах познайомлюємо отсе наших читачів.

Останнї днї принесли ряд нових, дуже характеристичних фактів з громадянського життя України, що заслугували-б на поважну увагу з боку кругів, заінтересованих українським питанням, а між ними, думаємо, також з боку поступової більшости нашого народнього представництва.

Недавно тому на зборах золотоніського й лубенського земств полтавської ґубернії піднято й корисно порішено питанне про необхідність завести в місцевих народнїх школах навчанне в українській мові, бо се одинокий спосіб піднести культурний і економічний рівень країни. На днях піднесено те саме питанне, тільки в значно ширшім розмірі, на чергових зборах полтавського ґубернського земства і, що найцїкавійше, піднїс се питанне не „революціонер“, не „мазепинець“, а гласний-депутат М. Коваленко, що сидить на правих лавках у полтавськім земстві та Державній Думі. Мотивуючи свій незвичайний виступ в оборонї прав української мови, зложив Коваленко перед земськими гласними свого роду сповідь, яку наводить „Рѣчь“ за „Южн-им Кра-ем.“

У своїм мотивованню зробив Коваленко два застереження. В першім зазначив між иншим, що при розглядї піднесеного питання треба виключити всяку полїтику, а розбирати справу тільки з педаґоґічного й культурного становища. „Моє друге застереженнє — говорив М. Коваленко — ось у чім. Був час, коли я відносив ся неґативно до заведення української мови до початкової школи, але тепер мої погляди дещо змінили ся почасти з тільки що наведених мотивів, почасти з инших причин. Ви приложили багато працї до збирання українських орнаментів; ви енерґічно відкопували памятники давньої народньої творчости; ви з'орґанїзували цїлу сїтку шкіл дрібного промислу, в яких населенне вчить ся робити ріжні вироби в українськім стилю; ви вибудували вкінцї будинок, котрим усї одушевляють ся, в давнїм українськім стилю; ви заснували музей, котрий займає перше місце серед провінціяльних інституцій того роду та в котрім безлїч виробів в українськім стилю. А чейже всї ті предмети, на які ви звернули стільки уваги, се тільки зверхнї прояви народнього духа. Так, невжеж ми не присвятимо бодай стільки уваги тому, що творить істоту народньої душі та що висловлене в мові? Що торкаєть ся мене, я не міг зупинити ся на половинї дороги і, коли й змінив я свої погляди на ролю української мови в нашій школї, то тут винні в значній мірі ви, панове.“

І дїйсно в дальшім представленню своїх нинїшнїх поглядів на українське питанне Коваленко не зупинив ся на половинї дороги, а дуже докладно розвинув ряд поглядів, що переконуючо доказують необхідність не тільки навчання в українській мові бодай протягом двох перших лїт народньої школи, але й викладання української мови як предмету в середнїх наукових заведеннях і заснования катедр українознавства на унїверситетах. Вкінцї підчеркнув Коваленко тяжке положенне депутатів Державної Думи, уроженцїв України, котрі при дискусіях про українське питанне приневолені мовчати, не маючи від своїх виборцїв відповідних директив. Таких директив і дожидав бесїдник від ухвали полтавського земства в справі питання про українські підручники в народнїй школї.

Заява Коваленка, ще рік тому неможлива в устах людини його переконань, не стрінула на земських зборах опозиції щодо своєї істоти й се треба вважати так само дивним явищем, як і самий фактъ промови правого депутата в оборонї української шкільної науки. Одначе земські збори показали ся все-таки менше рішучими, нїж Коваленко, та в своїй ухвалї, хоч і незначною більшістю, признали широке поставленнє питання не на часї й ухвалили „зупинити ся на половинї дороги“, поручивши управі виробити для народньої школи полтавської ґубернії підручники мішаного типу: в московській мові, але з поясненнями по українськи та з прикладами з ориґінального тексту українських письменників...

Львівська державна наукова бібліотека

Зроблено дуже малий ступінь, але в потрібнім напрямі і, що найважнїйше, зробили його місцеві люде, близькі до народу та його потреб, передумавши питаннє в його цїлій широтї і на основі важких арґументів, представлених компетентними в шкільній справі особами. Що-ж стало ся далї? А далї вже пішли найзвичайнїйші факти російської дійсности: ухвалу ґубернського земства, як і попереднї ухвали двох повітових земств, скасувала відповідна власть на сїй основі, що земство в данім разї вийшло поза межі його компетенції. Удержувати народнї школи земство може, видавати на них народнї гроші повинно, контролювати стан шкільної справи — має право та має до розпорядимости для сього законні орґани, але дискутувати над поправою системи навчання при помочи рідної мови учеників земство не має права . . .

Другий великий факт громадянського життя зайшов у Катеринославі: ухвалою ґубернського „присутствія“ замкнено на все місцеву українську орґанїзацію „Просвіта“, останнє з просвітних товариств, що повстали в період 1905—1906 рр. на території України. Більш нїж 10 лїт працювала катеринославська „Просвіта“ на очах адмінїстрації, витворивши собі честь і славу своїм культурним впливом серед місцевого культурного селянства; філії, відкриті „Просвітою“ по селах, грали ролю народнїх домів і яко такі служили для сїльського населення центром культурних розривок і духового життя, позбавленнє котрого зоставить у місцевій селянській обихідцї велику й небезпечну пустку. Що її може виповнити пянство й газард, се очевидно не лякає нїкого: що-ж, — тодї пороблять відповідні міри . . . Яка дїйсна причина замкнення „Просвіти“, трудно сказати, — а зверхньою причиною, як говорять, був один старий документ, вивезений відповідними властями зі Львова, а саме — підписаний деякими членами „Просвіти“ пять лїт тому назад привіт українському парляментарному клюбови в Відні з приводу більшої енерґії клюбу в боротьбі за український унїверситет у Львові. Де-ж властиво тут вина? Те, що звернули ся до віденського парляментарного клюбу тодї, коли ще не було війни з Австрією, ледви чи більше злочинне від того, що відомі думські лїдери звернули ся до нїмецького цїсаря. Може було злочином спочувати заснованню українського унїверситету? Але чейже ходило про унїверситет у Львові, на австрійській території, — а в відносинах до чужих держав, думаємо, повна воля виявляти навіть найсвавільнїйші бажання. Але колиб і дїйсно документ, добутий катеринославською адмінїстрацією, мав злочинний характер, то звідси простий висновок, — що ті, котрі підписали ся під ним, підлягають законній відповідальности. Замісць того виновником роблять цїле товариство „Просвіта“, в його цїлости, яка й карає ся гостро, та ледви чи справедливо.

Наш показчик ще не вичерпаний. Протягом останнїх днїв вийшов розпорядок закрити „на цїлий час воєнного стану“ видаваннє в Одесї українського місячника „Основа“; успіло вийти три книжки журнала, але його дальшому істнованню рішено положити кінець . . . може для наглядної ілюстрації одного з пунктів програми поступового блоку . . .

Таким робом перед нами два цїкаві явища, звязані з українським питаннєм: давнїйші антаґонїсти українства з громадянських кругів прозрівають і виступають в оборонї його змагань, а тимчасом офіціяльні круги подавньому вперто воюють з українським громадянством, нищачи всї парістки української національної культури. Сподїваємо ся, що Державна Дума заінтересуєть ся перечисленими фактами та попробує переконати правительство про необхідність змінити нарештї сей дивний і зовсїм недержавний погляд на українське питаннє.

Листи з Нїмеччини.

III.

Берлїн, 5 марта 1916.

(Всенїмцї. — Їх становище в нїмецькім суспільствї. — „Фантасти.“ — Всенїмцї й імперіялїсти. — Всенїмцї й українське питаннє. — Соціяльні демократи, їх розпад на два табори).

В моїм першім листї я згадував про те, що „імперіялїсти“ дуже багато прислужили ся для української справи тим, що вибили пролім у бісмарківській ідеольоґії. Одначе імперіялїсти мали в нїмецькім суспільствї могутнїх попередників, а протягом сеї війни помічників у таборі „всенїмцїв.“

Всенїмцїв можна назвати першими нїмецькими імперіялїстами нашого часу, хоча вони виступали тай виступають під иншим стягом. Бо всенїмецька ідея — се далекосягаюча експанзія нїмецького національного елєменту в сполуцї з великодержавним становищем Нїмеччини й тому не дивниця, що всенїмцї вже давно передтим виступали з домаганнями, які тепер найшли свій вислів у публїкаціях імперіялїстів. Павла Рорбаха, Дітріха Шеффера, Ріпке й инших давно вже передтим випередив К. Вінтерштеттен („Berlin-Bagdad, neue Ziele mitteleuropäischer Politik“ якого появило ся саме в 15-ім виданню!), Ернст Гассе та Франц Келєр. Особливо пильне слїдженнє східного фронту, де Нїмцї мають стільки своїх розкинених кольонїй, та вказуваннє на російську небезпеку є з точки погляду нїмецьких інтересів виключною заслугою „всенїмцїв,“ дарма що їм сього признати не хочуть, а їх самих уважають за „фантастів і провокаторів.“ Всенїмцям судила ся та сама доля, що всїм скрайньо-національним елєментам, які всюди бачать „небезпеку“ та закликають суспільність голосом Касандри до вічної трівоги та бою. Очевидно з таким непримиренним становищем — непримиренним з істнуючим станом річей — вяжеть ся також гостра й безпощадна критика офіціяльної супокійної полїтики в часї мира, критика, яка ставить „критикоманів“ поза скобки полїтично-солїдних партій і гуртків. Тай ще тепер, у часї війни, коли все настроєне на воєнну ноту, не бракує голосів, які всенїмецьких полїтиків і публїцистів уважають за фантастів, а їх роботї закидають провокацію та „Kriegstreiberei.“

Одначе дуже помиляв ся-б той, хто думав би, що всенїмцї як крайня та прононсована партія не мають впливу в Нїмеччинї. Навпаки. З всенїмецькими поглядами можна стрічати ся всюди, навіть і доволї високо, хоч всенїмцї носять на собі тавро ексклюзивности. Бо „всенїмецтво“ се не партія, хоч партійно з'орґанїзована, але движенне, суспільно-полїтична, національна течія, яка втискаєть ся в усї пори суспільства — більше або менше, залежно від загально-по-

лїтичних умов, в яких находить ся нїмецька суспільність. В часї війни, загального національного напруження вплив крайньо-націоналїстичної ідеї відбуваєть ся релятивно легко та широко, — в часї мира він знов упаде та замкнеть ся наче розбурхана ріка у своїм руслї.

В Австро-Угорщинї дивлять ся на „всенїмців“ доволї косим оком, бо нїмецько-державні всенїмцї се одинока партія (побіч католицьких клєрикалів з табору „центра“), які стоять постійно в зносинах з своїм відломом поза границями Нїмеччини. Але війна навчила багато декого, — навчила і всенїмців в їх відношенню до Австрії. Всенїмцї бачать тепер, що Австро-Угорщина потрібна як окрема славянсько-нїмецька держава задля сконсолїдования біля себе західних Славян проти Московщини, — роля, яку Нїмеччина як по своїй полїтичній сути чисто-нїмецька держава (а такою по волї Нїмців вона має й зостати ся!) сповнити сама не може. Таке становище займає між иншим Франц Келєр (Franz Köhler: „Der neue Dreibund, Ein politisches Programm für das gesammte deutsche Volk und seine Freunde“, München, 1915), а навіть уже згаданий К. Вінтерштеттен, дарма, що сей останнїй все ще бавить ся несповнимою мрією повороту часів франкфуртського парляменту! . .

Єсть там в основних змаганнях також нота, яка дуже далеко йде з точки погляду „всенїмецтва“, а яка невповнї відповідала-б і нашим змаганням на далеку мету, та про се як пересадне й надто відстале від природного ходу річей не слїд тепер говорити. Не одно людина думає, та, думаючи, пересаджує, а дїйсне житте з своїми невмолимими правилами іде та піде своїм шляхом.

Всенїмцї займають ся дуже живо також і нашим українським питаннєм — більше навіть нїж імперіялїсти — і вони при своїй енергії, широких звязках і вмілости говорити до своєї суспільности багато причиняють ся до того, що наша справа стає в Нїмеччинї щораз більше і справдї популярною.*

Антиподами імперіялїстів і всенїмців є нїмецькі соціяльні демократи. Кажу: нїмецькі соціяльні демократи в значінню державно-нїмецькі (reichsdeutsche), бо становище австрійсько-нїмецьких соціяльних демократів в українській справі значно відбігає від становища їх державно-нїмецьких товаришів. Такий напр. Пернерсторфер, віцепрезидент австрійського парляменту, вже кількома наворотами дуже енергічно обстав за нас (напр. у „Berliner Tagblatt“ з нагоди виходу першої книжки Донцова), а щойно появила ся в „Die neue Zeit“ полємїка Пернерсторфера з товаришами з Нїмеччини, яка дуже рішучо стає в оборонї наших національних змагань. Дяка йому за се!

А в тім справдї се „mirabile visu“, що стало ся загалом з нїмецькою соціяльною демократією протягом війни. Очевидно не можу вдавати ся тут в основний розбір ідейних і фактичних кріз нїмецького соціяльно-демократичного табору, бо се виходило-б поза рамцї мого завдання в сих інформаційних листах. Та скажу лише дещо для тих, що справою соціяль-демократизму спеціяльно інтересують ся.

В головних обрисах зазначив ся розпад соціяльної демократії Нїмеччини на два великі табори — націоналів і вірноконституційників. Се номенклятура моя, бо вони так зовсїм не називають ся, але вона відповідає дїйсности. Під „вірноконституційниками“ я розумію тих провідників і теоретиків соціяльної демократії, які зостали ся вірні партійній конституції в її теоретичних основах, — значить у розумінню всїх проявів національно-суспільного й міжнародного життя як виключно клясової боротьби та в інтернаціоналїзмі. Перше становище ставить інтерес робітничої верстви поверх інтересів суспільства як нації, — друге становище (яке є лише льоґічним висновком першого) бачить передовсїм солїдарність робітничої верстви як головний для соціяльної демократії момент в реґульованню міжнароднїх відносин в інтернаціональній полїтицї. Треба зазначити, що саме війна та щойно війна виказала в усїй наглядности мильність теоретичних основ сього другого „вірно-конституційного“ табору, а саме перевагу націоналїзму як вислову спільних і загальних інтересів народнього орґанїзму над клясовістю та вимогів національної сили й експанзії назверх над чисто клясовою міжнародньою орієнтацією. Ось що каже напр. один з соціяльно-демократичних теоретиків Бурхард на згадану тему: „Соціяльна демократія звела ся протягом війни на нїнащо („hat abgedankt“). Вона голосить тепер робітникам, що нема вже партій, що робітники мають зложити оружє клясової боротьби на час по війнї та йти з одушевленнєм у бій за вітчину, бо є й такі батьки соціялїзму, які голосять, що робітники ще більше звязані висліdом війни, нїж капіталїсти . . . Що-ж з сього правда? Чи правда те, що голосила соціяльна демократія перед війною, чи те, що в часї війни після 4 серпня? (Burchard: „Vor und nach dem 4 August 1914“).

За представників обох сторін, що формують ся в такі противні табори, можна-б у Нїмеччинї в теперішню хвилю вважати з одного боку д-ра Лєнша („Die deutsche Social-Demokratie und der Krieg“), Фендріха („Der Krieg und die Social-Demokratie“), Вольфґанґа Гайне („Kultur und Nation“), Кольба („Die Social-Demokratie am Scheidewege“ — дуже інтересна з боку теоретичного для тих, що питаннєм соціяльної демократії спеціяльно займають ся!), Давіда („Die Social-Demokratie im Weltkriege“ — неменш важна!), Геніша (Hänisch: „Krieg und Social-Demokratie“) та Парвуса (заложив уже в часї війни свій окремий орґан у Мюнхенї „Die Glocke“), — а з другого Бернштайна, Кавтського („Die Internationalität und der Krieg“), посла Лїбкнехта та найкрайнїйших Мерінґа й Розу Люксембурґ, часопись яких „Das Internationale“ уряд застановив зараз після появи першого числа.

Для нас, Українців, з нашого національного боку подїл соціяльної демократії Нїмеччини на згадані два табори не має якогось окремого значіння, бо в основі обидва табори є для українського питання в нашім розумінню під теперішню хвилю неприхильні. Спір у соціяльно-демократичнім таборі Нїмеччини має своє джерело передовсїм у внутрішньо-партійних змаганнях і відносинах, а в заграничній полїтицї він обертаєть ся кругом питання, чи соціяльна-демократія має напирати на швидке по можности заключенне мира („без анексій“), чи такого напору не робити. Тому навіть і найприхильнїйші нам одиниці зпоміж державно-нїмецької соціяль-демократії радять російським Українцям добивати ся кращої долї в будучій Росії вкупі з соціяль-демократіями инших поневолених народів, а поза тим менш-більше загальний погляд на українську справу дає Кавтський, який в щойно-виданім своїм критичнім творі „Die Vereinigten

* З табору всенїмців вийшла теж м. ин. брошура Кеслєра: „Die Ukraine.“

Staaten Mitteleuropas“ (Stuttgart, 1916) каже на сю тему ось що: „В Українців (Кавтський зве їх правильно: „Klein-Russen!“) стоїть справа так, що ще не знати, чи вони є самостійною окремішною нацією, чи ні, чи їх мова зостанеться тільки нарічєм так, як „plattdeutsch“ або „schwizerdeutsch“, чи навпаки розвинеть ся як самостійна літературна мова. Правда, письменна російська мова справляє деякі трудности українському мужикови, але такі-ж трудности робить вона й московському мужикови. Обидві мови стоять до себе так близько, що українські письменники, як напр. Гоголь, свої найзнаменитші твори вспіли написати саме в московській мові“*.

Читаєш отсю балаканку Кавтського й очам своїм не вириш, що ось таке можна написати після Котляревського й Шашкевича, Шевченка та Федьковича, Франка та Коцюбинського! Ба, та лишім літературу, але як далеко при такім розумінню річи в Кавтського й йому подібних до самостійної України!

По всьому видко, що в німецьких соціяльних-демократах ми не матимемо в рішаючий момент помічників нашої національної справи. При тім же замітне, що в своїм становищу до української справи — до речі кажучи, подібно як і в багатьох инших справах відносно до теперішньої війни й її евентуальних цілей — державно-німецькі соціяльні демократи сходять ся в цілости з деякими німецькими строго-консервативними кругами, які вважають теж українське питанне — бодай „наразі“ — за „мрію“, якої не здійснити!

Др. Евген Левицький.

* Стор. 30.

Тарасъ Шевченко.

Не падна твоя духъ. Ни крѣпость, ни затворъ
Сломиха въ тебъ блѣна по страдаща Украйна,
И въ днитѣ минали запрѣлъ унесенъ взоръ
Ти родна бѫднина съзираше омайна.

И растна вѣрата прѣдъ жаждащи очи
Ведно съ безсмъртнитѣ на Днѣпъра завѣти,
И слушаше вездень потайно какъ бучи,
Разпѣнилъ той води въ безкрайна ширь разлѣти.

...Украйна волна е! Безгрижна тя е вечъ!
Срѣдъ нея въ миренъ трудъ оре и сѣй народа
И твойта пѣсень се разниса на далечъ —
Прѣзъ робство химнъ подетъ за ганана свобода...

Но ей пазача... Викъ. И виждашъ ти тегла,
И жилавий камшикъ, и тежката мотика
Па гръбъ прѣвиешъ пакъ... (Великитѣ дѣла
Твори ги само тукъ неволята велика!)

Ала сѫдбата си горчива не проклѣ:
Тя капка е въ море прѣдъ роднитѣ неволи!
И пѣ, и плака ти за равнитѣ поля,
И за народа клетъ се въ тежко робство моли.

И днесъ слѣдъ вѣкъ — въ борби и въ сълзи
[микатъ вѣкъ —
Духа ти буни ощъ, гори и вспламенява:
Украйна помни своя Богочеловѣкъ,
Украйна себе си чрѣзъ него поздравява!

*С. Чилингировъ.**

София, 9. II. 1916.

* Визначний болгарський поет С. Чилінґіров написав отсей вірш для святочного числа „Вістника“ в честь Шевченка.

Тарас Шевченко.

Всесильний був твій дух. Ніякії тюрми
Не омертвили в нім любови до Вкраїни;
Ти бачив як пророк з глибин важкої тьми
Будучі ясні днї невольної країни.

Ти вірив в те, за чим твоя душа тужила,
І вірив в заповіт відвічного Днїпра;
Як пристрасно твоя душа той шум любила,
Що плив неначе клич з Днїпрового нутра!

„Украïна вільна! Конець її недолї!
Вже хлїборобський плуг блестить упять полями.
І гордо линуть в даль твої пеани волї,
Що їх ти виспівав, як мучив ся тюрмами!“

Ось так Днїпро . . . Та — чуй! Жандарми, крик і
[кнути . . .
Се — гноблений народ і мука і насила!
Про великанський чин, про свободу — не чути...
Нехай що і тюрма геройства сотворила.

Та чорную судьбу свою Ти не прокляв,
Бо проти люду мук — Ти бачив в нїй краплину...
Ти про безкрайнїй степ крізь тихий плач співав
І за нещасний люд молив ся без упину.

Та хоч сто лїт борби вже лине в вічні тїни,
Ти наче полумінь запалюєш й гориш:
Ти божественним став для всеї України, —
В Тобі вона себе з поклоном здоровить!

С. Чилїнґіров.

З болгарського рукопису переклав
Остап Грищай.

Памяти Петка Тодорова.*

З Петком Тодоровим бачив ся я тільки один раз у життю. Давно се було. Я був тоді студентом на чеськім університеті в Празі. Тут були тоді студенти всіх славянських народів і всі вони мали свої студентські товариства. Москалі мали свою читальню „ім. Толстого“, Словінці „Ілірію“, Словаки „Ватру“, Серби „Шумадію“, Поляки „Огнїско“, Болгари „Седянку“.

Ми, Українці з російської тай австрійської України, що вперше тоді приїхали в більшім числі до Праги, мали також свою „Українську Громаду“.

Одного дня дістала наша „Громада“ від болгарських товаришів запрошеннє взяти участь у вечері, який устроювала „Седянка“ в честь свого найбільшого поета Петка Тодорова, що тоді на декілька днів загостив до Праги.

Як голова „Громади“ був я з нашою делеґацією на тім вечері. Збори були в ресторанї „Графа“. Коли ми там прийшли, були вже там присутні всї болгарські студенти та збирали ся делеґати инших славянських студентських товариств.

Ми чекали всї на поета.

Прийшов. Довга постать з прегарно лагідним Христовим лицем, довгою русявою бородою, добрими синїми очима. Витав ся щиро-сердечно з усїми, а коли прийшла черга на нас, поет обняв нас з радісним окликом: „Ох, як тїшу ся, що бачу Українців, я знаю вас тільки з лїтератури. Я-ж саме перекладаю на болгарську мову вашого Стефаника, якого я так полюбив.“

— А знають про нас Болгари? — питаю поета.

— Майже нїчого. У нас, бачите, вчать у школах історії з російських підручників, а в них, розуміють ся, нїчого про вас не написано. Ми знаємо, що є „Малороси“, що був великий „малоруський“ поет Т. Шевченко, але що се окремий від московського український народ, котрий має свою історію, культуру та лїтературу й хоче мати свою полїтичну самостійність, про се все ми нїчого не знаємо.

А професор Михайло Драгоманов, один з найбільших наших учених істориків, що був у вас на вашім університетї, не зоставив нїякого слїду? — питаю далї.

Зоставив і дуже глибокий та поки-що на жаль тільки серед гурту своїх студентів, — ширший загал його не знає.

Ми довго ще говорили. Поет оповідав про Болгарію, про її відродженнє та сучасне життє. Його гарне та зболїле обличє оживило ся, коли про се заговорив, а говорив так гаряче, так щиро, що видно було, що говорив не з обовязку не з вічливости, а тому, що дуже любив се, про що говорив.

Втім один із болгарських студентів сїв до пянїна. Поплили якісь дуже народнї та незнані менї акорди. „Хоро —хоро“ — залунало по залї. Наче елєктрична течія перебігла по тїлї поета.

„Се наш національний танець“ — крикнув Петко, скочив з крісла, потягнув мене за руку та ми стали в довгім колесї тих, що танцювали. Танцювали разом Серби та Болгари, Українці й Поляки, а далї Словаки, Словінці, Хорвати, Москалі та Чехи.

Поет проводив „хорови“, він і затягнув також першу пісню. І поплили тужні народнї болгарські пісні.

Перший раз бачив я і танцював тоді „хоро“.

Пізно, мабуть уже над раном відпроваджували ми його до дому. Всю дорогу ішов він зі мною і знову говорили ми про Болгарію й Україну та про їх долю. Прощаючи ся, несподївано поет задеклямував одну строфу з Франка:

„Розібємо скалу, роздробимо ґранїт,
Ми кровю власною і власними кістками
Твердий змуруємо гостинець і за нами
Прийде нове життє, добро нове у світ“.

Та будь здоров. До побаченння в Болгарії!

Я приїхав до Болгарії, та Петка Тодорова вже тут не було.

Софія, 29 лютого 1916.

Лев Ганкевич.

* Болгарська невелика ще лїтература понесла в останнїх часах три великі страти. Вмер Пенчо Славейков (1913), за ним пішов Пею Яворов (1915), а тепер із Швайцарії прийшла громова вістка, що скінчив життє П. Тодоров, один з найкращих приятелїв українського народу.

Хрести.

Лїсисті взгіря Карпат затїнюють густими борами бистрі води Прута й багате підгірське село Л. в надвірнянській окрузї, що розложило ся по обох боках ріки. Лїси тут переважно листкові: дуби, буки, береза та лїщина. А вище них почуєш запах ялівцевої живицї. Здаєть ся тобі, що входиш в якусь затишну святиню, отїнену вічними гаями, овіяну запахом святого кадила... Поважно шумлять дуби й рослі берези, перешіптують ся про незнані нам тайни... А повага таємничого їх говору удїлюєть ся твоїй душі, врочистістю наповнює твоє серце, дивним забуттєм уповиває твої нерви. — Поважні дуби глядять гордо в діл на пінистий Прут і на тонкі лози в лугах, що гнуть ся від вітру: свідомі того, що є сторожами входу в могутнї верхи Чорногори.

Чи-ж смів би ти подумати, що найдеть ся зухвалець, котрий заколотить їх відвічну тишу й сягне безправно святотацькою рукою, щоб зломити їх могутнє гилле? Чи-ж смів би ти повірити, що їх урочисту повагу розвіє колись злобний сміх підлого розбишаки?... А все-ж так стало ся! Недавно ще горіло тут кріваве пекло, що сушило мох і нїжну травицю лїса, а середину лїсової святинї прорізували свисти смертоносного олова і стали. — Та буря проминула. Зостали ся тільки повалені пнї столїтнїх дубів, зостали ся рани в землї, що зївають... І нїхто не береть ся їх лїчити, нїхто не витягає з них залїза, ні трійливої міди.

Зостала ся також коло пятьсот метрів довга могила, що, наче пухлина на тїлї людини, тягнеть ся збочем гори! Вона ще свіжа, ледви вкрита травицею й жовтим листєм... А на обидвох кінцях того незвичайного гробу стоять два високі хрести, вироблені з галузей повалених гарматнїми кулями дубів. Химерна доля судила їм стояти на сторожі костей тих самих людей, що немилосердно звалили з ніг їх батьків... І здаєть ся тобі, що чуєш стогін дубів, що падають,

зойк ранених беріз, плач пошматованої землі... А слова, що виходять з уст старого селянина, дзвенять жалем, риданнєм і жахом у твоїй душі, а його дивно спокійне оповіданнє видаєть ся тобі неймовірною казкою. А він глянув на дубові хрести та, глядячи десь у далечінь, говорить, наче не до тебе:

— То було при кінці мая минулого року. Ми з радісним дожиданнєм виглядали приходу австрійських військ і тїшили ся, що гарматнї стріли чути все докладнїйше, а вороги з кождим днем утїкають. Нарештї опустили Москалї й наше село, а у стіп лїсистого „Дїлу“ лишили задню сторожу, понад тисячу салдатів, що за всяку цїну мали здержувати як найдовше австрійські війська, щоб дати змогу своїм утекти цїло. — Останню нїч провели вони в селї та рабували й нищили, що попало. Мабуть прочували, що се їх останнїй празник...

Коли рано на другий день підсунули ся під гору, посипав ся на них нечайний град куль. Се була передня сторожа австрійських військ, що за нїч успіла належито укрїпити ся, й, невидна для ворога, засїла на його шиї. Зачала ся страшна стрілянина. Австрійцїв було втроє менше, нїж ворогів, які наборзї покопали собі рови та стріляли до Австрійцїв з долу. Вони мали ще й дві гармати, противно Австрійцї на горі стріляли тільки з крісів. Бій тривав до вечера. Жадна сторона не уступила. Ввечері прийшла ворогови поміч, завбільшки одної тисячки. Вони дістали приказ узяти приступом гору й полонити австрійську сторожу. Коло десятої год. ввечері пустили ся вороги збитою лавою в гору. Австрійські жовнїри повитали їх градом куль, а коли то не помагало, вискочили самі з ровів і кинули ся на ворога.

— Австрійцїв не було вже більше нїж чотириста. Зачав ся страшний бій на ножі. Оклики „ура“, що залунали по горах, збудили цїле село. Відважнїйші селяне пішли придивляти ся битві, за що багато з них заплатило своїм життєм. Затятий рукопашний бій тривав коло пів години. Австрійцї, наче та лявіна, летїли з гори; один поривав за собою декількох ворогів на баґнет — і сам гинув від їх штиків. Пробитий смертельно, падав на землю, а в судорогах конання завдавав ще й свому убійникови смертельний удар. — Ряди обох сторін стали на очах рідшати; число ворогів було вже рівне австрійському. Та з них зостали ся найзавзятїйші: нїхто не думав піддавати ся противникови. Вони вже били ся тільки одинцем: здорові добивали ранених; ранені, причаївши ся, стріляли ще в здорових, клали їх трупом — і самі гинули від упливу крови... Тим робом лягли всї — вороги й Австрійцї. Коло півночи крики затихли; тільки переразливий стогін смертельно ранених наповняв гори та стелив ся селом.

— В живих зостав ся тільки один Австрієць; він ледви держав ся на ногах від утоми по страшнім бою, пустив ся в село, щоб зібрати людей до помочи в похоронах своїх товаришів. Коли він так ступав по купах трупів, вирвало ся з його грудей тяжке зітханнє й він промовив: Боже, Боже, помилуй нас!.. Як тільки се вимовив почув за собою кроки людини й оглянув ся. До нього надбіг один російський салдат і, кидаючи ся на шию австрійського вояка, сказав, ковтаючи сльози:

— Брате! Я також зостав ся живий, одинокий з своїх товаришів. Бачучи тебе, причаїв ся я за купою трупів, хотячи й тебе вбити як свого останнього ворога. Та коли я почув, що з твоїх уст вийшло важке зітханнє й ти призвав Бога на поміч у моїй рідній мові, я отямив ся й каю ся тепер свого наміру. Роби зі мною, що хочеш, — ти побідив мене словами. Я поважаю тебе, як і твоїх товаришів, що, втроє слабші від нас, зуміли додержати нам пари в крівавім бою. Бачу, що ти син того народу, що й я — ти мій брат — і я хотїв би з тобою помирити ся. Зрештою вільна тобі рука, — я твій полонений. — При тих словах кинув солдат свій кріс до долу й, заливаючи ся слїзми, заридав: Боже, Боже, за що нас так караєш?.. На те відізвав ся австрійський вояк: — Сам Бог позволив нам обом вийти живими з тої страшної рїзнї. Тож передусїм прислужім ся по божому своїм поляглим товаришам... Обидва виробім по одному хрестови з отсих повалених дубів і зоставмо їх на полї бою, щоб їх завтра селяне поставили по боках спільного гробу наших другів, бо похоронити їх ми не в силї...

— Як стій кинули ся вони обидва до дубів, що лежали, та стали шаблями й рискаляли витїсувати хрести своїм братам. Не минуло й дві години, як хрести були готові. Вони положили їх побіч себе на виднім місцї, а самі, клячучи, щиро молили ся. По молитві сказав російський Українець до галицького: Я готовий, веди мене до свого війська!

— Нї, брате, сказав на те Австрієць, — ми тепер обидва рівні силою, обидва пережили таку страшну хвилю, — не годить ся менї брати тебе в полон. От лїпше підеш ти до своїх і повідомиш рідні твоїх братів про їх загибіль. Се саме й я зроблю. Іди, нам противні дороги... — Вони попрощали ся й розійшли ся до своїх.

Сонцю, що сходило, представив ся страшний вид. Цїле збоче гори було злите кровю, вкрите трупами. Під горою стояли ще дві опущені гармати — нїкому було їх обслугувати. Вже не було чути людського стону — знак, що всї мертві. А наші люде, що всїх хоронили, нарахували три тисячі трупів. Вони скинули їх у довгу спільну могилу по склонї гори, а на обидвох її кінцях посадили дубові хрести, вироблені борцями своїм братам. Ту могилу вважають за закляту, — люде обминають її з трівогою. Говорять, що в місячну північ устають усї борцї з могили й зачинають бій наново. І знову ллять ся кров і падуть трупи, а звук ударів їх кістяків наповнює гори грозою...

Наче приголомшений слухаєш страшних слів. Твоє серце крівавить ся, а душа плаче від болю. І подвійно дзвенить у твоїй душі стогін повалених дубів і плач ранених берізок... Ти чуєш їх жалісний шепіт у тїнях ночи:

— Плачуть дубові хрести, —
Сльози їх зрошують могилу...
Шумить пінистий Прут по камінню,
А шум його, то лячна скарга серця...
Стоїне гора, ридав земля крівава,
Її тисне тягар людських костей...
Зойкав лїс і квилить бір широкий,
Його квиліннє — елєгія безмірного жалю...
А лист трясеть ся, мовчки шепче сам з собою...
Три тисячі, три тисячі зірваного квіту, —
Три тисячі вдовиць і матерей плачущих, —
Скільки тисяч сиріт — дїтей бездомних...

А шепіт той будить поляглих борців. При світлї місяця встають вони з могили; в фосфоричнім сяйві їх костей відбиваєть ся їх крівава стать... Легкий вітер колише ними та зганяє їх в одну громаду. І здаєть ся тобі, що чуєш шепіт їх тайних нарад... в обіймах смерти поєднаних братів...

У. С. С. Юра Шкрумеляк.

Наш альбом.

Іронїя.

У золотї до сну заходить
Чарівне сонце . . . Осїня
Политі кровію поля
І по руїнах мари водить . . .

Літає смуток над ланами,
Стежками наша скарга йде,
Вселюдські болї в даль несе
І сїв чорними полями . . .

І ясні мрії нас кидають . . .
Серед нарікань і квиліннь
Надїї без слїду зникають.
Ідуть, ідуть — у далечінь —
І нам, немов на глум, лишають
Отрую болїсних вражінь . . .

У. С. С. Юра Шкрумеляк.

Зневіра.

У день зневіри мовчки йде до мене
Сонна мара —
І шепче: Ти покинь життв шалене,
Нехай щеза!..

А в чорну ніч по моїй хатї бродить
Демонів царь . . .
— Вживай життя, — воно лиш раз приходить,
Як царський дар!..

Й лякають так мене Демони вічні —
І їх гомон, —
Не знаю я, чи брешуть Духи нічні,
Чи денний Сон . . .

У. С. С. Юра Шкрумеляк.

Допит стрільця.

Було́ їх в повній зброї хлопів чотири, —
Він сам один. Взялй. Ведуть до кватири.

„Де курінь твій тепер? Говори!“ — „У полї . . .“
„Як і яким шляхом іде? Кажи!“ — „До волї . . .“

„Скільки оружя і людей?“ — „Не багато.“
„Хто веде, який лад, як воюють?“ — „Завзято.“

„А, мудрагель! Мудрагель! Послухай, — раджу,
Правду скорійш ти нам говори!“ — „Не зраджу.“

„Ах, ти хахол! Ти чорт! Хиба-ж я не маю
Петлї на карк твій твердий?!“... „Знаю, чекаю“.

Богдан Лепкий.

До дївчини.

Як весна розсїв квіти
По долинї,
Так згадай мене, мій світе,
В тій хвилинї;

Першу стрічу, щастя хвилї,
Днї розстання,
Наші мрії буйнокрилі
І змагання.

І піди у той садочок
Там на горі
І цвітистий звий віночок
Ще до зорі.

І піди у раннї рано
Гень по полї,
Могилок понасипа́но
Там доволї.

Й на найменший і незнаний
Гріб—горбочок
Положи ти дар весняний —
Той віночок.

Та судьба й мене догонить
Десь в чужинї,
Що нїхто з рідні не зронить
Слїз по минї . . .

Василь Атаманюк.

Плач неба.

Що ти, небо, сїєш ранком
Все роси,
За яким то так коханком
Ллєш сльози.

Ой, я маю друзїв милих
Доволї:
Сїчових Стрільцїв в могилах
По полї . . .

Василь Атаманюк.

Мій спів.

Під голос труб, під гук гармат
Мій спів іде з переднїх чат
І в світ несміло входить.
В царство краси, в книгу буття,
В таємні сторони життя
Мене за руку вводить.

І я живу уже не сам.
Менї цїкавий хлоп і пан
І ріжная їх доля.
Для мене любе в добро
І те, що в зло людей ввело́. —
Найбільше-ж люба воля.

У. С. С. Лу. Лу.

На чатах.

Я на чатах в вечір стою
І гордий я сам собою,
Що об грудь мою сталеву
Крушу силу металеву.

Я на чатах в вечір стою
Непривітною порою
І тїшу ся: Моя-ж сила
Ворога в бігу спинила.

Ворога в бігу спинила
І на голову побила.
Зза Карпат в Поділє гнала,
Щоби слава не пропала.

Щоби слава не пропала,
Щоб вона нам волю дала.
І на славній Украïнї
Зацвите квіт на руїнї.

Я на чатах в вечір стою
І гордий я сам собою,
Що учасником я дїла,
Щоби воля нам наспіла.

У. С. С. Лу. Лу.

Вісти з Волинї.

Зачувати, що до ряду тих міст, які спалили російські війська ще тодї, коли уступали, належать між иншим два сусїднї містечка Свинюхи й Торчин. Перше лежить в володимирській окрузї, друге в луцькій. Особливо дуже потерпіли Свинюхи так, що з цїлого містечка лишило ся по оповіданням тамошнїх людей ледви кількадесять хат. З того частину хат осїла тепер чужосторонна людність. Натомісць лишили ся люде в Коритницї, Блудові, Копитові, Пустомитї, Конюхах і инших селах свинюхівської волости. В Блудові й Копитові лишили ся навіть православні батюшки. Їх обох арештували були австрійські власти за якусь неконче важну причину. І коли о. Т. М. з Блудова, як зачувати, випустили вже австрійські власти й дали дозвіл на душпастирські чинности, то батюшку з Копитова відставили аж геть десь далеко.

Знаємо далї, що місто Пориц к з доокружними селами стоїть цїле й людність там по більшій части зостала ся вдома, та про спосіб її життя під сю хвилю не маємо близших відомостей.

Але вже не по раз перший мушу зазначити, що воєнна буря пірвала з собою найбільше православної людности, а тим самим українській справі заподїяла велику шкоду. Наслїдки такого нечуваного виселення вже зовсїм звісні; ясні й очевидні, на поталу українського народу здовж і вширш і на кождому кроцї, куди повернете ся. Православна людність горнеть ся поволеньки до костелів, дає хрестити свої дїти латинським ксьондзам, бо церкви пусті сумують. Як гриби по дощі, сходять непомітно польські школи . . . Вони ростуть так тихо, як росте трава на весну від роси й теплого сонця, польська робота випереджує саму українську думку. Такий стан застанете тепер на всїх просторах визволеної України. Я не розумію, чому так є, чому так бути мусить. Чи може наша полїтична репрезентація замало дбає, замало робить, або чи може замало знає, що тут робить ся?

Я хотїв знати правду, як живе нарід по селах, чи терпить біду від недостатку. Та на всї мої запити відповідь з ріжних сторін краю не така дуже прикра, як можна було сподївати ся. Хлїба на полї було всюди подостатком, він пропадав марно на пнї, або на пометї, як його заскочила воєнна окупація центральних держав. Тож легко було людям приспособити собі на зиму. Деякі набрали собі таки немало всякого зерна, що вистало-б їм і на засїв і на прожиток аж до нового зерна, якби не воєнна контроля і реквірунок. Та все-таки нїхто не нарікає на недостачу бараболь, капусти і т. д. По містах випікають й досї булки, всякий хлїб, ласощі, тощо, по селах стрічаєть ся доволї часто на столї хлїб пшеничний і житнїй, якого напр. торік не був би здибав нїде в Австрії в тім часї навіть за найвищу конкурсову нагороду. Як відомо, був се головно хлїб з кукурудзи чи кінського зуба, з домішкою картоплї, гороху, квасолї, бобу, полови, стоколоси, а навіть трачиння, такий кислий і такий крихкий, що годї було подати до уст, хоча жовтий, як віск. На весну був трохи лїпший.

Хоч хлїб збирали і військові і людність, то все-таки половина його пропала, бо випасла худоба, змервили коні й люде. Ще нинї здибаєте скільчене жито на пометї, решти кіп розметених по полї, або в довжезних окопах і земляних укріпленнях, де снопи з поля, присипані землею, служать за покрівлю всїх печер і криївок. Просо й овес поникло на пнї, нерушені стоять лани бараболї.

З інтелїґенції тут майже нїхто не лишив ся. Православного інтелїґента можете шукати на Волинї, як то кажуть, зі свічкою, а що найдете, порахуєте на пальцях обох рук. Тут і там найдеть ся український дїдич, властитель середньої посїлости, хутора. В полуднево-західній сторонї від Володимира, в Будятичах, проживає на своїй маєтности п. Б. з жінкою, а в Черняхові, у гарному поверховому будинку панство Т. Само собою розуміють ся, що й вони понесли великі шкоди. На очах щезло їм збіже, паша, живий інвентар, господарські знаряди, дороге домашнє уладженнє. З великих образів на полотнї лишили ся поторощені рами, бо образи забрали культурні любителї штуки.

Відрадним обявом прихильности властей до тутешнього убогого населення являєть ся розпорядок, котрим допускаєть ся жінки російських резервістів, чиновників, державних слуг і загалом усїх пенсіонїстів до участи в державних запомогах. Відтепер жінка рос. салдата одержує 80 сотиків денно, а знов кожда дитина окремо 60 сотиків. Але цїла сума на кожду жінку з дїтьми не може виносити більше нїж 30 К на місяць.

Про всїх пенсіонїстів мовить ся загалом, що можуть дістати своє удержанне (können ihr Gehalt bekommen), оскільки очевидно своїм поведенням покажуть ся гідними сього. Подання мають бути звернені до австрійських окружних команд, а свідчити за тим мають війти, жандарми, по містах посадники (бурмістри).

Але тутешня людність має ще одну велику просьбу: вона хоче духовників. Коли ви з'явите ся на селї й запитаєте людей, чого вони хочуть, яку мають найбільшу потребу, вони відповідають вам одноголосно: „Пришлїть нам батюшку!“ Селяне кинуть ся вам показувати церкву, попівщину, захвалюючи, що батюшка мав би де помістити ся. Церква й попівство виказують найменше слїдів спустошення. Се байка, що церковця неначе голкою наколена раз коло разу, відломком ґранату вищербив ся десь мур у горішнїй части. І се не шкодить, що просторе мешканне панотця засмічене купами мерви. Вони все випрячуть і вимиють, панотець застане все в найбільшім порядку. Вони вже про те постарають ся. І справляти нїчого не треба. Церковні апарати, особливо нові й потрібні, вони поховали. Завагавши ся трохи, але пізнавши, що тут нїчого бояти ся, бо мають дїло з „своїм“ чоловіком, що сам дорожить їх святощами, відслонять вам сховки, де й ризи й евангелїє й чаші й воздухи й шлюбні вінцї лежать зложені. А вже найбільше зрадїють, як із святої книги почують знову слова божі й то читані по народньому. Дехто з них тямить сам, а декому ще батько-мати оповідали, що давно скрізь так читали та правили. „А моя мама так мовлять молитву. Вони дуже старі, їм років вісїмдесять“ — підхопив мужик з боку.

Вони скажуть вам, скільки сїл належить до їх приходства, скільки дїтей по селах нехрещених, а скільки „польські“ ксьондзи похрестили, та всїма способами будуть вас переконувати, як потрібний батюшка, колиб лиш він приїхав. Сяк чи так буде, але-ж на відході ви змушені приректи їм, що православний або унїятський батюшка (їм усе одно, аби лиш „свій“) — неодмінно приїде.

Дві українські школи на зайнятій Волинї, на котрі маємо позволенне, одна приватна 4-кл. у Володимирі, друга державна в Луцьку, поки-що находять ся в станї народин. Тепер списуєть ся число дїтей для перегляду, котрі кляси на початок одчиняти в Володимирі. *П.*

З Волинї.

Жовнїри-Віденцї залюбки читають про українське питанне і обмірковують його. Заінтересованне велике. Наразї лише теоретичне, дасть Бог, колись може і в практицї стануть помічними. Річ наразї в тім, по моїй думцї, щоб як найбільше людей, Нїмців, Мадярів і ин. заінтересували ся українським питанням і глядїли на Україну та український нарід як такий, що має всї дані до самостійного життя. З розмови з ними виходить, що Україна мусить стати самостійна, бо в противнім разї Европа не матиме спокою. Я свято переконаний, що Україна по Днїпро стане вільною. Такий настрій, такі говори в нас, вояків. Москаль, хоч маси має, встояти ся не може.

З нашими людьми, українськими, галицькими робітниками, цивільними, обходять ся Нїмцї гарно, до того ступня, що сивоголові дїди називають їх батьками. Нема поштуркувань, нема нелюдських злобних епітетів. На все вирозумілі. Хоч не вміють порозумівати ся як слїд з нашими людьми, тепер гармонїя. Любо глядїти на спільну роботу наших і Нїмців. Наші люде, а було їх тут до шістьсот, багато навчили ся порядку та життєвих форм. Коли відходили від нас, то не в одного слїдно було сльози в очах. Грімке було „Многая лїта“.

Щодо місцевих Українців, то справа маєть ся так: багато сїл Москалї попалили й багато людей з собою забрали. Зостало ся одначе досить, головно там, де лїси були. Ховали ся сердешні перед нагайками. Перечекали заверуху та до своїх хаток повернули. Менї стрічало ся бачити й говорити з людьми під Луцьком, то знов під Дубном, то знов коло славного відпустового містечка Почаїва. На жаль докладних відомостей — годї менї подати. Обєктивно даючи суд, половина сїл знищенних: вчасти спалених, а більше зрабованих. Люде спритні, проворні, обережні незвичайно й дуже ввічливі. Дарма щукати за такими деинде. Яко підводчик цїлий день і другий буде їхати, але не видко на його лиці найменшого невдоволення. Треба подивляти терпеливість. Хати їх, що правда, в неладї побудовані. Причина — будова в ярах, на збочах. Порядку нема. В будуччинї треба буде при відбудові сїл приноровити ту саму методу, що в Галичинї.

Країна багата на урожайну землю, лїси, сїножати. Багато матеріялу до керамічних виробів. Між моїми людьми є такі, що задумують по війні заснувати тут фабрику керамічних виробів. Щасть Боже, підучать ся наші люде, то й самі далї вести будуть роботу.

Людність зубожіла, хоч і передтим не дуже заможна, хиба там, де чеські або нїмецькі кольонїсти були. В Білогородцї напр. коло Дубна стрічав я хлїборобські машини у українських селян і криниці, будовані на подвірю. А втім люде пють воду з потоків, як у Галичинї ще перед 30 лїтами. Зубожілим, що не мають засобів до життя, приходить з помічу австрійська армія. Людей харчують з полевих кухонь. Денеде, напр. в Луцьку, засновано комітет для ратованя людей, що дізнає рівнож підмоги в військових властей. *Ш.*

Представники Українських Сїчових Стрільців на зайнятих українських землях.

Від десятника Українських Сїчових Стрільців, Антона Володимира Кузьмича, кандидата адвокатури, записав др. Осип Назарук і подав у „Громадськім Голосї“ ось що про подорож відпоручників Українських Сїч. Стрільців на зайняті українські території:

„Нас девятьох виїхало зі Львова дня 7 лютого 1916 р. на Волинь з припоручення команди в цїли вербованя тамошнїх Українців до Сїчових Стрільців. З офіцерів були: сотник Дмитро Вітовський, четарь Микола Саєвич і четарь Михайло Гаврилко (два перші галицькі Українці, третїй родом з російської України). Крім того було нас 6 стрільців: я, десятник Романюк (матурист) і стрільці: Романків (студ. прав), Вовк (молодий селянин) і ще два, молоді селянські хлопці, назвищ котрих не знаю. Виїхали ми о год. 10 1/2 перед полуднем зі Львова й, нїде не стаючи, приїхали до Володимира Волинського того самого дня о год. 10 1/2 у ночи, значить їхали рівно 12 годин. Тут я, Романюк і Романків

висїли й удали ся до етапної команди, а наші товариші поїхали до Луцька.

Місто Володимир знищене тільки в ринку й то частиною, а саме в найкращім місцї. Спалили ту часть козаки. Були-б і решту спалили, але люде, як оповідали нам Жиди, викупили ся готівкою. В містї рух значний, освітленнє добре, ґазове. В містї є такі церкви: Успенська (катедральна), основана ще в 1160 р., дуже гарна й велика, її хрест звернений в напрямі на Київ, монастир Василіян з приходською церквою (де тепер мають помістити польську школу), церква Василівська, основана, як нас інформували, на спомин осліпленого теребовельського князя Василька, та церква св. Миколая. З духовенства лишив ся тільки батюшка Мойсеєвич. Вулиці широкі, є готелї й цукорнї, один готель („Брістоль“) цїлком порядний. Населенне говорить по українськи, навіть Жиди знають дуже добре нашу мову й дивували ся тільки, що ми, інтелїґенти, говоримо „простою мовою“. Чути також мову жидівську, а декуди московську й польську. Ми переночували в кватирунковім уряді. В етапній командї були вже поінформовані про наш приїзд і заявили, що дістали припорученнє помагати нам, і розглядають ся вже за більшим приміщеннєм для новобранців У. С. С. Офіцери Поляки. Ми при помочи їх уряду вишукали кватиру з 4 більших покоїв у домі якогось чиновника Новака, при вул. Дубенській (чисел на домах звичайно нема, зате є імя властителя). Дім був цїлком порожнїй, уладженнє одержали ми від кватерункового уряду. Першого дня відвідали ми бурмістра м. Володимира, галицького Українця, ґімн. учителя з Рогатина, д. Гната Мартинця, надпоручника армії. Він прийняв нас у себе вдома дуже чемно й радо та поінформував нас про місцеві обставини. Увечері того самого дня прийшов до нас галицький Українець др. Пеленський, автор відомої праці про старинний Галич. Про наш приїзд довідав ся він від тамошнього Жида Якова Ґольдфарба, бухгальтера, котрого ми передтим зустріли коло маґістрату з „Українським Словом“, яке він розпродував. Ґольдфарб зараз звернув нам увагу, що є вже оповіщенне маґістрату в українській мові. Др. Пеленський поінформував нас, що в містї є тамошнї дуже свідомі міщане, багатші люде, котрі дуже цїкавлять ся українськими справами. Ми пішли з ним до одного такого міщанина (назвищ навмисне не подаю) та застали в нього українські книжки галицьких видань, часописи й загалом усе, що тепер у нас виходить, як також готове поданнє в справі основання української школи; на се поданнє зібрано опісля багато підписів; дозвіл на відкриттє школи вже прийшов; школа буде на передмістю Риловичі (але дуже близько ринку). Як ми ще сидїли в того поважного міщанина, котрий приймав нас гарно, ввійшли в хату дві інтелїґентні жінки й один мущина, також інтелїґент, уже сивий, і привитали нас з порога словами: „Ще не вмерла Україна!“ Розмова йшла виключно про українські справи, особливо інтересували ся вони Українськими Сїчовими Стрільцями. „Не думайте, що наш нарід тут спить, казали вони, дайте йому надію, що Москалї не вернуть, то до Сїчових Стрільців зголосять ся зараз сотки“. З дуже приємними враженнями розійшли ся ми по тій розмові.

Тимчасом дня 11 лютого рано приїхав з Луцька наш четарь М. Саєвич, де зголосив ся в командї. Від того дня сидить він постійно в Володимирі як начальник нашого комісаріяту. Сотник Вітовський має місце осїдку в Ковлї при вул. Луцькій, а четарь Гаврилко в Луцьку (вулиці ще не подав нам). Четаря Саєвича прийняли в етапній командї офіцери дуже прихильно. Мене й Романкова придїлено Саєвичеви, а Романюка Гаврилкови. До роботи українського сїчового комісаріяту відносять ся тамошнї австроугорські офіцери прихильно.

Перший раз виїхав в округу четарь Саєвич зі мною дня 13 лютого, а саме до містечка Любомлї. Містечко се подібне напр. до Косова, досить знищене пожежою, багато в нїм Жидів, бурмістр Поляк (капітан). Школа польська, є й польський священик. Зустріли ми там галицького Українця, котрий поінформував нас про відносини, де можна сподївати ся лїпшого вербунку. Християнське населенне міста говорить чисто по українськи та симпатично згадує Мартинця. Ми були в селах: Кузнище, Головно, Нудижі, Мшанець, Городно, Скрипиці. Ми їхали возом, форшпанами з села до села. Села не знищені, дороги дуже кепські, рідкі й далеко від сїл. Села досить порожні (в Городнї, Нудижах і в Головнї досить людей, а в Мшанці всї лишили ся). Попів нема нїде. Ті люде, що лишили ся, оповідали нам, що козаки силою їх виганяли. Околиця лїсиста й мочарувата, земля зла, пісковата та потребує багато гною. Людей з тих сїл називають полудневі сусїди „Полїщуками“. Ходять вони в личаках з лика. Хлїба мають досить, величезний бохонець коштує 34 сотики, яйця по 6 сотиків. Багато мочарів і неужитків. — У Скрипицях гостили нас мужики медом і иншими добрими річами. Так само в Головнї. Побачивши інтелїґента, починають говорити дуже ломаною польщиною, щойно опісля говорять по українськи. Називають себе „Малорусами“, а нашу мову „простою“. Знають, що їх край забрали колись Москалї. Неграмотних дуже багато, а й ті, що вміють читати не розуміють звичайно перечитаного, коли самі читають, тому, що перейшли російську школу та добачують у друкованім слові російщину. Але як перечитати їм з добрим українським виговором, то розуміють і тїшать ся. Церкви такі, як у нас (з банями), та гарні, як писанки. Тепер богослужень нема, але люде за дозволом самі сходять ся до церков і спільно молять ся. Нарід скрізь домагаєть ся школи. Наша пісня живе ще в устах народу зовсїм чиста. Тільки в салдатських піснях мішають уже московські слова. Про Галичину не знають нїчого крім того, що тут переслїдують наш нарід. Коли ми їм кажемо, що се неправда, що наш нарід має в Галичинї свої школи, депутатів до думи (послів) і волю, то дуже дивують ся та радо про се слухають тим більше, як говорить ся до них по українськи. Нарід знає про Володимира Великого, про Богдана Хмельницького та про Шевченка, а декуди і про Мазепу як українського гетьмана. Можна їх дуже скоро цїлком освідомити. Такі поїздки українських стрільців мають знаменитий успіх.

Дня 22 лютого виїхали ми до Калусова й околиці. Ся околиця під українським національним оглядом значно свідомійша. Тут мужики уживають навіть слова „Українцї“, „Україна“. Лучають ся дуже свідомі місцеві інтелїґенти. Мають українські книжки, на память знають дещо з Шевченка, інтересують ся цїлим українським рухом, інтелїґентнїйші очікують визволення України зпід російської кормиги. Одначе думають, що в Галичинї Українцї мають меншу волю нїж у Росії та що тут нема українського руху, а є

тільки в Полтавщинї й Харківщинї. Дивують ся, коли їм сказати про український рух у Галичинї. Знають там співати „Ще не вмерла Україна“. В сій околиці були ми в селах: Будятичі, Лїшня Стара й Нова; в Новій є галицькі мужики зі Сокальщини, що зайшли там перед 25 лїтами; добре їм там поводить ся; вони дуже цїкавили ся нашими оповіданнями про Галичину й дуже кепсько згадували „правибори“ та тїшили ся, що правибори вже скасовані. Цїкавили ся й самі запитували про права української мови в Галичинї, навіть жінки. Коло Калусова є також польські кольонїсти, а чеські мужики віднедавна. Дальше були ми в Черняхові, Осмиловичах, Морозовичах, Русовичах і Литовижі (вже на границї Галичини), Молникові, Божанцї, Верхневі, Руснові і Бискупичах Шляхотських. В тих селах земля гарна й добра, люде заможні. В деяких селах казали люде: „Колиб прийшли наші війська з вашого боку й з нашого тай разом зійшли ся, то ми дали-б собі раду“.

З Ковеля.

Чи ви бачили коли знищену країну? І хати стоять, хоч не всї, і людей трохи зостало ся, а нужда така, якої я і з роду не бачив. У ковельській окрузї всї ті люде, що тепер є по селах, то втїкачі з утїкачів. Здесятковані холєрою та голодом — повернули вони з мінської ґубернії, куди їх або нагайками або страховіттями австрійських жорстокостей вигнали були Москалї. В кождому селї недостає бодай половини мешканців. Старики, баби, дївчата, молодих хлопців зовсїм нема. Тих забрали Москалї або до обозу, або так з собою погнали. Майже в кождім селї половина хат стоїть пусткою, саме собою розуміють ся, що все понищене, самі голі стїни. Люде застрашені всякими реквізиціями. Ви будете певно цїкаві довідати ся, що то за люде, що зостали ся тут. Маю вражіннє, майже певність, що в тих волостях, в котрих я побував (маціовська, старокотарська, седлицька), нїхто нїколи над тими людьми не працював. Нема дивниці, що й національної свідомости тут нема зовсїм. Щоб говорити до них, заінтересувати їх тим, про що говорить ся, треба вже мати практику, набуту вже тут, на місцї. Найбільший галицький аґітатор і вічевий бесїдник лаврів збирати не буде. Вони, — бо говорить „начальство“, — вислухають з таким спокоєм, що аж морозить, і розійдуть ся. Приїхавши в село, упереджаю, що анї коров не буду забирати, анї хлопців на фурманки, нїчого злого нїкому не зроблю, тільки маю їм щось сказати. До вечера зостаєть ся менї звичайно декілька вільних годин, іду в село по хатах, то жартами, то наріканнєм на тяжкі часи стараю ся переконати людей, що їм нїчого мене бояти ся. Звичайно се вдаєть ся менї, хоч дївчата таки не довіряють. Балакаючи з людьми, не говорю нїколи ex cathedra, але питаннями добуваю відповіди від них, — їм здаєть ся, що то лише вони говорять. Всякі порівнання промовляють їм найскорше до переконання. Найтяжше звичайно упорати ся з питаннєм: Хто ви? Перед тим питаннєм іде ще звичайно підготовленнє до нього в родї: Як ви стрінули-б Нїмця от такого, що як прийде до вас, до хати, то вміє лише сказати: яйка, і якби ви вміли заговорити до нього його нїмецькою мовою та спитали його, хто він є, то він відповість вам: я Нїмець. Так само як спитаєте Мадяра, то скаже, що він Мадяр, а спитаєте Поляка, то скаже, що він Поляк. А тепер я питаю вас, от вас, дядьку, хто ви є, що ви за людина? На се дістаю з гурту непевні відповіди менше більше такою чергою: християне, православні християне, мужики, руські, Малорусини (се найрідше), хахли, прості мужики. Тут починаєть ся найтяжша робота, вилїзти з тої номенклятури. І знову треба хапати ся порівнання. Як називаєть ся, дядьку, у вас таке сотворінне, що то тягне воза, плуга, борону, а має два роги на голові? — А, звісно, віл! А може ще як инакше називаєть ся таке сотворінне? Е, таки нї! Віл тай годї. Ну то як всї воли називають ся волами, всї конї кіньми, а як я спитав вас, як ви всї називаєте ся, хто ви є, то ви менї наговорили: і християне, і православні і т. д. — Звідси доперва починаєть ся оповіданнє з української історії. — Звичайно на самім початку сходки кажу, хто я та за чим у їх село приїхав. Се дїєть ся двома, трьома реченнями, а щойно дійшовши до Сїчи, говорю ширше про Сїчових Стрільців, найширше говорю про них щойно при кінцї, коли приходить питаннє: з чого пішла війна. — Майже все кінчить ся балачка тим, що вже вірять менї, що їм від мене нїякої пакости не буде. Інавґурацію того питання становлять питання всякі, на найбільш пекучі теми: що буде з весною, у них зерна, нї худоби нема. Чи за квітки за забрану худобу і збіже будуть платити? — Се найстрашнїйша хвиля з цїлої сходки. Не на всї питання можна їм відповісти так, щоб відповідь була для них корисна. Як трапить ся грамотний, даю деякі книжки, а за те все нїчого від них не хочу, тільки одного: щоб дївчата переказали менї декілька пісень. Тодї вже й батьки кажуть донькам: „Кажи, кажи, бо се наський пан“. — У замешкалих хатах панує те, що Нїмець називає „eine peinliche Ordnung“ і чистота. Гостинність у них, головно тодї, коли я вже є „наський“ — дуже велика. Все, що має найлучшого, хочби останнїй кусок, подає на стіл. — Хочеть ся сидїти між тими людьми, їздити від села до села, або ходити й робити роботу. Вірю, що можна дуже-дуже багато зробити. Вірю, що й тої трохи роботи, що тепер робить ся, не піде надармо . . . Тут можна і треба лише таку роботу робити, усвідомлювати. В усїх селах, де я був (більше як 30), самі Українцї. Поляків тільки в двох селах по одній родинї (завідатель і коваль), Жидів декуди по одній родинї.

В.

Мінїстер-погромник.

Погром у Баку, що скінчив ся величезними революційними розрухами, пожаром джерел нафти та спиненнєм довозу до армії на турецькім театрі війни, підготовленнє жидівського погрому урядовими циркулярами та поверненнє азєвщини в аферї Ржевського — були останнїми славними дїлами голови мінїстерства внутрішніх справ Росії — Хвостова. Та обставина, що він уступив не разом з головою кабінету — Ґоремикіним, показує, що правительство відступає перед Думою лише крок за кроком. Чи буде переведена цїлковита реорґанїзація кабінету, чи вона обмежить ся лишень усуненнєм мінї-

стрів, які особливо дали ся в знаки суспільним орґанїзаціям, тепер досить трудно сказати наперед. Можна думати, що за Хвостовим нарештї забереть ся і Сазонов, против якого знову гостро виступили праві націоналїсти в Думі та пресї . . .

Передбачити уступленнє Хвостова можна було вже тому, що в Думі були допущені й навіть дозволені до друку, правда, після тижневого вагання в високій мірі гострі промови опозиції против уряду, зразки яких ми навели в попереднїх числах. Усуненнєм Хвостова правительство хоче зробити приємність не тільки російським лїбералам, а й своїм західно-европейським союзникам, які з великим незадоволенням дивили ся на безмежний зріст російської реакції, котра не тільки провадила Росію від поражки до поражки, а й піддержувала досить відкрито тенденції до сепаратного миру. І не підлягає жадному сумнїву, що російські лїберали привитають уступленнє Хвостова не меншим одушевленнєм, ніж уступленнє Ґоремикіна. Російські лїберали певно уявляють себе знов европейськими парляментарями, які примусили уступити немиле їм мінїстерство. Але тут і кінчить ся подібність між европейським і „російським парляментаризмом“. В той час, як в Европі на місце званого мінїстерства приходить звичайно репрезентація иншого полїтичного напрямку, зложена з заступників партії переможців, у Росії міняє правительство кабінети, не міняючи фактично їх полїтичного напрямку. Російське правительство є остільки нахабним і певним себе, а лїберали остільки слабосилі й полїтично невиховані, що гру зі зміною кабінетів без зміни полїтичного напряму там можна було повторити вже третїй раз протягом війни. А до того-ж кождий російський премєр стараєть ся можливо довше лишити ся таємничою особою, від якої кожда партія може дожидати чого собі бажає. В сім мистецтві Хвостов поставив безперечно всеросійський рекорд: він голосив при кождій нагоді про свою прихильність до Думи й робив усе можливе, щоб її скликати можливо пізнїйше; попирав через Щеґловітова, Маклакова і т. п. течію, що прямувала до сепаратного миру, а разом тим переслїдував жорстоко нїмецьких кольонїстів і до своєї полїтичної смерти твердив, що війна може скінчити ся тільки тодї, як Росіяне вмашерують до Берлїна, і т. ин.

Комедія зі зміною мінїстерства не може мати такого успіху. Штюрмера яко премєра стрінули вже лїберали дуже критично й непривітно, отже не можна припускати, що до Штюрмера яко до мінїстра заграничних справ вони поставлять ся прихильнїйше, а разом з тим призначенням Штюрмера на звичайну для російського премєра посаду мінїстра внутрішнїх справ правительство показує, що се призначенне не провізоричне. Таким робом у лїбералів зникає надїя, що реорґанїзація кабінету буде бодай так радикальна, як колишня орґанїзація кабінету Ґоремикіна після російських поражок у Польщі. Уступив Хвостов не без боротьби; перед його уступленнєм знову висунено питанне про відроченнє Думи. Погнати Думу знов до дому правительство очевидно поки-що не зважило ся, але саме вже поставленнє питання такого роду являєть ся ультіматумом правительства Думі й показує, що дуже далеко правительство перед поступовим бльоком уступати не збираєть ся. Здобуттє Ерзеруму дало крім того можливість Миколаєви Миколаєвичеви знову висунути ся на поверхню російського полїтичного життя й почати аґітацію за розвязанням Думи та заведенням військової диктатури. Таким робом невеликий успіх на турецькім фронтї може причинити ся до поражки російських лїбералів і до збільшення дезорґанїзації на російськім західнім фронтї.

Уступленнє мінїстра-погромника може, розуміють ся, на деякий час припинити полїтику відкритих погромів і провокації всякого роду, але вони зробили ся в Росії остільки необхідними засобами внутрішньої полїтики, що ледви чи Штюрмер зможе довший час обходити ся без них. Полїтичні й націоналїстичні погроми та провокації в Росії може припинити тільки цїлковитий погром Росії на полї бою, а від сього її не урятують жадні зміни в складї правительства.

М. Троцький.

За тиждень.

(Воєнна ситуація. — Кабінет Саляндри лишаєть ся. — Знаменні слова мінїстра Рібо. — Уступленнє Тірпіца та внесення приклонників безоглядного торпеда. — Чи можлива війна вичерпання проти Нїмеччини).

В останнїм тижнї панував на всїх фронтах — з виїмкою балканського — підгарячковий стан. Значить: не було якоїсь більшої одноцїльної акції ні на одній, ні на другій сторонї, — пожежа битви пересувала ся і блискала повздовж усїх лїнїй, перекидала ся то на одну, то на другу сторону, — обі сторони хотїли артилєрійським огнем „вичути“ слабі місця противника, щоб потім їх продомити. Почвірне порозумінне й сим разом не мало щастя: італїйська офензива, яку зачали вже називати пятою битвою над Сочею, погасла в своїм пятім днї. Замісць того перейшли австрійські війська до малої офензиви й осягнули гарні успіхи коло тольмеїнського містового причілка. У Франції були теж бої на цїлім фронтї, — найважнїйша подія належить також до додатних успіхів Нїмців, — а саме здобуттє горба „мертвий чоловік“ (l'homme mort) на лївім березї Маси. Отся операція, при якій попало більше число полонених (1000) в руки Нїмців, посуває акцію коло Вердену о поважний крок уперід.

По італїйській офензиві, яка старала ся відтягнути точку тяжіння зпід Вердену, наступила російська — певно з тою самою цїлю. Страшно кріваво закінчила ся для Росіян отся офензива на фронтї Трисвятське озеро-Постави. Нїмецькі війська були вже приготовані на неї й відперли її з такими великими стратами для російського війська, що перед нїмецьким фронтом над нароцьким озером нараховано 9270 убитих. Страшна статистика! Чи при такім шанованню людського „матеріялу“ — (се симпатичне слово узискало собі в пресї повне право горожанства)... вистане на довго навіть такий великий „резервуар“ людей, як Росія? Певно, що нї.

Історія сеї війни —се історія пасивного геройства. Видержати як найдовше в стрілецькім рові серед пекельного гуку від експльодуючих шрапнелїв, ґранатів, мін — се геройство на часї. Воно страшне та вбиває своєю нечинністю і так мало, мало поплатне... В валютї слави. Тільки рідко записує теперішня історія геройство старих добрих часів, геройство акції. Воєнні події, які розіграли ся останнїми днями в Устечку, оправдують сей екскурс у таку делїкатну матерію. На північнім березї Днїстра знаходив ся австрійський стрілецький рів, який від довшого часу боронив переходу через Днїстер. Росіянам удало ся висадити мінами отсей рів на просторі 300 м. Не зважаючи на те, що позиція була зовсїм розбита, держали ся жовнїри серед пекельного артилєрійського огню через 7 годин. Получити ся з рештою війська на полудневім березї Днїстра — було неможливо, бо переправа через ріку стояла під сильним огнем. Лишало ся тільки: здати ся в полон або дістати ся до найблизшого австрійського віддїлу в Залїщиках (що граничило з неможливістю), віддаленого о 3 милї. По про-

ломі російських лїній удало ся хоробрим останкам получити ся з своїм військом. Стрілецький рів над Днїстром не істнує більше... Він став гробом героїв“ (З армейського приказу ґенерала Пфлянцера Бальтіна). Оборона Устечка виказала геройства обох категорій. Але людина, яка розуміє вагу крови, не може говорити навіть про геройства без глибокого смутку.

А тепер з стрілецького рова в мяхкі кулюари парляментів. В італїйськім парляменті дискусії відбувають ся з полудневим темпераментом: не тільки опозиція видає для правительства дуже несимпатичні „міжоклики“, але й самі мінїстри — особливо Саляндра — компромітують ся таким скрайно „парляментарним“ поведенням. Реформіст Раймондо тими словами означив полїтичне положенне: „Теперішні мінїстри не опановують більше положення. На мій погляд не можна голосувати за правительством по тім, як через десять днів говорить ся проти нього. Инакше ми станемо перед парляментом або перед народом як скінчені брехуни...“ По менше більше такій десятидневній дебаті кабінет Саляндри дістає вотум довіря величезною більшістю: 394 проти 61. З того наука: полїтична проґноза менше певна ніж метеорольоґічна... Зрештою щодо Саляндри завела проґноза вже другий раз. З самого початку поставили соціялїсти кілька для правительства невигідних внесень, — се так поденервувало Саляндру, що він загрозив закриттем парляменту. Буря обурення спала тоді на його голову, посипали ся міжоклики: „Не хочемо нїякого диктатора!“ „Так навіть в Думі не вільно говорити!“ Не вважаючи на те, що на другий день приїхав король і закликав Саляндру на авдієнцію (симптом, який часто говорить про полїтичну бурю), — Саляндра лишив ся. При останнїй побідї в парляментї багато помогла Саляндрі розумна промова старого мінїстра торговлї й рільництва Кавасолї, який дуже зручно представив усї теперішні економічні недомагання Італії конечним лихом, спричиненим через vis maior, а не кепську полїтику кабінету. І так підприємство С. С. і Ско. (Саляндра, Соніно й компанія) врятувало ся знов від банкроцтва.

„Можна сказати без пустого оптимізму, що бачимо кінець війни“. Отсе слова, якими закінчив мінїстер фінансів Рібо свою промову в французькім парляментї. Як розуміти сї слова? Чи мала се бути тільки лехка потїха на закінченне промови, з якої виходить, що Франція видала до кінця 1915 р. 27 1/2 мілїярдів франків на війну, — потїха, що незабаром скінчать ся ті страшні видатки. Але така розрада коштувала-б надто дорого. Всяке слово про мир вважаєть ся доказом военного умучення — і задля марної розради показувати Ахилеву пяту — не виплатило ся-б. А може мінїстер Рібо вірить в якусь дуже успішну офензиву, яка скоро проломить ворожі фронти й заспокоїть полїтиків реванжу? Сього не видно з його промови. За те підчеркує він сильно оборону Вердену. Опираючи ся на отсім підчеркненню, поясняє „Arbeiter Zeitung“ (ч. 79) сим способом слова французького мінїстра: „Франція вважатиме се великим успіхом, коли їй удасть ся оборонити ся перед новим нїмецьким напором; вона вважатиме свою военну завдачу сповненою, коли здержить дальші поражки. Але вона не думає над тим і не сподіваєть ся вирвати Нїмеччинї вибореної побіди, — вона не плянує нїякої офензиви, яка мала-б усунути нїмецьку інвазію... Зачинає днїти тай у Франції вкорінюєть ся переконанне, що в сїй війні вже не можна нїчого змінити“.

Чи в головах французьких полїтиків так само днїє, як у голові кореспондента? Здаєть ся, що нї.

На місце мінїстра війни Ґалїєні прийшов ґенерал Рок тому, бо найповажнїйший кандидат Лїотей відмовив ся.

Нїмецька полїтика йшла за цїлий час війни рівномірним систематичним темпом, не зраджуючи нїколи Ахилевої пяти No. 1 — военного умучення й Ахилевої пяти No. 2: внутрішньої невзгодини. Час до часу тільки Лїбкнехт переривав отсю гармонію Burgfrieden-у, але його дуже вигідним способом виключено поза скобки: узнано психопатом (промова Цедлїца в прускім соймі). А що він стояв і стоїть сам самотний, — отже не дивно, що його голос не викликав надто великої дісгармонії. Аж останнїми часами розгоріла ся внутрішня боротьба, яка вносить несимпатичні тони в Burgfrieden. Розходить ся про спосіб провадження війни підводними суднами. Приклонники „всесильного торпеда“ (консерватисти, центр, національні лїберали) домагають ся можливо найбільшого загострення підводної війни — правительство й инші партії займають у сїм питанню инше становище. Звідти походить димісія великого адмірала (Grossadmiral) Тірпіца — ґенїяльного орґанїзатора нїмецької фльоти, який за двадцять лїт своєї дїяльности піднїс нїмецьку фльоту до світового значіння. Як з дискретних вісток преси можна довідати ся, Тірпіц був прихильником загострення підводної війни. На місце його покликано адмірала фон Капель. Та приклонники „необмеженого торпеда“ (всї три вище згадані партії) — поставили в парляментї три внесення за загостреннєм підводної війни. З офіціяльного коментара (бюра Вольфа) до сих внесень видно виразно становище правительства. Говорить ся в нїм про „шкідливе вражіннє“, яке можуть викликати сї внесення.

Мінїстер Рібо сказав, що бачить кінець війни. Значить, він не вірить у війну вичерпання, якою хоче Анґлія знищити Нїмеччину та яка мусїла-б потривати довший час. Чи загалом можливо такою війною поконати Нїмеччину? Капітан голяндського ґенер. штабу Ріддер доходить у журналї „De Militaire Spectator“ на основі докладних статистичних дат до того переконання, що се зовсїм виключене. На його думку стоїть на нїмецьких фронтах 4 мілїони війська, а резерва має 3 мілїони. Коли приймемо, що річні страти виноситимуть стільки, що в 1915 р., значить 804.000, а що річно буде прибувати стільки новобранців, що в 1915 і 1916 рр., значить 624.000, то річний недобір виносив би 180.000. Анґлія мусїла-б провадити війну більше ніж 15 лїт, щоб знищити нїмецькі резерви. А сього певно не бажає собі навіть найбільший анґлїйський мілїтарист.

Др. Н. Гаморак.

Оживленнє на всїх фронтах і мирові вигляди.

Ледви блиснула весна та засвітило боже сонце, а вже війна оживлюєть ся наново, — нові бої закипають на всїх трьох головних фронтах, отже й російськім, хоча там весни ще нема.

Цїлі чотири неділї триває вже нова нїмецька офензива на французькім фронтї. За першим сильним ударом удало ся Нїмцям проломити французьку боєву лїнію коло твердині Верден, у дальших боях добули нїмецькі війська кілька дуже важних і дуже сильних фортів на півночі і на сходї від Вердену, а на північнім заході виперли Французів на лївий беріг ріки Маси.

Оборону Вердену уважають Французи тепер за головну точку своєї мілїтарної чести й тому збирають там усї сили, щоби здержати нїмецький напір. Наслїдком того розграють ся там дуже завзяті й дуже багаті втратами бої. Военні критики обраховують, що Франція пожертвувала до-тепер на оборону Вердену 27 дивізій війська, то значить яких 200 до 220 тисяч жовнїрів, коли не більше! Розуміть ся, що ся рахуба не може бути докладна, бо раз не дасть ся провірити, чи саме 27 дивізій зужито, а потім не можна напевно означити, скільки жовнїрів числить тепер французька дивізія. В кождім разї, взявши на увагу те, що Французи приготовляли ся до весняних боїв дуже довго та старанно, мусимо прийняти, що дивізії були повні, а в такім випадку вище подані числа скорше будуть занизькі, ніж зависокі.

Твердиня Верден має безперечно велике мілїтарне значіннє, бо боронить головної сїти доріг до первородних осередків Франції, а передусїм шляху до Парижа.

Теперішня війна виказала одначе, що перед війною приписувано твердиням завелике значіннє. Передвоєнна мілїтарна теорія розійшла ся загалом досить далеко з тепе-

рішньою воєнною практикою. Мілїтарні теоретики міркували в часах мира, що твердинї саме будуть найтвердшим оріхом у майбутній війні, що війна в полї буде вічним рухом уперед, а щойно твердинї будуть в силї здержати поступи ворожої офензиви. Показало ся одначе і то на бельґійських і російських твердинях, що значіннє твердинь переціновано, а значіння стрілецьких ровів і окопів не доціновано. З виїмкою одного Перемишля не встояла анї одна твердиня, як тільки втратила оборону полевих стрілецьких окопів і була здана тільки на свої форти та залогу. Натомісць стрілецькі окопи потрапили самі без твердинь видержувати напір ворожих армій цїлими місяцями. Для ілюстрації вистане пригадати, що нїмецькі окопи в Франції видержують уже цїлих 18 місяцїв цїлий ряд французьких і анґлїйських офензив, що австро-угорські окопи відпирають уже близько рік усї зусилля Італїйцїв. Недоцінювані теорією стрілецькі окопи спричиняють так звану позиційну війну, чи то на горбах і горах (Карпати й Альпи) чи над берегами рік (Дунаєць, Ніда, Золота Липа, Стрипа і т. д.), чи в чистім полї (галицьке Поділє), — чи на болотах і багнах — (Волинь, Полїсє).

Хоча саме ізза сеї причини Верден як твердиня має як сказано, перворядне мілїтарне значіннє, то ще важнїйше значіннє полїтичне. Коли Нїмцям поведеть ся зайняти Верден, то сим вони докажуть, що нїяка мілїтарна сила супроти них не встоїть і що дальше триваннє війни мусить довести до того, що нїмецькі війська будуть щораз дальше вдирати ся у неприятельські области й щораз більше загрожувати своїм противникам. Як що Французи потраплять оборонити Верден, то буде ствердженo, що на французько-нїмецькім фронтї ворожі сили рівноважать ся і, як Нїмцям не удало ся знївечити французько-анґлїйського опору, так тим більше не вдасть ся останнїм виперти Нїмцїв з Франції, увільнити Бельґію, вдерти ся в границї нїмецької держави...

З отсих причин доля Вердену буде мабуть рішаюча і для дальшого тривання війни, зглядно її закінчення.

Що справдї так тепер справи стоять, доказує промова французького мінїстра фінансів Рібо, виголошена 17 марта б. р. Знаменне, що сей мінїстер покинув цїлком дотеперішнїй спосіб говорення французьких мінїстрів. Досї говорило ся все про конечність прогнати Нїмцїв з Франції, увільнити Бельґію, знищити нїмецький мілїтаризм і т. д., сим разом Рібо говорив тільки про конечність оборони Вердену, підносив, що успішна оборона сеї твердинї буде вічною славою французької армії, доказом непереможности Франції і т. д.

Вже ся частина промови є сама для себе дуже знаменна, але ще більше знаменні слова; „Без неоправданого оптимізму можна нинї сказати, що бачимо кінець війни“...

Недавно ще французькі мінїстри бачили кінець війни щойно на вулицях Берлїна та на руїнах Нїмеччини; сьогоднї бачуть його вже на фортах Вердену! Чи се не знак, що Франція хоче вдоволити ся таким успіхом, яким був би для неї стрим нїмецької офензиви під Верденом, щоб простягнути руку до помиренння? Пригадаймо собі, що ще в осени 1914 р. Франція проявляла немалу охоту мирити ся, осягнувши поважні успіхи в боях над Марною та здержавши нестримний гін нїмецької офензиви мало що не під мурами самого Парижа...

Якби так було поправдї, то можна-б тїшити ся хоча слабими виглядами на недалекий мир. Але хто зна, чи шкла, крізь які дивить ся французький мінїстер, не надто приближують хвилину мира, тим більше, що анґлїйський премєр мінїстрів глядить у будучність цїлком иншими очима, а і в инших воюючих державах не чути поважних голосів про помиреннє.

В кождім разї нїмецька офензива повинна-б промовити і до розуму і до почувань почвірного порозуміння. За чотири тижнї Нїмцї зайняли 360 квадратових кільометрів французької землї наново. Рахуючи по просторі, се найбільша територіяльна зміна, яка там зайшла від тої хвилї, відколи війна на французькім фронтї прибрала позиційний характер. Спільні зусилля французько-анґлїйських офензив не були в силї досї осягнути в свою користь навіть такої незначної зміни. Як же далеко до прогнання Нїмцїв з Франції й Бельґії! Чи не шкода сил, людського життя, теплої крови й величезних грошевих утрат?

Щоб улекшити оборону Вердену, союзники Франції розпочали й собі офензиву. Передусїм Італїйцї поновляють досї безуспішні змагання проломити австро-угорську лїнію над Сочею і градом гарматнїх куль засипують місто Горицію. Але й сим разом воєнне щастє їм не служить, противно саме австро-угорські війська роблять добрі поступи коло міста Тольмайн, випирають італїйські війська з їх становищ і боронять успішно свїжо зайнятих місць від противаткив. Годї наразї сказати, чи випираннє Італїйцїв коло Тольмайну має тільки місцеве значіннє, чи може незабаром розширить ся та прибере розміри першої великої офензиви австро-угорських військ против Італії.

З виповненнєм обовязку доброго союзника припізнила ся значно Росія і сим разом. Щойно в четвертім тижнї нїмецької офензиви на Верден Москалї починають свою офензиву, щоб сим поступом допомогти Французам. Перші свої офензивні кроки Росія поробила на бесарабськім і полудневo-галицькім фронтї. Передусїм гостро атакує австро-угорські становища на лївім березї Днїстра коло Устєчка, а опісля розширює свою офензиву вздовж боєвої лїнії на північ. Мостовий причілок Устєчко перемінили російські гармати та міни в дослівне румовище. Розуміють ся, що австро-угорським військам не було анї можности, анї змислу боронити дальше сих до нїчого непридатних руїн, тому опустили дня 19 марта се містечко. Часть австро-угорських військ переплила човнами на правий беріг Днїстра, часть передерла ся через зайняте вже Москалями містечко й получила ся з иншими військами на північ від Заліщик.

Навіть дальше на північ через Волинь, Білу Русь до Курляндії оживає зачінна воєнна робота зі сторони Росії. Наразї проявляєть ся дуже енерґічною стрілянинoю гармат, котру, здаєть ся, треба вважати за підготовленнє великої офензиви вздовж цїлого фронту. Тільки на полудне від Дінабурґу коло озер Трьох Святих довело ся нїмецьким військам відпирати приступи московської піхоти й се пішло гладко та з великими втратами для Москалїв.

Годить ся ще замітити, що центральним державам прибув один новий воєнний ворог: до війни по сторонї почвірного порозуміння пристала ще й Португалїя. Ся молода республика з піренейського півострова заховувала ся за цїлий час війни виразно ворожо, передусїм супроти Нїмеччини. Урвав ся терпець Нїмеччини, як Португалїя заявила, що забирає собі на власність нїмецькі торговельні кораблї, котрі з початком війни схоронили ся до португальських пристаней. По міжнародньому праву нїмецькі кораблї мали повне оправданнє шукати захисту в невтральних пристанях, але в португальських стрінули замісць захисту очевидний рабунок. Супроти того Нїмеччина обявила Португалії війну. Новий союзник почвірного порозуміння надто слабий з мілїтарного погляду, щоб міг заважити в дальшім перебізї війни, тим більше, що ґеоґрафічно лежить так далеко від Нїмеччини, що ся нова війна матиме вплив тільки на дипльоматичні та торговельні взаємини, але до оружної стрічі мабуть не доведе.

В. Темницький.

Українцї в Америцї.

Українське шкільництво.

Шкільні справи серед наших еміґрантів у Канадї стоять у дечім краще нїж у Злучених Державах, а тому краще, що самі наші еміґранти мають слово в шкільній управі. Шкільні округи в Канадї так поорґанізовані, що на кождих пять кільометрів по фармах має бути школа. В такій окрузї

звичайно від 30 до 40 господарств, а дітей у шкільнім віці буває від 20 до 40 душ, не завжди однаково. Ті, що мешкають у шкільній окрузі, будують шкільний будинок, самі приймають собі вчителя, значить, мають вибір і можуть прийняти такого, котрий їм більше до вподоби. Державна „Шкільна Рада“ дбає тільки про кваліфікації вчителів, дає до кождої школи шкільні підручники й має нагляд над провадженнєм шкільної науки, посилаючи своїх інспекторів. Плян шкільної науки, уложений „Шкільною Радою“, однаковий для цїлої провінції. Розуміють ся, що вчителї там не придержують ся його так невільничо, як напр. у Галичинї, бо мають більшу свободу й, де треба того, неконче руководять ся пляном шкільної науки, а обставинами. Справами шкільної округи займаєть ся виключно трьох людей, вибраних до „Шкільного Комітету“ громадянами даної шкільної округи. Вони накладають податок, збирають його, дбають про удержаннє шкільного будинку, приймають учителя до школи, а з усеї дїяльности подають тільки звідомленнє разом з своїм учителем до правительства, чи краєвої „Шкільної Ради“. Народнї вчителї в Канадї залежні лишень від шкільних комітетів, а нїколи від інспектора або центральної „Шкільної Ради“; платня місячна починаєть ся від 50 долярів на місяць, залежить від кваліфікації, яку вчитель має (є три ступнї), а доходить і до 100 долярів на місяць і вище. Все се відносить ся до народньої школи.

Маючи повну шкільну автономію, кожда шкільна округа має вільну руку взяти собі якого хоче вчителя, віддалити його в кождий час, навіть і серед шкільного року, коли вчитель не сповняє своїх обовязків совісно, може дати вчителеви вищу платню, уладити шкільний будинок до вподоби, а також і користати з закону, який признає, що в кождій шкільній окрузї, де більшість становить якась одна народність, у школї тої округи дозволено вчити в шкільних годинах щоденно одну годину матїрної мови дїтей народности, яка переважає. А саме тому, що наші еміґранти осїли ся масово, збитими оселями й творять чисто — українські шкільні округи, переважно завжди беруть до своїх шкіл учителїв — Українців і користають із сього закону, що дотикає чужих мов.

Серед народнього вчительства в усїх трьох західних провінціях Канади, себто в Манїтобі, Саскачеванї й Альбертї, є вже велике число народніх учителїв Українців. Дістають вони освіту головно по державних учительських семинарах, вмисне заложених для виобразованнія нашого вчительства. Сих семинарів у містах: Брендонї, Реджайнї й Веґрівіль не можна вважати чисто українськими, бо їх завело правительство на те, щоби знищити українство, як і всяку иншу відрубність, а вщіпити в них державну й національну ідеольоґію, себто анґлїйську (Канада є анґлїйською кольонїєю). Викладова мова в згаданих учительських семинарах, як і всюди по народніх школах, анґлїйська. По тих учительських семинарах навіть не було українських професорів, аби вивчили будучих Українців—учителїв поправно писати й читати по українськи. Аж по великих клопотах, домаганнях і народніх вічах удало ся наклонити правительство, щоб до учительських семинарів допущено й професорів української мови. Власти приймають Українців—професорів дуже нерадо й тільки зносять їх під напором опінії українського населення в сїй або другій провінції. До добрих сторін тих учительських семинарів треба зачислити те, що вже саме сходженнє разом української молодїжи в шкільній лавці, в одній інституції, є дуже корисним для нас, бо коли одні менше свідомі національно, инші будуть більше свідомі й так свідомість рік з роком вирівнюєть ся й уже не так губить ся наша молодїж, якби до сього прийшло по чисто чужих інституціях. До розбудженнія національної свідомости, самопізнання серед учительства, причинюєть ся також своя тамошня преса, лїтература й ріжні дрібні видання. Те вчительство несе потім дальше набуту свідомість поміж українських дїтей по всїх закутинах західних канадійських степів. У всїх трьох західних провінціях Канади є яких чотири сотнї чисто українських, або з малою домішкою чужого елємнту, шкільних округів, в яких управляють українські шкільні комітети. Народніх учителїв—Українців, правда, немає так багато, щоб обсадити всї українські округи своїми вчителями, бо вчителїв там завжди недостає. Учительство в Канадї не вважаєть ся нїяким званнєм, а лишень переходовим станом. Найбільше вчителїв приманює до себе більше поплатна торговля та промисл, ледви котрий учитель учителює довше нїж чотири, пять лїт, доки не вмотаєть ся в якийсь інтерес. З тої причини народнє шкільництво стоїть низько в західній Канадї, бо завжди недостає досвідчених і добре вишколених учителїв. Учительок Українок є дуже мало, немає навіть 2% серед українського народнього вчительства. Між Анґлїйцями знову процентове відношеннє відворотне, в них далеко більше вчительок нїж учителїв. Причина сього явища те, що наші еміґранти нерадо посилають своїх доньок до вищих шкіл.

Середніх шкільних заведень, як ґімназій, лїцеїв і т. ин. не мають Українці в Канадї, а не мають їх поки-що тому, що дотепер не з'орґанїзували нїяких тривких загальнонароднїх орґанїзацій. Роблено вже там нераз заходи основувати приватні бурси, та заходи вдавали ся лишень частинно, або зовсїм нї, а все через простір і розсипаність осель. Все-ж-таки є добрі вигляди в Канадї, що шкільна справа серед наших еміґрантів поліпшить ся в будучности, бо континґент українського народнього вчительства росте з кождим роком.

О. Кириленко.

(Далї буде).

Вісти.

Президия „Союза визволення України“ просить Українців на зайнятих українських землях подавати їй як найдокладнїйші вістки про всякі тамошнї обставини, зокрема про прояви українського життя.

Редакція просить полонених Українців присилати їй свої писання, вірші та статї.

Вимовний факт. Окружний комендант Луцька п. Урбаньский зібрав 2000 К не на Українських Сїчових Стрільців, а на — польський леґіон.

Полонені-Українці одного з таборів до Українських Січових Стрільців. Прохаємо Шановну Редакцію, аби через посередництво Вашого поважного часопису ми могли висловити подяку за різдвяні привіти Українським Січовим Стрільцям: Дорогий був нам Ваш відгук і як багато нових думок, світлих надій принесла нам Ваша стрілецька вість. Дякуємо щиро. Скатертю Вам дорога аж до золотоверхого Київа, до Славутиці Дніпра, до Тарасової могили! Ви за Україну, Україна за Вас, памятайте се на кождім кроці. Всіх в окопах товаришів витаємо. Щасть Вам, Боже, зіставайтесь здорові та не забувайте і за нас.

Українська школа в Володимирі Волинськім. Пише нам д. П.: „На просьбу жителів Володимира Волинського відкрити приватну українську чотироклясову міську школу галицького типу з трьома мовами, внесену тутешнім „Народнім Комітетом“ коло 20 лютого, прийшла відповідь на руки голови комітету д. Евгена Чарановського, що позволяєть ся відкрити чотироклясову приватну школу в Риловичах з українською, нїмецькою та польською мовою. Риловичі се одно передмістє Володимира Волинського при луцькій дорозї. Дім, призначений магістратом на школу, находить ся майже перед містом. Школа, хоч не зовсім по бажаному, дозволена. Треба тямити, що в сих днях спроваджено тут з боку Поляків 3 сестри-учительки й науку вже розпочато в польській школї. Ми нїчого не маємо. Книжки, зошити й учителїв (учительок) бодай двох зараз треба тут доставити. Засобів наразї тут нїяких не буде. Тут дві учительські сили маємо на місцї (учитель і учителка), хоч лїпші були-б з Галичини, а для тутешнїх позамісцевих сил сотворити окремі одноклясові школи, о що также увійде незабаром одно поданнє.“ До вістки нашого кореспондента додамо, що права згаданих трьох мов треба так розуміти, що українська мова є викладовою, а нїмецька й польська тільки шкільними предметами. Знаємо також, що багато Українців-учителїв у Відні й деинде нудить світом, не маючи нїякого зайняття.

З Полтави. При кінцї минулого року та з початком біжучого зроблено декілька трусів серед полтавських дїдичів, підозрілих в українських симпатіях. Спочатку зроблено трус у подільскім маєтку земельного власника-дворянина, старожильця Михайла Ганька. В часї трусу забрано між иншим: ікону часів Петра, старий малюнок з українською написю, оцїнювану власником на 1000 рублїв, портрет гетьмана Мазепи (російського видання), етноґрафічну карту Буковини (виданнє Імператорської Академії Наук) і українські початкові підручники галицького видання. Потім зроблено трус в Е. Ганька, помічника полтавського повітового предводителя дворянства, члена полтавської ґубернської земської управи тай у Павла Ганька, мирового судді полтавського повіту.

Восьма виставка образів київських малярів. Дня 27 лютого відкрито в київськім міськім музею восьму виставку образів київських малярів, між котрими стрічаємо й імена українських малярів: Бурачка, Галимського, Красицького, Кричевського, Мурашка і ин.

Драми Винниченка на московській сценї. В Москві в театрі Незлобіна виставляють ся драми Винниченка „Брехня“ та „Розпята“, а в драматичнім театрі виставляєть ся драма того-ж автора „Чорна Пантера“.

Полїтичний засуд. У київськім воєнно-окружнім судї розбираля ся справа шістьох осіб, обжалованих за належанне до російської соціяльно демократичної робітничої партії. Усїх обжалованих засуджено на каторгу: міщанина Вас. Руданського на чотири роки, Р. Іцковського на 6 лїт, селянина П. Скачка на 4 роки, міщанина Ол. Ластовського на 5 лїт, Б. Марґуліса й І. Крейсберґа на 2 роки й 8 місяцїв.

Памяти О. Русова. Тими днями відбуло ся в Саратові під проводом проф. К. Воблого засїданнє економічного товариства, на якім виголосив реферат Н. Волжин про покійного професора О. Русова. Референт подав характеристику та світогляд небіщика й спинив ся довше над його науковою дїяльністю.

Слїдами Українських Січових Стрільців (Вражіння, думки і документи). Під сим заголовком вийде в половинї квітня заходом і накладом „Союза визволення України“ велика книга д-ра Осипа Назарука. Буде се найбільший твір про Українських Січових Стрільців, виданий досї, і багато ілюстрований. Цїну подасть ся пізнїйше. Книжку можна замовляти в адмінїстрації видань „Союза визволення України“, Wien, VIII., Josefstädterstraße 79, Tür 6, евентуально в „Книгарнї Наукового Товариства ім. Шевченка“, Ринок, ч. 10.

Краснов. Що тепер дїєть ся в Росії? Друге виданнє. Стор. 16. Цїна 10 сот. Друге незмінене виданнє показує, що брошура найшла широкі круги читачів. Найкраще замовляти більше число примірників.

До Українців офіцерів і вояків.

Президия Союза визволення України в порозумінню з Президією Загальної Української Ради звертаєть ся отсим до означених низше осіб з проханнэм подати задля одної національної справи свої адреси Союзови в. Укр. (Wien, VIII., Josefstädterstraße 79, Tür 19):

1. Офіцерів Українців ополчення віку від 43 до 55 років, кваліфікованих асентерунковими комісіями як „нездібні до ношення зброї“. З молодших лїт можуть бути лишень інваліди, цїлком нездібні до фронту, але здібні до иншої служби.

2. Підофіцерів таких самих кваліфікацій, як вище, тільки бажано, щоб мали технічні кваліфікації (ремісники, майстрі, зрештою й селяне). Мусять добре володїти нїмецькою мовою.

3. Простих вояків, або тих, що мають початкові військові ранґи, в тім самім віці, як і вище, й так само нездібних до фронту, людей інтелїґентних (ґімназійні вчителї, народнї вчителї, люде вільних професій), готових безкорисно віддати ся ідейній культурній працї серед народньої маси.

Усїх, хто відгукнеть ся на сю оповістку, просимо подати крім своєї адреси і військових кваліфікацій, докладні особисті кваліфікації, місце постійного мешкання перед асентерунком, а також по можливости покликати ся на знайомства з кимсь з полїтиків (посли до парляменту чи сойму і т. ин.).

Зміст: Сліпі і прозрілі. — Др. Евг. Левицький. Листи з Нїмеччини. III. — С. Чилингиров. Тарасъ Шевченко. — О. Грицай. Тарас Шевченко (з болгарського рукопису). — Лев Ганкевич. Памяти Петка Тодорова. — У. С. С. Ю. Шкрумеляк. Хрести. — Наш адьбом: У. С. С. Ю. Шкрумеляк. Іронїя. Зневіра. — Б. Лепкий. Допит стрільця. — В. Атаманюк. До дївчини. Плач неба. — У. С. С. Лу. Лу. Мій спів. На чатах. — П. Вісти з Волині. — III. З Волині. — Представники У. С. С. на зайнятих укр. землях. — В. З Ковеля. — М. Троцький. Мінїстер-погромник. — Др. Н. Гаморак. За тиждень. — В. Темницький. Оживленнє на всїх фронтах і мирові вигляди. — Ор. Кириленко. Українці в Америцї (далї). — Вісти: Вимовний факт. Календарна реформа еп. Хомишина. Полонені-Українці одного з таборів до У. С. С. Укр. школа в Володимирі Волинськім. З Полтави. 8-а виставка образів київ. малярів. Драми Винниченка на моск. сценї. Полїтичний засуд. Памяти О. Русова. Слїдами У. С. С. До Українців офіцерів і вояків.

Відповідає за редакцію: Волод. Біберович.

З друкарнї Адольфа Гольцгавзена у Відні.

Львівська державна наукова бібліотека
№ П